PAUL ANGHEL

IEȘIREA DIN IARNĂ

CARTEA ROMÂNEASCĂ

Paul Anghel

IEŞIREA DIN IARNĂ

— roman –

Cartea I din ciclul

„Zăpezile de-acum un veac"

Editura CARTEA ROMÂNEASCĂ
1981

Versiune ebook: 1.0 hunyade

„*Toată puterea Dunării,*
cel mai mare fluviu al Europei,
se află la vărsare”.

(Dintr-un manual de geografie antică)

I

Întâlnirea Păunei Catargi cu prinţul fusese o ratare. Acest bărbat cu ochi albaştri, cu faţă palidă şi cu păr negru s-a dovedit a fi prea deasupra lucrurilor, prea rece şi prea distant, ca să-l anime accidentul unei asemenea întâlniri. La rându-i, Păuna nici măcar nu dorise pentru ea această întâlnire, dar un întreg lanţ de mari familii, cu încrengături prin mai toată Europa, se mişcase la un anume moment, impunându-i ei, ca ultimă verigă, să mijlocească o întrevedere între prinţ şi un american, un domn Anderson, care sosise la Bucureşti - via Constantinopole - cu o misiune de presă. În fond, acel domn s-ar fi putut înscrie în modul cel mai simplu în registrul de curte, solicitând personal audienţa, fără atâta bătaie de cap, dar individul dorea o convorbire particulară, nu se ştie pe ce subiect, oricum un subiect gingaş, de vreme ce nu vroia să lase urma trecerii lui pe la Palat, dând a înţelege că şi pentru prinţ ar fi convenabilă o asemenea întâlnire discretă.

La Bucureşti funcţiona ca girant al consulatului american domnul Adolph Stern, la Constantinopole se afla în postul de consul al Americii un antiotoman notoriu, domnul Eugene Schuyler, pe care prinţul îl decorase la începutul anului cu „Bene merenti”[1]. Prin unul din cei doi, Anderson

[1]Note:

[?] **Ordinul Bene Merenti** a fost instituit de regele Carol I prin Decretul Regal nr. 314 din 20 februarie 1876 (după calendarul iulian), pe vremea când era numai domnitor. Ordinul era prima medalie civilă și avea la bază modelul Ordinului Casei de Hohenzollern, din 1857.

ar fi putut pătrunde lesne la prinţ, evitând s-o mai plictisească pe Păuna. Probabil însă că întâlnirea solicitată avea şi un caracter monden, americanul dorea să vadă - după sultan - cum arată un prinţ tributar din Europa, ezitând între Serbia, Muntenegru şi România, hotărându-se până la urmă pentru prinţul de la Dunărea-de-Jos.

Anderson arăta ca un ţap jupuit, în plus behăia - nu vorbea! - engleza lui i-a dat Păunei dureri de cap, ea nu-l putea asculta decât cu mare chin, dând să-şi ţină cu o mână falca stângă şi cu cealaltă urechea dreaptă. Nici germana lui Anderson - în care ar fi trebuit să converseze cu prinţul - nu era mai convenabilă. Despre franceză nici vorbă, americanul n-o vorbea, el se mişca prin Europa, preponderent franceză, ca un surdomut, ripostând la replicile franţuzeşti cu mâinile şi cu gâtlejul, scoţând din gâtlej sunete nearticulate, motiv pentru care Păuna l-a şi poreclit Surdomutul.

Pe Surdomut Păuna a fost nevoită să-l instaleze în casă, în aripa locuită până nu de mult în urmă de Rudi Catargi, vărul ei bun, care ar fi putut să-i ţină companie americanului, mai bine decât ea, Rudi cutreierând în aventurile lui şi America. Americanul s-a instalat deci în dormitorul şi în saloanele lui Rudi, unde a început să bată cuie prin pereţi şi să mute mobila. Păuna, care nu-l întâlnea pe Anderson decât la micul dejun, a întrebat mai întâi personalul ce se petrece acolo, în acea aripă a imobilului, de unde veneau tot soiul de zgomote. I s-a răspuns că „domnul se aranjează”, apoi l-a întrebat şi direct pe Anderson, Surdomutul răspunzându-i că nu se poate odihni - nu poate atinge patul! - dacă nu aranjează mai întâi lucrurile din casa Păunei, ca la el acasă. Era aproape o insolenţă şi Păuna n-a răbdat să nu i-o spună, în englezeşte:

— *Well, you are doing this sort of things at the hotel?*[1]

---

[1]Note:

[?] — Bine, dar aşa procedaţi şi la hotel?

— *Of course, mam!*[2]

Răspuns care a stupefiat-o, mai ales prin acel „*mam*”! abreviere absolut neenglezească. Trebuia să scape cu orice preţ de Anderson, acest mitocan care, într-o bună zi, s-ar fi putut apuca să are parcul sau să taie copacii din faţa balconului, pentru ca peisajul de sub privirile lui să coincidă cu ceea ce avea el în cap. El avea multe în cap, până şi trăsura pe care Păuna i-o pusese la dispoziţie a fost schimbată de Anderson cu o bihuncă cu un cal, înhămat *à l'americain*, cu care Surdomutul circula fără ghid prin Bucureşti. Noaptea îşi scria articolele, fumând pipă. După plecarea americanului, în salonul de lucru ocupat de el au rămas scrum, fum, mormane de hârtii, hârtii pe care Păuna a pus să fie strânse şi păstrate într-un sac, ca mostră - pentru Rudi! - de ce specimene umane poate produce Lumea Nouă.

Absurdul începea însă abia la micul dejun, când americanul încerca să facă conversaţie politică cu Păuna, pentru a se lămuri - cât de cât - în privinţa lumii în care căzuse, subiectul depăşind-o pe gazdă, dar şi pe oaspete. Întrebările lui Anderson erau dintre cele mai insolite:

— E adevărat că România e o posesiune otomană? N-am văzut însă nicăieri factorii otomane cum aveau altă dată englezii în America!

— Dar România e o ţară autonomă, domnule Anderson. Ea e cu totul separată de Imperiul Otoman, aşa cum America de azi e separată de Anglia, la Apus prin Oceanul Atlantic, iar la Răsărit prin Oceanul Pacific.

Această replică, usturătoare, a lăsat însă indiferent obrazul roşu al domnului Anderson; insul părea şi fără epidermă, şi fără ochi, el nu văzuse - până în acea clipă - că Păuna e frumoasă. El se încăpăţâna prin a fi nedelicat, discutând cu Păuna politică. Anderson a şi ripostat:

— Dar americanii sunt englezi, doamnă, au fost englezi

---

[2]Note: [?] — Da, doamnă.

până la despărţirea de Marea Britanie. Sunt românii otomani?

— Românii sunt daci care vorbesc româna!

Păunei i s-a oprit mintea în loc, oferind această propoziţie, care l-a uluit şi pe american, şi el oprindu-se - cu minte cu tot - în loc, în faţa frumoasei doamne. Cum adică! Dar Păuna nu mai putea urni din loc chestiunea, cu mult prea complicată şi pentru mintea ei şi pentru cunoştinţele ambilor. Ea ar fi urmat să-i compare pe daci cu pieile-roşii, să-i aducă apoi în Dacia pe romani, să-i înveţe pe daci limba latină, ca să se explice astfel limba română, în sfârşit, peste tot acest amalgam de neamuri şi secole, să-i introducă şi pe otomani. Ceva a izbutit totuşi Păuna să lămurească, nu prea mult, fiindcă Anderson a întrebat:

— Totuşi, ce-au căutat la voi otomanii?

Întrebare care a interzis-o pe femeie, care trăia vizibil chinul de a nu-şi putea răspunde nici sieşi, prin simplul fapt că, până atunci cel puţin, nu-şi pusese o asemenea întrebare. Ea a şi răspuns, mai întâi încrucişând braţele, apoi şi verbal:

— Domnule Anderson, a îngăimat frumoasa doamnă, n-aş putea să vă spun ce-au căutat otomanii pe aici. Cert este că n-au găsit nimic.

Probabil că turcii, în viziunea ei, nu cu mult diferită de viziunea lui Anderson, se înfăţişau ca nişte căutători de aur, acum dezabuzaţi, deşi ţările române nu păreau a semăna nici cu Alaska eschimoşilor, nici cu Mexicul aztecilor. Anderson, la fel ca şi Păuna, era foarte derutat:

— Totuşi ce-au căutat pe aici? a repetat el întrebarea.

— Ce să vă mai bateţi capul cu ce-au căutat, când de mult n-au mai pus piciorul pe-aici. Şi blazată: Eu una n-am văzut un singur turc de lume bună! Ei n-au putut rămâne niciodată în Dacia, adică în ţările române, fiind siliţi să le acorde un fel de autonomie. Probabil din disperare.

— De ce disperare?

— Fiindcă românii nu i-au bătut definitiv!

— Bine, a ripostat Anderson, dar dacă totuşi n-au rămas de ce atunci ultimul conflict de pe insula Dino?

— Dino?!

— Dino, Tino sau Hino, o insulă de la Dunăre, unde s-a angajat acum, în iarnă, un conflict armat între români şi otomani!

— Un conflict?! Habar n-am!

Şi Păuna a lăsat o pauză de derută, care s-a prelungit într-o tăcere jenantă pentru amândoi. Ea nu ştia ce s-a petrecut la Dunăre. I-a scos din jenă pe ambii răspunsul de la Palat, unde erau invitaţi pentru orele unsprezece, în aceeaşi dimineaţă. În drum spre Palat, Păuna a mai avut răgazul să-i sufle lui Anderson că prinţul vorbeşte de preferinţă germana, mai puţin engleza şi foarte puţin româneşte.

— Prinţul nu-i român? a întrebat Anderson, foarte zăpăcit după toate aceste lămuriri prealabile.

— Prinţul e un german pur sânge! i-a spus Păuna, împingându-l din trăsură şi silindu-l să-i ofere mâna, după care i-a dat brânci în palat, urmând ca cei doi - prinţul şi Anderson - să se descurce cum or putea.

Dar contra aşteptărilor Păunei, întâlnirea dintre Anderson şi prinţ s-a desfăşurat - cel puţin în prima parte - în condiţiile cele mai bune, cu toată gravitatea care se impunea şi cu toată solicitudinea gazdei. De faţă era şi mareşalul curţii, maiorul Theodor Văcărescu, văr cu Mişu Văcărescu, un intim al Păunei, maiorul mareşal fiind un tânăr domn foarte atent, care intervenea exact când trebuie, îndeplinind şi funcţia de translator benevol, când ceilalţi doi nu-şi găseau cuvintele, şi pe aceea, cu mult mai pretenţioasă, de tălmăcitor al subiectelor în conversaţie - istoria locală! -, în care fie prinţul fie oaspetele său se descurcau mai greu.

Prinţul ştia totuşi - ceea ce americanul părea să ignore -

că primul contact oficial între România şi între Republica Americană avusese loc pe vremea predecesorului său, prinţul Cuza, în anul 1859, imediat după Unire, când domnitorul român se afla în lagărul militar de la Floreşti, aşteptând sau o invazie otomană, sau o invazie austriacă, sau pe amândouă deodată. În acele împrejurări, dramatice, reprezentantul Americii adusese domnitorului român un mesaj de îmbărbătare. America era desigur departe, lipsită de mijloace, dar ea susţinea cauza naţiunilor cotropite, ca pe propria sa cauză. Întrebarea pe care prinţul a formulat-o, pentru oaspetele său, imediat după această evocare a fost:

— Aduce oare domnul Anderson un asemenea mesaj? Al doilea!

Domnul Anderson a tăcut; el era un om practic, vroia mai întâi să se asigure cu cine stă de vorbă, dacă are sau nu în faţă nişte parteneri de absolută încredere. El avea, într-adevăr, asupră-i un mesaj, dar n-a socotit că trebuie să-l predea imediat, preferând să mai aştepte, deşi partenerii de discuţie păreau a fi destul de serioşi. Maiorul Theodor Văcărescu a intervenit, informându-l pe oaspete asupra unor fapte semnificative: românii, în ceea ce-i privea, susţinuseră în câteva rânduri cauza Americii. Mai întâi cauza Revoluţiei Americane, prin câţiva voluntari. Mai apoi românii trimiseseră, tot din ordinul prinţului Cuza, o misiune militară în America, în timpul Războiului de Secesiune, misiune care a acţionat în tabăra nordistă. Mai recent, prinţul îl decorase pe consulul american de la Constantinopole cu „Bene merenti”. Domnul Anderson a replicat, la rându-i, că nici americanii nu rămâneau mai prejos. Şi o ultimă dovadă: un negustor american de armament, Mr. Berdan, sosise în ianuarie la Bucureşti, în vederea unei tranzacţii privind puştile pe care firma Berdan le livra pretutindeni, la un preţ convenabil. Prinţul îl primise pe acest domn în audienţă. Iată deci şi reciproca! Românii se puteau bate pentru libertatea lor cu puşti Berdan, de cea

mai bună calitate, oferite paralel - prinţul o ştia - şi ruşilor şi otomanilor!

Ajungând la otomani, domnul Anderson a pus din nou întrebarea pe care o adresase Păunei:

— Bine, dar ce-au căutat otomanii aici?

Prinţul începuse să se impacienteze, întâlnirea se prelungise prea mult. El ştia că acest subiect e foarte complicat, atât de complicat încât se vedea în imposibilitatea de a-l mai expune încă o dată, pentru încă un străin, acum un domn de peste Ocean. Ştia, de asemeni, mai bine zis simţea, că americanul nu pricepe nimic. Povara explicaţiei a revenit din nou pe umerii maiorului Văcărescu, care a înţeles să simplifice povestea - cât se putea - dându-i o turnură comercial-politic-militară, numai bună pentru un jurnalist. Văcărescu a început prin a prezenta mai întâi „chestiunea Dunării”.

— Dunărea, a spus el, e un fluviu care atrage teribil neamurile, chiar pe cele mai îndepărtate de cursul ei.

Aşa se întâmplase desigur şi cu alte fluvii - cu Gangele, cu Fluviul Galben, cu Nilul -, Anderson o ştia probabil, el nu ştia însă ce se petrecuse pe aici. A urmat un bombardament de date - istorice, cronologice, geografice - care l-a ameţit pe american. Astfel a înşirat Văcărescu, la Dunăre, în antichitate - ce e aia antichitate! - sosiseră mai întâi persanii lui Darius. Apoi elinii, apoi romanii, care au stăpânit tot fluviul, de la izvoare la vărsare. Anderson a înţeles că românii, nu romanii, stăpâniseră tot fluviul, şi era foarte descumpănit. Apoi Dunărea, a mai spus Văcărescu, a fost împărţită pe bucăţi - de ici până colo -, după neamurile de pe malurile ei, românilor revenindu-le partea cea mai mare şi mai bogată: Dunărea de Jos. De unde geloziile!

— Şi dacii? a întrebat Anderson. Dacii, din care se trag românii, unde au dispărut?

— Dacii au rămas aici! a răspuns Văcărescu. Dacii s-au transformat în daco-romani, adică în români!

— Ce curioasă metamorfoză! a constatat Anderson, nedumerit. Apoi către prinţ: Aţi vizitat India?

— Nu, a răspuns prinţul Carol.

— Numai acolo am auzit că se petrec asemenea fantastice transformări. De aici, de la Bucureşti, am să plec în India.

— De ce să plecaţi în India? a intervenit Văcărescu. Ceea ce aveţi de lămurit se poate lămuri aici.

— Totul ni se pare complicat până la imposibil! a răspuns americanul.

— Dar de ce complicat? a replicat Văcărescu. Tot ceea ce s-a petrecut pretutindeni s-a întâmplat şi la noi. Partenerii uneori au fost alţii. Noi am rămas aceiaşi. Acum, la Dunărea de Jos se confruntă trei imperii. Şi în încheiere: Este de presupus că şi America e interesată la rându-i în chestiunea dunăreană.

Domnul Anderson a priceput, în sfârşit, că întreaga chestiune dunăreană e foarte complicată şi că el însuşi, desigur involuntar, era mesagerul unui interes care îl depăşea.

Cât s-a desfăşurat conversaţia dintre cei trei bărbaţi - prinţul, maiorul Văcărescu şi american - Păuna s-a întreţinut cu prinţesa, care nu înţelegea rostul vizitei lui Anderson, nici faptul că acesta era însoţit şi introdus la Palat de o doamnă din Bucureşti. Referindu-se la american, prinţesa îl numea mereu „logodnicul dumneavoastră”, până când Păuna a intervenit:

— Dar domnul Anderson nu mi-e logodnic. Nici nu-l cunosc de fapt.

— Atunci cum de-aţi insistat ca un necunoscut să fie primit de prinţ! s-a mirat prinţesa, cu tonul unui foarte accentuat reproş.

Păuna a încercat să-i explice înaltei doamne procedura complicată a acestei întâlniri: prinţul nu vroia să primească oficial un jurnalist din America, nici să-i facă declaraţii, în

conjunctura internaţională în care ţara se afla, americanii consimţiseră la aceasta, în consecinţă au procedat delicat - mare lucru la ei! - recurgând la un procedeu european: lungul lanţ al scrisorilor de recomandare, ultima verigă fiind chiar ea, Păuna. Păuna era prietenă bună cu Colette Calimaki-Catargi, al cărei soţ se afla în post de consul al României la Paris, aceasta era prietenă cu soţia lordului Derby, ministrul britanic de externe, care avea o mătuşă la Boston, prin bunăvoinţa căreia domnul Anderson din Chicago primise o primă scrisoare de recomandare.

Nici dialogul cu prinţesa nu mergea mai uşor. Ca să-i uşureze priceperea acestei poveşti, Păuna însăşi a redus întreaga ispravă la o caricatură.

— Atât de complicat, a încheiat ea, când putea să fie atât de simplu! Domnul Anderson avea ca misiune conferinţa de la Constantinopole. Or aici, la Constantinopole, se află în post de consul generalul prinţ Iancu Ghica, a cărui soţie, Alexandrina, mi-e mătuşă. Era mai simplu ca domnul Anderson să obţină un bilet de la ea, cu care putea veni la Bucureşti pe drumul cel mai scurt.

— Dar s-ar fi supărat, poate, mătuşa dumneavoastră de la Paris! a observat prinţesa, care vădit încurca lucrurile abia lămurite.

— Colette nu mi-e mătuşă, mi-e vară! Mătuşa mea e Alexandrina, v-am explicat.

— Atunci îmi pare rău, a continuat prinţesa, că s-a supărat verişoara dumneavoastră de la Constantinopole, ale cărei bune oficii n-au fost folosite.

— Dar nu s-a supărat, a negat Păuna. Tante Alexandrina nu ştie nimic.

— Cum nu ştie nimic? Atunci cine s-a supărat din toată această lume?!

— Nimeni, a încheiat discuţia Păuna.

— Totuşi e bine că măcar până la urmă prinţul l-a primit pe domnul Anderson, a încheiat şi prinţesa.

Cele două doamne nu mai aveau nimic a-şi spune pe marginea acestui subiect. Despre ce puteau conversa mai departe, când dincolo discuţia bărbaţilor se prelungea! Păuna a făcut atunci, pe loc, o primă constatare: femeile bărbaţilor de stat uită adesea că sunt femei şi se comportă cel mai adesea ca nişte bărbaţi în travesti. Puţin ar fi lipsit ca prinţesa să discute cu Păuna politică. Ceea ce Păuna a evitat, încercând - printr-un zâmbet afectuos - s-o readucă pe prinţesă la ceea ce aceasta era în fond - o femeie. Păuna se simţea puternică - ea lua lumea sub protecţie, nu invers. Se simţea puternică chiar în preajma femeilor foarte inteligente şi tinere, care-i recunoşteau supremaţia. Nu evita societatea doamnelor frumoase, a nubilelor chiar - dimpotrivă -, frumuseţea ei stranie îşi sporea în contact cu tinerele fete puterea de şoc. A fi frumoasă şi a nu ocoli femeile frumoase - şi încă pe cele tinere - reprezenta un atu pe care Păuna îl juca dezinvolt, etalându-şi cu succes strălucirea.

Dar acum nu se putea. Ca şi Anderson - care n-o văzuse -, nici prinţesa nu lua act de atuu-rile Păunei, silită să-şi restrângă trena farmecului, să rămână cuminte, în fotoliu care-i revenea. Orice îi stătea bine Păunei, în orice ambianţă strălucea, minus în acest fotoliu care o dezavantaja prin faptul că n-o vedea nimeni. De unde o undă de stânjenire. Ca să depăşească acest moment, ea a făcut prinţesei un prim avans - un compliment - pe care aceasta nu i l-a restituit. Era oare prinţesa o stângace în raporturile cu lumea, sau, cine mai ştie, o invidioasă? Dar Păuna nu trezea invidie, a nu-i rezista era obligatoriu, o servitute consimţită, la care se supuneau şi femeile şi bărbaţii, cu bucuria că Păuna „face epocă”. Triumful ei nu avea nevoie de nimic în plus în afară de sine - sau cum spunea un alt personaj monden, din acelaşi cerc: „Singurul lucru care-i mai lipseşte Păunei este o scară princiară.” Dar nu o scară pe care să se înalţe - era înaltă -, ci o scară pe

care să coboare, evoluând majestuos şi amplu spre lume, trăgându-şi cu gesturi scurte trena imensă, ca şi cum ar fi tras după sine o interminabilă glorie. La sfârşitul lungii şi reciprocei examinări, prinţesa a întrebat-o doar atât:

— *Est-ce-que vous êtes mariée?*[1]

Dincolo, în salonul prinţului, domnul Anderson ajunsese cu conversaţia la ultimul conflict armat dintre români şi otomani de pe insula Dinu. Îşi propusese să facă o dare de seamă pe marginea acestui subiect, pentru jurnalul pe care îl reprezenta şi ar fi vrut o concluzie definitivă:

— Deci războiul a pornit!

— N-a pornit, i s-a explicat, fiindcă nici noi nici otomanii n-am făcut oficial declaraţie de război.

— Totuşi soldaţii celor două părţi s-au ciocnit pe insulă. Deci războiul a pornit.

— N-a pornit, fiindcă între timp a şi încetat.

Deci războiul anunţat de presă cu surle şi trâmbiţe încetase înainte de a porni. Domnul Anderson, foarte descumpănit, s-a întors spre prinţ şi l-a întrebat:

— Sunteţi sau nu hotărâţi să faceţi războiul?

— Dacă războiul nu va putea fi împiedicat, a spus prinţul, atunci îl vom face!

Era o mostră de claritate în echivoc, peste care nu se putea trece. Prelungindu-şi rămânerea în această ţară, domnul Anderson putea să aştepte mult şi bine războiul, încă un an sau nouă. El voia totuşi să vadă dacă partenerii de discuţie sunt dispuşi să-şi joace şansa cu orice preţ. A mai întrebat:

— Şi dacă războiul va fi împiedicat, ce veţi face?

— Vom relua lupta diplomatică. Ceea ce am făcut şi până acum.

— Totuşi vă pregătiţi de război!

— Suntem pregătiţi şi pentru pace, şi pentru război.

În salonul prinţesei, Păuna se chinuia să găsească,

---

[1]Note: [?] — Sunteţi căsătorită ?

împreună cu gazda, un alt subiect de conversaţie, cât mai convenabil. Au pornit amândouă de la săraci - *les pauvres* -, prinţesa fiind o mare amatoare de săraci şi de câini părăsiţi - *les chiens abandonnés* -, dar Păunei îi displăcea subiectul, drept care ea a şi sărit peste *săraci-câini*, trecând la altceva. Noroc că tocmai se ivea la orizont războiul, deci perspectiva unor răniţi. Dacă, Doamne fereşte!, pornea vreun război, prinţesa ar fi avut mult de lucru. Au trecut deci la acest subiect - *Crucea Roşie Română*, societate pe care prinţesa o luase sub protecţie, din iarnă, când s-a simţit că războiul de la Dunăre bate la uşă. Preşedinte al Crucii Roşii Române era prinţul Dimitrie Ghica, rudă prin alianţă cu Păuna, în societate acţiona cu fervenţă o altă prinţesă, Ana Ghica, o călugăriţă catolică, o misionară. Dimitrie Ghica era de confesiune ortodoxă, sora Ana era catolică, prinţesa domnitoare era protestantă. Păuna n-avea nici o confesiune - doar amorul - dar această situaţie nu le-a împiedicat pe cele două doamne să discute pe larg despre pansamente, feşe, scame, ventuze, lipitori, bucătării de campanie, oale de noapte, tărgi şi paturi de spital, capitol la care prinţesa se dovedea competentă, iar Păuna nulă, un zero absolut. Ea nu-şi putea imagina cum o doamnă din înalta societate ar putea ţine oala unui rănit, deşi prinţesa îşi imagina momentul, vedea scena, ba chiar se cutremura de emoţie şi milă. Păuna a zâmbit interior, sub mina cea mai gravă, abia reţinându-şi pe buze o întrebare simplă: de ce bărbaţii trebuie trimişi la război, ca să-i măcelărească adversarii, când viaţa putea fi suportată alături de ei şi împreună cu ei într-un mod mai fericit. În marginea acestui subiect, *răniţi-război*, Păuna a formulat o întrebare posibilă pentru augustele urechi, o întrebare pe care prinţesa a primit-o înnegurată, îngândurată, ba chiar cu tensiune.

— Alteţa voastră crede că războiul este fatal?

— E mai mult decât fatal, draga mea, a răspuns grav

Elisabeta. Şi ca un argument definitiv: Chiar prinţul va pleca la război!

— Credeţi?!

— Sunt convinsă.

Convingerea aceasta, exprimată de prinţesă cu o voce de habotnică bătrână, deşi prima doamnă era tânără şi încă frumoasă, a dat-o gata pe Păuna. Probabil că cei doi parteneri princiari, şi-a spus Păuna, n-aveau nimic de făcut în intimitate decât să discute despre război, grija prinţesei şi grija prinţului fiind aceea de a se despărţi cât mai iute, el ca să plece la război, ea ca să suspine că el a plecat la război, deci scena cu rănirea, apoi tot ce-ar mai fi urmat.

Auzită de Anderson, afirmaţia categorică a prinţesei că prinţul va pleca la război l-ar fi decis pe acesta să predea mesajul, dar americanul se afla dincolo, iar Păuna era preocupată de un alt aspect al chestiunii, ea se întreba ce căuta aici, în această casă, unde nimic n-o mai interesa. Totuşi nu putea pleca, domnul Anderson venise însoţit şi trebuia să plece însoţit, între timp prinţesa se însufleţise, evocarea viitoarelor suferinţe - pe care în mod precis războiul le-ar fi pricinuit - făcea să i se învie obrazul palid şi să i se încălzească vocea.

— Războiul, a spus prinţesa cu un anume tremur în glas, ne va lăsa în grijă şi mulţi orfani.

Nu numai morţi şi răniţi, dar acum şi orfani! Curios, Păuna nu izbutea să descopere în sufletul ei nici un grăunte de sensibilitate pentru acest nou subiect. Ascultând-o politicos-aprobator pe prinţesă, ea se întreba ce-i leagă de fapt pe cei doi soţi, care, de la un punct încolo, se confundau. Menajul lor era probabil de o fadoare[1] perfectă. El, militar din creştet până-n tălpi, întorcând spatele femeilor şi ocupându-se de armată: ea, credincioasă şi muzicală, distribuindu-se între filantropie şi lucrul de mână, uniţi unul de celălalt printr-o sală de audienţă. De fapt ce-i

[1]Note: [?] *s.f.* însușirea a ceea ce este fad; insipiditate. (< fr. *fadeur*)

lega, formalitatea socială, subordonarea unuia faţă de altul, indiferenţa oficializată, incapacitatea lăuntrică de a vedea şi altceva, alt bărbat, altă femeie?

Dar prinţesa a simţit probabil momentul de absenţă al tinerei doamne, şi a privit-o cu o tresărire de compasiune:

— *Est-ce que vous vous trouvez mal, madame*?[1]

Era în această întrebare şi atenţie şi grijă. Cu acelaşi ton se adresa probabil prinţesa unei vecine de bancă la serviciul religios duminical sau unei femei din popor chinuită de indispoziţiile sarcinii. Ea s-a adresat Păunei simplu, cu real interes, cu participare, chiar şi cu suferinţă. Nici măcar un gând nemărturisit n-o putea jigni pe Elisabeta, care părea invulnerabilă în transparenţa sa aproape aeriană.

Cum dincolo, la prinţ, nici domnul Anderson nu putea trece mai departe de inflexibilitatea opacă a prinţului, care, pe măsură ce conversaţia înainta, devenea mai criptic şi mai rigid, pe cât de încălzit, de volubil şi de pus pe explicaţii era maiorul Văcărescu. Chiar şi numai această întâlnire l-a lămurit pe Anderson, care stătuse mult la Constantinopol, că românii nu seamănă cu otomanii, aşa cum prinţul nu semăna cu supuşii săi, reprezentaţi fie şi numai prin două exemplare: Păuna şi maiorul Văcărescu. Mai rămânea de limpezit o singură chestiune care-i interesa acut pe americani: asigurau oare românii o deplină libertate confesională în statul lor? Prinţul a părut mirat, chiar ofensat de această întrebare, Văcărescu aducea toate asigurările, dar americanul insista. El invoca drept argument contrar faptul că, vizitând România, nu văzuse nicăieri nici o moschee pentru credincioşii musulmani.

— Dar la noi, în ţară, nu se află credincioşi musulmani, cel puţin până azi! a răspuns prinţul.

La care maiorul Văcărescu a adăugat:

— Nu românii, care sunt creştini, i-au asuprit în lungul

---

[1]Note: [?] — Nu vă simţiţi bine, doamnă?

secolelor pe otomani, adică pe islamici, ci invers. În lungul secolelor, a mai spus el, noi abia ne-am putut apăra bisericile.

— Totuşi n-am văzut nicăieri nici o moschee! insista Anderson.

— Când vor fi vreodată musulmani pe aici, a spus prinţul, le vom construi o moschee. Vă asigur că voi avansa suma necesară unui asemenea templu din caseta princiară.

Domnul Anderson simţea că în curând va fi în situaţia de a preda mesajul Casei Albe. Maiorul Văcărescu l-a împins în această direcţie, adresându-i o întrebare stimulatoare:

— Spuneţi-mi, domnule Anderson, aţi văzut pe la noi fiinţe captive, oameni sau chiar animale?

În salonul prinţesei, Păuna simţea nevoia să facă o şotie, să spargă vasul de cristal al acestei întâlniri atât de anodine. Fiindcă între timp ajunseseră, nu se ştie cum, la subiectul *cai-călărie*, Păuna a întrebat-o pe prinţesă cum călăreşte, ea neavând până atunci privilegiul s-o vadă pe Elisabeta călare.

— Călăresc aşa cum se călăreşte! a răspuns consoarta prinţului. Şi precizând: Se călăreşte într-un singur fel.

— Ba se călăreşte în două feluri, alteţă! a contrazis-o ea. Şi explicându-i: Eu una călăresc altfel. Detest postura de amazoană, am şi desfiinţat la caii mei şeile de damă. Eu călăresc ca bărbaţii.

— Cum adică? a îngăimat prinţesa, speriată.

— Adică iau calul între picioare.

Vasul de cristal se spărsese într-adevăr, era ţăndări, iar prinţesa nu putea, oricâte eforturi părea că face, să adune cioburile într-o nouă formă, în nici un fel. Nu izbutea să vadă scena. Cum adică, o femeie îşi putea dezveli picioarele mai sus de botine - fiindcă aceasta s-ar fi întâmplat! -, ca să încalece un cal?! Drept care, neizbutind nimic pe calea imaginaţiei, ea a surâs spre Păuna, incredul şi cast. A tăcut mult, apoi a murmurat:

— O! a spus, acum ştiu despre ce e vorba. Şi chiar mă încântă. Aşa călăresc copiii, la ţară.

Aşa călăreau probabil şi îngerii, care erau cu desăvârşire goi, cel puţin de la Renaştere încoace, după cum o dovedeau multe pânze de mari maeştri, existente în palat. Prinţesa şi-a amintit cu plăcere că Păuna Catargi chiar se şi înfăţişase la Palat, cu prilejul Vicleimului de Crăciun, travestită în înger, nu ca în Renaştere, nici vorbă, ci îmbrăcată în alb, purtând pe umeri nişte mari aripi imaculate. I-a şi spus Păunei, la încheierea acestui subiect atât de fragil:

— *Vous êtes un adorable ange, madame!*[1]

Adorabilul înger a râs, cu dinţii lui frumoşi. Apoi în salon au apărut prinţul şi Anderson, prinţul palid şi calm, americanul roşu la faţă ca un rac fiert. Păuna şi-a luat racul în primire şi s-a retras cu el, fără nici o ceremonie.

În aceeaşi seară, Anderson a şi plecat din Bucureşti, spre Viena, iar de acolo spre America sau spre India, fără a duce cu sine nici un dram de lămurire în plus. Aceasta nu l-a împiedicat să tipărească, o dată ajuns în Lumea Nouă, o broşură despre ţara pe care o vizitase. Asemenea broşuri, pe tema dunăreană, inundau de la o vreme librăriile. Ce adăuga în plus americanul? Păuna a citit broşura, pe care o primise cu autograf, amuzându-se la culme:

„România este o ţară în care nu se află nici un singur animal captiv; cu foarte multe animale domestice - milioane de oi, herghelii vijelioase de cai, turme interminabile de vite albe, cum şi cu foarte multe animale sălbatice, care fojgăiesc în ape, în păduri, în văzduh. Printre acestea circulă şi oamenii.”

— Ha, ha! a cenzurat Păuna această frază. Unde o fi văzut individul atâtea animale? Ar fi putut să vadă altceva, mânăstiri, conace, palate sau, în sfârşit, lumea bună!

Mai departe, Păuna a citit:

---

[1]Note: [?] Sunteţi un înger adorabil, doamnă!

„Nu se află pe aici mari abatoare. Tăierea animalelor se face discret, pe la casele consumatorilor, evitându-se expunerea pieilor pe gardurile fabricilor - nici nu prea am văzut fabrici! - şi evitându-se de asemeni deversarea sângelui în râuri. Nu se ştie ce se întâmplă aici cu sângele”.

— Individul este precis casap! a dedus Păuna. Sau văcar, sau negustor de piei crude. Sau ceva în genul ăsta. Nevăzând pe-aici decât animale, numai animale, ca în Vestul Sălbatec, acest fiu al Vestului încă sălbatec chiuie de plăcere că nu vede oameni, chiuie asemenea unei locomotive împotmolită în iarbă.

La capătul acestei suite de privelişti anapoda, Anderson punea şi o concluzie arbitrară, pe care Păuna a subliniat-o cu roşul de buze, pe care tocmai îl avea în mână:

„Nu văd cum această ţară, România, ar putea face război!”

— Animalul! a pus concluzia Păuna, la rându-i.

Americanul mai adăugase şi o listă de nedumeriri, pe puncte, despre aceeaşi ţară carpato-dunăreană:

„— Şeful statului român este un german care, ca şef de stat este supus Imperiului Otoman.

— Imperiul Otoman domină, la nord de Dunăre, o populaţie romană, adică latină, deşi românii sunt daci.

— Între daci şi între romani nu mai este actualmente nici un conflict, cum se presupunea!

— Conflicte există numai între români şi otomani, adică turcii care sunt, curios, moştenitorii Imperiului Bizantin, de care ţin românii, ca religie, deşi

— otomanii sunt islamici şi nu creştini!

— Românii sunt cu mult mai aproape de ruşi, care sunt tot creştini, dar cu care se află în conflict pe o mică chestiune de pământ!

— Dar românii par a fi dispuşi să meargă la război împreună cu ruşii, împotriva otomanilor!

— Cât priveşte chestiunea insulei Dino (Dinu, Tino,

Hino?), nimeni nu pricepe nimic.”

Nici Păuna nu pricepea nimic. Peste toate, în cursul întâlnirii de la palat, prinţul nu-i aruncase nici o privire.

Schimbul de focuri de pe insula Dinu - o palmă de pământ năpădită de spini şi sălcii, aflată în apele Dunării, nu departe de portul Giurgiu - a fost primul incident armat care a vestit cu trei luni mai devreme, în plină iarnă, începerea ostilităţilor. Un pluton de grăniceri otomani s-a angajat cu bărcile spre această insulă pustie, care ţinea de teritoriul român, protejând nişte salahori cu topoare, veniţi să taie nişte lemne. Grănicerii de pe malul român i-au avertizat pe intruşi cu focuri de armă, înainte ca aceştia să apuce a trece linia de frontieră, dar ei nu s-au oprit, au vâslit mai departe, salahorii s-au pitit pe fundul bărcilor, în timp ce militarii cu semilună la fes au ripostat cu focuri. La pichetul de pe malul român s-a dat alarma şi o întreagă unitate de soldaţi cu căciuli negre a sărit în bărci, vâslind către aceeaşi insulă. Pe insulă se mai afla un post român de observaţie, adăpostit într-o colibă cu foişor, iar soldaţii de aici şi-au pus armele în bătaie. Turcii n-au mai avut când să taie lemne, ei au fost siliţi să se bată şi pe apă şi pe uscat, prinşi între două focuri.

Încăierarea a fost scurtă şi dură. Grănicerii români i-au tratat pe intruşi ca pe lupi, şi poate că lucrurile s-ar fi isprăvit rău pentru oaspeţi - se isprăveau cu totul -, dacă ofiţerul român care conducea operaţia, un căpitan, Dionis Leurdeanu, n-ar fi intervenit să-şi potolească oamenii, ordonându-le să-i cruţe pe otomanii rămaşi vii. Aceştia - câţi mai erau - au fost făcuţi prizonieri şi transportaţi pe malul român. Cât de înfierbântaţi au fost şi unii şi ceilalţi s-a văzut dintr-o ciocnire lăturalnică, o tăvăleală dintre un turc voinic şi cârn şi soldatul Vasile Mălai, care nu l-a putut prinde pe „lupul lui” decât doborându-l cu pumnul între nişte spini. L-a scos apoi cu greutate dintre crengile de cătină, legându-l cu cureaua de la pantaloni. Finalul incidentului a fost hazliu:

Vasile Mălai îşi ducea spre barcă prizonierul, ţinându-şi cu o mână puşca şi cu cealaltă pantalonii.

Atmosfera era încărcată nu acolo, în acel loc obscur unde s-a produs incidentul, ci mai sus, deasupra, hăt departe, fiindcă ecourile focurilor de puşcă trase pe Dunăre, în insula Dinu, au răspuns rapid tocmai la Constantinopole, Paris, Viena şi Londra. Ce se întâmplase în fond? Nişte turci veniseră să taie lemne. Cu drept sau fără, conflictul s-ar fi putut stinge; asemenea incidente rămâneau de obicei strict locale, se lichidau lesne prin bună înţelegere între comandanţii celor două părţi, dar nu s-a întâmplat aşa, cum părţile de la faţa locului ar fi dorit-o poate.

Conflictul a izbucnit violent, abia peste o săptămână, în sferele cele mai înalte. Ministerul Afacerilor Străine din Bucureşti a cerut reprezentantului ţării către Înalta Poartă, generalul prinţ Iancu Ghica, să protesteze printr-o notă încălcarea teritoriului român de către militarii otomani. Ministrul otoman de externe, Savfet-Paşa, a respins nota, protestând pe loc reprezentantului român, printr-o notă verbală, la ceea ce el numea „agresiunea grănicerilor români”. Reprezentantul român a respins nota, după care a cerut instrucţiuni la Bucureşti. La Bucureşti a fost imediat convocat Consiliul de Miniştri. Savfet-Paşa a cerut la rându-i convocarea Marelui Divan, pentru a pune în discuţie grava încălcare a păcii la frontiera de pe Dunăre. Războiul plutea în aer şi peste tot se căuta un pretext care să justifice cât mai plauzibil marele incendiu.

Era la nici o lună după eşecul Conferinţei de la Constantinopol, din ianuarie 1877, când trimişii diplomatici ai marilor puteri se retrăseseră fără nici o soluţie în privinţa viitorului păcii, lăsând Înalta Poartă în derivă. O derivă expusă tuturor accidentelor, probă ciocnirea româno-otomană de pe insula Dinu, care, în situaţia dată, nu putea să nu intereseze marile puteri. S-au trimis deci note circulare reprezentanţilor diplomatici ai fiecăreia dintre

părţi, către marile puteri, cu dispoziţia expresă de a se explica - obiectiv! - incidentul, fiecare parte vărsând răspunderea în seama celeilalte şi regretând viitoarele consecinţe, care se şi presimţeau.

Cea mai promptă în reacţie a fost Londra - de obicei cea mai înceată -, care s-a grăbit să secondeze protestul otoman. Unui trimis al guvernului moldo-valah în chestiunea insulei Dinu - se evita numele de guvern român - i s-a respins demersul, indicându-i-se ca singură adresă Constantinopolul, numai acolo se soluţionau afacerile dintre „o ţară tributară şi puterea suzerană”! Vienă a fost reticentă, supraveghind însă atent disputa dintre consulul român Bălăceanu şi ambasadorul otoman Aleko-Paşa, care s-a desfăşurat timp de mai multe zile în salonul contelui cancelar Andrassy. Bălăceanu a fost neted: „S-a dus vremea, a spus el, când otomanii tăiau lemne în pădurile Ţării Româneşti.” Ambasadorul Rusiei, domnul de Novicov, l-a aprobat, înclinând din cap. Bălăceanu a telegrafiat la Bucureşti, cerând aprobare pentru conduita sa. El spuse chiar o frază tare: „Vom respinge forţa prin forţă.” Aleko-Paşa a cerut la rându-i aprobare pentru ameninţările proferate în acel salon - „Vă vom strivi!” - de faţă fiind atât domnul de Novicov, ambasadorul Rusiei, care a ieşit izbind uşa, cât şi domnul de Robilant, ambasadorul Italiei, „care a fost mai înţelegător” faţă de reacţia tare a ambasadorului otoman.

Din acest punct războiul diplomatic s-a aprins în saloanele de pe întregul continent. Nimeni nu s-a mai întrebat ce s-a petrecut de fapt acolo, la Dunăre, pe insula Dinu, unde încăierarea fusese precedată de nişte bune raporturi între comandanţii celor două pichete, român şi otoman, care se cunoşteau, cultivându-se amical, cum se întâmpla adesea la frontiere. Astfel, de Anul nou creştin, căpitanul Leurdeanu îl poftise pe comandantul otoman de peste apă la o vânătoare de mistreţi. Partida s-a desfăşurat

în împrejurimile insulei Dinu, pe Dunărea îngheţată, iar amploarea expediţiei fusese cu mult mai mare - inclusiv focurile trase - decât în ultimul incident. O ciurdă de mistreţi mari, vreo patruzeci, pătrunsese în răchitişul încâlcit şi în papura uscată de pe insulă, iar Leurdeanu nu vroia să-i scape. El l-a chemat prieteneşte pe comandantul pichetului otoman să se asocieze cu oamenii lui şi la hăituială, şi la pradă, ştiut fiind că unii dintre godani ar fi scăpat mai mult ca sigur dincolo, spre ţărmul drept, fugind pe gheaţă. Asemenea partide se încheiau întotdeauna cu pahare, ciocnite pe malul român, cu atât mai multe în acest caz, când partida fusese o reuşită: românii au dat foc răchitişului şi papurei de pe insulă, mistreţii au ţâşnit înnebuniţi, printre flăcări, alergând pe gheaţă, între cele două maluri de unde bubuiau puştile. Tirul pe gheaţă, vâlvătăile roşii de pe insulă, care stârniseră stoluri de păsări negre şi albe, grohăiturile şi ţipetele porcilor, toate fuseseră un spectacol apreciat cum se cuvine de cei doi comandanţi. Despre această vânătoare - de mistreţi - nu s-a ştiut însă nimic, nici la Bucureşti, nici la Constantinopole. S-a aflat în schimb, foarte iute, de cealaltă vânătoare - de lupi - într-un moment de acalmie pe fluviu, nu şi de acalmie internaţională.

Dincolo de insulă, peste ea, deasupra ei, corespondenţa creştea în maldăre, revărsându-se spre cele două capitale, aflate la polii conflictului, Bucureşti şi Constantinopole. De la Bucureşti corespondenţa era deviată la Constantinopole, unde se afla în post generalul prinţ Iancu Ghica, Înalta Poartă neavând un reprezentant în România, iar la Stambul aceeaşi corespondenţă, în varianta contrară, cădea pe umerii lui Savfet-Paşa, ministrul otoman de externe. Până la urmă, întreaga problemă a revenit exclusiv celor doi, care se aflau de mulţi ani faţă în faţă. Deci din nou problema raporturilor româno-otomane, pe care Savfet-Paşa se încăpăţâna să le vadă ca pe nişte raporturi între o ţară

tributară şi un imperiu, pe care Iancu Ghica se trudea să le impună ca pe o simplă relaţie de bună vecinătate între două ţări. Dar ce vecinătate, spunea Savfet-Paşa, când Moldo-Valahia făcea parte integrantă din imperiu, conform Constituţiei otomane, votată în decembrie? „Imperiul Otoman, a citat acesta din Constituţie, cuprinde regiunile şi posesiunile actuale, precum şi provinciile privilegiate. El formează un corp indivizibil, din care nici o parte nu poate fi desprinsă din nici un motiv.” Dar despre ce „corp indivizibil” poate fi vorba, a remarcat Iancu Ghica, când între Imperiul Otoman şi „provincia privilegiată” există o frontieră şi încă bine păzită! Mai mult: „puterea suzerană” cerşea „provinciei privilegiate” nu tributul, ci nişte prizonieri - primii prizonieri!

Ecoul acestui schimb de replici a făcut din nou înconjurul saloanelor diplomatice. S-a atras părţii otomane atenţia că marile puteri n-au admis acea Constituţie, şi, drept urmare, tactica otomanilor s-a schimbat: nu se mai punea în discuţie frontiera între cele două state, ci dreptul românilor asupra minusculei insule Dinu. De la militarii care se ciocniseră pe insulă, afacerea trecuse la guverne, apoi la diplomaţi, apoi la geografii şi hotarnicii celor două ţări. Savfet-Paşa şi generalul Iancu Ghica începuseră să fie depăşiţi de aspectul prea tehnic al problemei, ei stăteau faţă în faţă, oficialmente ostili, dar cearta se ducea peste capul lor, prin interpuşii tehnici, o puzderie de experţi în afacerile dunărene, de care cei doi nu se puteau dispensa. Soarta insulei Dinu a fost întoarsă pe toate feţele, mai întâi sub aspect geografic, al politicii fluviale, apoi al dreptului de acces al fiecărei părţi la „lemnul de pe insulă”, în funcţie de cum se mutau apele în fiecare an. S-a propus şi o comisie de arbitri, dar Savfet-Paşa a refuzat, nevrând să „internaţionalizeze” problema, care risca să împingă Europa în război. Între timp, presa din cele două capitale clocotea, iar guvernele îi somau pe reprezentanţii lor să soluţioneze

cât mai urgent chestiunea „în spiritul dreptului”, „după normele justiţiei internaţionale”.

Lucrurile ar fi riscat să se înfunde într-o hărţuială pur gratuită - pe luni şi ani, aşa cum fuseseră atâtea în cursul timpului - dacă noi incidente n-ar fi scos conflictul din amorţeală: un şlep cu sare fusese prădat de otomani la Gura Oltului, lângă Bechet; nişte ciobani ardeleni care iernaseră cu turmele în Dobrogea, iar acum se întorceau acasă, fuseseră jefuiţi de nişte bande de başbuzuci, la Vadul Oii, în faţa vameşilor otomani; un vapor românesc de pasageri fusese oprit din cursă de nave militare otomane şi supus unor controale şicanatoare. Savfet-Paşa a respins incidentele, el a denunţat zarva pe care o făcea presa română în legătură cu asemenea acte, taxate drept „pure invenţii”, dar noul combustibil a înteţit ciocnirile, care au trecut de la chestiunile de mică geografie la cele cu mult mai mari, de drept.

Deci dreptul românilor contrapus cu al otomanilor la Dunărea de Jos, dreptul unora de a fi stăpâni peste fluviu, dreptul celorlalţi de a contesta această stăpânire, începând cu zona cataractelor şi isprăvind cu Delta, începând cu clipa când otomanii sosiseră la Dunăre şi isprăvind cu acea zi de februarie a anului 1877, când cei doi, Iancu Ghica şi Savfet-Paşa, se aflau iarăşi opuşi, despărţiţi de o hartă a Dunării, pe care era însemnată - cu un punct - şi insula Dinu. Au intrat în bătălie istoricii şi arhivarii celor două părţi, scoţând la iveală dosare şi mai vechi, încă şi mai prăfuite, pietrificate de timp, apoi micii eruditi - pe fracţiuni - erudiţii în peceţi, sfori cu canaf şi sigilii, specialiştii în mici petice de hârtie şi în subiecte extrem de minore şi de ingrate, în caz „specialiştii” în insula Dinu! Dreptul se împiedica uneori într-un fir de praf sau într-un semn prost citit. Giurgiu era când San Georgio, când Djurdgis, când Giurgevo, insula Dinu era: Dino, Tino, Hino, Hinu şi chiar Hinub, fapt care pretindea consultul unor filologi. S-au convocat deci noi

specialişti, iar aceştia, spre mirarea celor doi diplomaţi - Savfet-Paşa şi Iancu Ghica - au dat la iveală alte probe: nu numai hărţi arabe, germane şi greceşti, care atestau situaţia insulei Dinu înainte de 1400, sau hărţi otomane, genoveze, veneţiene, dar şi glosare, anale şi cronici. Se perinda sub ochii celor doi diplomaţi un fel de Şeherezada a dreptului acoperit de hârtii, fiecare hârtie deschizând un evantai de interpretări, sub alte evantaie care se ridicau şi pogorau lent, ameţitor. Lumea diplomatică se speriase probabil de proporţiile eventualului conflict armat şi atunci îi ţinea pe parteneri cu de-a sila la masa tratativelor.

Prinţul Iancu Ghica era un negociator redutabil, îmbătrânit în tratative care ţineau cu anii, perfect adaptat locului, răbdător şi sagace, plin de tact şi fantezie, contrapunând la acte-acte şi la interpretări-interpretări. Într-o vreme când ţara pe care o reprezenta nu avea alte mijloace de a-şi susţine drepturile, zbătându-se între maldăre de acte şi tratate - care o legau de mâini, singură libertate era a interpretărilor, încât la Stambul demnitarii otomani spuneau: „Ţara asta n-are întindere, nici gologani, dar are interpretări.” La care Ghica ar fi răspuns: „— E tot ce ne-aţi mai lăsat.” „— Ei bine, i s-a spus, n-aveţi atâtea interpretări câte hârtii avem noi în arhive!” „— Vă înşelaţi, interpretările noastre ies deasupra, cu acte cu tot!” Cum se întâmplase şi acum, în clipa când Iancu Ghica a produs o mărturie vikingă despre insula Dinu, furnizată generalului de un domn Haşdeu, director al Arhivelor Statului de la Bucureşti, în care se dovedea stăpânirea română asupra ţărmului, într-o vreme când nu era picior de otoman în Europa şi nici chiar în Anatolia.

Noianul de informaţii, mărturii contradictorii, tratate, hatişerifuri şi acte se descâlcea „turceşte”, adică în şedinţe lungi, în cadrul câtorva comisii de experţi otomani şi români, care lucrau greu, textele în dezbatere urmând a fi traduse din română şi otomană în franceză - limba oficială a

convorbirilor -, iar textele din alte limbi - arabă, latină, germană, italiană, slavonă - în limbile română şi turcă, limba actelor.

Iancu Ghica intrase din nou în moara otomană de măcinat timp, când ziua se lungea cât anul, când clipa se lungea cât ziua, el trăind nişte clipe şi nişte zile ce se mişcau în pas de păianjen, prin contribuţia micilor specialişti, păianjeni de hârţoage, scoşi la lumină numai în asemenea prilejuri. Supraveghind lucrările, cei doi diplomaţi, Savfet-Paşa şi Iancu Ghica, discutau între timp despre altceva, inclusiv chestiuni de familie, din când în când erau siliţi să înţepenească în poze oficiale, să-şi respingă reciproc câte o notă despre incidente la zi sau să suspende cu ofensă convorbirile, până căpătau noi instrucţiuni. Care veneau uneori la modul cel mai răstit, fiindcă la Dunăre timpul fierbea. Sau erau transmise de unul celuilalt sub forma unor întrebări, ce ascundeau neliniştea.

— Sunt informat, excelenţă, a început într-o zi Savfet-Paşa, că guvernul român a creat încă patru regimente de artilerie. Este exact?

— N-am ştire, s-a apărat generalul Iancu Ghica. Mă voi informa la Bucureşti.

Sau el, la rându-i.:

— Mi se spune, excelenţă, că s-ar fi pus în marş, spre vilaetul[1] Dunării, trei divizii otomane. Guvernul meu e neliniştit.

— Nu cunosc planurile marelui stat major otoman. Dar situaţia internaţională se complică...

Asemenea discuţii păreau a spune că părţile au într-un anume fel mână liberă, una faţă de cealaltă, că partea otomană nu poate sili partea română să nu se înarmeze, că partea română nu poate opri partea otomană să se pregătească pentru represalii pe toată linia Dunării. Din

[1]Note: ? Regiune.

acelaşi motiv - probabil pentru a nu irita - în convorbiri n-a fost pusă nici chestiunea prizonierilor otomani de pe insula Dinu. Savfet-Paşa nu şi-a revendicat oamenii, ca şi cum aceştia n-ar fi existat, Iancu Ghica n-a adus nici el vorba despre aceasta - prizonierii erau dovada materială a agresiunii! -, dar discreţia în jurul acestui subiect gingaş i s-a părut generalului de rău augur. El a şi telegrafiat cifrat la Bucureşti, cerând guvernului ca prizonierii să fie eliberaţi, „cu discreţie”, pentru a nu se crea un nou *casus belii*; Bucureştiul n-a răspuns, la depeşă, dar a eliberat prizonierii.

A fost clipa când la pichetul de pe malul Dunării, din dreptul insulei Dinu, a sosit o comisie mixtă româno-otomană, care s-a interesat de prizonieri. Aceştia se înţelegeau bine cu grănicerii români, care, după luptă, nu i-au mai privit duşmănos. Prizonierii stăteau într-un ocol de vite, dormeau într-o poiată, îi adăpa, îi hrănea şi îi păzea Vasile Mălai, învăţat se vede de mic cu meseria de paznic sau pândar de moşie. Uneori pândarul dormea printre ei. Morala lui era simplă: dacă turcii nu-şi cer înapoi oamenii, înseamnă că nu vor să plătească gloabă - şi atunci după obiceiul pământului, înseamnă că vita trebuie să plătească gloabă! Drept care, soldatul Vasile Mălai a ieşit la raport şi a cerut că prizonierii să fie scoşi să taie lemne pe insula Dinu. Căpitanul Leurdeanu a acceptat, dar din păcate în insulă nu se putea intra, Dunărea se dezgheţase, veneau ape mari. Apoi a apărut comisia mixtă şi i-a eliberat pe prizonieri. După care la pichet s-a lăsat linişte deplină, nimeni nu le-a spus grănicerilor: dă-te mai încolo.

În schimb, la Stambul, deşi se părea că Savfet-Paşa nu ştie nimic de eliberarea prizonierilor, întrebările acestuia despre unele chestiuni de politică internă română au devenit tot mai insistente:

— Guvernul de la Bucureşti duce o politică ciudată. Credeţi că din cauză că domnul Brătianu e liberal?

— Domnul Brătianu e român, excelenţă.

— Şi ceilalţi din fostul guvern nu erau români? Guvernul actual, l-a informat Savfet-Paşa pe Iancu Ghica, a dresat un act de trimitere în judecată împotriva foştilor miniştri conservatori. Asta vă spune a bine?

— Fricţiuni între partide, excelenţă. Aşa-i la noi, în România.

— Dar asta?

— Ce-i cu asta?!

Savfet-Paşa i-a pus în faţă lui Iancu Ghica un prim număr dintr-o revistă nouă - Revista Armatei - pe care generalul nu s-a sfiit s-o ia în palme, împurpurat de emoţie şi bucurie.

— Observ că revista e patronată de prinţul Carol! a mai adăugat Savfet-Paşa.

— Ce vedeţi rău în faptul că prinţul domnitor patronează o revistă a armatei? l-a întrebat generalul.

— Văd ce vede toată lumea. România practică o politică aventuroasă. Şi ţintindu-l pe general: Dar dacă vă rupeţi de imperiu, vă întreb, cine vă mai apără?

— Cum vedeţi, ne apărăm singuri!

Era punctul cel mai încordat al partidei, moment în care unul dintre parteneri ar fi trebuit să răstoarne tabla cu piese de şah. Generalul prinţ Iancu Ghica şi-a stăpânit însă bine nervii şi a zâmbit. Era în avantaj. A zâmbit rece şi Savfet-Paşa, recunoscând avansul partenerului. Aceste tratative care ţineau de săptămâni se purtau într-un cadru cu totul contrar uzanţelor. În chip firesc el, generalul, nu putea să-l aibă ca partener pe ministrul otoman de externe, ci pe un subordonat al acestuia, un funcţionar cu rang de consul general sau de ambasador. Acesta era, pentru el, avantajul. În ceea ce-l privea, ministrul otoman de externe nu-şi putea pierde vremea cu o măruntă afacere de frontieră, purtând tratative cu consulul unei ţări mici şi tributare, o „provincie privilegiată”. Ministrul otoman de externe se afla cert în dezavantaj.

Dar probabil că Savfet-Paşa avea acum timp. La Stambul, după suspendarea conferinţei marilor puteri, activitatea diplomatică era ca şi moartă, iar demnitarii imperiului aveau acum răgaz să se ocupe până şi de fleacuri. Cei doi erau la cea de a cincisprezecea întâlnire în chestiunea conflictului de pe insula Dinu. Ei făcuseră împreună un rond asupra tuturor chestiunilor spinoase care ţineau în loc afacerea româno-otomană, de mai mulţi ani, de mai multe secole. Cineva, unul din doi, trebuia să spargă oul care frigea în palme. Şi atunci Savfet-Paşa i-a pus generalului ceea ce se putea numi chestiunea de încredere:

— Înalta Poartă e informată că la graniţa română din Răsărit Rusia a concentrat mari forţe militare. Se ştie împotriva cui. Îşi va trăda oare România îndatorirea care o leagă faţă de marele imperiu?

Generalul prinţ Iancu Ghica a fost atent la faptul că ministrul otoman de externe n-a mai folosit expresia „Principatele Unite” şi nici „Moldo-Valahia”, ci România. A răspuns simplu:

— Fiţi convins, excelenţă, că România nu-şi va trăda datoria care o leagă de sine.

Canalele diplomatice erau cu totul şi cu totul înfundate, ele nu mai puteau transporta absolut nimic. Dând din umeri a neputinţă, diplomaţii celor două părţi au lăsat din mâini întreaga chestiune, care a revenit astfel din nou în punctul de pornire, pe mâna militarilor. Când Iancu Ghica a primit sugestia - printr-o depeşă secretă - să se retragă de la Constantinopole, generalul a răsuflat uşurat. A respirat mai uşor şi Savfet-Paşa. Cei doi nu mai aveau ce-şi spune.

O pace de zile mari a domnit şi la pichetul de pe Dunăre, unde, dat fiind vremea proastă, nimeni nu i-a stingherit nici pe soldaţi, nici pe ofiţeri. Ultimii s-au lansat în nişte grozave partide de cărţi, singura salvare a ofiţerului de graniţă la vreme rea, când nici o muscă, dar mi-te un om, nu trece frontiera. Muştele nu înviaseră, era încă frig. Şi soldaţii

mureau de urât. Văzându-i cum cască, şi cum se întind, şi cum tânjesc ca de lingoare, un camarad de partidă i-a spus lui Leurdeanu:

— Pune-i, frate, să facă ceva! Pune-i să taie lemne.

Dionis Leurdeanu a consimţit să-şi trimită oamenii la tăiat lemne pe insula Dinu, cu topoarele rămase de la otomani. Vătaf peste soldaţi, Vasile Mălai. Dar când soldatul Vasile Mălai a privit spre Dunăre, insula Dinu nu mai exista. O şterseseră apele de primăvară.

În casa Răşcanu micul dejun îi aduna pe toţi membrii familiei la aceeaşi masă, avocatul netolerând abateri de la această normă care silea neamul să se reînfiinţeze măcar o dată pe zi. La prânz veneau mai totdeauna musafiri, uneori enorm de mulţi, casa fiind deschisă tot timpul anului, nu numai de sărbători - şi acestea multe. Mişcarea personalului, mişcarea oaspeţilor, discuţiile zgomotoase zdruncinau casa, dându-i un aspect de stabiliment public, cei din familie se mişcau la rându-le aferat, simulându-şi rolurile ca familie, chiar când o făceau spontan, foarte izbutit; seara casa devenea un spaţiu al seratelor - muzicale sau nu - şi al discuţiilor pătimaşe de club politic, iar copiii erau siliţi să se retragă mai de vreme, cinând cel mai adesea singuri, în sufrageria mică. Pentru copii - Hélène şi Theo, pentru tante Clotilde - mătuşa consoartei, şi chiar pentru ea, pentru Anne, Alec Răşcanu rezerva dimineţile, tocmai răgazul micului dejun, care deschidea o bună perspectivă asupra zilei, restabilind intimitatea familială cu care fiecare pornea la treburi, inclusiv cei rămaşi acasă: Anne şi tante Clotilde. Întrunirea matinală nu-şi pierdea prin aceasta caracterul de instituţie, deci aerul solemn, fiindcă nimeni nu se prezenta altfel decât în ţinuta zilei, cu o prospeţime pe care toţi o afişau vestimentar şi pe care urmau s-o piardă mai târziu, când revenea fiecare să se

schimbe - pentru prânz, pentru după-amiază, pentru seară. Nu se reîmprospăta Theo, student în medicină, nepotul avocatului, adăpostit şi adoptat în casă de copil, care apărea la micul dejun - de când era mic - neglijent şi tulbure, cu aerul de a fi dormit în paie. Ţinuta lui deocheată - faţă de restul familiei, mai ales faţă de Hélène, care era o cochetă - îi dădea fiori avocatului, care ţinea deschis asupra intrusului un ochi circumspect, cenzurându-i firimiturile de pe haine, gesturile bruşte, vorbirea agitată, cu accente imprevizibile, ale unei voci în perpetuă schimbare. O întâmplare cu un ou, pe care copilul de cinci ani, abia adus în casă, îl spărsese pe haine, mânjindu-se tot, nu-i ieşea tutorelui din cap. Avocatul nu-l putea vedea pe Theo decât mânjit la gură cu albuş semilichid şi cu gălbenuş pe piept, el trăind impulsul de a-i spune permanent nepotului: „Du-te, domnule, şi te spală!” Drept pavăză împotriva apariţiilor nepotului la micul dejun, Răşcanu ţinea şervetul de olandă, pe care îl şi mototolea în timpul conversaţiilor, gata să-l arunce, cum a făcut şi acum. Se discuta bine-nţeles despre război, despre iminenţa războiului, prilej pentru Răşcanu de a oferi o dizertaţie despre incapacitatea guvernului, prilej pentru Theo de a mormăi sau chiar de a protesta.

— Dumneata să-ţi vezi de medicină! l-a apostrofat avocatul, dându-i o importanţă mai mare decât Theo o avea în casă, fiindcă până atunci îl tutuia pe nepot. Şi aspru: Dumneata să vezi, mai întâi, cum stau oasele într-un organism şi apoi să-ţi spui opinia despre organismul statelor.

Tante Clotilde n-a înţeles la ce făcea aluzie avocatul - era cert o aluzie - şi a intervenit:

— În fond, toţi ne putem da cu părerea. Nu înţeleg, Alec, de ce ne reprimi!

— Dar nu vă reprim, doamnă!

— Alec, ce ai cu el?! a intervenit Anne, dureros, ca şi cum Theo ar fi fost un bolnav, un bolnav al familiei, care ar fi

trebuit menajat.

— N-am nimic cu el, s-a explicat avocatul, ignorând infirmul, dar domnul ar trebui mai întâi să capete siguranţă asupra argumentelor pe care le mânuieşte. Ar trebui mai întâi să înţeleagă ce e un organism, să înveţe adică medicina, ştiinţele naturii, şi apoi să se pronunţe asupra ordinei sociale şi a ordinei în stat.

— Nu m-am pronunţat asupra ordinei în stat, ci asupra raporturilor între state!

— Şi crezi că un asemenea subiect îţi este mai familiar? Nu cumva te depăşeşte?

— Cum te depăşeşte şi pe dumneata!

— Theo!

— Ce, Theo!

— Alec!

— Dar de ce mă opriţi?! s-a adresat avocatul doamnelor. Sau dacă mă opriţi, opriţi-l mai întâi pe el. În casa asta s-au inversat cu totul ierarhiile.

Avocatul spusese o enormitate, în casă ierarhiile fuseseră răsturnate nu de Theo, ci chiar de avocat. Între timp, Theo comisese şi el o enormitate: se scobea mojiceşte în dinţi cu o scobitoare. Îngrozite, doamnele au privit spre avocat. Acesta îngăduise copiilor nişte răsfăţuri inadmisibile în ordinea tradiţională, el îi trata pe copii ca pe nişte majori, el le îngăduia participarea la conversaţiile dintre adulţi, punându-i în vedetă - mai ales pe Hélène! - iar acum primea ceea ce merita. Partea feminină a casei a trecut peste momentul cu scobitoarea - doamnele se prefăcuseră că nu-l văd pe Theo -, încercând să se concentreze, pe cât se putea, asupra fondului. În fond, dacă şeful casei avea argumente redutabile în disputa cu Theo, nimic mai elegant decât să le fructifice şi să nu recurgă la arbitrajul lor. Avocatul culegea ceea ce semănase. Theo se scobea impasibil în dinţi, iar supliciul celor de la masă se prelungea.

— Explică-te, Theo! l-a îndemnat Hélène, evident complice cu tânărul şi amuzată de incidentul cu scobitoarea.

Theo a comis încă o mojicie - s-a ridicat de la masă! -, iar avocatul a fost în drept să intervină autoritar:

— Domnule, stai jos!

— Ei bine, nu vreau să stau! a strigat imberbul, izbind scaunul.

— Asta e culmea! a urlat avocatul.

Şi tânărul s-a aşezat, sub ochii mustrători ai doamnelor, care nu admiteau din partea lui asemenea dezerţiune. Acum nu mai era vorba despre un joc între copii şi părinţi, ci despre o angajare între bărbaţi, iar Theo a primit aspra lecţie de bună purtare, administrată de femei, consimţind să se adune lăuntric, gata de ripostă. Nimeni nu-i spusese „— Aruncă, domnule, scobitoarea!”, totuşi şi acest reproş se simţea. Dar pe tânăr îl biruia dispreţul. Se vedea că în el gâlgâia de mult o revoltă gata să debordeze, pe care abia o ţinea în frâu nu un rest de pudoare, ci conştiinţa de a nu avea partener pe măsură. Cine să-l priceapă, tante Anne sau tante Clotilde?! Hélène era scoasă din cursă - pe Hélène o iubise ca pe un camarad de joacă, iar avocatul nu exista. Cu cine să se lupte! Theo şi-a pus capul în piept şi a reînceput să mănânce, înfulecând ostentativ. Apoi, din nou între degete cu aceeaşi scobitoare, a izbucnit ca la parlament:

— Domnilor, vorbiţi de neutralitatea acestei ţări, pe care n-o puteţi obţine de la nimeni. Dar cine dracu v-a pus să vă aşezaţi aici? Dacă nu vă convine locul acesta, de ce nu vă mutaţi!

Replica tânărului i-a făcut pe toţi cei din casă să se uite la el ca la un nebun. În expunerea domnului Răşcanu fusese vorba despre neutralitatea ţării în conflictul militar internaţional care sta să înceapă. Domnul Răşcanu, ca parlamentar ce era, acuza guvernul liberal, la putere, că nu

reuşise să obţină pentru ţară un asemenea statut. Doamnele se arătaseră îngrijorate la rându-le. Nici ele nu vedeau, aprobându-l pe stăpânul casei, pe unde va scoate România cămaşa. Singur Theo spusese grozăvia aceea cu mutarea, singură Hélène a râs, prosteşte, cum râd copiii care nu pricep nimic. Tante Clotilde a şi admonestat-o:

— Tu de ce râzi?

Hélène n-a mai râs, nu realiza că făcuse o gafă, n-a mai râs văzând figurile uluite ale celorlalţi, pe care replica lui Theo îi zăpăcise probabil. Ea vedea lucrurile firesc, în sensul lui Theo - dacă nu-ţi place ceva faci altceva - şi nu înţelegea de ce oamenii mari, de azi sau mai de demult, nu făcuseră ceea ce trebuie cu casa sau cu ţara lor. Avocatul, ca jurist, a simţit viciul raţionamentului, dar nu în sensul sentimentelor fetei, ci în sensul „teoriilor” care asfixiau mintea rebelului. La acestea trebuia să răspundă şi a răspuns, imprevizibil pentru doamne:

— Dumneata, domnule, a început el, concepi statul ca pe un contract între nişte parteneri de producţie. Aceştia, la un anume moment, prin contractele pe care le stabilesc, hotărăsc după o anume evoluţiune istorică să fie un stat. Ei bine, e fals. Sub fiecare stat e o ţară!

— Adică acelaşi lucru! a ripostat Theo, jucându-se din nou cu scobitoarea.

— Adică altceva! a strigat avocatul, simţind scobitoarea în ochi. O ţară e organică, un stat e o construcţie efemeră. Statele apar şi dispar, sunt fructul conjuncturilor, pe câtă vreme ţările rămân, fiindcă acestea se confundă cu naţiile. Şi după o pauză retorică: Astfel, ţara noastră-i cu mult mai mare, domnule, decât statul. Noi avem pământ şi oameni în toate statele vecine, cu care însă nu trebuie să purtăm război, ca să nu sacrificăm statul de azi pentru ţara de mâine. Iată de ce neutralitatea e obligatorie!

— Şi pentru cine cereţi neutralitatea, pentru stat sau pentru ţară, ca să pricep!

— Pentru stat, bine-nţeles. Această fragilă construcţiune care e România de azi, care n-a împlinit încă douăzeci de ani de când e unită, trebuie apărată în ceea ce reprezintă ea, fără a o expune în nici un fel seismelor, care ar putea s-o destrame.

— Şi cum veţi face? a întrebat Theo, încrucişând braţele şi aşteptând.

— Chiar, Alec, cum veţi face? au întrebat şi doamnele.

Avocatul a tuşit, oprit din avânt - îl iritau întreruperile -, iar acum îl irita neputinţa, în plin avânt cum se afla, de a prinde în mâini argumentul zdrobitor.

— Aici greşesc domnii de la putere, a strigat el, care nu au creditul necesar în faţa marilor puteri, ca să obţină statutul de neutralitate care ar prezerva România.

S-a lăsat o clipă de linişte, dezumflată, ca în pauza unui discurs. Doamnele nu îndrăzneau să mişte ceştile de ceai şi paharele, iar bona în alb stătea în aşteptare, lângă o consolă. Doamna Răşcanu i-a făcut semn acestei auxiliare să rămână acolo. Domnul Răşcanu şi-a suflat nasul. Theo simţea că e momentul lui.

— Adevărul este, domnilor, a strigat el, aruncând în sfârşit şi scobitoarea, adevărul e că nu sunteţi în stare să mişcaţi mulţimile. Şi cu superioritate, către tutore, căruia concedea să-i recunoască rudenia: — Dumneata, oncle Alec, respingi ideea de determinare socială şi respingi mecanismele care o pun în mişcare. Dar, iată, eu n-am nevoie de guvern! Noi nu vrem să cerem nimic guvernului, nici acestuia de azi, nici altora care vor fi. Dacă mulţimea de producători va vrea neutralitatea, ea va avea neutralitatea, împotriva guvernului. Fiindcă nimeni n-o va putea sili să ridice arma, dacă nu va vrea arme.

— Dar aceasta e o incitaţie la anarhie! a strigat avocatul.

— Refuzul de a urma politica unui anume guvern e anarhie? a întrebat calm Theo. Când dumneavoastră, conservatorii, respingeţi politica guvernului de azi, vă

înscrieţi oare în anarhie? Dar când răsturnaţi un guvern în alegeri?

— Acestea sunt căile legale, constituţionale, de a corecta politica unui stat.

— De ce n-ar avea atunci acest drept cei care poartă statul pe umeri! Acum vreţi neutralitate, fără ei. Mâine o să vreţi război, fără ei, şi atunci mă întreb cine o să se bată, în cazul în care ei nu vor! Toţi liberalii din România nu numără un regiment; conservatorii abia dacă pot improviza o companie. Şi atunci?

— Theo! a strigat Anne, dar e oribil ce spui. În aceste partide politice e toată lumea bună.

— Lasă-l să spună! a convenit avocatul. El e cu neştiutorii de carte. Evanghelia beznei. Se anunţă o nouă eră creştină, laică însă, al cărei profet e unul Marx. Una din bisericile lor se află la Medicină, o alta la anticariatul Weiss. Este exact?

— Dar ce se întâmplă în aceste locuri, Theo! a strigat tante Clotilde, pocnindu-şi palmele.

— Deocamdată domnii fac adunări ca masonii, a informat domnul Răşcanu. Aceasta deocamdată!

— Şi mai apoi? a întrebat Anne, cu o scurtă tresărire.

— Întrebaţi-l!

Theo tăcea. Simţea cum în jurul lui se închega o umbră de mister, care-i făcea bine, îl proteja. Hélène l-a atins cu piciorul pe sub masă, băieţeşte. Intuia că se petrece ceva deosebit cu Theo, cei mari îl tratau cu un respect ostil, iar fata ar fi vrut să-l asigure că, în ceea ce-o privea, ea îl consideră un bărbat. Ar fi vrut chiar ca Theo să respingă mustrările, oricât de brutal, deşi în surdină Hélène îl seconda pe papa. Dar Theo tăcea şi misterul pe care îl emana fiinţa lui trimitea pe chipurile uimite ale celorlalţi un fel de spaimă. Anne pusese deoparte cuţitul cu care tăia cozonac, tante Clotilde ezita să mai mişte linguriţa în ceaşca de ceai, ţinând-o cu o mână tremurată.

— Formulează-ţi, domnule, până la capăt programul. Ia-ţi

acest curaj!

— Programul meu oricum nu vă interesează, a răspuns Theo. Dar dacă vreţi să ştiţi câte ceva, poftim: o societate sau o persoană din cadrul acesteia trebuie să-şi ia singură libertatea de a-şi decide soarta.

— Este ceea ce-ai făcut şi dumneata acum! a strigat Răşcanu, ridicându-se şi aruncând şervetul.

— Exact! a confirmat Theo, ieşind din sufragerie.

Domnul Răşcanu a ţâşnit spre aceeaşi uşă, pe care Theo apucase s-o izbească. Avocatul s-a precipitat după nepot, probabil spre scara care ducea la mansardă, lăsând în urmă uşa deschisă. A reapărut apoi, după o vreme, mai liniştit - i se auziseră şi paşii fermi pe scară - surprins să le găsească pe doamne în aceeaşi poziţie crispată, cu spaima pe chipuri. Numai Hélène dispăruse, plecând probabil la şcoală. Şi bona, care s-a şi întors, aducând o tavă cu brioşi fierbinţi. Ca să restabilească normalitatea, sugerând că nimic important nu se întâmplase, domnul Răşcanu a luat cu mâna o prăjitură direct de pe tavă şi a consumat-o în picioare. Doamnele l-au privit uimite, fără să-l întrebe nimic. Ceva se întâmplase totuşi, dar important era că şeful casei restaurase echilibrul. Într-un târziu, Anne a îngăimat:

— Avem azi lume la prânz?

— Nu ştiu, a răspuns el, s-ar putea. Se deschide azi şi Senatul. Vine multă lume din provincie.

Pendulă mare din colţ a sunat apoi nouă bătăi. Acest orologiu spectaculos, cu sunet grav şi amplu, amintindu-l pe acela - la fel de grav - din turnul parlamentului englez, l-a făcut pe domnul Răşcanu să se resimtă drept ceea ce era: un parlamentar chemat la datorie. El şi-a căutat cu o privire distrată ghiozdanul cu hârtii, dar această recuzită fusese dusă la trăsură de secretarul său Garussi. În lipsă de altceva, Alec Răşcanu a sărutat-o pe frunte pe Anne, apoi a ieşit.

La Parlament, Alec Răşcanu a avut noroc: trecând mai

întâi pe la tribunal, unde avea afaceri presante, el a intrat în aula Camerei deputaţilor cu întârziere, când prima listă de vorbitori fusese aproape epuizată. Interpelarea pe care o pregătise urma a fi înscrisă abia după pauză. Aceasta îi dădea răgazul să prizeze atmosfera - deja fierbinte! - şi să-şi revizuiască argumentaţia, în funcţie de intervenţiile în curs şi de eventualele reacţii ale băncii guvernului.

Omul guvernării, Brătianu, stătea în capul băncii guvernamentale şi se juca nervos cu creionul, ascultând un discurs al unui domn Deliu, tot un deputat din opoziţie. Deliu era un mare mâncător de argumente, toate „tezele Răşcanu” privind neutralitatea fuseseră suflate de acest domn, care le-a şi trimis spre primul ministru într-un tir fără greş. Dar Brătianu n-a răspuns, - n-avea ce răspunde -, iar după interpelarea lui Deliu, C.A. Rosetti, prezidentul Camerei, a dat pauză.

De la o Cameră preponderent liberală, Răşcanu nu se putea aştepta la nimic bun. Noroc că mai era şi Senatul. Senatul reprezenta o instanţă de echilibru, care intervenea întotdeauna la timp cu ponderea sa conservatoare, pentru ca balanţa Corpului Legiuitor să nu se rupă definitiv. Peste toate mai era şi prinţul, care putea opune un veto acţiunilor hazardate, oprind excesele „roşilor”. Către prinţ îşi îndreptase speranţa Răşcanu, în multe rânduri, aşteptând de-acolo, de la Palat, gestul care să restituie ţării echilibrul salutar, acum atât de ameninţat. Nu reprezenta oare prinţul simbolul însuşi al echilibrului?

Răşcanu avea răgazul să tragă o fugă la Senat, unde intenţiona să pună la punct anumite strategii de partid: în cazul în care Camera - unde guvernamentalii deţineau majoritatea - ar fi aprobat bugetul ţării pe anul în curs, Senatul era în dreptul său să facă obstrucţie şi să-l respingă. Şi aşa guvernul întârziase cu aprobarea bugetului, până la inadmisibil! Era în martie şi discuţiile la buget nu se încheiaseră. Dar înainte de a ajunge la Senat, Răşcanu

trebuia să-şi înscrie interpelarea pe lista vorbitorilor. El dorea să ia cuvântul până la prânz, în cazul în care Rosetti ar fi avut bunăvoinţa să-i acorde cuvântul printre primii. Relaţiile lui Alec Răşcanu cu C.A. Rosetti erau reci, bine supravegheate, prezidentul Camerei refuzând să se lase prins în mici vicii de procedură parlamentară cu oamenii din opoziţie, şi Răşcanu a obţinut repede ceea ce dorea; el fu înscris la cuvânt după Dimitrie Sturza, fostul ministru al finanţelor, până în urmă cu o lună, şi după P.P. Carp, care precis avea să ridice chestiunea abuzurilor guvernului împotriva foştilor miniştri conservatori. Alţi deschizători de drum îi lărgeau astfel calea, îi eliberau mâinile, înlesnindu-i concentrarea asupra esenţialului. Răşcanu ştia, dintr-o lungă experienţă la bară, că nu-i avantajos să pledezi cu mâinile încărcate, povara chestiunilor aduse în discuţie - mai ales când sunt prea multe - reducând din elanul vorbitorului şi din eleganţa expunerii.

La Senat Răşcanu a găsit - cum se aştepta - o atmosferă încărcată, ba chiar fum. Sobele scoteau fum. Peste clădire, peste întregul cartier se lăsase o pâclă grea, înecăcioasă şi sură, iar hornurile răcorosului palat, aşezat ceva mai jos decât Parlamentul, nu trăgeau. Prima reformă pe care ar fi trebuit s-o voteze senatorii, în ceea ce-i privea, ar fi fost introducerea unui nou sistem de încălzire - eventual cu abur, după moda englezească -, dar lipseau şi fondurile, şi iniţiativa, astfel încât în culmea unui discurs, debitat de un domn Şutzu, aproape de fraza cheie, sala a trebuit evacuată ca să se scoată fumul. Răşcanu a sosit tocmai când se dăduse pauză. Mulţi senatori au plecat acasă sau la club - sesiunea se putea ţine foarte bine şi la club! -, dar, din schimbul de vederi cu câţiva amici, Răşcanu a dedus că rezistenţa Senatului la toate măsurile preconizate de guvern va fi fermă. În privinţa foştilor miniştri conservatori, puşi sub acuzare de „roşii”, Răşcanu a aflat că aceştia refuzau să se prezinte în faţa comisiei parlamentare de

anchetă, domnul Maiorescu şi alţii fiind aduşi pe sus, cu dorobanţul în trăsură. Unul dintre acuzaţi, domnul Costaforu, murise între timp. „— Ce-ar fi, domnule, să le preiei apărarea, inclusiv postmortem lui Costaforu! i-a propus un senator lui Răşcanu. După opiniunea mea, soluţia unui proces public ar fi foarte nimerită, câtă vreme bandiţii se răfuiesc, uite, până şi cu morţii! Guvernul s-ar compromite definitiv. Ar ieşi lume, în stradă!”

Răşcanu a respins ideea, guvernul era şi aşa compromis, guvernului i se dăduse lovitura la discutarea bugetului, iar în aer stătea şi „lovitura externă”. „— Să nu-i dea omului Domnul pe cap câte poate duce!” a pus încheierea un bătrân senator din Moldova, referindu-se probabil la capul lui Brătianu, care ducea multe. Schimbul de opinii se desfăşura la bufet, printre cuţite, şi pahare, printre tăvi cu pateuri şi ceşti de cafea, replică a bufetului de la Cameră, unde la aceeaşi oră se luau gustări, prelungindu-se printre îmbucături dezbaterile din aulă.

Dar la Cameră pauza fusese scurtă, iar după pauză discursul lui Dimitrie Sturza se plasase direct în miez. În iarnă, Sturza primise să lucreze cu actuala echipă guvernamentală, el acceptase Finanţele, asumându-şi imposibila sarcină de a concepe şi propune executarea unui buget pe anul în curs - 1877. Dar cum? Deficitul imens, datoria publică exorbitantă - „— Moştenirea conservatoare!” a urlat cineva, un guvernamental - peste toată pretenţia guvernului de a impune o politică de înarmare. Dar cu ce bani?!

Ascultându-l pe Sturza, Răşcanu vedea cum i se fură o altă serie de argumente, pe care le ţinea în rezervă pentru clipa sa. Dar ascultând tiradele - în fond Sturza nu făcea decât să-şi justifice demisia din guvern - şi privind cu distanţă etalarea argumentelor, Răşcanu se obiectivase, căpătase sentimentul deplin al liniştei în misiunea care îi revenea. El nu trebuia să mai pună pasiune - patimă! cum

făcuseră ceilalţi. El nu trebuia să mai cultive efectele de retorică - în gravitatea situaţiei ar fi fost o impudoare. El trebuia să exprime, simplu şi drept, somaţiunea ţării întregi: „— Către ce ne îndreaptă guvernul? Ce viitor ne pregăteşte? Sau ne aruncă, orbeşte, în întunericul unei istorii imprevizibile?”

P.P. Carp a fost scurt, tăios, total. Nu pot fi pedepsiţi nişte oameni pentru că au guvernat, a spus el, în esenţă. Acesta nu e un delict, oricât ar fi durat guvernarea conservatoare. El nu şi-a apărat colegii ameninţaţi cu traducerea în faţa justiţiei, ci a condamnat arbitrariul puterii, ilustrat prin acest caz. Întrebarea lui era dacă se poate face orice cu puterea. Iar guvernul, producând dovada că poate face orice, înseamnă că e pregătit pentru iresponsabilitatea ultimă. Aplauzele au fost însă anemice, s-au înroşit doar palmele „albilor”, dar efectul a fost maximă încordare, vădită în atitudinea lui Brătianu, care stătea ca un arc. Urma la cuvânt domnul deputat Alec Răşcanu, care avea într-adevăr cale liberă.

Şi care a fost surprinzător de simplu, fără nici o retorică, aproape fără voce. Se putea aprecia, în circumstanţa dată, cum marea retorică se obţine ades fără voce, prin simpla rostire a unei chestiuni - când este esenţială.

— Şi pe unde vor trece trupele ruse spre frontul sud-dunărean? a întrebat Răşcanu, suprimând formula introductivă.

— Prin aer! a răspuns Brătianu simplu, direct, tot atât de spontan pe cât de spontane au fost şi hohotele de râs care au urmat.

Au râs până şi „albii”. Apoi Brătianu a continuat, atrăgând asupra sa atenţia întregii aule, care îl asculta cu sufletul la gură:

— Garantaţi dumneavoastră neutralitatea acestei ţări, dacă aveţi mijloace, şi eu vă las puterea.

Efectul de duş cu apă rece s-a resimţit în unda de frig

care a străbătut aula. Primul-ministru a profitat de paralizarea auditoriului şi a continuat, mucalit şi mustrător:

— Păi pe unde să treacă ruşii, domnilor, ca să se bată cu turcii, decât pe unde au trecut întotdeauna, adică pe la noi!... A, vreţi să spuneţi altceva, vreţi să întrebaţi guvernul dacă nu are în vedere unele măsuri, cum garantează el această eventuală trecere. Asta-i altceva. Vom putea discuta chestiunea, cu actele pe masă, într-o sesiune secretă. Dar aşa cum puneţi dumneavoastră problemă, vă plasaţi în absurd. Nu mai am cu cine vorbi. Faceţi rost dumneavoastră de o altă aşezare acestei ţări şi vă aplaud!

N-a mai râs nimeni. Şi nici n-a mai aplaudat. Fiindcă reţinuse prea mult atenţia, Brătianu s-a întors spre vorbitorul de la tribună, într-un gest de scuză:

— Vă rog să continuaţi!, după care s-a aşezat.

La tribună, vorbitorul simţea că n-are aer, iar mâinile - grele până atunci de argumente - îi erau acum moi şi uşoare, nişte anexe jenante. Alec Răşcanu n-avea măcar în faţă, la pupitru, nişte hârtii pe care să le examineze, cu care să umple pauza, ignorând rumoarea care a urmat. Marea aulă intrase în trepidaţie. La început confuz şi lent, apoi tumultuos. Tumultul a început să se despartă pe voci, voci aţâţate, vocea de la tribună nu se mai auzea. Cineva a urlat: „— Vrem statutul de neutralitate al Belgiei!” Cineva a răspuns: „— Mută-te, domnule, în Belgia!”

Răşcanu a tuşit de câteva ori - se simţea înecat de fumul pe care îl aspirase în sala Senatului, a dat să-şi scoată batista, dar ducând mâna la piept, ca s-o extragă, a găsit lângă batistă, în buzunar, o hârtie pe care a scos-o cu curiozitate, apoi cu bucurie. Era un proiect de rezoluţie, în chestiunea înarmării, pe care deputatul îl pregătise în urmă cu multe luni, în vara trecută, când conservatorii guvernau, când conflictul oriental se dezvolta sângeros la sud de Dunăre, în Bulgaria, Serbia şi Muntenegru. Se punea atunci problema apărării frontierelor - sarcină a guvernului

conservator aflat la putere -, dar problema se punea şi acum, încă şi mai acut. Răşcanu n-a ezitat - ar fi fost altfel definitiv învins -, el şi-a încordat puterile, a reuşit să capteze din nou atenţia, a lansat vechiul proiect de rezoluţie, apoi s-a retras de la tribună.

L-au aprobat furtunos guvernamentalii, în schimb l-a huiduit Deliu; tumultul de aplauze a fost atât de intens încât sunetul clopoţelului prezidenţial, scuturat de C.A. Rosetti, nu se mai auzea. În larma care s-a instaurat, banca guvernamentală a început un consult cap lângă cap, apoi un consult de grupare, apoi, cu concursul prezidentului Camerei, s-a cerut pauză. Guvernul solicita răgazul de a răspunde pe loc la proiectul de rezoluţie propus de onor domnul Răşcanu. Această scurtă comunicare a dezlănţuit un nou tumult: Deliu s-a repezit peste scaune spre Răşcanu să-i urle că o asemenea trădare s-ar cuveni dată pe mâna unui tribunal al onoarei, Răşcanu i-a răspuns că el, Deliu, era un client de tribunale, un client ordinar!

În pauză, Răşcanu s-a trezit aproape singur, înconjurat doar de câţiva fideli, care afişau mai mult deruta decât adeziunea la discursul idolului lor. Guvernamentalii nu s-au apropiat de domnul Răşcanu, deşi dădeau semne de recunoaştere respectuoasă, apreciind ceea ce presa „roşie” avea să numească „un înalt gest patriotic”. Răşcanu s-a simţit totuşi dator să potolească acest zel admirativ, care l-ar fi pus într-o postură ingrată, şi a spus către fideli:

— Să nu-şi închipuie domnii că răspund singuri de ţară! Chestiunea înarmării ne priveşte pe toţi, nu numai pe ei!

Aprobările fidelilor nu l-au liniştit. Acel „— Aşa e! Aşa e!” îi făcea rău. Simţea că gestul lui nu fusese consolidat printr-o demonstraţie, pe care o avusese pregătită, dar pentru un alt prilej, acel prilej fiind în consonanţă cu o întreagă orientare politică, cea pentru care el milita. În nici un caz domnul Răşcanu n-ar fi putut să-şi dea adeziunea la o politică „roşie”. S-a consumat apoi şi un schimb de saluturi

cu P.P. Carp. Îl aproba, îl dezaproba? Boyard von Karp, cum i se spunea, avea o mină indescifrabilă, ceea ce l-a obligat pe Răşcanu la compunerea unei măşti asemănătoare, rece şi puţin ofensată. Îl ofensa acum zarva gregară a parlamentului, plin de o lume de duzină pe care deputatul o detesta. Ultimele alegeri măriseră procentul de figuri populare, făcând aproape strigătoare diferenţa dintre Cameră şi Senat. Ce căuta în fond el aici, la Cameră! Ideea de a candida pentru Senat, într-un viitor apropiat, după ce fierberile politice se vor linişti, îl atrăgea tot mai insistent pe Răşcanu, care nu se mai regăsea în această lume din jur. Până şi proiectul lui de rezoluţie nu fusese bine înţeles - probă aplauzele! - şi, în consecinţă, avea să fie greşit apreciat, taxat drept un act de dezerţiune, de către unii, sau ca un act de adeziune, de către alţii, ceea ce era cu totul fals.

Tot în pauză s-a apropiat de el un deputat pe care-l cunoştea, un vecin de moşie - moşia Ograda din câmpie -, un individ preocupat exclusiv de averile lui, cu totul în afara politicii. Insul, un Fălcoianu, părea să vină la parlament numai ca să se intereseze de mersul afacerilor proprii, în raport cu afacerile celorlalţi. În întrebări punea întotdeauna şi pizmă, o gelozie surdă - i se părea că altora le merge mai bine decât îi merge lui. Cu acest ton, Fălcoianu l-a şi întrebat pe Răşcanu:

— Cu cât ai arendat hectarul de baltă la Dunăre?

— Ce baltă, domnule, nu pricep nimic!

— Lasă-lasă, ai făcut o afacere bună! Ai simţit din timp că vine războiul şi-ai scăpat de bălţi. Acum eşti cu mâinile libere. Dacă vin otomanii, cu paguba se descurcă arendaşul.

— Ce pagubă? Care arendaş?!

Răşcanu clocotea de mânie, mânia îl făcea să nu-şi amintească nimic, nu-l vedea în faţă decât pe individul acela stupid şi egoist, obsedat de nimicuri de avere, acum

când ţara stă să ardă.

Când a sunat clopoţelul, după o pauză foarte lungă, domnul Răşcanu a decis să se retragă. Nu-l mai interesa destinul ulterior al proiectului său de rezoluţie, care, oricum, îşi croia drum peste voinţa sa. Îşi croia drum obiectiv, ca toate ideile de bun simţ, care se dispensează de persoane. Şi atunci? Era poate mai bine să se ducă la club, să cineze singur, singur sau împreună cu câţiva senatori prieteni, pe care acum, în condiţiile date, s-ar fi sfiit să-i invite acasă. Dar probabil şi clubul clocotea. Răşcanu a hotărât să se întoarcă acasă şi să cineze în familie. Sau singur, în biroul său.

Acasă, Anne l-a întâmpinat cu o figură alarmată, nedumerită, vibrând de emoţie:

— Alec, ştii că Theo ne-a părăsit?

Alec Răşcanu a trecut pe lângă ea, fără să-i răspundă, retrăgându-se în birou unde pe masă îl aştepta încă un mesaj, încă şi mai contrariant:

Senatul fusese dizolvat, printr-un decret princiar.

Părăsind casa, Theo nu-şi putea reprima replicile nespuse, dialogul lui cu tutorele a continuat violent abia pe drum, cu opriri în loc şi cu impulsul de a se reîntoarce, ca să se facă mai bine înţeles, să precizeze - teoretic mai ales - ruptura. Ruptura nu era de ordin familial - cum se amăgea avocatul, cum îşi închipuiau doamnele, tante Anne şi tante Clotilde, tustrei ca să se consoleze - ci o ruptură cu teorie, adică definitivă.

Cărându-şi geamantanul, pe Theo îl chinuiau tocmai acele lucruri nespuse - avocatul plecase grăbit la Parlament - iar schimbul de focuri, deşi dur, n-avusese efectul dorit de tânăr, inclusiv ultima sa replică ar fi trebuit modificată:

„— La revedere, oncle Alec!” de fapt: „— Adio, domnule!”

Dar şi replica anterioară, din clipa în care deputatul, stăpân al casei, descoperise pe masa studentului, printre

cărţi, gazeta aceea incendiară.

„— A! domnii comunarzi scot şi gazete!”

„— Aşa cum domnii conservatori scot gazete!” La care Theo ar fi trebuit să mai adauge: „— Între atâtea gazete care apără proprietatea, vor fi având drept şi dezmoşteniţii la o gazetă a lor!”

Aruncând retrospectiv acest rest de replică, Theo nu-şi stăpânea plăcerea de a vedea efectul: figura perplexă a lui oncle Alec, chipul lui fălcos, macru, patrulater, congestionat iniţial, apoi livid, ochii goi, de bovină solemnă, rictusul din colţul gurii, care vestea congestia. Tocmai într-o asemenea clipă ar fi trebuit să nu-l cruţe pe avocat, acesta fiind incapabil de ripostă, marcat şi de lipsa de argument şi de handicapul vârstei. Lui Theo, Răşcanu i se părea un bătrân. Dar tânărul ratase momentul, avocatul şi-a revenit, cotrobăindu-i prin hârtii şi descoperind altceva. Lui Theo i se părea că tutorele e omul fleacurilor, al amănuntelor care nu duc nicăieri, spre o perspectivă teoretică, deşi Răşcanu avea replică chiar à propos de amănunte. Astfel, descoperind printre cărţi o lucrare despre Comuna din Paris, el a tresărit cu satisfacţie, apoi a agitat cartea în chip pilduitor:

„— Asta e medicina pe care o înveţi dumneata?!”

„— Asta e medicina pe care nu voi ezita s-o aplic!” a strigat Theo.

Dar acum, recapitulând momentul, el şi-a dat seama că greşise. La un gest, el ar fi trebuit să răspundă nu cu o idee, ci tot cu un gest, în acest caz ar fi trebuit să scoată de sub pernă masivul *Das Kapital* şi să i-l pună avocatului sub nas, ca pe o bombă:

„— După asta învăţ medicină!”

„— Ha, ha!”

Acest „Ha, ha!” de om învins lipsise însă. Cum lipsise şi gestul care ar fi trebuit să-l provoace, iar lui Theo îi venea acum să zboare înapoi, până sus la mansardă şi să-i pună

avocatului sub nas celebra carte, care exaspera toată „lumea bună”. Scandalul ar fi luat o altă turnură. Şi toată disputa un alt prestigiu. În viziunea lui Theo, avocatul ar fi putut să spună:

„— Astea sunt idei de subsol, domnule!”

„— Astea sunt idei de mansardă, domnule!, dar care vor pogorî până la urmă în subsolul acestei societăţi, deşteptându-l”.

Ceva despre subsol şi mansardă se spusese totuşi, dar nu cu un sens social, chiar la sfârşitul întrevederii care a pus capăt relaţiei:

„— Până una alta, vei părăsi mansarda, a strigat avocatul, fără dreptul de a te instala la subsolul acestei case.”

„— Este ceea ce şi vreau!” strigase Theo, drept răspuns La care ar mai fi trebuit să adauge: „— Iată cum nu e cu putinţă neutralitatea între fiinţe, clase sau state care se detestă!”

La care avocatul ar fi putut să riposteze:

„— Îmi datorezi iubirea!”

Şi el:

„— Ca românii Turciei!”

După care avocatul se putea retrage şifonat, Theo urmând să-şi facă bagajele, cum şi le-a făcut de altfel imediat. Se schimbaseră, e drept, şi nişte priviri ucigaşe, ca între străini în război. Rupturii i se pusese totuşi un punct, oricât de nesatisfăcător. Ca să-şi ia pe deplin revanşa, Theo lepădase tot ceea ce-l mai lega de familie: lenjeria - în afară de o singură pereche de schimburi, vesela - în afară de o ceaşcă şi o linguriţă pe care el şi le cumpărase, cărţile - în afară de literatura socialistă cumpărată sau împrumutată de la prieteni, tratatele de medicină cu care îl înzestrase tutorele revenind casei Răşcanu. Îi aparţinea şi ceasornicul de buzunar, pe care urma să-l pună amanet, pentru primele cheltuieli. În acea casă, rămasă cu mult în urmă, nu-i mai

aparţinea nimic. Poate nişte fotografii de pe când era mic, din vremea când fusese abia adus în casa Răşcanu. Şi încă ceva, un obiect - nişte obiecte - despre care unchiul Alex îi spusese un lucru destul de confuz, la aniversarea vârstei de optsprezece ani, când încă nu se produsese ruptura: „— Când vei fi major, am să-ţi încredinţez ceva din partea tatălui tău.” Nu întrebase ce anume, dar aflase între timp: era vorba despre o casetă de catifea neagră în care se aflau două pistoale de duel. Acest obiect - caseta - nu aparţinea casei Răşcanu şi ar fi trebuit să-i revină. Dar Theo n-avusese timp să regleze şi acest ultim cont, el putea cere caseta prin cineva, printr-un cunoscut, eventual prin Garussi, secretarul avocatului, care-i şi şoptise tânărului câte ceva în legătură cu caseta. Oricum, reglarea acestei chestiuni nu urma să se mai facă printr-un contact direct între cele două părţi, eventual, dacă avocatul refuza să cedeze caseta, Theo putea s-o solicite printr-un alt avocat, în chipul cel mai oficial. I-ar fi putut notifica, prin acelaşi mesager, domnului Răşcanu că nu intenţionează să mai revendice nimic din acea casă, inclusiv bunurile care i se cuveneau ca moştenire, după dreptul în curs. Tânărul respingea principiile acelui drept, deci şi moştenirea, deci şi dezmoştenirea cu care îl ameninţase cândva avocatul. El îşi rezerva voluptatea de a trăi starea de dezmoştenire şi începuse promiţător, începuse prin a arunca tot.

Tânărul pornise la drum cu o ţintă foarte precisă, dar pe care acum n-o mai regăsea. Ieşind din casa Răşcanu parcurse o destul de lungă distanţă, cu popasuri pentru replici, apoi cu un popas ceva mai lung, la o răspântie, când deşi inerţia îl împingea să taie piaţa, ceva îi spunea că drumul drept nu-l duce nicăieri. Nu mai recunoştea acea parte a oraşului către care se îndrepta şi a stat în loc, multă vreme, nemulţumit şi încurcat. Ar fi trebuit să ia o birjă ca să-şi ducă bagajul, dar întrebarea care i s-a ivit în minte, din gol, a fost derutantă ca un sughiţ: în ce direcţie?

A pornit înainte pe o stradelă care l-a scos în spatele domeniului Păunei Catargi. S-a înviorat, amintindu-şi că acolo locuia şi acel tip bizar, Rudi Catargi, către care simţise cândva o atracţie, şi din care îşi făcuse o vreme model. Din câţiva paşi a ajuns în dreptul unei porţi laterale, poarta care ducea la aripa rezervată lui Rudi Catargi, acel burlac care-l ocrotise câtva timp pe Theo cu simpatie, cu tandreţe specială, în care intrau toleranţă, francheţe şi umor. Rudi îi cumpărase şi ceasul, observând că Theo n-are ceas, dar nu numai lui, ci şi birjarului cu care Rudi circula, şi tot el îi pusese în mână cărţi anarhiste, tot felul de cărţi, cu o recomandare inspirată: „— Eliberează-ţi mintea!” Dar Rudi era capricios şi imprevizibil - când cu barbă, când fără, când îmbrăcat ca un călugăr budist, când ca un dandy, când dispărut în străinătate, la căutătorii de aur din Alaska, când la nunţile şi botezurile mahalagiilor bucureşteni, unde cununa şi boteza, aruncându-se pe cât se pare în nişte petreceri deşuchiate. Ultima ispravă a lui Rudi fusese convertirea la o practică de gimnastică indiană, care i-ar fi asigurat nemurirea. Theo însuşi fusese învăţat de Rudi cum să-şi suspende respiraţia, urmând ca mai apoi să înveţe cum să se elibereze cu totul de trup: „— Redobândeşte-ţi libertatea!” Dar îndemnul fusese fără folos. Theo a făcut experienţa „eliberării minţii”, apoi a „suspendării respiraţiei”, a ratat experienţa „eliberării de trup”, s-a eliberat în schimb de Rudi Catargi şi a nimerit, odată cu înscrierea la medicină, pe mâna unui alt Rudi, Rudi Weiss, către care urma să se îndrepte şi acum.

A pornit mai departe, dar şi-a frânat îndemnul amintindu-şi de aluzia avocatului, care insinuase - în discuţia de la micul dejun - că unul dintre centrele mişcării ar fi la anticariatul Weiss. Domnul Răşcanu nu putea concepe că el, Theo, ajunsese de unul singur la anumite idei, avocatul socotind că ideile nepotului sunt de împrumut, luate prin inducţie, ceea ce era inacceptabil. Tocmai de aceea Theo a

hotărât să evite atât casa Weiss, cât şi anticariatul Weiss, urmând să se descurce cu totul altfel.

O salvare ar fi fost hotelul, un hotel ieftin sau o pensiune pentru oameni săraci, sau o gazdă, mijloace la care recurgeau mulţi dintre colegii săi. Aceştia practicau paralel şi alte munci ca să obţină bani, iar câţiva se descurcau destul de bine şi cu învăţătura, dobândind chiar burse de studii pentru străinătate. Un prim lucru care trebuia făcut ar fi fost deci obţinerea unei burse de studii în străinătate, în Franţa - unde mişcarea era puternică - sau în Germania - unde mişcarea îşi elaborase teoria. Davila, şeful învăţământului medical, l-ar fi sprijinit, desigur, dar s-ar fi opus probabil Ministerul, ca reprezentant al „ordinei de stat”, într-un caz similar, Ministerul făcuse obstrucţie: „— Nu de apostoli ai unei noi religiuni avem nevoie, s-a scris pe cerere, ci de medici!” Rezoluţia aceasta fusese scrisă parcă de condeiul deputatului Alec Răşcanu şi Theo a renunţat la gândul bursei. A renunţat şi la ideea altor munci - care?! Meditator la copii, prin casele de lume bună? Supraveghetor de copii într-un internat particular, unde se oferea şi masă? Conţopist într-o instituţie publică? Sau vânzător într-un magazin, cum era Rudi în timpul liber, când îl înlocuia pe tatăl său la tejgheaua anticariatului, dar nu ca să vândă sau să cumpere, ci ca să citească! Ipostaza aceasta ar fi fost însă infamantă pentru familie, din unghiul lor de vedere, s-ar fi perindat lumea să vadă un Răşcanu vânzând cărţi în anticariatul evreilor Weiss, şi, din acest motiv, Theo a decis că nu trebuie să calce prin anticariat, unde ar fi fost rapid recunoscut. Mai înainte de toate cel mai urgent lucru era să-şi schimbe identitatea, să-şi dea deocamdată un pseudonim - Theofil Lumineanu i se părea cel mai potrivit, apoi să-şi schimbe şi numele din acte.

Ideea l-a făcut să trăiască o clipă de exaltare - aceasta însemna de fapt ruptura definitivă! -, după care a urmat neputinţa, apoi furia. Schimbarea numelui implica o

anevoioasă procedură juridică. O procedură penibilă, în care Theo ar fi trebuit să se afle din nou faţă în faţă, la un tribunal, cu domnul avocat Răşcanu, căruia ar fi trebuit să-i urle: „— Domnule, dumneata nu-mi poţi impune cu sila o identitate, pe motiv că aceasta ar ţine de o fatalitate organică. Identitatea e un act de conştiinţă!” Care avocat s-ar fi opus desigur susţinerilor nepotului, nu pentru a-l ţine cu sila sub obrocul unui nume - i-ar fi fost simplu să-l elibereze de sub această povară! - ci ca să-l şicaneze. S-ar fi dat noi termene de înfăţişare, tribunalul ar fi fost inundat de lume, Theo ar fi fost silit să se sinucidă - dacă pierdea procesul, urmând ca numele să rămână şi postmortem legat de gâtul lui, ca şi ştreangul cu care s-ar fi sugrumat. „Sinuciderea unui tânăr care n-a reuşit să-şi schimbe numele!” ar fi scris presa. „— Redobândeşte-ţi libertatea!” îl îndemna Rudi Catargi, în surdină. Dar cum!

Theo dispunea acum de o relativă libertate, cu care nu avea ce face atunci, pe loc. Mai dispunea şi de un capital: opt lei şi cincizeci de parale. Cu aceşti bani putea să-şi cumpere o libertate de mişcare de câteva ceasuri, poate de o zi, urmând ca mai departe să rămână un ocrotit al milei, oricum un prizonier al revoltei. Revolta îi făcea bine, îl explica, îl silea să se înţeleagă, să proiecteze asupra-şi o primă lumină crudă. Aceeaşi lumină iradiantă şi crudă, scoasă din cărţi, îl făcuse să vadă altfel lumea - nu şi pe sine. Acum el şi lumea erau una. Theo nu înţelegea însă de ce lumea nu vede - cum vedea el! - imperioasa necesitate de a se rândui pe sine însăşi ca lume liberă, sustrasă determinărilor de tot felul, începând cu banii, acesta fiind încă un motiv de revoltă. Cei opt lei şi cincizeci de parale, pe care îi avea în buzunar, îl stinghereau ca o povară de care vroia cu orice preţ să scape, şi el a şi scăpat, la primul colţ, cumpărându-şi de întreaga sumă ţigări. Cu această rezervă de tutun putea rezista, putea subzista, putea medita, putea învăţa şi putea lupta. Mai rămânea să

doarmă undeva - nu se putea sub cerul liber, încă nu se topiseră zăpezile - dar refuza ideea de a-i cere găzduire lui Rudi Weiss. Cu Rudi Catargi terminase mai de mult, când a aflat că trăia cu vara lui bună, cu Păuna, nu fiindcă le-ar fi făcut plăcere, ci ca să scandalizeze lumea. El nu vroia să scandalizeze lumea, vroia s-o schimbe!

Dar, ca s-o schimbe, trebuia să stea undeva - unde? - cerul liber fiind puţin ospitalier, iar casele pe lângă care trecea având uşile închise. O cameră de hotel ar fi fost cea mai bună soluţie. Ar fi intrat şi ar fi ieşit când vroia, plătind totul peşin, scutindu-se de obligaţia înjositoare a unui mulţumesc. Theo cunoscuse ani de zile jena de a spune, în dreapta şi în stânga, mulţumesc, autodenunţându-şi astfel infirmitatea de a nu fi liber.

Se vroia liber şi libertatea, după tutun, i-o putea asigura, în condiţia dată, numai ceasornicul dăruit de Rudi Catargi, care nu-i ceruse nici un mulţumesc. „— Te rog să nu-mi spui mulţumesc! E o plăcere pe care eu mi-am acordat-o şi nu-nţeleg să-mi porţi recunoştinţă pentru ceva ce mă interesează strict pe mine.” Şi Rudi Catargi i-a pus ceasul în buzunar, simplu, camaradereşte, la fel de simplu cum Theo l-a scos din buzunar, depunându-l în faţa funcţionarului de la casa de amanet, un individ aproape orb, care a examinat obiectul cu nasul, încredinţându-se de existenţa aceluiaşi obiect cu urechea:

— Da, merge. Cât vreţi pe el?

— Nu vreau să-l vând, vreau să-l amanetez.

— Dacă-l amanetaţi puteţi obţine cel mult zece lei; dacă ni-l vindeţi vă putem oferi până la treizeci.

— Dar ceasul face cel puţin o sută.

— Asta nu ne interesează.

— Atunci nu-l vând.

— Mă rog. Dar îl puteţi amaneta. Vă ofer zece lei.

— Ce să fac cu zece lei! E absurd de puţin...

— Atunci îl puteţi vinde.

— Să-l vând cu treizeci?!

— Aveţi libertatea să nu-l vindeţi.

Tocmeala se desfăşura după tipicul unei propoziţii din *Das Kapital*. Theo avea libertatea să nu-şi vândă ceasul (forţa de muncă) sau să moară de foame. Capitalistul avea la rându-i libertatea să ofere cât poate sau cât vrea, iar între cele două părţi intervenea un contract „liber”. Între timp funcţionarul casei de amanet a ascultat încă o dată ceasornicul, ca pe o inimă, i-a răsucit rotiţa, l-a depus pe tejghea în faţa tânărului, a încheiat cu el:

— Ceasul e al dumneavoastră, banii ai casei. Aveţi libertatea să nu-l vindeţi.

— N-am nici o libertate! a urlat Theo. Te rog să-mi dai banii!

Funcţionarul i-a numărat cei treizeci de lei în mărunţiş, Theo i-a pus în buzunar şi a ieşit.

Ajuns afară se simţea prădat. S-a uitat cu o privire neagră către casa de amanet şi şi-a spus: „— Acestor şandramale trebuie să le dea foc cineva într-o bună zi. Să se facă o curăţenie generală!”

Şi a plecat spre anticariatul Weiss.

Una dintre numeroasele prietene, aflată în străinătate, îi scrisese Păunei:

„Da, draga mea, la voi la Bucureşti anul a refuzat practic să înceapă, fiindcă, suspendându-se balul de la Palat, n-a mai început nimic. Sunteţi acum în post. Ce vă faceţi?”

Era adevărat. Se suspendase nu numai balul de An nou de la Palat - înlocuit, prin hotărârea prinţului domnitor, cu o reuniune de militari -, dar la Bucureşti se suspendaseră şi balurile de Lăsata-secului, deci n-avusese loc Carnavalul. Acum toată lumea era în postul Paştilor, şi a fi în post însemna a trăi într-un sezon mort. Chiar Păuna Catargi, care ţinea epistolar cronica mondenă a oraşului, corespondând cu prietene din peste douăzeci de centre din câteva ţări,

chiar Păuna - a cărei fantezie era bine cunoscută - n-avea ce scrie şi chinuia inutil condeiul între degete, deasupra unei pagini albe. Ea era datoare acelei prietene cu o amplă relatare despre bal, care, suspendându-se, atrăsese fatal şi amânarea scrisorii, apoi o altă amânare din vina suspendării Carnavalului provocase acea replică a prietenei de departe: „Acum ce vă faceţi?” Practic, nu mai era nimic de făcut. Lipsind balul - balurile! - sacul de evenimente era deşert şi epistoliera simţea pe buze gustul *postului negru*. În anii buni, doar cu un an înainte, evenimentele irumpeau, se prăvăleau în cascade, iar a scrie, adică a putea cuprinde tot ceea ce se întâmpla, reprezenta un calvar: nu ştiai ce să pui mai întâi pe hârtie. Atât de multe se întâmplau încât între corespondentele despărţite unele de altele prin mari depărtări, se năştea o foame, o lăcomie, o gelozie după noutăţi. O epistolieră din Petersburg, soţia consulului Emil Ghica, trimitea ştiri la Bucureşti despre balul de pe Neva, dar vroia ştiri - via Bucureşti - despre carnavalul de la Constantinopole, unde se afla ca rezident diplomatic un alt Ghica, a cărui doamnă, tot o epistolieră, satisfăcea în chip graţios foamea de ştiri din Nord, aşa cum altă doamnă făcea acelaşi bun oficiu transmiţând ştiri din Vest, din Occident, cu condiţia de a primi la rându-i ştiri cât mai multe, cât mai ample, provenind din celelalte puncte cardinale ale continentului. Uneori epistolierele oboseau de prea mult scris - prea multe se întâmplau! - şi atunci purtau corespondenţă prin delegaţie, trecându-şi una alteia mandatul de a răspunde sau de a întreţine fluxul epistolar: „Scrie-i tu lui cutare, că-i scriu eu lui cutare”. Sau: „— Nu uita să-i spui (lui cutare) că n-am timp să-i scriu. Trăiesc într-un infern. Altă dată.” În asemenea situaţii de criză de timp, Păuna Catargi folosea adesea condeiul unui bărbat - un amic loial, tânărul Mişu Văcărescu, cel care în unele ziare de limbă franceză - ediţie locală - semnă cu pseudonimul Claymoor. Proza epistolară a lui Mişu, foarte

apreciată, era un monopol al Păunei. Această proză, foarte întinsă, se anexa de obicei unui bilet sumar pe care îl semna Păuna, care delega secretarului adhoc prezentarea efectivă. Dar ce prezentare! Descrierea unui bal sub pana lui Claymoor era o feerie, cel puţin în ceea ce priveşte consemnarea toaletelor:

„La jeune princesse Bibesco portait une magnifique toilette gris argent à reflets avec des biais de fourrure, des émeraudes et des brilliants aux doigts, au cou et sur la tête. Mme Simmone Lahovary en grande toilette second empire, traîne immense en pointe de satin rouge vif, le devant recouvert bouillonnement d'un tissu très fin, garni de valencienne, gros œillets rouge en sautoire, collier de chien en ruban vermillon incrusté de topazes antiques au cou, sa jolie tête s'encadre dans des œillets posez à l'espagnole" etc. etc.[1]

Sau un bufet, prezentat în culori faraonice:

„Le buffet pyramidal qui était dresse dans la salle à manger, débordant de toutes les merveilles, a été pris d'assaut et rasé comme une forteresse par les deux sexes, qui ont rivalise d'appétit. Partout des toilettes éblouissantes de couleurs et d'élégance, et, surtout, les épaules qui disparaissent sous les pierreries."[2]

---

[1]Note:

[?] „Tânăra prinţesă Bibescu purta un minunat costum gri cu reflexe argintii, cu garnitură de blană, cu smaragde şi briante la mâini, la gât şi pe cap. Simona Lahovary în mare ţinută „*seconde empire*" cu trenă lungă *en pointe* de satin roşu aprins, în faţă cu un acoperământ cu *buionete* dintr-un voal fin, ornat cu „valancienne“, garoafe roşii în colier, zgardă cu topaze vechi la gât; frumosul cap încadrat cu garoafe dispuse à l'espagnole" etc. etc.

[2]Note:

[?] „Bufetul înălţat piramidal în sufragerie, debordând de toate minunile, a fost luat cu asalt şi ras ca o fortăreaţă de cele două sexe, care au rivalizat în apetit. Pretutindeni toalete uimind prin culori şi eleganţă, şi peste toate umerii goi ce dispăreau sub scumpe pietrarii."

În sfârşit, dansul:

„On e dansé avec rage dans tous les salons, jusque dans l'antichambre."[1]

Anul acesta însă nu se dansase nicicum. La Palat, reuniunea de bărbaţi se desfăşurase „*dans une atmosphère morne et stupide*"[2], după cum aflase Păuna printr-un amic, fără să se simtă datoare în a mai scrie şi altora. Era, se pare, o atmosferă contaminată de mici nimicuri politice şi de mari plictiseli militare. În jurul perechii princiare - prinţesa a stat doar cincisprezece minute - se învârtiseră numai bărbaţii, cunoscuţi oameni politici, plus câteva figuri insolite: un negustor american de armament, Mr. Berdan, care vânduse „puşti Berdan" în Rusia şi vroia probabil să le vândă şi pe aici, un bancher austriac, şeful unei antreprize de drumuri de fier, câteva figuri comunarde din lumea balcanică, în sfârşit un prinţ spaniol de coroană, Don Carlos, în trecere prin Bucureşti. Se reţinuse nasul acestui Don Carlos de Bourbon - *„un nez tipique Bourbon, qui reniflait l'air local*"[3] -, dar mai mult nu se putea spune nici despre reuniune, nici despre lumea de acolo, care s-a şi retras altminteri mai devreme, imediat după orele douăsprezece noaptea. Inutil să se recurgă, pentru aşa ceva, la pana lui Claymoor.

Sărind peste reuniunea de la curte - eveniment cu totul insignifiant -, Păuna n-ar fi avut nimic de scris dacă Anul nou n-ar fi fost precedat de un spectacol într-adevăr feeric, fără a mai vorbi de rostul său filantropic - Vicleimul. Acesta dă, fusese într-adevăr un spectacol grandios, ieşit exclusiv din fantezia Păunei, la care se gândea cu plăcere oricând, deci şi acum, şi despre care umpluse pogoane de hârtie, desigur şi prin pana lui Mişu, care nota:

„Le cortège du mystère du Vicleim a été splendide

[1] „S-a dansat cu furie în toate saloanele, până în antecameră."

[2] „Într-o atmosferă plictisitoare şi stupidă."

[3] Un nas caracteristic Bourbon, care adulmeca aerul locului.

comprenant tout ce qui se trouvait de plus distingué dans le grand monde bucarestois. En tête du cortège les trois mages interprétés par messieurs: Michel Lakovary - manteau en velours bleu étoilé d'or, symbole de la profondeur céleste, Jean Treznea-Gretcheano - manteau rouge en velours étoilé d'argent symbolisant la terre, Elie Kalenderou - manteau vert semé de diamants et de topases, symbole de la richesse des eaux. A leur suite s'engageaient plus de 150 personnages, costumés d'une manière féerique. Pour cette féerie philanthropique on a dépensé des sommes exorbitantes à Paris, à Vienne et à Bucarest."[1]

Nu costumaţia fusese totul, pe aceasta Mişu o prezenta cu lux de amănunte pentru fiecare personaj în parte, ci distribuţia şi ideile de spectacol, care aparţinuseră în întregime Păunei. Astfel, atribuirile de roluri au fost de tot hazul, cele mai multe surprinzătoare, după cum rezultă şi din programul tipărit:

„*Premier ange: Păuna Catargi*
Second ange: Irène Mavrogheni
Troisieme ange: Catinca Bengesco."

Apoi grupul ţăranilor:

„*Paysans du Danube: Michou Vacaresco, Mirtchea Kogălniceanu, Vintila C. A. Rosetti.*

[1]Note:

[?] „Cortegiul Vicleimului a fost splendid şi a cuprins tot ce era mai distins în marea lume bucureşteană. În frunte, cei trei magi, interpretaţi de domnii: Mihai Lahovary - mantie albastră de velur cu stele de aur, simbolul profunzimilor celeste, Ion Trăznea-Greceanu, mantie roşie de velur înstelată cu argint, simbolizând pământul, Ilie Kalinderu - mantie verde semănată, cu diamante şi topaze, simbolul bogăţiei apelor. în urma lor s-au încolonat peste 150 de personaje, costumate feeric. Pentru această feerie filantropică s-au cheltuit sume exorbitante la Paris, la Viena, la Bucureşti".

Bergers des Carpathes: Gregoire Philipesco, Georges Darvaris, prince M. I. Morruzi".

În sfârşit, hazul hazurilor, pe rolul de „femei pierdute" (*femmes perdues*) trei nubile: „*Hélène Rachcano, Anette Costaforu, Anitza Camarachesco*".

Ar fi trebuit să i se dea un rol şi lui Rudi, Păuna se gândise iniţial la rolul lui Irod, dar Rudi Catargi suferise un şoc nervos în urmă cu aproape un an, parcurgea o criză sufletească aparte, unii o numeau melancolie, alţii pur şi simplu nebunie, iar Păuna nu suflă o vorbă despre starea acestui văr rătăcit. Absenţa lui n-a compromis distribuţia principală şi nici cortegiul. În cortegiul Vicleimului a intrat multă lume, distribuită în grupuri foarte pitoreşti: saduchei, farisei, evrei, romani, dar şi turci, ca ultimii prigonitori ai lui Hristos, ceea ce a pretins din nou o costumaţie complicată şi costisitoare. S-a muncit pe rupte, zile şi nopţi, repetiţiile se făceau prin diverse case, prilej de farse şi trăsnăi, dintre cele mai comice. Unele persoane nu ştiau rolul şi atunci li se suflau cuvinte aiurea, urmate de grindine de râs, alteori cuvintele româneşti se amestecau anapoda cu cuvinte franceze, rezultând contrasensuri şi calambururi de toată frumuseţea. Libretul Vicleimului - şi acesta un *cap de operă* - fusese tradus în franţuzeşte de Mişu, dar nu în întregime, fiindcă unele formule populare nu treceau în franceză. Astfel, nişte interpelări de tipul: „Melchioare, dumneata/ nu ai nimic a-mi striga?" „Balthazare, dumneata/ nu ai nimic a-mi striga?"; - rămâneau a fi strigate ca atari, cu toată gura, ca la ţară. Imposibil de tradus erau şi alte formule, care au fost lăsate *telle-quelle*:

„Şi când vântul a suflat
Pământul s-a scuturat.
De sus cădea ţurţurii,

De jos sărea iepurii.”

Ceea ce era amuzant, dar şi absurd, cum se întâmpla cu multe din producţiunile poetice ţărăneşti. Ascultând aceste formule, prinţesa - care era amatoare de poezii populare - a rămas „bouche bée”.[1] În asemenea cazuri se debita papagaliceşte textul, în hohote de râs, până la lacrimi. În libret s-au introdus totuşi numeroase modificări. Astfel, cel prigonit de Irod, pruncul Iisus, părăsea Iudeea scăldată în sânge, evita Egiptul - ocupat între timp de otomani -, trecând în peninsulă balcanică, stăpânită de popoare creştine, unde era ascuns şi ocrotit de greci, bulgari, muntenegreni, sârbi, popoare care sufereau şi în prezent prigonirea otomană, ca să se salveze până la urmă la păstorii din Carpaţi. Aluziile la luptele recente dintre otomani şi creştinii balcanici erau oportune într-un Vicleim la Bucureşti. Rolul pruncului era nu interpretat - era trăit! - chiar de un prunc, micul prinţ X - cum era desemnat în program, deşi persoanele din suita micuţului, bona, doica, guvernanta erau menţionate în distribuţie cu numele întreg.

Primul spectacol s-a desfăşurat chiar la palat, sub ochii prinţului domnitor şi ai principesei, care au trăit intens scenariul sacru. Prinţul a făcut o mină solemnă şi concentrată, el era un bun client pentru asemenea misterii - fie şi populare! -, prinţesa clipea ca de obicei, cu pleoape mereu umede, semnul inocent al participării şi al emoţiei. Şi emoţia a fost mare, până la un anume punct al dramei, când au răzbit în sală nişte ţipete atroce, ţipete de fiinţe ucise. Undeva, afară, se petrecea un carnagiu şi toată lumea s-a îngrozit. Într-adevăr, la Bucureşti se tăiau porcii de Crăciun. Se prăznuia adică Ignatul, acel sabat care desfăta sărăcimea din mahalale şi ale cărui ecouri sinistre ajungeau până în palat. Ideea de a programa Vicleimul de Ignat nu fusese fericită, dar lumea bună convenise s-o ia

[1]Note: [?] A rămas gura căscată.

înaintea Vicleimurilor populare, cu care risca să se încrucişeze şi chiar să se încaiere pe uliţi.

— Dar ce se petrece? a întrebat cineva, în urgia de ţipete.

— *Le massacre des innocents!*[1] - s-a răspuns şi cei prezenţi s-au înfiorat.

S-au tras draperiile, s-au aprins lumânări, dar sinistrul spectacol sonor continua. Se înjunghiau probabil nu patrusprezece mii, cum scria Cartea, ci de zece sau de o sută de ori pe atâţi inocenţi, fiindcă ţipetele animalelor înjunghiate fierăstruiau pereţii şi plafoanele. Micul prinţ a început să scâncească, apoi să ţipe, toată lumea a fost obligată să se ocupe de el, inclusiv Irod, adică tatăl copilului, care şi-a luat progenitura în braţe şi a început s-o legene şi s-o plimbe prin imensul salon. Cu acelaşi prilej, prinţesa domnitoare s-a vădit sensibilă şi plină de instinct matern - ea însăşi pierduse, cu câţiva ani în urmă, unicul copil. A cerut la sine pruncul, care între timp se udase, şi l-a strâns gol la piept. Imaginea era mişcătoare, prinţesa avea ceva de *Mater Tremolosa*, pruncul n-a mai plâns, între timp încetaseră şi ţipetele porcilor, iar lumea din sală - participanţi la Vicleim, asistenţă, slugi, indivizi de la poliţie, - a cântat în cor în limba română:

„*Steaua sus răsare,*
Ca o taină mare.
Steaua străluceşte
Şi lumii vesteşte...”

La ieşirea din palat, Păuna s-a ales cu un cucui, a lunecat pe gheaţă, iar în cădere i s-a rupt şi o aripă de înger. „Atenţie, i-a spus Mişu. Precis ai să eşuezi într-o pasiune. Puritatea ta angelică se duce pe gârlă.” Ceea ce şi aştepta ea, de mai multă vreme. Aştepta cu o disponibilitate totală,

---
[1]Note: [?] Masacrul inocenţilor!

pe care n-o puteau istovi evenimentele mondene, oricât de multe, dar mi-te când fuseseră puţine, practic nici nu fuseseră.

Între timp Păuna trebuia să facă faţă şi altor îndatoriri, mai puţin mondene. Ea a lăsat condeiul de epistolieră, cu gândul la altceva, la un lucru urgent de care - cum asta! - uitase. De câteva luni, Rudi se afla internat într-un sanatoriu de boli psihice, la Viena. Starea lui era proastă, pretindeau medicii. Aceasta se vedea şi din mesajele lui ciudate, nu scrisori ci desene. Păuna găsea însă foarte reuşite aceste desene. Rudi desena predilect cai, cai în avânt, cai în flăcări, cai în zbor - ca în icoanele vechi, cai înfrunzindu-se, cai desfrunziţi. Poate că aceşti cai desfrunziţi - cu cozile şi coamele plutind pe lângă schelete - să-i fi îngrijorat pe medici.

Dar de ce?! Desenele erau pline de fantezie, iar textele scurte care le însoţeau erau fermecătoare: „Calul Tonto în zbor”, „Rex în rut”; „Drăgălaşa iapă Isis, adică tu” sau un text în versuri franco-române: „Hop-aşa / Mon dada”. Ce găseau medicii suspect sau maladiv în asemenea compoziţii, amuzante la orice vârstă! Mai curând era suspect, dacă nu chiar maladiv, chestionarul pe care profesorul curant de la Viena îl trimisese Păunei, cu obligaţia ca aceasta să răspundă urgent, punct cu punct, după cum urmă:

„— A mai desenat cineva în familie (pe linie paternă sau maternă?)”

„— există în familie iubitori de cai?”

„— a suferit pacientul, în copilărie, un accident cu cai (o cădere)?”

Suferise accidente Păuna - şi pentru Rudi -, întrebările cădeau deci, toţi cei din neamul Catargi iubeau caii, ca toată lumea; alte întrebări însă au pus-o pe gânduri:

„— există în familie vreun impuls spre aventură?”

Oho, cum încă! Sigur că exista, ea însăşi tânjea după o

aventură, fără să aibă pe planul acesta noroc. Şi mai departe:

„— a se schiţa arborele genealogic al familiei, indicându-se cu semnul plus (+) aventură!”

Dar cine să mai ştie! Acel domn profesor de la Viena era mai curând un ins indiscret, un cronicar monden deghizat în medic. În sfârşit, ultima somaţiune din chestionar o privea pe Păuna:

„— ca singură rudă apropiată a pacientului, vă rugăm să descrieţi ce vă aseamănă şi ce vă deosebeşte de el (în preferinţe şi repulsii)”.

Păuna a reluat condeiul de epistolieră şi i-a scris nu medicului ci lui Rudi:

„*Dragă Rudi,*

Explică, te rog, medicului tău curant că nu văd nici o legătură între cazul tău şi cazul meu.

Mai trimite-mi cai.

Păuna”

A revenit apoi la corespondenţa mondenă, cu gândul să găsească altceva de povestit, în locul balului care lipsea. Dar ce?

Cu câteva zile în urmă, Păuna se dusese la Iaşi pentru o înmormântare - ce idee altfel să mori iarna! - şi se întorsese nu obosită, cât aţâţată de insatisfacţia de a putea povesti ceva fie şi legat de evenimentul funebru. Nimic, nici măcar un schimb de vorbe cu cineva. Păuna călătorea totdeauna însoţită de administrator, un ins tânăr, foarte „chic”, care o proteja de indiscreţia bărbaţilor şi o scutea, în tren mai ales, de conversaţia feminină agasantă. Tânărul domn era îmbrăcat englezeşte, pe gustul Păunei, el îi purta cărţile de citit, revistele şi sacul de voiaj, el cerea şi oferea informaţiile strict utile în timpul unei călătorii, consimţind a simula că formează împreună cu doamna un cuplu. La

întoarcerea de la Iaşi, acelaşi personaj adusese în casa Păunei câteva geamantane cu acte vechi de familie, descoperite în biblioteca unchiului decedat şi tot el primise poruncă să le sorteze şi să le rânduiască în biblioteca de la mezanin, în care doamna nu intra. Ar fi trebuit pusă şi acolo un pic de ordine, dar Georges - cu toată bunăvoinţa - nu se descurca şi pe postul de bibliotecar.

Într-un mic salon, aflat lângă dormitorul roşu, Păuna chinuia de câteva ceasuri hârtia, isprăvind prin a înţelege că ceea ce nu puteau oferi Bucureştii în post nu putea la rându-i oferi lui tante Alexandrina, consoarta generalului prinţ Iancu Ghica, aflată de mai mulţi ani la Stambul şi pârjolindu-se probabil şi ea, din lipsă de noutăţi. Păuna a şi încheiat epistola astfel:

„*Tout ce que je puis dire, chère tante, c'est que nous sommes en pleine carême (*post negru*), selon le „typique ortodocs”, et voilà tout!*”[1].

Lumea aflată în post se purta penibil, spre indignarea Păunei, mima cucernicia, îşi însuşea un rol care era al altcuiva - probabil al călugărilor şi mucenicilor - lumea făcea faţă. Se dădeau ceaiuri, dar ceaiuri de post - cu halva, cu nuga, cu smochine, stafide şi roşcove, cu nuci şi migdale, cu fructe zaharisite, cu zemuri de citrice, cu cafea - ceai cu cafea!, toate în regimul unor conversaţii monotone, care excludeau orice parfum, orice piper, conversaţii de doliu. În cazul Păunei era vorba chiar şi de un doliu - pentru unchiul de la Iaşi - şi, zăpăcită cum era, uitase să tipărească *faire-parts*-uri şi hârtie de corespondenţă cu chenar negru. De publicitatea decesului ar fi trebuit să se ocupe administratorul, prin Mişu Văcărescu - cum de uitase să-l ia pe Mişu la Iaşi, el măcar ar fi descris cum se cuvine înmormântarea! - dar treaba cea

---

[1]Note:

[?] Tot ce pot să-ţi spun, dragă mătuşă, este că suntem în post (în post negru), după „tipicul ortodox”, şi asta-i tot.

mai grea îi revenea totuşi Păunei: cele câteva scrisori către rude.

O înmormântare este desigur un subiect gras, dar nu în post - şi nu la Iaşi, unde nici decesul şi nici ceremonia n-au atras atenţia cuvenită şi n-au adunat lumea bună, nu se ştie de ce. Unei verişoare din Belgrad, Păuna n-avea pur şi simplu ce să-i scrie - ar fi fost penibil să-i prezinte mortul, pe catafalc sau la groapă, şi nu lumea. Cuvintele consolatoare erau sălcii, ele se reduceau oricum la câteva formule, dar nu aceasta se aştepta de la o epistolă în legătură cu un deces. Păuna a evitat să scrie această scrisoare, avea să trimită mai târziu un *faire-part*, nu putea însă evita o alta, o scrisoare către prinţul Milan Obrenovici al Serbiei, cu care Păuna era vară primară şi faţă de care avea obligaţii stricte. Ea îşi făcuse oricum datoria de a poposi câteva clipe şi la mormântul mamei prinţului Milan, mătuşa ei bună, care fusese depusă la Iaşi, într-o criptă de la Sfântul Spiridon, în urmă cu nici un an, prin iulie. A început scrisoarea către Milan Obrenovici cu grabă şi cu destulă emoţie:

„*Mon cher cousin,*

Le triste événement de la mort de notre oncle Jean, pour le quel je ne trouve pas de mots de consolation, m'a aussi donne l'occasion de me recueillir sur la tombe de ton adorée mère qui se trouve à Jassy."[1]

Ei şi! A scris aceste propoziţii, foarte pioase, dar a bufnit-o râsul, un râs pe care şi l-a reprimat iute, fiindcă situaţia pe care şi-o evoca involuntar era absurd comică. Păuna fusese la înmormântarea prinţesei Maria Obrenovici,

---

[1]Note:

[?] „Dragul meu văr, Tristul eveniment al morţii unchiului nostru Jean, pentru care nu găsesc cuvinte consolatoare, mi-a oferit prilejul de a mă reculege la mormântul mamei tale adorate, care se găseşte de asemeni la Iaşi".

născută Catargi, care s-a desfăşurat cu un an în urmă, la Iaşi, în iulie, pe nişte călduri de delir, şi de aici povestea aceea comic absurdă. Căldura toridă a provocat un delir care a contaminat probabil şi muzicile, muzicile militare şi corurile, dar şi preoţii. La gară, lângă trenul funebru, popii - în odăjdii grele, probabil sufocaţi de căldură - pierduseră şirul cetaniei şi Păunei i s-a părut că acei prelaţi în aur cântau aiurea. A pornit apoi convoiul, dar şi fanfarele cu instrumente aurite cântau aiurea, şi corurile cu glasuri aurite cântau aiurea, nişte partituri divergente, executate în contratimp, aiurindu-ţi urechea şi risipindu-ţi minţile. Senzaţia era bizară şi lugubră, Păuna nu şi-ar fi dat crezare urechilor, dacă o vecină din cortegiu n-ar fi tras-o de braţ spunându-i:

— *Dis-moi, ma chère, ne ressent-tu pas aussi des vertiges auditifs?* [1]

Amândouă s-au ţinut de braţ cu senzaţia de rău de mare. Dar şi administratorul i-a confirmat Păunei senzaţia, aducând ca argument gazeta locală, *Curierul de Iassi*, în care un domn redactor scria negru pe alb despre acelaşi vertij auditiv:

„*Cortegiul a pornit de la gară în sunetul muzicii, către biserica Sf. Spiridon. De mirare a fost însă că la gară şi pe tot parcursul atât muzica instrumentală cât şi corul au început să cânte deodată arii cu totul diferite, fără ca vreuna din aceste formaţiuni, nici corul şi nici fanfara, să-şi iasă din tact. Să fie o dovadă a talentului muzical al cuvioşilor ieşeni? Bine, domnilor, dar e totuşi o necuviinţă la o înmormântare princiară!*"

Necuviinţa era alta, domnul de la *Curierul de Iassi*, n-o spunea, ca să cruţe memoria fostului domnitor, dar toată lumea ştia despre ce este vorba - şi lumea de asta venise la înmormântare: prinţesa Maria Obrenovici-Catargi fusese

[1]Note: [?] Spune-mi, draga mea, nu-i aşa că şi tu simţi nişte vertije auditive?

amanta lui Vodă Cuza. Superba mătuşă Maria îl făcuse pe Cuza să-şi piardă şi capul, şi tronul, fiindcă toată lumea ştia că la detronare, în noaptea aceea de pomină, complotiştii îl găsiseră pe vodă cu frumoasa în pat. Nimeni n-o mai văzuse de atunci pe „divina curtezană”, care dispăruse undeva în Apus, menţinându-şi rolul de umbră a ilustrului detronat, până când se stinsese şi ea, în urmă cu vreo patru ani, lăsând vorbă să fie îmbălsămată şi adusă la baştină la ceas potrivit, când ecoul aventurilor ei se va fi stins. Prinţesa Maria vrusese să se întoarcă la Iaşi cu o figură pură. Şi tocmai ca să-i vadă figura, lumea se ţinea scai de coşciug, încă de la graniţă. Lumea vroia să fie martoră la clipa când, după ritualul ortodox, se va descăpăci racla, şi făptaşa va mai putea fi văzută o dată, înainte de pogorârea în groapă, ca familia să-i dea sărutarea cea de pe urmă. Fusese adus chiar şi un fotograf, ca să fixeze scena, domnul Heck din Iaşi. Păuna era încântată, amintindu-şi acest prim moment. Mătuşa Maria, „divina curtezană”, merita desigur semnul plus - după chestionarul de la Viena, dar, după ea, cine altcineva în neam! Păuna ?

Apoi urmase nebunia cu muzicile, care-i dăduse nepoatei vertije. Apoi oprirea cortegiului la groapă şi desfacerea capacului. Dar în golul care s-a căscat, după curmarea acordurilor muzicale şi stingerea clopotelor, s-a curmat şi respiraţia mulţimii: Maria Obrenovici - în sicriu - a apărut frumoasă şi tânără, ca în clipa în care, cu ani în urmă, plecase din Iaşi. Era splendidă şi în aceeaşi toaletă de îndrăgostită. A apărut - lângă sicriu - şi Rudi, fiul ei conceput cu un amant din Serbia, iar mulţimea a amuţit când cei doi s-au aflat faţă în faţă. Mamă şi fiu aveau aceeaşi vârstă, şi semănau izbitor unul cu altul, ca doi fraţi, ca doi logodnici, ca doi iubiţi. Când Rudi s-a aplecat spre ea s-o recunoască şi s-o sărute, mulţimea a scos un ţipăt de uluire.

— N-o atingeţi! a strigat o mahalagioaică. N-atingeţi

Irodiţa că se dezgheaţă!

Rudi a fost tras la o parte, s-a suspendat ceremonia sărutării, cei din familie au trecut pe lângă moartă atingând-o doar pe mână sau pe frunte, slujba religioasă a continuat, dar lumea a observat cu fior că prinţesa Maria începuse să-şi schimbe trăsăturile şi să devină o alta. Rudi tremura. Când groparii au dat să pună sicriului capacul, chiar şi ei au fost cutremuraţi: aveau în faţă o babă. Să fi fost oare important un asemenea amănunt pentru chestionarul de la Viena?

Păuna n-a scris nimic prietenelor despre această întâmplare - sunt lucruri care se spun şi care nu se spun! -, dar ea era sigură că această poveste - care făcuse vâlvă la Iaşi - va ajunge oricum la destinaţie, la adresele celor interesaţi. Unul dintre cei interesaţi de destinul prinţesei Maria era şi prinţul Milan al Serbiei, care lipsise de la curioasa ceremonie. La întoarcerea spre Bucureşti, Păuna călătorise în acelaşi vagon cu un grup de doamne ruse, din asociaţia „Sœurs de charité de Moscou”, pornite spre frontul turco-sârbesc, împreună cu care l-a evocat pe Milan şi vitejia poporului său. Tot atunci, prin prinţesa Şahovska, şefa grupului, Păuna i-a trimis vărului Milan o scrisoare de consolare, în care n-a pomenit nici un cuvânt despre curioasa ceremonie, mai ales despre ultimul episod. Acum Păuna ar fi trebuit să evoce cea de a doua vizită la mormântul mătuşei, dar nu putea. Îi repugnau în această clipă ambele subiecte funebre, şi, după încă vreo câteva rânduri convenţionale - în unul l-a expediat şi pe unchi - a trecut la tonul ei obişnuit, deşi cu oarecare prudenţă. Cu Milan Obrenovici nu se putea desfăşura. A trebuit chiar să găsească un ton compasional, Milan fusese învins în război, iar pentru un bărbat, gândea Păuna, lucrul trebuie să fie jenant. Concepând o propoziţie, Păuna a mutat tocmai de aceea accentul de pe soarta lui Milan pe soarta ţării lui:

„*Nous sommes de cœur auprès de ton pays et nous t’assurons que tu peut compter sur nous tous.*”[1]

„*Nous tous*” însemnau toţi ai noştri de lume bună, deci familia şi prietenii, inclusiv toţi cei de la Vicleim. Isprăvind cu epistola către Milan, Păuna încheiase şi capitolul Iaşi, încă un capitol funebru dintr-un sezon gol. A revenit cu gândul la bal, care reprezenta totuşi o datorie. Peste aşa ceva nu se putea sări. Ar fi însemnat ratarea unui an, eliminarea tineretului din competiţia prezentărilor şi, de ce nu, a petrecerilor, a petrecerii la care oricine are drept cu condiţia de a fi introdus la timp, într-un cadru adecvat - or, ce alt cadru la Bucureşti decât balul?

Oricum, Păuna n-a reuşit să-şi domolească o pornire de revoltă către palatul de pe Calea Mogoşoaiei şi către personajul de acolo: prinţul domnitor. Prinţul nu era totuşi un om de lume, prinţul respingea în loc să atragă, din când în când prinţul intervenea - *deux ex machina* - cum intervenise şi la început de an, suprimând destinul unui bal. Fiindcă un bal, pentru o fată - Hélène Răşcanu era una din ele! - era o chestiune de destin. În destinul unei fete şi chiar în destinul unei doamne totul începe cu un bal.

Revenind cu gândul la una din scrisorile la care lucra - scrisoarea către tante Alexandrina, de la Stambul - Păuna a decis că totuşi trebuia să mai adauge un rând şi despre înmormântarea unchiului, un rând în care să explice de ce lipsise lumea de la funeralii. Ea a deschis uşa salonului, a trecut pe scara interioară care ducea în bibliotecă, a strigat de-acolo de sus către Georges:

— Georges, tu ce crezi, de ce n-o fi venit lume la înmormântare?

— Păi au intrat ruşii în Iaşi, coniţă.

---

[1]Note:

[?] „Noi suntem cu inima lingă ţara ta şi te asigurăm că poţi să contezi pe noi toţi.“

— Deci asta era!

Şi Păuna a revenit în salon, s-a aşezat la biroul Louis Philippe, a notat în post-scriptum:

„*On prétend que les Russes seraient entrés a Iassy*”. [1]

A scris, dar i s-a părut absurd. Când să se fi întâmplat asta? Ea a strigat spre Georges:

— Georges, tu nu crezi că lumea halucinează?

Apoi a închis scrisoarea care urma să ajungă la Stambul.

Ultima întâlnire între generalul Iancu Ghica şi Savfet-Paşa s-a desfăşurat destins, fără încordarea unei vizite de ruptură, fără ghimpi, ca între doi oameni de lume care se simt datori să-şi spună la revedere, deşi amândoi ştiu că între ei s-a pronunţat un adio. Oficial, relaţiile nici nu erau rupte; Iancu Ghica pretextase o întoarcere în ţară pentru vacanţa de Paşte - de unde îmbarcarea cu întreaga familie, cu bagaje şi slugi - dar Savfet-Paşa aştepta clipa când generalul îşi va cere paşaportul, probabil la sfârşitul conversaţiei, ca semn al retragerii definitive. Dar până atunci amândoi se simţeau destinşi, desfăcuţi de orice îndatoriri, nişte persoane civile care-şi purtau simpatie printr-o foarte veche relaţie.

Aceasta i-a şi făcut să abordeze, într-un timp indefinit, care le stătea la îndemână, cele mai variate subiecte, scutiţi de grijă de a se mai supraveghea, vindecaţi de pândă, purificaţi de nevoia de a afla de la celălalt amănunte revelatoare, care să definească atitudini oficiale, ambii stând alături - nu faţă în faţă! - la aceleaşi ceşti de cafea, de mult răcite.

— Şi veţi petrece sărbătorile Paştilor la Bucureşti? a întrebat Savfet-Paşa, iniţiat şi în calendarul religiilor nemusulmane, dar şi ca să fixeze sensul acestei plecări.

— După cum ştiţi n-am părăsit de mult Stambulul. De ani!

[1]Note: [?] Se pretinde că ruşii ar fi intrat în Iaşi.

Prinţul Iancu Ghica răspunsese printr-o politeţe, el spusese Stambul - şi nu Constantinopol, cum procedau diplomaţii din Apus, iar Savfet-Paşa a luat act de noutate, care putea însemna fie că românul recunoaşte în chip delicat denumirea otomană a capitalei imperiului, fie că el respinge imperiului calitatea de putere europeană, de unde folosirea numelui turcesc. Dar Iancu Ghica părea liniştit şi Savfet-Paşa a zâmbit atent, vrând totuşi să se asigure:

— S-ar putea spune că v-aţi simţi bine la noi. Ca acasă! a mai adăugat.

— Casa mea e acolo! a precizat generalul. Îmi mărturisesc chiar nişte îngrijorări; nu mai ştiu ce se petrece la mine acasă.

Savfet-Paşa nu ştia dacă propoziţia se referă la casa generalului sau la ţara lui, dar a ales primul sens.

— Da, toţi avem necazuri, a convenit excelenţa sa. Şi filozofic: Trăim într-o lume foarte urâtă.

Iancu Ghica n-a confirmat această generalizare, dar nici n-a respins-o. Timpul vizitei se scursese, între timp a mai fost adus un rând de cafele - cele reci fiind retrase -, generalul ar fi vrut să se ridice, dar gazda nu dădea semn c-ar dori să încheie întâlnirea. Savfet-Paşa trăgea de timp. Excelenţa sa a comentat astfel, de unul singur, ideea emisă anterior, adâncindu-se în ea:

— Nu se mai cunoaşte liniştea, a mai spus ministrul otoman, şi aceasta e foarte rău. Lumea de azi trăieşte o nerăbdare, o nervozitate şi o încrâncenare de foarte rău augur.

Iancu Ghica s-a ţinut în rezervă, mai ales asupra ultimului termen, fiind convins că Savfet-Paşa va pogorî de la chestiunile generale pe pământ. Cum s-a şi întâmplat:

— Aţi văzut cu prilejul Conferinţei, câtă patimă!

Conferinţa de la Constantinopole din decembrie-ianuarie se desfăşurase într-adevăr într-un climat de patimă, la care cotizaseră toţi participanţii. Otomanii se apăraseră cu

tenacitate şi cu destul succes: conferinţa eşuase. Dar nu spre bucuria părţii otomane, fiindcă, după retragerea trimişilor marilor puteri europene la conferinţă, la Constantinopole se întinsese golul, un gol ameninţător, iar din marginea acestui gol Savfet-Paşa îşi calma scandalizarea:

— Cum e cu putinţă să se întâmple ceea ce s-a întâmplat! a strigat el, deschizând exclamativ palmele.

Scandalizarea înaltului demnitar sublinia un ultragiu, era strigătul unui adânc ultragiu pe care Savfet-Paşa îl trăia cu toată fiinţa lui, ca om pur şi simplu, nevenindu-i să creadă că fuseseră cu putinţă cele ce se întâmplaseră. La Conferinţa de la Constantinopole marile puteri încercaseră să impună Turciei reforme, reforme în favoarea populaţiilor creştine din imperiu, populaţii care se răsculaseră - e drept - în urmă cu un an împotriva imperiului, dar care aparţineau - de fapt şi de drept - imperiului! Savfet-Paşa privise acele răscoale cu toată gravitatea, ca pe o mare nenorocire, ca pe o foamete, să spunem, care ar fi bântuit o parte din imperiu sau ca pe un cutremur de pământ cu zeci de mii de morţi. Dar acestea erau nenorocirile oricărui mare stat! Şi Anglia, şi Austro-Ungaria, şi Rusia erau bântuite de asemenea nenorociri. Erau calamităţi binecunoscute din lungul timpului şi eterne ca timpul. Atunci?! Cui i-ar fi putut trece prin minte să pună sub semnul întrebării eternitatea unui imperiu, numai din cauză că ici şi colo pe întinderea lui aveau loc când şi când răscoale? Cui i-ar fi putut trece prin minte să impună cu sila reforme unui mare imperiu?! Şi totuşi faptul inimaginabil şi inadmisibil se petrecuse. Respingând cu demnitate şi cu succes, la Conferinţă, „grozăvia unor asemenea intervenţii”, Savfet-Paşa rămânea încă incredul asupra celor ce se întâmplaseră, păstrându-şi scandalizarea întreagă. El şi-a strâns palmele cu un gest obosit, murmurând ca pentru sine, aproape fără glas, o mirare acum blajină:

— Cum e cu putinţă să încerci să pui sub tutelă o mare ţară!

— Cum e cu putinţă să pui sub tutelă oricare ţară! l-a secondat generalul Ghica, fără nici un accent ascuţit, fiindcă vroia să se ridice, era târziu, iar a-l înfrunta pe Savfet-Paşa, acum la plecare, în condiţia neputinţei, era lipsit şi de eleganţă, şi de sens.

Savfet-Paşa a interpretat replica românului drept o aprobare şi a continuat:

— O ţară trebuie să decidă singură, în deplină libertate de conştiinţă, cum să-şi conducă destinul şi ce reforme trebuie să iniţieze în interior, pentru supuşii săi. Orice imixtiune în treburile ei interne, indiferent de pretext, este ofensatoare. Şi trebuie respinsă!

Savfet-Paşa clocotea; Iancu Ghica zâmbea. Generalul a simţit că tocmai acesta e momentul când poate să-l aprobe - şi deschis - pe Savfet-Paşa şi a făcut-o sincer:

— Aveţi dreptate, excelenţă! Noi românii am încercat să impunem aceleaşi principii în relaţiile noastre cu lumea, inclusiv cu Înalta Poartă.

— Şi n-aţi reuşit?

Întrebarea era cel puţin curioasă în gura unui demnitar otoman.

— Nu pe deplin, a răspuns Iancu Ghica. Ne-a lipsit forţa. Forţa dreptului nu se poate dispensa, din păcate, de forţa efectivă.

— Noi avem forţă!

— O ştim!

Savfet-Paşa spusese - „Noi avem forţă!” - cu duritate.

— Şi nu vom ceda nimănui din drepturile pe care Înalta Poartă le are pe Pământ, a mai adăugat el, ca să se înţeleagă. Marele vizir Midhat-Paşa a spus-o limpede la Conferinţă şi eu o repet: „Am intrat în Anatolia doar şase sute şi nu vom părăsi Anatolia decât când vom rămâne şase sute.”

Era chiar aşa, Iancu Ghica având bune cunoştinţe de istorie otomană, ştia că triburile turce pătrunseseră în Anatolia prin foarte puţini inşi - poate şase sute, dacă analele otomane nu minţeau romantic - şase sute de inşi din neamul lui Osman. Casa Osman îşi impusese domnia stăpânind la început doar Anatolia; aceeaşi casă risca acum să-şi sfârşească domnia - dacă s-ar fi sfârşit! - mărginindu-şi stăpânirea doar la Anatolia, după ce făurise cel mai mare imperiu al lumii. O întrebare îi stătea lui Iancu Ghica pe buze: „Doriţi să părăsiţi şi Anatolia? Dar dacă Anatolia e ţara voastră dreaptă, ce căutaţi în restul lumii, de la izvoarele Nilului până la Dunăre, de la Atlantic şi până la Oceanul Indian!” Dar n-a rostit întrebarea, observând că şi Savfet-Paşa se calmase între timp. El arăta acum ca un bătrân stâlp al imperiului, îmbătrânit în slujbă, fără forţă, doar cu reflexele acesteia, de unde, după accesul de furie, calmarea bruscă. Iancu Ghica a observat că bătrânul vorbea de fapt de unul singur, nu-l interesa partenerul, el se afla în prelungirea unui discurs de la masa Conferinţei, într-un moment de meditaţie, când descoperea retrospectiv argumente, acum inutile.

La rându-i, bătrânul a luat act de liniştea celuilalt, întorcând spre generalul diplomat un ochi obosit şi rece:

— De altfel, a precizat Savfet-Paşa, ca să nu lase nici un dubiu, situaţia unei ţări mici este cu totul diferită de aceea a unui imperiu. Există şi în chestiunile de drept o ierarhie!

— Ierarhiile de care vorbiţi viciază universalitatea dreptului. Ori există un drept universal valabil, ori nu există drept. Noi credem în universalitatea dreptului.

Savfet-Paşa a oftat, sorbind din cafeaua care se răcise. A poruncit ceva în turceşte. S-a mai adus un rând de cafele. Probabil că înaltul demnitar nu reţinuse replica generalului, nici n-o auzise, cum procedează totdeauna cei mari, care nu dialoghează, sunt întotdeauna în monolog. Monologul lui Savfet-Paşa era acela al unei singurătăţi depline şi

generalul l-a lăsat pe bătrân să-şi soarbă cafeaua şi să mediteze de unul singur.

— Anglia a revenit între timp asupra poziţiei sale, şi-a continuat gândul Savfet-Paşa, fără legătură cu gândul precedent. Nici nu se putea altfel. Excelenţa sa domnul de Salisbury, care se dovedise destul de rigid aci, la Istanbul, a explicat corect poziţia noastră când s-a întors la Londra. Lord Derby ne susţine astăzi deschis.

Bătrânul se amăgea cum se amăgesc copiii sau muribunzii. Conferinţa de la Londra dăduse Rusiei mână liberă, Ghica o ştia, o ştia şi Savfet-Paşa; de unde atunci ideea că Anglia mai secondează Imperiul!? Desigur, Anglia seconda tacit imperiul, dar era oare dispusă s-o facă şi făţiş, cu armele? Şi acum, ca în toate momentele de criză, la Constantinopole bântuia un duh de opiomanie. Aceasta era grav, fiindcă însemna că se pun la cale măsuri necumpătate. Iancu Ghica nu putea întreba dacă Imperiul va trece Dunărea, ca să-şi apere integritatea - pregătirile de război erau evidente -, dar el aştepta noi confidenţe care să-l edifice. Savfet-Paşa a răsucit însă firul discuţiei într-o altă direcţie:

— De altfel şi Rusia are nevoie de reforme. Dacă Occidentul e preocupat de reforme, de ce nu începe cu Rusia, care e o ţară creştină! ...Occidentul e obsedat de soarta creştinilor din imperiul nostru, dar e indiferent la soarta mahomedanilor din imperiul rus.

— Aţi comunicat contelui Ignatiev această observaţie?

— Cu domnul Ignatiev nu se poate discuta. Petersburgul ar fi putut trimite pe altcineva la Istanbul. Pe contele Şuvalov, spre exemplu, care lucrează la Londra.

Savfet-Paşa era, se vede, un iniţiat şi în chestiunile ruseşti. Şi acolo, în Rusia, exista un curent al reformelor - occidentalizant - şi un curent tradiţional, reprezentat prin mişcarea slavofilă. Contele Ignatiev era un slavofil, deci şi un antiotoman, contele Şuvalov de la Londra era un

occidentalizant, pe care Savfet-Paşa l-ar fi dorit în post la Stambul. Dar acestea erau amănunte. Savfet-Paşa îşi explică deci fals criza, prin amănunte. Dacă Şuvalov era la Istanbul, dacă Ignatiev lucra la Londra, dacă... Un alt dacă a fost introdus tot de Savfet-Paşa:

— Se dă ca cert faptul că prinţul Bismarck va demisiona. Ce păcat! Prinţul Bismarck e singurul care ar fi putut impune o politică de stabilitate. Acum totul fuge...

Şi acesta era un amănunt grăitor: Savfet-Paşa plasa centrul stabilităţii în afară, undeva spre nordul sau vestul continentului, oricum nu înăuntrul imperiului, ca odinioară. Nu mai credea oare bătrânul în puterea imperiului pe care îl slujea de a ordona lumea? Savfet-Paşa s-a închis în el. A gustat şi un strop de apă. Faţa lui lividă s-a umbrit sub întunericul unui gând interior, iar pleoapele s-au închis a cugetare sau a somn. Când medita adânc, Savfet-Paşa părea că doarme. El avea faţa unui bătrân frumos, acum o faţă foarte liniştită, deşi spre colţul buzelor încremenise un fior de suferinţă. Iancu Ghica, cunoscându-l bine, ştia că bătrânul îşi va reveni. De obicei, când îşi revenea din acest somn, bătrânul avea rezolvată problema care îl preocupa, cum s-a întâmplat şi ultima oară, în timpul Conferinţei, când românii au cerut neutralitate pentru ţara lor. Ieşind din somn, Savfet-Paşa îl întrebase atunci pe Iancu Ghica:

„— Nu cumva vreţi să vă rupeţi de imperiu?”

„— Ne leagă nişte tratate, excelenţă!” a spus Ghica cu multă părere de rău.

„— Vreţi să rupeţi tratatele?”

„— Noi?! Şi după o pauză veselă: Noi le respectăm până la literă!... Dar respectându-le până la literă, observăm că imperiul le calcă, asumându-şi nişte prerogative care nu ne mai pot angaja.”

„— Cum asta, a strigat Savfet-Paşa, când de fiecare dată, cel puţin în cei peste treizeci de ani de când mă ocup de afacerile moldo-valahe, voi cereţi mereu alte lucruri!”

Şi fiindcă Ghica părea a nu pricepe, Savfet-Paşa a enumerat:

„— Aţi vrut întâi domnii pământene! Aţi vrut apoi unire! Aţi vrut apoi domn străin în ţara unită!”

„— Toate acestea, a observat Ghica, se cuprind în noţiunea de autonomie.”

„— Acum vreţi autonomie şi neutralitate!”

Suprapunând cei doi termeni, autonomie şi neutralitate, bătrânul nu putea să nu vadă cum aceştia, în filigran, dau altceva: independenţă. El a întrebat:

„— Şi ce relaţii veţi întreţine, în acest caz, cu imperiul otoman?”

„— Relaţii neutre, excelenţă!” a răspuns Iancu Ghica.

Acum bătrânul picase din nou în meditaţie, dar pe cu totul altă temă, cu mult mai gravă şi se părea că somnul lui va dura. Ultimul cuvânt, care făcuse să-i cadă pleoapele, pogorându-l în somn, fusese „Acum totul fuge”. Dar pleoapele bătrânului s-au redeschis:

— Sper că ceea ce urmează să se întâmple, a şoptit Savfet-Paşa, să nu se întâmple în generaţia mea.

Savfet-Paşa arăta în acea clipă ca un biet om sub vremi, iar generalul şi-a reţinut cu greu un impuls de ocrotire. Amândoi îmbătrâniseră de fapt de când se cunoşteau. Iancu Ghica era şi el tot un biet om sub vremi, vremuit nu acasă, ci acolo, pe ţărmul Bosforului, lângă acel blajin demnitar otoman. În oglinda din somptuosul cabinet, generalul s-a văzut şi pe sine obosit şi bătrân. Oglinda aceea îl cunoştea prea bine, cristalul argintat nu minţea, da, era - sau se simţea - bătrân.

Cum timpul vizitei de adio se epuizase de mult, generalul Iancu Ghica se căznea să găsească în minte o vorbă bună, o vorbă oarecare, care să nu angajeze, dar nici să rupă, care să nu pună punct relaţiei între doi oameni. Ar fi fost potrivit un subiect de familie, dar Savfet-Paşa acoperea cu discreţie asemenea subiecte intime, singura lui familie era

imperiul, şi Iancu Ghica n-a găsit nimic mai nimerit pentru cuvântul de adio decât să se intereseze - cu foarte multă politeţe - de sănătatea suveranului de la Stambul.

— O! dar majestatea sa se află în cea mai bună formă! a spus Savfet-Paşa, oftând la acel o! introductiv, ca să spulbere oaspetelui orice iluzie.

Se ştia că suveranul otoman Murad al V-lea are o sănătate volatilă, mai stabilă oricum decât a precedentului suveran Abdul-Azis, care fusese răsturnat în urmă cu un an, printr-o lovitură de palat, o lovitură ai cărei autori erau şi inspiratorii noului curent de reformă care bântuia imperiul, oameni care încercau să ia sub tutelă un alt suveran bolnav. Încă un bolnav. Era un făcut ca pe tronul etern al padişahului să urce în ultima vreme numai bolnavi, mereu câte un bolnav, justificându-se parcă porecla de Marele Bolnav, dată imperiului în întregime. Pe cine mai slujea, în acest caz, Savfet-Paşa, un padişah bolnav, un imperiu bolnav? După detronare, Abdul-Azis trimise din temniţă o scrisoare noului padişah Murad, din care Ghica reţinuse: „După ce m-am încredinţat lui Alah, mă încredinţez Maiestăţii Voastre. Vă felicit pentru suirea pe tron, în locul meu, şi vă exprim părerea de rău că n-am izbutit să slujesc imperiul după dorinţa sa. Vă urez vouă să obţineţi acest rezultat!” Care întârzia să apară. Savfet-Paşa se afla la poalele unui vulcan aproape stins.

Dar el a deschis ochii săi migdalaţi şi frumoşi, şi a luat act că Iancu Ghica se află pe aceleaşi perne, alături. I-a zâmbit din departe:

— Şi dumneata, prinţule?

— Eu, bună pace.

— Asta e bine. Pace ne trebuie la toţi.

Şi Savfet-Paşa a trecut brusc la altceva, a devenit sentimental:

— Am ţinut foarte mult la domnul Negri. Ne-am înţeles foarte bine. Îmi pare rău c-a murit.

Costache Negri, predecesorul lui Iancu Ghica, vechiul reprezentant al Ţărilor Unite la Constantinopole, murise în urmă cu un an, în retragere, cam în vremea când Murad al V-lea suia pe tron, dar Savfet-Paşa uitase probabil că se înţelesese foarte prost cu domnul Negri, câţi peri albi şi-au scos unul altuia şi amândoi împreună. Acum generalul vedea cu surpriză că Savfet-Paşa seamănă în chip izbitor cu bătrânul Costache Negri - aceeaşi vorbă înceată şi domoală, acelaşi stil al curteniei, aceeaşi franceză de secolul al XVIII-lea, marele secol al curţii şi al diplomaţiei, acelaşi mod supravegheat de comportare, cu paşi fini printre bombe. Cei doi îşi semănau ca doi soţi care isprăvesc prin a se confunda fizionomic, la capătul unui menaj infernal. Şi Iancu Ghica a zâmbit din departe acestor amintiri.

— Şi prinţul domnitor? a întrebat în încheierea convorbirii Savfet-Paşa.

Iancu Ghica a răspuns cu deplină satisfacţie:

— Prinţul domnitor e tânăr şi pe deplin sănătos.

După care s-a ridicat

Bagajele erau făcute, depuse în cala vaporului cu câteva ore mai înainte. Pe chei aştepta Alexandrina împreună cu slugile şi copiii. Tot acolo se afla şi Grigore Ghica, însărcinatul cu afaceri, care urma să rămână la Stambul până la lichidarea definitivă a tuturor afacerilor româno-otomane. Un prolog al acestei lichidări se şi consumase: generalului prinţ Iancu Ghica i se restituise paşaportul.

A urmat apoi tevatura plecării: ce nu fusese adus la bord, ce fusese uitat sau rătăcit, ce dispăruse fără urmă în graba împachetării, aceste griji revenind Alexandrinei, dar şi generalului şi chiar lui Grégoire, care, rămânând pe loc, trebuia să aibă o mare luare-aminte faţă de actele ţării, aflate în situaţia cea mai incertă cu putinţă. Cei doi, prinţul Iancu şi nepotul său, conveniseră să nu retragă toată arhiva, ca să nu atragă atenţia, alarmând în chip imprudent Ministerul otoman de Externe. Această operaţiune, inclusiv

epurarea hârtiilor, urma să se facă mai târziu. O făcuseră şi ruşii, după plecarea din post a contelui Ignatiev. Dar unele imprudenţe fuseseră fatale. Se aflase astfel despre plecarea generalului, iar pe chei se adunaseră mai mulţi români - negustori, clerici, funcţionari ai unor instituţii străine - care aşteptau un cuvânt de la reprezentantul ţării. Oscar, majordomul englez al consulatului român, intransigent cu eticheta protocolară, improvizase tocmai de aceea acolo pe chei un colţ de audienţă, care părea hilar. Ghica l-a dat simplu la o parte, contrariindu-l pe majordom, şi a trecut să-şi salute conaţionalii.

— Cui ne lăsaţi?

— Dar staţi, fraţilor, a început Ghica, la modul cel mai democrat, ca la Bucureşti, încercând să-i calmeze. Încă nu-i război!

— Dar va fi.

— Poate nu va fi, Dumnezeu e mare şi ne apără.

— Excelenţă, spuneţi-ne un cuvânt sigur! S-au rupt relaţiile?

Discuţia nu se putea prelungi. Un înalt funcţionar al Ministerului otoman de Externe fusese însărcinat cu rolul de însoţitor al generalului, până la urcarea la bord, iar o discuţie în română sub ochii acestuia era mai mult decât nepotrivită. Aceeaşi gazdă stânjenitoare îi îndatora pe români, prin prezenţa sa, obligându-i să procedeze protocolar, să vorbească exclusiv franţuzeşte, chiar despre nimicuri. Monsieur Sadik era politicos, dar mereu prezent. El umplea mai ales pauzele, acele pauze când vrei să spui ceva, cuvântul îţi stă pe limbă, dar iei act de prezenţă străină şi te reprimi. Cei care se reprimau, românii, debitau banalităţi în franceză, ca şi monsieur Sadik. Care însă nu mai zâmbea, îşi uitase zâmbetul la minister, de unde avea să-l reia după plecarea vaporului.

Dar vaporul nu pleca şi aşteptarea, normală la început, devenise o aşteptare nervoasă, pe ghimpi, apoi o aşteptare

exasperantă. Când nu pleci ţi se pare că eşti ţinut cu sila, starea aceasta o trăia şi generalul, dar mai ales doamna Alexandrina, care se simţea reţinută ostentativ, de unde întrebarea mereu repetată:

— *Pourquoi ne part-il pas*?[1]

— *Mais il partira, madame*![2] o asigura de fiecare dată monsieur Sadik.

Acelaşi monsieur Sadik urma să se întoarcă în cartierul Pera împreună cu Gregoire şi cine ştie ce se mai putea întâmpla. Doamna Ghica se simţea datoare să-i spună ceva lui Gregoire, să-l facă să înţeleagă pericolul care îl paşte, dar nu ştia cum să formuleze această spaimă şi a spus într-o doară:

— *Aie soin des roses s'il te plais. Pendant la floraison tu doit t'en occuper avec beaucoup d'attention*.[3]

Doamna Alexandrină cultivase în grădina consulatului din Pera nişte superbi trandafiri, ea era sincer îngrijorată, atunci pe loc, de soarta trandafirilor, dar monsieur Sadik a înţeles altceva:

— *Madame ne rentrera-t-elle a Istamboul jusqu'a la floraison des roses*?[4] a întrebat el.

Doamna făcuse o gafă. Şi Alexandrina a scos batista, gata s-o fluture spre chei, ca să scape odată de această lume de coşmar. Fiara cu aburi mugea înspăimântător, puntea fusese ridicată, vaporul pornea. Pe doamna Alexandrina a podidit-o plânsul pentru soarta lui Gregoire, care urma să se întoarcă în Pera, împreună cu monsieur Sadik, dar poate că urma să nu se mai întoarcă niciodată acasă.

---

[1]Note:

[?] — De ce nu pleacă odată?

[2] — Dar va pleca, doamnă!

[3] — Să ai grijă de trandafiri, te rog. în perioada înfloririi trebuie să ta ocupi de ei cu multă atenţie.

[4] — Doamna nu se va mai întoarce la Istanbul până înfloresc trandafirii?

Până la Varna vaporul a navigat pe ceaţă. Generalul n-a coborât în cabină, a rămas pe covertă, sondând cu ochii ceaţa compactă din faţă, fără a mai privi înapoi. Dar nava părea că stă pe loc. Nu se ştia dacă e noapte sau zi, nava plecase în plin soare de la cheiul rămas în urmă, şi era frig, deşi magnolia din curtea consulatului stătea să înflorească. Nava plutea într-un frig ud şi pătrunzător, prin fumegările de ceaţă care au încremenit la un anume moment, suspendând orice senzaţie de mişcare. Generalul şi-a cercetat ceasornicul, să se convingă dacă nu cumva şi limbile acestuia au stat. Apoi, când a ridicat ochii, a văzut aproape de el, izbitor de aproape, pe marea limpezită de ceţuri, mari nave cuirasate, cu tunuri grele la bord. Vaporul de pasageri a scos un muget. Nava militară din fruntea escadrei a răspuns. Au răspuns şi ceilalţi monştri de fier, iar hula mării a preluat aceste vaiere stranii. Părea că nu se va putea evita o ciocnire şi Ghica s-a înfiorat. „— Dar când au apărut?” s-a întrebat el, fără să-şi creadă ochilor, închizând pleoapele. Când le-a redeschis a constatat cu uimire că ceaţa reintrase din nou în drepturi, făcând invizibili monştrii de fier, pe lângă care se strecura tăcută nava de pasageri.

Ghica a coborât în cabină, unde îl aştepta Alexandrina, care, auzindu-i paşii, a şi tresărit:

— Se întâmplă ceva?

— Nimic, draga mea.

Acest „Nimic, draga mea!” nu spunea nimic bun şi Alexandrina aştepta crispată, la fel ca şi în multe alte clipe când generalul întors acasă părea că-i ascunde ceva. Aceleaşi formule de întrebare şi răspuns se reluaseră prea des pentru ca ea să se liniştească. Şi ea a întrebat:

— Crezi că începe?

— O! nu, draga mea. Şi rugător: Spune, te rog, să-mi aducă un ceai.

Aceste mici cereri de bărbat întors acasă erau un mod de-a o calma. „— Doar vezi că nu se întâmplă nimic, iată,

doresc un ceai!” - şi de obicei Alexandrina se conforma, însărcinând personalul cu cele de cuviinţă, dar sub directă supraveghere, urmărindu-şi între timp şi soţul. Căuta în ochii lui o asigurare, ca şi acum, când l-a întrebat cu aceeaşi formulă:

— Crezi, cher ami, că totul e în ordine?

„Cher ami” n-a mai răspuns că de obicei, „— Da, totul e în ordine!” -, dar s-a supus ritualului ceaiului, pe care la ora 5 p.m. cei doi îl oficiau împreună. Acum „Five o’clock”-ul se desfăşura pe vapor, în cabina strâmtă, avându-i pe copii alături, ultimul născut fiind în scutece. Alexandrina îşi iubea cu ardoare copiii - „Aceşti nefericiţi născuţi pe drumuri” - sortiţi cine ştie cărui destin nesigur, ea fiind mereu silită să-şi poarte copiii dintr-un loc în altul, după capricioasele misiuni pe care diplomatul le primea. Acum din nou o mutare a cortului, cu tot calabalâcul, Alexandrina nădăjduind din adâncul sufletului că aceasta va fi ultima. L-a şi întrebat pe soţ:

— Crezi, cher ami, că vom rămâne acasă?

— Dar sunt convins, draga mea!

La o convingere atât de apăsată, Alexandrina nu mai putea spune nimic. Ea s-a mulţumit să strângă ceştile şi să măture firimiturile, aşteptând ca el să-şi aprindă ţigara de foi, ca întotdeauna după ceai. Deşi acum i-a atras atenţia:

— Am să te rog, cher ami, să nu fumezi. N-am unde duce copiii. Suntem prea mulţi aici.

El şi-a interzis această plăcere, mai mult decât necesară acum, şi a încercat să moţăie în balansoar.

La Varna au ajuns noaptea. Dar, din păcate, personalul n-a putut debarca bagajele din vapor, din acelaşi vapor debordând în cascade, pe trei punţi dintr-odată, mulţimi de soldaţi. Familia Ghica s-a trezit înconjurată de străini cu arme, care strigau, se îndemnau, răcneau, încărcătura de oameni pe care-o conţinea vaporul parând inepuizabilă. Mica insulă a românilor s-a comprimat fiinţă lângă fiinţă,

stăpâni şi slugi laolaltă, toţi trăind abia acum surpriza de a fi călătorit pe capacul unui cazan. Precedat de Oscar, generalul a încercat totuşi să-şi facă loc, năzuind să ajungă la autoritatea portului, unde fusese anunţat. Pe Ghica îl ajută şi uniforma. Chipiul, galoanele, fireturile, cordonul, sabia de ceremonie i-au croit drum, Oscar ştiind să-şi pună în valoare stăpânul, inclusiv prin felul în care l-a anunţat la căpitănia portului, obţinând pe loc efectul dorit. Câţiva funcţionari s-au şi înfăţişat cu plecăciuni, conducându-l pe general la stăpânul lor, un tânăr ofiţer otoman cu maniere europene.

Dar din nefericire, mai ales pentru Alexandrina şi pentru copii, colonia românilor nu putea călători mai departe, trebuia să întârzie cel puţin până la ziuă, aşteptând descărcarea vaporului şi apoi formarea trenului care avea să-i ducă, peste raiaua bulgară, până la Dunăre. Ofiţerul otoman a oferit biroul său pentru doamna Ghica şi pentru copii, urmând ca diplomatul să se descurce cum o putea, eventual să se plimbe pe ţărm. Ceea ce Iancu Ghica a şi făcut, până la ziuă.

Îl însoţea Oscar, la o mică distanţă. Majordomul englez era bun la toate, exact ce trebuie în asemenea ocazii, el ştiind să-şi facă meseria prompt şi sigur de sine - acum meseria de garde-corp, într-un port care clocotea de trupe. Între timp, vasul se deşertase de oameni, dar bagajele casei Ghica n-au putut fi totuşi extrase; din cala neagră ieşeau acum nişte mari bagaje, tunuri grele trase cu lanţurile. Generalul a urmărit operaţia din depărtare, ca să nu atragă atenţia, reţinând amănunte despre calibrul pieselor şi despre muniţie, muniţia aflându-se în mari lăzi de lemn de dimensiunea unor cutii de pian. O mulţime de salahori cu şalvari şi fesuri mânuia încărcătura explozivă, care a fost depusă într-un şir de care trase de bivoli. Coloana de care s-a pus în mişcare, cu răcnete şi pocnet de bice, spre Dunăre, dar încărcătura din navă nu s-a istovit:

pe cele trei punţi au apărut animale. Mai întâi cai care se trăgeau înapoi sau săreau în două picioare, refuzând să coboare; apoi animale de sacrificiu - vaci, oi şi capre, în sfârşit un stol de papagali care a ţâşnit speriat pe deasupra vitelor, împrăştiindu-se în noapte. Lui Ghica i s-a părut că vede şi mari păsări *cacatoes* cu penaj paradisiac, el s-a frecat la ochi să vadă mai bine, apoi, fără să le mai vadă, le-a auzit ţipătul straniu. Prin mugete sumbre, o altă navă, şi aceasta încărcată probabil cu trupe, îşi vestea intrarea în port. Generalul n-a mai putut urmări şi această nouă arcă a lui Noe, căpitanul portului îl căuta disperat ca să-i aducă ştirea că familia Ghica îşi putea continua călătoria.

— Bagajele vor veni pe urmă, la gară, i-a spus funcţionarul. Sunteţi aşteptaţi la tren.

Drumul spre gară s-a făcut cu trăsura, în învălmăşeala unei mari coloane militare care cuprindea arabi, persani, kurzi, duium de otomani. Străfundurile Asiei se desfundaseră şi se revărsau peste Balcani, spre Dunăre, pe mare şi pe uscat. Aspectul pestriţ, de caravană, covârşea ordinea războinică, după şirurile dese în uniforme urmând cârduri de catâri cu poveri, apoi care grele trase de bivoli, apoi pâlcuri de călăreţi în neorânduială, bulucuri de başbuzuci şi cerchezi, care se îndepărtau de coloane, explorând în galop orizonturile dinspre nord şi vest. Veneau şi mari furgoane cu furaje şi muniţii, şi cămile, şi un imens tren regimentar cu traverse de cale ferată, cu stâlpi pentru fire telegrafice, cu lemne pentru parapete şi poduri. La coloanele de militari se adăugau puhoaie de salahori de diferite neamuri, printre care şi mulţi ţărani bulgari. Mişcarea acestei omeniri pestriţe era aceea a unui talaz de potop. Feţe tuciurii, galbene sau negre, turbane şi fesuri, dar şi cuşme miţoase de oaie neagră - cuşmele de Caucaz şi Ararat, şi burnusurile[1] fiilor Deşertului, mişcarea

[1]Note:

[?] 1. Manta de lână (albă ori neagră) cu glugă, pe care o poartă arabii. 2.

oamenilor şi animalelor, plus mişcarea pieselor grele de oţel şi fier având până la urmă ceva feeric. Ghica nu şi-a putut opri un gând exclamativ, pe care nu l-a mai comunicat şi Alexandrinei, care părea îngrozitor: „— Oare invazia lui Darius spre Dunăre o fi fost la fel?”

În tren s-au trezit din nou înghesuiţi între militari. Familia Ghica n-a reuşit să mai obţină un compartiment - se isprăvise cu politeţea otomană! -, generalul, Alexandrina, copiii, plus Oscar şi bona franceză s-au strâns laolaltă pe aceeaşi bancă, într-un vagon comun, pentru trupă, în care s-a făcut totuşi o clipă de linişte când generalul în uniforma lui aurită a apărut împreună cu ai săi. Se afla în acelaşi vagon şi un corespondent englez de presă, de la „Daily-Mail”, dar Ghica i-a refuzat conversaţia. I-a refuzat-o şi Oscar, încă mai sec decât stăpânul său. Gazetarul nu se putea totuşi întreţine cu turcii, care nu ştiau o boabă din nici o limbă europeană. Aprinzându-şi o ţigară, el a revenit la Oscar, dar acesta i-a atras atenţia într-un chip foarte sever:

— *Will the gentleman kindly notice that there are children in the compartment*?[1]

— *Oh, I’m so sorry*[2], a răspuns gazetarul.

Dar ca prin farmec şi turcii au înţeles formula lui Oscar şi au încetat să fumeze. Mai mult chiar, ei au deschis o fereastră, încercând să evacueze fumul de tutun cu fesurile şi cu basmalele. Acest gingaş semn de atenţie, venit din partea unor sălbateci porniţi să ucidă, l-a bine-dispus pe general. El a zâmbit o clipă liber, liber de zâmbetul oficial pe care îl arbora adesea, acel zâmbet-recuzită pe care diplomaţii îl poartă cu ei, şi, curios, a remarcat cu plăcere şi

---

a (pop.) Manta largă cu glugă. b (reg) Pieptar de piele de cârlan, cusut cu flori şi fluturi. c (reg.)...

[1]Note:

[?] — Domnul nu binevoieşte să observe că în compartiment se află copii?

[2] — Iertare, domnule.

zâmbetul unui militar aflat faţă în faţă cu el, un gradat care privea tandru spre copii. Şi acesta, ca şi englezul, ar fi vrut să-i vorbească, aştepta doar un semn. L-a oprit însă acelaşi Oscar, cu masca lui impenetrabilă.

Apoi un militar otoman a început să cânte. Cânta de unul singur, apoi treptat ceilalţi au început să-i ţină surdina. Nu se putea şti dacă e cântec sau rugăciune, cântec de leagăn sau rugă de seară - se înserase - şi vagonul se legăna în monotonia acelui cântec, care s-a cernut peste feţele oamenilor odată cu întunericul, până când feţele nu s-au mai văzut. Aflat în întuneric, lui Ghica i s-a părut că acel cântec vine dintr-un adânc primar de viaţă.

— *Is the gentleman travelling to România*?[1]

— *The gentleman is listening*![2] a răspuns generalul, care asculta într-adevăr acel cântec.

Familia Ghica a coborât în plină noapte la o staţie de deal, unde era aşteptată de un reprezentant al paşei din Rusciuk, şeful vilaietului Dunării, care trimisese şi o gardă, plus câteva trăsuri. Românii au coborât în plină beznă, pe bâjbâite, bagajele au fost culese anevoie dintre picioarele soldaţilor, trenul s-a pus în mişcare cu încărcătura lui de militari, dar generalul a observat că rumoarea nu se potolise, noaptea fierbea, trăsurile cu copii şi bagaje înaintau printr-un întuneric clocotitor.

S-au strecurat până la Dunăre printre şuvoaie invizibile de oameni, în zgomote de fierării şi arme, într-o surdină de paşi, şi pânde, până ce toţi au auzit, spre vale, pocnete mari, bubuiturile sloiurilor de gheaţă de pe fluviu. Ţărmul român, către care Ghica îşi îndrepta privirile, era pierdut în întuneric. Însoţitorul otoman i-a spus că traversarea va fi grea, între cele două maluri circulaţia fiind suspendată din pricina dezgheţului. Apoi Iancu Ghica s-a trezit în liniştea de

[1]Note:

[?] — Domnul călătoreşte spre România?

[2] — Domnul ascultă !

pe malul român. Două mâini l-au primit în braţe şi l-au strâns la piept:

— Coane Iancule!

Nu şi-a dat seama cu cine se pupă - probabil cu cineva din partea ministerului, oricum îl săruta cineva de acasă, s-a asigurat de aceasta şi s-a liniştit când acelaşi cineva, un glumeţ, i-a şi spus ultima glumă de la Bucureşti:

— Hai să-ţi zic una bună. Spune-mi ce e mic, ghemuit şi negru?

Ghica ar fi trebuit să răspundă:

— Dracu! Dar a spus ce i-a venit pe limbă: Viitorul!

După o iarnă grea, cu nămeţi cotropitori, muşuroiul de furnici a avut de îndurat încă o nenorocire: revărsările din martie. Apele molcome au dibuit mai întâi un drum subpământean de pătrundere în aşezare, astfel încât furnicile s-au trezit prin întuneric cu umezeala sub nas. Ele n-au putut să mai iasă deasupra, la lumină, împreună cu toate fiinţele, pentru muncile de primăvară, fiind blestemate să rămână sclave muşuroiului şi să se lupte cu apele din adânc. Sleite de o foamete îndelungă - foametea din iarnă -, lipsite de aerul curat de sus, ele au rămas zidite în adânc, constrânse la o înfruntare nevăzută cu şuvoaiele domoale. Nimeni n-ar fi bănuit, privind movila muşuroiului, pustie şi cheală, că înăuntru furnicile lucrează şi se bat.

Ele au început prin a astupa spărturile şi prin a întări pereţii şubreziţi. Un instinct le-a spus că nu pot părăsi agoniseala lor foarte puţină, aproape isprăvită, dar mai ales aşezarea, locul pe care populaţia şi-l alesese, şi care pogora adânc sub pământ. În cel mai de jos strat din pământ se aflau rânduite gropile cu morţi. Până acolo se strecurase însă umezeala, mucegăind şi inundând peşterile şi gropile cu strămoşi, făcând să se întindă peste tot un miros greu de igrasie. Furnicile s-au repezit mai întâi într-acolo. Au scos pământ uscat de sus, din bagdadia muşuroiului, l-au cărat

jos, apoi l-au legat cu un fel de clei într-o pastă care se întărea iute, dacă era zvântată cu aripile. Furnicile cu aripi s-au pus pe zvântat lutul, care s-a întărit, izolând gropniţa de rest printr-o duşumea sticloasă prin care apa nu mai putea răzbi. Odată dusă la capăt această ispravă, muşuroiul nu mai putea fi smuls din loc, nici clintit, decât împreună cu pământul în care era clădită ţara - cât o palmă - a furnicilor de sub Codrul de Pelin.

Dar apele de afară erau mari, ele lucrau şi împotriva pereţilor de sus, cu o putere vrăjmaşă. Se auzeau izbituri, se simţea o apăsare strivitoare, o spaimă că de cutremur încleşta muşuroiul din toate părţile, fără ca nimeni să cuteze a ieşi deasupra să vadă cât de mare putea să fie nenorocirea. Furnicile socoteau că afară încă mai urlă Crivăţul, încă se mai vântura peste lume uraganele de omăt. Drept dovadă aveau un ţurţure de gheaţă pătruns prin acoperiş, care nu se mai topea, sticlind tăios şi alb spre lumea furnicilor.

Dar, într-o noapte, o şuviţă de apă pătrunsă prin peretele de miazăzi, a dezlănţuit în încăperile din primul cat mai întâi o bolboroseală, apoi o ţâşnire de cascadă. Multe furnici, izbite de valul apelor, au fost înecate, cele mai multe însă au scăpat. Populaţia, zăpăcită la început, n-a mai dat morţilor ajutor, s-a aruncat grabnic să-i apere pe cei vii, despărţindu-se în două trupe - spre spărtură, unde trebuia neîntârziat clădit un parapet, şi spre restul galeriilor care puteau să fie inundate, spre această parte mai ales ridicându-se puternice ziduri. Pentru noua construcţie - parapetul şi zidurile - s-au durat drumuri noi, prin noroaie. Nişte jgheaburi lungi, din pai de orz, scoase dintr-un adăpost al muşuroiului, au fost potrivite la gurile cu ape clocotitoare, slujind la scurgere. Dar scurgerea ar fi trebuit să fie spre afară, or, tocmai de-acolo veneau apele. O parte din încăperile de locuit, cuprinzând sute de spaţii, a fost sacrificată, populaţia refugiindu-se mai jos sau mai sus. A

apărut însă şi o altă spărtură, aproape de acoperiş, iar apele curgeau prin ea în torente de potop. A început să se topească şi ţurţurele - ţur, ţur, ţur! - ca o sabie a lui Damocles care nu taie, în schimb inundă. Furnicile nu mai puteau face faţă nenorocirii decât prin părăsirea muşuroiului.

Primul impuls a fost *scapă cine poate*, cum s-a şi făcut, câteva furnici au şi luat-o la sănătoasa, care unde s-a nimerit. Dar grosul furnicarului nu s-a retras - cele foarte puţine care se răzleţiseră au rămas izolate pe pereţi sau au murit pe loc. Grosul neamului de furnici s-a înverşunat să facă faţă primejdiei, deşi nu mai avea cum, primejdia era copleşitoare. Lipseau şi cele de trebuinţă în asemenea ocazii. Ba una, ba alta lipsea. Pe apucate, prinzând în căngi orice, furnicile au apucat şi morţii. Morţii nu erau altceva decât nişte bucăţi de humă uscată, aspre şi solzoase, nişte armuri fără trupuri, dar tari, numai bune să fie îndesate în spărturi, la fel ca bolovanii. A început deci cărăbănirea morţilor spre spărturi. Chiar răniţii (rănitele) care încă se mai zbăteau au fost buşiţi (buşite) fără milă de ziduri, până când trupurile s-au făcut una cu zidurile, rămânând lipite de ele. Această cruzime n-a dus la o mare ispravă, lupta a urmat iară cu înverşunare oarbă, dar şi cu o imensă spaimă: trebuia oare părăsit muşuroiul?

Din nou a hotărât statornicia care lega într-un singur lanţ întreaga populaţie, furnicile simţind până la urmă că nu puteau pleca nicăieri, ele învârtindu-se la roata destinului lor orizontal, un destin care le ţinea pe loc. Lupta pentru stăvilirea invaziei de ape - subterane şi din acoperiş - ţinea totuşi de zădărnicie. Furnicile s-au înverşunat totuşi din nou cu multe şi mari pierderi. Ele s-au restrâns până la urmă la un singur cat, lateral, zidindu-se acolo. Era cu neputinţă să facă faţă cotropirii şi atunci s-au bejenit în propria lor casă. S-au restrâns, într-o cumplită înghesuială, într-un ungher, fiindu-şi singure prizoniere, fără ajutoare şi fără hrană. Şi cu

foarte puţin aer. Într-un fel de leşin. O sfârşeală cu atât mai grea cu cât afară răzbise primăvara, pe întinderi luminate de soarele blând al Floriilor.

Cei care se bucurau mai întâi de minunea reînvierii erau copacii, aflaţi nu la mare depărtare de muşuroi, care se simţeau bine-stătători şi teferi, teferi prin norocul că se găseau cu mult mai departe şi cu mult mai sus decât vânturarea de ape, bine-stătători prin rădăcini şi prin coroanele lor de crengi şi muguri, alintate acum de vântul cald, de sus. Copacii, prin fiinţa lor care ţinea de văzduh, nu mai simţeau suferinţa rădăcinilor, ei păreau fericiţi, indiferenţi la partea subpământeană a trupului lor, geamănă totuşi cu labirinturile de cârtiţe şi cu muşuroaiele de furnici. Resimţind binefăcător inundaţia, prin năvala tulbure de seve, care răzbeau în crengi, copacii se arătau neştiutori la năpasta de mai jos, care nu-i mai privea. Revărsarea de ape nu era totuşi o furtună, un vârtej dintre acele care rup crăcile şi dărâmă coroane, era o simplă inundaţie, care nu urca nici măcar până la glezna trunchiurilor mari. Mai aproape de muşuroi, mai jos, se aflau nişte tufe de pelin - un codru pitic. Vara, aceste tufe puternic mirositoare umbreau muşuroiul, iarna îl fereau cu măturile lor umile de vânturile tari. Mai de folos pentru muşuroi erau acele tufe de pelin, în care furnicile se bejeneau uneori, când nu le ajungea puterea să coboare până în adăpostul de sub pământ.

Dar furnicile începuseră a simţi mişcarea aerului şi a căldurii de afară. Trecuse de mult zodia de întuneric a iernii şi muşuroiul trăia imboldul întâlnirii cu soarele. Aproape moarte, furnicile fremătau. Urmau să vină zilele de soare, timpul nesfârşit de călduros şi de lung, când poporul din adânc se revărsa în voie pe mănoasele întinderi dimprejurul casei, luând aceste pământuri în stăpânire dreaptă. Muşuroiul avea pământuri bune, lucrate cu hărnicie an de an, pământuri pe care pusese stăpânire de când aşezarea

de furnici se orânduise acolo unde se afla, cum o spuneau şi morţii.

Ele n-au mai putut răbda, şi nerăbdarea, de fapt spaima de moarte, le-a silit să trimită afară o iscoadă. Era un bărbătuş cu ochii iuţi şi pătrunzători, care s-a retras însă înapoi cu frica în suflet. N-aducea veşti bune. Muşuroiul era strâmtorat de ape, de pe creasta acoperişului şi până hăt departe nu se vedeau decât ape, numai ape. Nu se ştia cât de departe duceau apele, pustii şi tulburi, nici când aveau să dea înapoi. Bărbătuşul s-a retras cu spaimă, pitindu-se în amorţirea obştească de jos. A mai urmat o aşteptare, foarte lungă, mai lungă decât cel mai lung post negru. Un al doilea trimis, o femeiuşcă sprintenă, s-a întors în schimb cu o veste bună. Ea nu s-a mai uitat în zare, peste ape, ca trimisul dintâi, ci aproape, pe acoperiş, la un pas. Uitându-se bine, ea a descoperit cu emoţie un ou de cioară spart. Oul căzuse din cer, pe câte se vede, din vreun cuib, şi furnica se mira nu cum căzuse, ci cum de n-auzise nimeni bufnitura. Ea a dat iute ocol movilei albe, ameţitor de albă şi desăvârşită, deşi ciobită la fund, într-un loc. Zăpăcită de fericire, furnica n-a băgat de seamă nici măcar că oul avea pete - pistrui vineţi -, că linia ameţitor de pură a oului era frântă jos, în punctul atingerii cu lutul. Punctul acela a şi atras-o de fapt. Prin gaură se prelinsese un lichid dulce ca mierea şi puternic atrăgător - albuşul - care acum băltea în ţărână. Un dumnezeu de sus dăduse oului cep şi femeiuşca, fără voia ei, s-a înfruptat. Ea a rămas mult lângă balta de albuş, nepăsându-i că între timp întârziase. A uitat şi de ape, şi de muşuroi, desfătându-se cu vedenia aceea dulce, spre deosebire de bărbătuş, care, pe acelaşi loc, nelăsându-se ispitit, s-ar fi întrebat, poate, de unde picase fructul alb sau cum ar putea acelaşi ou să dispară înapoi în cer. Femeiuşcă n-a făcut aşa şi a făcut bine. După ce s-a dumirit că balta de albuş e de folos, ea a întors spatele minunii albe, s-a repezit la gaură prin care ieşise şi a dat un strigăt

scurt. Furnicile au ieşit rânduri-rânduri din muşuroi, bete şi de vedenia albuşului, şi de lumină. A început, pe clipă, ospăţul şi catastrofa a fost dată uitării.

Populaţia validă s-a mutat deasupra, cu toate nădejdile tefere. Ea a hălăduit o vreme lângă coaja oului, la acest Paşte timpuriu al furnicilor, până când o roată de tun a frânt muşuroiul în două.

Dezastrul provocat de roata de tun, o roată care a călcat ca din cer muşuroiul, n-a impresionat soldatul care mâna caii, nici soldatul de pe afetul tunului, deşi acest soldat de pe afet, Athanase Călin Zancu pe nume, era un om înclinat spre cugetare, care nu trecea uşor peste lucrurile de sus şi de jos. Athanase îşi spunea numele cum scria în acte - cu h - şi se supăra când cineva îi zicea Athanase sau Tănase, dar chiar el n-a simţit dâmbul în care se împiedicase roata. Tunul şi chesonul au trecut mai departe, fără ca oamenii care aduseseră nenorocirea, în lumea de jos, să ştie sau să simtă ceva.

Nici lumea de jos n-a înţeles prea bine ce s-a petrecut. A fost întâi o pârâitură, un uruit înspăimântător şi, imediat, a urmat un pustiitor cutremur, care a rupt în două aşezarea, de la acoperiş şi până la temelii, năruind ziduri, caturi, canale, încăperi, într-un haos de nisip, colb, stârvuri şi ţărână. Apoi un al doilea cutremur - a doua roată - a vârât şi mai adânc în pământ sfărâmăturile dintâi şi morţii. Populaţia vie s-a zbătut sub dărâmături până spre seară, iar noaptea a prins-o printre ruine. Din nou suna alarma mutării muşuroiului, strigătul bejeniei, dar a biruit din nou obişnuinţa înrădăcinării. Tulbure, nici măcar înţelegându-se prin semne, furnicile au hotărât şi de astă dată să rămână pe loc, ca şi cândva troienii, după dezastrele lor. De a doua zi începând, ele aveau să ridice aşezarea cu o palmă mai sus, peste temelia veche, peste zidurile risipite în ruină şi moloz, peste nouă strânsoare de morţi.

De altfel muşuroiul era şi foarte rău aşezat. Revărsările din primăvară nu fuseseră o întâmplare. Nu cădeau la întâmplare nici ninsorile, care îngropau aşezarea în fiecare iarnă. Era apoi şi vecinătatea unor drumuri de care mari, cu coviltir. Acele care cu şine de fier, trase de cornute, zguduiau foarte des ţara de jos a furnicilor, primejduind-o cu călcătura copitelor şi cu rostogolirea roţilor, iar primejdia ţinea toată primăvara, toată vara şi toată toamna, chiar dacă din care, din când în când, cădeau ştiuleţi, picurau boabe de in şi de cânepă, uneori se scurgea şi zeamă de struguri, foarte dulce. Pe nişte boabe de struguri, furnicile se încăieraseră o dată ca nişte viespi venite în roiuri de pe alt tărâm. Altă dată respinseseră asediile succesive ale unor puhoaie de furnici roşii. Le-au necăjit şi oamenii, deşi între oameni şi furnici nu era decât o vecinătate întâmplătoare. Cele două neamuri de fiinţe nu se băgau în seamă sau se ciocneau când şi când. Un singur eveniment memorabil în legătură cu oamenii: intrând o dată, tot din întâmplare, în traista unui om, furnicile au dibuit prin bezna din traistă un dărab de mămăligă. Această hrană li s-a părut cu totul altfel decât ceea ce ele ştiau - ele nu erau învăţate cu fiertura! - şi multe armii de furnici s-au strămutat pe mămăliga aurie, înnegrind-o cu trupurile. A urmat un taifun. Un suflu nebunesc le-a scuturat de pe dărab, împrăştiindu-le prin văzduh la mari depărtări. Câteva zeci de furnici, ameţite, au încăput atunci în gura căpcăunului, care s-a şi închis pe loc. Căpcăunul a adormit apoi, cu furnicile în pântece. Acum le despicase în două aşezarea o roată de tun.

Roata de tun, oarbă şi ea, tăiase în două muşuroiul de furnici. Una singură din mulţime - doar una - nimerise pe roată. Ea s-a trezit ridicată la o mare înălţime, pe şina roţii, de unde, dacă ar fi avut timp sau cugetare, ar fi văzut lumea altfel. Dar n-a avut timp - s-a trezit iar în jos, apoi iar în sus, până când mică fiinţă s-a prins strâns de lemnul butucului rotitor, rotindu-se cu acesta, până când a ameţit.

A nimerit până la urmă pe osie, iar de aici - nu se ştie cum - a izbutit să urce până sus, pe tun, lângă om.

Omul, un Goliat, părea nesimţitor, deşi nu era oricine, ci Athanase Călin Zancu, un ţăran tunar care gândea cu capul lui. El îşi spusese cu o clipă mai înainte: „— Uite, Zancule, unde te duse soarta!...” Fiindcă şi el se simţea purtat de roata unui destin care încă nu-i aparţinea.

Muşuroiul nu se mai zărea, rămăsese cu mult în urmă, acolo unde se afla aşezat, la poala unui dâmb mai mare, un fel de deal străjuit de nişte tufe de pelin, dese ca un codru. Copacii de pelin foşneau uscat iarna, iar seminţele de pe crengi se scuturau cu zgomot, bubuind pe acoperişul furnicilor ca nişte fructe de boabab. Nu se mai zărea acum nici muşuroiul şi nici satul lui Athanase Călin Zancu.

Pelinul din acel an abia înmugurise. Tunul, furnica, soldatul pogorau spre Dunăre.

Fulguia. Peste Mânăstirea dănţuiau roiuri de fulgi mari şi văzduhul scânteia. Apoi cernerea a stat. Pacea era deplină; timpul de sus şi de jos era aici în munţi senin stătător, muşcatele din fereastra deschisă a maicii Epifania înfloriseră din nou, primind pe frunze podoabe curate de nea. Sub zăpada proaspătă, aşezământul mirosea a livadă în mai. Crengile unui vişin încărcat de floare s-au scuturat ca de la sine, petalele s-au risipit bogate peste zăpada veche, cu un foşnet de aripi cereşti, când au sunat clopotele de utrenie. Maica Epifania, care scosese muşcatele afară, a fost covârşită de această minune de început de zi şi s-a crucit. Ea a suflat cu grijă fulgii de nea de pe frunze, băgând de seamă - cu părere de rău! - că petalele îngereşti s-au topit pe clipită, lăsând pe verdele muşcatei stropi mari de rouă. În aceasta, maică a văzut un semn - o *arătare*! Ea a dat fuga la maica Epiharia, sora mai mare şi vecina ei de chilie, ca să-i ducă vestea:

— Soro, hai încoa’ să vezi! Minune mare.

Maica Epiharia era sătulă de „minunile” maicii Epifania, ea se ostenea să scoată o cloşcă de pe ouă, o cloşcă pe care o ţinea sub pat - pasărea nu vroia să sară din coşarcă şi să vină la ciugulit, deşi maică o ispitea cu nişte firimituri de azimă, semănate pe duşumea. „— Pui, pui, pui!” tot striga ea, dar nici cloşca şi nici ouăle nu răspundeau.

Între timp, nebuna a trecut mai departe, fâlfâindu-şi poalele veşmântului pe acelaşi culoar, spre maica Erminia, care a huştuit-o, apoi spre maica Eutalia, care n-a auzit-o - era surdă -, nebuna cotcodăcindu-şi vestea din fereastră în fereastră, până la pragul maicii Evlampia, stăpâna aşezământului:

— Stăpâna maică, hai încoa’ să vezi! Minune mare.

Maica Evlampia - şi ea acrită de minunile nebunei - n-a mai repezit-o, i-a strigat doar atât:

— Las’ că vin eu! Da, da, aşa e...

Maica Epifania aştepta de mulţi ani, în posturi şi rugăciuni, sfârşitul lumii. Ea vedea acest sfârşit nu cum scria în Carte, ci în chip suav. În Carte scria că sfârşitul va fi cu prăpăd de pucioasă şi foc, maica Epifania îl vedea, în schimb, ca pe o fericită izbăvire - drept pildă aceşti fulgi căzuţi din cer, care se topeau cât ai clipi, prin voia Domnului.

— Sfârşitul lumii nu va aduce suferinţă, proorocea ea seara maicilor copile, fetelor încă neintrate în cin, ci împăcare şi bucurie curată. E, maică dragă, ca o boală care iese din trup. De ieri mă simţesc mai uşoară. Asta e lumea.

Când maica Epifania şi-a rostit întâia oară profeţia, în urmă cu mulţi ani - într-o tihnită vreme de pace - vestea a cutremurat. Maica Evlampia, stăpâna aşezământului, fiind cu veghe la neclintirea literei din Cartea Sfântă, a cerut un sfat duhovnicesc. Dacă, Doamne Iisuse!, această fiică slabă de minte „vede ceva”, dacă - pe neaşteptate - vine Sfârşitul, cum scria la Apocalipsă, şi monahiile din

aşezământ nu sunt pregătite! Marii duhovnici, de la Vâlcea şi de la Craiova, câţiva dintre ei şi buni teologi, au adus lămuririle de trebuinţă pentru liniştirea aşezării de monahii din munţi. Sfârşitul lumii nu urma să vină aşa cum pretindea monahia slabă de minte, ci altfel, potrivit unor profeţii cu mult mai vechi şi mai sigure. Sigur, acest sfârşit urma a fi o uşurare pentru lume şi o izbăvire, dar altfel!

Altminteri, locuitoarele lăcaşului au observat, la puţin timp după această desluşire, că maica Epifania se simţea uşoară din te miri ce: din scuturarea florilor, din căderea frunzelor, din vânt, din gând, din aţipit, din asfinţit, acum din fulgii care-şi zăticniseră cernerea şi se topeau pe muşcata ei.

— Soro, hai încoa' să vezi, a strigat ea, din balcon, către maica portar. Hai, dragă, s-a rugat maica Epifania.

Maica portar mânuia un toroipan de nuiele prin curtea lăcaşului, curăţind de fulgi cărarea care ducea de la poarta mare la arhondaric. Portăreasa a privit o clipă în sus, spre nebună, şi şi-a văzut mai departe de măturat.

— Hai, că iar mă simţesc uşoară! a mai spus monahia din balcon.

Portăreasa a râs, neluând-o în seamă, ocupată cu munca ei umilă. De fapt, toate maicile sfântului aşezământ se simţeau uşoare, nici una nu căzuse grea cu vreun păcat. Cel puţin maicile cu E - maica Epiharia, maica Erminia, maica Eutalia, maica Evlampia, maica Eufimia, maica Eufrosia, toate având uşile chiliilor spre miazăzi, spre deosebire de maicile de la miazănoapte şi de la asfinţit - maica Antuza, maica Anisia, maica Ilaria, maica Fotinia, maica Teodosia, maica Teodula, maica Taisia, maica Raida, maica Tecla, acestea aflându-se cu numele în amestec şi din această pricină poate ele priveau cu duşmănie la surorile blagoslovite cu nume în E. Aşa i se părea maicii Epifania, care privea cerescul aşezământ ca pe o harpă cu corzi de aur şi de argint, corzile de aur fiind maicile de la

miazăzi, corzile de argint celelalte maici, sau, când se supăra - la ceasul cântărilor - acelaşi aşezământ apărându-i ca un clavir cu clape albe şi negre, cântând cu sunete încăierate. Dar uita iute, cum a uitat şi acum, drept care, neprihănită de gând rău, nici de pizmă, nici de zâzanie, a dus vestea şi dincolo, spre celelalte părţi ale sfântului lăcaş, spre celelalte locuitoare, harnică întru această bunăvestire:

— Suratelor, surorilor, cuvioaselor, se arată semn! Ca mâine ne mutăm d-aci...

Semnele se arătau aproape zilnic, după vestirile maicii, dar suratele se mutau - la ţintirimul din deal - când le venea vremea. „Sfârşitul lumii” era aici o lentă perindare, o trecere sau o petrecere, de la poarta mare care dădea spre lume, prin care se intra în mânăstire, unde „locuitoarele” sălăşluiau o vreme, la portiţa de la deal, care dădea în ţintirim, pe unde se ieşea. Perindarea aceasta ţinea de mult, fiindcă şi mânăstirea dăinuia de mult. Hrisovul de fundare se pierduse, era cunoscut doar unul dintre ctitori - un prim Basarab -, se uitase şi numele prim al locului, lăcaşului şi locului li se spunea simplu, printr-un singur nume: Mânăstirea.

La Mânăstirea se ajungea greu. Pelerinii răzbeau rar până aici, doar localnicii, deşi în câteva rânduri lăcaşul fusese călcat şi de străini: în 1818, în timpul ocupaţiei austriece, un corp de husari îşi aşezase bivuac la Mânăstirea; în acelaşi veac, spre început, un corp turcesc de ieniceri pusese tabăra în jurul zidurilor, asediindu-le câteva săptămâni la vreme de iarnă. Când a sosit ordinul de retragere, turcii n-au mai găsit însă drumul înapoi, cărările erau troienite, iar călăuzi nu se aflau. La Mânăstirea se ajungea greu fără călăuz. Din drumul roman al Oltului, cum urci spre munţi, se taie o cale strâmtă, spre miazăzi, pe albia unui afluent tumultuos. Albia se strâmtează în sus, drumul de care isprăveşte într-o cărare, cărarea într-o cărăruie, la capătul căreia, pe o pajişte, se află Mânăstirea.

Aceasta închide cu zidurile ei uriaşe o altă vale îngustă, zidurile mânăstirii fiind durate din bolovanii aduşi de torenţi. Sub un zid ros de ape, ieşea şi colţul unei temelii mai vechi, sub care se bănuiau a fi tălpile lăcaşului de lemn. Închisă din patru părţi dinspre lume - poarta mare şi poarta mică se deschideau rar - lăcaşul se deschidea numai spre cer. Foarte rar, când era timp senin, clopotele de aici răzbăteau cu sunetul până la Arnota, o altă mânăstire - de călugări -, ctitorită tot de un Basarab, Matei Vodă, lăcaşul de acolo fiind aşezat cu mult mai sus, pe un platou golaş, de unde Carpaţii se vedeau până la Dunăre, ca o succesiune de pridvoare. Cloşca maicii Erminia scăpase în toamnă, la deal, prin portiţa mică, spre Arnota, dar maicile au prins-o pe fugară - ar fi fost păcat mare!, ouăle pe care le clocea pasărea fiind aduse de undeva din vale, din lumea largă. Sate prin preajmă nu se pomeneau, doar un cătun poreclit Cioaca, din care se pripăşise la mânăstire o copilă, pe nume Anuţa. Anuţa stătea în chilie cu maica stareţă, dar fugea din când în când în cătun, trecea dealul, provocându-i mari supărări stăpânei aşezământului, care o tot căuta.

— Unde-i, dragă, fata? a strigat ea şi acum, în aceeaşi dimineaţă în care maica Epifania vestea topirea fulgilor. Şi uimită: Doar adineauri fu! La utrenie fuse lângă mine! Şi-a pornit s-o caute prin chilii, deschizând uşi după uşi.

— Nu-i p-aci Anuţa?

În drum a întâlnit-o şi pe nebună, a dat-o la o parte, a trecut spre chiliile de la asfinţit - fata nu era - a trecut apoi şi dincolo, la miazănoapte, cu vădită neplăcere, fiindcă acolo, în nişte chilii cu sobe de faianţă, sălăşluiau „boieroaicele”. Ades fata se oploşea pe aici, mai ales la o maică tânără - tot boieroaică - cetitoare de cărţi laice, Meropia Bengescu, pe care maica stareţă n-o putea suferi.

— Nici n-a fost p-aici! a spus Bengeasca, ridicând ochii din „roman”.

Maica Meropia era tânără şi frumoasă, maica stareţă se

arăta cu veghe faţă de ea, bănuind-o că-şi îngrijea obrazul cu dresuri. Din când în când o amirosea luându-i capul în palme şi apropiindu-l de nări, ca pe un măr. Maica Meropia amirosea bine.

— O fi ieşit pe poarta mare! a spus Bengeasca, lăsând cartea din mână. Poarta mare e mereu deschisă. La mine n-a fost.

— N-a fost, da' vine mereu pe aici!... Şi mai lasă ale cărţi franţuzeşti, c-o să te sminteşti de cap.

Maica Evlampia îngăduia ca surorile să citească slavoneşte şi greceşte, limbile dreptei credinţe, nu şi franţuzeşte!, dar în aşezământ se aflau şi boieroaicele, care nu se dezvăţaseră de obiceiurile din lume. La altă maică, o Răşcancă, Anisia Răşcanu, dibuise chiar o cruciuliţă cu un Crist catolic.

— Asta ce-i! strigase ea, înşfăcând cruciuliţa atârnată la gât.

— *Mais c'est Christ*![1]

— Nici un *me*! i-a retezat-o stareţa, pe româneşte. Asta nu-i Hristosul nostru!

Maica Evlampia s-a cutremurat. Acel Hristos avea trup de carne, închipuit în fildeş, ceea ce dreapta credinţă răsăriteană nu îngăduia şi nu răbda nici instinctul stareţei care nu-l putea vedea pe Crist în trup fizic - în trei dimensiuni - ci în trup mistic sau în simbol. Acest Hristos străin nu putea pătrunde în aşezământ decât adus de o mână străină şi stareţa şi-a întărit o bănuială. Nu putea fi la mijloc decât mâna Străinei, maica Ana Ghica - o catolică! - tot călugăriţă şi ea, care-şi luase prostul obicei de a vizita rudele şi prietenele de la Mânăstirea. Maica Evlampia a sechestrat cruciuliţa şi i-a zis Răşcancei:

— Vezi că azi vin la cuvioşia ta oaspeţi mari! Nu uita cum te porţi! i-a mai spus, înainte de a ieşi din chilie, ţintind-o cu

---

[1]Note:

[?] — Dar e Crist!

ochii, ca să se vadă bine că ştia de unde are cruciuliţa.

— *J'oubli toujours les choses importantes*[1], s-a scuzat maica Anisia, uitând că stareţei nu-i plăcea s-o audă vorbind franţuzeşte.

— Păi cum să nu uiţi! Uiţi tot de la mână până la gură, i-a răspuns maica Evlampia trântind uşa chiliei şi ieşind. Tot aşa ţi-ai uitat şi zestrea.

A ieşit bodogănind-o. Marele păcat al Răşcancei - în afară de cel cu cruciuliţa! - era de a-şi fi uitat „în lume" zestrea, zestrea pe care era datoare s-o aducă mânăstirii la intrarea în cin şi care nu era un fleac, ci o moşie. Acea moşie, Brădet, aflată undeva peste munţi, pe lângă Sâmbăta, se dusese pe apa sâmbetei, încăpuse pe mâna unui frate de la Bucureşti, boier şi el - şi încă mare! - şi, dacă Răşcanca uitase, stareţa nu putea uita. Ea era hotărâtă să se lupte pentru acest drept răpit Domnului, adică mânăstirii, să lupte mai departe cu rugăciunile - alte mijloace nu mai avea -, fiind încredinţată că „Cel de Sus nu bate cu ciomagul". Dovada se şi arătase: Anisia uita mereu, uita ca o năucă, două surori mai mici, două fete, o slujeau ca ţiitoare de minte, ducând-o şi aducând-o la ceremonii, ţinându-i socoteala rugăciunilor şi posturilor. Inclusiv înaltul personaj care urma să vină, sora catolică Ana Ghica, sosea la mânăstire şi cu acest scop - să se încredinţeze că prietena şi protejata ei, maica ortodoxă Anisia, nu uita rânduielile.

Trebăluind acum prin arhondaric în aşteptarea oaspeţilor, maica Evlampia n-a uitat de copilă, dar s-a împăcat cu gândul dispariţiei, socotind nimerită această plecare a fetei, tocmai în dimineaţa în care Străina şosea. „Cu atât mai bine, şi-a spus. De-ar ţine-o Domnul în cătun până pleacă Străina. De fapt ce vrea? Vrea ceva! Străinii nu sosesc decât cu gând rău. Când n-au ceva mai bun de luat, străinii vor suflet." Ajungând cu gândul până aici, maica Evlampia a văzut-o pe copilă în primejdie. Încă de la prima vizită a

[1] — Uit totdeauna lucrurile importante !

maicii Ana la Mânăstirea, maica stareţă a observat cum Străina îşi aruncase ochii spre Anuţa. Apoi a mai băgat de seamă că între maica în alb şi copilă s-a stabilit o spontană atracţie, fără cuvinte. Maica Evlampia se găsea, tot aici, la arhondaric, şi vorbea cu Străina, vorbeau amândouă - cât era politicos să vorbească cu o monahie din „Oastea Papei”, fără a şti că discuţia era urmărită de Anuţa, care se strecurase în salonul arhondaricului, trebăluind ceva sau jucându-se. Străina a fost aceea care a observat-o mai întâi pe copilă şi a strigat-o în franţuzeşte:

— *Mais toi, que fais-tu là, polissonne*?[1]

— *Je polissonne mes pelotes*[2], a răspuns spontan fetiţa desculţă, într-o franceză muzicală şi fără greş.

Maica Evlampia a stupit uluită, apoi şi-a făcut cruce, cum ar fi făcut şi dacă o veveriţă ar fi vorbit franţuzeşte sau o iadă ar fi dănţuit. Maica Ana Ghica a râs încântată şi a strigat-o pe copilă.

— *Petit diablotin, viens à moi!*[3]

— Dar când s-a întâmplat blestemăţia asta! a strigat maica Evlampia şi cuvântul de afurisire i s-a oprit în gât.

— Mi-o dai mie? a cerut Ana Ghica, ţinând-o pe copilă pe după umeri.

— Să ţi-o dau?! a strigat maica stareţă, clocotind de mânie. Doamne fereşte, nici moartă n-o dau. Eu o tund călugăriţă!

— Va rămâne călugăriţă, dar va fi secretara mea. Îţi jur să n-o convertesc.

Sora Ana Ghica n-a insistat, dar într-o altă vizită a reluat discuţia cu stareţa. N-a mai adus vorba despre fată, a vorbit în schimb despre „misia credinţei în lume”, aşa cum o vedea ea, ca maică misionară. Străina a primit atunci din

---

[1]Note:

[?] — Şi ce faci acolo, ştrengăriţo?

[2] — Ştrengăresc nişte gheme.

[3] — Drăcuşorule, vino la mine!

partea stareţei un răspuns tot atât de ritos:

— Păi ce-avem noi cu lumea!… Noi cu Cel-de-Sus.

— Dar, maică, lumea dăinuie totuşi, a observat maica Ana.

— Care lume, maică, a strigat stareţa, când lumea toată e-aici!

Maica Evlampia închipuise o altfel de rânduială a lumii decât maica Ana. Sus, acolo la Mânăstirea, era toată lumea, acolo se aflau împăcarea şi seninătatea, şi lărgimea şi curăţenia, în rest fiind nelumea, răul şi strâmtoarea, şi cazanul Gheenei, care se găseau toate undeva la margine.

— Bine, maică, dar de acolo, din lume vin şi fetele, fecioarele noastre, maicile din sfintele aşezăminte, a observat maica Ana.

— Ei da, a răspuns ea, deloc descumpănită. Cele ce sunt bune şi plăcute Domnului urcă sus, precum untul de lemn!

— Dar mai e lumea! a insistat şi maica misionară. Lumea aflată în întuneric şi suferinţă!…

— Păi, dacă e în suferinţă, să se vindece, a răspuns senin maica Evlampia.

— Cum?

— Să urce sus, la Hristos.

— O, ce uşor e să gândeşti aşa! i-a reproşat maica Ana Ghica, oftând.

— Nu-i deloc uşor, i-a răspuns stareţa, oftând şi ea. Că e anevoie să rămâi sus. Toate te trag înapoi, în tină, începând cu carnea din tine. Şi cu tristeţe: Uită-te la fetele mele, crezi că lor le este uşor?

Au convenit împreună că rămânerea în slavă e o Golgotă de fiecare clipă, iar uşurarea n-o dobândeşte nimeni decât în ultima clipă, când trece la El. Amândouă sporovăiau, cu pace, în aceste cucerniceşti întâlniri, privindu-se una pe alta ca nişte străine, nu ca nişte duşmance, deşi totul le despărţea, de la culoarea veşmintelor şi până la semnele simbolice de la gât. Maica Ana Ghica n-a ezitat să-i pună

maicii Evlampia încă o întrebare, care suna a ispitire, o ispitire creştinească - ispitirea unei călătorii la Sfântul Mormânt:

— Şi n-ai vrea o dată să ieşi în lume, măcar ca să te închini la Mormântul Mântuitorului?

— La Sfântul Mormânt?! şi maica Evlampia a tresărit, luminată la chip. Păi Sfântul Mormânt e aici, a răspuns ea. Şi cu un glas de fericită: Aici se află Ierusalimul ceresc.

Între cele două maici nu se putea afla înţelegere, oricâte zâmbiri cuvioase, vorbe dulci şi plecăciuni se schimbau, cum nu era împăcare nici între cele două feluri de a sluji: blajină şi cuminte, maica Ana Ghica rămânea să slujească în lume; îndărătnică şi pătimaşă, maica Evlampia închidea poarta către lume, deschizând-o rar, doar când soseau oaspeţii dinspre vale. Ca şi acum. Ciocănind la uşa arhondaricului, maica portar i-a adus vestea:

— A sosit Străina.

Maica Ana Ghica era însoţită de subprefectul de Vâlcea şi de încă un bărbat, secretarul Episcopiei. Pe subprefect îl ştia bine, era un bărbat frumos şi elegant, reprezentantul puterii lumeşti, omul lui Vodă. Pe secretar îl ştia de asemenea, era trimisul părintelui episcop, cu care n-avea supărări. Maica Evlampia menţinea bune relaţii cu oamenii puterii bisericeşti şi pământene; ea s-a închinat cu plecăciune mare spre subprefect, după care l-a salutat cu plecăciune mică pe trimisul părintelui episcop, cu mult mai mic în rang decât reprezentantul lui Vodă. Urma apoi clipa cea mai grea: salutul între cele două călugăriţe.

Cele două maici s-au salutat rece, cu plecăciuni mici, resimţind pe clipă reţinerea de a-şi acorda îmbrăţişarea monahală, după ritual ortodox, pe care şi-au dat-o totuşi: maica în alb a sărutat mâna maicii în negru, maica în negru a sărutat mâna maicii în alb, apoi cu gesturi încrucişate, fiecare i-a dat celeilalte câte o sărutare pe umăr. Cei doi bărbaţi au urmărit scena cu capetele descoperite, după

care, la rândul-le, au sărutat mâna maicii stareţe. Ce urma se ştia: intrarea în biserică, închinarea la altar, apoi vizitarea aşezământului, cu popasuri lungi la pensionarele de lume bună, mai ales popasul în chilia Anisiei Răşcanu, unde urma de fiecare dată acelaşi dialog:

— *Assistez-vous, ma sœur, régulièrement à la messe?*[1]

— *Mais oui!*[2]

— *Recevez-vous l'hostie?*[3]

— *Mais oui!*[4]

— *Observez-vous les jours maigres*?[5]

Şi de fiecare dată răspunsul stareţei, în româneşte:

— Păi cum altfel, surorilor! Păi nu se poate altfel la noi!

Se vizita cu acelaşi prilej şi *bolniţa* - infirmeria maicilor bătrâne şi bolnave - care era un fel de antecameră a *gropniţei*. Maica Ana Ghica, învăţată cu spitalele, cu azilele de neputincioşi, cu leprozeriile, nu simţea nici o repulsie faţă de suferindele de aici, nici faţă de condiţia în care ele vieţuiau. Maica în alb îşi prelungea aici vizita, peste orice program. Ea se interesa de fiecare suferindă în parte, spunea vorbe bune, mângâia, se oprea insistent mai ales la căpătâiul muribundelor.

Urma apoi masa, pentru bărbaţi la arhondaric, pentru Străină la trapeza de obşte, aceasta fiind poftită să prânzească sau să cineze laolaltă cu celelalte maici, după tipicul monahal. Nici n-ar fi putut să intre în trapeză subprefectul şi părintele de la episcopie. Trapeza - o încăpere boltită în hemicilindru - cu o singură masă lungă, de lemn, cu două laiţe lungi, de-a dreapta şi de-a stânga, cu

---

[1]Note:

[?] — Asişti, sora mea, regulat la messă?

[2] — Desigur.

[3]Note:

[?] — Primeşti împărtăşania?

[4] — Desigur.

[5] — Ţii zilele de post?

două jilţuri la capete - mirosea a rânced, a varză acră şi a fasole de post. Prelungindu-şi trupul deasupra mesei, Hristosul care domina bolta părea el însuşi suferind, el plutind fantomatic în aburii de fiertură săracă şi în izul acru de murături. Peste postul pe care maicile îl îndurau, mai era şi zgârcenia stareţei. Ea vroia a spune, prin toate, că Mânăstirea e nevoiaşă - n-are mori, pive, hanuri, iazuri de peşte, nici moşii. Avea moşii, dar pierdute - cum era Brădetul maicii Anisia Răşcanu - şi avea şi odoare, dar risipite. Parte din cărţile cu ferecături scumpe, din zestrea de cărturar a Brâncoveanului, se aflau la Viena, răpite „în timpul ocupaţiei austriece”, parte din odoarele în aur şi argint se aflau la Stambul. Un singur bocal se mai păstra, din care băuse Vodă Neagoe Basarab, când era boier, bocal în care maica Evlampia vroia să-l pună cu vin în faţa prinţului domnitor - şi un singur pahar de argint, ce se rânduia de fiecare dată în faţa Străinei. În faţa ei se puneau şi două tacâmuri din argint aurit, pe care maica Ana Ghica le dădea la o parte, mâncând cu mâna din talger de lut ca şi celelalte maici şi bând apă din cana de lut.

Acelaşi program ar fi trebuit să urmeze şi acum, dar subprefectul a suspendat ceremoniile, spunându-i maicii stareţe că veşti importante îi vor fi comunicate în arhondaric. Au intrat toţi în încăperea mare, vast salon cu mobile vechi - vieneze, turceşti, franţuzeşti -, cu un perete acoperit în întregime cu icoane, la care maica Ana Ghica s-a închinat.

— Dar poftiţi, nu e grabă! i-a invitat gazda pe musafiri.

— Ba-i grabă, preacuvioasă maică, a răspuns secretarul de la Episcopie, care i-a înmânat stareţei un plic cu pecete.

Ea a recunoscut pecetea şi a sărutat-o. A deschis plicul şi a recunoscut scrisul cu mâna tremurată al episcopului de Craiova. A parcurs şi primele rânduri, dar a simţit în stânga pieptului un junghi şi s-a oprit. S-a aşezat fără suflu pe un scaun. A poftit să i se aducă apă. S-au adus apă şi dulceţuri

pentru toată lumea.

— Veşti rele? a întrebat maica Ana Ghica.

— Ia şi citeşte! şi stareţa i-a întins surorii în alb scrisoarea care suna aşa:

„Preacuvioasei Maice Evlampia Cernătescu,
Stareţa de la Mânăstirea,
arhierească binecuvântare!

Vei lua cunoştinţă, Preacuvioasă Maică Evlampia, că patria se află în prag de rezbel şi aşezământul pe care îl priveghezi va trebui să-şi facă datoria de asemeni. Drept carele vei destina un număr de cinci-şapte maici care vor părăsi aşezământul pentru toată durata campaniei militare, cu misia de a sluji spitalelor de răniţi şi ambulanţelor de Cruce Roşie, urmând acele ambulanţe şi pe câmpul de luptă. Vei elibera din aşezământ, pentru acelaşi period, şi pe sora Anuţa, care va trece sub ascultarea maicii Ana Ghica. Fiţi ostăşiţe întru Hristos."

După care maica Evlampia s-a recules şi şi-a luat tâmplele între palme. Maica Ana Ghica a pus scrisoarea pe masă, ca semn despărţitor între ele două.

— Şi atunci pe când plecarea? a întrebat omul lui Vodă. Plecarea nu e grabnică, a mai adăugat el, dar trebuie pregătită bine. Cred că plecarea n-ar putea avea totuşi loc până în Săptămâna mare. Ce spune maica Ana?

Se ştia că maica Ana are misii importante în comitetele de doamne de la Bucureşti şi că e una dintre diriguitoarele de la Crucea Roşie. Ea sosea aici, întotdeauna, cu un statut semioficial. Dar maica Ana tăcea. Ea vroia să refacă o anume intimitate cu maica Evlampia şi nu ştia cum. A găsit din nou, în chip nepotrivit, calea limbii franceze:

— *Pensez-vous, ma sœur, que nous aurons des soucis à*

mettre au point ce départ?[1].

— Ce plecare! a izbucnit Evlampia ţărăneşte. Ce, crezi că nu pricep? Vrei să-mi iei copila!

Copila intrase pe uşă. Era desculţă şi albă la chip, albă de spaimă. Ea s-a repezit la maica Evlampia, strigând:

— Stăpâna maică, vine sfârşitul lumii. Pe Dunăre curg morţi.

Şi totuşi prinţul era liniştit. În sfârşitul de iarnă care se arăta urât şi ameninţător - aşa cum sunt toate sfârşiturile, prinţul întorcea spre lume o faţă calmă, aproape abstractă.

Retrăgându-se în bibliotecă, unde de la o vreme lucra, el primea aici veştile, fără mirare, fără tresăriri, fără spaimă. Când Brătianu i-a prezentat cu zgomot situaţia bugetului de înarmare, pe care Senatul vroia să-l respingă, nu s-a mirat - socotea probabil normal ca Senatul să fie miop - şi prinţul a semnat decretul de dizolvare a Senatului, fapt care a provocat un imens scandal. Când ministrul de externe N. Ionescu a refuzat să subscrie convenţia româno-rusă, prezentându-şi demisia, prinţul n-a tresărit - socotea probabil normal ca un Ionescu oarecare să vadă prost -, a acceptat demisia, numindu-l ca ministru de externe pe Mihail Kogălniceanu, care a şi semnat actul în numele statului român - ceea ce a provocat un imens scandal internaţional. Când ministrul domeniilor i-a raportat despre tulburările ţărăneşti din judeţele de şes, nu numai de pe moşiile boiereşti, dar şi de pe moşiile statului, el a primit vestea fără spaimă, a rămas rece, cu priviri criptice, socotind probabil normale acele tulburări, care se reluau de altfel la fiecare sfârşit de iarnă, ca şi inundaţiile, şi n-a răspuns, restrângându-se în bibliotecă. El a ordonat înfiinţarea a încă patru regimente de artilerie - tunul fiind arma lui preferată, care-i consolida şi porecla: Neamţul. El a

[1]Note: [?] — Crezi, tu, sora mea, că vom avea bătaie de cap cu plecarea?

ordonat pregătirea ambulanţelor şi a spitalelor de campanie. El a avansat din caseta princiară soldele pentru ofiţeri pe luna martie - bugetul ţării fiind sleit. El ţinea pe pupitru, la vedere - în colţul drept - decretul de mobilizare generală, dar de acel decret, aflat în stare de proiect, încă nu se atingea.

Între timp, veştile rele se aglomerau deasupra-i, sub un cer jos, un cer care strivea palatul princiar din Bucureşti, pe care prinţul nu-l părăsise în ultimele luni. Între timp, în Marea Neagră intrase flota otomană de război. De-a lungul Prutului fuseseră masate trupe ruse. Pe Dunăre au început să curgă morţi. Morţi din războaiele şi răscoalele din anul trecut? Morţi! El a rămas calm, cu un sânge rece de animal marin şi cu un ochi impenetrabil, de pasăre de piscuri goale. Rapoartele neliniştitoare, care curgeau spre el şi noaptea - cu mari bubuituri în presa de a doua zi - nu l-au descumpănit. De la o vreme începuse a primi veştile noaptea, astfel încât presa de a doua zi nu-l mai interesa.

Tot noaptea se afla în reculegere, avusese chiar o săptămână întreagă de nopţi ale reculegerii, Săptămâna Patimilor, care căzuse în martie, după calendarul local. În Vinerea Neagră, prăznuită de ortodocşi cu un fast sumbru, el participase în biserica din Dealul Mitropoliei, drapată în văluri de pânză neagră, la misteriul Golgotei, care se celebra la miez de noapte, el însuşi fiind îmbrăcat în negru, aproape invizibil în mulţime. Lângă el, într-un al doilea şir, în faţa catapetesmei cernite, se aflau consulul general al Rusiei, consulul regatului Greciei, consulul principatului Serbiei, un demnitar din îndepărtatul Muntenegru, demnitari ai Comitetului insurgent bulgar, toţi reprezentând, împreună cu poporul peste care el domnea, marea lume ortodoxă răsăriteană, deşi el era un apusean şi peste toate un catolic.

Şi în această noapte a suferinţei celeste el a rămas rece. Vaierele corurilor, lacrimile, mătăniile - când toată lumea se

prăvălea în genunchi -, strigările prelaţilor cutremuraţi de durere, toate acestea nu l-au clintit, încât nu se putea şti dacă măcar suferinţa mistică îl afectează. Credinţa era la el o voinţă, în acest caz credinţa se împletea cu voinţa ca Hristos să învie. El ştia că Hristos va învia prin voia Tatălui, acelaşi Tată care-l învestise pe el eu titlul de domn la Dunărea de Jos. El avea şi un tată fizic, prinţul Karl Anton de Hohenzollern de Sigmaringen, care se găsea atunci la Weinburg, locul în care prinţul domnitor se născuse. Prinţul tată - aflat foarte departe de ţara peste care fiul domnea - nu-l mai putea călăuzi. Îl călăuzea acum altă mână. Înconjurând biserica, cu fruntea plecată sub baldachinul negru, purtat prin întuneric de mâna mitropolitului ţării în strai de schivnic, prinţul aştepta învierea ca pe un semn al Cerului, pentru sine şi pentru cei ai săi, de aici.

El era domn „prin graţie divină”, abia al doilea termen al titlului fiind - „voinţa naţională”. Printre ceilalţi prinţi, regi şi împăraţi din acelaşi veac - care toţi erau ceea ce erau exclusiv „prin graţia divină” - el era un stingher. Un prinţ constituţional - „prin voinţă naţională” - domnitor într-o ţară mică. Un prinţ supus nu numai „graţiei divine”, dar şi „voinţei naţionale”, ba chiar „voinţei internaţionale”, ţara însăşi atârnând de nişte tratate şi de nişte rânduieli de supunere pe care un singur ins - fie şi hărăzit cu graţia divină - nu le putea schimba. Cum nu putea schimba nici „voinţa naţională”, care tindea când să-l doboare când să-l înalţe, mişcându-se spre sine enigmatic şi ameninţător, asemenea puterilor telurice. El însuşi părea un enigmatic - acum şi prin calm. Nu se ştia dacă un calm al temperamentului sau al distanţei. Un calm care începuse să irite lumea. Fiindcă, în clipa în care toate se mişcau, nemişcarea prinţului scotea din răbdări. Ce avea de gând? El părea enigmatic şi prin răceală, care strecura în seva tulburentă a primăverii stropi mari de linişte - ba era calm chiar şi printr-o neîmplinire: reprezentând puterea

pământeană, el nu avea - în ţara peste care domnea - o palmă din pământul ei, măcar o moşie. Pământ avea la Umkirch, în Germania, în ţara de baştină.

Acum, recapitulând treburile care rămăseseră în suspensie de la începutul anului, constatase că într-un singur punct nu reuşise nimic: să-şi cumpere o moşie aici. Acest gând intim îl înnegura, dar prinţul nu-l împărtăşea nimănui, tocmai fiindcă gândul era intim. Toate gândurile lui erau publice, le vedea toată lumea, cum vedea - spre exemplu - armata. Prinţul reuşise să aibă o armată. Reuşise să înzestreze armata cu multe guri de foc - tunuri Krupp. Preocupându-l doar armata, peste toate grijile, se regăsise pe sine. El se adresase acestei armate, la început de an, chiar la 1 ianuarie, tot în limbaj public, printr-un ordin de zi. Acum, după câteva luni, întorcându-se cu ochii înapoi, ar fi vrut să ştie dacă mişcarea tumultuoasă a timpului nu făcea necesar încă un ordin de zi.

Biblioteca în care prinţul lucra era strâmtă, un fel de carceră-turn, în care paşii lui nu încăpeau din zid în zid, Cinci dus, cinci întors, iar în sus pereţii cu cărţi, plus o scară, o scară de lemn care suia până la luminator. De acolo, vara, venea o undă de aer, uneori prea mult aer cald, aerul câmpiei. Capitala ţării era aşezată în câmpie, în centrul oraşului plat era palatul, iar în palat biblioteca. Iarna încăperea nu se încălzea; prinţul lucra aici, la pupitru, în picioare, cu mantaua între umeri. Rămânând drept, la pupitru, în semiobscuritate, el părea una cu încăperea goală, singur monsieur Basset, bibliotecarul, tuşea din când în când discret ca să-şi anunţe apropierea. Ca şi acum:

— Alteţa Voastră doreşte ceva?

Nici un răspuns. Alteţa Sa dorea vizibil ceva, o spuneau paşii care măsurau carcera-turn, deşi omul de dincolo de uşă tăcea. Şi bibliotecarul s-a retras. Au stat şi paşii prinţului. Prinţul se oprise din nou în faţa pupitrului. Acolo, pe colţul din stânga, fixate cu un *presse-papiers* din silex,

se aflau hârtiile de durată, actele cu bătaie lungă, printre ele şi acel ordin de zi. În dreapta, pe acelaşi pupitru, se găseau hârtiile obişnuite, care zilnic se schimbau, printre ele şi acel proiect de decret privind mobilizarea generală. El a luat în mână ordinul de zi, l-a privit - s-a lăsat privit de literele documentului -, l-a pus la loc, fixându-l cu greutatea de silex. S-a sprijinit cu mâna pe acel silex, recitind ordinul în gând:

„Ostaşi, în anul care încetează azi, prin disciplina voastră şi prin deplinul răsunet ce a găsit în voi apelul ţării, aţi meritat încrederea Mea.

Vă mulţumesc. Calmul vostru este cel mai bun garant că veţi fi totdeauna gata de a vă face datoria, când ţara vă va încredinţa apărarea drepturilor ei.

Fiţi nestrămutaţi în a practica, la fel ca şi în trecut, aceleaşi virtuţi militare; fiţi neînduplecaţi cu voi. Numai astfel veţi binemerita înalta onoare de a fi scutul patriei.

Vă urez un an bun şi fericit.

Dat în Bucureşti, la 1 ianuarie 1877

Carol”

Prinţul a hotărât că nu era necesar un nou ordin de zi.

II

În primăvară, fiind în vacanţă de Paşte, nu cu mult înainte de evenimentele războiului, Lucreţiu Parva se afla în Schwartzwald, într-o excursie la izvoarele Dunării. Se rupsese de grupul vesel de tineri cu care urcase în munte, inclusiv de Helga, care purta un foarte cochet costum alpin, retrăgându-se în izolare, pe nişte stânci, chiar deasupra izvoarelor, ca să-şi adune gândurile. Se simţea atunci, în clipă, sigur de sine şi senin. Trăia chiar un sentiment de împlinire, punct interior de reazim, pe care Helga îl simţea, fata îl privea cu admiraţie pe tânăr, ciripind fericită pe lângă el. În ochii ei palid albaştri, aproape albi, Parva citea o inocentă credinţă care, lui unuia, nu-i spunea nimic bun. Îl neliniştea şi râsul ei exclamativ, nişte triluri cu care Helga îl gratula la fiecare replică, chiar când el - cu intenţie - debita prostii.

„Helga simte cu precizie că ratez, şi-a spus Parva, acum pe deplin dumirit de sensul acelui râs. Femeile au acest bun instinct al sfârşitului. Prostuţă cum e, Helga nu poate formula ceea ce simte şi atunci râde fericită."

În optica domnişoarei cu ochi albaştri, Parva era deja un „Herr Professor", or ce-şi putea dori mai mult un tânăr, în ajunul doctoratului în ştiinţe filologice la Lipsca, un doctorat într-o disciplină rară - celtistica! - decât să fie un „Herr Professor", să i se recunoască acest titlu cu anticipaţie! Helga trăia cu anticipaţie bucuria recunoaşterii lui publice, care echivala însă pentru Parva cu o staţie terminus.

Nu-i displăcea totuşi acest punct. Era pe cale de a isprăvi ceva, se afla mai aproape decât oricând de o ţintă, de unde sentimentul de plenitudine, seninul lăuntric pe care Parva îl proiecta acum şi asupra lumii din jur, el privind lumea, dar şi pe sine însuşi, cu o proaspătă uimire. O uimire în care recunoştea însă şi ceva de împrumut - ochii palid albaştri ai Helgăi, cu inocenţa lor exasperantă. Albastrul ochilor fetei n-avea nici un cusur, ca şi titlul pe care Parva urma să-l obţină. „— Crezi că-mi stă bine, Helga?” îi venea s-o întrebe, aşa cum ea îl întreba pe el de fiecare dată când se împodobea cu câte un fleac vestimentar, căutând asigurarea în ochii lui, topindu-se în ochii lui cu o încredere absolută, ca într-o oglindă „— Da, dragă, o asigura Parva, n-are nici un cusur (fleacul acela)!” Acum el ar fi trebuit să facă probabil la fel: „— Chiar crezi că-mi stă bine?” „— Oo!” „— Ce-mi stă bine?” ar fi întrebat-o. „— Îţi stă bine în roba de profesor.” Destinul lui ca bărbat lua deci pentru Helga un aspect vestimentar - în acest caz roba de profesor, dar la fel de bine i-ar fi stat şi în roba justiţiei, în halatul de medic, în uniforma de ofiţer, pentru ultima fata vădind o involuntară atracţie. „— Şi cât de bine îmi stă, Helga?” Întrebarea ar fi derutat-o însă pe domnişoara cu ochii albaştri. Ea ar fi trebuit să lucreze cu o scară de comparaţie, acrobaţie mai dificilă decât ascensiunea pe munte, drept care, în neputinţă de a ieşi din concret, Helga s-ar fi tras probabil un pas înapoi, ca să-l vadă din spate. „-Îţi stă bine şi din spate. Deşi face o cută.” Apoi l-ar fi prins fericită de braţ, pornind înainte cu el, prin Leipzig, pe Wilhelmstrasse, în admiraţia unei mulţimi de duminică. Ar mai fi trebuit să se oprească la fotograf şi să se proclame logodnici, sub portretul oficial al Kaiserului Wilhelm.

Parva se vedea acum din spate, braţ la braţ cu Helga, îndepărtându-se pe bulevardul plat, plat ca şi câmpia pe care e aşezată Lipsca. Fiindcă ce-ar fi urmat pe parcurs? În primul colţ l-ar fi aşteptat Universitatea, catedra de

celtistică moştenită de la Sommert, care s-ar fi retras după o vreme, respectuos şi cu onoruri, în cadrul unui banchet cu cor şi fanfară. Apoi, în vacanţe, nişte campanii de săpături arheologice „în căutare de celţi”, prin Franţa de nord, prin insulele britanice, poate şi prin Elveţia, la Müstingen, unde se afla „cel mai mare depozit de celţi”. Ar mai fi urmat şi o scotocire prin muzee, după inscripţii atestând prezenţa aceloraşi celţi în restul continentului, şi câteva congrese internaţionale, cu „elita celtisticii din lume”, la care nu s-ar fi strâns mai mult de opt sau unsprezece inşi, inclusiv Sommert. Helga între timp, după căsătorie, ar fi urmat să se îngraşe, fără a fi geloasă pe el şi fără a-l persecuta pentru aceste „dispariţii ştiinţifice”; ea ar fi legănat în fiecare an câte un prunc - unu, doi, trei, treisprezece, dându-le nume cu H pentru fete şi cu L pentru băieţi - două şiruri, absolut paralele, de Ludwigi şi de Helge, având-u-i în punctul de interferenţă pe ei doi. Lucrurile nu s-ar fi schimbat radical nici dacă Parva s-ar fi mutat în ţară cu celtistica lui cu tot, la Iaşi sau la Bucureşti, lucrând sub auspiciile Societăţii Academice Române, tutelată de la distanţă de prinţul domnitor. Ar fi strălucit probabil şi mai tare, din lipsă de competitori în câmpul disciplinei. Singurul oponent - în indoeuropenistică, desigur! - ar fi fost probabil acel domn Haşdeu, pe care Parva nu-l cunoştea direct.

— Parva, vino să vezi cum curge Dunărea! E ceva foarte drăgălaş.

Helga îl descoperise pe o stâncă, stând posac, aproape sumbru, una cu stânca. Fata n-a înţeles ce se petrece cu el, faptul că el o vedea cu alţi ochi, că se vedea pe sine cu alţi ochi. Privind-o, de acolo de unde se afla, Parva a văzut-o grasă şi lăsată. El însuşi nu se putea ridica de pe piatra aceea, resimţea în şale un junghi reumatic - junghiul lui Sommert!, un junghi care îl făcea pe bătrân să alicnească de piciorul drept, acelaşi picior care şi lui Parva îi amorţise acum.

— Ce faci, nu vii aici? l-a strigat tot ea, cu o voce de dădacă, o voce de matroană înconjurată de copii.

A auzit apoi cicăleala adresată copiilor, cărora li se explica, pedagogic, ce să înţeleagă şi ce nu - fetele erau brune - semănau cu el!, - băieţii blonzi - semănau cu ea!, împreună alcătuiau un trib ciudat care învăţa, cu gravitate germană, cum curge Dunărea:

— *Dies ist die Donau. Sie entspringt aus zwei Quellen. Helga, was tust du? Ludwig, sei folgsam!... Merkt ihr, wie lieb diese Quelle ist*?[1]

În pedagogia lumii în care se afla era obligatorie întoarcerea pe aceleaşi locuri, acum revenirea la izvoarele Dunării - unde Parva şi Helga ar fi trebuit azi-mâine să se şi logodească -, indicarea aceloraşi pietre, repetarea aceloraşi formule, toate formulele fiind drăgălaşe.

— *Nicht wahr, alles hier ist hubsch*?[2]

Ciripind fericită, Helga a devenit din nou „drăgălaşă”, confundându-se cu lumea „drăgălaşă” din jur. Ea l-a ignorat pe Parva. Îi era de ajuns că el se află acolo, undeva în apropiere, singur, cu ciudăţeniile lui, ceea ce însemna că totul era aşa cum trebuie. „Cum sunt eu de fapt, Helga?” - o întrebase el cândva. „— Tu eşti aşa cum eşti tu!” i-a răspuns fata, puţin derutată, închizându-l pe Parva în cea mai simplă formulă şi toată metafizica asupra lui a rămas suspendată în acel punct. „— Bine, dar tu mă accepţi pe mine ca pe o fatalitate?” a revenit Parva asupra aceleiaşi chestiuni, adăugând de data aceasta un accent de iritare. Ce-i putea răspunde Helga? Ea ar fi rămas cu ochii aţintiţi în ochii lui, ochii palid albaştri, aproape albi, de o insuportabilă inocenţă, o inocenţă aproape frivolă. „Ei bine, voi curge înspre altă parte! a hotărât pe loc Parva. Voi curge

---

[1]Note:

[?] — Aceasta este Dunărea. Ea se formează din două izvoare. Helga, ce faci? Ludwig, fii cuminte! Observaţi cât este de drăgălaş acest izvor!

[2] — Nu-i aşa că totu-i drăgălaş?

anapoda, ca o Dunăre care s-ar vărsa nu în Marea Neagră, ci în Mediterana sau în Atlantic!”

Decizia aceasta privind propriul destin l-a liniştit pe Parva şi l-a făcut să privească cu interes Dunărea, o Dunăre impropriu numită, un izvor oarecare, de fapt două izvoare care se împerecheau sub ochii lui: Dunărea în Schwartzwald! Fenomenul naşterii nu se producea nici măcar undeva în cer, la o înălţime himalaiană, ci sub privirea domestică a Helgăi, care arunca cu pietricele în apă, şi care, cu câteva clipe mai înainte, legase o panglică violet de plăcuţa metalică ce indica pentru vizitatori evenimentul cosmic al naşterii unui fluviu. Dunărea aici nu era nici măcar albastră, avea ochi albi apoşi, asemănători cu ochii fetei, ochi albaştri albi. Parva a meditat la precaritatea unei naşteri fără mister şi s-a ridicat în picioare, foarte indispus.

„La câţiva paşi de izvor, şi-a spus el, Dunărea nu poate umple mai mult de un căuş de apă. Dacă aş vrea, aş putea-o seca.” Parva a simţit impulsul de a-şi dezbrăca mantaua, de a prinde Dunărea în poala hainei, furând Europei cel mai mare fluviu al ei.

Isprava lui o făcuse cu câteva zile mai înainte îngheţul. „Când sunt ierni foarte friguroase, Dunărea din Schartzwald dispare. Este ca şi când n-ar fi fost. Sub un îngheţ geologic, ea n-ar rămâne nici în amintire”, a mai spus el.

Dar Dunărea exista, curgea. Înfăşurat în mantia-i, Parva a privit pe sub streaşina ţilindrului său negru cum fuge la vale izvorul, inconştient de sine, lăsând în urmă plăcuţa cu numele şi cu panglica violet a Helgăi, lăsându-l hăt în urmă şi pe el, care îl gândea. „Actul de naştere al unei ape sau al unui gând are totuşi ceva de neînlăturat. Nimic nu i se poate opune.”

Până aici gândise Parva despre gând, mai încolo gândul a gândit singur, iar tânărul s-a lăsat dus, luând el însuşi act de gând ca de ceva străin, ce nu-i mai aparţine, cum nu-şi

mai aparţinea nici fluviul, într-o continuă naştere.

„Dacă Dunărea nu s-ar naşte aici, s-ar naşte în mod sigur mai la vale, pe văile laterale, pe fel de fel de văi şi creste de munţi. Forţa curgerii ar antrena de la sine izvoarele, îndrumându-le în aceeaşi albie şi dându-le până la urmă acelaşi nume. În chip fatal, Dunărea s-ar naşte. Succesivele confluenţe capătă, în cazul ei, sensul destinului.”

Prima confluenţă se petrecea la picioarele lui, în punctul în care lua naştere Dunărea, iar peste „fluviu”, ca să-l vrăjească, sărise Helga, care-şi lăsase urmele botinelor în zăpadă. Helga sărise şi peste trupul lui, în joacă, într-o altă vacanţă, în împrejurimile Lipscăi, când Parva, întins în iarbă, privea cerul. Gândul de a ajunge un uriaş îl bântuise de pe atunci. Acum realiza evidenţa că forţa nu-i altceva decât un raport de opunere, măsurat prin stavile sfărâmate. „Un curs plat nu dezvoltă forţa, lucrurile cad în vid cu o viteză egală. Eu şi Helga cădem la infinit, în acordurile unui marş nupţial, care poate fi chiar şi un vals al Dunării în Sehwartzwald”. I-a şi sunat în auz acel vals, executat minor la piculină. Helga valsa încântată, cu umbra lui în braţe, lăsându-şi urmele botinelor pe zăpadă şi învârtind în juru-i, ca pe o trenă, apele vaporoase ale fluviului.

Parva a încheiat subiectul muzical, ducându-şi palmele la urechi. Fiind meloman, muzica proastă îl tortura; ca s-o evite, el se asigură mai întâi de o bună execuţie, iar adesea refuza concertele citind partituri şi fluierându-şi-le singur. Adesea fluiera metonimic, imitând vântul sau imitând gândul, acum imitând Dunărea, care n-avea nimic muzical pe măsură.

„De fapt Dunărea e un fluviu paradoxal, şi-a spus el, uimit să constate cu atâta întârziere un lucru evident pentru oricine. Cursul Dunării ar fi natural dacă fluviul s-ar vărsa în Atlantic, în Mediterana sau în Marea Nordului. Dar Dunărea încearcă nebunia de a curge împotriva direcţiei soarelui, sfidând mişcarea de rotaţie. Ea îşi aruncă apele

spre răsărit, tocmai în Marea Neagră.” Apoi, consolator, pentru sine: „La un asemenea destin începutul nu mai contează. A încerca să-l întrerupi ar fi zadarnic. Dunărea se naşte de fapt mereu, din etapă în etapă, ea renaşte cu fiecare afluent, purtându-şi triumfal apele, peste şiruri de munţi, împotriva soarelui, luând ordinea lumii în răspăr!”

În ceea ce-l privea, lui Parva nu-i era teamă de starea de mediocritate - nici n-o concepea! - ci de o fundătură, de o groapă a destinului, ca o Dunăre care s-ar fi vărsat în Marea Nordului pe un drum scurt, drumul Rinului - chiar şi presărat cu castele. Deci nu drumul scurt, ci frângerile, cataractele şi revărsările încununate toate cu marele spectacol al vărsării, echivalând geneza. O geneză plasată nu la capătul prim ci la sfârşit, o hulă care atrage continuu fluviul, vărsându-l în mare sau în cer.

Parva a răsuflat uşurat, ajunsese - în gând - cu fluviul la vărsare şi se simţea inundat de o căldură văratecă, deşi era frig. Acolo deci se împlinea destinul Dunării. În schimb, cele două izvoare de lângă el clipoceau „drăgălaş”.

I s-a părut „drăgălaş” şi acel parc nemţesc din Alpi, din care izvora fluviul. Cărări ordonate, cu săgeţi indicatoare, stânci cu aspect de butaforie de teatru, brazi aliniaţi după mărimi, un elf de bronz ascuns după o scorbură probabil din carton, în sfârşit plăcuţa metalică de care flutura panglicuţa prinsă de Helga. Revenind lângă el, transpirată de ascensiune, Helga a repetat propoziţia exasperantă:

— Nu-i aşa că totu-i drăgălaş aici? Apoi arătând elful de bronz: - Vezi elful acela? Parcă-i viu!

Au pornit spre ieşirea din acel parc, braţ la braţ, lăsând în urmă Dunărea şi elful de bronz. Helga era chiar mai sprintenă decât de obicei - se simţea bine, iar el se lăsa dus, aproape târât pe un drum plat. La celălalt capăt îl aştepta statuia lui, lângă care lumea ar fi trebuit cândva să se oprească. După deces, Helga ar fi prezentat statuia copiilor sau vizitatorilor în trecere prin parc:

“— Acesta este profesorul Lucreţiu Parva. Observaţi? Parcă e viu!”

Era echivalentul replicii anterioare, pe care el o auzise bine:

— *Siehst du jenen Elf dort? Als ob er leben würde*![1]

Elful pe care îl lăsase în urmă era un mic demon al lumii imaginare germane. Parva se socotea cu mult mai mult. Dacă Helga ar fi reuşit să învie elful, prin simpla rostire a numelui, Parva s-ar fi cununat cu ea pe loc, ar fi luat-o de soţie, acolo la izvoarele Dunării. El avea nevoie de un elf viu sau de o femeie.

O vreme, mergând cu ea la braţ - revenise cu gândul lângă ea - Parva a avut senzaţia că elful se ţine totuşi după el, ca un câine. Dacă era aşa, Helga ar fi fost salvată. Dorind asta, Parva a dat să se întoarcă şi să-i strige elfului:

— Marş de-aici!

S-a şi întors, a privit în urmă, observând cu mâhnire că elful rămăsese pe loc, încremenit în statuia lui, lângă scorbura de carton. Dar aici a intervenit gafa ei. Fiindcă şi ea s-a întors, spunându-i:

— Ce e, dragă, s-a întâmplat ceva?

— Nimic.

Se întâmplase de fapt totul. Parva se despărţise de Helga. Mai urma acum să iasă în lume.

În urmă cu un an, domnul Alois Franz, administratorul proprietăţii Umkirch, aparţinând unui prinţ de Hohenzollern, aflat de multă vreme în străinătate, primise însărcinarea - din partea curţii de la Bucureşti - de a face demersuri în vederea achiziţionării unor piese de artă şi documente de arhivă. Tranzacţiile mergeau anevoios, cum merg toate în lume, domnul Alois Franz depunea stăruinţe pentru a satisface cererile stăpânului său de departe, dar fără un zel

---

[1]Note: [?] — Vezi elful acela? Parcă-i viu!

prea mare, profesiunea lui fiind cu totul alta - nu aceea de expert de artă şi specialist în hârtii de familie, ci de administrator de moşie. Profesiunea lui se încrucişa altminteri foarte rar cu persoana stăpânului - prinţul - cu care nu comunica decât prin intermediar, în cazul dat cu administratorul curţii de la Bucureşti, omologul său în scara ierarhică, un domn Kalinderu[1].

Pe domnul Kalinderu, domnul Alois Franz îl cunoştea: verificau uneori împreună conturile moşiei Umkirch; prin Kalinderu, domnul Alois Franz primea anume însărcinări, relaţiile lor epistolare erau strânse şi mai libere decât se presupunea, deşi cei doi domni nu erau amici; îi lega însă un anume instinct al îndatoririlor înţelese aproape la fel. Tocmai îndatoririle îi făceau să se observe reciproc cu exactitate, iar în ceea ce-l priveşte, domnul Alois Franz îşi îngăduia libertatea de a-l examina exact - deşi de la distanţă - chiar pe stăpân.

Această distanţă ţinea şi de ierarhie - prinţul era prinţ, domnul Alois Franz un simplu administrator - dar şi de spaţiu şi de timp: domnul Alois Franz era despărţit de stăpânul său, proprietarul moşiei Umkirch, prin câteva mii de mile, cum şi prin cei peste zece ani în care prinţul - strămutat într-o altă lume - nu mai călcase decât întâmplător pe la Umkirch, în vreo două-trei vacanţe, cei zece ani împreună cu distanţele de tot felul ridicând un perete între administrator şi stăpân. Erau mai directe deci

---

[1]Note:

[?] Ioan Kalinderu (n. 28 decembrie 1840, București - d. 11 decembrie 1913) a fost un jurist, silvicultor și publicist român, membru titular (din 1893) al Academiei Române. Ioan Kalinderu s-a născut într-o familie, se pare, de origine turcă. Tatăl său se numea Kalinderoglu, ceea ce în turcă înseamnă „fiul filosofului”. Fratele său a fost medicul Nicolae Kalinderu. Ioan Kalinderu a fost consilier al regelui Carol I al României pe probleme juridice, economice, silvice și agricole. După înființarea Domeniilor Coroanei (1884), a fost numit administrator al acestora, funcție deținută până la sfârșitul vieții.

şi mai vii relaţiile între cei doi administratori, dintre care primul - domnul Kalinderu - se legase de stăpân prin contact direct. Numai epistolar - prin Kalinderu - reacţiile prinţului ajungeau la domnul Alois Franz, nu şi invers, fiindcă probabil Kalinderu nu transmitea prinţului toate reacţiile şi cugetările administratorului său de departe. Pentru domnul Alois Franz prinţul devenise într-un fel Străinul - un domn care nu-şi mai cercetează proprietatea decât prin intermediar! - dar şi pentru domnul Kalinderu prinţul era, paradoxal, tot Străinul, fiindcă prinţul n-avea în România nici o proprietate, în afară de acea de stăpân abstract al statului peste care domnea, atribut care îl ridica în ochii supuşilor lui la rangul rece de simbol. Ce putea discuta domnul Kalinderu sau o altă persoană de acolo cu un simbol!

Era legitim, desigur, ca prinţul să iasă din această condiţie, să aibă o proprietate şi în România, de vreme ce era prinţ domnitor acolo. Dar, deşi îndreptăţea o asemenea necesitate, domnul Alois Franz judeca practic şi se întreba: de ce prinţul să se mute cu totul acolo, când avea o proprietate - testamentară - la Umkirch!

Telegrama pe care domnul Alois Franz o primise de la Kalinderu, în urmă cu câteva zile, privind o posibilă lichidare a moşiei Umkirch - ultima legătură a prinţului cu pământul care îl născuse - l-a alarmat pe administratorul de aici. El n-a vrut să pună însă pe primul plan alarma, în scrisoarea sa de răspuns către Kalinderu, domnul Alois Franz a pornit metodic, recapitulând mai întâi îndeplinirea sarcinilor precedente:

4 martie 1877
Umkirch, Marele Ducat de Baden

Mult Stimate Domnule Kalinderu,

Deşi însărcinările pe care mi le-aţi dat depăşesc cu mult atribuţiunile ce-mi revin, ca simplu administrator al Moşiei prinţului, de la Umkirch, deşi nu mă pricep la documente de istorie şi la arte, vă răspund pe puncte, după cum urmează:

1. E greu de găsit în Europa de azi hârtii emanând de la familia Bonaparte, cu atât mai rare fiind autografele de la Napoleon, asemenea documente aflându-se de mult în posesiunea marilor arhive sau a unor persoane strict interesate. (Ramura germană a Bonaparţilor - prin Beauharnais - ar fi trebuit să fie mai cu grijă faţă de asemenea acte şi să nu le caute abia acum!) Aşa stând lucrurile, ceea ce am reuşit să descopăr, prin furnizorii mei, sunt nişte documente destul de mărunte, care nu cred că pot îmbogăţi o colecţie, fie şi din România. Iată ce-am găsit:

- o scrisoare de recomandare pentru un valet care a aparţinut generalului Gourgaud, fost aghiotant al împăratului, exilat împreună cu stăpânul său (Napoleon) şi cu valetul (Jean) la Sf. Elena. Scrisoarea conţine nişte cuvinte banale de apreciere, despre acel Jean (din partea generalului) şi nu văd ce anume l-ar putea interesa pe stăpânul nostru, pe prinţ, în această hârtie şi foarte uzată;

- alte documente privind mici chestiuni legate de viaţa unei curţi în exil: o listă de lengerie, o socoteală în grame a alimentelor pentru fostul împărat (care atunci ţinea dietă), un bilet privind calul aceluiaşi Napoleon, un tipar al piciorului său (pentru ultimele cizme), un mulaj al chipiului de campanie, în sfârşit poate aşa ceva să intereseze: ciorna scrisorii de abdicare şi de predare ca prizonier către englezi, după bătălia de la Waterloo. Textul acesta e cunoscut - nu şi ciorna

autografă!, dar mă întreb ce impresie poate să facă asupra unui prinţ domnitor de azi un act reamintind o împrejurare limită din viaţa unui suveran acum defunct. Oare atât rămâne după expirarea (expierea) istoriei?

2. În chestiunea tablourilor nu s-a ivit nimic important. Sfatul meu este ca prinţul să nu cumpere pânze aparţinând acelui Domenikos Theotokopulos (El Greco), pictor puţin cunoscut, fără cotă. De altfel chiar pânza care s-a bucurat de atenţie Alteţei Sale - „Logodna fecioarei” - nu întruneşte avizul experţilor. E o piesă comună ca subiect şi modestă ca dimensiuni (85/43 cm, cu ramă cu tot), care nu are ce căuta într-un palat. (Aici n-ar găsi amatori). Dar sunt oare potrivite asemenea vremuri pentru cumpărături de artă?

Este în general admis că o curte princiară îşi măsoară existenţa - viaţa normală! - cultivând valorile moarte, obiecte de artă, hârtii istorice etc. şi dispreţuind valorile vii, regii şi principii fiind trezorierii popoarelor. Ei emit la rându-le, ca semn al existenţei lor, tot nişte asemenea valori: hârtii, decoraţii, medalii, ordine. (Eu însumi sunt fericit de a putea arbora rozeta ordinului casei de Hohenzollern). Altfel se pune însă chestiunea când un principe, cazul stăpânului nostru, riscă să pună în risipire valorile care produc valori!

3. Trec peste fleacuri la un lucru de căpetenie: printr-o telegramă din urmă cu câteva zile mi-aţi cerut să mă interesez ce preţ ar putea obţine prinţul pe proprietatea sa de la Umkirch. Această cerere m-a îngrijorat. Sunt la rându-mi dator să vă întreb: vrea prinţul să lichideze proprietatea sa de aici - moşia Umkirch, de care mă ocup - şi să-i transfere valoarea acolo, la Dunărea-de-Jos, în ţara peste care

domneşte? Dar, Stimate Domn, acolo este nesiguranţa pură! Nesiguranţa de acolo, zarva iscată de răscoalele şi luptele din Imperiul Sultanilor, la graniţă cu ţara voastră, au făcut ca aici să cadă complet cursul acţiunilor la Compania-orientală-a-drumurilor-de-fier. Multă lume vital interesată în această afacere se zbate acum în incertitudini. Ce-i trebuie Alteţei Sale pământ în România? După opinia mea prinţul ar trebui să ţină un picior ferm aici, la Umkirch, pe pământul german. (Ilustra familie de la Sigmaringen va împărtăşi, sper, punctul meu de vedere.)

Dar şi altfel privind lucrurile: cine vrea să cumpere azi pământ, cumpără cât mai departe, oriunde, numai în Europa nu. După aventura napoleoniană, cu tot ceea ce a urmat, Europa nu mai oferă o garanţie cel puţin în chestiunile de proprietate funciară. Ce-aţi spune însă despre o moşie - o hacienda - în Amercia de Sud? Acolo există enorme întinderi de pământ, absolut libere, sustrase cu totul zguduirilor de ordin politic din Lumea Veche a noastră. Oricare ar fi decizia curţii de la Bucureşti, prinţul trebuie să ţină un picior aici. (În particular fie spus: nu credeţi că prinţul se angajează prea mult?)

În încheiere transcriu textul acelei ciorne datorate învinsului, în eventualitatea că Alteţa Sa vă vroi să mediteze asupra unei lecţii care a ajuns, iată, o ciornă la vânzare:

> *„En butte aux factions qui divisent mon pays et à l'inimitié des plus grandes puissances de l'Europe, j'ai terminé ma carrière politique, et je viens, comme Thémistocle, m'assoir sur le foyer du peuple britanique. Je me mets sous la protection de ses lois, que je réclame de V.A.R. comme du plus puissant, du plus constant, et du*

plus généreux de mes ennemis." [1]

Chiar în clipa când isprăvesc de transcris rândurile Corsicanului, ziarele de prânz îmi aduc ştirea despre un atentat bulgar la München. Pe ce lume trăim?

A. F.

P.S. Avizaţi telegrafic dacă să mai continui investigaţiile privind vânzarea moşiei Umkirch.

Uciderea studentului bulgar Adil Başunov la München, în cartierul comercial al oraşului, a avut cert caracterul unei demonstraţii politice, menită să atragă atenţia lumii germane asupra „chestiunii orientale". Trecând prin München, în drum spre Leipzig, Parva a luat act de acest caz prin nişte manifeste găsite în vagon, pe care le-a cercetat într-o doară. Manifestele aveau imprimate pe verso nişte scene de supliciu, reproduse după vechi icoane bizantine, iar aceste scene - de o rară frumuseţe - i-au trezit interesul mai mult decât textul despre atentat.

Atentatorul, un alt bulgar, pe nume Stoian Spasov, n-a făcut nici un secret din misiunea lui teroristă, l-a împuşcat pe Adil Başunov în plină zi, cu cinci gloanţe de revolver, apoi s-a lăsat prins de poliţie. Lumea n-a priceput ce sens poate avea răfuiala între doi inşi de acelaşi sânge. Simultan cu asasinatul a luat foc şi casa în care fusese adăpostit Başunov, casa unui comerciant bulgar rezident la München, apoi s-au aprins şi depozitele de mărfuri din anexa casei,

---

[1]Note:

[?] „Expus facţiunilor care îmi sfâşie ţara şi duşmăniei celor mai mari puteri ale Europei, mi-am încheiat cariera politică şi, la fel ca Temistocle, vin să mă aşez la vatra poporului britanic. Mă pun sub protecţia legilor sale pe care o solicit din partea Alteţei Voastre Regale, ca de la cel mai puternic, cel mai constant şi cel mai generos dintre duşmanii mei."

fapt care dovedea că în „afacerea criminală” era amestecată o întreagă echipă. Într-o primă depoziţie, teroristul a declarat că atentatul ar fi trebuit să aibă loc la Operă, când un membru al familiei imperiale germane s-ar fi aflat în lojă. Era tocmai timpul când pe scena müncheneză se repeta de zor „Ring der Nibelungen” şi ecoul ar fi fost imens. Această primă informaţie a făcut ca anchetei să i se dea un curs secret. Semnalul tăcerii l-a dat „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, organul prinţului Bismarck, care a trecut peste atentatul de la München, vrând a spune prin aceasta că presa germană nu jertfeşte spaţiu în favoarea unui incident care ar dilata, poate în chip primejdios, conflictele diplomatice europene la ordinea zilei.

Era limpede că omorul nu putea fi pus în categoria unor banale reglări de conturi între nişte confrerii rivale, ci în categoria actelor politice de răsunet. În clipa arestării, asupra lui Stoian Spasov se găsiseră nişte manifeste, pe care teroristul n-apucase să le împrăştie, dar manifeste identice fuseseră găsite la gară, în trenul de Leipzig, în trenul de Berlin, ceea ce însemna că echipa lui Spasov avea misiunea să le răspândească în principalele oraşe germane. Manifestele - în intenţia organizatorilor - ţineau loc unei conferinţe de presă, ele reprezentau o uvertură la un viitor proces public, pe care organizatorii probabil îl doreau. Ei aveau şi un cântec, un fel de imn pe care îl intonau la adunări, care deveneau astfel nişte sumbre şi solemne mitinguri: „O, pădure, frumoasă pădure verde,/ Tu toată te-ai întinerit,/ Tu toată, frumos, te-ai înveselit.” Atentatul fusese deci minuţios pregătit, având-se în vedere toate etapele de desfăşurare - inclusiv nişte demonstraţii ale studenţilor bulgari, sârbi, muntenegreni de la universităţile germane, pentru cauza popoarelor lor, în favoarea lui Stoian Spasov, care era pe cât se pare un şef.

Acesta, un tânăr cu alură de haiduc şi cu barbă de călugăr, a primit liniştit arestarea - punct dinainte prevăzut,

având grijă ca nici un element util anchetei să nu se piardă. Astfel, chiar el a indicat poliţiei corpurile delicte, cele cinci cartuşe goale risipite pe caldarâm, al şaselea - netras! - aflându-se pe ţeava revolverului său, tot el a cules de jos, deşi se afla cu mâinile în cătuşi, un manifest rătăcit, predându-l poliţiştilor. În întreaga comportare a lui Spasov se vădea dorinţa de a se indica pe sine ca singur autor al actului criminal, pe care şi-l garanta printr-o prezenţă calmă. El a rămas de faţă, lângă cadavru, în timpul cât s-au făcut măsurătorile criminalistice, apoi a cerut să fie transportat în acelaşi vehicul cu mortul, în cupeul negru al poliţiei. Dispariţia lui în cupeul negru, împreună cu cadavrul, a creat vâlvă. O frază din acel imn s-a auzit limpede, cântată de atentator, dând asistenţei încă un şoc. Prima parte a anchetei se desfăşurase la faţa locului, în piaţa atentatului, pe fundalul magazinului în flăcări, stânjenindu-se munca pompierilor, dar lumea - mulţimea speriată a münchenezilor - a comentat cu înfrigurare scena, comentariile înteţindu-se şi crescând în vâlvătaie când s-a aflat că scena atentatului ar fi trebuit să aibă loc în faţa lojei imperiale, la Operă, unde se repeta de zor „Ring der Nibelungen”.

Deşi poliţia a încercat să stingă răsunetul cazului - între timp şi pompierii îşi făcuseră datoria, turnând tulumbe de apă peste tăciuni, comentariile n-au încetat, atenţia opiniei publice s-a concentrat asupra întregului cartier, preponderent oriental, locuit de greci, albanezi, turci, bulgari, o populaţie eteroclită, căreia nimeni nu-i acordase nici o privire până atunci. Au ţâşnit la lumina zilei, din cenuşa abia stinsă a magazinului bulgăresc, nişte patimi despre care münchenezii habar n-aveau, peste noapte Stoian Spasov - atentatorul - a devenit idolul cartierului, peste noapte victima - Adil Başunov, un bulgar islamizat - a devenit un nume blestemat, negustorii turci din cartier, amici până mai ieri cu bulgarii, cerşind protecţia poliţiei.

„Conflictul oriental”, care preocupase presa în urmă cu un an - dar la modul abstract, fiindcă răscoalele şi represiunile despre care se vorbise în gazete se desfăşuraseră undeva departe, în Balcani, cu luni în urmă, acest conflict s-a mutat pe neaşteptate în interiorul unui oraş german, la München, münchenezii luând act cu surpriză că şi în oraşul lor, atât de sustras politicii, palpită „chestiunea orientală”.

Chestiunea ar fi trebuit să palpite la Londra, spunea lumea, nu la München. Nu Münchenul, ci Petersburgul sau Londra se aflau la capetele afacerii orientale, mai ales Londra, unde, recent, se şi desfăşurase o conferinţă diplomatică a reprezentanţilor marilor puteri, având ca scop soluţionarea acestei chestiuni, dacă nu prin pace, atunci prin război. Chestiunea tulburase îndeajuns lumea apuseană, în tot cursul anului precedent. De altfel, după câte s-a aflat de la orientalii din cartier, atentatul trebuia să aibă loc în Anglia, nu în Germania - chiar cu prilejul acestei conferinţe! Grupul bulgar urma să-l suprime pe Adil Başunov chiar acolo, într-un local din preajma Foreing Office-ului, dar Adil scăpase, refugiindu-se la München ca să-i indispună pe germani cu o afacere care nu-i preocupa.

Fără a vrea câtuşi de puţin să se lase acaparaţi de această poveste, münchenezii au fost siliţi să afle câte ceva, inclusiv despre persoanele care dăduseră buzna pe scena oraşului. Astfel, Stoian Spasov şi Adil Başunov, atentator şi victimă, erau ambii bulgari şi ambii studenţi, dar primul bulgar-bulgar, deci creştin, afiliat mişcării slavofile, cel de al doilea fiind bulgar islamizat, deci un fanatic al politicii pro-otomane. La această vină capitală, în seama lui Adil Başunov se punea şi un alt păcat. El fusese translator pe lângă o comisie internaţională desemnată de marile puteri să ancheteze atrocităţile comise de otomani împotriva populaţiei bulgare din Balcani, răsculată în aprilie 1866, şi, în această calitate, se presupunea că el ar fi dezinformat comisia. În raportul comisiei n-ar fi fost astfel

consemnate toate ororile făptuite de otomani, deşi în voluminosul document, aşa-numitul raport Baring, se vorbea pe larg despre nişte cruzimi inimaginabile: sate arse său rase cu tunul, mii de oameni decapitaţi, spânzuraţi, ciopârţiţi, prunci scoşi cu sabia din pântecele mamelor, inclusiv despre o sinucidere în masă a unor răsculaţi, la Peruştiţa, un sat de lângă Rodopi, unde ţăranii bulgari şi-ar fi dat singuri o moarte atroce, într-o biserică în flăcări, ca să nu ajungă vii în mâinile otomanilor. Acest fapt era pus însă sub semnul întrebării. Comisiei i se părea incredibil ca o masă de creştini să se sinucidă, sinuciderea fiind oprită de canoanele religioase creştine, iar bulgarii din Peruştiţa fiind ţărani creştini. De la acest fapt considerat pilduitor pentru tragedia bulgară, pornise la acţiune grupul Spasov, care se mai numea şi „Grupul Peruştiţa”. Bulgarii înduraseră, se spunea, nişte scene de martiriu ca în primele epoci ale erei creştine, fapt la care făcea trimitere şi manifestul răspândit de oamenii lui Spasov, care reproducea pe verso-ul textului scene de supliciu reluate după vechi icoane bizantine. În manifest se scria, printre altele: „Poporul bulgar creştinat la anul 883, care a dezvoltat o mare civilizaţie creştină, este silit azi să se roage pentru mântuirea sa, în biserici fără turle şi fără clopote sau în peşteri, ca în vremea primilor martiri creştini. Cum poate lumea Occidentului creştin să îngăduie o asemenea tragedie, care se petrece sub ochii săi?”

Toate aceste grozăvii îi fuseseră spuse lui Parva - de ce lui? - de un individ limbut care asuprea cu vocea lui întregul compartiment, un ins prea volubil ca să fie un neamţ - era probabil un grec, oricum un levantin -, dar şi prea fanatic ca să fie un simplu levantin, un levantin oarecare, ipochimenul[1] pretinzând că e gazetar, un gazetar

[1]Note:

[?] Ipochímen (ipochimén), ipochimeni, s. m. (Înv.; azi ir.) Persoană, individ, ins. - Din ngr. ipokímenon.

„internaţional”. „Internaţionalul” făcea şi partizanat de opinie, el organizând o chetă adhoc pentru subiectul său:

— Sunteţi pro sau contra bulgarilor? Sunteţi pro sau contra otomanilor?

Parva, care ajunsese la rând, a răspuns derutant:

— Eu nu sunt anti!

— Anti ce nu sunteţi dumnevoastră?

— Pot fi pro sau contra, dar nu sunt anti!

— Cum adică, domnule?! La mijloc se află o cauză mare! Trebuie să fiţi nu numai pro sau contra, dar chiar anti!

Parva a tăcut, refuza dialogul, el refuza să spună că vroia să se mute dincolo de lumea de azi, cât mai departe, într-un viitor al fel de îndepărtat ca şi trecutul prin care el cutreiera. Parva observa, de multă vreme, un sentiment al echidistanţei faţă de prezent, dinspre trecut dar şi dinspre viitor, ca orice ins care „face ştiinţă”. Pe loc, Parva a făcut o grimasă către gazetarul „internaţional”, retrăgându-se în sine, deşi n-a fost lăsat în pace:

— Dar dumneata ce vrei? a întrebat „Internaţionalul”.

— Vreau să fiu lăsat în pace! a urlat Parva.

— În care pace? a urlat acela. Unde vezi dumneata pace!

— În acest compartiment desigur nu! a strigat Parva, înfăşurându-se în manta, ca să nu mai participe la conversaţie, simulând că vrea să doarmă.

El era totuşi prizonier compartimentului, iar discuţia a continuat, Parva fiind obligat s-o audă chiar dacă şi-ar fi astupat urechile. În compartiment se aflau numai nemţi, nişte nemţi care luau act cu stupoare că „răul oriental” nu e chiar atât de departe de casa lor, ci aproape, se află în interior, chiar în Münchenul pe care îl părăsiseră, dar probabil şi în alte oraşe germane. Sentimentul distanţei faţă de afacerea orientală se pulverizase printr-o simplă conversaţie. Ceea ce ieri părea a se petrece într-o altă lume - acolo, undeva în Orient, se producea aici şi, culmea! era să se petreacă la Opera din München, expunând riscului un

membru al familiei imperiale germane, făcând să rateze peste toate un spectacol liric foarte aşteptat de münchenezi şi nu numai de ei. Întrebat ce crede despre această afacere orientală, despre Orient în genere, un domn din compartiment a oferit un răspuns care l-a făcut pe Parva să tresară:

— Domnilor, dar acolo lucrurile se prezintă cu totul altfel!

— Bine-bine, altfel, dar dumneavoastră ce propuneţi? Ce măsuri credeţi că se impun?

— Ce măsuri? a întrebat acela. Desigur, nişte măsuri de segregare. Ei sunt *altfel*, asta se vede!

— Segregare, când Anglia duce o politică de agregare? Dar e absurd, domnilor! a strigat acelaşi gazetar. Şi întrebând mai departe, pe altcineva: Şi dumneavoastră?

Helga, ca femeie, nu participa la joc, ea ronţăia alune, răsfoind o revistă ilustrată. S-a sărit peste ea la altcineva.

— Eu cred în prinţul Bismarck! a răspuns cel chestionat, ca şi cum ar fi spus,,Eu cred în Dumnezeu-Tatăl” sau „Eu cred că vine Paştele!”

Se apropia sărbătoarea învierii şi lumea europeană occidentală fusese preocupată până atunci exclusiv de acest subiect. Marea sărbătoare universală se prezenta desigur divizată, în cel puţin câteva diviziuni, dar până atunci nimeni nu le observase. Era astfel Paştele Occidental - Paştele catolic, dar iată că acum apăruse şi un Paşte Oriental - Paştele bulgarilor, grecilor, sârbilor, ruşilor, românilor ş.a.m.d., un alt Paşte deci. Mai era, tot în Apus, şi Paştele protestant. Mai era şi Paştele evreilor, dar şi sărbătorile de primăvară ale mahomedanilor şi budiştilor, care se prăznuiau după cronologii diferite, în interiorul aceleiaşi lumi. Dintr-odată, chiar în interiorul acelei mici omeniri germane, Paştele a apărut foarte diferit, deşi fiecare comunitate urma a-l celebra separat.

Inclusiv Parva a trăit surpriza acestei diversităţi. El auzise câte ceva despre agitaţiile sud-dunărene, iar ultima

poveste aflată în tren îl pusese pe gânduri. N-a reţinut totuşi din toată povestea decât acele manifeste cu scene de supliciu, consemnându-le admirativ. Erau frumoase şi exprimau pilduitor ideea de sacrificiu. Un sacrificiu care se revela printr-o poză extatică: ochii sfinţilor ce îndurau supliciul ţinteau către cer. „La bizantini, a glosat Parva, extazul începe de la ochi.” Şi prelungindu-şi gândul: „Cu totul altfel se prezintă lucrurile la vechii indieni, unde extazul începe de la buze.” Apoi a coborât în gara Leipzig.

Cerul sub care călătorise era închis şi vânăt.

La început de război, ca şi la sfârşit de război, atmosfera e întotdeauna tulbure şi încărcată.

La sfârşit, nu se ştie niciodată sigur dacă războiul a încetat - oricâte comunicate de pace s-ar da, oricâte tratate de pace s-ar subscrie -, la început nu se ştie dacă războiul - care stă în aer - nu s-a dezlănţuit cumva în altă parte, fără avertismente şi declaraţii oficiale, ca un foc care ar mocni pretutindeni, dar n-ar fi încă socotit incendiu. În asemenea momente nimeni nu mai nutreşte iluzia păcii, nimeni nu mai întreprinde nimic pentru evitarea războiului, care devine un dat, chiar când dezastrul se mai amâna cu o săptămână sau două. Se pronunţă deci, prin consens, starea de război, contagioasă ca şi o epidemie, iar chipurile savanţilor în chestiuni militare se luminează sau se întunecă, edificate, când se iveşte primul caz care confirmă alarma, prevederile infailibile. Deşi prevederile sunt cel mai adesea anapoda. Nu şi alarma.

Până în deceniul al şaptelea, din al XIX-lea secol al erei noastre, oamenii, oricâte ştiinţe agonisiseră, nu izbuteau totuşi să prevadă cutremurele de pământ, erupţiile vulcanilor şi războaiele, deşi aceste fenomene - toate trei telurice - erau foarte apropiate de om, de existenţa sa imediată.

Oamenii erau în schimb pricepuţi în ştiinţele cerului, ei cunoşteau bine mişcarea lumilor mari - foarte depărtate -,

aşa cum peste puţin timp aveau să devină pricepuţi în ştiinţele subtile ale materiei, în lumea - foarte depărtată - a infinitului mic. Ei ştiau însă destul de puţine lucruri despre lumea imediată, despre sufletul lor, despre firea sau natura lor intimă - individuală sau de obşte - ca vieţuitoare ce erau, deşi încă de mult puteau să domesticească, să înjuge, să încalece, să înhame, să vâneze, să distrugă în masă celelalte vieţuitoare. Îndepărtându-se de lumea animală, oamenii se dovedeau deosebit de pricepuţi, de la o vreme, în ştiinţele mecanice, descoperind şi folosind nişte legi şi nişte puteri care uimeau. Mai demult, puterea căderii corpurilor, recent puterea aburului, puterea magnetismului, puterea electricităţii, toate mai mari şi mai răvăşitoare decât puterea umană, care crescuse la rându-i infinit prin puterea statelor şi a imperiilor - formaţiuni, durabile sau efemere, cu mult mai complicate decât familiile, ginţile, cetăţile de cândva, care n-au cuprins niciodată uriaşe mulţimi. Mulţimi de specii de oameni, care se mişcau divergent: clase, naţii, state. Adesea mişcarea oferea impresia haosului, o impresie foarte greu de corectat, nimeni neizbutind să aibă tăria şi liniştea de a urmări mişcările umane cu aceeaşi precizie că fenomenele cereşti.

Nici nu se putea. Societăţile umane şi omul însuşi durează puţin. Omul se neagă pe sine în timp. Observaţiile se contrazic de la epocă la epocă, nu se pot lega în serii care să conducă la legi, negate de un flux continuu al înnoirii pe care îl poartă chiar specia umană. Epocile nu seamănă între ele, cum nu seamănă nici indivizii, nici clasele, nici societăţile dăinuitoare în aceeaşi epocă. Indivizi, societăţi, epoci îşi trăiesc cu frenezie clipa, pe care cel mai adesea n-o cunosc bine şi n-o pot stăpâni, înverşunându-se s-o schimbe, s-o lepede cât mai iute, sau, dimpotrivă, s-o facă eternă.

În clipă, lumea europeană era preocupată de eternitatea Imperiului Otoman, căruia îi sosise scadenţa. La fel se

întâmplă lucrurile şi la agonia unui ins. Când insul e singur pe lume, cum sunt toţi mizantropii, cum era cazul cu Imperiul Otoman, asistenţii tragicului moment sunt cu ochii în patru, să nu dispară ceva în folosul altcuiva, să nu se işte ulterior procese de moştenire, cel mai simplu fiind ca pe lume să rămână mereu nişte dezmoşteniţi în folosul celor care păzesc moştenirea. Mereu cei cu drepturile erau puşi în afara Dreptului, cel puţin până la acel an, 1877, după cronologia creştină.

Aceasta, starea Dreptului, dintr-un colţ al Europei, era una dintre cauzele războiului care pornea. Dar mai erau desigur şi altele. Cei neîndreptăţiţi să revendice moştenirea erau la rându-le supravegheaţi şi tot în numele Dreptului. Şi unii şi alţii, minus cei cu dreptatea, aveau putere. Puterea ţine loc de lege în tot universul lumii naturale. De ce-ar fi fost altfel la oameni?

Un alt necaz: deşi războiul urma să se desfăşoare într-un colţ al Europei, el nu mai putea fi înghesuit într-un colţ. Războiul risca să capete amploare. Nu se rostea cuvântul *conflagraţie*, dar neliniştile şi chiar spaima aduceau cuvântul aproape pe buze. Imperiul Otoman se întindea pe trei continente. Se învecina strâns cu alte mari imperii de pe planetă, aflându-se mereu într-o atingere periculoasă cu acestea, atingeri care expuneau lumea la zguduiri. Geografii nu descoperiseră încă, la acel an, mişcarea plăcilor continentale, dar oamenii politici simţeau această altfel de mişcare - militaro-politică - pe care vroiau s-o prevină. Cu orice preţ. Cât timp? Până când? Lumea devenise mai mică şi mai legată, prin nişte lanţuri sau condiţionări care sunau acum zgomotos. Incendiile de la margini ameninţau centrul, centrele. Războiul din 1853, dintre otomani, aliaţii acestora şi ruşi, izbutise a fi localizat până la urmă în Crimeea. Războiul franco-prusian, din 1870, îi acaparase exclusiv pe francezi şi prusieni. Dar mai departe? Un alt cuvânt înmugurea pe buze - *mondial* - ca

semn al noii lumi care se agrega şi lega. Comerţul, astfel, tindea să devină *mondial*, politica de asemeni. Dar cuvântul, neimpus încă uzului, ascundea şi o alarmă. Trebuia oare ca un asemenea cuvânt-noutate să fie generalizat printr-o catastrofă?

Otomanii îşi strigau de timpuriu catastrofa, confundând-o cu Sfârşitul Lumii. Diplomaţii europeni, prezenţi la Conferinţa de la Constantinopole, se ţineau în rezervă faţă de turci, ba păreau chiar agasaţi... „— Ce mai vor şi otomanii! Cineva mai şi moare pe lumea asta”. Se pregăteau deci, cu zâmbetele de rigoare, coroanele funebre. Rusia primise mână liberă, cineva trebuia să joace şi rolul de cioclu. Dar dacă războiul se extindea? Lumea devenise mai mică.

O altă cauză părea a fi înghesuiala din navele reprezentate de aceste mari imperii. Navigaţia cu ele - chiar dacă biruise puterea aburului - era tot mai dificilă. Din calele acestor nave se auzeau ţipete. Navele însele înaintau greu, cu accidente, cu tot felul de împotmoliri. Un istoric român, Haşdeu, deplângând conflictul dintre francezi şi prusieni, din 1870, indicase combatanţilor, atunci, pe loc, în chiar vara ostilităţilor, o altă ţintă: Imperiul Austro-Ungar. Sau, la nevoie, Imperiul Rus. Sau, în extremis, Imperiul Otoman, care părea să cadă de la sine. Sfărâmarea acestor imperii, i se părea savantului, ar fi descongestionat apele internaţionale, ar fi domolit poate nişte apetituri, ar fi adus destindere pentru nişte popoare robite, care ar fi putut ieşi dintre sfărâmături, la propriile ţărmuri libere.

Dar lumea politică europeană evita naufragiile. Făcea totul ca să le preîntâmpine. Chiar şi naufragiul Imperiului Otoman - ajuns la scadenţă - indispunea. Nu se putea, oare, ca lucrurile să rămână aşa cum sunt? Nu se găsea şi o altă cale?

O altă cale imaginaseră indienii, supuşi ai marelui imperiu britanic. Nişte cugetători de aici, foarte înţelepţi,

năzuiau să ofere lumii un nou echilibru pe cale paşnică. Ei socoteau că răul din lume nu provine decât din necunoaştere. Ca şi grecii antici care se amăgeau că vor îmblânzi Roma prin înţelepciune, cugetătorii indieni şi-au propus, tot în preajma aceloraşi ani - 1870-1880 -, să-i înveţe pe stăpânii lor britanici sanscrita, să-i iniţieze în tainele culturii hinduse şi budiste, cu speranţa că-i vor convinge pe asupritori să le recunoască neamul, identitatea deci. Consecinţa a fost minimă: dintre britanici puţini au învăţat sanscrita, în schimb imensa masă a indienilor a rămas în aceeaşi stare. Un alt cugetător, un spaniol, de fapt un catalan, Pi de Mirdal, a atras atenţia - în aceiaşi ani - că nu numai lumile mari asupresc, dar şi lumile ceva mai mici sunt crude, acestea asuprind lumile şi mai mici. Deci nu numai naţiuni, dar şi naţionalităţi sau, în fracţiuni mai mici, populaţii. Un alt european, Karl Marx, a văzut în lupta claselor motorul istoriei, scoţând la lumină lupta dintre clase.

Între timp istoria mergea cum putea, împreună cu toate aceste realităţi, explicaţii, ipoteze. Lumea umană nu se mişca nici după legile mecanicii, nici după legea lumii naturale. Ea îşi disputa clipa - divergent şi cu înverşunare - dar şi eternitatea spre care năzuia specia, o specie care se chinuia să se înveşnicească prin truda inşilor, a societăţilor, a neamurilor.

Din păcate, înveşnicirea omului îi opunea pe oameni, în loc să-i adune. În ordinea naturii, omul nu acţiona unitar, după legea speciei lui, ca celelalte specii, ci după legi care opuneau specii de oameni unor alte specii de oameni, societăţi la societăţi, ba chiar inşi la inşi. Efectul - această lege a contradicţiei sau a respingerii - acţiona la specia umană în chip dezastruos. Societăţi, neamuri, indivizi năzuiau spre un nou echilibru doar prin război.

Acum războiul se simţea. Era o prezenţă. Într-un chip asemănător, toate speciile vii simt apropierea eclipselor de

soare şi a cutremurelor de pământ. Sau erupţiile vulcanilor. Care se instalează în simţirea colectivă printr-o nelinişte, printr-o umbră, uneori prin exasperări. Cum fusese atentatul de la München - care nu provocase incendiul războiului. Cum fusese, cu un an în urmă, răscoala bulgarilor, iar mai apoi războiul turco-sârb şi turco-muntenegrean, care totuşi n-au împins lumea într-un mare conflict sângeros. Cum fuseseră multe ciocniri şi conflicte la frontiera ruso-otomană din Asia, la frontiera chino-rusă din Manciuria, la frontiera anglo-rusă de pe Pamir, fără ca nici unul dintre aceste conflicte să fi dus la un mare război.

Unde va izbucni totuşi războiul, mare sau mic? Când va porni? Nu ştia nimeni. O lume obosită de războaie uita din nou ce este un război.

În urmă cu o lună, Parva vizitase împreună cu Helga, la dorinţa ei, grădina zoologică din Berlin. Aici, printre vizitatori, ca un simplu cetăţean, prinţul Bismarck. Lumea a tresărit, s-a iscat rumoare. Domnii şi doamnele de pe alei, împreună cu copiii aduşi să vadă animalele captive, au întors privirile de la cuştile cu gratii de fier spre bătrânul cancelar. Care nu era atât de bătrân, cum i se spunea - Bătrânul -, dar era în retragere. Vestea retragerii a contrariat lumea germană. Nu el era acela care lichidase Imperiul Francez? Nu el îl făcuse prizonier pe Napoleon al III-lea, aducându-l în cuşca unui castel foarte elegant, de lângă Berlin? Nu el proclamase la Versailles Imperiul German? Cum se putea retrage!

Cancelarul în retragere purta un copilaş de mână, probabil un prinţişor din familia imperială, căruia îi explica ordinea cuştilor şi speciile de animale captive din parc. Proceda mărunt-pisălog, arătându-i copilaşului ce să vadă şi ce nu, practicând o pedagogie pe care Parva o cunoştea prin Helga:

— *Dieses ist der Elefant. Dieses ist das Känguruh. Hier das Krokodil. Und das ein Zebra. Die Tiere werden in*

Fleischfresser und Grasfresser unterteilt. Der Löwe hier ist der König der Tiere.[1]

— *Und der Mensch?*[2]

— *Der Mensch ist Allesfresser*.[3]

Parva a întârziat o clipă pe aceeaşi alee cu Bătrânul, ca să-şi fixeze în minte această imagine a Istoriei în vacanţă.

Grăbindu-se să-şi rezolve treburile care îl mai legau de Leipzig, Parva nu se putea opri să nu mediteze asupra discuţiei din tren. Cu stupoare, el văzuse dintr-odată, chiar acolo în tren, o lume mai largă decât aceea în care fusese până atunci sechestrat. Şi o lume tulburător de diversă. Totuşi pulverizarea lumii în diversitate era recentă, o provocase ceva anume, un fapt, o idee, un eveniment care-i scăpa. În lumea în care se mişca toţi erau germani, inclusiv el părea un german, Parva folosind îndemânatec - fără nici un accent - limba germană. Dintr-odată însă apăruseră bulgarii - grupul din München -, apoi acel „levantin” din tren, apoi şi alţi străini - orientali, în genere - de care germanii s-au simţit datori să se separe. Sub lumea germană a început a clocoti o altă lume - studenţi, mai ales, -, o lume pe care Parva n-o văzuse înainte şi care acum se trăgea spre obârşii. El şi-a amintit astfel de un coleg de seminar, unul Milovan Gruici, care s-a prezentat într-o zi la cursuri într-o uniformă de ofiţer străin.

— Cânţi la Operă? l-a întrebat Parva pe Milovan Gruici, surprins de această costumaţie.

— Nu, i-a răspuns colegul, plec la război, în Muntenegru. Ai mei au început lupta.

---

[1]Note:

[?] — Acesta este elefantul. Acesta-i cangurul. Aici e crocodilul. Şi aici o zebră. Animalele se împart în carnivore şi ierbivore. Leul de aici este regele animalelor.

[2] — Şi omul?

[3] — Omul este omnivor.

Nu putea întreba: care luptă!, ar fi trebuit să ştie. Un alt student, un aromân din Munţii Pindului, Zohi Caraian pe nume, îşi făcuse şi el bagajele.

— Tu unde pleci? l-a întrebat Parva.

— În ţară, la Bucureşti. Tu nu mergi la război?

— De când şi cu cine suntem în război? a întrebat Parva, mai înainte ca Zohi să-i întoarcă spatele, lăsându-l absolut nedumerit.

Cei care plecau vroiau să-i tragă după ei şi pe alţii, nu numai conaţionali, dar dacă s-ar fi putut întreaga lume. „Probabil, şi-a spus Parva, până la urmă vor pleca la război şi nemţii, care atâta aşteaptă. Germania va rămâne pustie. Vom rămâne pe loc eu şi Sommert, poate şi Helga, dacă nu se va logodi între timp cu vreun ofiţer grăbit să plece la război. E anotimpul uniformelor”. Curios, frenezia plecării o prinsese şi pe Frau Herta, gazda lui, care afişase la stradă un anunţ cu litere mari: „CAMERA DE ÎNCHIRIAT. Prefer student.” Când i-a cerut socoteală, bătrâna l-a privit uimită: „— Dar, domnule Parva, i-a spus, toţi studenţii de la Dunărea de Jos pleacă la luptă. Dumneavoastră nu v-aţi înrolat?” „— Am eu aer de militar?!” „— Nu, dumneata pari ce eşti: un Herr Professor!” „— Atunci?!”

Şi atunci Parva a început să-şi facă bagajele, pentru a nega imaginea pe care Frau Herta şi-o făcuse despre el. În fond, în această primăvară, Parva începuse prin a nega: negase legătura cu Helga, negase celtistica, acum vroia să nege imaginea de Herr Professor pe care Frau Herta i-o destinase. El a prins din nou în ţinte, la stradă, afişul cu camera de închiriat, pe care singur îl smulsese, provocând din nou deconcertarea bătrânei. „— Deci plecaţi!” „— Plec ca să nu vă dau dreptate!” „— Ba plecaţi fiindcă sunteţi tânăr!” „— Nu sunt tânăr, doamnă, am peste două mii de ani. Sunt mai vechi decât celţii profesorului Sommert!” Sub privirile aiurite ale doamnei Herta, Parva a început să-şi strângă cărţile, ca să le vândă la anticariat.

Parva n-a mai trecut pe la Universitate, vroia să ajungă cât mai repede la primul anticariat, ca să arunce cărţile de prisos, ba chiar şi câteva la care ţinea. Avea nevoie de bani de tren pentru un drum lung. Şi a pus sub haină, la piept, ca piesă de rezistenţă, o carte rară pe care n-ar fi vrut s-o vândă: *Lalitavistara*, versiune tibetană a vieţii lui Budha, un manuscris frumos legat, de care mai încercase să se despartă o dată, în urmă cu ani, la Viena, ca să-şi plătească gazda şi abonamentul la birt. Intrând atunci într-un anticariat şi punându-şi comoara pe tejghea, o altă mână, cotrobăind după rarităţi, s-a repezit spre carte. Întorcându-se, l-a văzut pe agresor, tot un român şi tot student, un domn cu preocupări de filosofie, ca şi el.

— O vreau! a strigat tânărul domn.

— Dar eu n-o dau! a replicat Parva, retrăgându-şi cartea. N-o mai vând.

Era un manuscris de format mic, prins între două scoarţe de lemn legate în piele, ajuns prin cine ştie ce hazard în Europa şi căzut în mâna lui Parva, prin norocul cu care cad rarităţile în mâna pasionaţilor. Pe coperta interioară, bogat ornamentată, o miniatură îl înfăţişa pe Budha arborând un surâs echivoc de femeie. Alte miniaturi, din corpul paginilor, urmăreau succesiv scara prefacerilor profetului până la rangul de simbol. Nişte file goale, vreo douăsprezece, pe care probabil urmau a fi scrise rugăciuni - sutre - încheiau manuscrisul. Una dintre aceste file goale era decupată, cu foarfecele, în formă de cal. Lui Parva îi plăcea acea siluetă de cal în avânt, care abia se mai sprijinea în cotor, gata să zboare. Cineva - un călugăr tibetan, desigur - se jucase probabil cu filele albe, decupând acel cal, dar prin aceasta manuscrisul era viu. În ultimă instanţă, dacă manuscrisul ar fi fost jertfit, lui Parva îi mai rămânea calul, pe care l-ar fi rupt de la cotor, păstrându-l ca pe un talisman. Dacă anticarul îi oferea pe celelalte cărţi un preţ bun, *Lalitavistara* era salvată. Dacă nu, îi rămânea calul iluziei.

Dintre toţi germanii care îl admirau sau îl iubeau pe prinţul Bismarck, Otto Karl-Kunckel era singurul care avea un proiect ieşit din comun. Otto Karl-Kunckel, funcţionar la secţia cifru a Ministerului german de Externe, dorea din tot sufletul ca războiul să fie oprit. El nu ajunsese uşor la acest punct de vedere. Dar prin poziţia pe care o avea în minister - ca mânuitor de benzi cu semne la secţia cifru -, el putea ajunge mai lesne decât oricare alt german la acest punct de vedere, oricât de neobişnuit.

Otto Karl-Kunckel, poreclit şi Uscăţivul, lupta zi şi noapte de unul singur cu telegramele, mai numeroase în ultima vreme decât oricând. Sub degetele Uscăţivului evenimentele se concentrau electric, sub forma semnalelor, a unui tir sacadat de puncte şi linii, asemănător cu bubuitul şinelor de fier dintr-o mare gară, când se apropie trenul. Aparatul Morse la care lucra Otto Karl-Kunckel se afla într-o foarte liniştită clădire din Berlin, clădirea Ministerului afacerilor străine, dar senzaţia de iminenţă era aceeaşi şi funcţionarul - cu rang de mic consilier - o trăia din plin. Încă o clipă şi Kunckel, cu nervii în alarmă, s-ar fi aruncat să oprească cu propriul trup trenul războiului.

Dar clipa se amânase datorită faptului, nefericit desigur, că prinţul cancelar lăsase din mâini puterea, ameninţând iar cu demisia. De treburile ministerului se ocupă, ca şi înainte, contele consilier Bülow. Era greu de ştiut dacă hârtiile destinate prinţului cancelar trec mai departe de Bülow. Era greu de ştiut, mai ales, dacă ceea ce putea face alaltăieri Bismarck, fără să întrebe pe nimeni, mai putea face Bülow. Otto Karl-Kunckel, care pregătise un amplu raport în chestiunea războiului, trăia o clipă de cumplită incertitudine. A-i înmâna raportul lui Bülow, în care Kunckel nu avea încredere, însemna mai mult ca sigur că documentul urma să ajungă la coş. A sări peste Bülow nu se putea, toate hârtiile ministerului, în mod special hârtiile

secţiei cifru, treceau mai întâi pe la contele consilier. Bülow trebuia deci captat, trebuia silit să citească raportul, care raport ar fi trebuit să fie atât de convingător şi de imperativ încât să ajungă, fără întârziere, direct în mâna prinţului cancelar. Care se afla însă, tocmai acum, în retragere.

Din păcate curgerea evenimentelor se accelera - Kunckel o simţea cu degetele. Şi mai grav el însuşi întârziase cu raportul, având ambiţia să facă nu o lucrare oarecare - tocmai fiindcă nu i-o ceruse nimeni! - ci o lucrare de o perfecţiune pură. Ambiţia perfecţiunii era de altfel un semn distinctiv al familiei, tot un Kunckel, celebrul chimist Johannes Kunckel din Hütten, izbutise să obţină în secolul precedent fosforul pur. Dar ambiţia perfecţiunii funcţiona altfel la succesor, mişcată de un alt resort: Otto Karl-Kunckel nu vroia să se lase descoperit de evenimente, el le urmărea tenace, sagace şi obiectiv, până la fleacurile de ultimă oră, pentru ca lucrarea să fie şi exhaustivă şi infailibilă. Şi scurtă! fiindcă prinţul cancelar n-avea timp. Strivit între atâtea exigenţe, Otto Karl-Kunckel întârziase. Mereu alte evenimente îi cereau un spor de atenţie şi studiu, mereu alte noi somaţiuni îl presau să termine lucrarea, care risca să rămână fără folos. Ultimul eveniment, absolut imprevizibil, retragerea prinţului cancelar, îl consternase. Aceasta însemna că Otto Karl-Kunckel muncise zadarnic, el nu mai avea pe cine convinge, oricât de perfectă ar fi fost lucrarea lui.

Apoi, în sfârşit, o gură de aer: prinţul Bismarck fusese văzut, cu o zi înainte, la grădina zoologică. Despre acest eveniment se scrisese şi în presă. Bătrânului cancelar i se făcuse, acolo pe loc, chiar şi o manifestaţie. Deci lucra încă, deci putea primi raportul. Deci putea interveni. Otto Karl-Kunckel credea cu toată fiinţa că războiul poate fi oprit. El o şi demonstra. Cu mijloace teoretice, în al doisprezecelea ceas, Otto Karl-Kunckel, mic consilier la secţia cifru, încerca să împiedice un război, alegându-şi ca sediu al acţiunii lui

temerare şi fanteziste nu alt loc decât Ministerul german de Externe, nu alt timp decât idele lui martie din anul 1877.

O singură nelinişte mai avea Kunckel în dimineaţa în care şi-a prezentat raportul: ca nu cumva, prin cine ştie ce miracol, războiul să se fi oprit de la sine, fără aportul micului consilier. Dar ultimele telegrame sosite în cursul nopţii i-au spulberat lui Kunckel neliniştea. Pe ultima a comentat-o chiar contele Bülow, când l-a primit la prima oră cu lucrările.

— Ai aflat sper, domnule Kunckel, că împăratul Rusiei a pornit spre front!

— Am aflat, excelenţă, chiar eu am descifrat telegrama.

Acestea fiind spuse, Otto Karl-Kunckel a depus cu linişte pe biroul contelui consilier mapa cu lucrări urgente, în care strecurase şi capodopera sa purtând un titlu menit să atragă atenţia:

„NOTA LĂMURITOARE ASUPRA RĂZBOIULUI ORIENTAL”

El s-a retras imediat doi paşi înapoi şi a aşteptat efectul. Care n-a întârziat:

— Kunckel, ce e asta?!

Kunckel dispăruse între timp. Se presupunea că el se retrăsese ca să aducă alte lucrări, dar că revine. Scontase bine asupra efectului. Oricine şi-ar fi aruncat ochii pe prima frază nu putea să nu fie captivat. Fiind captivat, acest oricine era obligat să citească mai departe. Citind - se convingea. Convingându-se - intervenea! Desigur, nu de intervenţia primului cititor avea nevoie Kunckel, ci de intervenţia prinţului cancelar, căruia îi revenea dreptul deciziei supreme.

Ieşind în antecameră, iar de aici pe culoar, Kunckel şi-a îngăduit plăcerea să fumeze. Avea acum şi timp. Lectura raportului dura cel puţin o oră şi jumătate, fără pauze, Kunckel presupunând o lectură dintr-o suflare. În eventualitatea unor nedumeriri, semne de exclamare, întrebări, raportorul stătea la dispoziţie, în apropiere. Dar

textul era astfel conceput încât să nu işte nedumeriri, prin faptul simplu că Kunckel urmărise personal evenimentele despre care vorbea, din chiar anul în care intrase în minister, anul 1872, punându-le sub girul observaţiei directe. Kunckel nu-şi dădea seama că, odată prăvălite pe o anume albie, evenimentele curg, ele nu mai pot fi întârziate şi nici oprite, ele nu se mai pot întoarce în starea de latenţă din care au ţâşnit - nu mai încap în acea stare! - mai ales când aceste evenimente sunt războaiele. Dar el n-a apucat să-şi consume ţigara, când contele l-a convocat în cabinet. Bülow a repetat întrebarea, acum iritat:

— Kunckel, ce e asta?!

— E un raport primit prin secţia noastră, excelenţă. Eu nu-mi permit să cenzurez asemenea hârtii.

Avertisment util. Contele însuşi nu trebuia să-şi îngăduie a cenzura un asemenea document. Altminteri Bülow fusese frapat chiar de la titlu, din chiar clipa când pusese prima întrebare, isprăvind a fi de-a dreptul uluit la citirea frazei concluzive din primul paragraf, când a repetat întrebarea: „— Kunckel, ce e asta?!”, dar Kunckel nefiind de faţă, contele a citit mai departe. Încheierea primului paragraf din raport intriga, pe bună dreptate, pe orişicine:

„*În concluzie, sud-estul european este un ghem drăcesc de chestiuni nesoluţionate, etnice-religioase-lingvistice-politice-interne-internaţionale, care nu se poate tăia cu sabia. Va curge din nou, inutil, mult sânge, fără ca Germania să aibă vreun profit.*”

Pe bună dreptate contele Bülow a şi tresărit, după parcurgerea acestui pasaj. El a ridicat ochii, intrigat, spre Kunckel - care avea datoria să aştepte în picioare lectura notei de predare -, dar Kunckel dispăruse între timp. Contele a repetat întrebarea: „— Kunckel, ce-i cu asta?!”, dar nevăzându-l în faţa sa pe subaltern, a fost silit să se întoarcă asupra textului, pentru a se dumiri de unul singur, încercând a pricepe, cât de cât, şi fără ajutoare, despre ce e

vorba. Citise în continuare:

„*E drept, în viitorul război va curge numai sânge rusesc şi otoman, ceea ce e bine. Aceasta va agrava anemia Turciei, împingând imperiul sultanilor la agonie şi va provoca Rusiei o imensă hemoragie, cu urmări durabile. Cele două forţe sunt prea pătimaşe şi prea oarbe, ca să nu strivească, în ciocnirea lor, nuca balcanică aflată în dispută, acoperindu-i miezul şi cojile cu sânge. Ce va rezulta? În nici un caz un câştig pentru Germania.*”

A fost punctul când Bülow l-a convocat pe Kunckel în cabinet, i-a repetat întrebarea „— Kunckel, ce e asta?!”, a primit răspunsul, dar de fapt contele nici n-a mai auzit acel răspuns, problema din raport era prea importantă ca să-l reţină fleacurile, problema nu era de nasul lui Kunckel, şi cititorul s-a cufundat mai departe în lectură, cu subalternul de faţă, în picioare, nepăsându-i de el.

A urmat clipa de mare satisfacţie a lui Kunckel, care citea acum direct, pe obrazul contelui, efectul frazelor la care el muncise zile şi nopţi. Efectul se putea vedea pasaj cu pasaj. Astfel contele se încruntase la pasajul care vorbea despre tendinţa Rusiei de a controla gurile Dunării şi Bosforul, de a transforma, cum se spune, Marea Neagră într-un „lac rusesc”, cum şi de tendinţa imperiului Romanovilor de a se extinde spre vest. Bülow a trecut în zbor la pasajul care cenzura această tendinţă, citind cu satisfacţie:

„*Planul este prea delirant, pentru că marile puteri să-l admită. Mişcarea slavofilă, pe care Rusia o patronează, urmăreşte unirea tuturor slavilor din nord, din sud, din est şi din vest într-o singură familie şi sub o singură coroană - a Romanovilor -, ceea ce împinge lucrurile prea departe. Într-o asemenea perspectivă, Imperiul German s-ar afla nu peste mult timp la frontieră cu Rusia, în chiar centrul Europei.*”

Contele a tresărit indignat, fiindcă, deşi premisele judecăţii erau juste, concluzia se înfăţişa sub o formă de

monstru. El s-a întors asupra paginilor, dar a rămas la fel de derutat citind o nouă frază concluzivă, pe care raportorul o subliniase:

„*Iată de ce războiul în pregătire nu trebuie să aibă loc.*”

Contele a lăsat textul şi a rămas pe gânduri. Ceva nu era clar. Fiindcă dacă părţile nu obţineau avantaje, raportul o spunea limpede - „În Europa războiul se va isprăvi fără a se obţine nici un avantaj, din unghiul de vedere al marilor puteri” -, atunci şi planul Rusiei de a ajunge la hotar cu imperiul german se amână *sine die*. Şi atunci nu era clar de ce Germania să nu susţină războiul!

În pauza lungă care s-a căscat, Kunckel a dat să se mişte, ar fi vrut să-i şoptească contelui - „Citiţi mai departe!”, dar nu putea, n-avea voie, îl paraliza o neputinţă ca în vis, peste toate era convins că citind mai departe contele se convingea singur. Era la mijloc un pasaj cheie, tocmai pasajul care deschidea o inedită perspectivă asupra viitorului, în cazul în care Turcia ar fi fost învinsă şi Kunckel se ruga în gând ca superiorul său să aibă puterea de a parcurge acest pasaj cu toată liniştea. Dând ca posibilă o înfrângere a Turciei, în cazul în care războiul n-ar fi fost oprit, pasajul cu pricina începea printr-un „Şi atunci...”

Dar tocmai atunci contele a ridicat ochii şi l-a văzut pe Kunckel. Probabil nu l-a văzut bine, el vedea altceva, vedea ideile din raport, fiindcă surpriza de a-l avea pe subaltern în faţă l-a derutat întâi, apoi i-a adus pe buze un zâmbet binevoitor.

— Poţi să te retragi, domnule Kunckel! i-a spus contele. Raportul rămâne la mine.

Nenorocit, Kunckel şi-a pocnit călcâiele, s-a executat, iar contele, pogorându-şi privirea pe fila raportului, a citit în continuare:

„Şi atunci”... Dar propoziţia nu era clară, dobitocul de Kunckel îl făcuse pe conte să piardă şirul, Bülow a reluat fraza de mai sus, regăsind sensul - „Şi atunci ce se va

întâmpla, după sfârşitul războiului?” - după care textul continua normal:

„Şi atunci va rămâne deschisă o adevărată cutie a Pandorei, adică viermuiala de popoare a sud-estului european. Aceste popoare, odată libere, nu vor consimţi să mai intre sub un alt capac, oricare ar fi, iar stabilitatea politică a continentului se va compromite pentru cel puţin jumătate de secol. Cine o va garanta, nemaifiind un imperiu care să-şi pună sigiliul pe capac, fie şi capacul unei tutele? Aceste popoare, care nu sunt încă naţiuni - unele fiind rămase în stadiul de gintă sau trib, vor agita continuu pretenţii, vor zăngăni armele, vor săpa împreună o imensă groapă în care este exclus să nu-şi scape piciorul vreun alt mare stat său imperiu. Pe fundul acestei cutii a Pandorei nu vom găsi vreun dram de speranţă, ci din nou pulberea de tun.”

Curioasă ispravă şi absolut nescontată! Contele Bülow a zâmbit, cu un început de încântare. Dacă lucrurile se prezentau aşa - şi ipoteza era plauzibilă! - cu atât mai mult războiul trebuia făcut. Războiul deschidea, în perspectivă, o situaţie promiţătoare pentru angajarea unor alţi parteneri, cândva disponibili. Dar atunci, de ce acest *veto* al raportului pentru războiul în curs? Acesta şi scria:

„Imperiul nu trebuie să jertfească nici un dram de fosfor german pentru ca vâlvătaia orientală să se aprindă; ea se aprinde şi singură, dar în chip periculos.”

Tocmai de aceea era absurd raportul, inclusiv consumul de fosfor al raportorului pentru întreg acest caz. Contele Bülow a apreciat caracterul cu totul extravagant al textului, totuşi n-a rupt documentul. El a scos raportul din mapa hârtiilor urgente, la zi, căreia i-l destinase iniţial, trecându-l într-o altă mapă, mapa hârtiilor de noapte, pe care prinţul cancelar o deschidea la ore târzii când, eliberat de presiunea chestiunilor curente, îşi îngăduia liniştea de a examina „ipoteze, conjecturi teoretice, perspective”.

Aceasta fusese procedura curentă, până în clipa în care prinţul cancelar a hotărât să se retragă, refuzând să mai calce prin sediile publice. Refuzul lui nu însemna totuşi un dezinteres faţă de treburile statului, Bismarck nu-şi spăla mâinile ca Pilat din Pont, întorcând cu totul spatele chestiunilor care priveau imperiul, el continua să cerceteze unele hârtii, dar fără a mai indica soluţii, afişând un aer de contemplaţie, nu de autoritate. Prinţul cancelar părea să cerceteze hârtiile de stat ca un simplu particular, care le-ar răsfoi detaşat, în vederea pregătirii memoriilor. Contele Bülow nu se arăta afectat, dimpotrivă, stimula dispoziţia contemplativă a bătrânului, întreţinând-o după posibilităţi cu materia pe care ministerul i-o oferea. Acum acest raport, care se potrivea fericit cu dosarul în care erau strânse hârtii sub eticheta de „ipoteze, conjecturi teoretice, perspective".

Deşi, întârziind încă o clipă asupra raportului, contele Bülow a ezitat dacă făcuse bine destinându-l acelui dosar. Expresia „pulbere de tun în cutia Pandorei" i s-a părut lui Bülow, în circumstanţele date, de un irezistibil efect umoristic. În fond, această „cutie a Pandorei" funcţionase şi până acum, aruncând flăcări şi scântei în obrazul prost fardat al Turciei. Acum Rusia candida la deschiderea pudrierei. Ei şi! Războiul pornise! Cu această constatare veselă, contele a scos raportul din a doua mapă, introducându-l în a treia, mapa cu hârtii expirate - presă din ziua precedentă, curiozităţi - texte pe care prinţul cancelar le răsfoia în zori, pentru a-şi limpezi spiritul şi pentru a-şi stimula bună dispoziţie tocmai în această perioadă de retragere. Gluma cu „cutia Pandorei" i se părea contelui de un foarte fericit efect.

Care n-a funcţionat însă în cazul cancelarului, când acesta a primit hârtiile. Fiindcă, deschizând cea de a treia mapă, în zori, când de obicei strănuta, şi parcurgând primele pagini ale raportului, prinţul Bismarck a strănutat, după obicei, stropind cu salivă tocmai ultima propoziţie a

pasajului cuprinzând „pulberea de tun”, iar cuvântul care îl amuzase pe contele consilier a devenit ilizibil, un amestec de secreţie nazală şi cerneală sub care orice umor dispărea. Bătrânul n-a putut gusta propoziţia, el a mormăit cu nemulţumire, a căutat sub pernă batista, a şters pagina, dar „pulberea de tun”, acum înmuiată, s-a lăţit, împiedicându-l să poată urmări încă două rânduri, fapt care l-a supărat. Prinţul Bismarck nu înţelegea ce găsise amuzant Bülow într-un asemenea document şi, pentru a se controla, de fapt pentru a-l controla pe conte, el a privit scoarţa dosarului în care se afla textul - poate dosarul fusese încurcat!, dar nu era aşa, şi prinţul a continuat lectura, pentru a se dumiri mai departe. Dar nedumeririle se aglomerau. Astfel, deşi războiul nici nu fusese declarat oficial, raportorul dădea ca sigure consecinţele lui de peste timp, printre acestea fiind şi deschiderea unei „a două cutii a Pandorei”, după Balcani!, „în Europa centrală”, punând sub semnul întrebării încă un imperiu: imperiul austro-ungar. În raport se spunea:

„De pe acum problema sud-estului a făcut să se agite, prin contagiune, problema naţiunilor de sub coroana habsburgică. Foarte sensibili la stabilitatea imperiului dualist, maghiarii au înţeles mai devreme pericolul descompunerii marelui stat imperial, la care participă ca vioară primă, şi dau vehement strigăte de alarmă. Ei s-au trezit peste noapte turanici, fraţi de sânge cu otomanii, uitând subit de convertirea lor catolică, de titlul european pe care şi-l arogau până mai deunăzi, manifestând o solidaritate semnificativă cu Turcia sultanilor. Urmărind ce se întâmplă la sud de Dunăre, contele cancelar Andrassy - ca paznic al coroanei - învaţă pe rupte turceşte. Are şi de ce: Imperiul Habsburgilor este la rându-i un sac de popoare şi etnii - croaţi, slovaci, sloveni, cehi, ruteni, mai ales români, sac peste care apasă coroana Sfântului Ştefan, care va deveni însă uşoară că un fulg atunci când apele de la

Dunărea de Jos se vor umfla.”

Cancelarul nu se simţea bine, avusese din nou o noapte proastă. Nici ziua precedentă nu-l odihnise, deşi nu se angajase în activităţi epuizante - citise, scosese note, triase corespondenţă, cu o zi înainte se plimbase prin oraş, ba chiar se aventurase ca un simplu civil până la grădina zoologică, întârziase pe alei, dăduse explicaţii savante micuţului prinţ imperial Fritz, un copil cu o natură foarte netemperată şi voluntară. Copilul îl reţinuse astfel pe cancelar - mai mult decât el ar fi dorit - la cuştile cu animale, unde, oricâtă igienă ar fi domnit, era insuportabil mirosul. Ieşind din izul de grajd al menajeriei, cancelarul se retrăsese în pat. Acum, deschizând raportul, el regăsea acelaşi miros de menajerie.

Era imaginea pe care i-o sugera imperiul vecin cu care Germania se confruntase nu numai diplomatic, dar şi militar. Cine examina obiectiv harta naţiunilor şi etniilor din acest imperiu căpăta, ca şi acum cancelarul, nu imaginea „sacului de popoare şi etnii”, ci, mai exact poate, „imaginea menajeriei”. Modelul menajeriei venea probabil din Orient, contele Andrassy învăţa pe rupte turceşte, cancelarul l-a şi văzut pe Andrassy în această ipostază şi a râs. Hotărât lucru, raportorul avea umor.

Prinţul Bismarck citea în fiecare dimineaţă, înainte de a coborî din pat, hârtii distractive. Printre acestea se includeau şi gazetele politice, presa din ziua precedentă - franceză, engleză, germană, inclusiv revistele cu caricaturi. Formulele gazetăreşti şi caricaturile îl binedispuneau. Erau oricum mai libere, mai puţin neroade decât rapoartele diplomatice de la oficiile germane, care îl făceau să mormăie. Pe acestea bătrânul cancelar le examina uneori cu uimire. Miopia politică a domnilor plenipotenţiari care le redactau era atât de minuţios pedantă şi atât de încurcat obtuză încât prinţul cancelar avea senzaţia că rândurile însele şi semnele grafice se micşorau, el fiind silit să-şi

dilate privirea, prin lentile, ca să le urmărească, impunându-le un sens. Nu era cazul şi cu acest raport care, iată, nu-l ostenea, ba chiar îl captiva prin unele formule. Era de aceea legitim ca prinţul cancelar să se întrebe: „Raportorul era oare un diplomat german?” Nu părea cu putinţă. Curios, Bülow nu scrisese nici o indicaţie privind provenienţa raportului. Bülow scria însemnări doar pe marginea rapoartelor „serioase”, acele rapoarte care-i cereau cancelarului o imensă cazně pentru a le rumega, o trudă suprem ostenitoare. O rezerva tocmai de aceea orelor de zi. Dimpotrivă, umorul, mai ales cel franţuzesc şi englezesc, îl stimula, având asupra prinţului Bismarck un efect diuretic. Efectul a apărut şi acum, deşi raportul nu-l amuzase suficient, mai curând îl aţâţase. Acum ar fi vrut să vadă, din pură curiozitate, ce urmează mai departe, dar efectul îl presa. Aceasta însemna ca Bülow avea totuşi spirit, de vreme ce contele pusese documentul în mapa cu hârtii umoristice. Însemna deci că Bülow era mai mobil decât aparenţa, ceea ce prinţului cancelar i s-a părut totuşi curios. Ce urma în fond mai departe? Dar efectul diuretic matinal s-a accentuat, drept care prinţul, ieşind din aşternut, a prelungit în chip benefic intimitatea cu recipientul de porţelan de sub pat, aflat la îndemână. S-a uşurat, dar s-a şi grăbit. S-a aşezat mai bine în pat pentru a relua lectura, convocat de plăcerea ce i se promitea. Între timp, mâna dreaptă, care îl supăra de la o vreme, îşi redobândise mobilitatea. A citit deci:

„*Mai există o soluţie de evitare a războiului: strategia engleză, subminarea Imperiului Otoman prin comerţ.*”

Cancelarul s-a oprit din lectură şi şi-a spus uimit: „Asta ce mai e!” Apoi s-a ridicat în şezut, apropiind de ochi hârtia în care se scria:

„*În Imperiul Otoman s-a cuibărit şi operează de multă vreme tenia engleză.*”

De la „sacul cu popoare şi etnii” şi de la „menajerie” se

trecea acum la boli şi la paraziţi intestinali. Deşi îşi controla riguros sănătatea, cancelarul era sensibil la maladii, imaginaţia lui fiind lesne disponibilă pentru acest subiect. Nu-şi îngăduise însă niciodată, din rigoare, aplicarea unor asemenea imagini la organismul statelor şi al imperiilor. Acum însă, imaginea sugerată de raport părea să frapeze. Cancelarul nu mai citea, ci de astă dată vedea.

Vedea astfel organismul otoman ofilindu-se şi tânjind sub ventuzele teniei engleze, vedea lumea musulmană paralizată sub aceleaşi ventuze. Nu şi-a reprimat repulsia şi a citit mai departe:

„*În văzul lumii întregi, Marea Britanie scoate cel mai mare imperiu al lumii din postura agresivă, transformându-l într-un mort. În văzul lumii, englezii fac din războinicii otomani nişte blajini clienţi ai manufacturilor din Manchester şi Birmingham, aplicând asupra lor o tactică similară celei folosite tot de ei cu succes, în India şi China.*”

Lăsând hârtiile, prinţul Bismarck a prelungit repulsia în interiorul cugetului său. Imaginea pe care raportul o sugera era teribilă! - deşi în repulsie se amesteca acum şi o undă involuntară de plăcere uimită, plăcere pentru spectacolul căderii în sine. Dar şi ură, ură pentru tenia engleză - Tenia! Prinţul cancelar a oprit lectura şi a dat să se ridice din pat. Simţea nevoia să ia pe loc unele măsuri. Ceea ce pretindea raportorul era cu neputinţă: Turcia nu putea aparţine numai Marii Britanii! Turcia, de fapt problema otomană, era de multă vreme o problemă universală, inclusiv germană! Aceste lucruri, odată gândite, l-au făcut pe prinţul cancelar să vadă Tenia drept ceea ce era: o tenie. Era fals prezentată şi capacitatea de reacţie a Turciei, care, iată, se pregătea totuşi de război. Ideea că Turcia va riposta militar cu toată energia - aceasta o ştia bine! - l-a liniştit pe cancelar şi i-a dat siguranţă. Aceasta însemna că şi Rusia, primind riposta otomană, îşi va modera pretenţiile. Într-un punct raportorul avea totuşi dreptate, războiul ar fi urmat

să deschidă, poate nu instantaneu, acea „cutie a Pandorei” pe care o ascundea sud-estul european, dar ce mai conta! Ar fi urmat, neîndoielnic, nişte surprize. Dar ce surprize putea rezerva, pentru sud-estul european, „strategia engleză”, pe care raportorul o prezenta amănunţit? Acesta consemna:

„*Din unghiul strategiei engleze, problema sud-estului european se va rezolva ca de la sine, fără ca nimeni să tragă spada. Este sensul acţiunii de subminare prin bani, industrie şi comerţ, pe care o practică Anglia. Insidioasă, persistentă, contaminată, acţiunea va avea ca ultimă consecinţă, o clătinare a rânduielilor anacronice din imperiul otoman, dezlănţuind un impuls spre reforme. Nu va fi necesar deci ca vreo putere anume, Franţa, Germania sau Rusia, să impună Turciei reforme, acestea vor veni singure, ca rezultat al anemiei. Turcia nu se va putea apăra de reforme, cum nu se poate apăra un cadavru de muşte.*”

Cancelarul a râs din nou, cu plăcere, gratulându-l în gând pe Bülow, care-i pusese la dispoziţie acest document. A râs, dar a rămas pe gânduri. Multe idei şi expresii din raport erau judicioase. Cuvântul „reformă”, în asociere cu „cadavru” i se părea astfel foarte bine potrivit. Constituţia otomană, acea hazlie constituţie votată la Constantinopole în urmă cu câteva luni, apăruse ca o mătreaţă pe capul bătrân şi chel al imperiului, dar în perspectiva raportului asemenea simptome aveau să se înmulţească şi să se extindă. A citit:

„*Reformele vor veni fatal, pe calea liberalizării prin comerţ, şi vor antrena chiar şi regiunile cele mai depărtate. Pe otomani i-ar speria mai mult nişte tratate comerciale - tarife vamale avantajoase între ţările tributare şi marile puteri decât neplata tributului.*”

Aici însă raportorul greşea. Raportorul, probabil vreun diplomat german în post la Belgrad, Bucureşti sau Atena, devenea - fără să-şi dea seama - purtătorul de cuvânt al

unor cercuri balcanice interesate în extinderea comerţului, peste considerente de ordin politic. Aceasta era însă o miopie. Soluţia *statu quo ante* era convenabilă pentru Anglia, numai Anglia putea profita de pe urma menţinerii vechiului statut în Imperiul Otoman. Iată de ce orice *statu quo ante* trebuia respins, pentru a nu se da satisfacţie Angliei. Războiul trebuia făcut! Chiar dacă cele două imperii, austro-ungar şi rus, susţinând mişcarea centrifugală a ţărilor tributare, întindeau de fapt mâinile spre zona Dunării de Jos! Procesul era ireversibil. Acelaşi raportor observa tendinţa de emancipare nu numai în ţările tributare, aflate la margine, dar chiar în interiorul imperiului:

„*Şi în interior de altfel au loc prefaceri accentuate. Aşa stând lucrurile, se vor atenua şi resorbi cu vremea şi disensiunile religioase, se vor dizolva deci până la dispariţie atât fervenţa ortodoxă slavă, cât şi fanatismul islamic, comerţul fiind un panaceu universal, pârghia care scoate la lumină o lume cosmopolită, indiferentă religios, etnic, etic.*”

Cancelarul a aruncat hârtiile. Ultima propoziţie din raport a fost punctul suprem al silei lui faţă de întregul subiect. Apoi sila s-a transformat în mânie, care a căpătat o formă retorică: „Dar bine, ce vor aceşti domni de pe Tamisa? Vor să facă din provinciile otomane proprietatea lor?! Dar aceasta se va întoarce până la urmă împotriva Angliei!” Şi clocotind: „Cine le garantează englezilor că acest război nu va zgudui, prin consecinţele lui, şi Imperiul Britanic!”

Privind mai calm lucrurile, cancelarul a convenit că el însuşi dăduse întregii chestiuni o anvergură nemotivată. El se amuzase citind raportul, apoi îi dăduse credit, apoi se lăsase captivat, isprăvind prin a da ocol lumii. Întregul ocol i se părea acum absurd. Nu era de conceput ca toată lumea să se învârtească în jurul unui singur conflict, fie şi armat, desfăşurat nu în centrul continentului, ci undeva la margine, la Dunărea de Jos. Era vorba totuşi despre un

conflict local, un simplu conflict, cum fuseseră atâtea în cursul timpului, fără ca vreunul dintre acestea să capete amploare uriaşă. În fond de când pornea analiza, de la ce dată reper? El s-a întors la primele pagini, chiar la prima, observând cu nedumerire anul 1872!

Prinţul a răscolit în memorie şi n-a găsit nimic, nici un eveniment politic, militar, diplomatic legat de anul 1872. „De ce anul 1872!, s-a întrebat. Ce semnifică acest an? De ce nu anul 1683 - ultimul asediu otoman asupra Vienei, de ce nu 1453 - anul căderii Constantinopolului!” Mergând din an în an înapoi, el s-a întors departe în timp, observând la început cu nedumerire, apoi cu stupoare, că evenimentele legate de actualul conflict de la Dunărea de Jos se înlănţuiau nu numai pe un spaţiu vast, dar şi pe un timp vast, în care oricine ar fi riscat să se piardă. „În fond, şi-a spus, de ce nu anul când osmanlâii au pus întâia oară piciorul în Europa! Dar atunci de ce nu anul şi mai vechi! - când triburile turce au invadat Anatolia!” Cronologia ducea prea departe şi prinţul cancelar s-a oprit. „Dar dacă e aşa, a tresărit el iar, de ce nu şi mişcările militare dinspre vest spre est - cruciadele! - care şi-au luat ca punct terminus acelaşi spaţiu dominat de Bizanţ!” Prinţul cancelar a trebuit să pună stop acestei căderi prăpăstioase prin secole, într-un înapoi fără fund, revenind la anul 1872. „De ce totuşi anul 1872!” Însemna ceva acest an sau el, cancelarul, îl uitase, nemaiştiind când şi cum s-a făcut istoria în Europa! Oricum, foarte intrigat, el a luat un creion de pe noptieră, subliniind cu roşu acest an 1872.

Bătrânul avea nu numai o mână de fier, dar şi o memorie de fier, iar neputinţa de a găsi o singură justificare pentru invocarea acelui an - 1872 - îl învinsese. Era cu neputinţă un *lapsus calami*. Cu neputinţă! Prinţul cancelar şi-a frământat cu neputinţă mâinile, în imposibilitate de a găsi un singur punct de sprijin. Apoi brusc s-a luminat la chip, dar brusc s-a şi întunecat: 1871 era dată proclamării

Imperiului German, iar proclamarea de la Versailles, ca act, îi aparţinea, era o dată de referinţă universală. Dar 1871 nu era totuşi totuna cu 1872! Ce semnifica 1872? Era cu siguranţă o dată importantă - poate o dată de referinţă secretă - dar care? Ce-i scăpase?!

Prinţul cancelar citea presă expirată, cum şi asemenea documente bizare, şi dintr-un alt motiv: el se confrunta cu imaginea caricaturală pe care o căpătau evenimentele ajunse pe mâna gazetarilor. Aceşti domni, gazetarii!, ştiau câte ceva, dar puţin şi prost. Ei se aflau cel mai adesea în afara lucrurilor sau la margine, plăcerea omului politic fiind aceea de a privi cum se văd - de la margine! - acele lucruri la care gazetarii n-au acces. O altă plăcere, tot a omului politic, era aceea „de a se juca cu indiscreţia”, în sfârşit, o altă plăcere era de a lansa prin mijlocirea presei ştiri care fac dâră, iar adesea chiar vâlvă, dirijând astfel o anume temperatură a opiniei publice. Dar raportul, prea bine informat, nu venea - cert! - de la un om de presă. Raportul era scris de un diplomat. Un german? Raportul era prea plin de haz, chiar inteligent. Şi apoi, ce german şi-ar fi permis eroarea de a scrie anul 1872, în loc de anul 1871? Dacă nu orgoliul, măcar grija pedantă pentru amănunte l-ar fi făcut să nu greşească, fiindcă cert era vorba de o eroare.

Cancelarul a răsuflat cu uşurare. Cert, raportul nu putea proveni de la un diplomat german - german ca gândire şi spirit. Inclusiv faptul că raportorul insistase atâta pe tema opririi războiului sau a amânării războiului devenea curios de suspect. Cine, ce om cu minte sănătoasă se opunea unui război? În Prusia desigur nimeni şi nici în restul Germaniei! Poate nişte secte religioase pacifiste, care se opuseseră şi războiului din 1870 - război din care rezultase Imperiul! -, nişte liberali fanfaroni, nişte masoni legaţi prin cluburile lor secrete de lojile din Franţa şi din Anglia. O frază din raport sugera ceva tocmai în acest sens: comerţul era văzut ca un „panaceu universal” şi, mai departe, tot comerţul era

„pârghia care scoate la lumină o lume cosmopolită, indiferentă religios, etnic, etic.”

Prinţul Bismarck a căutat pe măsuţa de noapte un creion, a nimerit unul verde, a reluat hârtiile, a făcut în dreptul ultimului paragraf un semn, subliniind expresia „panaceu universal” şi „lumea cosmopolită”. A dat să lase creionul, dar câteva alte expresii din raport - „scară universală”, „pace universală” - îi consolidau bănuiala. Prinţul cancelar s-a întors înapoi, filă după filă, subliniind toate aceste expresii cu verde. El n-a ezitat apoi să scrie pe margine: „Raportorul nu este cumva mason?”

A lăsat apoi iar din mână hârtiile, foarte iritat. Când era iritat, prinţul cancelar obişnuia să frământe în mână o mică bilă de fildeş. Bila se găsea la îndemână, pe aceeaşi măsuţă de noapte. A luat bila şi a început s-o frământe în palmă cu energie. Efectul calmant n-a apărut însă. Un pasaj din raport peste care trecuse în grabă i-a revenit în minte. L-a recitit acum atent:

„*Strategia engleză are în vedere nu numai Imperiul Otoman, ci şi alte imperii. O ţintă imediată: Imperiul Rus!*” Cancelarul a convenit să acorde interes acestei ţinte, Imperiul Rus, proiectând şi asupra ei imaginea decrepitudinii pe care raportul o aruncase asupra Imperiului Otoman. Nimic neconvenabil în fond! Cum lucrurile urmau să se petreacă într-un viitor îndepărtat, prinţul cancelar ar fi putut trimite raportul - gest graţios! - prinţului cancelar Gorceakov, cu care era prieten, ca să se bucure şi el. Perspectiva l-ar fi consternat mai mult ca sigur pe cancelarul Rusiei, lămurindu-l încă o dată - dacă mai era cazul! - cum stau lucrurile cu „tenia engleză”, devenită acum din nou Tenia. Da, Tenia - o fiară atroce, dar invizibilă! Ea acţionează din interior, sub regimul parazitului, dar cu efectele maximei agresiuni. Un organism atacat lăuntric de Tenie arată mai rău decât un imperiu învins din exterior, prin forţă militară. „Imperiul German, şi-

a spus cancelarul, nu putea juca în istorie rolul Teniei - chiar dacă raportorul prescria această strategie! - ci rolul unei forţe la vedere, singura prin care Germania se justifica.”

Bombănind, scrâşnind, ameninţând, bătrânul şi-a redobândit puterea. Uitase între timp de raport. Redescoperise între timp acel imbold la acţiune şi acel resort interior - destins în ultimele săptămâni - care făcea oricând cu putinţă acţiunea. Acţiunea, în imediat, a fost ieşirea din pat, cu un plus de vigoare pe care în sfârşit îl regăsise, între nişte lumi bolnave - fiindcă şi Anglia era bolnavă, chiar dacă Anglia era sediul Teniei! -, cancelarul se simţea valid şi în bună formă. O singură neplăcere îl constrângea, o surdă nelinişte în abdomen, pe care a încercat să şi-o astâmpere prin apăsare cu mâna. Dar neliniştea s-a accentuat, insidios, şi prinţul cancelar s-a grăbit să caute recipientul de porţelan. După descărcare s-a liniştit. Medicul urma să cerceteze ceea ce prinţul cancelar lăsase în urmă, consemnându-şi în scris observaţiile care aveau să treacă, alături de alte acte - mici şi mari - la arhiva de stat a imperiului. Se simţea acum pe deplin eliberat. Uitându-se la penduleta de bronz aurit de la capul patului, prinţul cancelar a constatat că întârziase prea mult. Lumina albă din încăpere concura globul lămpii cu gaz aerian, şi bătrânul a stins lumina artificială. Apoi a pus raportul pe birou. În lumina puternică a zilei, el s-a întrebat cine este de fapt autorul acelui curios document. S-a reîntors asupra hârtiilor şi la sfârşit a descoperit doar trei iniţiale: O.K.K. Dacă raportorul ar fi fost important, Bülow i-ar fi prezentat în mod sigur o fişă sau o notă cu date despre el. Dar probabil nu era cazul. Atunci de ce pierduse atâta timp? Prinţul cancelar a scris totuşi pe marginea raportului, cu răceală de ordin: „A se vedea dacă raportorul nu lucrează pentru Intelligence Service!”

Prinţul Bismarck a deschis apoi fereastra şi a ascultat liniştea dimineţii. Crengile stejarilor din parc se desenau

mineral pe un cer geros. Aerul era limpede şi bun, şi bătrânul a respirat satisfăcut. Trecând apoi în sala de baie, unde-şi făcea toaleta - fără ajutorul valetului - cancelarul a încercat să elimine cu totul din minte mizeriile nopţii. Dar încă nu putea pe deplin. Lucrarea pe care o citise vădea o bună articulaţie, impresionant de bună, indiciu sigur că alcătuirea era opera unui nebun - orice putându-i-se imputa unui nebun, minus logica. Raportul nu putea fi deci atacat pe o cale logică - buna ordine a gândirii era impecabilă, dar hybrisul se strecura în altă parte, în fantezia drăcească a întregii construcţii. Cancelarul reţinuse din prima frază a raportului chiar şi termenul care o denunţa: „ghem drăcesc de probleme”. Bülow n-avusese spirit, introducându-i raportul în mapa cu hârtii pentru zori, fiindcă lucrarea era departe de a fi umoristică. Prinţul cancelar ar fi trebuit să se îmbrace - abia acum urma a fi chemat valetul -, dar un ultim îndemn l-a readus în dormitor din nou lângă acele hârtii. El a scris pe marginea raportului, tot cu verde, încă o propoziţie: „A se vedea dacă raportorul este un prusian pur!” Apoi a sunat şi a cerut să i se pregătească trăsura. Revenise la vechiul program de lucru, trăsura trebuia să-l aştepte la peron. În drumul spre sala de baie, bătrânul a lovit involuntar cu piciorul mica bilă de fildeş. A simţit atingerea, s-a uita în jur, pe jos, dar mica jucărie dispăruse. N-avea timp s-o caute. A trecut să se spele, dar cu gândul la bilă. Când a revenit, valetul îl aştepta cu uniforma pregătită. I-a cerut să caute bila. Apoi, îmbrăcat senin şi sigur de sine, a urcat în trăsura care-l readucea la datoria lui. Războiul mergea ca de la sine; prinţul Bismarck se simţea arbitru.

Războiul pornise şi în Gorniţa - un sat din Muntenegru, mai de mult însă, în urmă cu aproape trei secole. Gorniţa era un sat de crescători de vite din principatul Muntenegru şi satul fusese ars în mai multe rânduri, de câte două-trei

ori la o generaţie. Parva aflase această poveste de la Milovan Gruici, acel coleg care se prezentase la facultate, într-o bună zi, în uniformă de ofiţer străin. Acel Milovan Gruici era un bărbat cu mult mai matur decât oricare dintre studenţi - părea ca de patruzeci de ani -, masiv şi puternic, arăta ca un urs, deşi se vădea sprinten în mişcări şi iute la minte. Parva îl privea cu invidie. Milovan se uita însă la Parva cu îngăduinţă, aproape cu milă, ca la o gânganie. Într-o zi Milovan Gruici l-a şi întrebat: „— Ascultă, tu eşti de la ţară?” „— Dar de unde altfel!” a replicat Parva, foarte intrigat. „Păi aşa arată pe la voi oamenii de la ţară?” Întrebarea l-a uimit pe Parva. Oricât de proastă era părerea lui despre sine, părerea lui Milovan Gruici îl anula cu totul. „— Se vede că la voi se trăieşte bine, i-a mai spus Gruici. La noi, unul ca de-alde tine se curăţa de la naştere.” „— Unde la voi?” a întrebat Parva. „— La noi, la Gorniţa, în Muntenegru.”

Într-adevăr, acolo, la Gorniţa, în Muntenegru, nu numai indivizii debili se curăţau - la naştere sau după naştere -, dar şi satul în întregime se curăţa din când în când, de două-trei ori la o generaţie. Ca să se apere de nepoftiţi, gorniţenii întemeiaseră un sat mai la deal, în munte, Gorniţa de Sus, de unde valea Râului Mare se vede ca dintr-un balcon. De-acolo se vedea bine cum arde satul vechi.

— Iar arde Gorniţa...

Apoi gorniţenii coborau la vale, stingeau tăciunii şi o luau de la capăt, războiul cu otomanii fiind în Muntenegru un război necontenit, fără răgazuri sau cu răgazuri prea scurte - cât se ridica în satele din munţi un nou leat de bărbaţi, bărbaţi care se deprindeau de mici cu armele. În ultimul secol, prinţii din familia domnitoare de la Cetinje, stăpânitoare a munţilor, decretaseră mobilizarea întregii populaţii bărbăteşti, până la vârsta de cincizeci de ani, dar muntenii au râs de o asemenea poruncă, fiindcă în luptele lor puţin conta vârsta, se băteau toţi - copiii de când se

ţineau pe picioare, bătrânii cât se ţineau pe picioare, şi se băteau cu folos: războinicii din Muntenegru dobândiseră pentru ţara lor un statut de invidiat, statutul de principat tributar. Ei plăteau înaltei Porţi tribut, ca să fie lăsaţi în pace, cu respect pentru prinţul domnitor de la Cetinje şi pentru bisericile din sate. Acest statut îl mai avea între vecini doar Serbia, iar dincolo de Dunăre mai aveau acelaşi statut doar Principatele Române, mai recent România Unită. Un statut care le dăruia muntenegrenilor nişte mici avantaje: ei nu erau cotropiţi cu totul, ca bulgarii, ci cotropiţi din când în când, de câte ori Poarta trimitea în Muntenegru expediţii de represiune sau pradă. Ei aveau deci o capitală - Cetinje, un prinţ - Nicolae, aveau şi nişte biserici - când nu ardeau. Aveau şi arme, ceva mai bune de la o vreme; ei nu se mai luptau cu topoarele şi cu tunurile de cireş, ca odinioară - sau ca bulgarii în răscoala din urmă cu un an - ci cu carabine cu repetiţie, şi chiar cu câteva baterii de tunuri de oţel, date sub comanda unor tineri ofiţeri cu studii în Austria, Germania şi Rusia. Milovan Gruici, care făcuse o şcoală de poduri şi şosele la Viena, învăţase şi istoria la Leipzig, dar paralel şi mânuirea tunului. Preoţii şi ofiţerii erau printre puţinii ştiutori de carte din principat, primii îi învăţau pe muntenegreni credinţa, ultimii îi învăţau mânuirea armelor. Le-ar fi trebuit muntenegrenilor şi nişte medici, ca să-şi ducă lupta la un bun capăt, nişte medici militari, fiindcă pierderile, după fiecare campanie, erau grele, mai ales prin înmulţirea armelor de foc cu bătaie lungă. Şansele de supravieţuire ar fi sporit, faţă de vremea veche, când în urma luptelor nu rămâneau nici prizonieri, nici răniţi, muntenegrenii practicând războiul total şi suportând la rându-le războiul total.

În urmă cu un an, muntenegrenii iar făcuseră Porţii Otomane război. Ei se ridicaseră la luptă la puţină vreme după răscoala din aprilie a bulgarilor, fără însă a avea

înţelegere cu căpeteniile acestora, muntenegrenii fiind nişte izolaţi de lume, nişte rămaşi în afara timpului, în munţii lor. O înţelegere de luptă făcuseră totuşi cu sârbii de la nord, între prinţul Nicolae şi prinţul Milan al sârbilor punându-se la cale chiar şi un plan comun de luptă. Dar sârbii fuseseră bătuţi, mai înainte ca planul să capete chip. Muntenegrenilor le rămânea să-şi poarte singuri crucea. La ei n-ajungeau ajutoare, iar sprijinul diplomatic era fără folos. Puterile care simpatizau cu Muntenegru, inclusiv Rusia, nu puteau susţine acest principat care era mult prea stingher, o pată neagră pe harta Peninsulei Balcanice. Aşa stând lucrurile, soarta Muntenegrului revenea în întregime muntenegrenilor şi otomanilor, care şi-o disputau cu armele.

În urmă cu un an, armele nu putuseră hotărî nimic. Cele câteva bătălii de decimare, date în vară, nu izbutiseră a aduce otomanilor o victorie hotărâtă, dar nici muntenegrenilor, care s-au retras şi mai sus, în munţi. S-au retras şi gorniţenii în Gorniţa de Sus, unde au iernat şi şi-au lins rănile. Acum venea primăvara. Primăvara pe Râul Mare vine mai târziu. Când primăvara întârzie prea mult, oamenii sunt cu un ochi la vale pe apa râului, care dezgheaţă pajiştile, şi cu un ochi la deal, la nutreţul vechi din clăi. Când nutreţul pentru vite se isprăveşte, gorniţenii ştiu că nu mai pot rămâne în bârlog, că trebuie să iasă la vale, ca toate fiarele, fie ce-o fi. Ei au şi trimis iscoadă la vale, pe malul râului în jos, să vadă dacă otomanii s-au retras. Otomanii făcuseră lagăr în vale, închizând intrarea şi iernând acolo. Dar un băietan aducea veste bună:

— Neică Panko, au şters-o!

— Ce spui, mă, chiar au şters-o?

— Şi-au luat catrafusele şi s-au dus. Nu mai e nimeni.

Panko Gruici şi-a ascultat nepotul şi s-a scărpinat sub căciulă. Vestea nu era rea. În curând ar fi trebuit să plece cu toţii la vale, cu vitele. Bătrânul a dat ocol cătunului, din

gospodărie în gospodărie; îl luase pe băiat după el, ca pe un dulău, ca să latre vestea. Băietanul a lătrat-o la fiecare prispă, în timp ce bătrânul încredinţa spusa, dând din cap. Dar satul nu s-a mişcat. Satul era ca un bolnav care nu se putea urni din aşternut orice i-ai fi făcut. Satul nu-şi adunase încă puterea, n-avea cum se urni, deşi Panko Gruici vedea cu ochii cum se topesc clăile de nutreţ şi cum se clatină pe picioare vitele.

Panko Gruici nu stătea rău cu nutreţul, mai ales în cazul când - la nevoie! - ar fi rărit nişte oi. În vremile bune, când nu era război, oile hălăduiau la vale, se hrăneau singure, în locurile de văratec, spre Adriatică. Fânul şi boabele erau păstrate pentru cai, catâri şi vaci. Acum nutreţ era puţin, fiindcă războiul din vară se prelungise. Nu fuseseră nici braţe la strânsul nutreţului; grija nutreţului căzuse pe umerii muierilor, iar vreo treizeci de bărbaţi din sat căzuseră, inclusiv fiul lui cel mare, Mihailo. Ca bărbaţi în gospodărie mai rămăsese el, Panko, şi Mihailo cel Mic, băietanul pe care-l trimisese iscoadă. Bătrânul avea şi un fiu, trimis la şcoli în Germania, dar pe cei plecaţi nu se conta. Aceştia puteau muri sau puteau trăda, se conta doar pe cei care rămâneau. În familia lui Panko rămăsese deci ca bărbat numai Mihailo cel Mic. Bătrânul i-a spus lui Mihailo cel Mic când l-a trimis devale:

— Vezi, mă Mihailo cel Mic, să nu mori p-acolo.

Mihailo nu murise, se întorsese teafăr şi râzând, aducând vestea cea bună, care însă nu slujea la nimic, fiindcă satul nu se urnea din loc. „Ăştia sunt mai căpoşi decât catârii, şi-a zis bătrânul. Pe ăştia nu-i mişti la vale nici cu părul. Ăştia or să crape aici, în munte, cu vitele lor cu tot.”

Bătrânul ştia că multe vorbe n-are rost să schimbe cu gorniţenii. Gorniţenii, ca oricare munteni, erau surzi la vorbe, purtatul vorbelor şi cicăleala erau treaba muierilor. Din această pricină, trecând din casă în casă, bătrânul n-a scos nici o vorbă, vorba a dus-o băiatul, el Panko a tăcut. S-

a interesat din ochi cum stau oamenii cu nutreţul şi a înţeles că o vreme destul de lungă gorniţenii vor rămâne surzi. Mintea-i spunea bătrânului că trebuie să facă ceva ca să mişte oamenii, dar tot mintea-i spunea că gorniţenii nu se vor mişca până nu le ajunge cuţitul la os, că mai înţelept este să facă el însuşi ceva - pentru el şi pentru sat - decât să latre în pustiu pe uliţă.

Şi el s-a pus pe treabă, şi-a pus mâinile la treabă, făcându-şi astfel treaba încât să-l vadă şi alţii.

— Ce faci, Gruici?

— Fac ce vezi!

Se vedeau nişte piei sângerânde, întinse la uscat. Panko Gruici tăiase nişte oi sterpe, treabă înţeleaptă - fiindcă oaia stearpă n-aduce folos, în schimb mănâncă. Fiind în postul mare, Panko Gruici nu s-a atins de carne, a făcut carnea pastramă, sărând-o şi ardeind-o tare, ca pentru vară. S-au luat şi alţii după el, că tot n-aveau ce face. Apoi s-a întors peste Gorniţa viscolul şi treburile lui Panko Gruici au rămas baltă. O săptămână n-a putut ieşi nimeni dincolo de gard. Ca să-şi adape vitele, gorniţenii spărgeau gheaţa cişmelelor cu toporul. Dar când s-a liniştit vremea, Gruici s-a dus la pădure împreună cu Mihailo cel Mic, aducând de-acolo tălpi de casă, stâlpi, grinzi şi căpriori.

— Ce faci, Gruici, n-ai casă?

Întrebarea era neroadă şi Gruici s-a uitat la nerod aşa cum trebuie să se uite cineva la un nerod. Nerodul ar fi trebuit să ştie că Panko are un nepot, pe Mihailo cel Mic, care ca mâine avea să se însoare şi să-şi întemeieze casă. Avea şi un fiu, despre care nu mai ştia nimic, drept care nu vorbea de el. Vorbea atât doar, despre lemnul de casă. Or lemnul de casă nu se taie atunci când faci casa, ci cu mult înainte. Un lemn bun de casă trebuie să se usuce cel puţin trei ani. Între timp poţi pregăti locul de casă. Unde? Acolo unde ai lărgime. Nerodul trebuia să mai ştie că mai era pe lume o Gorniţă, Gorniţa de Jos, că şi acolo trebuie durate

case, după ce ard casele. Dacă Gruici, care era cel mai căpos, se pornise să facă o asemenea treabă - pregătire de casă -, aceasta însemna că Gruici simte ceva sau ştie ceva, că are semn că vor veni vremuri mai bune, deşi nimeni nu credea că pentru muntenegreni pot veni şi vremuri mai bune. De Sfinţii Mucenici, în plin martie, când începuseră fătările de oi, când nimeni nu dădea geană pe geană, nici ziua nici noaptea, stând cu dobitoacele în ocoale, Panko Gruici - nesimţitor la această îndatorire, pe care a lăsat-o în seama nurorii - a început a se foi de plecare. Noru-sa l-a privit la început chiorâş, apoi cu duşmănie. Ar mai fi fost doar timp, mai era nutreţ, în munte nu se topise zăpada, mieii abia fătaţi erau moi. Chiar primăvară fiind, gorniţenii nu se dădeau duşi cu una cu două, ei nu coborau cu bucurie la vale, coborâtul la vale însemna pentru ei o trântă cu soarta. Acum ei o amânau.

— Vrei să pleci singur? i-a spus până la urmă nora, întinzându-i de mâncare pe masă.

Erau la cină. Mihailo cel Mic îl ajuta pe bătrân la curăţatul puştilor. Bătrânul nu i-a dat pas la vorbă muierii. El ţinea puşca în mâini, privind cu un ochi prin cătare, dar cu celălalt ţintind înlăuntrul lui, în negura din suflet

— Şi cu cine vrei să pleci? a mai întrebat muierea. Că satul nu vine.

Bătrânul şi-a rupt privirea din cătarea puştii, ţintind-o acum cu amândoi ochii pe muiere.

— Plec cu Mihailo cel Mic, a răspuns el. Apoi vii şi tu.

Ceea ce spusese el era poruncă. Puştile erau pregătite, samarele puse pe catâri, câinii erau hrăniţi. Acum bătrânului nu-i mai rămânea decât să mănânce. El a mâncat liniştit, după care şi-a făcut sfânta cruce şi s-a culcat. În zori a pornit la vale, împreună cu Mihailo cel Mic, punându-se în fruntea caravanei de catâri şi cai, care purtau în samare desagi şi saci cu toate cele de trebuinţă muntenilor, cum şi scule de fier - fierăstraie, dălţi, tesle,

ciocane, topoare - pentru o nouă întemeiere.

Când Milovan Gruici, tânărul ofiţer tunar şcolit la Leipzig, a sosit în Gorniţa de Sus, în sat nu mai era nimeni. Satul se mutase între timp, ca să-şi joace din nou soarta, în vale.

Domnul Alois Franz, administratorul de la Umkirch, a primit din Bucureşti o telegramă care i-a spulberat iluzia oricărui contact raţional cu stăpânul său de depărte, în text se spunea:

„*Grăbiţi demersurile în chestiunea Umkirch. Vi se cere o licitaţie urgentă pentru evaluare. Evitaţi publicitatea şi consultările cu terţi. Comunicaţi telegrafic rezultatul. Kalinderu.*"

Textul era un cumul de contradicţii şi confuzii. Domnul Alois Franz nu pricepea: cum să se organizeze o licitaţie, fără publicitatea de rigoare! Cum să se evite consulturile cu terţi! Pe ce altă cale se putea evalua moşia?

Domnul Alois Franz a mai citit o dată telegrama, apoi încă o dată, dar stupoarea nu i s-a domolit. Ce i se propunea de fapt? Desigur o vânzare. Deocamdată o evaluare. O evaluare discretă, fără licitaţie publică. Un sondaj deci. S-ar fi putut în acest caz ca totul să se oprească aici. Dar atunci, de ce urgenţa? Imposibilitatea de a comunica direct cu prinţul, într-o afacere atât de importantă, i s-a părut administratorului inadmisibilă. Domnul Alois Franz avea deasupra capului, undeva foarte departe şi foarte sus, un personaj pe care nu-l mai putea înţelege. Şi de aici neputinţa. O asemenea neputinţă, ca aceea pe care el o încerca, era însă greu de admis în cazul domnului Kalinderu, care comunica direct cu prinţul. În acest caz, cum de admitea domnul Kalinderu - care putea comunica direct cu prinţul! - nişte cereri absurde! Dar oare domnul Kalinderu comunica? Sau primea şi el nişte simple dispoziţii, de undeva de sus, pe care la rându-i le transmitea mai departe, în jos, până la Umkirch!

Domnul Alois Franz s-a trezit dintr-odată în faţă cu două personaje de neînţeles, dintre care unul, cel cu care comunica direct - chiar domnul Kalinderu! - devenea absurd. Fiindcă dacă prinţul putea fi un personaj de neînţeles - avea acest drept! - domnul Kalinderu, în schimb, avea îndatorirea de a proceda cu chibzuinţă şi logic. Dar ce logică şi ce chibzuinţă în nişte dispoziţii contradictorii şi confuze? Care, chiar dacă emanau de la prinţ, s-ar fi cuvenit să capete măcar o aparenţă logică sub pana domnului Kalinderu.

Domnul Alois Franz a luat pana, a muiat-o în călimară şi a încercat să formuleze un răspuns. Logic procedând, el ar fi trebuit să ceară un supliment de explicaţii, fără a comenta dispoziţia de la Bucureşti. Prin locul ierarhic pe care îl avea domnul Alois Franz nu putea comenta, într-o telegramă de răspuns, ordinele stăpânului său, dar putea cere explicaţii. Desigur, până la un punct. Până la punctul în care, solicitând lămuriri în plus, domnul Alois Franz nu s-ar fi pus pe sine într-o postură proastă, umbrind astfel propria sa poziţie de administrator. Ce fel de administrator este acela, i s-ar fi spus, care nu pricepe cum se poate evalua o moşie fără o licitaţie publică, printr-un sondaj discret! Ori nu-ţi pricepi meseria - şi atunci nu eşti bun administrator!-, ori pricepi despre ce este vorba, dar faci tot ce se poate - amâni vânzarea proprietăţii - ca să nu-ţi pierzi postul. În acest caz, domnul Alois Franz risca să apară ca un slujitor infidel, ceea ce el nu era.

Cel mai simplu era ca domnul Alois Franz să-şi facă perfect datoria, conformându-se dispoziţiilor prinţului pe cel puţin două direcţii: *dispoziţii vechi*: moşia să meargă perfect, ca şi cum prinţul ar fi fost prezent (deci, curăţenia castelului, reamenajarea parcului, grăbirea muncilor de primăvară!); *dispoziţii noi*: să se intereseze discret cât se putea obţine pe o moşie care mergea perfect, aşa cum mergea moşia Umkirch sub mâna domnului Alois Franz.

Această minimă ordine în gânduri l-a liniştit. A putut deschide până şi ziarele, răsfoind mai întâi „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, gazeta preferată. Nu i-a fost greu să vadă că lumea înnebunise. Nu i-a fost greu să vadă, mai departe, la pagina tranzacţiilor imobiliare şi funciare, că afacerile merg prost. A scris apoi cu linişte:

„*Cursul acţiunilor imobiliare stagnant. Cursul afacerilor funciare în descreştere catastrofală.*”

A poruncit să fie expediată telegrama la Bucureşti, apoi şi-a luat cafeaua. Sorbind din cafea, domnul Alois Franz s-a întrebat dacă el şi domnul Kalinderu nu citesc totuşi acelaşi ziar, chiar şi la cinci zile distanţă unul de celălalt. Dacă era aşa, domnul Kalinderu ar fi putut vedea şi singur, citind pagina tranzacţiilor imobiliare şi funciare din „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” că afacerile merg prost, că acesta nu este un timp nici pentru vândut, nici pentru cumpărat pământ. Ar mai fi putut citi la ştirile de ultimă oră că trupele imperiale ruse porniseră spre Dunăre, ca şi trupele otomane. După cunoştinţele de geografie pe care domnul Alois Franz le avea, el a apreciat că cele două forţe militare ar fi urmat să se ciocnească chiar în ţara peste care domnea prinţul. Dar mai bine decât domnul Alois Franz, lucrul acesta ar fi trebuit să-l ştie domnul Kalinderu - chiar şi necitind „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”. Şi atunci de unde nebunia prinţului cu pământul?!

Domnul Alois Franz a tras firesc concluzia că între meseria de administrator şi meseria de prinţ nu-i nici o legătură.

Profesorul Sommert, pe care Parva îl avea în faţă, a luat act de renunţarea tânărului la examenele pentru ultimul an cu un zâmbet jignit şi iritat. Vroia să-l urmărească atent pe Parva până la doctorat, asociindu-l tacit la unele lucrări, asigurându-i pentru vacanţe o bursă de cercetare în una din zonele celtice puţin explorate, apoi, după obţinerea titlului,

ar fi dorit să-l reţină ca asistent, în cazul când tânărul ar fi perseverat. Dar tânărul abandonase. Sommert ştia acum că-i revenea misiunea de a duce de unul singur mai departe, nu oricând, ci la sfârşit de carieră, această disciplină a solitarilor, pe care el o renovase. Parva, care dăduse până atunci probe strălucite, desemnându-se ca succesor, isprăvise prin a rata precoce, ca să dispară în neant. Nici nu-şi motivase măcar abandonul.

Sommert l-a examinat pe tânăr cu curiozitate, intrigat într-un fel de solemnitatea pe care doctorandul o aducea cu sine, de fermitatea rigidă cu care îşi înaintase cererea, printr-un simplu bilet, de modul în care se prezentase la întâlnire. Era în redingota proaspăt curăţată şi afişa ostentativ, pe bancă, ţilindrul negru.

— Şi ce studii aveţi de gând să întreprindeţi în continuare, domnule doctorand? l-a întrebat Sommert cu răceală, după pauza lungă în care Parva, închis în tăcere, nu aştepta de fapt nimic de la profesor.

— Probabil că voi renunţa temporar la studii, a spus el într-o doară. Oricum, la mine în ţară, celtistica este o disciplină extravagantă.

Sommert a schiţat un gest de renunţare la discuţie, în care se cuprindeau mâhnire, stupoare şi dispreţ. Nu ştia nimic despre ţara lui Parva, iar replica tânărului i s-a părut imposibilă. „Cum adică, dar cine îl obligă să părăsească Lipsca şi să se întoarcă într-o ţară unde celtistica era extravagantă!” Apoi acelaşi Sommert, evaluând încă o dată cunoştinţele tânărului şi apreciindu-le ca eminente, l-a scuzat pe Parva pentru ceea ce putea să pară, în gestul acestuia, drept un refuz faţă de disciplină, înţelegând în sfârşit raţiunea abandonului:

— A! a exclamat Sommert, de fapt mai mult a mormăit. Te referi, probabil, la războiul acela...

Undeva, în Europa de sud-est izbucnise un război. Parva ştia că Sommert nu înţelege nimic în afara istoriei antice,

era deci inutil să se explice. Nu conflictul militar care începuse la Dunărea de Jos îl făcea pe tânăr să abandoneze, ci altceva, celtistica în sine. „Domnule profesor, ar fi vrut să strige Parva, dar disciplina în sine este pentru mine un drum închis! Nu vreau să fiu celtist!” Concluzia aceasta, comunicată dur, l-ar fi ucis pe Sommert. Parva a preferat să tacă, lăsându-l pe bătrân să-şi închipuie, precară consolare, că el, strălucitul succesor, se întorcea în ţara de obârşie convocat de război.

— Dar e un obscur conflict militar, a reluat Sommert, închipuindu-şi că Parva e obsedat de teama războiului. Şi încurcat: Iartă-mă, în cazul că spun prostii. Pur şi simplu nu mă pricep. Am aflat că războiul ar fi fost precedat de nişte revolte confesionale sau aşa ceva. Mahomedanii de acolo, din peninsula balcanică, i-ar fi măcelărit pe creştini. Asta anul trecut sau acum doi ani. Rusia ar fi intervenit în favoarea creştinilor. Este exact?...

Sommert era nesigur pe materia despre care vorbea şi-l privea pe Parva cu ochi întrebători, conştient că în orice clipă poate comite o gafă. Poate de aceea restul monologului său a avut un caracter interogativ, fiind mai mult o încercare de a se lămuri pe sine cu ajutorul studentului şi de a-l înţelege astfel mai bine.

— E vorba de populaţiile slavofone din peninsulă, nu? a întrebat Sommert, care sunt în număr mare, după cum scrie presa!... Şi fiindcă Parva tăcea, Sommert şi-a luat riscul de a glosa pe cont propriu: Chestiunea are, bine-nţeles, un aspect umanitar. Şi, desigur, şi un aspect de drept. După războaiele Reformei, chestiunea dreptului de a opta pentru o religie sau alta părea definitiv soluţionată... Se pare însă că la voi, în Orient, asemenea câştiguri parvin cu întârziere!

— Dar nu e vorba de un război religios, domnule profesor. Iar România, ţara mea, se află nu la sud, ci la nord de Dunăre! Nu creştinii şi mahomedanii se bat între ei!

— Dar cine?

— Este vorba de un război politic pentru drepturile naţiunilor!

— A! s-a mirat Sommert, consemnând cu indexul. Şi retrăgându-şi bunăvoinţa: în primul caz te aprobam, Parva. Acum însă, aflând ce se petrece de fapt, nu te mai înţeleg. Şi în consecinţă nu te aprob!... Războaiele politice sunt de competenţa oamenilor politici sau a militarilor. Dumneata eşti om de ştiinţă! Ştiinţa, ca şi credinţa, ca şi filosofia, este deasupra naţiunilor... Apoi imperativ: N-ai ce căuta acolo!

Parva tăcea îndârjit sau opac. Bătrânul simţea că între el şi student se desfăcuse orice legătură. I-a aruncat o punte, pe tonul mărturisirii celei mai intime:

— În conflictul de acum şase ani, între Prusia şi Franţa, chiar dacă aş fi fost la vârsta serviciului militar, ca dumneata, nu m-aş fi amestecat. Chestiunea îi privea pe Bismarck şi pe Napoleon al III-lea. În consecinţă, puţin mi-a păsat mie, ca ins, de soluţia acestui război. Puţin mi-a păsat mie, mai ales ca celtist. În clipa în care părăseşti un punct pur de contemplare eşti pierdut. Şi, privindu-l pe Parva cu o convingere pe care vroia să i-o transmită integral: Parva, eşti celtist!

A spus cuvintele cu aprindere, cu voinţa de a-l hipnotiza. El nu gândea lumea decât prin celţi, chiar Parva în ochii lui era probabil un celt adult sau aproape adult, oricum un celt care se ocupă de celţi. De altfel, cursul lui începea apodictic printr-o sentinţă: „Nu se poate pricepe nimic din istoria Europei antice fără celţi, acest popor care a răvăşit faţa continentului vreme de şase veacuri, printr-o gigantică expansiune ale cărei capete ating la vest insulele britanice, la sud Sicilia şi la nord-est, peste Helespont, Asia Minoră.”

Revenindu-i în minte această sentinţă, Parva a râs interior, răsturnând-o în mod polemic: „Nu se poate înţelege nimic din istoria Europei antice fără elini, romani, germani, traco-geţi, fără toate aceste popoare care au

durat infinit mai mult decât celţii”. Apoi simulând inocenţa faţă de profesorul care l-ar fi ascultat cu stupoare: „Domnule profesor, la un anume moment, celţii dumneavoastră dispar din istorie. Din întreaga problemă nu mai rămâne decât celtistica şi câteva idiomuri moderne - bretona, welsha, irlandeza, care azi, pe mine unul, nu mă mai interesează”. Cu voce tare Parva n-a spus însă decât atât:

— Nu mă mai interesează celtistica!

— Asta e imposibil! a urlat Sommert. Şi clocotind: Fă-ţi liniştit serviciul militar, dacă un anume scrupul te cheamă acolo, dar nu renunţa la celtistică.

— Asta e imposibil! a răspuns tânărul.

— Ha, ha!

De la acest ha, ha! ţâşnit spontan, Parva a luat act că bătrânul şi-a pierdut măsura, oferindu-i nu o scenă profesor-student, ci o scenă crasă de gelozie. Când se înfuria, Sommert pierdea ortoepia academică şi redevenea dialectal, un ţăran saxon necioplit şi dur. Distincţia între B moale şi tare se stingea, labialele deveneau nesigure, unele accente silabice se inversau, iar Parva se amuza să observe acest cusur al profesorului, greu perceptibil pentru urechea unui negerman. Era micul lui joc, atunci când subiectul unei expuneri sau un anume subiect vorbitor nu-l mai interesa, când nu mai reţinea coerenţa sensului, după glosar şi sintaxă, ci magia sunetelor în sine. În asemenea clipe, Parva evada în limbă ca în muzică. El nu mai reţinea cuvântul ci părţile lui, nici părţile ci sunetele pure, într-o disociere greu de închipuit auditiv, pe care totuşi o realiza. Acum, pe buzele profesorului mai rămăsese un *v* terminal, pe care Sommert l-a şters cu batista, odată cu o picătură de salivă, ţâşnită dintr-o ultimă şi aspră enervare.

Bătrânul se aşezase istovit la catedră, aşa cum Parva prevăzuse. N-avea putere să-şi mai lingă rana. Aştepta. El a mai făcut totuşi un efort de a-l întoarce pe tânăr din drum:

— Parva, dumneata nu te simţi bine?

— Sunt perfect sănătos, domnule profesor.

— Fiindcă vezi, dragul meu - îi spunea pentru întâia oară aşa - dumneata dispui de un capital rar. N-ai voie să renunţi.

— Dar nu renunţ la ştiinţă!

— Atunci?

— Părăsesc doar celtistica!

Sommert a dat din cap cu amărăciune. Se dumirise:

— Da, a murmurat el, cazul dumitale mi-a devenit acum foarte clar: vagabondaj ştiinţific!... Înzestrarea dumitale ieşită din comun îţi joacă festa. Înveţi prea iute pentru ca lucrurile să te reţină, dobândeşti totul prea uşor. Detest asta! Asta nu putea să nu te împingă la o anume frivolitate în abordarea ştiinţei. În ştiinţă n-au ce căuta cei posedaţi de demonul erotic sau frivolii cunoaşterii.

Fără a-şi da seama, Sommert atinsese un punct fragil în constituţia lui Parva şi tânărul simţea nevoia să se apere, deşi nu ştia cum. Sommert era din nou în ofensivă:

— Te vei rata!

— E dreptul meu!

— Te vei rata nu prin abandon, aşa cum îmi închipuisem, ci mai grav, prin dispersiune, prin hemoragie de preocupări.

— Poate că tipul meu sufletesc nu se poate înjuga la carul unei singure discipline. Oarbe!

Sommert a sărit în picioare, cu energie. Clocotea:

— Şi care este, mă rog, disciplina ne-oarbă căreia vrei să te dedici?

— Aceasta e limba mea maternă, daco-moesiana sau daco-romana.

Sommert a îngheţat într-o poză a uimirii. A întrebat cu glas stins:

— Ce este această limbă, vrei să-mi explici?

— Cum aş putea să vă explic, a răspuns Parva superior ironic. Aceasta ar pretinde vaste cunoştinţe de istorie

antică, într-un capitol din păcate obscur pentru dumneavoastră.

Era o culme a insolenţei, Sommert n-a spus decât atât:

— Dar Parva, această limbă există?

— Există de vreme ce eu însumi exist.

— Parva, dar celtistica e o ştiinţă în sine!

— N-am ce face cu o ştiinţă în sine, peste tema care mă obsedează acum. Eu speram că celtistica va fi pentru mine o cheie.

— Şi nu e?

— Din păcate nu. Vă restitui cheia.

Totul fusese spus năvalnic, dur, totul i se părea lui Sommert monstruos. Parva avea cruzimea tinereţii, neiertătoare în clipe decisive. Curios, tocmai în aceste clipe de tensiune, studentul s-a surprins gândindu-se la Helga. Deci celtiscica era definitiv moartă pentru el.

— Şi atunci? l-a întrerupt Sommert, după ce-i acordase lui Parva încă un răgaz în care toate argumentele să-l lucreze şi să-l întoarcă din drum. Nu vrei să-ţi susţii doctoratul?

— Nu.

— Asta e culmea! a urlat profesorul punând punct.

Era culmea, într-adevăr. Era culmea pentru profesor, care avea pe catedră proiectul tezei lui Parva, era culmea şi pentru student, care renunţa la o muncă de cercetare aproape isprăvită. Titlul lucrării îl încântase pe Sommert, care o cunoştea îndeaproape: *Lateinischer Endungen der Keltischen Antroponyma aus der Provinz Gallien, spezieller Bericksichtigung Lugdunensis, auf grund lateinischer und epigraphischer Quellen*.[1]

Sommert, ca şi Parva la început, vedea lucrarea tipărită, op masiv, cu planşele de epigrafie reproduse în gravură, cu

---

[1]Note:

[?] Disinenţe latine la antroponimele celtice din Provincia Gallia, cu specială privire la Lungdunensis, pe baza izvoarelor literare şi epigrafice.

un aparat de note gigant. Din acest op se alesese acum praful, Sommert îl avea în faţă doar pe Parva, un ins oarecare, iar în jur un vid imens. Profesorul s-a simţit brusc istovit, singur şi inutil. S-a ridicat, şi-a purtat mecanic jignirea, prin inerţie, până la colţul amfiteatrului unde se afla cuierul, căutându-şi cu mâna, pe bâjbâite, haina. Parva a rămas la locul lui. Apoi tânărul a tresărit, printr-o deşteptare oportună a reflexului, s-a ridicat şi a venit lângă profesor, ajutându-l să-şi scoată roba şi să-şi îmbrace paltonul. A aşteptat ca Sommert să-şi pună pălăria, pentru ca la rându-i să-şi pună hornul ţilindrului.

— Ieşi şi dumneata? l-a întrebat bătrânul.

— Ies.

Au ieşit în tăcere, s-au angajat pe culoarele lungi şi întunecoase, apoi, aflaţi în stradă, sub portalul bătrânei universităţi, au rămas alături ca doi străini surprinşi de ploaie. Peste Leipzig ploua. Bătrânul a deschis cortelul cu mâner de fildeş, după ce mai întâi a aruncat un ochi spre cerul sur.

— Să vă caut o trăsură? a întrebat Parva.

— Nu. Însoţeşte-mă! Vom bea împreună ceva! a propus el, pornind înainte, urmat de tânărul care acum mergea docil.

Parva a preluat cortelul, ştia că profesorul are un scurt răgaz pentru un aperitiv, înainte de a se îndrepta spre Quersstrasse, spre celălalt sediu universitar, unde ţinea săptămânal o conferinţă despre alfabetele runice, temă minoră în preocupările lui. Au pornit amândoi prin ploaie, cu pas egal, pasul plimbărilor obişnuite, apoi au intrat într-o berărie. Şi-au consumat în tăcere halbele, apoi fiecare a pus pe colţul mesei câte optsprezece pfenigi.

— Vrei să-mi asculţi ultima prelegere? l-a întrebat profesorul pe Parva.

— Cu încântare, domnule profesor! a răspuns acesta şi împreună au ieşit, pornind spre Quersstrasse.

Aici, în amfiteatrul cu puţini studenţi, în care Parva a consimţit să intre, ca pentru un adio, Sommert a vorbit de fapt numai pentru el, fostul student. Lecţia a rămas aceeaşi, aridă şi anostă, dar Sommert a încălzit-o trăind pentru întâia oară senzaţia unei libertăţi de expunere, gustul de a se adresa unui auditoriu iniţiat. Bruscarea la care îl supusese Parva îi provocase bătrânului o ciudată reacţie de recompunere interioară. Conferenţiind de fapt numai pentru Parva, Sommert avea sentimentul că se adresase dialogic unui coleg din străinătate.

La ieşire, când Parva l-a aşteptat din nou, bătrânul celtist părea mai liniştit, vindecat de emoţiile precedente, chiar senin, cu bucuria unui succes ştiinţific nesperat. El l-a privit pe tânăr cu plăcere, dar şi cu suferinţă, ca pe un om apropiat care se şi afla departe. I-a spus cu regret:

— Ce păcat că acest război ne desparte poate definitiv.

Dar războiul nu pornise încă. Ştirea despre plecarea ţarului Alexandru al II-lea spre front nu se confirmă. Generalul conte Ignatiev făcuse tot ceea ce-i era cu putinţă ca ţarul să urce în trenul războiului, dar incidente de tot felul împiedicau gestul suveranului, întârziau plecarea luxosului vehicul imperial, acum intervenise şi zăpada - zăpezile care din nou troieneau nordul teşit al continentului european.

Trenul imperial pornise, dar se împotmolise în zăpezi. Zăpezile aruncaseră din nou peste miazănoaptea Europei suava lor paralizie. Era de presupus că focile, urşii albi, lupii suri, vulpile fumurii, împăraţii nordici se retrag înapoi în vizuini, sub pâlpâirea aurorelor boreale. Alexandru al II-lea însă nu s-a întors pe Neva, la Sanct-Petersburg, el şi-a urmat drumul, dar trenul s-a împotmolit undeva prin pustiul Rusiei Albe, într-o zonă în care liniile subţiri de fier s-au şters sub hăurile clocotitoare de nea, cu vagoane şi pasageri cu tot, şi, cum viscolul a rupt şi firele telegrafice, o

clipă nu s-a ştiut unde a dispărut suveranul, pe ce întindere fără zări sau sub care troian.

Generalul conte Ignatiev aştepta să urce în acelaşi tren, undeva cu mult mai spre sud, într-o altă geografie, într-o zonă cu zăpezi în topire, de fapt într-o mică staţie de lângă Kiev, care se lega cu moşia unor prieteni, printr-un drum desfundat. Venise la gară cu sania şi urma să se întoarcă înapoi la conac cu trăsura dacă trenul întârzia. Şi trenul întârzia. Pe la mijlocul lunii martie toate scânteile - incidentele - care puteau aprinde războiul fuseseră consumate, fără ca războiul să pornească. Acum un ultim accident, zăpada, risca să stingă focul sau să amâne vâlvătaia, exasperând nerăbdarea contelui Ignatiev, care se găsea la rându-i împotmolit. Acest drum, de ici până colo, de la Kiev la Chişinău, locul de unde urma a fi lansată declaraţia de război, părea mai lung decât întreaga cale a pregătirilor pe care o parcursese generalul conte, până în acea clipă când trenul războiului, împins vreme de ani cu umerii lui, se urnise în sfârşit, rămânând să-l culeagă şi pe el, ca pe cel mai modest pasager, ca să-l depună acolo unde trebuie.

Pasagerul a stat cât a putut în gara pustie, care între timp fusese înconjurată de noroaie, el nu mai putea circula cu sania, drept care acel prieten, Afanas Arcadievici, i-a trimis contelui o trăsură ca să-l readucă la conac. Dacă războiul tot nu pornise, măcar ospeţia locală să-şi spună cuvântul. Vizitiul de pe capră habar n-avea despre război. Nici gazda, către care Contele se întorcea. Războiul clocotea numai în capul contelui Nikolai Pavlovici, un mai-mare care călătorea din plăcere, drept care vizitiul a înţeles că trebuie să aducă la conac înapoi nu numai musafirul, ci şi bagajele acestuia - vremea era proastă, gazda se plictisea - dar generalul a protestat. El a cerut ca bagajele să fie lăsate la gară, urma doar să se reîntoarcă în curând, trenul imperial trebuia să sosească totuşi, cel mult într-o zi-

două!, după cum îl asigura slugarnic şeful de staţie pe înaltul călător, care l-a şi repezit pe acel umil funcţionar. Contele aştepta o telegramă de la Moscova, telegrama era iminentă! Înaltul călător a pornit deci înapoi spre Siminovka, după ce a primit asigurări că orice mesaj telegrafic îi va fi imediat transmis, şi el a făcut drumul în trăncăneala lui Mişka vizitiul:

— Anul ăsta orz n-o să iasă, a început acel Mişka. Mai va cu orzul, tot hrişca sireaca. Pământul e rece, nu primeşte sămânţă. Mare lucru să nu cadă zăpada de Paşte. Când ciocneşti ouă roşii pe zăpadă e semn rău, e semn că Hristos s-a supărat pe lume şi nu vrea să-i arate omului faţa pământului, o ţine ascunsă.

Nicolai Pavlovici Ignatiev era preocupat nu de orz sau hrişcă, ci de război, de ceea ce-ar fi urmat să răsară pe pământ după război, dar din păcate nu numai faţa pământului se ţinea ascunsă către lume, ci şi faţa suveranului, care părea întoarsă dinspre acelaşi război. Eforturile contelui de a orândui astfel lucrurile încât necesitatea războiului să se vadă ca de la sine, ca războiul să apară singur în calea împăratului, silindu-l pe Alexandru al II-lea să sară pe cal, să ia în mâini suliţa dreptăţii şi să lovească, acest efort depus de generalul conte vreme de ani s-a izbit nu atât de refuzul suveranului de a porni la luptă, cât de împotrivirea cercurilor de curte, acele cercuri care împiedicau cu o fanatică încăpăţânare un fericit contact între Nicolai Pavlovici şi ţar.

Inclusiv acum, în primăvară, după ruperea relaţiilor cu Înalta Poartă, care era opera lui Nicolai Pavlovici, după Conferinţa de la Londra, unde punctul lui de vedere - război! - biruise, generalul nu fusese îngăduit decât o singură clipă lângă împărat - cât să-şi depună raportul - cercurile curţii îndepărtându-l apoi imediat. Războiul lui cu Constantinopolul era peste toate războiul lui cu cercurile curţii de la Petersburg, care-l împiedicau pe ţar să-şi facă

datoria, să iasă în fruntea armatelor cu sabia dreptăţii în mână şi să strige „Vperiod!”

Situaţia era cu atât mai ingrată cu cât omul căruia Rusia îi datora totul în privinţa dezlănţuirii acestui război era tocmai el, contele. Nimeni nu s-ar fi cuvenit să stea de-a dreapta ţarului, în această clipă a satisfacţiei, decât el. Fiindcă înainte de a fi un război sângeros - lupta încă nu începuse! - războiul era o partidă diplomatică victorioasă în care, datorită contelui, Turcia ajunsese în poziţia de şah-mat. Această satisfacţie nu i-o putea răpi nimeni lui Nikolai Pavlovici, oricine ar fi atentat la ea, dar tocmai ea deşteptase uricioasele invidii de curte şi intrigile care-l împiedicau să se afle acum alături de suveran.

Mişka trăncănea vrute şi nevrute, trăsura înainta anevoie prin noroi, caii erau osteniţi, până la urmă vizitiul a oprit echipajul în dreptul unui gorgan acoperit cu omăt. În omăt Mişka ascunsese ceva, o scândură căzută dintr-un car, el văzuse scândura când se ducea la gară, a cules-o şi a ascuns-o în troian, promiţându-şi s-o ia la întoarcere, ceea ce făcea acum. Dar scândura era prea lungă şi Mişka n-avea unde-o pune. Pe conte l-a amuzat această situaţie şi a intervenit râzând:

— De ce te lăcomeşti? Vezi că n-ai unde-o pune?!

Mişka a rupt scândura în două şi a îndesat-o la coada trăsurii, sub scaunul pe care stătea contele, deşi-i părea rău, ar fi vrut scândura întreagă. Pornind mai departe, spre conacul de la Siminovka, generalul s-a gândit că mica scenă cu scândura se potrivea de minune imperiului otoman, care la rându-i se lăcomise, iar acum scândura posesiunilor nebuneşti - mai ales scândura balcanică - îi stătea în gât. Redusă, printr-un război ca acela care pornea, la întinderea Anatoliei, Turcia rămânea o ţară mijlocie, de câteva zeci de ori mai mică decât Rusia cu imenşii ei codri de mesteceni şi brazi, atât de întinşi şi atât de bogaţi încât Mişka era silit să fure o scândură şi s-o ascundă într-un

troian de omăt, cu căinţa în suflet că deposedează pe un alt supus al ţarului. Pe conte l-a străbătut atunci pe clipă o undă de mândrie suferindă în care se amestecau şi ţarul şi Rusia şi Mişka. El l-a întrebat pe Mişka, cu speranţa că totuşi în sufletul acestuia trebuia să se afle măcar o brumă de căinţă în legătură cu acea scândură:

— Şi nu-ţi pare rău c-ai luat scândura care aparţinea altcuiva?

— De ce să-mi pară rău? a răspuns Mişka. Doar am găsit-o!

Răspunsul lui Mişka l-a scârbit pe conte. Cu sufletul primitivilor nu era nimic de făcut. Şi otomanii erau nişte primitivi. Tot aşa gândeau probabil şi ei. La fel ca Mişka găsiseră şi ei, vorba vine, acele scânduri ale posesiunilor lor, le „găsiseră” cu o identică lăcomie, care, iată, risca să reducă acum imperiul lor la patru scânduri - Anatolia -, dacă războiul ar fi fost norocos. Şi de ce n-ar fi fost norocos! Contele Nicolai Pavlovici nu-şi putea opri o constatare filosofică privind ideea de lăcomie, care, din nou iată!, putea pune în paralelă un mujic cu o mare împărăţie, un blestemat de hoţoman precum Mişka - desigur şi beţiv! - cu sultanul otomanilor. Acest aspect al existenţei umane, această coincidenţă a mizeriilor omeneşti l-a indispus pe conte. Războiul era necesar şi pentru ca lumea să se purifice de poftele nesăbuite, un individ ca Mişka ar fi putut mai lesne achiziţiona nu o scândură - ca pe pământ - ci fericirea cerului, iar lăcomia otomană ar fi fost pedepsită pentru totdeauna.

Contrar aparenţelor, Nicolai Pavlovici era un sentimental - iubea copiii şi animalele - şi un om larg în vederi, atât de larg încât în vederea sa se cuprindea întreaga lume. El avea şi o privire înaltă, vedea lumea şi de sus în jos: de la Dumnezeu la ţar, de la ţar până la Mişka, de la Mişka până la cai şi câini. De Dumnezeu se legase prin educaţia din familie, căpătând de mic credinţa că tot ceea ce întăreşte

Rusia îl întăreşte pe Dumnezeu; de ţar se legase prin tradiţia militară a familiei, fiecare bărbat din neamul Ignatiev fiind dator să-l slujească pe suveran. A intrat deci prin tradiţie în *Corpul pajilor*, a absolvit strălucit această şcoală militară şi tot prin tradiţie a fost repartizat, ca tânăr ofiţer, într-unul din regimentele majestăţii sale, în care se cultiva morala sacrificiului pentru suveran, la primul semn. Nu s-a ivit imediat un prilej pentru acest prim semn, cea dintâi slujbă mai însemnată pe care contele a primit-o a fost aceea de ober-cvartirmeister al corpului baltic, un corp de armată care păzea Rusia la graniţa de nord. Apoi a avut prilejul de a apăra Rusia la graniţa de sud, dar nu ca militar, ci ca diplomat, în timpul Conferinţei de la Paris din 1856, când Petersburgul şi-a disputat cu Constantinopolul o fărâmă de pământ de la gurile Dunării, trei judeţe de pe braţul nordic al fluviului.

Contelui i-a devenit limpede, din acel moment - Paris 1856 - că Rusia trebuie să se extindă, că Rusia nu se putea lega lăuntric decât prin extindere. Cu atât mai mult contele credea în acest ideal cu cât alte forţe, contrare, vroiau să scadă Rusia sau s-o lege lăuntric altfel, nu prin pământ, nu prin credinţa pravoslavnică, ci prin libertate. Dar o Rusie liberă era o idee care îl revolta pe conte. Faţă de cine trebuia să fie Rusia liberă, faţă de Dumnezeu? Liber trebuia să fie doar ţarul, ca şi Dumnezeu. Nemărginit ca şi acesta. Şi singur.

Dar tocmai o asemenea idee, simplă ca şi evidenţa, ca şi lumina, deştepta suspiciunea cercurilor aşa-zis democrate, care - era limpede - nu-l iubeau nici pe ţar, nici pe Nicolai Pavlovici, nici Rusia. Un aliat împotriva acestei urzeli ticăloase l-a aflat contele în mişcarea slavofilă. El însuşi s-a întărit în credinţă, a căpătat conştiinţa drumului bun pe care merge, împrietenindu-se la Viena cu şefii mişcării, cu Palaţki, Brauner şi Dobreanski, luând apoi sub aripă toate cercurile slavofile din interiorul şi din exteriorul Rusiei, mai

ales cercurile din ţările slave robite Porţii, dar nu numai, fiindcă în afară de slavii sud-dunăreni care trăiau în umbra Semilunii, erau şi slavii apuseni, care trăiau în umbra Papei. Cauza panslavă a devenit cauza sa. El a adăugat însă idealului panslav un accent personal. Dacă Petru pusese capitala Rusiei pe Neva, la Baltica, un alt ţar, la fel de mare, ar fi trebuit să mute capitala la Constantinopole, în cetatea lui Constantin cel Mare, pentru ca visul biruinţei celei de a treia Rome să se împlinească definitiv. Pe bazilica lui Constantin s-ar fi înălţat din nou crucea. Sfânta Sofia ar fi strălucit într-o nouă lumină, iar evul care ar fi început ar fi fost într-adevăr un ev de fericire şi pace, o eră *sofianică*.

În lupta pentru acest vis, contele a sacrificat osteneală, minte, averi. În toate posturile diplomatice prin care a trecut, dar mai ales în postul de ambasador la Constantinopol, contele n-a luptat decât să apropie cu încă un pas împlinirea visului, paşii mici sau mari antrenând adesea primejdii şi riscuri - primejdia de a se expune degradării civile şi exilului, în cazul în care ar fi lucrat imprudent, primejdie la care se adăuga riscul ruinării materiale, al falimentului financiar total. În câteva rânduri, datoriile lui Nicolai Pavlovici au ajuns atât de extravagante, încât chiar a şi trecut la un pas de ruină. Moşiile nu-i mai ajungeau, într-o clipă de ananghie i-au fost de ajutor rubedeniile din clanul mamei, au pus atunci mână de la mână toţi industriaşii din marea familie Malţov, ca să-l scape pe „nebunul de Nicolka”, dar odată trecut acest hop, contele a căzut într-o altă groapă când n-a mai fost nimic de făcut, şi, fapt fără precedent în Rusia, lui Nicolai Pavlovici - la cererea creditorilor - i-a fost „arestat salariul”. Povestea cu „arestarea salariului” s-a conjugat în chip nefericit şi cu un alt incident: aflat într-o misiune diplomatică la Londra, contele fusese expulzat de englezi pentru faptul inocent că, într-o vizită protocolară la Arsenalul Marinei, el uitase în buzunar un cartuş de puşcă

de un tip nou, în curs de experimentare pe atunci. Cartuşul a ajuns cu bine în Rusia, experimentările s-au reluat pe Neva, la Arsenalul Marinei de aici, dar rezultatele nu erau promiţătoare, englezii mai ascundeau probabil un secret, acel cartuş avea să detoneze până la urmă, în serii mari, abia peste ani, în războiul ruso-japonez din 1905.

Dar din eşecuri Nicolai Pavlovici a învăţat, el a înţeles că un nenoroc poate fi provizoriu, că o înfrângere într-un moment şi într-un loc anume poate fi compensată printr-o victorie într-alt loc şi în alt moment. A început să lucreze în perspective foarte largi, având în faţă nu doar harta unei acţiuni sau a unui singur continent, ci mai multe hărţi simultan. Perspectivele vaste i-au dat un fel de ameţeală, primejdioasă pentru un diplomat, dar şi un infailibil instinct al previziunii politice care uimea. Fără să calce dincolo de Himalaia, rămânând la studiile de cabinet, el a prevăzut astfel o răscoală antibritanică în India, care s-a şi dezlănţuit, din păcate fără vreun folos pentru Rusia, care ducea o politică închisă. A recomandat apoi Petersburgului să-şi modifice atitudinea faţă de Persia, în conflictul acesteia cu Anglia, a mai recomandat susţinerea provinciilor arabe în conflictul lor surd cu Poarta, dar propunerile şi ideile contelui s-au lovit de ziduri oarbe.

Acţiunile lui trezeau firesc gelozia şi provocau împotrivă-i intriga. Într-o lume care gândea încet şi greoi, lumea curţii de pe Neva, inteligenţa lui pătrunzătoare şi luciditatea lui tăioasă păreau diavoleşti, ca şi pasiunea lui pentru cauză, care apărea ca o patimă. Se şi spune că Ignatiev e un împătimit. Patima, se pretindea, exclude căldura omenească, patima are ceva impur, malefic, patima este imorală. Încă un pas şi contele Ignatiev s-ar fi putut trezi în conflict şi cu Sfântul Sinod. Cei care judecau astfel au înţeles până la urmă cât de înaltă e patima contelui şi ce ardere pură presupune. Nu însă şi anturajul curţii, care nu-l suporta deloc pe conte la Petersburg, în preajma

împăratului, Nicolai Pavlovici fiind mereu trimis în misiuni cât mai îndepărtate. La întoarcere i se îngăduia timpul strict al raportului - ca şi acum -, după care, în încăperile prin care el trecuse, se făcea sfeştanie. Se spunea că pe unde calcă Ignatiev ia pământul foc.

Din păcate, Alexandru al II-lea nu era asemeni lui Petru cel Mare, care deschisese imperiul spre lume şi nici asemeni lui Alexandru întâiul, care-i dusese pe ruşi la Paris. Ultimul suveran pierduse din ceea ce câştigaseră predecesorii, el răbdase astfel neagra înfrângere din războiul Crimeii, acesta de acum, Alexandru al II-lea pierdea însă şi în interior, lăsându-se acoperit de cercurile de tămâie ale guvernării, fiind împiedicat să-şi asume destinul care îi revenea - destinul unui ţar liber şi eliberator. Un ţar care să refacă destinul mare al imperiului. Un destin care nu trebuia să se oprească doar la actul umanitar al eliberării lui Mişka din iobăgie - această reformă o înfăptuise cu succes actualul împărat - ci trebuia să treacă mai departe, la un act cu mult mai temerar. Revanşa pe care soarta i-o putea dărui lui Alexandru al II-lea, ca să-i salveze numele pentru gloria veşnică, era intrarea în Sfânta Sofia şi reîncoronarea în bazilica lui Constantin.

Între timp Mişka fluiera nesimţitor la gândurile contelui, mânându-şi caii pe un drum ceva mai bun. Un drum care, cândva, în viitor, s-ar fi putut pietrui, contele fiind şi un adept al progresului. Asupra acestui punct - progresul - contele avea importante deosebiri de vederi faţă de slavofilii intransigenţi, care se speriau de maşina cu aburi, de telegraf şi de balonul zburător, socotind că asemenea invenţii - generalizate - ar perverti lumea, întinând şi sufletul pur al Rusiei. Dimpotrivă, Nicolai Pavlovici credea în progres, progresul aducând după sine puterea, deci întărirea Rusiei. Dacă Napoleon fusese învins într-o Rusie fără drumuri, el vedea o Rusie victorioasă prin mari şosele pietruite şi prin drumuri de fier. N-avea nici o temere că

dezvoltarea drumurilor şi manufacturilor ar trezi un impuls intern spre reforme. Explozii, desigur, tulburări nici vorbă, poate chiar o revoluţie-două, dar de ce reforme? Se putea concepe un stat al progresului şi fără reforme! Importantă era puterea, tot ceea ce făcea mai puternică puterea, deci şi progresul! Contele era revoltat tocmai pe această rezistenţă la progres care se confunda cu indolenţa rusului de rând, o indolenţă pe care el o identifica însă şi mai sus, în cercurile nobilimii. Poate în acest sens ar fi trebuit o reformă, una singură. Ceea ce Petru înfăptuise prin raderea bărbilor, trebuia să înfăptuiască Alexandru al II-lea prin renovarea moravurilor, prin deşteptarea acelui instinct dinamic al mulţimii care să se reverse liber în flăcările unui mare război, care ar fi purificat şi eliberat lumea.

Pe Nikolai Pavlovici l-a trezit din gânduri un chiot de vizitiu, un zgomot de copite şi un glas mare, care i se adresă:

— Înălţimea voastră, opriţi! Sunt Timotei Vasilievici Cuzminski, general în retragere. Am aflat că sunteţi poposit la Afanas Arcadievici şi am venit să vă salut. Am un nepot care a luptat ca voluntar în războiul de anul trecut al sârbilor cu turcii. Dar acest copil este un nenorocit, excelenţă, închipuiţi-vă, din cauză că Serbia a fost învinsă, el a fost degradat şi şters din controalele armatei. E posibil oare aşa ceva?

— E posibil, a răspuns contele.

— Dar situaţia nu poate rămâne aşa şi vă rog din adâncul inimii să interveniţi. Am aici un memoriu. Nu uitaţi, este vorba de căpitanul Piotr adică Pierre Cuzminski. Dacă maiestatea sa împăratul îl iartă, aş dori să-l admiteţi ca ofiţer de ordonanţă pe lângă înălţimea voastră.

— Dar nu pot, a încercat să protesteze contele.

— Spuneţi-mi pe nume, spuneţi-mi Timotei Vasilievici, şi nu mă refuzaţi. Intrând ca ofiţer de ordonanţă pe lângă înălţimea voastră, băiatul se va afla mai aproape de

maiestatea sa, pe care o iubeşte ca pe ochii din cap.

Iată deci încă un nobil care credea în suveran, care nu ezitase să-şi trimită nepotul la război, care dorea un destin eroic pentru nepotul său, căzut în mod absurd în dizgraţie. Din păcate contele n-avea nici o posibilitate să satisfacă asemenea cereri, el n-avea decât titlul de consilier de curte, dar generalul în retragere insista, acum i se umeziseră şi ochii, trăsura bătrânului trasă de-a curmezişul închidea drumul, şi diplomatul, ca să curme discuţia, a consimţit să răspundă:

— Bine, daţi-mi numele tânărului şi regimentul din care a făcut parte. Şi acum vă rog să mă lăsaţi, sunt foarte grăbit.

— Aveţi aici în memoriu toate datele, şi-a continuat bătrânul milogeala, întinzându-i o hârtie.

Contele a luat hârtia şi a strecurat-o în buzunar. I-a făcut apoi semn lui Mişka să mâne caii, lăsându-l pe bătrân în urmă, în poziţia de salut, deşi poziţia de salut era caraghioasă într-o trăsură, acolo în mijlocul stepei pustii şi dezgheţate. Dar contactul acesta întâmplător cu un om oarecare, un biet provincial în fond, i-a dat contelui un sentiment mai bun despre sine. Iată, el contele era cunoscut. Însemna totuşi că numele lui era notoriu nu numai în afara Rusiei, dar şi în Rusia, unde păianjenii de curte ţesuseră o plasă de umbră în jurul său. Lumea îl considera deci puternic, el însuşi a început să se considere din nou puternic, iar ca o dovadă contele a hotărât să facă tot ce se cuvenea pentru ca cererea bătrânului Cuzminski, pe care o pusese în buzunar, într-o doară, să se rezolve.

La conac contele a ajuns spre seară şi a fost întâmpinat din nou cu toate răsfăţurile, ca şi cum atunci ar fi sosit întâi. Afanas Arcadievici i-a povestit cu lux de amănunte vizita lui Timotei Vasilievici şi drama pe care o trăieşte bătrânul din pricina faptului că nepotul său, un tânăr eminent, căzuse în dizgraţie. Apoi din nou masa, o masă încărcată cu toate bunătăţile, iar la sfârşit, din nou întrebarea lui Afanas

Arcadievici, care-l ţintea pe conte cu ochi miraţi şi increduli.

— Şi cum, Nicolai Pavlovici, adică Rusia face război?!

Ce întrebare neroadă! Dar împăratul pornise spre front! Dar o mare armată se şi afla concentrată în Basarabia, pe Prut, la frontiera română şi o altă mare armată aştepta ordinul suveranului, concentrată în Caucaz, la graniţa Armeniei cu Imperiul Otoman. Întrebarea, repetată cu insistenţă de gazdă, era penibilă prin chiar gura celui ce-o rostea - un nobil! Oare Rusia nu-şi dădea seama că se află pe picior de război?

Când era sfâşiat de mai multe întrebări contrare, ca acum, contele părea absent. El era prezent, dar în altă parte, în acea clipă el oferea chipul unui om obosit şi opac. Când forţele contrare din el îşi regăseau însă echilibrul, persoana contelui devenea strălucitoare, nimeni nu-i rezista nici ca farmec, nici ca inteligenţă, nici ca voinţă. Dar gazdele au simţit că Nicolae Pavlovici e obosit şi măcinat de gânduri, şi toţi cei prezenţi au consimţit să-l lase să se culce. Nu înainte ca Afanas Arcadievici, conducându-l în dormitor, să-l mai întrebe:

— Şi credeţi că Rusia e pregătită de război?

Încă o dovadă de câtă inerţie sceptică, câtă imobilitate a spiritului, cât tembelism se puteau ascunde într-un conac care era plasat nu foarte departe de viitorul front. Contele n-a socotit necesar să răspundă, gazda făcea parte, iată, desigur inconştient, din cercul oamenilor cu care el se tot răfuia.

Era cercul care îl împingea pe Ignatiev la margine, dincolo de centrul puterii. Dar el nu se resemnă. În situaţia de a fi mereu la margine, contelui nu-i rămânea altceva de făcut decât să-şi pună în valoare situaţia, să pună Rusia în situaţie, împotriva anturajului curţii, chiar acolo în zonele de margine în care lucra. Şi a lucrat. Uneori însă chiar depărtarea îi neliniştea pe adversari. În 1858, aflându-se în post la Cairo, Ignatiev e rechemat acasă, ca să fie trimis

într-o misiune extrem de periculoasă, spre Hiva şi Buhara. Scapă cu bine din mâinile hanilor turcmeni, spre uimirea tuturor, dar ca să se înveţe minte e trimis în misiune diplomatică tocmai în China, de unde contele scapă iarăşi cu bine, aducând în ghiozdan un tratat solemn obţinut după unsprezece luni de tratative, prin care Rusiei i se confirma frontiera pe Amur şi Ussuri, inclusiv dreptul de a instala consulate în Imperiul Cerului. Faima contelui atinge culmea când se află că tot atunci, trecând prin liniile armatelor chineze şi anglo-franceze, care se aflau în conflict, el reuşeşte să intre în legătură cu flota rusă din Pacific, pe care o pune în stare de alarmă. Acum pusese sud-estul Europei în stare de alarmă.

În noapte, tabla de pe acoperişul conacului bubuia ca sub copite şi gemea izbită de vânt. Era cumplit de iute vântul stepei, care ştergea zăpezile, care pusese în galop milioane de cai de aer, dar se putea la fel de bine ca acelaşi vânt să aducă zăpezi, dacă gura nordică a continentului ar fi suflat mai rece. Contele s-a foit multă vreme în aşternut, încercând să adoarmă, n-a izbutit, vântul răvăşea iadul nopţii, apoi brusc a venit linişteа, o linişte atât de linsă şi goală încât nimeni, nici o fiinţă, n-ar fi putut să dea geană pe geană. Ar fi fost absurd ca trenul în care se afla împăratul să rămână împotmolit în zăpezi. Ca un mic accident, imprevizibila mişcare a curenţilor de aer din nordul planetei să împiedice un război! Ca acest accident să ridice din nou capacul de pe ceainicul intrigilor de curte, care, până atunci, îşi trimiteau vaporii fierbinţi doar prin ciocul lung prin care curge apă clocotită în ceşti - ceştile de la Constantinopole, Viena, Berlin, Paris şi Londra. În post la Londra se afla de altfel unul dintre principalii săi adversari, contele Şuvalov, pe care Ignatiev nu-l putea suferi.

Prin toate aceste capitale, chiar în cursul acestui început de primăvară, trecuse contele, asigurându-i pe toţi mai-marii lumii că războiul va porni. Nimeni nu se mai putea

opune războiului, nici măcar Turcia. Ceaiul intrigilor de pace se isprăvise deci, urma a fi acum gustată o altă băutură, în aceleaşi ceşti sau în altele. Din punctul de vedere al marii diplomaţii, erau excluse ceştile mărunte, cănile de lut şi tablă, deşi contele ştia că, odată pornit, războiul va pune la bătaie toată văsăria. Tabla de pe acoperiş suna în noapte din nou. Pornise iar vântul. Acum un vânt rece cu spic de zăpadă. Contele a simţit şfichiuirile vântului pleznind sticla ferestrelor.

El a hotărât, atunci pe loc, că chiar dacă s-ar dezlănţui apocalipsul, să plece în zori la Kiev, iar de acolo să ia drumul spre Chişinău, unde se află cartierul general al trupelor de pe frontul european. Îl putea aştepta pe ţar şi acolo. Nu mai putea în schimb răbda tensiunea. Toate piedicile din calea acestui război fuseseră îndepărtate - le scosese el cu mâna lui, toate pantele de rostogolire ale marelui incendiu fuseseră netezite şi curăţate - le curăţase el, tot el avusese prevederea să se gândească şi la viitor, la cele ce-ar fi fost de sperat de pe urma războiului, astfel încât se putea spune că războiul îi aparţinea.

Lumina zilei l-a prins în staţie, în biroul de mişcare, lângă aparatul telegrafic care ţăcănea. Soldaţii de ordonanţă, pe care contele îi lăsase în staţie, l-au primit pe stăpân cu ochi buimaci de somn, neînţelegând ce se petrece. Nici şeful de staţie nu pricepea de ce înălţimea sa dăduse buzna în biroul de mişcare, cu noaptea-n cap, când rămăsese ordin ca orice mesaj ar sosi pentru Nicolai Pavlovici să fie imediat transmis la Siminovka. Or, până atunci nu sosise nici un mesaj.

— Dar ăsta ce-i? a urlat contele, trăgând din aparat şarpele de hârtie.

Într-adevăr, bandă cu semne confirma că trenul imperial pornise din Moscova. Dar contele nu se liniştea. Puteau interveni noi accidente, inclusiv o rămânere a împăratului la Moscova. Contele a cerut să se transmită la Moscova o

întrebare precisă către prietenul care-i trimitea mesajul: „I-ai văzut cizma urcând ultima treaptă şi dispărând în vagon?” Răspunsul era clar: „Da!”

Deci trenul pornise. Aceeaşi cizmă a marelui împărat, văzută ultima oară la Moscova, urma să pogoare pe pământ şi să-l atingă la Iaşi, în altă ţară, pe teritoriul român.

Iaşii, sub debordarea trupelor ruse, arăta ca un oraş sub ape. Năvala armatelor imperiale spre ceea ce avea să fie frontul balcanic de mai târziu, din vară, s-a petrecut brusc, la ceas de noapte, cam la vremea când se petreceau - tot brusc şi tot noaptea - revărsările Jijiei, Bahluiului şi Prutului, râuri surprinzătoare, ale căror valuri învrăjmăşite şi tulburi aveau să ajungă până la urmă, mult domolite, în Dunăre. Sărăcimea din mlaştina largă a Bahluiului, care luase apă, care fusese luată pe sus de ape, cu boarfe cu tot, n-apucase să-şi scoată la deal boarfele, spre Râpa Galbenă şi spre Trei Ierarhi, când în lumină confuză a zorilor s-a trezit pe exact locurile uscate spre care năzuia să ajungă - cu râurile de ulani, cazaci, grenadieri, tunari, puşcaşi ale marii armate care clocotea şi-şi căuta astâmpăr pretutindenea în Iaşi. Boierimea şi negustorimea din casele mari şi din palate nu se trezise încă, nici slugile, nici slujbaşii publici, nici popii, nici ţârcovnicii, nici măcar clopotarii de la cele câteva zeci de turle de biserici, când armata rânduise deja bivuacuri în pieţe, la răscruci de uliţe, în curţi de hanuri, pe maidane, în ogrăzi omeneşti, astfel încât atunci când primul clopotar s-a aruncat în frânghii să sune de utrenie, limba clopotului pe care îl trăgea i-a rămas mută, în gât. Omul s-a legănat de câteva ori în frânghii, a privit iar în jos, apoi şi-a dat drumul pe lespezi, aiurit. Auia singură doar arama clopotului.

Aiuriţi au fost şi câinii mahalagiilor, care n-au mai apucat să latre. Şi javrelor, care de obicei lătrau din senin sau

mârâiau din te miri ce, le-a stat lătratul în gât, şi ele cuminţindu-se brusc, retrăgându-se sub praguri, prin cotloane, prin colţuri de pivniţe, încolăcindu-se acolo, cu coada între picioare. Tăcerea câinilor din marele oraş a fost mai grăitoare decât spaima care a urmat. Ea a precedat reacţia stăpânilor care, trezindu-se, n-au mai avut nici ei glas, au stat pe loc amuţiţi, la ferestre şi în balcoane, socotind că s-au deşteptat într-o altă lume. Cui să-i mai pese, în acea dimineaţă, de altceva, de o naştere sau de o înmormântare sau de o conferinţă pentru lumea bună, cum intenţiona să ţină Parva, care sosise la Iaşi.

Lumea în care se deşteptaseră ieşenii, lumea nou venită îşi lua de-acum ceaiul, era ceasul ceaiului şi al caşei calde. În pieţe, la răspântii, în ogrăzi, pe străzi, clocoteau cazanele bucătăriilor de regiment, iar soldaţii, împăcaţi cu gândul c-au ajuns la un adăpost, chiar dacă stăteau sub cerul liber, aşteptau destinşi, savurând amăgirea pe care o deşteaptă în stomacul gol actul domestic al fierberii apei.

Cei mai năuciţi au fost vătăşeii de noapte şi sergenţii de uliţă, care s-au comportat ca nişte inşi prinşi în flagrantul delict de patrulare, pe un teritoriu care nu le mai aparţinea. Oraşul n-avea puternice gărzi armate, era un blajin oraş civil. Cetăţenii se apărau mai mult singuri - şi de hoţi şi de foc - strigând singuri *hoţii*! sau strigând *foc*!, acum însă nu era cazul, cetăţenii dormeau, iar gardiştii de uliţă s-au văzut expropriaţi de exerciţiul lor, prin însuşi faptul că în locul lor s-au instalat, preluând patrularea, gărzile ruse înarmate. Ruşii au stins chiar şi un început de foc, undeva în mahalaua Ţicăului, unde locuia într-o bojdeucă un institutor mătăhălos, care dormea tun. Printre flăcări, în sperietura focului, mahalagiii i-au văzut atunci întâia oară pe ostaşii ţarului, minus institutorul acela care dormea.

Hazul cel mare l-au adus incredulii, acei inşi care există în orice societate, nu cei ce nu cred până nu văd, ci cei ce nu cred ceea ce văd până în clipa în care nu văd şi ceva

scris. Aceştia, plimbându-se ca funambulii prin Iaşi, printre trupe, deşi vedeau ce se întâmplă, nu s-au dumirit defel asupra situaţiei până n-au citit „afiptul” lipit pe stâlpi şi pe pereţi, *Proclamaţia* marelui duce Nicolae, fratele suveranului Rusiei şi comandantul suprem al trupelor, către „populaţia română”. Proclamaţia suna aşa:

„Chişinău, 12 aprilie, 1877

Locuitori români!

Din porunca Majestăţii Sale împăratul a tuturor Rusiilor, armată ce sub a mea comandă este însărcinată a combate încontra Turciei, intră astăzi în ţara voastră, care, nu pentru întâia dată a întâmpinat cu bucurie oştirile ruseşti. Vestindu-vă aceasta, vă declar că venim la voi ca vechi prieteni şi voitori de bine. Nădăjduiesc a găsi la voi aceeaşi sufletească primire pe care au arătat-o străbunii voştri oştirilor noastre în trecutele războaie pe care le-am avut cu turcii. Din partea mea, conformându-mă poruncilor împărăteşti ale măririi sale prea înălţatul meu frate, socot de a mea datorie, a face cunoscut, vouă românilor, că trecerea oştirilor noastre prin ţara aceasta, unde vor sta numai vremelnic, nu trebuie nici de cum să vă turbure, guvernul vostru fiind considerat de noi un guvern amic.”

Oprindu-se în dreptul unui stâlp şi citind un afipt, Parva a constatat mai întâi că proclamaţia era redactată într-o bună limbă română. Trecând cu privirea alături, el a constatat că acelaşi text era reluat şi în franceză, ba şi în rusă, remarcând că şi franceza proclamaţiei era fără cusur. Ce-i mai rămânea de făcut? Chiar textul i-o indica:

„Vă invit dar prin aceasta a urma în pace îndeletnicirile voastre şi a uşura armatei chipul de a satisface nevoile şi trebuinţele sale. Oştirile noastre nu vă vor turbura liniştea ci vor respecta legile, persoanele şi averile paşnicilor

cetăţeni.”

Parva devenise dintr-o dată un paşnic cetăţean, un cetăţean dezarmat, în mijlocul unei mulţimi sub arme. Dar el a tresărit, Proclamaţia i se adresă mai departe printr-un plural:

„*Români!*

Strămoşii noştri şi-au vărsat sângele pentru libertatea voastră. Mă socot în drept a vă cere concursul, pentru armata care trece prin ţara aceasta, spre a da mână de ajutor chinuiţilor creştini de peste Dunăre a căror nenorocire a atras nu numai compătimirea Rusiei, ci chiar a Europei întregi.”

Urma apoi o semnătură: Nicolae! Cine-o fi fost Nicolae, s-a întrebat Parva, pornind derutat mai departe, uitând atunci pe loc că mai-marii naţiilor nu-şi folosesc numele întreg, ci doar patronimicul, în acest caz Nicolae. Deci Nicolae, nu Petru, nu Pavel, nu Vasile. Ca un Nicolae să se adreseze unui întreg popor trebuia ca el să fie un cineva. Parva a observat că lumea din Iaşi se îmbulzea la stâlpi şi la ziduri, citind Proclamaţia cu ochi uimiţi, tresărind ca şi el în faţa acelui nume propriu cu care textul se încheia: Nicolae! Primarul Iaşilor, în clipa când a coborât din trăsură, a luat la rându-i cunoştinţă de acelaşi document, lipit pe uşa primăriei.

Ajungând în zori de zi la Iaşi, Parva picase în această atmosferă de derută şi paralizie. Nimeni nu-i putea lămuri nimic din ce se petrece, fiindcă nimeni nu pricepea nimic. Nici din document, pe care Parva l-a parcurs în ambele variante, n-a înţeles mare lucru, ba câteva elemente i-au stârnit surprinderea, pornind chiar de la acel „Locuitori români!” cu care proclamaţia începea. Românii erau deci „locuitori”, „habitans”, deci o populaţie, nu un popor şi un

stat, deşi în rândurile următoare se vorbea şi despre „ţara aceasta” şi chiar de „un guvern” al ei, considerat „amic”. Ştergându-şi ochelarii, lentilele păreau recalcitrante, Parva a mai citit o dată documentul, apoi a pornit fără ţintă precisă pe străzi.

Lumea din Iaşi se comporta într-adevăr ca o populaţie. Ca populaţia unui buduroi de albine, zăpăcită şi umilă, rămasă fără matcă şi aruncată pe apă. Nu ploua, nimeni nu da atenţie apelor demente din valea Bahluiului, dar inundaţie era şi pe Lăpuşneanu, şi la Golia, şi la Copou - o inundaţie de uniforme străine. Trupele ţarului năvăliseră noaptea, prin surprindere, ca pentru înfrângerea unei rezistenţe, când de fapt nu se opusese nimeni. Şi atunci? Pe de altă parte, lumea ştia de convenţia româno-rusă, pe care guvernul n-o ţinuse secretă nici pentru diplomaţia europeană şi nici pentru popor, nedisimulându-şi participarea morală la războiul care se pregătea. Şi atunci cum? Demonstraţia părea cu atât mai de neînţeles cu cât în convenţie, despre care Parva citise, se prevedea clar liberul acces al trupelor ţarului, prin teritoriul român, spre viitorul teatru de război. Şi atunci de ce această directă adresare către „locuitorii români”, care, formalmente, erau reprezentaţi în convenţie de un guvern? De ce graba de a trece frontiera, când convenţia nu fusese încă ratificată de corpurile române legiuitoare?

Parva a stat locului, examinând perindarea fantomatică a oamenilor pe străzi, încercând s-o aşeze într-un rost, dar perindarea n-avea rost. Ieşenii citeau proclamaţiile, se uitau unii la alţii, se grăbeau spre casă sau veneau grăbiţi de acasă, se grăbeau lent cum se grăbesc ei, intrau şi ieşeau din prăvălii fără să cumpere ceva, îi priveau pe soldaţii care mergeau de obicei în grupuri sau staţionau. Staţionarea era la fel de curioasă ca şi mişcarea, adică fără sens. Foarte multe prăvălii erau închise, ca şi şcolile, deşi era zi lucrătoare. Nu dăduse probabil nimeni o asemenea

dispoziţie - n-avea cine, dar mişcarea Iaşilor nu era cea diurnă, ci una de spectacol straniu. Pe străzi, trupele imperiale evoluau în linişte, într-o ordine prudentă, accentuând astfel starea bizară în care şi mişcarea şi nemişcarea păreau un joc de umbre. Nu era negură, nici ceaţă, nici soare.

Spre prânz soarele a ieşit totuşi, făcând şi mai real un spectacol care nu aparţinea locului. Undeva aproape s-au auzit alămurile unei fanfare. Erupţia de sunete l-a făcut pe Parva să se răsucească spre sursă, dar nimeni nu s-a grăbit spre locul unde era fanfara, care intona un vals trist de pe Neva. Cineva lângă Parva spunea:

— Dar trebuia să bată clopotele. Să fi bătut mai întâi clopotele... Dumneata ai auzit clopotele?

Persoana chestionată n-a răspuns, a dat probabil negativ din cap, tânărul nu s-a întors să vadă. Parva trebuia să ajungă la familia Pogor, avea în buzunar o scrisoare din Lipsca pentru cel ce era gazda junimiştilor şi s-a gândit că ora era potrivită pentru a-şi anunţa vizita. A urcat într-o birjă şi i-a cerut birjarului să-l ducă la „domnul Pogor”, ceea ce în Iaşi era o adresă notorie.

— Io vă duc, da’ nu-i nimeni acasă.

— Dumneata du-mă şi-om vedea noi.

La Pogor, casa pustie. Nici câini, nici slugi. Parva a bătut mult la poartă, îl sâcâia ideea de a nu putea depune scrisoarea, până la urmă a revenit nedumerit la trăsură.

— V-am spus io că nu-i nimeni acasă. Acu unde vă duc?

Parva a căutat în minte. În Iaşi, ar fi putut lăsa scrisoarea pentru Pogor lui Nicu Gane, deşi nu-l cunoştea, dar şi-a adus aminte de mult mai tânărul Lambrior, aproape un coleg.

— Îl cunoşti pe domnul Lambrior?

— Nu.

— Păi ce fel de birjar eşti dumneata, dacă nu cunoşti boierii din Ieş!

— Domnu’ Lambrior nu-i boier, trebuie să fie vreun fel de profesor, a răspuns neintimidat birjarul. Şi hazliu: Vă duc la cafeneaua unde beau domnii profesori.

Parva cunoştea prea bine localul, aici se slujeau cafele cu caimac la felegean, dar şi lichioruri şi mai ales excelente coniacuri franţuzeşti. Conversaţiile de la Max se prelungeau uneori până la ziuă, căpătând o turnură bahică de toată frumuseţea. Dar şi la Max era oblonul tras. Se băuse până la ziuă? Dispăruse Max din Iaşi? Oricum, nici urmă de Lambrior.

— Du-mă la poştă, a cerut Parva.

— Da, domnule, vă duc la poştă.

Şi birjarul a lovit calul cu furie, ca şi cum animalul ar fi avut vreo vină de cele ce se petreceau la Iaşi. La o răspântie i-a oprit un cordon de cazaci călare. Un polcovnic sau un alt grad i-a cerut birjarului să oprească, ceea ce omul a şi făcut, fără protest. Parva s-a adresat în franţuzeşte ofiţerului. I s-a răspuns ceva în ruseşte. Parva a reluat întrebarea în germană. Acelaşi răspuns, în rusă, dar cu un gest spre o roată a trăsurii, pe care rusul o tot arăta birjarului, părând că-l ceartă. Birjarul nu-l pricepea pe străin şi se uita neputincios la Parva, acesta se uita la rus, privindu-se tustrei în circuit închis. Cei trei nu se puteau înţelege, erau ca trei fiinţe de specii sau regnuri diferite. Parva simţea că ceva îl depăşeşte şi a coborât din trăsură. El vroia o brumă de lumină, o dumirire, un capăt de sens de care să se agaţe, iar dacă nu, vroia măcar să simtă pământul sub tălpi.

— Şi io ce fac, conaşule! l-a întrebat birjarul.

— Mă aştepţi la poştă! i-a aruncat Parva, punându-i în palmă un gologan. Întoarce şi du-te la poştă.

Trăsura a pornit, iar Parva a văzut abia acum şina roţii care stătea să cadă, ceea ce însemna că rusul îi oprise ca să le arate şina. „Nici binele nu se poate vedea, când este exprimat într-o formă incomprehensibilă” a gândit Parva,

plecând de unul singur mai departe. A trecut simplu printre şirurile de militari, fără să fie stânjenit. Circula ca printre umbre. „Probabil, a gândit el, şi umbrele în uniformă mă văd pe mine ca pe o umbră, văd prin mine. Populaţia ieşeană nu mai are pondere fizică, e o masă de umbre.” În faţa Tipografiei Naţionale, Parva s-a oprit. Ştia că aici, în tipografia Junimii, se imprimă şi „Curierul de Iassi”. „E totuşi o gazetă!” şi-a spus Parva. Şi a intrat.

Era într-o marţi. „Curierul de Iassi”, după ştirea lui, ar fi urmat să apară la răspântiile oraşului a doua zi, la ora deschiderii prăvăliilor şi gimnaziilor. Normal ar fi fost ca la gazetă să se lucreze intens sau, în condiţiile anormale pe care Parva le constata, ar fi urmat ca şi aici să fie încuiată uşa. El venea aici şi cu o treabă, intenţiona să publice în „Curierul de Iassi” anunţul unei conferinţe, prima sa conferinţă susţinută în ţară, nu orice conferinţă, ci o expunere doctă despre proiectul său. Titlul sună bine: „O nouă metodă ştiinţifică pentru studiul limbii române”. Dar şi titlul şi conferinţa deveneau vane. Cine, la Iaşi, mai putea fi preocupat de subiectul lui!

A hotărât totuşi să intre şi a împins uşa, care s-a deschis fără zgomot. În prima încăpere, nimeni. I-au atras atenţia nişte saci de mucava, un dulap cu uşile vraişte, un scaun şchiop, o mătură, iar deasupra celeilalte uşi, spre care Parva s-a îndreptat, portretul domnitorului ţării, în cromolitografie. Portretul - simplă foaie de carton, fără ramă - era bătut în ţinte, ca un „afipt”.

A bătut la cealaltă uşă - o dată, de două ori, - a dat să se întoarcă spre ieşire, dar dintr-un impuls obscur a apăsat clanţa. Clanţa a căzut jos, pe duşumea.

— Vă rog! s-a auzit o voce, dar încetaţi cu zgomotul!

Vocea aceea dureros de somativă sau rugătoare îi cerea intrusului fie să se retragă, fie să curme acel zgomot. Parva a pătruns în interior, după ce mai întâi s-a aplecat şi a cules clanţa. A stat apoi neputincios, cu clanţa în mână, în faţa

unei mese lungi la care lucra un tânăr domn, îmbrăcat în negru, cu lavalieră bogată la gât. Acesta nu i-a dat atenţie, probabil n-a luat act nici de zgomot şi nici de prezenţa noului venit. Vocea aceea dureros de somativă sau rugătoare aparţinuse deci altcuiva şi Parva a început să-l caute pe posesorul ei.

Dar nu mai era nimeni în încăpere. Parva s-a reîntors cu ochii la claia de felurimi de gazete desfăcute pe masă, între care trona cu pieptul domnul cel tânăr în negru. Părea că ies aburi de pe hârtiile lui. Insul ţinea ţigara în mâna stângă, absentă, care îi sprijinea fruntea largă, boltită, încadrată în plete negre, lungi, curgând deasupra hârtiilor. Fruntea aceea i s-a părut lui Parva cu totul desprinsă de restul alcătuirii trupeşti, plutind de una singură, deasupra mesei, deasupra pâclei de fum scoasă din ţigara uitată între degetele lungi, care nu-i aparţineau. Lângă cot, ca un rest mineral, o ceaşcă de cafea. Într-un hârb alte trei ţigarete fumau singure. „Bine totuşi că cineva se află aici, şi-a spus Parva, bine că totuşi cineva lucrează, citeşte, scrie.”

— Aş putea vorbi cu domnul administrator al gazetei? a început Parva dialogul, dar domnul de la masă nu i-a răspuns, el a schiţat doar un gest vag cu mâna, nu se ştie dacă pentru sine însuşi sau pentru oaspete.

Parva s-a aşezat pe singurul scaun disponibil, chiar în faţa domnului în negru, fără a mai aştepta să fie invitat. Clanţa pe care o tot răsucea în mâini a depus-o ironic pe blatul mesei, nu departe de călimara individului pletos. Muind condeiul în cerneală, domnul ar fi văzut-o şi implicit ar fi luat act de el, fie şi cu revoltă. Pentru a dezarma eventuala ieşire intempestivă, Parva a depus lângă clanţă cartea lui de vizită, minus hârtia cu acel anunţ privind conferinţa. Se pregătea, în preliminarii, pentru o scenă mută.

Dar între timp se edificase. Cu acelaşi domn, pe care l-a recunoscut, Parva mai avusese o scenă, tot în tensiune,

într-un anticariat, la Viena. Acelaşi domn se repezise spre *Lalitavistara*, întinsese lacom mâinile spre cartea lui - Parva n-a văzut niciodată mâini mai posesive!, după care momentul mut s-a spart, când acelaşi domn a strigat:

„— O vreau!”

„— Dar eu n-o dau!... N-o mai vând!”

Avea *Lalitavistara* cu el, undeva prin bagaje, şi surpriza pe care i-ar fi putut-o oferi aceluiaşi domn ar fi fost să-i pună în faţă, fără cuvinte, cartea râvnită şi tot atunci refuzată. Ce ochi ar fi făcut?

Dar scena mută, pe care nou-venitul o aştepta, chiar o dorea, n-a avut loc, şi Parva, uitând impulsul agresiv, s-a apucat să-l observe pe omul de la masă, care lucra concentrat. El parcurgea cu ochii gazetele româneşti şi străine, ca o maşină hipnotică de citit. Ochii nu fugeau pe pagină, ci acopereau suprafaţa. Parva însuşi folosea procedeul, acoperind global cu privirea câmpul unei pagini, detaşând cu precizie, aproape instinctiv, pasajul demn de interes, pe care tot instinctiv, automatic, mâna îl transcria pe foaia albă. Tânărul domn de la „Curierul de Iassi” lucra într-un mod asemănător. Acum mâna lui, cu degete foarte lungi, transcria. Cu stânga, lăsând ţigarea, a presărat cenuşă, şi tot cu stânga a aruncat gazeta epuizată, „Neue Freie Presse”, pe care Parva a cules-o de pe jos. Individul în negru redacta probabil o cronică a evenimentelor externe.

„— Dar bine, domnule, i-a venit lui Parva să întrebe, dumneata cauţi evenimente externe în presă, când ele au loc afară, pe stradă?! Ba mai mult, chiar aceste evenimente externe sunt deja interne de cel puţin câteva ore!” Dar Parva a tăcut, urmărindu-l în continuare pe tânărul domn, care acum examina alte gazete. *Deutsche Zeitung*, apoi *Pester Lloyd*, apoi *Memorial diplomatique*, apoi *Journal de Saint-Petersbourg*, toate vechi, ajunse la Iaşi cu cel puţin trei sau cinci zile întârziere. Lui Parva i-a venit să strige:

„— Domnule, dar aceste evenimente în care dumneata

cotrobăieşti nu mai fac doi bani! Ascultă-mă pe mine, aruncă-le pe toate pe fereastră! Tot ceea te e important în clipa de faţă se petrece nu în Europa, ci la Iaşi, dincolo de aceste hârtii, în stradă! Uită-te în stradă!”

Tânărul în negru nu l-a auzit însă, nu l-a simţit măcar. Părea ca un horn inert de vulcan din care ies aburi. Temperaturile din adânc nu se simţeau, nu se vedeau nici scânteile aruncate dincolo de orizontul privirii, undeva peste nori sau peste timp. Tânărul avea în toate un fel de absenţă ameninţătoare. Pe cine ameninţa de fapt, când el, tânărul, nu lua act de nimeni? Apoi mâna stângă a tânărului domn a căutat, pe bâjbâite, chibriturile de pe masă. Nu le-a găsit şi Parva i-a oferit chibriturile lui. „Ar fi culmea să-i aprind şi ţigara!” şi Parva a râs. „În fond asemenea gesturi între oameni aflaţi în abstragere se fac curent. Şi nu se spune nici măcar mulţumesc.” Cum domnul nici n-a spus. Apoi încă o pagină întoarsă, de astă dată în enervarea vizitatorului. Parva şi-a îngăduit gestul crud de a se juca cu clanţa, ciocănind cu fierul în masă. Bătea în masă, ca într-o uşă, chiar sub nasul tânărului cu lavalieră, fără să reuşească să-l sustragă, fără a reuşi să-l scoată din minţi. „Am să sparg călimara! şi-a propus Parva, mă va privi sigur cu nişte ochi de fiară.” Domnul de la masă a strigat:

— Dar intră o dată! şi şi-a văzut de scris mai departe.

Probabil că abia acum auzise bătaia în uşă sau ultima întrebare a lui Parva. De fapt nici literele nu le vedea, le primea probabil înlăuntrul său, prin ochii imenşi, întunecaţi, fără iradieri spre lume. În toate, s-ar fi putut spune că e frumos, iar Parva nu şi-a putut stăpâni un fior intens de gelozie masculină. Apreciindu-se lucid, el nu pierduse niciodată din vedere cusururile proprii, pe care le etala cu suferinţă, dar şi cu orgoliu, ostentativ, mai ales în faţa femeilor. Oricum, într-o situaţie similară, Parva nu şi-ar fi îngăduit luxul de a se lăsa observat. „Frumuseţea, şi-a spus el, ca să se lase calm observată, trebuie să fie ori

inconştientă de sine, adică placidă, ori pur şi simplu imbecilă.”

Tânărul din faţă, a observat Parva, risca prea mult, fiindcă el avea totuşi şi câteva cusururi. Gura puternică şi mare, în echilibru cu deschiderile ochilor, avea în arcul buzelor cărnoase ceva agresiv. Tăietura fină a nasului destăinuia, la întâlnirea cu nările, o urmă de vulgaritate. Îi plăceau, se vedea, gusturile tari. Toate aceste cusururi erau însă atenuate de fruntea vastă, abstrasă, marcant semeţită datorită pletelor acelea negre şi lungi. „Este, desigur, şi în abstragere o poză”, a conchis Parva, satisfăcut de a-l putea nega. Renunţase între timp să mai bată cu clanţa în masă. Parva cunoştea poza abstragerii, el însuşi o fructifica până la abuz. „Psihologic, şi-a mai spus el, individul intelectual, când e normal dotat, este un distribuitiv, un atent la tot ce-i în jur. Să nu-mi spună mie domnul acesta că nu mă vede!... Da, domnule, mă vezi, mă urmăreşti chiar, aşa cum m-ai văzut şi atunci, la Viena!” Domnul a tuşit, ceea ce însemna că pricepuse.

La Viena, Parva şi tânărul din faţa lui se ciocniseră la sfârşitul unei conferinţe, în marginea unei propoziţii despre timp, aparţinând lui Kant. Parva făcuse atunci elogiul clipei. Tânărul domn îl contrazisese, fără a i se adresă direct. Procedase suveran rece, abia schiţând un zâmbet de milă pentru ascultători, un zâmbet inuman de distant, de care numai Parva ar fi fost în stare sau poate, la Iaşi, domnul Maiorescu. Zâmbetul acela spunea în fond că între el, domnul student, şi între Kant s-a stabilit o familiaritate pe care n-o putea desface nimeni. Apoi a urmat scena cu *Lalitavistara*, în sfârşit acum şansa lui Parva de a-şi lua revanşa. I-ar fi putut da cartea „— Iată revanşa mea!” Dar de ce cartea şi nu simbolul cărţii - calul! „Poftim, domnule, nu-ţi dau cartea, dar îţi dau calul!” Deşi mai bine ar fi reţinut calul, dăruindu-i cartea, eventual şi cu o scurtă dedicaţie: „Domnului M. E., această Viaţă a lui Budha, ca

punte între două posibile înălţimi himalaiene. L.P.” Ar fi respins tipul cartea? Atunci probabil şi calul: „— Ia-ţi calul tău şi umblă!”

Parva s-a ridicat în picioare, pregătindu-se să iasă, când domnul cu lavalieră a aruncat o filă de pe masă, cocoloşind-o mai întâi, enervat de a nu fi nimerit coşul de hârtii. Parva a cules ghemotocul de hârtie şi l-a desfăcut. Era curios să vadă ce resturi sau aşchii de idei aruncă individul de sub peniţă şi a citit:

„*Când timpul calcă-n lume el nici un pas nu face.*”

„Pe naiba! a strigat Parva în gând. Cum nu face nici un pas când Timpul ne calcă cu ciubotele!” Tot atunci a dat buzna în încăpere un băiat de tipografie, care a împins uşa, a dat s-o închidă, a părut uimit de absenţa clanţei. „Fantastic, şi-a spus Parva râzând interior, toţi folosesc uşa, toţi îi recunosc deci necesitatea, dar nimeni nu bate în gaura clanţei un cui, un simplu cui!” Parva i-a arătat băietanului clanţa, acesta a luat-o, a potrivit-o la loc - fără s-o fixeze cu vreun cui! - apoi s-a apropiat de masa domnului tânăr. Acesta i-a împins maşinal manuscriptul. „Deci vede!” a exclamat Parva, primind confirmarea. Apoi a constatat că şi vorbeşte, fiindcă înainte ca puştiul să dispară, domnul tânăr i s-a adresat:

— Mai întoarce-te peste vreun ceas!

Puştiul a ieşit, clanţa a căzut din nou pe podea. Parva nu făcuse niciodată jurnalistică, n-avea de gând să facă, iar stupoarea lui era să-l afle aici tocmai pe domnul cel mai inapt să facă meseria aceasta. „Ei bine, domnule logodnic al ideilor pure, i-a spus Parva tot în gând, eşti în sfârşit în clipă!” Şi privindu-l din uşă: „Să te văd, mâine!... Voi citi «Curierul de Iassi» şi te voi adnota.”

Luase de pe masă cartea de vizită şi o pusese înapoi în buzunar. Nu mai avea de ce rămâne aici. Şi-a luat şi chibriturile. Ieşind, n-a mai pus clanţa în uşă. N-a auzit nici când tânărul de la birou, ridicând ochii din hârtii, a întrebat

adresându-se cine ştie cui:

— Căutaţi pe cineva?

Parva se afla în stradă şi îl căuta acum pe Lambrior. Pe acesta, cu care avusese raporturi reci, nu-l putea totuşi vizita fără să-l prevină, tocmai de aceea şi ceruse birjarului să-l ducă la poştă, ca să-i expedieze mai întâi un bilet.

Poşta funcţiona, deci un rest de autoritate civilă mai dăinuia încă la Iaşi. Parva s-a aşezat la masa lungă, a conceput mai întâi câteva depeşe prin care îşi anunţa sosirea la Bucureşti, apoi a scris o scurtă scrisoare către Nicu Gane. Ştia că literatul junimist colecţionează orice rând şi s-a chinuit să scrie citeţ, perfect caligrafic, deşi conţinutul biletului era anodin: „Recurg la bunătatea Dvs., negăsindu-l pe onor dl. Pogor la Iaşi”. Apoi „asigurarea sentimentelor de perfectă stimă.”

Parva s-a întrebat, închizând plicul, dacă „perfecta stimă” pentru Gane nu-i cumva exagerată. Aceeaşi formulă oferită domnului de la *Curierul din Iassi* l-ar fi turbat: acela se închipuia geniu! A scris apoi şi an bilet pentru Lambrior, după care s-a adresat funcţionarului de la ghişeu:

— Pot trimite nişte scrisori în oraş?

— Bine-nţeles, domnule.

— Pot aştepta răspunsul aici?

— Bine-nţeles, domnule.

Încă o dovadă că poşta funcţiona bine, ba chiar cu promptitudine, solicitudinea personalului fiind perfectă. Peste mai puţin de un ceas îl avea în faţă pe Lambrior, care părea picat din lună.

— Ce se întâmplă aici, în ţară, domnule Lambrior?

— Cum ce se întâmpla!

— Dumneata nu vezi?

Părea că Lambrior nu vede nimic, deşi era limpede că îl vedea măcar pe Parva, care se afla stupefiat în faţa lui.

— Ce se întâmpla la Iaşi?

— La Eş’?

— Dar, domnule Lambrior, observ că sunteţi sub ocupaţie.

— Cum asta?!

Lambrior părea speriat de constatarea lui Parva mai mult decât de realitate. Sau nu vedea?

— Dar ce face guvernul?

— Guvernul?!

— Da, guvernul!

Lambrior a părut în sfârşit a pricepe, el i-a dat lui Parva explicaţii largi despre guvern - cine făcea parte din noul cabinet, căindu-l pe Maiorescu - „Bietul domnu’ Maiorescu”, care „chicase anu’ trecut di la guvern”, iar acu „canalia liberală” îl pusese sub o anchetă parlamentară. Şi întrebarea, către Parva:

— Vai di mini şi di mini, nu ştiţi di aiasta nimic?

Nici despre alte noutăţi, debitate de Lambrior, Parva nu ştia nimic. „Chicase de la primăria Eşului şi domnu’ Nicu Gane”, „Domnii Xenopol şi Burlă o fost săracii daţi afarî di la Universitate, ca nişte slugi proaste”, „Domnu Pogor o dimisionat, n-o mai putut răbda!”, „Cât priveşte domnu’ Eminescu...” Lambrior a dat din umeri şi a făcut o grimasă amară, menită a ţine loc de orice altă explicaţie privind situaţia lui Eminescu, pe care Parva îl văzuse la „Curierul de Iassi”, fără ca domnul în negru să-i facă vreo impresie. În fond de ce „bietul”, când conducea o gazetă! „Şi astea toate, a încheiat Lambrior, din cauza *canaliei liberale*!” Pe Parva îl scandaliza şi moldovenizarea lui Lambrior - inadmisibilă la un intelectual, ca orice vorbire dialectică, dar îl scandaliza şi afonia aceluiaşi ins în materie de politică - acesta îi debita cancanuri în loc să-l informeze. El i-a strigat lui Lambrior întrebarea, ţipând-o aproape, ca să-l dezmeticească:

— Bine, domnule, dar guvern mai există?

Ochii năuci ai lui Lambrior au clipit de câteva ori. Se dezmeticise, în fine:

— Există. Nu v-am spus că-s la putere liberalii?

— Nu te întreb dacă guvernul e alb, roşu, galben sau albastru, te întreb dacă stă cineva la cârmă. Şi ceva mai calm: Mă gândesc la sensul acţiunii guvernului, în cazul când noul guvern nu s-a prăbuşit. Şi privindu-l pieziş: S-a prăbuşit?

— Păi nu s-a prăbuşit! l-a asigurat senin Lambrior.

„Una din două, şi-a spus Parva, dându-şi capul pe spate şi rămânând multă vreme într-o stare de îngheţ - ori acest om are o linişte sublimă, pe care n-o clinteşte nimic, ori eu sunt un halucinant în contact cu realul.” A hotărât că e stupid să prelungească poza meditativă - Lambrior îl şi privea ca pe un apucat - şi a trecut la altceva, la filologie, domeniu oricum mai familiar lui Lambrior. Parva ar fi trebuit să-i spună că dorise să ţină o conferinţă la Iaşi. Dar şi discuţia aceasta a fost o ratare. Făcându-i nişte observaţii, care minimalizau proiectul şi care l-au scandalizat pe Parva, Lambrior devenea în ochii tânărului un ins pierdut, Parva i-a refuzat până şi oferta de a prânzi împreună.

— Dar mai ieste timp până plecaţi din Eş’, insista Lambrior. De ce şi nu mâncaţ’ întâi?

A început acea văicăreală provincială, moldovenească, legată de actul ospeţiei - „Da, cum şi nu mâncaţ’, da’ di ci sî nu mâncaţ’, măcar oleacă, olecuţă, şi puniţ măcar ceva în gurî” - pe care Parva o detestă.

— Fiindcă n-am timp, domnule! i-a strigat el lui Lambrior, întorcându-i spatele.

S-a decis să plece pe loc la Bucureşti. Între tânărul în negru de la „Curierul de Iassi” şi Lambrior era hotărât o distanţă respectabilă. Între el, Parva, şi Lambrior era hotărât o prăpastie - Parva o credea cu toată fiinţa. El şi-a promis să rupă cu Junimea, care şi aşa nu mai exista, întorcând spatele tuturor acestor domni care se dovedeau a nu mai fi buni de nimic. Ceea ce-l preocupa acum pe Parva, urcând în tren, era ideea de abstragere. „Abstragerea

trebuie opusă haosului, cu haosul nu se poate lupta”. Şi mai târziu: „Haosului nu-i poţi opune decât puterea echivalentă a detaşării.”

Oraşul rămăsese în urmă, înecat în ape tulburi şi trupe străine. În Iaşi un singur ins n-a ştiut de intrarea oştilor ţarului, de pornirea războiului, de bombardamentele, de incendiile, de morţii şi răniţii care au urmat: acel institutor din Ţicău, care sforăia în bojdeuca lui ca ursul în bârlog. Institutorul avea somnul greu, pe el nu l-au trezit nici măcar tunurile care au bubuit mai apoi la Dunăre. El scria în acel timp un basm lung, poate cel mai lung din literatura română, un basm cu desfăşurare de epopee, cu un titlu simplu: *Povestea lui Harap Alb*. Aflând de la Lambrior că Creangă scrie un basm cu titlul *Povestea lui Harap Alb*, Parva şi-a spus: „Ce absurd lucru, tradus în oricare altă limbă decât româna, *harap* devine *negru*, deci un Negru-Alb. Deci eroul lui Creangă este un Negru-Alb sau un Alb-Negru, ceea ce este o culme a imposibilului.”

Şi Parva a închis uşa vagonului care-l ducea spre Bucureşti.

Războiul fusese declarat oficial în 12 aprilie, la miezul nopţii şi tot în miez de noapte vestea a ajuns la prinţ, adusă de Brătianu.

S-a hotărât atunci pe loc convocarea cabinetului de miniştri, în sesiune de urgenţă, iar mai-marii statului, treziţi brusc din somn, aduşi cu trăsurile şi depuşi la palat, au făcut mutrele cele mai speriate. Docan de la Lucrările Publice, un om greoi şi ticăit, nu izbutea nicicum să iasă din somn, odată deşteptat el se mişca somnambulic, nu ştia ce face, acum adusese pe chip şi un abur de spaimă, o spaimă care se lupta cu resturile somnului, cu un coşmar care venea mai curând din el, după ochii goi cu care ministrul privea în afară, la cei din jur, fără a pricepe unde se află. În schimb Câmpineanu, de la Justiţie, pe deplin treaz, fuma

continuu, aprinzând ţigară de la ţigară. Panica lui părea a fi că şedinţa de consiliu va începe foarte curând, mai înainte de a trage o ultimă gură de fum care să-i limpezească un gând. Chiţu de la Culte, cel mai speriat dintre toţi, părea zguduit de frig. Intrând în palat, el a descoperit aici un frig de gheţărie, care l-ar fi obligat să rămână îmbrăcat cu şuba, dacă se putea, dar nu se putea. El era gata la orice surpriză, iar acest gata se vedea, Chiţu nu-şi putea stăpâni frisoanele. În timpul zbuciumatei şedinţe pe care a urmărit-o cu o tremurată încordare, Chiţu trăgea mereu cu coada ochiului spre colţul unde se afla un şemineu de marmură, probabil rece. Ministrul simţea nevoia să-şi încălzească măcar mâinile - degetele măcar! - pe care şi le freca fără astâmpăr, dând să şi le smulgă. S-au strâns până la urmă în jurul mesei de consiliu, destul de grabnic, vreo cincisprezece persoane - miniştri, consilieri, secretari - Brătianu aflându-se mai de mult la prinţ, în bibliotecă, într-un colocviu prelungit cu şeful statului.

O figură ceva mai liniştită a făcut generalul Cernat, ministrul de război, el fiind obişnuit cu alarmele, cu goarna şi cazarma. Auzind vestea, Cernat a sărit din pat de-a dreptul în cizme, cu cizmele a sărit pe capra trăsurii, lângă soldat; s-a dus însă nu la palatul din centru, unde era convocat, ci mai întâi la ministerul de care răspundea, ordonând cu de la sine putere alarmarea trupelor, de pe întregul teritoriu. Cernat a şi sosit la şedinţa de la palat cu întârziere, dar cu treaba făcută, în clipa în care dezbaterea depăşise preliminariile. Le depăşise e un fel de a spune, fiindcă la ordinea de zi - de noapte! - se afla un singur punct: pătrunderea unor trupe străine în ţară, fără nici o prevenire.

Dezbaterea nu se putea urni din acest punct sau se-nvârtea în jurul lui, punctul avea o putere magică de atracţie, toţi, inclusiv Docan şi Chiţu, se ciocneau de ţinta fierbinte, iar acel punct creştea, se înălţa, devenise un stâlp

ameninţător în centrul micului cerc de miniştri, împiedicându-i să se vadă şi să se audă unii pe alţii. Câmpineanu, ministrul Justiţiei, care se afla cel mai aproape de prinţ, la stânga lui Docan, făcea astfel eforturi să vadă măcar faţa prinţului, vrând parcă să se încredinţeze că ceea ce aude şi vede - incredibilul - e real, real ca şi - să spunem - prinţul.

Dar nici prinţului nu i se părea real tot ceea ce se întâmpla. El primise vestea adusă de Brătianu, în bibliotecă, şi prima lui reacţie a fost un „Cum asta!”, după care a urmat un recul interior, apoi întrebarea dacă „Aşa ceva e cu putinţă”. Acum el a repetat în faţa miniştrilor, cu voce albă, întrebarea privind faptul - trecerea frontierei, la ceas de noapte, de către trupe străine -, iar Brătianu a repetat confirmarea, arătând telegrama prefectului de Iaşi, pe care o şi pusese pe masă, în faţa tuturor. Prinţul a ascultat răspunsul repetat al primului ministru, cu o faţă împietrită. Apoi, retrăind acel recul, el s-a întrebat cu voce tare, din nou, pe sine, dar acum şi pe cei din jur, dacă „Aşa ceva e cu putinţă!”. Întrebarea ar fi trebuit să se adreseze ministrului de externe, care era dator să confirme neverosimila ştire prin nişte acte oficiale. Dar Kogălniceanul lipsea. Ca şi Cernat, Kogălniceanu n-a mai făcut drumul spre palatul princiar, când a aflat vestea despre intrarea trupelor străine în ţară, ci s-a abătut întâi pe la consulatul rus, l-a trezit din somn pe baronul Dimitrie Stuart, l-a rugat să-i confirme ştirea, l-a somat să i-o notifice oficial, chiar în starea în care consulul se găsea, în cămaşa de noapte. Se aştepta deci sosirea lui Kogălniceanu. Un răspuns la întrebarea prinţului putea fi adus doar de ministrul de externe, care era dator să cunoască mişcarea evenimentelor internaţionale şi să ţină la curent guvernul. Dar la departamentul pe care îl conducea de câteva zile, Kogălniceanu nu primise oficial nici o notificare despre intenţia părţii ruse de a trece cu trupe frontiera, nici prin

consulatul rus de la Bucureşti şi nici direct prin Petersburg. Dacă n-ar fi fost real, buimăcitor de real, faptul ar fi putut fi lesne dezminţit, lipsindu-i suportul oficial, acel suport de declaraţii, note, informări diplomatice, care toate au menirea de a legiui un act ştiut de toată lumea, transformându-l într-un act de stat. Asemenea confirmare lipsea însă şi prinţul a rămas într-o stare fără reacţie, vecină cu catalepsia.

Între timp, în aşteptarea ministrului de externe, adunarea s-a mişcat şi s-a răsucit, dar nu s-a destrămat, cum nu se poate destrăma un bolovan de zăpadă prins în strânsoarea frigului, iar frig în încăpere era destul. Nimeni nu se putea ridica de la masă, fiecare se afla ţintuit pe scaunul lui de supliciu, în golul lui, un gol pe care trebuia să-l umple singur, simţind în preajmă - precară consolare - golul celuilalt, al omului de alături, tot un biet ins care nu reuşea să apuce din întâmplarea dată măcar un sens. Lui Chiţu îi era acum cald, ministrul de la Culte şi Instrucţiune se răsucea pe loc ca într-o frigare, acum simţea că-l trece transpiraţia, care îi invadase cămaşa, îi muia gulerul şi manşetele. Neputinţa de a se mişca, de a se agita, îi dădea o dureroasă suferinţă; îi curgea apă şi din mâini. În mintea lui speriată, acum liberă prin spaimă, ţiuia încă o grijă, poate măruntă, poate absurdă, dar grijă: trebuia oare să dea ordin să se închidă şcolile? „— Domnilor, îi venea lui Chiţu să strige, dar nu vă daţi seama, existenţa noastră normală se va da peste cap! Elevii nu vor mai trece în vara aceasta examenele de sfârşit de an.” „— Ei şi! ar fi răspuns probabil Brătianu, de examene ne arde? Dar poate că vara asta nici grâul nu-l vom culege!” Era de faţă şi ministrul Domeniilor, care tăcea. Drept care Chiţu a tăcut, la rându-i, reprimându-se. Grijile pe departamente cădeau baltă, cui îi mai ardea de grâu, de şcoli, de justiţie, când totul se surpă! Câmpineanu de la Justiţie fixa cu ochi tulburi scrumiera de bronz de pe masă, ca şi cum soluţia dilemei care-l frământa

se afla acolo. El s-a ridicat o clipă în picioare, simulând a-şi stinge în scrumiera de bronz ţigara consumată, după care s-a aşezat la loc, neputincios.

Prinţul rămânea închis în muţenie. În faţa lui era Brătianu, omul care negociase convenţia româno-rusă, în urmă cu doar câteva luni, în Crimeea, la Livadia. Un scaun gol era destinat celuilalt sfetnic, ministrului de externe Kogălniceanu, care semnase convenţia la 4 aprilie în numele ţării, deci în numele prinţului. Cei trei bărbaţi, dintre care unul lipsea, erau legaţi în acea clipă printr-un act, care, dacă era real, actul diplomatic la care subscriseseră tustrei ar fi devenit un simplu petic de hârtie. Nu se putea totuşi ca actul să fie real, a nu fi cu putinţă era o şansă. Şansă care s-a spulberat la sosirea lui Kogălniceanu:

— Consulul rus, baronul Dimitrie Stuart, a început ministrul de externe, confirmă ştirea, i s-a comunicat telegrafic şi lui. Trupele imperiale au intrat la Iaşi. În schimb, consulatul nostru din Petersburg nu ştie nimic. Culmea!

— Ce e culmea! a sărit primul ministru clocotind. Ce nevoie mai am de confirmarea consulatului din Petersburg! Şi tot el: - Nici primarul de Iaşi n-a ştiut nimic până n-a văzut soldaţii ţarului cu ochii lui. Între timp a citit şi Proclamaţia. Poftim! şi Brătianu a pus pe masă textul telegrafiat al Proclamaţiei. Şi tot el: Trupele au intrat, tot acum, şi pe la Cahul. Poftim!

Descărcarea aceasta nervoasă a fost că încă un şoc. Şocul l-a provocat nu atât ieşirea premierului, cât documentul pe care acesta l-a aruncat pe masă, cu nervi. S-a întâmplat atunci un lucru de mirare, ca şi la Iaşi. Cei prezenţi au luat act uimiţi nu de ceea ce auziseră - faptul neîndoielnic al intrării trupelor - ci de ceea ce citeau, abia proba scrisă convingându-i într-adevăr, până la stupoare. Docan s-a trezit pe deplin şi a început să strige. El nu mai

întreba ca adineauri, când repeta prosteşte întrebarea prinţului — Cum e cu putinţă?! - ci acum urla:

— Ce facem? adică pe care fereastră sărim afară. Şi din nou: Ce facem?

Acolo unde se aflau şi câţi erau, în trenul evenimentului, nu se ştia care sunt pasagerii întâmplători şi care cei adevăraţi - clipa nu limpezise încă nimic. Dar acel „— Ce facem?” - a formulat somaţia. Probabil trebuia ceva făcut, fiecare o resimţea, sentimentul a devenit însă acut abia după strigătul lui Docan. Un minim instinct de conservare îi şoptea acestuia că, plecând de acasă, uitase descuiate uşile, deşi cheile le avea în buzunar. El şi-a dat seama de asta în clipa când, strigând, a nimerit cu mâna în buzunar şi a atins cheile, care au şi sunat. Acum precis toţi cei din casă, şi-a spus Docan, aflând vestea invaziei or să fugă, în lipsa lui, care cu ce apucă, mai ales slugile, lăsând uşile vraişte. Vedea spectrul casei goale apoi spectacolul bejeniei bucureştenilor spre munţi, după legea veche: intră ruşii, intră şi turcii, ţara se destramă! Întrebarea lui — „Ce facem?”, adresată sieşi şi tuturor, a rămas însă suspendată în aer. Aruncând întrebarea şi aflându-se sub ea, ca sub un plafon, Docan se simţea acum ceva mai bine. Spusese totuşi ceva, înălţase acel plafon. Mai urma ca şi ceilalţi să facă ceva, dar ceilalţi tăceau paralizaţi, inclusiv Brătianu.

Generalul Cernat a tuşit, mişcându-se în scaun. Generalul nu cuteza încă să se bage în vorbă, mai ales acum într-un moment de cumpănă, dar ştia că trebuie, simţind că lucrurile se răstoarnă. Brătianu a prins privirea generalului şi l-a îndemnat cu un „Hai!”. I-a şi zis:

— Hai, generale, spune!

— Trupele sunt alarmate pe întregul teritoriu, a spus Cernat dintr-o suflare, cu un glas răguşit, apoi a tăcut.

— Aceasta e bine! a aprobat prinţul, trăind o clipă de destindere.

Comunicarea aceasta a generalului, răguşită şi parcă

lătrată, cu glasul unui dulău de curte, a adus un prim respiro, un moment de siguranţă pentru toţi. Oricât ar fi fost de mică, armata exista. Armata era la frontiere - de fapt în bivuacuri, dar pusă în stare de alarmă! - deci armata era la datorie. Prinţul ceruse calm armatei, printr-un ordin de zi. Acum generalul Cernat, ministrul de război, pusese în alarmă trupele, iar vestea alarmei a adus pe faţa prinţului calmul. Calmul s-a răspândit şi pe alte câteva feţe, un început de calm, chiar Docan, care făcea figură de înecat, a apucat cu nădejde în mâini acest pai - armata -, ca să-şi dea apoi seama, imediat, că paiul nu-l ţine deasupra apei şi să strige:

— Domnilor, dar armata noastră e mică şi slabă. Nu ne poate salva armata!

— Cum asta! a intervenit prinţul. Dar armata aşteaptă ordinul meu.

Intervenţia prinţului, ţâşnită brusc, dintr-un adânc ultragiu, a provocat o stânjenire. Deci nu toţi cei prezenţi aveau încredere în armată. Mai mult chiar, strigătul lui Docan a aruncat îndoiala asupra soluţiei militare - cine se putea opune unor forţe uriaşe, pe care toţi le cunoşteau!

După ce adusese o clipă de siguranţă, armata era acum scoasă din joc, tacit, ea devenea un obiect inutil, un obiect de care se legau prin răspunderi prinţul şi Cernat, ambii inutili.

— Domnilor, a intervenit şi Câmpineanu, cu forţele care se pun în joc nu e de glumit.

Toţi ştiau la ce se referă Câmpineanu. Toţi cunoşteau, suficient de bine, uneori pe propria lor piele - minus prinţul - istoria războaielor dintre ruşi şi turci, fiecare în parte putând evoca amintirea unor răvăşiri, distrugeri, catastrofe. În preliminariile războiului Crimeei, ţările române fuseseră strivite sub o triplă invazie - rusă, turcă şi austriacă - iar cei doi prinţi domnitori îşi făcuseră bagajele, pornind în bejenie. Acest spectacol, retrăit de toţi cei prezenţi - minus prinţul -

l-a făcut pe Câmpineanu să avanseze o primă propunere, pe care el o socotea singură:

— Ar fi poate potrivit, tocmai de aceea, a spus el, ca alteţa sa prinţul să se retragă din Bucureşti, undeva la munte.

— De ce să se retragă? a ripostat primul-ministru.

— Fiindcă aceasta ar fi o primă formă de protest. Guvernul e cu mâinile legate, printr-o convenţie, o convenţie prin care s-a admis trecerea trupelor străine prin ţară.

— Dar care nu e ratificată de corpurile legiuitoare române! a precizat ministrul de externe. Convenţia intră în vigoare abia când Parlamentul o aprobă, or n-a aprobat-o. Peste toate, şeful trupelor străine se adresează direct populaţiei, printr-o proclamaţie, peste capul şefului de stat. Ca odinioară!

— Tocmai de aceea retragerea prinţului e cel mai adecvat răspuns, a insistat Câmpineanu.

— Şeful statului nu poate părăsi Capitala, nici statul! a strigat Brătianu. Vom găsi o altă formă de răspuns. Şi răcnind aproape la Câmpineanu: Domnule, dumneata nu înţelegi că noi trebuie să existăm?

Toţi s-au întors către Brătianu, inclusiv prinţul, simţind că în acel om mic şi uscat clocoteşte o îndârjire care va exploda. Desigur, toţi vroiau să existe. Docan ar fi fost dispus să existe oricum. Dar cum! Despre felul cum s-ar putea exista, primul-ministru nu spusese nimic. Nici prinţul. Mai puţin încordat decât ceilalţi, şeful statului părea totuşi surprins. Se discuta despre el ca şi cum n-ar fi fost de faţă, ca şi cum persoana lui era cumva absentă. Cei prezenţi îl priveau la rându-le pe prinţ ca pe un obiect, un obiect desigur scump, de vreme ce trebuia salvat cu orice preţ. Se părea chiar că din toate lucrurile care trebuiau salvate - şcoli, palate, stat, drumuri de fier - cel mai important obiect era el, persoana lui îi preocupă pe toţi. Chiar Chiţu s-a

simţit dator să intervină şi să întărească propunerea lui Câmpineanu:

— Dar alteţa sa trebuie să se salveze în primul rând!

— Şeful statului nu poate părăsi Capitala! a răspuns prinţul, arătându-şi astfel voinţa de a ieşi din condiţia de obiect pe care i-o impuneau ceilalţi. Şi cu decizie definitivă: Voi rămâne aici.

Decizia aceasta, definitivă, le-a dat celor prezenţi un nou început de linişte. Neliniştit părea acum Kogălniceanu; pe măsură ce lucrurile tindeau să se limpezească, ministrul de externe îşi sporea frământarea.

— Totuşi n-avem nici o posibilitate normală de protest, a spus el, trăind vizibil neputinţa. Şi aceasta fiindcă situaţia este cu totul anormală!

— Exact ce spuneam şi eu! a întărit Docan.

Omul acesta, făcut pentru timpuri normale, n-avea în fond nici o vină. El era un bun ministru - fusese şi ministrul Poştelor în Moldova de dinaintea Unirii - şi ar fi urmat a mai fi un bun ministru dac-ar fi fost timpuri normale. Dar timpurile erau anormale, nu numai de la sine, ci şi prin contribuţia unor oameni ca Brătianu, cel care moşise Convenţia. Toţi se întorceau acum cu gândul la Convenţie. Chiţu a şi spus-o:

— Poate că n-ar fi trebuit să semnăm Convenţia.

— Şi dacă nu semnam Convenţia, crezi că armatele nu intrau peste noi? a strigat Brătianu.

Acum furtuna se mutase de-acolo de unde bântuia, de la frontieră, direct în micul cerc al miniştrilor. Replica lui Chiţu îl punea în cauză pe Brătianu, el fusese cu Convenţia, şi priviri acuzatoare îl ţinteau pe primul-ministru.

— Intrau, a replicat Câmpineanu, dar intrau altfel, fără a le mai pune în situaţia de a călca în picioare şi un tratat!

— Domnilor, a ripostat Brătianu, ridicându-se în picioare, dar noi am vrut prin această Convenţie să normalizăm relaţiile acestui stat cu lumea. Convenţia este un prim act

între două state suverane. Prin Convenţie admitem trecerea trupelor, în schimb ni se respectă frontierele, ni se respectă instituţiile şi forma de stat.

— Cum ni se respectă, când iată ne-au nesocotit! a strigat Chiţu. Şi atunci de ce era nevoie de Convenţie?

— Vrei să spui că ne nesocoteau oricum! a răspuns Brătianu. Ei bine, eu am vrut să se vadă asta şi din acte. Cu actele în mână.

— Şi cu actele astea unde ne ducem, la Dumnezeu? a urlat Câmpineanu, bătând cu pumnul în masă, ceea ce era excesiv.

— Da, ne ducem dacă e nevoie chiar la Dumnezeu, a răspuns Brătianu, acum cu un glas stins.

— Situaţia este cu totul anormală, s-a văitat Chiţu.

Situaţia anormală se simţea acum şi în vecinătatea sălii de consiliu, unde începuse o mişcare surdă. Palatul se trezise şi fremăta. Liniştea pe care personalul şi-o impusese - liniştea stăpânului - liniştea cu care erau firesc ocrotite asemenea reuniuni, se transformase brusc într-o surdă nelinişte, cu accentul unei uşi trântite, o clanţă care scăpase din mâna cuiva, care a răspuns în bufnitura unei ferestre. A început şi vântul, un vânt care juca drăceşte pe acoperiş.

— Mai există o şansă, a început Kogălniceanu, care căuta cu orice preţ o soluţie cât mai cuminte. Există şansa ca despre intrarea trupelor în ţară majestatea sa împăratul să nu ştie nimic.

Încă un respiro. Există într-adevăr posibilitatea ca suveranul rus să nu fie amestecat în această situaţie confuză, ceea ce deschidea o perspectivă - raporturile dintre cei doi şefi de state puteau rămâne în acest caz normale. La o asemenea şansă gândea şi prinţul, şi ceilalţi, din chiar clipa în care ministrul de externe a schiţat-o.

— Dar există declaraţia oficială de război! a ripostat Brătianu, provocând încă un şoc. Or, prin procedarea

aceasta se ignoră persoana unui stat care a subscris o convenţie, care e favorabil războiului, mai mult chiar, care s-a angajat să-l susţină. Şi cu calm glacial: Domnilor, să nu ne înşelăm, trupele străine se află în ţară şi se îndreaptă acum spre Bucureşti. Tot ce putem face este să arătăm că suntem un stat.

Un îndemn care a îngheţat gesturile, privirile, gândul. În pauza care a urmat, un secretar al curţii a introdus în sală un curier guvernamental care a depus în mâna lui Brătianu încă o depeşă. Primul ministru a citit-o şi a transmis-o mut prinţului. Acesta, la rându-i, a trecut-o ministrului de externe. În fond chiar pe el îl privea. El, Kogălniceanu, schiţase acea şansă. Şi el a rezumat conţinutul telegramei pentru ceilalţi, reducându-l la cinci cuvinte:

— Ţarul se află la Chişinău.

Deci ţarul ştia. Această veste a pus punct adunării; toţi au simţit impulsul de a se ridica în picioare, ceea ce au şi făcut, mai întâi ridicându-se prinţul. Era limpede totuşi că adunarea nu poate fi încheiată aici, că se presimte o decizie, toate se prăvăliseră către clipa deciziei, dar spaima primului ministru, ca şi a ministrului de externe - în timp ce prinţul se plimba concentrat - era ca nu cumva această decizie să fie o eroare. Cu graba de a evita o eroare, Brătianu a preîntâmpinat iniţiativa prinţului, aruncând primul soluţia:

— Domnilor, vom folosi armata. Vom retrage armata de pe linia Dunării, în interior. Deocamdată armata de la Calafat. Apoi armata de la Giurgiu.

Prima parte a propunerii - „Vom folosi armata!” - a liniştit, cea de a doua a speriat. Prinţul s-a oprit din preumblare, s-a aşezat, a cerut un răgaz de meditaţie. Kogălniceanu a propus ca acest răgaz să fie prelungit până la ziuă. El a cerut ca miniştrii să se readune la palat în plină zi, la orele nouă, după ce fiecare în parte ar fi obţinut informaţii în plus. Ministrul de externe intenţiona ca în acest

răstimp să se consulte şi cu ceilalţi reprezentanţi diplomatici ai marilor puteri, cu consulii străini din Capitală. Era imperios necesar acest consult, i se părea lui, cu atât mai mult cu cât Convenţia nu fusese încheiată cu consimţământul marilor puteri, care girau statutul României. Convenţia era un act unilateral, un prim simptom de independenţă. Ministrul de externe a şi spus, în încheiere la propunerea lui, care amâna:

— Va trebui să vedem şi care este atitudinea marilor puteri!

— Ce să caute a se amesteca în treburile noastre marile puteri? a întrebat primul-ministru, care vroia să curme amânarea. Nu le-am întrebat când am subscris Convenţia, n-avem a le întreba nimic nici acum. Chestiunea aceasta ne priveşte pe noi şi pe ruşi. Cel mult şi pe turci. Iar dacă-i p-aşa, deschidem uşa dinspre turci. Acum, pe loc! Retragem trupele de la Calafat.

Cernat, care ştia ce-i revine, a sărit ca ars spre Brătianu, răsturnând scaunul:

— Cum adică, a strigat generalul, să începem un război printr-o retragere? Şi încă dinspre turci?! Deschidem uşa dinspre turci?!

— O deschidem, ca s-arătăm c-avem uşi, că ţara asta nu-i cu uşile vraişte! a răspuns intratabil Brătianu, silindu-l pe Cernat să se întoarcă spre prinţ.

— Maria ta, s-a adresat generalul către şeful statului, vă cer să nu ne grăbim. Hotărârile înţelepte nu se iau noaptea.

— Dar noaptea ne-am trezit cu musafirii! a strigat Brătianu.

— Şi noi, ca răspuns, îi poftim acum şi pe ceilalţi? a replicat Docan. Mutăm războiul pe teritoriul ţării?... Domnilor, războiul va distruge ţara. Ceea ce ne propune domnul Brătianu este o sinucidere.

Ţipătul lui Docan, fiindcă ministrul ţipase, a ascuţit liniştea, acum goală, din sala de consiliu. Se părea că şi

celelalte fiinţe vii din palat îşi ţin respiraţia, ascultând pe la uşi. Oricum părea că toţi cei prezenţi îşi ţin respiraţia, inclusiv prinţul care stătea cu bărbia în piept şi cu ochii închişi. El trebuia să iasă din condiţia pe care soarta i-o impusese, condiţia de obiect fie şi scump, cel mai scump obiect al unui stat - sigiliul - şi să intre în condiţia fiinţei care există printr-un act viu. Toţi cei din jur au tăcut şi l-au lăsat să intre în act sau să-l refuze. Oricare ar fi fost atunci decizia lui, aceasta trebuia acceptată. Şi el a acceptat decizia primului ministru. Care a devenit şi a lui.

— Vom retrage trupele de la Calafat, a hotărât el. Chiar acum.

A scos apoi din buzunar ceasornicul şi a privit cadranul. Cernat s-a conformat la rându-i, cercetându-şi ceasornicul. Erau orele cinci fără un sfert.

— Ceea ce am auzit este oare un ordin, alteţă? a întrebat generalul cu un glas încă şi mai răguşit.

— Desigur, a răspuns prinţul.

— Pot să mă retrag? a mai întrebat ministrul de război.

— Desigur, a aprobat prinţul, în timp ce generalul s-a ridicat în picioare, gata să iasă.

Ieşea din scenă, cu un ordin pe care trebuia să-l execute, urmând să intre pe scena războiului. Îl priveau toţi. Şi prinţul. În emoţia care îl covârşise, Cernat a înţeles atunci, pe loc, că războiul l-a scos din funcţia pe care el o visa - funcţia de făcător al războiului - că el devine din aceeaşi clipă un simplu factor de execuţie, că de fapt războiul îl face altcineva: Brătianu, Prinţul, Absurdul sau Istoria. El şi-a pocnit călcâiele şi a ieşit.

La Calafat, ordinul de retragere a căzut ca trăsnetul, surprinzându-i pe ofiţeri în bivuacuri, pe cei mai mulţi la câteva clipe după ce abia aţipiseră. Ei nu ştiau nimic din ceea ce se întâmplase cu câteva ore mai devreme la

graniţa de est a ţării, la Iaşi, în schimb ştiau ce trebuie să se petreacă la Dunăre: să se bată cu otomanii şi să se ajute frăţeşte, când o fi să fie, cu ruşii.

Chemat la telegraf, colonelul Mihai Cristodulo Cerchez a stat multe minute în mână cu ordinul abia transcris, fără să priceapă ce se petrece, bănuind la început o proastă descifrare, dacă nu chiar o cifrare absurdă la locul de transmitere. Primul lucru pe care a înţeles să-l facă a fost să ceară, la locul de transmitere, să se repete ordinul. Şi ordinul a fost repetat, cifră cu cifră, adică cuvânt cu cuvânt. Recitind textul, acelaşi text, colonelul chiar n-a mai înţeles nimic, el a rămas în derută, lăsând să se scurgă o pauză lungă, fără să confirme recepţia mesajului. A fost somat s-o confirme. Cineva la celălalt capăt al firului, un superior, a priceput că ofiţerul de la Calafat se află în derută şi l-a pus să retransmită ordinul primit, ca să se asigure că mesajul a fost recepţionat exact. Colonelul Cerchez s-a conformat, a retransmis textul ordinului, după care a cerut telegrafistului să bată o propoziţie absolut nemilitară, în afara uzului între superiori şi subordonaţi, expresie a unui om cu minţile oprite în loc:

— Şi acum ce facem?

— Executaţi ordinul!

— Cum adică?

— Cum scrie!

A urmat o pauză, după care în bandă au apărut alte cifre, fiindcă şi acest dialog era cifrat. Cerchez a ordonat ca mesajul să fie descifrat atent, după care a citit:

— Colonele, executarea!

Colonelul Cerchez a rupt banda care se tot scurgea din aparat şi a pus-o în buzunar. Vroia s-o păstreze ca document. Să nu se spună cândva că el a procedat arbitrar. De fapt, arbitrar şi absurd, fiindcă decizia de a părăsi poziţia Calafat era cert arbitrară şi cert absurdă. Cum să deschizi frontul dinspre turci? Calafatul, pe care divizia lui îl

apăra, reprezenta o poziţie strategică cheie în stăpânirea fluviului. În războaiele dintre ruşi şi turci Calafatul era o poziţie cheie. Şi tocmai de asta, ideea de a întări Calafatul cu baterii de tunuri, cu şanţuri de apărare şi cu mari efective i se părea colonelului cea mai bună. Pentru această idee bună, Cerchez muncise ca puţini alţii, în cursul primăverii, pentru fortificarea Calafatului şi pentru apărarea acestui punct. Acum ce se întâmpla - li se cedau otomanilor nişte poziţii de luptă gata pregătite? Dar era absurd, arbitrar şi absurd.

Cerchez n-a trecut la executarea ordinului, a trimis un ofiţer de ordonanţă la comandantul corpului de armată, de care ţinea, cu dispoziţia de a obţine o desluşire, confirmarea sau infirmarea ordinului. Între timp, colonelul a rămas singur în noapte, lângă bordeiul în care locuia, pe dâmbul care domina apele fluviului. Dincolo de fluviu, în noapte, se înălţa sumbră fortăreaţa Vidinului. Şi acolo, peste apă, pe malul bulgar, se presimţeau mişcări. Otomanii aduseseră forţe, ei ştiau valoarea Calafatului. Cerchez ţinea sub strictă observare malul, neascunzându-şi mişcările în ceea ce-l privea. Trebuia ca adversarii să vadă şi să ştie că ţărmul românesc e apărat, că spre pământurile de la nord, peste apă, nu poate trece nici pasărea. El ceruse în câteva rânduri, prin rapoarte bine argumentate, o mai bună dotare cu guri de foc a poziţiei - tunuri Krupp cu bătaia lungă - şi cererea se aprobase. Ceruse apoi, prin alte rapoarte, ca la Calafat să se organizeze şi o a doua linie de apărare, în adâncime, idee cu care Statul Major fusese de acord. Cerchez era satisfăcut că superiorii gândesc identic cu el, cu un acelaşi spirit de prevedere şi răspundere. Când spre Calafat s-au pus în mişcare noi unităţi de infanterie, colonelul a trăit un moment de jubilaţie: însemna că superiorii - Statul Major, Ministerul de Război, Prinţul - fac exact ceea ce trebuie, mişcare cu mişcare, pas cu pas. Era nu numai satisfacţia militarului care se bucură de

încrederea superiorilor săi, dar şi satisfacţia de a le conferi superiorilor încrederea, cu conştiinţa că la toate eşaloanele armata face un singur corp, simte, gândeşte şi se mişcă la fel. El şi spusese camarazilor, în culmea acelui moment de jubilaţie: „— Dacă vreodată aş simţi că intervine o deosebire de vederi, oricât de mică, între mine şi superiori, mi-aş prezenta demisia.”

Nu fusese cazul. Între Cerchez şi superiorii săi fiinţa cel mai deplin acord, un acord pe care urmărea să-l întărească războiul, oricum să nu-l dezmintă. Acum Cerchez se legăna în amăgirea că ciudatul ordin era plăsmuirea unui coşmar de noapte, deşi textul era limpede, textul avea claritate şi precizie absurdă de ordin. Precizie care s-a confirmat, peste puţin, când ofiţerul de ordonanţă s-a întors de la generalul comandant al corpului, cu un al doilea ordin, scris şi semnat de general: „Cerchez, retrage-te!”

Cerchez s-a retras mai întâi în bordei, convocându-i la sine pe ofiţeri. Mai înainte ca răvăşirea şi deruta din el să se reverse în afară, asupra celorlalţi, el trebuia să acţioneze. Şi încă rapid. Abia apoi, după ce ordinul ar fi fost îndeplinit, punct cu punct, ar fi urmat să-şi prezinte demisia. Fiindcă sigur, după executarea ordinului, ar fi urmat să-şi prezinte demisia. Pentru a se întări în hotărâre, el şi-a repetat o sentinţă de la şcoala militară, la care ofiţerul era dator să recurgă totdeauna în clipe de cumpănă: „Execuţi şi apoi te împuşti, dacă n-ai avut puterea să te-mpuşti înainte.” N-avusese puterea să se-mpuşte înainte, când primise ordinul, iar acum îl execută. Aşa făcuse probabil şi generalul Cernat, cel ce dăduse ordinul, reprimându-şi cu duritate dubiile din el. Cerchez, la rându-i, era acum hotărât să reprime cu duritate dubiile subordonaţilor, asigurând executarea ordinului fără crâcnire, cel puţin în clipa cât mai rămânea comandant.

Dar colonelul nu-şi putea stăpâni nici emoţia şi nici împotrivirea interioară. În fond, pentru a-i convinge pe

subordonaţi, ar fi putut recurge la o viclenie, prezentând retragerea drept o abilitate strategică - un mod de a-i atrage pe otomani în capcană - dar nu putea, iar cuvintele ordinului au ajuns la ofiţeri stropşite, scurte, dure.

— Aţi înţeles?

— Nu! au răspuns pe diferite voci ofiţerii.

— Ei bine, nici eu. Şi vă cer, domnilor, tocmai de aceea, să vă conformaţi imediat ordinului. Executarea!

A urmat răpăitul cizmelor, apoi o surdă mişcare în noapte, din ce în ce mai amplă, în care zgomotele de roţi şi copite, de oameni şi vehicule, de arme şi unelte grele nu se mai distingeau. Valea fluviului - neagră - încă nu se trezise din somn. Campania începuse absurd. Cerchez străjuia singur movila goală de la Calafat, golit de gânduri, rămas pe loc în chip absurd. El trebuia să-şi urmeze trupele, dar nu putea, muncind în cap o singură întrebare: De ce războiul trebuia să înceapă absurd?

Austrul sufla puternic, vânturându-i colonelului mantaua. Şi Cerchez a pornit după trupe.

Atitudinea prinţului faţă de războiul care se declarase, care începuse de câteva ore, care formal se dezlănţuise, prin decizia uneia dintre părţi, cum şi prin actul pătrunderii unor trupe în aria unui alt stat, chiar statul reprezentat de prinţ, părea cel puţin curioasă.

La consiliu, ceruse un răgaz şi pentru limpezirea unei chestiuni intime, de familie. Prinţul avea raporturi strânse, de familie, cu familia imperială rusă, iar de marele duce Nicolae, în intimitate Nicolas, inclusiv pentru prinţ, îl lega o specială simpatie. Nicolas nu putea intra fără să bată la uşă. Dacă Nicolas intrase fără să bată, aceasta însemna că are ceva nu cu el, prinţul - vărul august - ci cu ei, cu supuşii lui. Nicolas era dator să-i trimită un semn, aşa cum el ar fi trebuit poate să-i acorde lui Nicolas un răgaz, răgazul de a-i propune nişte explicaţii. Erau absolut necesare aceste

explicaţii pentru a nu compromite iremediabil nişte raporturi bune de familie. Acestea îl implicau atât pe el, cât şi pe principesă, pe ambii în chipul cel mai direct. Fiindcă, dacă în cazul lui, gestul privea raporturile unor bărbaţi - raporturi tari, ca între bărbaţi - acelaşi gest ar fi consternat-o pe ea: nu se poate să dai năvală, într-un parc princiar - care este o ţară - în fruntea unor hoarde de cazaci. Trebuia cruţată, la limită, măcar iarba bunelor relaţii. În planul raporturilor de familie, la un asemenea gest cum se putea răspunde? Cum a răspuns Brătianu, cum el însuşi a consimţit a răspunde, deşi nu era sigur că acest răspuns al prinţului ajunsese - la acea oră - până la Chişinău, la Nicolas.

Prinţul s-a prezentat la micul dejun în ţinuta lui zilnică, cu aerul cel mai obişnuit. S-au schimbat aceleaşi civilităţi şi aceleaşi gesturi. Era greu de presupus că prinţesa ştie ceva despre cele întâmplate în cursul nopţii, după calmul ei anodin-grijuliu, confundat cu mica agitaţie matinală din timpul micului dejun. Cu acelaşi calm anodin-agitat cu care vorbea, mişca ceşti, mânuia ustensile scumpe de sufragerie, ea îl întrebase în câteva rânduri, în zilele din urmă, dacă are ştiri de la Nicolas. L-a întrebat şi acum, iar prinţul i-a pus în faţă, fără nici un cuvânt, textul „Proclamaţiei către locuitorii români”, pe care îl primise între timp şi în franceză. Ea a parcurs manifestul, cu un aer înmărmurit, după care a ridicat ochii albi spre el:

— Şi ce răspunde la asta alteţea voastră? a întrebat.

— Deocamdată cumpăr o moşie, a răspuns el, iar răspunsul i s-a părut principesei absolut aberant.

Apoi el s-a ridicat de la masă şi a trecut în birou, unde îl aşteptau dosarele cu oferte privind mai multe moşii. Îl aştepta acolo şi Kalinderu, care s-a ridicat în picioare în clipa când prinţul a intrat.

— De la Umkirch ni se comunică, a început Kalinderu, că tranzacţiile funciare merg prost. Moşia Umkirch nu se poate

vinde, cel puţin deocamdată. Alteţa sa va trebui să recurgă la un credit, în eventualitatea că nu renunţă la cumpărătură.

— De ce-aş renunţa?

Kalinderu l-a privit pe stăpân cu ochi uluiţi. „— Cum de ce! îi stătea pe limbă să spună. Dar bucureştenii o iau la sănătoasa. Nimeni nu mai are chef să cumpere un covrig.” Privirea lui Kalinderu, care totuşi nu spusese nimic, i s-a părut prinţului aberantă. Aberantă ca şi reacţia lumii peste care el domnea. Dacă lumea politică trăia alarma, începuse să trăiască alarma, inclusiv palatul se agita, lumea populară părea a nu avea nici o reacţie. Intrarea ruşilor nu mira probabil pe nimeni, aşa cum n-ar fi mirat, probabil, intrarea turcilor - şi aceasta iminentă! - sau intrarea austriecilor, intrări şi ieşiri foarte curente pe aici. Aşa stând lucrurile, de ce el n-ar fi procedat aberant faţă de cei din jur! Şi prinţul s-a aşezat să lucreze, reluând lectura dosarelor. Atunci, în clipă, el se afla într-un raport de necomunicare cu ţara, cu sine şi cu ai săi. El era ca un obiect ciudat - un silex - prins între falii geologice străine, iar asemenea piesă muzeală - un vârf de lance din silex - o şi avea pe pupitrul la care lucra, folosind-o ca greutate pentru hârtii.

Nu putea comunica nici cu cei din imediata apropiere, cu oamenii din personalul curţii. Cei câţiva funcţionari germani din preajmă - un valet, un secretar intim, un secretar pe post de consilier juridic, un bucătar, bibliotecarul, elveţian de origine - erau de asemeni reci şi muţi, ca nişte silexuri. Aceştia erau de fapt nişte anonimi, nişte obiecte pentru uzul imediat al prinţului. Ei, aceşti funcţionari, vorbeau româneşte mai prost decât prinţul, iar când vorbeau între ei germana, oamenii curţii - care ştiau nemţeşte - nu înţelegeau de la ei nimic, nu pricepeau şi nu deduceau nimic despre lumea interioară a prinţului, deşi „nemţii” îl observau pe prinţ în intimitate, deşi el, prinţul, nu ascundea nimic, el fiind în raporturile cu toată lumea transparent şi

impersonal. La întrebarea „Ce-a făcut” sau „Ce-a zis” nu se putea răspunde. Prinţul „zicea”, „făcea” ceea ce toată lumea vedea, ceea ce el însuşi consemna în decrete, scrisori, ordine de zi, chiar în jurnalul său intim, acte care erau sau urmau să devină - cum au şi devenit - accesibile oricui, toate fiind acte publice. Peste toate, prinţul n-avea viaţă intimă şi aceasta scandaliza. Era în el o transparenţă care scotea din sărite mintea întortocheată a oamenilor locului, oameni care nu puteau să nu atribuie unui gest, unui gând, unui cuvânt un anume dublu, o umbră sau o aură bine ascunsă de purtător. Purtând numai însemnele vizibile, cele lui direct atribuite şi direct acceptate de el, prinţul nu putea să nu ascundă ceva - un invizibil -, iar refuzul lui de a ascunde ceva contraria însăşi ideea de vizibil, ofensa lumea prin chiar persoana sa. El şi plictisea, prin lipsa de surpriză - în gânduri, gesturi, acte. Odată înţelese resorturile firii lui, micile ticuri de comportament, preferinţele şi repulsiile - aproape elementare -, încăpăţânările şi toleranţele, totul în fiinţa lui a părut anost, iremediabil anost, până la exasperare. Nici stropşelile de limbă, dificultăţile de pronunţie, care la început amuzau sau erau obiect de şarjă în presă, n-au mai interesat, devenind limpezi formulele verbale, acele formule care traduc inteligibil un gând chiar şi prost rostit. Străin în relieful uman al locului, prinţul era până la urmă acceptat, în măsura în care precipitarea evenimentelor nu-l făceau vizibil, şi refuzat, numit ca atare - un străin, un neamţ, un Hohenzollern - când aceleaşi evenimente îşi trimiteau fulgerul direct asupra lui, ca acum.

Acum se anunţase din nou Kogălniceanu. Era semn că evenimentele se precipitau, nemailăsându-i prinţului răgazuri minime de reculegere. Ministrul de externe trecuse peste uzul protocolar - solicitarea audienţei, urmată de comunicarea orei de primire - el dăduse buzna. Avea să dea buzna din nou şi Brătianu, ceva mai târziu.

Prinţul a apărut în salonul de primire, unde s-a jucat o piesă stranie, cu aceleaşi ştiri, puse la o nouă cheie:

— Baronul Stuart mi-a notificat oficial declararea războiului.

Eveniment perimat.

— I-am notificat la rându-mi retragerea de la Calafat, ca protest la acţiunea părţii ruse.

Eveniment perimat. Prinţul a formulat totuşi o întrebare:

— A avut vreo reacţie?

— Nici una.

Reacţia ar fi urmat să vină foarte iute, de la Chişinău.

— În schimb baronul, a mai adăugat Kogălniceanu, s-a arătat foarte sensibil la decretul de mobilizare generală. Mi-a şi spus: Veţi intra în război? De partea cui? I-am răspuns: De va fi să ne batem, ne vom bate, excelenţă, pentru independenţa noastră. Împotriva oricui. Şi după o pauză: Aprobă prinţul această conduită a mea?

Prinţul a înclinat din cap. Brătianu a intrat pe neanunţate, vestindu-i pe cei doi că în cursul dimineţii va convoca încă o sesiune de urgenţă a cabinetului de miniştri. L-a întrebat pe prinţ dacă doreşte să participe. Prinţul a refuzat, iar Brătianu s-a retras. Între prinţ şi celălalt sfetnic, rămas pe loc, s-a strecurat o clipă de apăsare şi stânjenire, pe care Kogălniceanu a accentuat-o:

— Bucureştenii au început să-şi facă bagajele. În mod cert vor intra şi turcii.

La care prinţul a avut, în loc de orice alt răspuns, o reacţie paradoxală, care, l-a uimit pe conul Mihalache.

— Vreau să cumpăr o moşie! a spus prinţul.

Stupoarea era absolută. Stupefiantă a fost şi replică pe care conu Mihalache, în chip incredibil, a îngăimat-o:

— Şi cu cât hectarul, măria ta?

Întrebarea această bruscă şi absurdă l-a dezamăgit pe prinţ. Întrebarea firească ar fi fost: „— Păi acum?!”, dar la un răspuns absurd conu Mihalache a ripostat cu o întrebare

absurdă, iar prinţul era acum dezamăgit. În conu Mihalache se trezise deci proprietarul. El întrebase prompt: „— Şi cu cât hectarul, măria ta?”

Chestiunea cădea deci la aspectul jos al unei banale tranzacţii funciare. Nu asta îl interesa pe prinţ, el vroia să facă din cumpărătură un act politic, acum, tocmai acum. Dar conu Mihalache nu pricepea, îl trata ca pe un localnic care ar vrea să cumpere pământ într-un moment anapoda. Prinţul l-a privit cu surprindere pe ministrul său de externe, autor principal al reformei de împroprietărire iniţiată de Cuza, fără să înţeleagă ce doreşte, care-i sensul logic al întrebării. Mare, mult în umeri, în piept şi în pântece, Kogălniceanu, cu chelia lui solară, cu pince-nez-ul care iradia scântei, i-a apărut prinţului opac şi pedestru, un oarecare boier de ţară, stăpân tradiţional de pământ. Kogălniceanu era totuşi un om subtil. Ce sens avea atunci acel „Şi cu cât hectarul, măria ta?” Ce vroia să spună? Aceasta însemna oare că ministrul de externe nu-l mai considera pe el, ca şef al statului, un străin? Sau însemna că el, prinţul, se socotea încă un străin, de vreme ce dorea fierbinte să-şi confirme împământenirea prin încă un act public?

Între cei doi stăruia stânjenirea. Prinţ şi sfetnic simţeau instinctiv că n-au la îndemâna nici un drum pentru a mai prelungi discuţia. Kogălniceanu n-a cerut detalii prinţului privind preţul pământului, acesta din urmă n-a socotit oportun să formuleze vreo întrebare pentru sfetnic. Jena s-a prelungit. Prinţul însuşi obosise ţinându-l în picioare pe omul lui Cuza.

Acum audienţa trebuia curmată oricum, din mai multe pricini, care se reduceau la una: obosiseră şi sfetnicul, şi prinţul. Prinţul a şi curmat audienţa, prin reciprocă consimţire, amândoi aflându-se sub somaţia aspră a zilei, amândoi nemulţumiţi unul de celălalt. Prinţul a văzut pe fereastră, după ieşire, cum conu Mihalache s-a lăsat epuizat

în pernele trăsurii, izbindu-şi apăsat fesele, fără să-i pese că nu şi-a mai ferit înlături aripile fracului. El venise la palat, în goana mare, fără palton, deşi era frig.

În dimineaţa aceleiaşi zile, prinţul primise încă o veste proastă: o scrisoare din departe, de la tatăl său. În această ultimă epistolă, pe care o lăsase deschisă pe pupitrul din bibliotecă, prinţul Karl Anton de Hohenzollern îi scria fiului său într-un mod pe cât de eliptic pe atât de ciudat:

„*Nu mai pricep nimic din ce se petrece la tine acolo, în ţara ta. Datele politice de care dispun aici îmi sunt cu totul insuficiente. Se pare că vei trece prin mari încercări. De aici înainte, ca să nu te tulbur, îţi voi scrie doar despre ecoul faptelor tale la noi.*"

Prinţul Karl Anton refuza deci să-i mai dea sfaturi. Sfaturile nu mai ajungeau la fiu. Tatăl era şi foarte departe. În acele zile de primăvară prinţul Karl se afla la castelul Weinburg, din Alpii Elveţiei, unde familia dispunea de o întinsă proprietate pe malul lacului Constanza. Ce putea să-i spună prinţul Karl Anton fiului său decât atât:

„*Von hier aus der Fernee fällt es mir sehr schwer, für Dich zu urteilen. Dort, am Ort der Handlung, aber, weisst du besser, welche Massnahmen zu treffen sind, dass alles normal verlaufe. Möge Dich Gott wohl behüten.*"[1]

Dumnezeu îl avea, era încredinţat, în bună lui pază. Tatăl fizic, prinţul Karl-Anton, îl părăsise deci. Acelaşi prinţ Karl-Anton îi scrisese la început de an o scurtă scrisoare de bune urări, în care ultima frază părea neliniştitor profetică. O reţinea:

„*Criza cea mare care va hotărî asupra întregului tău viitor se apropie*."

Criza sosise de fapt. Criza era acum un fapt consumat.

---

[1]Note:

[?] De aici, din depărtare, îmi este foarte greu să judec pentru tine. Tu ştii mai bine, acolo, la faţa locului, ce măsuri să iei, pentru ca totul să se desfăşoare normal. Dumnezeu să te aibă în buna lui pază.

Un fapt despre care prinţul Karl-Anton nu mai ştia nimic. Prinţul rămânea singur şi liber, cu libertatea de a decide, de aici înainte, absolut singur, pentru întreg destinul lui.

Dar în încăpere a intrat din nou Kalinderu, cu o alarmă pe chip inadmisibilă la el ca sfetnic al palatului, inadmisibilă şi prin modul intervenţiei - cu suspendarea formulei protocolare - cu trecerea bruscă la subiect:

— Alteţă, prinţesa nu v-a spus. A observat însă că lumea bună din Bucureşti îşi face bagajele. Chiar şi populaţia a ieşit pe străzi. Vă întreb dacă nu e cazul ca măcar alteţa sa să plece la Sinaia.

— A cerut prinţesa să plece?

— Nu! a recunoscut Kalinderu, după care s-a retras.

Agitaţia din cursul nopţii se prelungea, se dilata, acum răvăşea şi palatul. Prinţul a decis să rămână în bibliotecă, ignorând valurile care-i asaltau uşa. Şi-a impus să lucreze cu calm, toată ziua, printre altele hotărând să răspundă şi la scrisoarea prinţului Karl-Anton. Deşi scrisoarea se scutea de răspuns. El a deschis uşa chiliei abia spre seară, a decis să iasă în spaţiul liber al câmpiei, ca să se reculeagă acolo.

Şi-a îmbrăcat mantaua neagră şi a ieşit pe culoarele palatului, trecând în curte, spre grajduri. Maiorul Theodor Văcărescu, mareşalul curţii, l-a observat la timp şi a dat fuga pe un culoar lateral, să-i iasă înainte. Nu putea ghici ce anume doreşte prinţul - trăsură sau cal de călărie - deşi maiorul putea observa că prinţul avea asupra lui cravaşa. Prinţul a şi ocolit remiza cu trăsuri şi a intrat în grajdul cailor de călărie, deschizându-şi singur poarta. Singur a dezlegat apoi un cal de la iesle, deşi în acelaşi timp cu el spre acelaşi cal s-au repezit vreo trei grăjdari. A apărut şi maiorul, urmat de doi sergenţi *garde-corps*.

— Să vă însoţesc, alteţă? a întrebat maiorul.

— Nu, a răspuns prinţul, care a şi încălecat.

A ieşit pe poarta dosnică a palatului, pornind pe strada Bisericii Luterane, la deal, urmat de numai cei doi sergenţi

călări. Theodor Văcărescu a ordonat totuşi unui ofiţer de suită să încalece în grabă şi să pornească în urmărirea prinţului, poate chiar să-l preceadă. Era un ceas de cumpănă peste oraş şi mareşalul curţii nu-şi ascundea nişte îngrijorări. Din nou ningea.

Fulguia. Parva resimţise apropierea de Bucureşti ca pe o pătrundere într-un cuptor. În compartiment nu era cald, dar tânărului îi venea să-şi dezbrace hainele. El a deschis fereastra şi a văzut că ninge. Parva ar fi vrut să se despartă de anotimpul alb - şi repede!, dar încă mai ningea. Ningea cu fulgi dezordonaţi şi moi, bucăţi de iarnă în lichidare, care nu izbuteau să mai ţină întreagă iarna de jos. Pe câmpia pe care trenul fugea, dealurile troienelor se surpau, se topeau vertiginos, devorate de o căldură pripită, negrul lutului respingea zăpada, n-o mai primea, mai ales zăpada nouă, de sus. Ningea dar şi ploua, ploua cald. În lumina de sfârşit de zi, fulgii se topeau în aer - fluturi în atingere cu văpaia fierbinte a asfinţitului. Ploua, ploua cald şi bogat - de obicei ploile de primăvară sunt reci pe aici -, acum ploua ca sub o respiraţie dogoritoare, emanată din pământ.

„Dacă mai ţine aşa, şi-a spus Parva, într-o noapte totul se va schimba. Călmăţuiul şi Vedele vor halucina sub năvala apelor de sus şi de jos, arătând ca Mississippi şi Amazoanele, desigur o clipă. Nici Dumnezeu n-o să mai poată opri topirea zăpezilor, aşa cum n-a putut-o opri la ultimele glaciaţiuni, când de fapt El nici nu era făcut. Şi atunci, peste noapte, într-o singură noapte, s-au retras spre Pol munţii gheţurilor, împreună cu turmele de reni, elani, urşi bruni, cu vânătorii lor cu tot. Câmpia a apărut atunci întâia oară la lumină, bună de semănat.”

Când s-a strigat „Bucureşti!”, pe Parva l-a cuprins o scuturătură de bucurie, cu neputinţă de pus în frâu şi el nu i-a pus frâu. S-a repezit la bagaje, gata să le arunce spre peron din mersul trenului. Dar pe peron nu-l aştepta

nimeni.

Tânărul nu se putea mişca din loc, devenise prizonier bagajelor - şi nimeni nu venea să i le ducă. A rămas surâzător o vreme, în atmosfera de salon a peronului, cu sentimentul de a participa la o primire, care-l avea ca centru, până când centrul s-a mutat de lângă el, spre ieşire. Lumea bună a gării, nou-veniţi şi gazde, a început să se risipească spre echipajele care îi aşteptau pe boieri.

L-a trezit din gânduri vocea unui tip mărunţel, care i s-a adresat cu foarte mult respect:

— Domnul Horowitz?

Parva a tresărit surprins, l-a măsurat pe individ din creştet până-n tălpi, apoi, profund jignit, i-a aruncat printre dinţi:

— Eroare! Şi răcnind spre individ: Domnule, eu sunt inconfundabil!

— Cum adică sunteţi inconfundabil? a îngăimat individul.

Parva i-a întors spatele, apoi s-a trezit singur în gara pustie. La fel de singur ca şi la Iaşi, dar acolo nu era punctul terminus al drumului său. Se simţea de fapt nu atât singur cât străin, brusc înstrăinat într-o realitate care-i era familiară doar cu o clipă înainte. Au apărut, în sfârşit, şi nişte hamali, iar Parva s-a văzut scos cu bagaje cu tot afară, în spatele gării. Avea în faţă oraşul, oraşul spre care năzuia, pentru care pregătise şi o replică, în răspuns la întrebarea birjarului: „— Unde să vă duc?” „— Du-mă, ar fi trebuit să spună, la cel mai scump hotel din Bucureşti!” S-a instalat într-o sanie - pe aici încă mai circulau sănii - şi a fost mulţumit că birjarul nu l-a întrebat nimic. El a înţeles că trebuie să-l ducă pe tânărul pasager spre centru şi îl ducea acum cu sania spre centru. Unde? Desigur în centru! Deşi, după o vreme, birjarul s-a întors spre Parva şi i-a pus încă o întrebare:

— În centru, dar unde?

A răspuns într-o doară:

— Du-mă la Hotel Iancu! şi s-a strâns în fundul saniei, strivindu-se între bagaje.

În drumul spre centru, sania lui Parva s-a împotmolit în noroi.

Încă fulguia. Câmpia pe care prinţul galopa acum însemna golul unor întinderi fără zare şi golul întunecos al cerului, un cer străbătut de fire sticloase de ploaie, izbind obrazul prinţului cu nişte picuri meteoritici. Copitele calului aruncau în lături şi în urmă stropi de apă mâloasă şi bulgări de pământ. Din loc în loc încă se mai vedeau uriaşe maldăre de zăpadă, troiene povârnite, râpi de gheaţă. Când faldurii cereşti ai zăpezilor se retrăgeau, câmpia arăta urât, ea lăsa la vedere faţa reală a pământului, lăcăria, resturile vegetale, noroaiele. În totul câmpia din jurul Capitalei respingea.

Calul prinţului înaintase la început în galop, prin zăpadă, dar de sub zăpadă copitele scoteau noroi. Apoi calul a călcat prudent pe o pârtie de gheaţă, fost drum de sanie. Şi mai încolo animalul s-a oprit, neştiind încotro s-o ia. Prinţul l-a îndemnat uşor, din frâu şi din pinteni, silindu-l să înainteze, iar animalul şi-a continuat drumul pe pământul desfundat, opintindu-se greu cu călăreţ cu tot, smulgându-şi rând pe rând copitele din lutul clisos, ca pe nişte ventuze. Orice idee de drum, de cale sigură dispărea pe aici.

Din Băneasa, unde ajunsese iute, pe drum bun, prinţul o luase spre Baloteşti, pe lângă hambarele moşiei Bibescu, apoi printre sălaşele de ţigani de pe aceeaşi moşie; el ieşise în cele din urmă la albia unui râu obscur, căutase loc de trecere prin râul dezgheţat, trecuse dincolo, ezitase dacă să-şi continue drumul spre Căldăruşani, până la urmă a pornit într-acolo.

Dar s-a oprit, după încă un galop. Rătăcise drumul spre ţinta pe care şi-o propusese la plecare - moşia Mânăstirea - şi acum stătea în loc nemulţumit. Şi calul ezitase. Amândoi

- prinţul şi calul - ar fi trebuit s-o ia mai spre sud - cât mai spre sud, în acest ţinut fără drumuri şi fără repere! Mai era însă şi alt drum, mai scurt, pe malul unei alte ape. Prinţul uitase însă care apă. Toate apele veneau din munţi şi curgeau spre sud, tândălind în această câmpie, ele însele uitându-şi drumul sau croindu-şi nişte drumuri arbitrare la vremea dezgheţului. Prinţul ştia că moşia Mânăstirea e disponibilă - la vânzare! - şi era probabil disponibilă - la vânzare! - tocmai din lipsă de drumuri, de repere, de semne indicând o aşezare stabilă. La Mânăstirea se putea probabil ajunge pe oriunde - luând-o spre nord, spre sud, spre est, spre vest - stupefiant era şi faptul că nimic nu indica acolo statutul de proprietate, nu exista conac, nu existau semne de hotar, nu existau sate. Mânăstirea era nimic altceva decât o întindere goală de pământ aparţinând unui proprietar abstract. Deşi prinţul deţinea nişte hârtii, primise o ofertă de vânzare a acestei proprietăţi, cu un dosar cuprinzând nişte hărţi în anexă.

— Dar de ce se cheamă Mânăstirea? întrebase prinţul, nedumerit, când cineva care îl însoţise altcândva, un localnic, îl informase că pământul acela e „disponibil”.

— Cine ştie de ce se cheamă Mânăstirea! a răspuns acela.

La Mânăstirea nu era urmă de aşezare monastică, nici măcar o cruce de piatră marcând un drum de ciobani, cum erau nu puţine cruci anonime prin Bărăganul nimănui. Nimic decât pământul gol, iar într-un mal de gârlă, tăiat de ape, nişte resturi de olărie străveche cuprinse între dungi negre de cenuşă. Nici gând să fi fost pe-acolo - ieri, azi, alaltăieri - urmă de mânăstire, mai mult chiar, în acel mal ruinat, printre cioburi de oale, prinţul a găsit - ca singură piesă intactă - un phalus din lut ars. A răsucit mica piesă între degetele mâinii înmănuşate, era ca un index în culoarea aramei, apoi a aruncat-o în ţărână, printre hârburile arhaice. Piesa era ciudată, ca şi fertilitatea

debordantă a acelei câmpii, o fertilitate chaldeeană. În afară de acel phalus de lut ars, nimic solid, nimic durabil pe acea câmpie, nimic decât numele unor mii sau miriade de straturi vegetale transformate în ţarână, peste care se depuseseră mii de straturi de zăpezi, acum alte zăpezi - zăpezile care se retrăgeau.

Peste toate ce toponimie ciudată! Mânăstirea nu exista ca loc şi nici ca urmă de loc, exista doar un nume fără sprijin în nimic. Ce suport putea oferi acelui nume sacru - Mânăstirea - un phalus de lut ars! Dar şi alte nume - fără sprijin, dar şi alte locuri - fără nume, pe aceeaşi câmpie! Într-un loc, de astă dată fără nume, la poalele unui gorgan, prinţul găsise un vârf de lance din silex, pe care îl şi examinase - de astă dată cu mult interes -, reţinându-l pentru colecţia sa şi folosindu-l ca *presse-papiers* pe pupitrul său din bibliotecă. El a cercetat cu minuţie piesa de silex, a curăţat-o şi a lustruit-o, şi-a propus chiar s-o inventarieze printre piesele arheologice şi geologice din colecţia sa, s-o treacă într-un catalog, dar în dreptul obiectului - vârf de lance, al materialului - silex! - n-ar fi putut pune nici o explicaţie, fiindcă locul din care colecţionase piesa n-avea nici un nume.

Tot acolo, la poalele aceluiaşi gorgan, descoperise şi nişte mărgele de ambră. Le descoperise de fapt calul, care scurma cu copita în ţărâna arheologică. El a observat cu plăcere boabele, care păreau atunci deşirate dintr-un colier. Acestea aparţinuseră cert unui colier, un colier arhaic, care împodobise probabil gâtul unei prinţese barbare din noaptea timpului, şi prinţul, stând într-un genunchi, a cules boabele de ambră cât boabele de strugure, punându-le apoi în buzunar. S-a gândit tot atunci, la întoarcerea spre Bucureşti, sunându-le în buzunar, dacă n-ar putea să redea acelor boabe funcţia iniţială de podoabă, înşirându-le pe un fir de mătase şi dăruindu-le prinţesei de ziua ei. Prinţesa sosise de puţin timp în ţară şi era atentă la micile daruri

care-i spuneau câte ceva despre noua lume: un costum ţărănesc, o icoană, nişte blide de lemn, nişte vase de lut ars îi făcuseră plăcere. Acum un alt dar modest, recoltat chiar de prinţ de pe acest pământ şi purtând cifrul lui. Prinţul a şi chemat la el pe un cunoscut argintar sas din Bucureşti, unul Arnold Gang, cerându-i să-i fabrice o cheutoare în argint, pentru acel colier, cu cifrul imprimat discret, pe una dintre gheare, dar când argintarul a adus mica piesă de încheiat la gât, prinţul s-a răzgândit. Era mai potrivită o cheutoare în bronz, mai potrivită - a gândit el - cu vechimea piesei şi cu culoarea ambrei. Apoi i-a cerut argintarului să fabrice şi o casetă pentru acel colier, o casetă mică în piele de culoarea ambrei, cu cheutori în bronz. Efectul, la deschiderea cutiei, era splendid - şarpele de ambră arăta somptuos în culcuşul lui de mătase albă - dar deschizând cutia, prinţesa s-a speriat:

— Ce e asta! a strigat ea.

— Un colier de ambră!

Şarpele se umflase parcă pe zăpada de mătase, debordând din culcuşul alb.

— De unde?! a mai întrebat.

Desigur, nu era o piesă obişnuită, dar întrebarea — „De unde!” - părea stranie. Cum de unde!, doar piesa nu era furată, şi prinţul a răspuns simplu:

— Din pământ. Apoi a adăugat: — Dintr-un mormânt sarmatic, sau scitic, sau getic. A aparţinut probabil unei prinţese barbare.

Explicaţia era elementară, dar explicaţia părea că mişcă şarpele, care stătea imobil, şi prinţesa a închis cutia. A închis şi discuţia, rămânând cu mâna pe cutie şi prelungind un scurt fior. Deci şi ei îi repugnă această câmpie - prin acel şarpe de ambră - aşa cum lui îi repugnase, prin acea piesă bizară din lut ars, pe care o aruncase. Inclusiv ţăranii, ţăranii din aşezările noi de pe aceeaşi câmpie, aruncau asemenea piese sau, atunci când le foloseau, le sfinţeau.

Oricum, amândouă aceste piese, provenind din câmpie, au fost aruncate.

Acum, sub imperiul dezgheţului, câmpia îi apărea călăreţului de-a dreptul urâtă, deşi prinţul, ca geograf, n-avea repulsii faţă de obiectele disciplinei care-l preocupa, tratându-le pe toate cu un ochi egal şi rece. Rece mai ales acum în clipa dezgheţului. În urmă cu un deceniu, însă, când sosise întâia oară aici, câmpia făcuse asupra lui o mai bună impresie. Era în plinul primăverii, câmpia se afla la ceasul exuberanţei vegetale talazuri de verde tumultuos cât cuprindeai cu ochii, iar unul dintre însoţitori, preluând sentimentul de plenitudine şi desfăşurându-l retoric, a spus:

— Maria ta, aceasta e Câmpia Română!

Înainte de această întâlnire, cineva îi arătase - tot cu un gest retoric - oraşul peste care avea să domnească:

— Maria ta, acesta este Bucureştiul!

Erau şi nişte prime propoziţii în limba ţării peste care urma a domni, iar prinţul le reţinuse, le repeta în gând, le descifra etimologic, le confrunta cu obiectele de care vocabulele se legau. Cuvântul Bucureşti nu răspundea astfel ideii de oraş şi nici de capitală. Pentru a putea crede într-un asemenea cuvânt cineva trebuia să facă pe acelaşi loc un oraş, o Capitală. Prinţul a observat după o vreme, cu surprindere, că pe aici numai cuvintele instituie realităţi, nişte realităţi care în fond lipsesc de sub cuvinte, cum lipsea Mânăstirea de sub cuvântul mănăstire, cum lipsea de sub cuvântul oraş realitatea oraşului, în înţelesul lumii din care el venea.

De altfel câmpia şi oraşul erau două nume contrare, care se subminau reciproc. Câmpia nu oferea nici o siguranţă oraşului, aşezat pe o suprafaţă plană, deschis spre toate zările, oraşul nu oferea nimic câmpiei, nici măcar câteva verticale ca reper, în afară de Turnul Colţii, Turnul Pompierilor, Turla Mitropoliei. Prinţul nu-şi dădea bine seama dacă nu cumva câmpia înghite oraşul, cum îl şi

înghiţea, la vremea noroaielor, sau dacă, în timp, oraşul nu va înghiţi câmpia. Oricum, el a fost pus într-o tristă dilemă atunci când, în clipa sosirii prinţesei, în această ţară, după căsătorie, a trebuit să-i prezinte cele două elemente

— Oraşul şi Câmpia -, introducând-o în acest nou univers, atât de ciudat. Dar îl putea numi oare aşa? Acum acest univers îi şi aparţinea, el îl luase oarecum în stăpânire, şi prinţul i-a prezentat prinţesei cele două elemente - Oraşul şi Câmpia - cu exactitudine, în limbaj ştiinţific, ca geograf ce era, lecţia convingându-l pe el însuşi de obiectivitatea materiei. Nu trişase, a prezentat materia - mai ales câmpia - cu convingere, aşa cum fac savanţii care sunt convinşi de obiectul disciplinei lor, până la identificarea cu obiectul. Deşi ea, prinţesa, îl privea cu ochi miraţi.

— Aceasta este Câmpia Română! a declarat el, adăugând de la prima propoziţie şi câteva elemente de filologie, câte erau accesibile pentru prinţesă, care s-a speriat iniţial, atunci când a aflat că această câmpie face parte din uriaşa stepă euro-asiatică, e ultimul culoar al Asiei.

Desigur aşa era. Crivăţul asiatic se zbenguia liber pe această câmpie, care trecea prin inima Rusiei, se prelungea pe toată lăţimea Ucrainei, străbătea sudul Basarabiei, îngustându-se brusc sub strivirea Carpaţilor şi isprăvindu-se în vârf ştirb de lance la Porţile de Fier. Localnicii nu-i spuneau stepă, ci câmpie, cu un cuvânt latin. Ei îi spuneau Câmpia Română, deci Câmpia Romană, indicându-ţi cu mândrie pe aceste întinderi goale şi nişte valuri teşite de pământ, construite în primul mileniu al acestei ere de cezarii romani.

— Şi de cine s-au apărat aceşti cezari romani? a întrebat prinţesa încântată de a fi în chipul cel mai direct succesoarea cezarilor Romei în această parte de lume.

— O, de cine nu s-au apărat! a răspuns el. Dar e o listă foarte lungă.

Lista i-o alcătuise un istoric local şi prinţul o ţinuse multă

vreme pe pupitru, fixând-o cu acel obiect de silex, folosit ca *presse-papiers*.

Lista cuprindea o cascadă de nume, o revărsare de nume care foşneau geologic cu sclipete şi sunete stranii, vânturate parcă de iernile colosale ale câmpiei sau de dezgheţurile colosale. El a citit lista incredibilă, parcurgând înşiruirea cu lupa, scoţând prin lentila lupei la lumină câte un nume: *cimerieni, sciţi, celţi, buri, boiii, taurisci, roxolani, bastarni, persani, macedoneni, greci, romani, bizantini, goţi, vizigoţi, ostrogoţi, huni, slavi, avari, vandali, bulgari, pecenegi, cumani, maghiari, tătari, otomani*, istoricul acela spunându-i că lista rămânea deschisă, deşi prinţul pusese lupa pe pupitru.

— Dar pământenii? a întrebat prinţul, cu mirare, spre acel om cu barba în vârtejuri.

— Pământenii, a răspuns savantul, s-au retras la munte, apoi au revenit la şes, ca şi apele, pe câmpia care le aparţinea.

— Şi din aceştia, din năvălitori, ce s-a ales? a întrebat prinţul, indicând cu lupa înşiruirea de nume. Ce-a rămas de la ei?

— A rămas câte ceva, i s-a răspuns. Câte un nume, câte un obiect, alteori nimic.

— Cum nimic?!

— Nimic.

Multe din acele nume recoltate din chronografiile antice existau doar acolo, aceleaşi nume neînsemnând nimic în acele manuscrise pentru memoria câmpiei. Altele - lucruri, nu nume! însemnau totuşi ceva.

Reamintindu-şi acest dialog, acum când călărea, prinţul şi-a spus că chiar acel colier de ambră, pe care-l oferise prinţesei, trebuia să fie de provenienţă străină. Nu era, cert, ambră de Buzău - pe care o ştia!, nici ambră de Baltica - deşi pe aici trecea unul dintre drumurile ambrei de Baltica - nu era nici ambră caucaziană. O ambră persană, poate?

Cumva o ambră de Ural? Cumva o ambră de Mongolia? Sau de Manciuria?! Sau, cine ştie, era oare cu putinţă să fie o ambră tibetană? Un specialist în geologie ar fi putut lămuri chestiunea, cu ajutorul unui chimist. La societatea geografică pe care-o conducea, prinţul ar fi putut lămuri până la urmă apartenenţa geografică a ambrei, nu şi drumul ei istoric. Cum ajunsese aici? Aşa cum cad, probabil, şi pietrele din cer! şi-a răspuns. Primul fier pe care omul l-a folosit, chiar şi pe aceste locuri, a fost fierul meteoritic, un fier venit din adâncul Universului, ca să-şi împlinească destinul pe Pământ, uneori pe un pământ obscur, ca acesta. El însuşi, ca stăpân al locului, căzuse aici ca din cer, pe aici chiar exista expresia „căzut din cer”, pentru cineva fără aderenţă cu locul şi timpul, căzut peste loc, peste timp, ca piatra din Cabba, la care se închinau mahomedanii.

Se abătuse de la drumul care ducea spre Mânăstirea, dar între timp se depărtase şi de drumul Căldăruşanilor - un loc care exista, o mânăstire care exista, aici existând şi un lac cu acelaşi nume, care înconjura mânăstirea cu braţe moi de apă. O mânăstire de câmpie, ca şi Cernica, Pasărea, mânăstiri aflate pe maluri de lacuri, cu temeliile în nămol, smârc, gunoi arheologic, gunoi vegetal răscolit de vânturi şi zăpezi.

„— Ca Bucureştiul să reziste, şi-a spus prinţul, şi reziste năvălirilor de tot felul, oraşul trebuie înconjurat cu forturi. Nu cu ziduri de incintă, ca cetăţile din evul de mijloc, ci cu forturi puternice de piatră, dispuse din loc în loc, la distanţă de o bătaie de tun şi dotate cu artilerie.” Dar piatră pe aici nu era, proiectul trebuia modificat în funcţie de materialul existent - lutul. Deci forturi din cărămidă, ceea ce ar fi dat oraşului, văzut de departe, un aspect chaldeean, fiindcă forturile ar fi trebuit să aibă zidurile extrem de groase, compensând fragilitatea materialului prin înălţime şi volum. Ar fi fost însă necesare, pentru asemenea construcţii, milioane şi milioane de cărămizi, dar cine să le fabrice? -

disponibili erau doar ţiganii! - şi Bucureştiul, înconjurat de cărămidării şi cuptoare gigantice de ars cărămizi, i-a apărut prinţului din nou fantasmagoric, ca un oraş chaldeean.

— Bine, dar cum se apără un asemenea oraş, neapărat prin nimic?

Întrebarea i-o pusese lui Brătianu, în anul când sosise aici şi când i se prezentase amănunţit oraşul.

— Tradiţional, oraşul se apără prin retragere! i s-a răspuns. În vechime orăşenii îl părăseau dându-i foc. Dar oraşul se apără şi prin strategie politică.

Deci din nou vorbe, o altă vorbă fiind „strategia politică”, din nou cuvinte care proclamă realităţi. Dacă retragerea însemna efectiv ceva, „strategia politică” ţinea de cuvinte, mânuia cuvinte, precum cuvântul Mânăstirea sub care nu se afla nimic. Cerându-i unui localnic din anturaj să-i prezinte şi nişte jocuri de cuvinte în limba română, acesta i-a prezentat o adevărată colecţie, iar o anume ghicitoare l-a intrigat iniţial, apoi l-a binedispus pe prinţ:

„*Mânăstire-ntr-un picior,*
Ghici, ciupercă, ce-i?”

— Dar unde-i obiectul care se ascunde? a întrebat prinţul, care ştia totuşi ce este o ghicitoare.

— Iată-l, e la vedere! i s-a răspuns. E ciuperca.

Ghicitoarea era abilă, folosind - la vedere - şi obiectul care ascundea şi obiectul menit a fi ascuns. Era graţioasă şi Mânăstirea închipuită ca o ciupercă - o mânăstire de cuvinte, deci ireală. El vroia însă în această lume a jocurilor de cuvinte şi ceva real.

Parva n-a izbutit să găsească adăpost la Hotel Iancu şi nici la alte hoteluri, care începuseră să fie invadate de refugiaţi. La puţine clipe după sosirea lui, atmosfera din oraş se schimbase, acum domina panica. Nu paralizie sau apatie, ca la Iaşi, unde intraseră ruşii, ci panică, pe care o

provoca întotdeauna aici, în sud, năvălirea turcilor. Cetăţeni din oraşele de la Dunăre dăduseră buzna în Capitală, care cu ce apucase să ia, ocupând până una alta, casele rudelor, prietenilor şi hotelurile. Mai ales în hoteluri nu puteai să arunci un ac, şi, după câteva încercări neizbutite, birjarul îşi privea clientul, pe Parva, cu aceeaşi perplexitate ca şi birjarul de la Iaşi:

— Acum ce facem, unde vă duc? N-aveţi în Bucureşti rude, prieteni, un acoperiş? Vă duc atunci la mine acasă!

— Asta nu! s-a apărat Parva. Mă duci la un restaurant, pe care-l ştiu eu, lângă Curtea Veche. Mă laşi acolo şi-mi cauţi un hotel.

— Bine, domnule!

La restaurant, pe malul Dâmboviţei, înghesuială, fum de tutun, aceeaşi atmosferă de nelinişte, dar altfel decât la Iaşi, aici domina o lume agitată şi guralivă, panica împrăştia scântei, flăcări şi vâlvătăi de vorbe, printre vorbe şi peste vorbe mişcându-se strategii instituţiilor bahice, acei bucureşteni buni la toate, mai ales la „planuri de salvare naţională”. Parva a fost pe loc inclus unui asemenea „plan de salvare naţională”, indicat că un exemplu prost pentru ceilalţi clienţi, cu degetul unui „teoretician” arţăgos:

— Fiindcă dacă domnul n-ar sta aşa cum stă, ca un mofluz, dând pe gât ţuică după ţuică, ci ar face ceva, ar ieşi în stradă, ar pune mâna pe ceva, pe un par, situaţia s-ar schimba. Or el stă aici, şi bea ţuică, în faţa dumneavoastră, ca un caraghios şi nu-i pasă de nimic.

Lui Parva îi stătea ţuica în gât, eforturile lui de a ieşi din situaţie prin detaşare sau prin umor n-au dus la nici un rezultat. Din fericire, cineva i-a luat apărarea:

— Ce ai, domnule, cu domnul! Domnul e un cetăţean cinstit, ca şi dumneata. Alegător. După cât e de curăţel s-ar putea să voteze la Colegiul doi.

— Colegiul doi ne-a adus la această situaţiune, de-am ajuns de ne sfâşiem acum cu fiarele.

Parva îşi dădea seama că ipochimenii sunt precis nişte împătimiţi de politică, probabil alegători, dar nu-i vedea totuşi sfâşiindu-se ca fiarele. Ei se ciocneau înfocat, se insultau cu fanatism, în nişte dezlănţuiri verbale care rămâneau pur verbale, oricâtă temperatură intra în ele. Era şi cald în cârciumă.

— Domnilor, a încheiat acel strateg al clipei, vreţi să ştiţi de ce suferă România? Apoi după aşteptarea răspunsului: De foame, credeţi? Ei aş'! De sete? Iaca na!... Să vă spun eu, domnilor: de prea multă democraţie!

— Da, şi pe aici realitatea halucinează! şi-a spus Parva, ridicându-se şi vrând să iasă.

Tot atunci s-a întors şi birjarul, fără nici un rezultat. Vrând să se culce oriunde-o fi, Parva îl aştepta ca pe Mesia. Dar birjarul, fără a-l mai întreba pe tânăr, s-a apropiat de tejghea şi s-a adresat cârciumarului:

— Nea Spirache, n-ai tălică o chilie pentru domnu'? Numai o noapte.

— Cum să nu, nene, poftim! Dacă nu ne ia apa sau focul.

Galopând prin amurgul câmpiei, negăsind drumul spre Mânăstirea, prinţul se apropiase între timp şi de un loc real, pe care îl cunoştea bine, un loc cu un nume frumos, Malu Roşu, aflat lângă un cătun numit tot Malu Roşu, în marginea unei păduri de stejari pitici, arţari şi carpeni, acoperită acum de o pâclă sură. Acolo, într-o altă iarnă, văzuse într-o poiană singuratecă un cârd de ciute având în frunte un cerb. Cerbul, un animal voinic, cu o cunună puternică de raze, nu-l băgase în seamă pe prinţ, păştea liniştit, culegând din zăpadă fire de iarbă uscată. În schimb, apropierea prinţului a fost semnalată de străjile cerbului, două ciute zvelte, cu urechile brusc înflorite. Suveranului încununat cu raze nu i-a păsat însă. El a ridicat doar o clipă capul, privind în direcţia străinului, apoi şi-a văzut de păscut mai departe, ca şi cum ar fi fost absolut singur în

poiana aceea. Nici prinţul n-a înaintat spre cerb, l-a examinat prin binoclu, apoi s-a retras. El a rămas la distanţă, exact distanţa la care animalele simt prin miros un străin, iar cerbul păştea mai departe, fără să tresară, văzându-l, aşa cum tresăriseră acele ciute care, străjuindu-l pe stăpânul lor, au rămas încremenite, în zăpadă, ca două semne fixe.

— Maria ta, dacă vrei, poţi să-l şi puşti! E o sălbătăciune de la munte, care coboară iarna la şes, după mâncare. Sunt multe p-aici.

Omul care i-a şoptit acest îndemn, un om cu respiraţia fierbinte, era pădurarul locului. Dar prinţul n-a răspuns acestui îndemn, lui nu-i plăcea vânătoarea. S-a interesat apoi, tot atunci, la acelaşi pădurar, dacă animalelor li se oferă sare, dar întrebarea sa a nedumerit.

— Păi sare au la munte, au acolo sare câtă poftesc. Să se ducă înapoi la munte, de unde au venit!

Să se ducă înapoi la munte - sau în cer - dacă ar fi venit din cer! Aici, în uriaşul gol al câmpiei, unde animalele erau rare, unde cerbul dibuise o poiană, iată, nu era loc! Prinţul a pus în palma pădurarului un bănuţ de argint pentru sare, pe care băştinaşul l-a şi ascuns cât ai clipi în chimir. Nimeni n-auzise probabil pe-aici, prin câmpie, de sare oferită la sălbătăciuni. Cum nu se auzise, probabil, nici de refuzul de a vâna un cerb, care şi aştepta să fie vânat, fără să-i pese, păscând liniştit.

Ofiţerul din antegardă, care îl însoţise şi atunci pe prinţ, s-a oprit în marginea pădurii, aşteptându-i porunca. A întrebat:

— Doreşte alteţa sa să intre în poiană, la cerbi? Şi fiindcă prinţul tăcea: Mă tem că-i târziu, vom ajunge noaptea la Bucureşti.

Era târziu, într-adevăr, lumina căzuse dincolo de orizont şi cerul se înnegura. Prinţul a descălecat totuşi, încredinţând calul unuia dintre sergenţii *garde-corps*

intrând fără a răspunde în pădure. Îl urma ofiţerul, iar siluetele celor doi se detaşau pe zăpadă, iţindu-se ca umbre negre, mişcătoare, printre copacii rari. Uniformele militare înaintau şi se opreau, rămânând din când în când neclintite ca şi copacii. Apoi copacii s-au tras la o parte, lăsând poiana goală. Dar nu goală - într-o lature a poienii se zărea o învălmăşeală de trupuri, peste un trup mare, negru, care semăna a stârv sau a trunchi de copac doborât, atunci doborât sau atunci tras cu dinţii din pădure, la marginea poienei. Ofiţerul l-a prins pe prinţ de braţ, oprindu-l să mai înainteze. Prinţul s-ar fi oprit şi singur, şi s-a oprit, a căutat în buzunar binoclul, l-a scos, l-a potrivit la ochi, dar a renunţat şi binoclul i-a căzut peste piept. Se întunecase.

Prinţul şi-a încordat în schimb ochii, dar şi auzul, încercând să înţeleagă ce se petrece. Se auzeau mârâituri, hămăituri, schelălăieli. Nişte fiare lacome sfâşiau un animal rănit sau un hoit şi festinul era în toi. Un animal puternic şi rău ameninţa un alt animal mai mic, care nu se vedea, amândouă fiind încordate, în pândă. Ofiţerul a scos revolverul şi a ridicat piedica. Animalul mic ameninţa cu colţi rânjiţi, apoi a dat să muşte, a muşcat - el sau celălalt? - apoi s-a auzit un icnet scurt, urmat de un zgomot înfundat, zgomotul dinţilor care rup din carne. Din ce carne? Prinţul l-a oprit pe ofiţer să tragă, deşi el însuşi era cu mâna pe pistolul din buzunar.

— Sunt lupi? l-a întrebat pe ofiţer.

— Sunt câini, a răspuns ofiţerul, câinii de la Malu Roşu.

Câinii de la Malu Roşu atacaseră probabil un animal bolnav sau rănit, sau devorau un hoit descoperit în pădure.

— Trage! a poruncit prinţul.

Şi ofiţerul a descărcat în haita neagră toate gloanţele. Apoi, după o pauză, au început lătrăturile, chelălăiturile, urletele. Haita a început a scheuna şi a urla, apoi când s-au întors înapoi şi ecourile, pădurea s-a umplut de larmă. Cei doi sergenţi au prins a şuiera strident, încercând să sperie

jivinele cu şuierături. Ofiţerul încărcase între timp butoiul revolverului cu gloanţe, dar prinţul a socotit gestul de prisos şi s-a retras spre cai.

Ce-a urmat a fost revolta sălbatecilor, nu a sălbătăciunilor pădurii, ci a sălbatecilor din cătun, care s-au deşteptat şi au pornit la luptă. Prinţul ştia ce înseamnă să trezeşti duşmănia câinilor sălbăticiţi ai câmpiei şi a încălecat în grabă. A pornit în galop, dar haita l-a ajuns din urmă. A început întrecerea între câinii sălbateci şi cai, o goană dezordonată în care cailor li s-a cerut să-şi întreacă măsura, să zboare, să fulgere în noapte, galopul înteţind şi sălbăticia din câini, care păreau acum mai mari, ei creşteau alergând şi crescând căpătau curaj. Ei şi-au unit puterea, în marginea unui alt cătun, cu o altă haită de sălbateci, împreună cu care şi-au înfrăţit atacul. Era zadarnic să se tragă cu pistoalele, împuşcăturile ar fi zădărât. Nici nu era când - goana devenise dementă, caii prinseseră năluc. Cai şi oameni au trecut în fulger prin marginea unei alte aşezări - o aşezare de bordeie - apoi de-a dreptul peste aşezare, bubuind cu copitele pe acoperişuri. Un nou buluc de fiare a speriat caii, care au sărit în două picioare, acum asaltul unor fiare ţâşnite parcă din pământ. Apoi din nou fuga, mai năprasnică, în întrecere cu nişte animale din ce în ce mai mari - lupi, apoi şacali, apoi tigri, apoi nişte cămile lătrătoare, una cu întunericul care lătra.

Apoi, brusc, s-a lăsat liniştea şi un singur animal, un animal schilod, a început să urle, undeva înaintea călăreţilor, care goneau acum spre el, dar s-au oprit. Călăreţii se aflau pe undeva prin preajma moşiei Gârbovi, iar urletul îi întâmpina. Prinţul a oprit calul - alb de spume -, lăsându-l să răsufle. A întrebat într-o pauză a urletelor:

— Pe unde suntem?

— Pe la Gârbovi?

— La Gârbovi, cum asta?!

I se părea curios să ajungă într-un loc care nu răspundea

nicicum direcţiei spre care galopase - nu spre Bucureşti, ci undeva mai spre sud - de fapt în aceeaşi noapte fără hotar, care îl învârtea în loc. N-a putut rămâne mult acolo, lângă poarta conacului de la Gârbovi, a lăsat calul să răsufle, apoi i-a dat pinteni. Urletele s-au reluat. Acel animal urla acum undeva aproape, urla lung, fără pauză sau cu pauze lungi şi scurte ce sfâşiau urechea.

— Isprăveşte cu el! a urlat ofiţerul, care rămăsese în urmă, către unul din sergenţi. Şi răcnit: Lichidează-l, ce mai aştepţi!

Prinţul a dat pinteni calului, fără a mai aştepta împuşcătura, care a şi urmat.

Intrând pe bariera Bucureştilor, el a potolit galopul, apoi a lăsat calul la pas, în pas de plimbare. Cal şi om respirau acum normal. Câmpia rămăsese în urmă, câmpia respingea. Prinţul dorea să cumpere o moşie de munte.

În aceeaşi noapte, după orele unu, avea să sosească la palat şi primul emisar cu o scrisoare din Chişinău.

Nicolas reacţionase.

IV

Într-o singură dimineaţă, casa Răşcanu s-a trezit inundată de refugiaţi - rude, prieteni şi cunoştinţe din judeţele moldovene de sud, din judeţele muntene de la Dunăre, din oraşele vecine Capitalei - o lume care căuta o vatră şi o streaşină de adăpost. Micul dejun, ca punct intim de reunire a familiei, a fost înlocuit cu un dejun în lege, pentru toată această lume, în sufrageria mare. Se fierbeau acum cazane de ceai şi cafea, se coceau cozonaci ca la Paşte, se deschideau butoaie de magiun, se întindeau foi de plăcintă ca pentru o trupă, se deşertau scrumiere ca după o sesiune la parlament. O grijă în plus o aduceau copiii, fiindcă erau şi foarte mulţi copii, de toate vârstele, târâţi de oaspeţi în refugiu, împreună cu bonele, guvernantele şi profesorii lor. În sfârşit, o altă bătaie de cap o reprezentau slugile oaspeţilor - feciori, cameriste, vizitii, căruţaşi, rândaşi - care se amestecau şi se ciocneau cu personalul casei, iscând tot soiul de încurcături.

Gazdele au făcut tot ceea ce era omeneşte cu putinţă pentru ocrotirea acestor necăjiţi de lume bună, au inversat destinaţia spaţiilor, au inventat alte spaţii de locuire, au dat casa peste cap. Cu chiu cu vai a fost salvat şi declarat tabu spaţiul biroului avocaţial, unde domnul Răşcanu continua a rămâne singur şi unde se retrăgea foarte des, pentru a medita şi a primi. În schimb, dormitoare, holuri, oficii, culoare, scări deveniseră neîncăpătoare, asfixiate de bagaje şi de tot soiul de obiecte absurde, apucate în grabă mare, ca la foc. Caraghios părea un leagăn de grădină, adus de nu

se ştie care familie şi plantat în holul mare al casei, ca să încurce pe toată lumea. Se aglomerau, pe unde nu te aşteptai, jucăriile copiilor în adevărate cimitire.

Ca să facă faţă acestei invazii, domnul Răşcanu a dispus şi recuperarea „casei vechi”, casa bătrâneasca pe lângă parc o modestă construcţie din secolul precedent, folosită până atunci ca depozit de vechituri. Aici, în Casa Veche, au fost îngrămădite slugile oaspeţilor şi personalul auxiliar de a doua mână. S-au pus în funcţiune şi bucătăriile de acolo, inclusiv sufrageria bătrânească, în care nu mai intrase nimeni de un secol şi care arăta ca un muzeu. Unele slugi au fost cazate în podurile grajdurilor - şi acestea neîncăpătoare - oaspeţii pornind în refugiu cu caravane de trăsuri şi căruţe, la grija pentru oameni adăugându-se, colac peste pupăză, şi grija pentru animale, adăpostirea, hrănirea şi adăparea animalelor căzute în ospeţie.

Şi aşa cum se întâmpla întotdeauna în asemenea împrejurări, în apele exodului au fost antrenate - fatal - şi figuri necunoscute, una dintre acestea fiind un anume domn Zagudis, un cherhanagiu din bălţile Brăilei, nimerit cu familia şi cu tot calabalâcul în casa Răşcanilor. Aici porţile erau perpetuu deschise, oricine putea intra şi ieşi, ca la han, totuşi, acest domn Zagudis, care apărea zilnic cu nevasta şi copii în sufragerie, nu-i spunea nimic domnului Răşcanu, care s-a văzut silit, în repetate rânduri, s-o întrebe pe Anne:

— Draga mea; te-am tot întrebat, cine este acest domn?

— Dar ţi-am spus, e domnul Zagudis.

Probabil că Anne, care ştia cine e domnul Zagudis, se scutea de o altă explicaţie, iar enervarea avocatului sporea. Neputinţa de a-şi lămuri misterul prezenţei acestui individ în casă - şi ce individ! îl chinuia pe Răşcanu, care nu izbutea să asocieze cu acea mutră profund antipatică, nici o amintire, nici măcar un singur amănunt edificator. Peste toate, domnul Zagudis mirosea a peşte, în camerele în care

el se instalase mirosul de peşte făcea irespirabil aerul, până şi lenjeria familiei Zagudis - altminteri curată - duhnea a peşte. În schimb, toată lumea din casă - gazde şi oaspeţi - se desfătau cu peştele adus de domnul Zagudis, apreciindu-l ca pe o supremă atenţie. Domnul Zagudis devenise util, instalând în casa Răşcanu dictatul peştelui: icre negre - care se slujeau cu polonicul, uriaşe şunci de batog - care se tăiau în late şi interminabile felii, pană de somn marinată, afumătură de morun şi nisetru, chefali uscaţi şi scrumbii murate, plus tot felul de preparate pescăreşti în ulei de măsline şi în mirodenii, foarte aţâţătoare şi bune la gust, care scăldau sufrageria în tot soiul de arome exotice, de fapt într-un miros persistent şi comun de băcănie. Domnul Zagudis, fără a întreba pe cineva, introdusese la micul dejun şi ţuica, asigurându-i pe cei din casă că numai aşa se consumă peştele în Baltă Brăilei - cu ţuică!

— Cine e, dragă, domnul acesta? a strigat scandalizat Răşcanu, care nu suporta alcool la micul dejun.

— Dar ţi-am spus doar, e domnul Zagudis!

Dar şi curtea şi atenansele duhneau a ţuică, a peşte sărat şi afumat, a icre şi chiar a peşte crud. Peştele crud, când începe a se descompune, emană un miros de stârv, or casa domnului Răşcanu prindea a mirosi a stârv, în combinaţie cu alcool ordinar. Ducându-se către grajduri, să se îmbarce în trăsura care întârzia să apară la peron, avocatul a observat că şi această parte a gospodăriei - de unde veneau emanaţiile - era ocupată tot de mărfurile domnului Zagudis, peşte şi ţuică. Împreună cu oamenii lui, nişte indivizi bărboşi, cu figuri de sălbateci, domnul Zagudis transformase curtea într-un depozit de pescărie semiconservată, ba chiar de peşte viu, lângă grajduri aflându-se, pe lângă lăzi şi butoaie, şi nişte mari sicrie de lemn, în care se zbăteau ca sinucigaşii tot soiul de peşti. Culmea, pe lângă aceste căzi cu peşte foiau şi nişte

negustori - greci, evrei, români - care se certau cu stăpânul mărfii, cu domnul Zagudis, ca la hală. Toţi aceşti ipochimeni suspecţi s-au oprit din ceartă la apariţia avocatului, salutându-l cu plecăciuni. Domnul Zagudis, pe care Răşcanu l-a ţintit cu priviri asasine, a ieşit în faţa clanului de negustori şi i-a spus avocatului:

— Mai avem de lichidat doar marfa vie şi vă prezint conturile. Mi-am dat seama că sunteţi foarte ocupat, numai de socoteli nu vă arde. Dar oricând vă stau la dispoziţie!

Domnul Răşcanu a ascultat cu o mină posomorâtă această explicaţie bizară, după care s-a răsucit şi a ţâşnit glonţ la Anne, ca să-i ceară socoteală:

— Draga mea, ce conturi avem noi cu acest domn Zagudis?

— Dar e vorba, Alec, despre contul bălţilor tale de la Dunăre. Doar tu le-ai dat în arendă domnului Zagudis, ca să nu stea nefolosite.

— Dar când? a întrebat el, foarte derutat.

— Cum când! Acum patru ani, când ai fost în campania de alegeri la Brăila. Domnul Zagudis, mi-ai spus-o chiar tu, ţi-a asigurat mandatul în parlament, împreună cu oamenii lui. El s-a scuzat, cum a sosit, că nu ţi-a prezentat până acum socotelile, dar e şi vina ta.

— Vina mea?

— Desigur. Uite-aşa ni se scurg printre degete toate.

Domnul Răşcanu n-a prelungit lămuririle, s-a grăbit să plece spre Parlament, dar surpriza neplăcută adusă de prezenţa lui Zagudis în casă s-a adâncit şi s-a accentuat prin noi amănunte. Scena cu peştii vii, vânduţi în curtea casei Răşcanu, scenele cu peştii morţi, afumaţi, săraţi, marinaţi - care invadaseră bucătăriile şi sufrageriile, i-au dat avocatului o stare de maximă scandalizare. „— Bine dragă, ar fi trebuit să-i spună lui Anne, dar noi nu suntem negustori! Ceea ce se petrece acum în casa noastră ţine de penibil. Neam de neam, cei din familia noastră n-au vândut

nimic, au dăruit, au făcut cadouri, dar nu s-au ocupat cu negoţul, care are, te rog să mă crezi, ceva imund şi infamant. Uită-te la mutra domnului Zagudis!”

Domnul Zagudis n-avea totuşi nimic infamant, nici pe figură şi nici în ţinută. Era un tip oarecare, la prima vedere chiar şters, singurul semn distinctiv era gura cărnoasă, cu dinţi sănătoşi pe care şi-o punea în valoare când mânca şi când râdea, făcând să se vadă - când era cazul şi când nu - nişte măsele îmbrăcate în aur. Încă şi mai îmbrăcată în aur era dantura consoartei domnului Zagudis, o matroană care mânca cu zgomot, clefăind, pocnind oasele puilor fripţi în măsele, ca să le sugă măduva, lingând oasele, aşchie cu aşchie, scoţându-le din gură cu degetele şi depunându-le cuviincios pe marginea farfuriei. Doamna Zagudis, o giamală de femeie, era încă şi mai respingătoare în timpul mesei, cu cotcodăcelile ei de cloşcă, prin care îşi aduna, mustra, administra progenitura. „— Iorgule, cască guriţa, mamă!” Sau: „— Petrache, şterge-te la nas, vrei să-ţi cadă mucu-n farfurie?!” Acel Petrache, prâslea familiei, s-a-necat o dată cu un os, tuşind, scuipând, dându-şi ochii peste cap, doamna Zagudis a început să ţipe, dar n-a lăsat pe nimeni să se apropie de plod, tot ea i-a scos osul din gât, arătându-l apoi victorioasă la toţi musafirii. Probabil că nimeni dintre musafiri nu-şi explica - nici nu puteau să-şi explice! - prezenţa familiei Zagudis în casă, fie şi acum, la vreme de război, când orice calamitate putea fi admisă. Domnul Zagudis, la rându-i, se băga în vorbă, emitea opinii, discuta politică, nimerind, cel mai adesea cu oiştea-n gard, individul fiind probabil expert în afacerile lui, dar cu totul primitiv ca gândire, dispus să se întoarcă mereu şi mereu asupra isprăvilor lui din baltă. Oricâte concesii ar fi fost înclinat Răşcanu să facă spiritului popular, nu-l putea admite pe Zagudis cu nici un chip. Acesta nici nu pricepea nimic din cele ce se întâmplau în lume, nimic decât pescărie şi peşti. Chiar invazia armatelor ruse, care începuse, a fost tradusă

de Zagudis în altceva, după capul lui, în invazia de primăvară a peştilor, singurul lucru care îl obseda.

— Domnilor, a început el, tot la micul dejun, anul ăsta cel puţin e de speriat cu peştii. Nu ştiu ce ne facem. Dunărea debordează icre, dacă-mi permiteţi să mă exprim aşa. Rog doamnele să mă ierte, c-acum spun una şi mai şi. Cât priveşte lapţii, vă rog să mă iertaţi, doamnelor, Dunărea e albă, clocoteşte de lapţi, parcă s-ar bate smântâna pe ape, ori s-ar scutura flori sau stele. E ceva aproape greţos, vă rog să credeţi, nu se ştie de unde dracu scot din ei somnii, nisetrii, morunii şi crapii atâţia lapţi. Şi e o fierbere şi un clocot!... Put bălţile ca hergheliile când dă strechea-n armăsari şi-n iepe, ba chiar mai abitir, că bătaia peştilor e încă mai năprasnică, te sperii când vezi peştii intraţi în călduri, până sar ca apucaţii afară din apă, de mor pe maluri. Peste peşti vin păsările, care se reped să-i sfâşie. Păsările vin taman la clipa asta, cu sutele de mii. E o fierbere şi-n văzduh, o vânzoleală şi-o bătaie de aripi de ia foc aerul, dacă pot să mă exprim aşa.

Apoi covârşit de câte ştia sau văzuse, Zagudis s-a întors spre Anne - de ce spre ea?! - ţintind-o pe doamna Răşcanu, ca să-i smulgă parcă o confirmare:

— Doamnă, ştiţi ce e un bărbat, nu? Ştiţi şi ce este o femeie! Ei bine, Dunărea e şi bărbat şi femeie deodată, când intră-n revărsări. Închipuiţi-vă Dunărea!...

Anne s-a oripilat, rămânând fără glas. Ea nu putea vedea Dunărea astfel. Zagudis s-a oprit şi el, sleit, mânjit cu icre pe la gură, negăsind mijloace cu care să mai dea seama de ceea ce văzuse. De fapt ceea ce povestea Zagudis ţinea de nebunie. Un asemenea subiect ca rutul peştilor, din primăvara războiului, făcea ţăndări spiritul pudibond al mesenilor şi Răşcanu a încercat să-l întrerupă pe cherhangiu. Dar ceilalţi oaspeţi erau curioşi, ba chiar exaltaţi.

— Chiar, domnule, a intervenit un domn, nu mi-aş fi

închipuit că peştii, la dragoste...

— Păi staţi să vă spun! s-a dezlănţuit din nou cherhangiul. E culmea ce fac...

Acest „e culmea!” a ridicat temperatura micului dejun la suprem! Anne a sărit la timp, foarte prompt.

— Domnule Zagudis, vă rog! a cerut ea. Aici sunt şi copii!

— Da, da, aveţi dreptate, a convenit Zagudis să întrerupă povestea, care devenea din ce mai scandaloasă. Totuşi el a continuat, dar la altă cheie: Tocmai de aia am şi cerut pardon, fiindcă vă spun, pe cuvânt de onoare, ce se petrecea anul ăsta la Dunăre e nemaipomenit. Şi după o pauză, cu ton filosofic: Se zicea într-o vreme, parcă la Biblie, că peştii, pe cât sunt de mulţi, or să mănânce oamenii. Un chit l-ar fi şi mâncat, cică, pe cineva, pe un sfânt. Ei bine, domnilor, vă spun eu, a sosit vremea când peştii or să ne-nghită pe toţi. Eu unul nu mă tem nici de ruşi, nici de turci, mă tem de peşti. Dacă nu-i pescuim, dacă nu-i culegem cu năvoadele, dacă nu-i lovim cu măciucile, din cauza evenimentelor, o să fie prăpăd, sfârşitul lumii.

În sfârşit şi un sfârşit al lumii, oferit tot de cherhangiu, care devenise şi profet. Răşcanu nu-şi închipuia un asemenea sfârşit absurd al lumii - omenirea devorată de peşti -, el a râs de povestea cherhangiului, care a pus capac, evocând şi nişte revărsări de ape, cu mari distrugeri, „ca pe vremea potopului”, amănunt care a înfiorat adunarea.

— Domnilor, a mai spus Zagudis, cu Dunărea nu-i de joacă!

Avocatul a isprăvit micul dejun cu o foarte pronunţată silă, mai întâi faţă de produsele pescăreşti etalate pe masa familiei, apoi pentru cel care le livrase, Zagudis, care tocmai se scutura de firimituri. La fel de urât mai mânca doar Theo, care, din fericire, lipsea.

După masă, domnul Răşcanu i-a cerut doamnei eliminarea definitivă a peştelui din meniu şi descotorosirea

de toate produsele aduse din bălţi, mai ales de icre, lucru care s-a şi făcut cu ajutorul lui Garussi, secretarul avocatului, mare amator de pescării de orice fel, lacom de peşte ca o pisică, amestecat precis în socoteli necurate cu oamenii cherhangiului.

Zagudis mai avea însă încă un cusur: de la o vreme îşi dădea ifose de intim al casei, de om cu care stăpânul locului avea afaceri importante, financiare dar şi politice, cherhangiul instalându-se cu de la sine putere, mai ales seara, în biroul avocatului şi lăţindu-se la taifas cu acesta. Într-o seară l-a întrebat pe Răşcanu:

— Cetiţi „Românul”?!

„Românul” era jurnalul domnului C. A. Rosetti, o foaie liberală imundă, în viziunea domnului Răşcanu, pe care acesta o ignora, cu patron cu tot. Cum ar fi putut el să citească „Românul”, să-i vadă măcar şi literele?! Domnul Zagudis încurcase precis adresele, el ar fi fost bun la liberali, de vreme ce citea „Românul”. Primul impuls al lui Răşcanu a fost să-l dea pe Zagudis afară, dar individul nici măcar nu realiza că făcuse o gafă, el insistă:

— Ehei, ce se scrie în „Românul” ne unge la inimă!

Da, avocatul trebuia să curme cu acest ins. Pentru chestiunile financiare, pendinte între cei doi, Răşcanu îl delegase pe Garussi - împreună cu acesta s-au şi lichidat conturile -, dar individul vroia conversaţie, în curând el ar fi urmat să-şi întindă şi rufele pe gardurile casei Răşcanu, cămăşile de noapte, atât de impudice la mahala: cămaşa lui - cu prohab închenărat în albastru, cămaşa ei - cu despicătură închenărată în roşu, amândouă umflate de vânt şi dansând prin aer ca două steaguri liberale. Era cert că individul se prezenta, peste toate, şi drept un client politic al deputatului, lucru şi imposibil şi inadmisibil - imposibil fiindcă deputatul nu cultiva asemenea inşi, inadmisibil prin faptul că dintr-o asemenea tagmă se recrutau de obicei liberalii, numai oamenii lui C. A. Rosetti şi Brătianu. Inclusiv

nişte hârtii, nişte jalbe, pe care cherhangiul i le-a trecut avocatului, în aceeaşi seară, aveau ton şi stil liberal. Într-una dintre aceste jalbe, care i se adresa lui Răşcanu - şi ca deputat şi ca avocat - se scria:

„Domnule Deputat,

Ca cetăţean, comerciante şi proprietar, domiciliat în comună Ştirbeiu, din judeţul Ialomiţa, sunt silit a pune la cunoştinţa Dvoastră actele barbare ce s-au făcut de turci în averea mea de când ei s-au înverşunat şi văzură că rezbelul ce li s-a declarat de Rusia este cu adevărat o realitate contra lor."

Ceea ce urma era demn de a figura în „Românul", nicicum într-o jalbă:

„Auzeam pe părinţi şi am cetit chiar în istorie de cruzimile şi grozăviile ce făcea această naţiune în timpii vechi, dar totuşi uitându-mă la civilizaţiunea ce s'a estins la toate popoarele, păream a fi pus în dubiu crezând că nu o să fie capabilă a-şi permite să facă jafuri şi cruzimi, chiar şi la noi, să ne calce adicătelea fruntariile, contra dreptului ginţilor şi al resbelului, câtă vreme Românii nu aveau resbel cu ei (bunăoară cum s'a întâmplat în judeţul nostru, la comuna Piua Pietri, situată pe malul Dunării, când un monitor turcesc a distrus pichetul unde se găsea nişte soldaţi grăniceri omorând pe unii din ei), căci România poate că nici nu vrea a răspunde cu tunul în apărarea dreptului şi existenţei sale, şi poate că încă s-ar abţine, dacă, în încăpăţânarea lor turcii n'ar fi comis acte ca bombardările în diferite localităţi, oraşe şi sate, care nu le mai ţin minte, şi cu drept cuvânt uit când văz că o naţiune ca otomanii îmi prădează averea ne-maiţinând socoteală că Dunărea este încă deschisă pentru noi, Românii, conform

drepturilor internaţionale, şi cine se aştepta ca ei să captureze atâtea vase cu producte şi alte materialuri încărcate din scumpa şi glorioasa noastră Românie, când se zice că au proclamatără şi ei o Constituţie care acum înţeleg că la ei se scrie numai pe hârtie, iar nici de cum să devie o realitate."

O! dar autorul jalbei era bun nu numai de redactor la „Românul", ci chiar de deputat!

— Dar ce vrea acest domn? a întrebat Răşcanu, iritat.

— Cetiţi mai departe! l-a îndemnat Zagudis.

Răşcanu nu mai putea parcurge compoziţia imposibilă, în care se vorbea de „capitalul de care dispun din mica mea copilărie", de „spolieri arbitrare şi ilegale", dar Zagudis insista. Se părea că cherhangiul pricepe stilul jalbei, că chiar gustă acest stil, neînţelegând cum de Răşcanu rămânea indiferent. Avocatul a mai citit:

„*Nu cred că ruina vreunui român, aşa cum sunt eu, să fie indiferentă patriei de care aparţin, ca insultele şi aroganţa unei asemenea abominabile naţiuni să lase indiferinte populul român. Iată de ce, Domnule Deputat, voiesc a mă plânge cu suspinare...*"

— Dar de ce-mi adresează mie această „suspinare"? a întrebat Răşcanu, aruncând hârtiile.

— Ca deputat!

— Păi, asemenea „suspinări" trebuie adresate parlamentului sau guvernului. Aici este implicat statul, a precizat Răşcanu. Statul, şi nu un particular, este dator să riposteze, să facă otomanilor război!

— Păi asta cere şi suspinantul! Să li se facă, domnilor, otomanilor război.

— Văd aici şi o listă, de daune. Asta pentru ce?

— Pentru dumneavoastră, ca avocat. Când o fi şi-o fi, de-o fi pace, proprietarul le pretinde otomanilor, prin avocat, să-i achite daunele!

— Domnule Zagudis, a sărit Răşcanu, cu o profundă

jignire. Dar ţara suferă, în curând poate România va fi în situaţia de a vărsa sânge. Omul acesta, bun cetăţean român, domnu... - şi Răşcanu a căutat numele petiţionarului printre hârtiile de pe birou - acest domn doar la atâta se gândeşte, la nişte daune?!

Era clar, în viziunea lui Zagudis, că deputatul nu pricepea ce se petrece pe pământ şi asta poate fiindcă nu citea „Românul”. El i-a întins totuşi lui Răşcanu şi o altă hârtie, un proces-verbal de constatări de daune, într-un alt caz, în care se spunea, în limbajul cel mai oficial cu putinţă:

„*Noi, Pricop Custură, ajutorul de primar al comunei Gura Gârlei, plasa Balta, judeţul Ialomiţa, consecinţe apostilei Dlui Primar al acestii comune, pusă pe suplica Dlui Nae Sandu Urlui, arendaşul acestei moşii, prin care arată că de la curtea ce are în baltă de vis-à-vis de cetatea Hârşovei, dupe teritoriul turc, i s-au luat patru mii oca peşte proaspăt...*”

— Iar peşte? a strigat Răşcanu oprindu-se din citit, cu oroarea peştelui în nări.

— Staţi că sunt şi oi! a răspuns Zagudis. Cetiţi mai departe!

Urma mai departe şi o poveste cu oi. Din comuna Piua Petri şi din comuna Giurgeni, în dosul pichetului Cetăţuia, porniseră înapoi spre munte nişte mari talazuri de ovine, alungate de război, vreo două sute de mii de capete, dintre care câteva mii fuseseră răpite de otomani, chiar la Vadul Oii. Economii de vite, nişte mocani transilvăneni, înşiraţi cu numele în procesul-verbal, depuneau plângere la stăpânirea română, din nou „contra turcilor”, cerând apărare şi daune. Povestea era cu mult mai gravă, oile nu mai erau un produs spontan al naturii dunărene, ci un produs al muncii şi al chiverniselii, care se cuvenea apărat. Pe Răşcanu nu plângerea - foarte sobră - îl impresionă, nu atât furtul, cum fuseseră multe în cursul timpului, ci nămolul de ovine, uriaşele talazuri de oi puse în mişcare pe

toată Câmpia Română. Dar unde se pitiseră, până atunci, asemenea averi, de care nu ştia nimeni - el unul nu ştia! - pe care doar războiul le ridicase la vedere, într-un spectacol ce covârşea închipuirea.

— Bine, a mormăit el, dar unde au stat, domnule, oilea astea până acum?

— Pe pământurile dumneavoastră! a răspuns cherhangiul. Păi nu ştiţi c-aţi arendat pământul din baltă, ca imaş, la ardeleni?

După bălţile de peşte, de care Răşcanu uitase, apăruseră acum şi nişte imaşuri, cu sute de mii de oi, despre care avocatul din nou nu-şi amintea. Era oare un om bogat? Erau probabil bogaţi cherhangiii şi economii de vite de pe pământurile lui, această lume primitivă şi lacomă, tot acum ieşită la vedere! Ar fi urmat acum, după toate, să se trezească pe cap şi cu turmele de oi - care nu-i aparţineau, desigur, dar care ar fi umplut Bucureştii cu sunete de tălăngi, cu hămăit de câini şi cu nămoluri interminabile de balegă. După peşti, oile!

— Domnule Zagudis, a început Răşcanu, chestiunea dezastrelor de la Dunăre va trebui ridicată în Parlament.

— Asta spunem şi noi!

— E o chestiune care depăşeşte un ins, după cum ţi-am spus-o, chestiunea priveşte statul.

— Da, dar vă priveşte şi pe dumneavoastră! Noi vrem să vă arvunim din timp, pentru când o fi!

— Cum să mă arvuniţi?

— Adică să vă tocmim pentru proces.

— Proces?

— Procesul de daune de după război!

— Păi nici n-a început bine războiul.

— Ba a-nceput. Şi privindu-l pe Răşcanu cu ochi de geambaş, aşa, ca între oameni de aceeaşi condiţie: Onorariul ar fi destul de bun. Îl socotim după averile puse în joc

Răşcanu s-a ridicat, concediindu-l pe cherhangiu. Rămas singur, retrăgându-se apoi în dormitor, n-a putut aţipi. S-a muncit să adoarmă - a deranjat-o şi pe Anne -, da; n-a dat geană pe geană până la ziuă. Pe avocat îl cuprinsese îngrijorarea nu atât de război - războaie mai fuseseră pe lume! - cât de această lume pe care evenimentele o scoteau la lumină. Domnul Zagudis reprezenta o putere care nu era de dispreţuit. Cherhangiul avea şi o moşie în zona de deal, la Buieşti în Argeş, pusă sub titlul unor surori ale lui, domnişoarele Zagudis, avea probabil şi bani în bănci, ceea ce Răşcanu nici nu putea visa. Avocatul împrumuta, cu dobânzi grele, ca să facă faţă cheltuielilor casei, o casă în care pătrunsese - ca oaspete nechemat - chiar domnul Zagudis. Situaţia era complexă şi confuză, jenantă şi ciudată pentru el. Oameni ca Zagudis, în fond alegătorii lui din zona Brăilei, nu numai că-i veneau pe cap, dar acum îl împingeau şi într-o poziţie politică radicală, încercând să facă din Răşcanu omul lor, „să-l arvunească”. Pentru aşa ceva era mai potrivit Garussi, secretarul lui de tribunal sau oricare altă lichea de club politic, gravitând în jurul gazetei „Românul”. Sau de ce nu, patronul gazetei!

A doua zi la Parlament, într-o atmosferă de furtună, Răşcanu avea să afle despre decretul de mobilizare generală. Se făcuse încă un pas spre război. Avea apoi să voteze legea rechiziţiilor, avea să subscrie la un fond pentru spitalele de răniţi, avea să consimtă la mobilizarea Guardei Naţionale. Evenimentele se rostogoleau, în sensul dorit de cherhangiii, oierii, cherestegiii şi orzarii de la Dunăre, de zarafii şi băcanii din Bucureşti, de toată caracuda liberală, inclusiv de acest Zagudis, un rătăcit la conservatori. Acolo, la parlament, lui Răşcanu îi venea să strige: „— Domnilor, dar opriţi-vă o clipă, luaţi-vă măcar o clipă de răgaz! Ne aruncăm într-un joc care ne va depăşi! Aşteptaţi, măcar o clipă, să se precizeze atitudinea poporului!” Răşcanu avea încredere în popor, îi plăcea chiar şi s-o afirme. Popor

însemna, pentru el, prudenţă, cuminţenie, echilibru. Două clase i se păreau lui Răşcanu a fi prudente şi echilibrate: aristocraţia şi ţărănimea - nu „talpa ţării”, cum spuneau liberalii, care agitau în văzul lumii „laba desculţă” ci ţărănimea, ca forţă fundamentală a statului, deci ca o forţă care, fiind fundamentală, nu putea fi decât conservatoare. Numai aristocraţia şi ţărănimea reprezentau statul, în viziunea lui Răşcanu, un stat care n-avea nevoie de democraţie - statul funcţionând după principiile unei „democraţii naturale”, al cărei model îl dădeau stupii de albine şi muşuroaiele de furnici sau, la scara umanităţii, Republica Romană, în primul stadiu al acesteia, când nu apăruse încă „cezarismul”. Aşa stând lucrurile, Răşcanu era, desigur, un „democrat”, nu şi un liberal, el detestă absolutismul monarhic, deci ţarismul, papalitatea, Imperiul Otoman aşa cum detesta însă şi Revoluţia Franceză, Comuna din Paris, liberalismul, orice formă de „anarhie”. Dar era oare timpul ca la Parlament să se facă teorii, avea cineva timp de asta, mai ales într-o adunare dominată de liberali! Culmea, pe Zagudis îl avea şi în casă. Singura salvare a lui Răşcanu era să scape de Zagudis, măcar de el, de clanul lui! Rămânând până noaptea la Parlament, la întoarcerea acasă, el i-a cerut lui Anne să se pregătească de mutare.

Împachetarea a început în cursul nopţii, supravegheată, cu priviri speriate, de Anne, comentată de tante Clotilde cu multe şiruri de cruci şi mătănii, dusă la capăt cu ajutorul personalului, care muncea orbeşte, spărgând, stricând, împrăştiind, furând. S-au trezit şi oaspeţii, care şi-au dat seama că evenimentele devin catastrofale, de vreme ce şi gazdele se pregătesc de drum. S-a ivit în capul unei scări chiar şi domnul Zagudis, buimac, în cămaşa lui de noapte cu prohab închenărat cu albastru, luând act de noul pericol care se contura; a apărut apoi şi doamna Zagudis, şi întreg clanul lor.

— Iorgule, Petrache, veniţi la mama!

Alec Răşcanu, cu cea mai sobră voce, i-a notificat lui Zagudis că va trebui să plece din casă.

Încă un fior de nelinişte l-a străbătut pe Răşcanu în zori, când şi-a amintit că, la Parlament, în întreaga zi cât stătuse la dezbateri, Kogălniceanu - omul cel mai cumpănit din echipa liberală - lipsise de la banca guvernului. Demisionase oare?

Ministrul de externe lipsise într-adevăr toată ziua de la Parlament, unde ar fi trebuit să se afle, fiind reclamat din nou la ministerul pe care-l conducea. De câteva zile, conu Mihalache nu mai putea părăsi ministerul decât foarte rar, atunci când era convocat la palat sau la reuniunile de urgenţă ale guvernului. Între timp, fusese silit să acorde şi o conferinţă de presă pentru jurnaliştii străini, care ţineau sub ocupaţie saloanele de la Externe, pândind toate mişcările ministrului şi recurgând la cele mai neaşteptate mijloace ca să pătrundă la el. Conferinţa de presă fusese necesară pentru a se lămuri sensul retragerii de la Calafat, de fapt navigaţia guvernului, în împrejurarea dată, printre Scylla şi Caribda.

Conferinţa de presă - singurul mijloc pe care îl avea guvernul pentru a informa opinia publică - fusese cu atât mai curioasă cu cât ministrul de externe nu credea în soluţia aleasă de primul-ministru în noaptea de 12 aprilie. Soluţia lui Brătianu punea totul sub semnul riscului, or întrebarea lui conu Mihalache, ca istoric mai ales, era aceea dacă ţara trebuia să rişte totul! Odată pusă această întrebare, ministrul de externe şi-a şi definit rezerva faţă de primul-ministru. Acesta lucra îndrăzneţ, ca în tinereţe, când nimic nu era de pierdut, când nici măcar nu era făcută unirea celor două ţări româneşti. Ce putea risca pe atunci România, care era doar o nălucire, un tablou mirific, strălucind doar în minţile insurgenţilor şi pe pânzele unor

pictori care o imaginau ca pe o zeiţă cu o flamură în mână? Acţiunea de la ’48, în care se avântase şi el, nu punea totuşi în joc mai nimic. Pe atunci se putea lucra temerar, după legea insurgenţei, adică fără chibzuinţă. Cine riscă într-o acţiune de insurgenţă? Doar insurgenţii. Sunt singurii care ajung cu capul sub ghilotină, în frânghia spânzurătorii sau în exil, cum ajunsese şi el. Dar insurgentul devenit om de stat girează un stat şi îl garantează. Persoana lui Cuza gira Unirea şi garanta Unirea. Pentru Unire tânărul Kogălniceanu luptase temerar, fiindcă nici atunci nu se punea în joc totul, neizbândirea Unirii - prin absurd - nu anula existenţa celor două ţări româneşti, care tindeau să fie una singură. Cel mult visul unirii se amâna.

Cu totul altfel însă au apărut lucrurile după Unire, când existenţa noului stat trebuia apărată, ferită de primejdii, de răvăşiri interne, de capcana conflictelor dintre marile puteri. Noul stat s-a creat abia de atunci înainte, prin forme noi şi prin reforme, pe care el, ca sfetnic al lui Cuza, le şi iniţiase, împreună cu o întreagă echipă. După Unire, Kogălniceanu şi-a dat primul seama că nu poate exista un stat fără cetăţeni. Or, cum majoritatea locuitorilor - ţăranii - nu erau cetăţeni fiindcă nu aveau pământ, Kogălniceanu, ca sfetnic al lui Cuza, a impus boierimii reforma agrară, înfăptuind împroprietărirea. Un stat s-a întărit atunci printr-o reformă, izbândită printr-o lovitură de stat. Au urmat şi alte reforme care au întărit statul şi l-au făcut puternic aşa cum era - cu drumuri de fier, cu porturi la Dunăre, cu comerţ şi manufacturi, cu şcoli, spitale şi armată. Era puţin în perspectiva timpului, era mult pentru numai optsprezece ani. Acest mult-puţin cât era se cuvenea oare a fi pus sub semnul anulării?

Ieşind de la Palat şi întorcându-se acasă, ca să se schimbe, pentru conferinţa de presă, conu Mihalache a meditat la ideea de risc. El însuşi nu-şi refuzase riscul persoanei şi riscul averii. Chiar colecţia de tablouri,

manuscrise, obiecte de artă, la care ţinea ca la ochii din cap, stătuse în mai multe rânduri sub primejdie. Era oare acum prea bătrân ca să încerce riscul sau lucrurile din jur, de care se legase, îl opreau de la aceasta? Fiindcă dacă turcii intrau, prin poarta deschisă de Cernat la Calafat, războiul se muta fatal pe teritoriul român, războiul se putea prelungi până la sfârşitul secolului, nu Balcanii, ci acum şi Carpaţii urmau a deveni un mausoleu de oase. Conu Mihalache, în locul în care se afla - colecţia de tablouri şi obiecte scumpe, din anexa casei - vedea acest mausoleu.

Câteva pânze, ascunse în penumbră, printre care şi un Cranach pe un subiect de apocalips, de curând achiziţionat, îi întăreau acest sentiment, îl făceau să-l vadă. Pe el, pe conu Mihalache îl exaspera în acea clipă lipsa de imaginaţie a lui Brătianu - lipsa de imaginaţie în genere a omului politic - care nu vede dincolo de lungimea nasului şi se lasă dominat de impulsul clipei. Ce era dincolo de clipă?

O îndelungă experienţă a vieţii îl învăţase pe conu Mihalache nu numai cu ideea de risc, dar şi cu prudenţa. Toţi bărbaţii din generaţia sa ştiau a călări pe mai mulţi cai şi a-i schimba din mers. Ştiau şi a descăleca, a sări din căruţă când da să se răstoarne, aşa cum ştiau a pune umărul la roată când carul se-nfunda, procedând nu boiereşte, ci ţărăneşte. Boieri sau ţărani, toţi îşi făceau casa cu două ieşiri şi toţi aveau pe aproape căruţa cu două oişti. Mai ştiau şi s-o ia din nou de la capăt când toate se-ncurcau, să scoată rod din piatră seacă, să renască din cenuşă, detestând falimentul, strecurându-se haiduceşte printre dezastre. Dar acum clipa nu oferea nici o ieşire, iar dincolo de clipa următoare, dezastrele se aglomerau într-un singur dezastru, cum spusese Docan, un om prost, dar cu instinctul sigur al nenorocirii.

Totuşi Docan nu demisionase. Nici Câmpineanu. Nici Chiţu. Nici măcar Cernat, căruia îi revenea executarea ordinului. Brătianu sau ei înşişi se convinseseră că trebuiau

să existe ca stat, în frunte cu prinţul, cel mai inocent în istorie dintre toţi.

Un junghi în zona renală îl sâcâise, încă din timpul şedinţei de la palat. Acum junghiul se accentuase, conu Mihalache simţea nevoia să scoale slugile şi să le ceară nişte cărămizi fierbinţi. În vastul salon cu tablouri era frig, chiar el interzisese personalului să aprindă foc, pentru a nu schimba temperatura naturală, aceeaşi ca şi în bazilicile şi pinacotecile în care se păstrau picturi vechi, măsură de conservare totuşi nefericită, fiindcă pânzele se scorojeau, iar mobilele se uscau, crăpau, pocneau. Aceleaşi obiecte scumpe sufereau şi primăvara, la umezeală. Ca să diminueze stricăciunile, stăpânul odoarelor inventase nişte remedii farmaceutice pe care le aplica cu mâna lui: el ungea din când în când pânzele cu ulei de in subţiat cu spirt, astupa crăpăturile din mobile cu răşini şi cleiuri, îngrăşa cu unsori cotoarele cărţilor vechi şi scoarţele incunabulelor, chituia vasele cu aluaturi de ipsos, sacâz şi sidef, după care lustruia suprafeţele cu cârpe şi perii. Cu asemenea cârpeli, chituieli, lustruieli, ca să păstreze aparenţele, se îndeletnicea conu Mihalache şi în munca de ministru, unde totul de la o vreme pocnea, crăpa, se sfărâma, mai ales în materie de buget şi de politică externă. Ar fi trebuit un nou suflu, un vânt de reformă, un avânt pe care nu le puteau asigura decât o nouă epocă de renaştere. Să fi fost obligatoriu ca o asemenea epocă să debuteze printr-un risc? Era fatal ca acest risc să-l implice pe el?

În ceea ce privea îngrijirea colecţiei, conu Mihalache făcea tot ce trebuia cu mâinile lui. Slugile n-aveau voie să se atingă de obiecte, conu Mihalache era poate singurul boier din România care presta muncă fizică şi încă o muncă ingrată, munca de fata-n casă printre lucruri gingaşe. Spaţiul colecţiei arăta ca un atelier de pictor combinat cu un magazin de anticariat în care s-ar face şi reparaţii, iar

mirosurile de chimicale, aromele ingredientelor, izul de lucruri vechi displăceau oricărui vizitator, nu şi stăpânului care se înviora în această atmosferă. Departe de a fi un maniac al anticăriilor, conu Mihalache cultiva obiectele vechi - tablourile, mobilele, văsăriile, cărţile, armele - nu cu bigotism, ci cu sentimentul că salvează, că e custodele unor tezaure care altfel s-ar pierde, mai ales într-o ţară în care toate bunurile se făceau praf măcar o dată la o generaţie. El însuşi îşi risipise colecţiile în câteva rânduri, având senzaţia că-şi pierde memoria, că devine amnezic. După revoluţia de la ’48, după persecuţie şi exil, tânărul Kogălniceanu a fost silit să-şi pună singur la mezat colecţia de manuscrise, chiar corpusul de cronici şi acte privind ţările române. Nu s-au ivit amatori, cu toată publicitatea ostentativă pe care a făcut-o prin gazete. Primind între timp o moştenire, s-a prezentat singur la licitaţie şi şi-a autoachiziţionat comorile, aducându-le din nou în casă. Ar fi urmat acum să sacrifice iar colecţia la care slujise un amar de ani?

Conu Mihalache a sunat feciorul, a cerut un ceai fierbinte, a trecut din colecţie în birou. Junghiul din şale nu ceda, dându-i un rău presentiment. Era limpede că va trebui să suspende în anul ’77 cura la băi, în străinătate, mulţumindu-se a-şi aplica un tratament între casă şi minister, dacă între timp Bucureştii ar mai fi existat. Oricum, în eventualitatea mutării conflictului armat la nord de Dunăre, cum se prevedea, tablourile trebuiau strămutate - unde? -, probabil peste munţi, la Sibiu. Conu Mihalache întreţinea nişte bune legături cu saşii de la Braşov şi Sibiu - unii anticari de acolo îi furnizau obiecte de artă - în caz de dublă invazie, ruso-otomană, altă scăpare pentru colecţie nu era decât în depozitele de peste munţi, aflate sub protecţia coroanei habsburgice. Dar putea să facă un asemenea gest, tocmai el, acum când toată boierimea se pregătea de fugă?

Lui conu Mihalache nu-i mai rămânea decât să-şi pună în ordine hârtiile - cataloagele colecţiei, actele de proprietate, manuscrisele - ultimele hârtii, cele care îl asigură pe orice om în faţa eternităţii. Dar acestea erau puse întotdeauna în ordine în cazul lui, iar ideea că eternitatea îl respinge, că pentru eternitate nu mai putea face nimic - totul fusese făcut! l-a indispus pe conu Mihalache, care trebuia să se întoarcă în clipă, oricum s-ar fi înfăţişat aceasta.

S-a şi grăbit apoi spre minister, unde antecamera sa era asediată de jurnalişti. Tirul acestora a început de la intrare:

— E adevărat că guvernul se mută într-un oraş de munte?

— Domnilor, guvernul rămâne pe loc.

— E adevărat că prinţul părăseşte capitala?

— Domnilor, prinţul rămâne în capitală.

— Chiar şi în caz de invazie?

— Chiar şi în caz de invazie.

— Ce vă asigură?

— Armata.

Conu Mihalache şi-a jucat rolul cu bărbăţie, deşi spaimele îl gâtuiau. Pentru o asemenea confruntare ar fi fost poate mai bun un C. A. Rosetti, care ar fi jucat încă şi mai dezinvolt, uluind prin replici prompte şi prin formule. Una dintre „formulele” lui C.A.R., debitată în timpul consiliului de coroană din martie, a fost repetată de conu Mihalache, în timpul conferinţei de presă, cu indicarea autorului: „Nu mă-ntrebaţi ce sper, pentru că ştiu că trebuie să luptăm, chiar când suntem siguri de neizbândă”. Întrebarea care a fost pusă imediat ministrului de externe, de un gazetar italian, a fost:

— Şi sunteţi siguri de neizbândă?

— Ba suntem siguri de izbândă.

Jocul de la conferinţa de presă n-avea nici o acoperire. Prin acţiunea de la Calafat se forţase riscul absolut - turcii puteau să intre din clipă în clipă - fără ca ruşii să trimită

vreun răspuns, iar după conferinţa de presă a urmat golul, aşteptarea dinspre ambele părţi, disperarea. În sfârşit noaptea, târziu, răspunsul de la Chişinău, emisarul trimis de marele duce. Scuzele! Pe această bază, într-un deplin respect al Convenţiei, pe care ministrul de externe o semnase, se putea pune problema intrării României în război şi a cooperării cu ruşii. Se putea acum închide poarta dinspre turci.

Conu Mihalache n-a avut însă când să respire, fiindcă în aceeaşi noapte, paralel cu mesajul de la Chişinău, a sosit şi o depeşă, de la Constantinopole, semnată de ministrul otoman de externe. Acesta notifica insolent Bucureştiului starea de război cu Rusia, cerând domnitorului ţării să ia măsuri de apărare împotriva ruşilor, împreună cu paşa din Rusciuk. Ca şi odinioară, când un prinţ domnitor român era tratat ca un subordonat, pus la cheremul unui paşă. Ca şi odinioară, dar cu spaimă faţă de reacţia românilor, faţă de surprizele pe care spaţiul locuit de ei le putea oferi. Acest spaţiu juca spre ambele părţi.

Abia acum conu Mihalache a respirat. El a respins nota otomană cu satisfacţie, simţind că stăpâneşte hăţurile politicii. Poarta de la Calafat s-a închis, printr-un nou ordin. Brătianu jucase tare. Şi izbutise.

La Chişinău, reacţia promptă a marelui duce Nicolae faţă cu retragerea de la Calafat n-a fost străină de intervenţia generalului conte Ignatiev, de priceperea acestuia în a descâlci chestiuni imposibile. „Chestiunile imposibile” erau domeniul lui, mai mult decât atât, contele se afla şi pe teritoriul lui predilect, el lucrând ani în şir în spaţiul balcanic şi dunărean, cunoscând bine popoarele din această zonă şi pe reprezentanţii lor, cu unii dintre aceştia colaborând în diverse ocazii, mai ales la Constantinopole, unde Ignatiev fusese ambasador până în februarie. Contele ştia că în păienjenişul afacerilor dunărene nu se intră cu cizma -

oricât ai fi de tentat - ci cu mâinile sau şi mai bine întâi cu răsuflarea. Aflând despre „isprava de la Calafat”, contele era cu răsuflarea tăiată.

Prin Hitrovo, şeful cancelariei marelui duce, el a pătruns la Nicolai Nicolaevici, în aceeaşi noapte, la puţine clipe după vestea despre retragerea română de la Dunăre, când telegrama despre ispravă ajunsese deja la comandamentul suprem, care o şi rupsese în bucăţi. Nicolai Nicolaevici s-a şi dezlănţuit, spre Nicolai Pavlovici, într-un acces de furie, imediat ce l-a văzut intrând pe uşă. Primele schije ale exploziei nervoase le-a primit deci în obraz contele Ignatiev, şi pe merit, fiindcă el era „moaşa războiului”, el făcuse tot ceea ce putea ca marea oaste împărătească să se pună în mişcare, să atingă Prutul şi să-l treacă. Oştile trecuseră Prutul, la miez de noapte. Şi iată reacţia! La o sublimă gratitudine - declaraţia de război şi intrarea în război - guvernul de la Bucureşti răspunsese printr-o ingratitudine, cel puţin până la acea oră!, până la aceeaşi oră necunoscându-se atitudinea populaţiei, dacă şi populaţia se manifesta sau nu într-un mod ingrat. Autorul proclamaţiei, care se afla depusă în trei teancuri pe birou - în română, franceză şi rusă, - era scandalizat, poate că ar fi fost mai bine, i-a spus el lui Ignatiev, ca trupele să fi intrat în România fără nici o proclamaţie.

— Asta în nici un caz! a replicat contele, care nu reuşea să-şi vină în fire. Ducem un război de eliberare, un război sacru, iar cei care vor beneficia de sacrificiul maiestăţii sale trebuie s-o ştie, începând cu românii. Cândva şi ei vor răspunde prin recunoştinţa lor deplină, vă asigur!

— Ce recunoştinţă, când iată răspunsul lor! şi marele comandant a indicat firimiturile telegramei.

— Acesta este răspunsul guvernului, nu al populaţiei! a răspuns contele, destul de satisfăcut de faptul că un asemenea răspuns fusese făcut firimituri.

— Dar populaţia cum rabdă un asemenea guvern! a mai

spus marele duce, revoltat,

Contele nu-i putea răspunde marelui duce că rânduielile politice din spaţiul în care trupele intraseră erau altele decât cele pe care fratele suveranului Rusiei le-ar fi visat, că aceste rânduieli erau cum erau, că deci nimic nu se putea întreprinde - deocamdată - pentru a schimba ceva, că singurul lucru care se putea face era să ignori rânduielile şi să lucrezi cu oamenii, aşa cum sunt. Contele vroia să spună că războiul trebuie făcut cu orice preţ, chiar cu aceşti oameni care sunt aşa cum sunt, dar marele duce nu l-a lăsat să-şi dezvolte consideraţiile, nici măcar ultima propoziţie din acest şir n-a putut-o contele arunca, fiindcă Nicolai Nicolaevici i-a spus:

— Cu românii tăi nu se poate lucra!

— Românii mei?! a îngăimat contele jignit.

Marele duce ar fi putut înşira mai departe: „— Cu sârbii tăi, cu grecii tăi, cu muntenegrenii tăi, cu bosniacii tăi etc. etc.”, cu toţi aceşti dunăreni sau balcanici cu care contele lucrase într-adevăr, iar acum urma să lucreze şi Nicolai Nicolaevici, comandantul suprem al trupelor de pe frontul dunărean. Contele a spus doar atât:

— Dar ce vină am eu, Nicolai Nicolaevici, că s-a creat această situaţie într-adevăr imposibilă!

— Da, tu. Încă de la Livadia!

Ceea ce era adevărat. În anul precedent, prin septembrie, în Crimeea, la Livadia, se iniţiaseră tratative cu guvernul român privind trecerea trupelor spre Dunăre, prin România, convorbiri fructificate într-o convenţie, care între timp fusese şi încheiată, şi încălcată. Ignatiev venise atunci special de la Constantinopole ca să participe la aceste tratative, el secondase cu tot zelul negocierile dintre Brătianu şi marele cancelar Gorceakov, sărind când pe un portativ când pe celălalt, cu grijă ca afacerea să se încheie cât mai iute şi cât mai bine. El ştia de pe atunci ce pericole se ascund, în cazul că lucrurile nu sunt bine limpezite cu

românii, şi contele i-a atras din timp atenţia marelui cancelar Gorceakov:

— Românii sunt infimi ca putere, dar sunt periculoşi. E mai bine să ne înţelegem cu ei pe o bază onorabilă.

— Pe ce bază? l-a întrebat cancelarul, care nu avea în ochi decât baze foarte mari. N-au ei bază ca să se înţeleagă cu noi!

— Ba au.

— Ce bază?

— Spaţiul lor.

— Păi ce, asta e o bază?

— Este, dacă n-o luăm în seamă.

Interesul contelui era ca războiul să pornească, evitându-se orice fel de întârzieri şi incidente. Tocmai ceea ce nu putea înţelege marele kneaz Gorceakov, partenerul lui Brătianu la masa tratativelor, care, cu orgoliu senil, l-a şi apostrofat pe conte, într-o pauză, după prima rundă a convorbirilor:

— Cine e, drăguţă, acest Brătianu?!

Gorceakov era darnic în diminutive, când vorbea despre chestiuni mici, infime. Un infim, chiar şi ca statură, era Brătianu. Dar contele a precizat:

— Brătianu este primul ministru al guvernului princiar de la Bucureşti.

— Şi cine este acum, drăguţă, prinţ domnitor la Bucureşti? a întrebat marele cancelar, care părea şi uituc.

— Prinţ domnitor la Bucureşti este Carol de Hohenzollern.

— Şi de ce nu vine el la Livadia, drăguţă, ca să trateze cu noi?

— Fiindcă el n-are nimic de cerut, înălţimea ta. Noi cerem drept de trecere de la ei, nu invers.

— Păi de ce să cerem, drăguţă, drept de trecere de la ei? Am mai făcut noi vreodată aşa ceva? I-am şi spus micuţului Brătianu: Un tratat cu voi?! La urma urmei nici nu puteţi să încheiaţi tratat, fiindcă nu sunteţi un stat independent.

— Şi?

— Şi culmea, fără o clipă de şovăire, Micuţul mi-a răspuns: Noi, dacă nu faceţi tratat, ne vom opune la trecerea dumneavoastră!... Auzi, colo!

— Şi ce i-aţi răspuns Micuţului? a întrebat contele.

— Păi ce să-i spun, drăguţă?! I-am spus ce merita: Dacă vă veţi opune, vă vom strivi.

Ignatiev îngălbenise. Auzită numai, în relatarea marelui kneaz, scena îl îngrozea, fiindcă generalul conte îi cunoştea pe ambii parteneri şi îi vedea capabili de a se ţine de cuvânt. Nu-l îngrozea în schimb pe marele senil, care povestea în continuare, senin:

— Nu mă îndoiesc că ne veţi strivi, mi-a răspuns Micuţul. Şi tot el, Micuţul: Dar totuşi ne vom opune! Şi vom vedea dacă va conveni Rusiei, care merge să elibereze creştinătatea din Orient, să zdrobească primii creştini întâlniţi în cale... Auzi, drăguţă? Drept carele am şi suspendat convorbirile.

Relatarea aceasta avea loc la masă. Restul mesenilor se amuzau, marele cancelar mânca friptură, râdea şi îşi lingea degetele. Între timp, contele Ignatiev îşi frângea mâinile cu nervi, disperare, neputinţă. Părea că nu mai e nimic de făcut. Marele kneaz era un pietroi aruncat în cârca Rusiei, pe care nimic nu-l putea urni. Ce se putea face? Mic, mobil, dinamic, cu Brătianu se putea totuşi discuta. Dar ca să mai poţi discuta cu Brătianu trebuia îmblânzit Gorceakov. Tot contelui i-a revenit acest calvar, pe care l-a înfruntat după masă cu răbdare, o răbdare de înger, pe măsura neînţelegerii îngereşti a marelui cancelar, incapabil să priceapă realităţile noi ale lumii în care se afla. Discuţiile cu Gorceakov, care părea un copil încăpăţânat, - între timp mânca îngheţată - nu se urneau din acelaşi punct, un punct rezistent ca şi linguriţa pe care cancelarul o ţinea între degete:

— Nu înţeleg de ce trebuie să facem tratat cu ei!

— Fiindcă trecem pe la ei. Altă cale spre Constantinopole nu există.

— Dar cum am trecut altă dată? a întrebat el, mestecând în cupa de cristal cu linguriţa.

— Altă dată era altă dată. Acum ei pretind tratat.

— Şi dacă nu vreau să-l fac? a punctat marele kneaz, aruncând linguriţa.

— Atunci ne expunem la tot felul de incidente... Mutăm războiul la nord de Dunăre, în Carpaţi, în loc să-l facem dincolo de Dunăre, în Balcani. Avem oare acest interes?

Ochii stinşi ai marelui kneaz păreau să nu priceapă nimic. Cu Brătianu, în schimb, partitura lui Ignatiev a trebuit să fie alta, cu alte note:

— Bătrânul trebuie luat aşa cum e, te rog să mă înţelegi. E un om vechi. Rusia e alta, n-o mai reprezintă el. El o împiedică. El, când vrea să fie amabil, e condescendent, după cum ai văzut, iar când vrea să fie mândru e ţeapăn. Ce vrei, e un om de pe vremea lui Metternich şi Taleyrand.

— Dar eu sunt silit să tratez cu el! a răspuns Brătianu.

— Dar tratezi nu numai cu el. Omul ăsta n-are de fapt puterea, deşi apasă asupra puterii cu toată senilitatea lui.

— În acest caz nu mai văd nici o soluţie!

— Cum să nu fie? Tratezi doar şi cu alţi membri ai guvernului. Iar deasupra e persoana împăratului. Sper că nimeni nu se poate îndoi de bunăvoinţa şi generozitatea majestăţii sale!

În urma acestei garanţii, Brătianu a telegrafiat cifrat prinţului, care se afla la Sinaia, asigurându-l că tratativele merg bine. A cerut încă o dată depline puteri. Care i-au fost date. Ignatiev a luat act de această asigurare şi şi-a înteţit eforturile. „— Cu Brătianu se poate discuta!” i-a spus el lui Gorceakov. Deşi Ignatiev se îndoia de o reuşită deplină şi imediată. Invocându-l pe ţar, care se afla la Livadia, contele ştia că nici acesta nu are puterea, deşi era titularul puterii. Ţarul oricând putea amâna sau anula orice hotărâre. Când

Ignatiev se afla lângă ţar, suveranul rus vroia război. Când Şuvalov, de la Londra, se afla lângă suveran, ţarul vroia pace. Din fericire, Şuvalov nu se afla la Livadia, în preajma ţarului, şi voinţa contelui Ignatiev a pus pe roate convenţia.

Primul incident din calea războiului fusese înlăturat, românii aveau tratatul pe care îl doriseră. Ce vroiau mai departe? Era lucrul pe care nu-l mai înţelegea acum marele duce, din clipa în care a primit telegrama din Bucureşti, privind retragerea de la Dunăre, telegramă care l-a umplut de stupoare şi mânie pe comandantul suprem. Care a şi făcut-o fărâme.

— Dar ce vor? a strigat el. Ce mai vor?!

— Vor acum să se respecte convenţia! a răspuns Ignatiev. Convenţia abia s-a semnat, la 4 aprilie!

— Dar n-am timp de fleacuri, a urlat marele duce. Suntem angajaţi într-un mare război, de la Caspica şi Caucaz până la Dunăre. Cine are timp de nimicuri de etichetă, cine are mâini să bată la tot felul de uşi! În război pui tunul pe uşi.

— Îl pui când ai uşi ostile. Dar acum nu e cazul.

— Ba pe dracu! Cine i-a pus să deschidă poarta dinspre turci?

— Dar n-au încotro. Vor să ne silească să respectăm convenţia!

— Şi dacă n-o respect?

Se reluă dialogul cu Gorceakov într-o altă formă.

— Atunci mutăm războiul dincoace de Dunăre!

— Dar să închidă dracului uşa! a strigat marele duce, învins.

— Tocmai, l-a secondat contele, simţind că descărcarea nervoasă a marelui comandant se consumase. S-ar putea explica gestul intrării trupelor noastre prin considerente de ordin strategic.

— Dar sunt limpezi aceste considerente. Prinţul Carol le-ar fi putut pricepe.

— Prinţul Carol domneşte, nu guvernează, a explicat Ignatiev. Mai importantă decât explicarea actului către prinţ, printr-o scrisoare, este o lămurire directă cu Brătianu. Cu el am tratat convenţia!

— Dar nu vreau să aud de Brătianu! a strigat marele duce.

— Tocmai, l-a secondat contele. Poate c-ar fi mai nimerit să se ducă Nelidov la Bucureşti. E un om priceput.

— Nelidov?!

Contele Nelidov era prieten cu Ignatiev, el mai fusese la Bucureşti, special pentru convenţie, şi era în bune raporturi cu Brătianu. Marele duce a consimţit:

— Să se ducă Nelidov la Bucureşti. Mâine sau poimâine.

Ignatiev a avansat:

— Să-l invităm atunci şi pe Brătianu la Chişinău. Mâine sau poimâine.

— Exclus. Aici să vină Carol. El e dator să-l salute pe împărat.

— E cu mult mai preţios Brătianu la Chişinău. Şi aruncând o altă idee: Aşa cum foarte preţios ar fi dacă în postul de consul la Petersburg ar lucra generalul prinţ Iancu Ghica. Aşa cum n-ar fi rău dac-am alcătui de pe acum un comitet ruso-român de cooperare. Ştiu la Bucureşti un boier foarte bun, unul Plagino, care-ar putea reprezenta partea română.

Marele duce se domolise între timp. Era şi foarte obosit. L-a privit pe Ignatiev cu ochi reci şi tulburi, ca ceaţa zorilor:

— Cine sunt toţi aceşti români de care-mi vorbeşti?

— Sunt oamenii împreună cu care vom face războiul.

Descâlcind şi această afacere, generalul conte avea totuşi senzaţia, acum la plecarea spre cantonament, că războiul îi scăpase din mâini.

În aceeaşi noapte, apele dintre Nistru, Tisa şi Dunăre au început să se umfle şi să se reverse din albii. S-au pornit şi

ploile de primăvară.

V

Doamna Alexandrina Ghica n-apucase încă să desfacă toate bagajele, nici să rânduiască lucrurile prin odăile casei, prin cămări, poduri şi magazii, când generalul - poftit între timp la minister şi apoi la Palat - s-a întors cu o veste uluitoare pentru ea:

— Draga mea, plecăm. Va trebui să împachetăm din nou. Şi fiindcă ea părea îngrozită: Stai, nu te speria, plec numai eu. La Petersburg!

— Dar când?

— Acum, imediat. Preiau misiunea diplomatică de la Petersburg. Până ne vom aranja definitiv pe Neva, tu vei rămâne aici, cu copiii.

— Şi când pleci?

— Imediat.

— Dar de ce grabă asta, Dumnezeule!

Nici generalul nu pricepea de ce graba aceasta, de ce precipitarea de a-l vedea pe el plecat - acum, imediat! - somaţie care i s-a pus în faţă şi la minister, prin Kogălniceanu, şi la Palat, prin alteţa-sa. I s-a dat răgazul cât să-şi facă bagajele. „— Dar de ce să ţi le mai faci, i-a spus ministrul de externe, când nici n-ai apucat să le desfaci!” - Ghica urma să se întoarcă repede la minister, pentru a primi scrisorile de acreditare, şi la Palat, pentru a primi mesajul prinţului către ţar. Restul hârtiilor oficiale, care pretindeau un spor de exigenţă în redactare, urmau a-i parveni prin curier diplomatic, iar indicaţiile privind contactele cu persoane oficiale şi instituţii urmau a-i fi

expediate prin depeşe cifrate, dar în grabă Ghica era să uite codul - dicţionarul de cifru - pe masa ministrului, riscând să compromită viitoarea corespondenţă secretă dintre Petersburg şi Bucureşti. Când şi-au dat seama că dicţionarul se află între ei, uitat pe birou, că aceasta ar fi antrenat fatal nişte mari pericole, cei doi s-au cutremurat, iar ministrul de externe i-a spus generalului:

— Vezi, coane Iancule, cum graba strică treaba! Apoi cu ton de indicaţie: Mai ales în împrejurări excepţionale trebuie să ne ferim să comitem mici prostii.

Kogălniceanu, din nou, reprezenta prudenţa. Iancu Ghica era şi el un om al prudenţei, el măsura întotdeauna de câteva ori înainte de a tăia, cum a făcut şi acum:

— Dar de ce eu, la Petersburg?!

— N-am pe cine altcineva trimite, înţelegi? Te doreşte şi curtea rusă.

— Dar am lucrat la Constantinopole!

— Cu atât mai bine. La Constantinopole a lucrat şi generalul conte Ignatiev. Şi contele Nelidov, cu care Brătianu a negociat convenţia. Nelidov va sosi zilele acestea la Bucureşti.

Totuşi întrebarea „— De ce eu!” îi stăruia în minte, avea multe rude în Rusia, dar nu lucrase cu lumea rusă, el era specialistul guvernului în „afaceri otomane”, mai bun decât el era George Filipescu, cumnatul său, care condusese până deunăzi consulatul român de la Petersburg, iar acum era disponibil. E drept, la Petersburg se afla Emil Ghica, girantul cu afaceri, un nepot al lui, dar de ce încă un Ghica pe Neva, când generalul ar fi fost mai potrivit în altă parte, la Paris sau la Londra, unde şi Alexandrina s-ar fi descurcat mai uşor, chiar cu brio. El i-a şi spus lui Kogălniceanu că ezită să primească misiunea, acesta însă nici nu l-a auzit, l-a trimis pe Iancu Ghica la Palat, unde avea oră fixată, prinţul îl aştepta.

Acel „— De ce eu!” a fost înlăturat abia acasă, la

întoarcere, când în capul scării a apărut mama Alexandrinei, doamna soacră, coana Pulcheria - cum i se spunea - care a scos un tril de fericire când a aflat că ginerele pleacă la Petersburg.

— Dar, mon ami, acolo te vei simţi ca acasă. Cu mult mai bine decât la Constantinopole sau Bucureşti. Tu uiţi că noi avem rude la Petersburg şi Moscova, plus o droaie de cunoscuţi.

Cum de uitase, într-adevăr! Prin Pulcheria, Ghiculeştii de pe linia consoartei aveau mari rubedenii în Rusia, or aceste rubedenii coborau genealogic până în vremea lui Şerban Cantacuzino şi a lui Vodă Brâncoveanu, şi a lui Petru cel Mare. Cineva, în Rusia, din cercurile Ministerului de Externe, cunoştea acest dosar genealogic, scoţându-l acum prompt la lumină. Luând act de bucuria coanei Pulcheria, Iancu Ghica s-a simţit dintr-odată prins într-un lanţ, care-l determina. Avea să lucreze mai uşor sau mai greu, din această pricină? Oricum, acest lanţ din care şi el era o verigă - devenise o verigă - prindea acum să sune. Sună bine la Ministerul de Externe şi la Palat. Suna şi în casă. Cu puţine zile în urmă, coana Pulcheria primise nişte scrisori din Petersburg, Moscova şi Chişinău. N-avusese răgaz să răspundă, copleşită de grijile sosirii copiilor, dar acum se punea pe lucru, nimic mai simplu decât să răspundă acelor scrisori direct prin ginere, care devenea astfel şi un *chargé d'affairs* al clanului Ghica-Blaramberg-Mavroś, cu încrengături din Baltica până pe Volga şi de aici până la Caucaz şi până în Crimeea imperială.

Mai importantă decât pregătirea acestor scrisori era însă pregătirea bagajelor, pentru aceasta se repezise generalul acasă, el a rugat-o pe Alexandrina să se ocupe numai şi numai de pregătirea bagajelor, folosindu-l la nevoie şi pe Oscar.

— Oscar va merge cu tine, a decis Alexandrina.

— Oscar va rămâne acasă, cu tine! a hotărât el. Nu uita

că va trebui să pregăteşti mutarea întregii case la Petersburg. Cine vrei să te-ajute, dacă te lipseşti de Oscar!

Oscar era un personaj indispensabil pentru amândoi. Casa Ghica nu putea fi concepută fără Oscar, drept care Alexandrina a şi spus:

— Dar cum o să te descurci fără Oscar! Ai primiri, dai recepţii.

— Dar la Petersburg există deja un personal bine pregătit. Ţi-l las pe Oscar.

Şi a ieşit, uitând s-o roage pe Alexandrina să-i dea dispoziţie lui Oscar să se ocupe de uniforma lui de gală, uniforma cu care generalul prinţ ar fi urmat să se prezinte în audienţă la ţar. Un asemenea amănunt era mai important decât chiar scrisoarea de acreditare, pe care se grăbea s-o ia de la minister, la fel de important ca şi - să spunem - mesajul prinţului către ţar, amândouă recuzitele fiind pur formale şi absolut indispensabile. Prinţul Iancu Ghica nu uita că se mişcă, trăieşte, există într-o lume a etichetei, cu rigori de o severitate mai dură decât la Judecata de Apoi. El cunoştea rigorile de la curtea sultanului, avea acum să înfrunte rigorile de la curtea ţarului, din fericire nu şi rigorile iernii ruse - noroc că era primăvară, până în toamnă ar fi avut timp să-şi pregătească vestimentaţia pentru Petersburg, unde clima era rece, greu suportabilă - deci peste toate şi grija toaletelor de iarnă.

La minister, Kogălniceanu îl aştepta cu o agendă doldora de probleme - probleme urgente, probleme de perspectivă, probleme de cea mai îndepărtată perspectivă - una fiind mai importantă decât alta, când una când cealaltă cerându-i diplomatului, care pleca la drum, când tact, când curaj, când maximă prudenţă, nici o clipă de indiferenţă, peste toate sagacitate şi curaj.

— Vezi că Petersburgul e mai departe decât Constantinopolul, de aici n-am cum te ajuta, i-a atras atenţia Kogălniceanu. Te descurci singur. Lucrezi pe

absolută răspundere. De la minister îţi vor sosi doar nişte îndrumări generale, în cadrul cărora eşti dator să te mişti, observându-le cât mai exact.

— Bine, dar diplomaţia se face acum aici, nu acolo! Rusia s-a mutat la Chişinău, iar în curând va sosi la Bucureşti!

— La Bucureşti, la Chişinău sau la Petersburg vei lucra cu acelaşi cap. Te rog să nu-mi dai dureri de cap!

— Depinde cum veţi lucra voi aici. Şi prevenitor: Să nu întindeţi coarda!

— Răspunzi de celălalt capăt al coardei!

Şi ministrul de externe i-a trecut consulului scrisoarea de acreditare. După care, sărind brusc la altceva - la o problemă de perspectivă - l-a întrebat pe general:

— Crezi că Beiul de Samos ar fi disponibil pentru o misiune la Londra?

„Beiul de Samos” era scriitorul Ion Ghica, rudă cu generalul şi de la un timp încoace rezervat faţă de viaţa politică. Ca şi generalul, Beiul de Samos era un bun specialist în afaceri otomane, şi, prin extindere, un priceput şi în chestiunile englezeşti.

— Nu ştiu, a răspuns Iancu Ghica. Habar n-am ce mai face. Ai de gând să-l trimiţi la Londra? a întrebat el cu nemulţumire, socotind că Londra i s-ar fi cuvenit, după un adagiu curent în cercurile diplomatice, care spunea că „Cine lucrează la Constantinopole lucrează mai târziu obligatoriu la Londra”. Beiul de Samos era bun pentru Londra, dar de ce nu el!

— Londra refuză contactele cu noi, a spus Kogălniceanu. Deci chestiunea nu se pune în imediat. Şi încheind conversaţia: Grăbeşte-te, te aşteaptă alteţa-sa.

L-a scos pe uşă cu mare grabă, conducându-l până în antecameră - care din nou gemea de jurnalişti -, iar la despărţire l-a avertizat:

— Nu uita de împrumut! N-avem nici un sfanţ în visterie. Mai urgent decât orice e împrumutul! Un împrumut cât mai

mare. Baronul Reutern te aşteaptă la Petersburg!

Kogălniceanu şi-a strigat cuvintele, fără să-i pese că-l mai aude cineva, că cineva notează şi ţine minte. Baronul Reutern era ministrul de finanţe al Rusiei, iar România n-avea bani. N-avea bani şi gata. Să se ştie. Kogălniceanu juca acum deschis.

Tot la ieşire, Mitilineu, secretarul departamentului, l-a oprit pe Iancu Ghica şi i-a şoptit, cu o mină îngrijorată:

— Şi cu Alexandrina ce faci? Unde-o muţi?

— Cum unde-o mut? La Petersburg!

— Bine, dar până atunci? Bucureştenii fug la munte, pe capete.

Cu această alarmă în suflet, generalul a plecat spre Palat, urmărind în drum mişcarea agitată a străzii, catastrofa care se simţea în aer. Conversaţia cu prinţul - scurtă, precisă, eficientă - a stat sub semnul acestei alarme. Ce avea să se întâmple cu ai lui? La plecare, Iancu Ghica i-a şi spus prinţului, cu un ton în care vibra neliniştea:

— Îndrăznesc să sper că alteţa-sa principesa domnitoare va arunca o privire şi spre familia mea. O pun sub înalta sa protecţie.

Asigurare de protecţie care s-a şi dat, a dat-o chiar prinţul, Ghica întrebându-se totuşi sub a cui protecţie urma să rămână, de aici înainte, familia domnitoare! Ca un vechi boier băştinaş ce era, Iancu Ghica credea în Providenţă, iar la ieşire, în ultimul cuvânt de bun rămas, el a invocat Providenţa pentru ţară, pentru perechea domnitoare, pentru ai săi.

Acasă, trăsura îl aştepta la peron. Şi căruţele cu bagaje. Şi trei-patru slugi, care urmau să plece cu el. Şi coana Pulcheria, care-i remitea un sac de corespondenţă pentru rubedeniile din Rusia. În drum spre gară, a sărit ca ars:

— Uniforma!

— Sir, uniforma se află la locul ei! l-a asigurat Oscar, care îl însoţea pe general până la tren.

I se rezervase un vagon. Până la Buzău urma să meargă cu trenul, apoi să debarce şi să-şi transbordeze bagajele în căruţe, ducându-le în caravană până la Mărăşeşti, unde iarăşi îl aştepta un vagon. Între cele două puncte nu exista încă drum de fier, Ghica ar fi trebuit să discute cu ruşii, printre altele, şi problema construcţiei acestui fragment de linie, atât de necesar acum. O altă linie ferată, linia Ungheni-Iaşi-Bârlad-Tecuci, se lega cu Bucureştii prin Galaţi, după un mare ocol. Generalul n-avea drum pe-acolo. El trebuia să urce drumul Siretului pe direcţia Paşcani-Cernăuţi-Cracovia, urmând să ajungă la Petersburg peste o săptămână. Ce s-ar fi întâmplat între timp acasă?

În tren s-a apucat imediat de scris, redactând o primă scrisoare către Alexandrina, în care o sfătuia:

„*Si les Turcs passent le Danube et font mine de se diriger sur Bucarest, je te conjure de filer, aussitôt sur Brachow en voiture, si le chemin de fer est encombré. Ainsi, chère amie, tiens-toi sur tes gardes, tâche d'être bien informée de ce que méditent les Turcs, soit par Mitilineo, soit par Princesse. Consulte-toi avec ton frère, Niki, Georges Philippesco ou Alec Rachcano et tâche de partir, s'il y a nécessité en caravane avec eux.*"[1]

Lăsând-o pe Alexandrina în grija Providenţei, generalul nu uita să-i repete şi în scris ceea ce-i spusese oral, la plecare, notând toate soluţiile şi toate numele utile. Scrisoarea avea să fie expediată de la Ploieşti sau chiar din Buzău, unde generalul trebuia să coboare, Alexandrina urmând s-o primească în aceeaşi zi, dacă toate s-ar fi desfăşurat

[1]Note:

[?] „Dacă turcii trec Dunărea şi par a se dirija spre Bucureşti, te conjur să te îndrepţi spre Braşov cu trăsura, dacă drumul de fier e aglomerat. Astfel, draga mea, fii cu ochii în patru, îngrijeşte-te să fii bine informată despre ceea ce au de gând turcii, fie prin Mitilineu, fie prin prinţesă. Consultă-te cu fratele tău Niki, cu George Filipescu sau cu Alecu Răşcanu, şi încearcă să pleci, dacă-i cazul, cu ei în convoi."

normal. Dar toate mergeau anapoda, uneori intenţiile cele mai bune se destrămau sau se întorceau în contrariul lor, datorită unor accidente din cele mai absurde.

Generalul îşi amintea astfel că scrisoarea de răspuns a prinţului la mesajul adresat de marele duce n-a putut ajunge la Chişinău prin acelaşi curier, datorită faptului că trenul în care curierul se instalase a plecat din gara Bucureştilor mai devreme cu trei minute. Când ofiţerul de la Palat a sosit pe peron, cu punctualitate nemţească, trenul se îndepărta de-acum, dispărea la orizont, cu curier rusesc cu tot. Accidentul se putea transforma în incident, prinţul a înţeles cu acest prilej că şi punctualitatea are un revers, el a fost silit să trimită la Chişinău un curier special, cu o scrisoare mai amplă, în care se inserau şi nişte nedorite scuze. Scuze care l-au obligat pe Nicolas la un răspuns ameliorat. Marele duce a fost la rându-i silit să trimită la Bucureşti un nou curier, de rang mai înalt, nu un Popov oarecare, căpitan de ordonanţă, ci pe generalul prinţ Dolgoruki din Statul Major. Se puseseră astfel premisele unei vizite a premierului român la Chişinău, eveniment nescontat de cele două părţi, după noaptea de coşmar din 12 aprilie. Dar accidente contrarii puteau răsturna acest curs, într-o lume şi într-o primăvară care stăteau sub semnul de foc al hazardului.

La Periş trenul a fost oprit din drum de o coloană română de trupe. Ofiţeri şi soldaţi au dat buzna în vagoane, ocupând compartimentele cu puştile şi cu raniţele lor, ignorând protestele pasagerilor, nepăsându-le de ţipetele personalului căilor ferate, care s-a lăsat covârşit. Câţiva ofiţeri au încercat să pătrundă şi în vagonul lui Ghica, generalul fiind silit să parlamenteze, să le lămurească militarilor misiunea extrem de importantă care îl silea să călătorească.

— Dar, excelenţă, trebuie să ajungem la Dunăre!

— Domnilor, dar acest vagon trebuie să ajungă la

Petersburg.

Coloana în cauză venea pe jos tocmai de la Cahul, din Basarabia de sud şi se îndrepta spre Oltenia. Dorobanţii erau striviţi de oboseală şi mânjiţi până în ochi de noroi. Făcuseră drumul în marş forţat, dormind pe drum în scurte popasuri de noapte, cu visul de a întâlni undeva un tren care să-i ducă mai iute peste Olt, la Dunăre, unde-i aştepta lupta. Din urmă veneau trupele ruse, care preluau apărarea, şi acestea grăbindu-se spre Dunăre.

Ofiţerii au consimţit până la urmă să lase pe loc vagonul lui Ghica, dar să rechiziţioneze restul trenului. A urmat o complicată manevră, vagonul generalului a fost decuplat şi tras pe o linie moartă, celelalte vagoane - cu pasageri şi trupe - reordonându-se şi pornind înapoi spre Bucureşti, împinse din coadă de locomotiva care chiuia neîntrerupt.

— Toate merg de-andoaselea! şi-a spus Ghica, privind trenul care se depărta cu locomotiva la coadă.

La Buzău, unde a ajuns peste o zi, cu mari dificultăţi, remorcat de o locomotivă, Ghica a avut prima întâlnire cu trupele ruse. Valul de la Iaşi ajunsese până aici, multiplicându-se în valuri, iar năvala de militari străini, în uniforme de iarnă, se amestecase cu talazurile tulburi ale Buzăului care-şi ieşise din matcă. Copaci smulşi din rădăcini, bolovani, sfărâmături de case, vite moarte, tunuri purtate-n bărci, căruţe, pe platforme şi mii de oameni care înnegriseră cu trupurile lor de furnici albia Buzăului, împingându-se spre buza ţărmului pe care se oprise Iancu Ghica. El primea acum din faţă năvala, o privea de pe un promontoriu, spre deosebire de cealaltă năvală, a otomanilor, care se revărsase spre Dunăre odată cu sosirea lui, urmându-l din spate. Întorsese spatele Stambulului, şi se îndrepta spre Petersburg sau Moscova, dar valurile stârnite din Petersburg şi Moscova ajunseseră, iată, până la Buzău, se amestecau cu valurile acestui râu vijelios, care, primăvara, la ceasul revărsărilor, provoacă ravagii.

Până şi întâlnirea armatelor cu valurile era un ravagiu. Un pod de cale ferată, aflat în construcţie, fusese distrus de talazuri şi bolovani, un alt pod, pentru căruţe, se rupsese în zorii zilei, lăsând să se prăvălească în ape o cascadă de oameni, căruţe, cai. Caii şi oamenii înotau prin valuri spre ţărm. Era musai, a gândit generalul, ca podurile să fie reconstruite, iar linia ferată să se prelungească urgent până la Mărăşeşti.

El însuşi a trecut cu mari emoţii apa Buzăului, ajungând dincolo - unde îl aştepta un convoi de căruţe - la miez de noapte. A nimerit cu greu locul de întâlnire, întinderea pe care înainta, prin întuneric, fiind răvăşită de mişcarea unor mari herghelii de cai. Cai cât vedeai cu ochii, cai pe care generalul îi simţea de fapt cu auzul, cai liberi, care se izbeau, nechezau, fornăiau, în pocnete de harapnice.

— Ce-e cu caii ăştia? a întrebat generalul.

— Sunt cai de rechiziţie, omule. Cai care merg la război.

Deci şi caii porniseră la război.

„Grande mère Grandichteano”, văduva colonelului Grădişteanu - care cândva fusese aghiotant princiar al lui Cuza, apoi şi al noului domnitor, bunica, cum i se spunea, s-a dezlănţuit ca o furtună, văzând clăile de bagaje din casă. Ea a început să strige, agitând bastonul cu cap de fildeş în toate direcţiile:

— Ce se întâmplă aici, oameni buni! Ce-s boarfele astea?! Apoi imperativ: Despachetarea!... Ce, voi sunteţi nebuni? Dacă s-a smintit lumea, vă smintiţi şi voi?!...

— Draga mea, dar nu vezi ce se întâmpla?! a sărit tante Clotilde, sora mai mică şi fecioara familiei.

— Nici un dar! Despachetarea! Rânduiţi casa aşa cum a fost! Şi aşa, o să daţi bătaie de cap slugilor.

— Bine, *grand-mère*, s-a apărat Anne, dar lumea pleacă...

— Care lume?! Pleacă ăi care-au plecat dintotdeauna, pleacă pleava, gunoaiele, fanarioţii, veneticii, săltătorii! În

schimb românimea stă pe loc. Unde-i Răşcanu?

Alec Răşcanu se găsea în biroul lui, încă din zori, de unde nici nu mai ieşise, după ce dăduse porunca de împachetare. „Săltătorii” erau în schimb în uliţă, cu bagajele făcute sau erau căţăraţi pe munţi, în Carpaţi, în cei mai înalţi copaci. „Săltătorii”, după expresia bunicii Grădişteanu, nu reprezentau altceva decât inşii care ies deasupra, în orice situaţie - nu untdelemnul, adică aristocraţia, care firesc stătea deasupra apei, ci „căţăraţii” sau „căţărătorii”, cei care tulburau apa, înlocuind untul-de-lemn, lăsat de Dumnezeu. „Săltătorii” erau cea mai mare pacoste pe capul ţării.

Dând dispoziţiile de despachetare, bunica Grădişteanu s-a retras ceva mai liniştită în biroul avocatului, care părea că lucrează. Bătrâna doamnă a cerut şi o cafea.

— Ce faci tu aici? l-a întrebat ea pe avocat.

— Mă ocup cu un proces.

— Foarte bine, în sfârşit un om serios!

— Dar tu, bunică? Ce ţi-a venit să dai buzna cu noaptea-n cap!

— Cum asta! Păi auzii că-n Bucureşti e fugă ca la zaveră. Or la mine la ţară-i pace. Oamenii mei au ieşit la arat! a minţit ea.

A fost rândul lui Răşcanu să se mire:

— Mai ară cineva în România?!

— Nu araţi voi, la Parlament, nefericiţilor, dar ţara ară. Io am spus o dată, după cuvântul comitelui d’Hauterive, care a cunoscut bine toate rânduielile din ţările româneşti, şi din Valahia şi din Moldova, iar acu o repet!

Şi bunica a citat o frază dintr-un memoriu al comitelui de Hauterive, secretarul lui vodă Alexandru Mavrocordat-Firariul, o frază care-i mergea la inimă:

— „Dea Dumnezeu ca să nu pară de râs părerea că boierii să şează la Divan pe snopi de grâu, iar dimpreună cu stema lor, Bourul sau Corbul, să simţă şi să vază ce

mijloace pot fi puse în lucrare şi ajutate, pentru folosul patriei lor. Dumnealor ar trebui să şază pe snopi de grâu, cum şed membrii parlamentului britanic pe baloturi de lână, care amintesc cârmuitorilor din Ţara Brit, căpătâiul bogăţiei acelui pământ dintre ape şi rânduiala negoţului ce se face acolo, subt regii cei mai vechi şi înţelepţi.”

Bunica Grădişteanu a recitat această frază, în chiar tălmăcirea ei - sau a colonelului -, după care a aşteptat efectul. Care, în cazul lui Răşcanu, a fost minim:

— Cum oare, la moşie la tine se ară?!

— Păi cum altfel, domnule? Rumânii au ieşit la arat.

— Pe vremea asta? Eu ştiam c-au ieşit la război.

— Păi ce vreme e?! Oameni buni, dezmeticiţi-vă!

Răşcanu disimula. El era cu un gând la mutare şi cu altul la mutarea lui Zagudis. Dacă acesta s-ar fi mutat, el rămânea pe loc - nici n-ar fi avut unde să plece la munte, moşia Brădet fiind amanetată. Sosirea bunicii Grădişteanu şi diatribele ei împotriva „săltătorilor” l-au găsit în cea mai disponibilă formă pentru rămânerea pe loc.

— Deci lucrezi! a luat act bunica, întărindu-i rămânerea pe loc.

— Ce pot să fac altceva?!

Bunica Grădişteanu cunoştea mai mult ca sigur situaţia moşiei de la munte - baba ştia tot! - şi Răşcanu s-a consolat cu situaţia nenorocită în care se afla, consimţind la rămânerea pe loc, ba chiar aşteptând îndemnul. Îl întărea şi prezenţa bătrânei. Această cucoană de modă veche, mai mult bărbat decât femeie, îşi purta singură de grijă, iar acum îşi extindea protecţia şi asupra casei lui. „— Este rostul femeii pe lume!” spunea adesea femeia-bărbat, care le dispreţuia pe toate celelalte femei, începând cu Anne şi isprăvind cu Clotilde.

— De ce, dragii mei, nebunia asta?! a strigat bunica, pocnind la fiecare cuvânt din baston. Şi luând-o metodic: înţeleg Clotilde să fugă, ea se teme de viol. Dar voi, voi

ceilalţi! Şi sever: Şi-acum hai la ceai, în orice casă e ora ceaiului.

Bunica s-a ridicat impetuos, l-a scos din birou pe avocat, a trecut pe culoare şi scări, a bătut cu bastonul în uşi, a împins lumea în sufragerie, ca s-o mustre, incriminând toate persoanele de faţă. Cineva a dat să schiţeze o justificare:

— Bine, dar vin ruşii!

— Şi ce dacă vin? Vin şi trec. Toţi vin şi trec. Oameni buni, mai bine scoateţi-vă nădragii şi treceţi înapoi în paturi. Ce, ăsta-i ceas la care să se scoale boierii?

— Dar tu de ce te-ai sculat?

Vorbise Hélène. Bunica s-a înfuriat:

— Tu să taci, mucoaso! Auzi colo, de ce m-am sculat eu! Ca să te miri. Am să pun eu o rânduială, cum scrie la carte şi aici, şi în politică. Tu de ce te-ai sculat?

— Eu mă duc la şcoală, la Pitar Moş.

Atmosfera se dezgheţase. După panică a venit destinderea. Chiar şi bătrâna părea mai concesivă. Ea s-a aşezat pe scaunul care obişnuit îi revenea, a cerut ceva de mâncare - altceva! -, după care a examinat masa.

— N-aveţi nimic de post?

Familia Răşcanu mânca frupt în post - sacrilegiu! - şi bunicii, ca s-o împace, i s-au adus nuci, prune afumate, miere şi magiun. Ea a mâncat numai nuci, pocnindu-le între degetele osoase, molfăind pâine caldă - simplă pâine - ca adaos la miezul de nucă ales dintre coji. A băut apă. Apoi nu s-a lăsat până n-a lămurit situaţia fiecărei persoane din casă, începând cu domnul Zagudis, pe care l-a tratat cu toată consideraţia. Spre deosebire de Răşcanu, se părea că bătrâna îl acceptă pe acest om activ, care pusese în valoare bălţile avocatului de la Dunăre. Avea şi ea nişte bălţi şi i-ar fi trebuit un om să le administreze - dar nu un grec! -, iar discuţia, sustrasă participării celorlalţi meseni, s-a concentrat asupra arenzilor la bălţi şi a preţului la peşte.

Bătrâna nu era o ageamie, doar din câteva replici, Răşcanu, care urmărea discuţia, şi-a dat seama că ignorase partea practică a raporturilor lui cu Zagudis, lăsându-se probabil frustrat de o sumă importantă. Zagudis, simţindu-se urmărit, a înţeles că nu putea să mai facă mulţi pureci în casa Răşcanu.

— Iorgule, Petrache, veniţi la mama! s-a auzit şi glasul doamnei Zagudis, la rându-i atentă, gata să-şi strângă puii şi să plece cu ei.

Bunica s-a interesat apoi, pe rând, şi de ceilalţi musafiri. O familie, Costescu, care avea moşia undeva spre Galaţi, a fost convinsă să se întoarcă acasă, o alta, Zorleanu, a fost invitată de bunică la conacul ei, la Cotul Argeşului, „ca să stea copiii la aer”. De o atenţie mai mare s-a bucurat familia Răşcanu-Dorojinski din Basarabia, care se afla într-un scurt popas la Bucureşti, în drum spre Viena. Aceste rubedenii de peste Prut au făcut-o pe bătrână să treacă la alt subiect, curtea rusă şi ţarul, *grande mère* vorbind de suveranul rus cu foarte mult respect.

— Şi ţarul ce face? Voi trebuie să ştiţi!

— În gazete se spunea că majestatea sa e la Chişinău. Că e sănătos.

— Şi ce dacă n-ar fi sănătos! Război tot s-ar face. Că doar nu el dă cu sabia.

— Leanţă, dar tu crezi că războiul e o facere de bine?

Cea care deschisese gura era Clotilde, iar sora mai mare, Lenuţa, a şi fulgerat-o cu ochii:

— Păi ce, e vreun rău? Se ridică naţiile, soro!

S-a ridicat şi bătrâna, a dat chiar ea semnalul plecării, trimiţându-l pe fiecare la treburile lui, nu înainte de a-i convoca la întâlnirea de prânz. Se mutase în Bucureşti, redeschisese casa de pe Clopotarii Vechi, îşi pusese gospodăria în ordine, acum punea ordine şi în casa Răşcanu, preluând comanda, înainte de a ieşi din sufragerie, ea a observat şi absenţa lui Theo.

— Şi doctorul? Unde-i doctorul?!

Îi spunea lui Theo „Doctorul”, după cum nepoatei îi spunea „Mânza”. Dar se vede că doctorul nu-i prea plăcea, fiindcă, auzind de plecarea lui, bunica a procedat rezolut:

— Pagubă-n ciuperci. Să-şi pună poftă-n cui.

Şi a poruncit să nu i se mai pună tacâm la masă.

— Cât de simplu e totul pentru dumneata, bunică! a remarcat Răşcanu, amuzându-se de jocul ei de-a autoritatea, dar şi cu suferinţă. Dacă toate s-ar putea rezolva aşa...

— Dar cum altfel! Şi hotărâtă: Află, dragul meu, că eu îi scoteam domnului doctor gărgăunii din cap, cum mă vezi şi te văd. L-ai cârpit vreodată?

— Eu?!

— Dar cine, eu? Şi cu dispreţ: Cum se cunoaşte bastardul.

— Te rog să nu-mi vorbeşti de asta! i-a cerut Răşcanu, care s-a şi retras în birou, hotărât să nu mai revină la chestiunea Theo, pe care o închisese odată pentru totdeauna.

El o avea pe Hélène, care-i ajungea. Paternitatea lui izbândise norocos în această singură progenitură care îl justifica în ochii proprii şi în ochii lumii, creşterea fetei fiind totuna cu un şir de fericite surprize şi bucurii, pe ambele - şi bucuriile, şi surprizele - împărţindu-le cu Anne. Nu le împărţea de fapt decât formal, bucuriile şi surprizele îi reveneau în întregime. Chiar acum, după ceai, Hélène se anunţase la el, intrase în birou, iar avocatul a constatat cu plăcere cum crescuse fata, într-o singură primăvară Hélène căpătase contururi de femeie.

— Papa, ai ceva împotrivă dacă aş face parte din Societatea Română de Cruce Roşie? a început ea.

— Hélène, cum mă mai întrebi!

Aceeaşi propunere venită de la Theo l-ar fi înfuriat. Acum avocatul s-a grăbit s-o întrebe pe fată:

— Ai cumva nevoie de bani?

— Deocamdată nu.

— Chiar nu?

— Când îţi spun că nu. Ba mai bine dă-mi. Va trebui să înzestrăm o ambulanţă. Şi grăbită, după ce-a luat banii: Atunci pot să dispar cu bunica Grădişteanu?

— Desigur, draga mea. Poţi să te şi măriţi.

— Să mă mărit?

— Va veni vremea. Hai fugi.

Şi fata a ieşit, lăsând în încăpere o undă de parfum. Hélène crescuse vijelios şi Răşcanu se bucura. De la un anume prag, Hélène a început să capete nu numai contururi feminine, dar şi viclenii de domnişoară. Ca tată norocos, Răşcanu cultiva această nouă stare a fiicei, înconjurând-o cu deosebite griji. El ştia că tinerii, băieţi sau fete, parcurg cu dificultăţi starea aceasta nouă, saltul de la copilărie la adolescenţă, care înseamnă întoarcerea tânărului cu faţa spre lume, intrarea în lume. Hélène era la pragul intrării în lume şi Alec Răşcanu o veghea.

Curios era că Hélène avea conştiinţa acestor transformări - absentă la Theo. Theo n-a realizat că are vocea în schimbare - stare excesiv prelungită, nici că i-au dat tuleiele. Părul lui, răsărit într-o vegetaţie incertă în barbă şi sub nări, îi murdărea vizibil obrazul şi îndemnul lui Răşcanu: „Du-te, domnule, şi te spală!” a fost corectat, transformat în altceva: „— Domnule, decide-te dacă te bărbiereşti sau îţi laşi barbă!” între timp, Theo s-a şi decis, hotărâse să calce într-o direcţie imprevizibilă, probabil fără conştiinţa hotărârii, se hotărâse pur şi simplu, deciziunea lui teoretică ţâşnind rebarbativ în el, ca să se manifeste mai apoi şi public.

Ceea ce nu era cazul cu Hélène, care ştia că devine femeie - ea trăia această bucurie! - totul pregătind-o să devină o doamnă. Mai întâi o logodnică, tatăl fiind acela care se angajase în rolul de martor atent, rol care nu-i

displăcea ca joc. Îl şi juca. Întâi prin felul grav în care o privea şi o asculta disimulându-şi tandreţea, dar sorbindu-i cuvintele. Contrar cu felul în care nu-l putea nici privi şi nici asculta pe Theo. Gravitatea lui Răşcanu în audierile pe care i le acorda fiicei avea ceva de tată robit, prin prea multă disponibilitate, prin lipsa de putere în a o contrazice, prin felul în care el o punea în valoare, ca parteneră de discuţie, fie când se aflau în tête-à-tête, fie în lume. În lume mai ales, Răşcanu îşi prezenta copila ceremonios şi cu mândrie: „— Domnişoara Hélène Răşcanu, fiica mea!” - subtextual „o viitoare doamnă”, simţind că aşa trebuia să procedeze, nu altfel. Aşa ar fi trebuit să procedeze şi fratele adoptiv - Theo! - femeile, prin firea lucrurilor, trebuind apărate şi protejate, ceea ce rebelul nu ştia, el privea femeile în chip abstract, nici nu le vedea, cum nu vedea probabil nici familia - „tot o ficţiune” - din punctul lui de vedere.

Rămas în birou, unde aştepta nişte clienţi - lumea încă se ţinea de procese, în aceste vremuri de restrişte - Răşcanu nu putea să nu se gândească la copii, mai ales la Hélène. Ar fi vrut pentru ea o carieră de bărbat, deşi menirea ei era să fie o doamnă. Dar ce lucru grozav ar fi fost o femeie jurist - Hélène Răşcanu juristă! - lucru unic în Bucureşti şi chiar la Paris. Dacă războiul s-ar fi isprăvit repede, nimic mai uşor decât s-o trimită pe Hélène nu în Elveţia, la un pension de domnişoare, cum hotărâse iniţial, ci în Franţa, la Sorbona, unde fata ar fi urmat Dreptul, ca el odinioară. E drept, Răşcanu nu făcuse încă nimic pentru îndrumarea fiicei în această direcţie, dar avea de gând ca măcar de aici înainte s-o facă. O primă discuţie n-ar fi fost de prisos, Hélène era destul de mare ca să se gândească şi altfel la viitorul ei, altfel decât matrimonial. Dacă Theo dispăruse, rolul acestuia, ca bărbat, îl putea prelua Hélène.

Răşcanu a ieşit din birou, cu gândul că Hélène încă nu ieşise, dar fata plecase împreună cu bunica Grădişteanu, într-o vizită la Bălăceni. Se colportau acolo ştiri politice

importante, tot soiul de noutăţi de la Viena, după cum l-a informat Anne.

— Dar de când o interesează pe Hélène politica! s-a mirat avocatul. Ce să caute ea la Bălăceni?!

— Bălăcenii au copii mari. Fiul consulului a sosit chiar acum de la Viena, împreună cu vară-sa, Ilinca, bună prietenă cu Hélène.

— Doamnă Răşcanu, a observat avocatul, inversezi rolurile în distribuţie! Hélène s-a dus s-o viziteze pe Ilinca, nu pe fiul lui Bălăceanu!

— Se poate, dar băiatul consulului a venit pentru război!

— Toţi faceţi război?! s-a zburlit avocatul. Dar calmaţi-vă!

— Ne calmăm, Alec, după cum vezi, i-a răspuns ea. Vezi că te caută cineva din partea lui Theo!

Ieşind din birou, Răşcanu observase în antecameră, printre clienţi, şi un tânăr cu păr roşu, care s-a ridicat în picioare, dând să-i iasă în cale. La întoarcere jocul s-a repetat, dar avocatul l-a ignorat pe individ, care, după înfăţişare, nu putea fi altcineva decât mesagerul lui Theo. Ce mai vroia Theo! În privinţa raporturilor cu Theo nu mai era nimic de pus la punct. Nu disputa de idei îl separase de nepot - ce dispută se putea angaja cu un imatur! - cât stilul. Tânărul n-avea stil, acesta neînsemnând obligatoriu un anume echilibru în cugetare, el n-avea stil în dezechilibru, rebeliunea lui Theo fusese fără normă - sau el, Răşcanu - n-o vedea. Deşi el o vedea, el vedea norma vârstei, o trăise şi chiar o şi observase în ceea ce-l privea. Ruptura lui Răşcanu cu părinţii aparţinuse însă altui stil, pe care avocatul nu-l regăsea în comportarea nepotului, în întreaga atitudine a acestuia faţă de casă şi faţă de neam. Aceasta însemna probabil că ruptura e mai profundă, Theo nu introducea doar simpla ruptură de generaţie, ci o ruptură încă şi mai adâncă, de sânge. Să fi ţinut aceasta de blestemata condiţie de bastard a copilului?

În birou a intrat Garussi, care l-a anunţat pe stăpân că un

tânăr domn, un student, doreşte să-i vorbească din partea lui Theo. Avocatul a ţipat:

— Dar s-aştepte!

Şi această impacienţă a nepoftitului era dovada unei lipse de stil, care, iată, afecta nu un ins, ci o generaţie. Indivizii cu care Theo se înhăitase erau probabil la fel. Nu altfel, ci la fel, un la fel din care Răşcanu nu putea izola decât nişte respingătoare amănunte. Întreaga fizionomie a nepotului îi revenea acum în minte sub forma unor amănunte, care, din păcate, nu puteau lămuri mai nimic. Abia adus în casă, copilul avea evident imprimată pe chip o anume pecete a mizeriei, prelevată din mediul în care se născuse. Pe Răşcanu nu-l interesa de unde provine copilul - unde ouase cucul! - el a şi interzis contactul bastardului cu mama lui adevărată, mama băieţaşului devenise Anne, care l-a şi îmbrăţişat cu dragoste, dar provenienţa persista, se strămutase şi în cuibul adoptiv, unde nimic nu părea să se potrivească cu Theo, începând cu hăinuţele. „— De ce oare nu-i vin bine?” se întrebase Anne, care îl iubea. Da, nu-i veneau bine. În casa Răşcanu, Theo găsise un trusou de băiat gata pregătit. Era trusoul primului născut, dorit a fi băiat, dar în locul „băiatului” se ivise Hélène, iar acum băiatul real nu se potrivea cu hăinuţele - era mai mic sau mai mare, n-avea importanţă, dar el era altfel, corporal altfel, deşi trusoul cuprindea hăinuţe pentru un copil până la cinci ani. Un prim divorţ nevinovat se pronunţase chiar atunci divorţul dintre hăinuţe şi Theo. I-or fi fost mici? Copilul le rupea, puiul de cuc arunca penele din cuib şi îşi smulgea cu ciocul propriile pene.

Apoi a fost întâmplarea cu covrigul, tot în primul an, la serata pomului de Crăciun, în casa unor prieteni, unde cei doi copii - Hélène şi Theo - au fost duşi ca să fie arătaţi şi adoptaţi de societatea celorlalţi copii de lume bună. Aici, la pomul încărcat cu daruri, s-a întâmplat „catastrofa”, în clipa când Theo a refuzat jucăriile şi dulciurile sclipitoare, care

atârnau în crengi, şi a cerut - culmea! - un covrig. „— Vleau covlig!” a scâncit el. Dacă absurda cerere ar fi venit de la Hélène totul ar fi fost în ordine, era chiar amuzant, capriciile sunt privilegiul fetelor, dar în cazul lui era penibil: prin această cerere copilul spunea singur din ce mediu provine. Gazdele s-au amuzat, desigur, părea şic să ceri covrigi într-un salon cu minunăţii, s-a poruncit să-i fie aduşi copilului nişte covrigi, slugile au ieşit afară şi au cules de pe stradă un bătrân trenţăros cu covrigi. „— Vleau un covlig!” a pretins acum copilul, refuzând şiragul cu zeci de covrigi şi oprindu-se la unul.

Apoi copilul se hrănea prost, nu se dezvolta conform aşteptărilor. Anne era de părere că ar fi trebuit trimis la un sanatoriu în străinătate, domnul Răşcanu în schimb era convins că bastardul s-ar fi dezvoltat „normal” la bucătărie, către care simţea o atracţie spontană. Maica Anica, bucătăreasa de la slugi, îl topea pe copil în sărutări, iar bastardul nu le refuza, el refuza în schimb atingerile tutorelui, cel care avea menirea să-l crească şi să-i facă o educaţie. Dar acelaşi copil nu se arăta a fi un întârziat mintal - acest lucru l-a mai consolat pe avocat, astfel încât n-a fost nevoie de meditatori, nici la limbi străine şi nici la ştiinţele naturii. Doar la caligrafie, Theo dovedindu-se un neîndemânatec, se mânjea mereu cu cerneală, pe haine, pe mâini, pe obraz - „— Du-te, domnule, şi te spală!” - motiv pentru care Răşcanu a înscris încă un punct pe lista cusururilor lui Theo.

Şi apoi, în sfârşit, asimetria! Stând şi gândindu-se care este cusurul cel mai detestabil al nepotului, vizibil odată cu adolescenţa, Răşcanu a ajuns la încheierea că nimic altceva nu-l supăra mai mult la Theo decât faţa sa asimetrică, aproape strâmbă - când tânărul se înfuria.

„ — Spune-mi, draga mea, a întrebat-o într-o zi pe Anne, eu sunt fizionomic monstruos?” „ — Alec, dar tu eşti splendid, o ştii doar. Ce ţi-a venit!” „ — Bine, m-am uitat şi

la mine, în oglindă, mă uit şi la pozele rămase de la fratele meu Teofil. Theo nu ne seamănă”. „ — Dar mai sunt pe lume şi mamele!” a observat Anne. „ — Tocmai. Asta era!” Într-un tipar Răşcanu - fiindcă Theo avea totuşi şi unele din trăsăturile Răşcanilor - intervenise o diformare, o strâmbare a axului, ca la lentile, iar strâmbarea făcea ca tânărul să arate în unele clipe altfel, detestabil. Liniile figurii lui, armonioase când era calm, se denaturau şi se fixau într-un rictus, mai ales în momentele de furie. Apărea asimetria. Avocatului îi venea atunci să-i spună nepotului nu „ — Du-te, domnule, şi te spală!”, ci „ — Schimbă-ţi, domnule, figura!” Ceea ce era imposibil, fiindcă asupra lui Theo apăsa ceva ca un stigmat.

Era ceea ce nu ştia Radu Mihail, prefectul poliţiei Capitalei, care-i atrăsese amical atenţia lui Răşcanu asupra proastelor frecventaţiuni ale tânărului, suspectat a difuza o anume literatură politică, „nu de cel mai bun gust”, după cum se exprimase Radu Mihail, într-o confidenţă, chiar în biroul de la prefectura poliţiei. În asemenea prilejuri părinţii de obicei protestează - „— Cum asta, dar copilul meu are o perfectă educaţie!” -, n-a fost cazul cu Răşcanu, care a primit ştirea cu calm, chiar cu blazare. Răşcanu n-a protestat şi atunci Radu Mihail s-a simţit dator să explice cazul, în locul lui: „ — Ştii, mă gândesc că poate într-un fel e de înţeles. Toţi am fost la o anume vârsta nişte zurlii!” „— Ce zurlii” şi-a spus interior Răşcanu, fără a articula un cuvânt măcar pentru Radu Mihail. Dar din zurliii sau zavergiii sau nebunii de atunci, din epoca la care se referea prefectul poliţiei, ieşise totuşi o generaţie, chiar dacă sfâşiată, chiar dacă opusă şi învrăjmăşită. Ieşise generaţia care făcuse România. Pe când în cazul lui Theo ce putea ieşi! „— Dar dumneata te înţelegi cu el?” l-a mai întrebat atunci Radu Mihail. Ce-i putea răspunde! Îi venise în minte, drept răspuns, întâmplarea cu covrigul. A spus doar atât: „Avem, se pare, gusturi diferite.” Tânărul avea gustul

sărăciei, deci repulsia faţă de tot ceea ce era bun, trainic şi stabil. El azvârlea cozonacul - numele, familia, moştenirea - şi prefera covrigul. Deocamdată un covrig teoretic.

Răşcanu l-a poftit totuşi în birou pe mesagerul lui Theo, care afişa un aer distant, chiar obraznic.

— Sunt Rudi Weiss.

— Perfect, dar unde-i cartea dumitale de vizită?!

— Noi respingem, domnule, asemenea fleacuri de etichetă, a răspuns mesagerul.

— Dar aceste fleacuri, domnule, fac lumea, a strigat Răşcanu. De ce nu te prezinţi atunci în pielea goală!

— Nouă nu ne repugnă culoarea pielii, a răspuns mesagerul. În schimb noi urâm ierarhiile sociale.

— Veţi rămâne atunci în pielea goală, în afara ierarhiilor sociale! ...Şi altceva?

— Colegul meu Theo Răşcanu are în această casă o casetă cu pistoale, care a aparţinut tatălui său. Şi-o revendică.

— Această casă poartă un nume şi îmi aparţine. Ei bine, nu satisfac asemenea revendicări. Să i-o spui. Nu dau pistoale pe mâna unor imberbi.

— Să înţelegem că vi-e teamă? a întrebat mesagerul. Apoi solemn emfatic: Dar nu cu pistolul vom răsturna această lume, domnule! Fiţi fără grijă.

— N-am nici o grijă, fii liniştit. Existenţa voastră nu-mi dă insomnii. Nu-i dau lui Theo pistoalele, ca să nu cumva să se rănească, din imprudenţă. Cât priveşte răsturnarea lumii, aceasta e o misiune grea. Sunteţi prea cruzi pentru asta. Sunteţi nişte imberbi.

Şi l-a concediat pe imberb - tot un imberb. În întâlnirea cu Radu Mihail, acesta îi mai spusese avocatului: „ — Şi nu crezi că te poţi opune destinului pe care Theo şi l-a ales?” Răşcanu l-a corectat atunci, pe loc: „ — Dar, dragul meu, greşeşti, e invers. Destinul l-a ales pe el!” Închisese deci problema cu Theo încă de atunci. Acum pusese punct

definitiv.

Dând să iasă din birou, în întâmpinarea unui client important, avocatul s-a ciocnit din nou cu bunica Grădişteanu, care da să intre la el, în fruntea unui convoi de slugi purtând arme.

— *Grande mère*, ce e cu armele astea?!

— Bucureştenii au pus mâna pe arme. S-a ridicat *Guarda civică*, dragii mei. Ce staţi? Ai slugi berechet, ai şi arme. Ţi-am mai adus şi eu. Până diseară să faci bine să-mi organizezi o companie. Şi s-o comanzi.

— Eu?!

— Dar cine?

— Poate Garussi.

— Fugi, *mon cher*, d-aici. Ăla comandant? Dacă-i p-aşa o fac comandant pe Hélène.

Şi Răşcanu a râs cu plăcere, un râs care i-a luminat toată ziua.

Mergând de la hotel către Arhivele Statului, unde primise de curând o slujbă meschină, Parva era mai descumpănit decât oricând. Nimic nu-i ieşise din tot ceea ce-şi propusese până atunci. Încercarea de a-şi prezenta proiectul ştiinţific eşuase. Lumea academică bucureşteană n-avea timp de marile aventuri, toţi domnii pe care îi vizitase nu vedeau dincolo de clipă, toţi erau speriaţi de evenimente, mai ales de iminenţa invaziei. În replică, Parva făcuse gestul retoric de a cere să fie trimis pe frontul dunărean, ca voluntar. Şi acest proiect eşuase, lui Parva oferindu-i-se o compensaţie jignitoare: „— Vreţi să slujiţi patria? Intraţi în *Guarda Naţională*!”

Acum, în drumul spre Arhive, Parva avea în faţă *Guarda Naţională*, o unitate din *guardă*, probabil un batalion care mărşăluia eroic pe Podul Mogoşoaiei. Mărşăluia cu larmă mare şi muzică, obligând trăsurile să se tragă la o parte,

oprind pietonii în loc, silind ferestrele să se deschidă. Această simili-demonstraţie militară atrăgea atenţia prin bulucul de uniforme şi prin armamentul desperecheat, prin mutrele solemn casnice ale participanţilor la marş, care se îndreptau parcă spre o sărbătoare hazlie. Privind perindarea de bravi bucureşteni sub arme, Parva a înţeles şi mai bine ironia care-l ţintea pe el: oameni de toată mâna, ca la orişicare adunătură de ocazie, desigur şi infirmi - un cocoşat, un şchiop folosind arma drept toiag, un afon la tactul muzicii, printre aceştia n-ar fi prisosit un miop, el sau altul. Defilarea era deocheată şi prin harababură: unii războinici sporovăiau sau se certau între ei în timpul marşului, unul a trecut altuia arma, ieşind din rând să-şi cumpere ceva, altul citea în marş gazeta, un pitic, salutând cu mâna la chipiu, i-a cerut foc lui Parva. Cea mai comică situaţie o avea un individ deşirat şi cam tuciuriu la obraz, urmărit de pe trotuar de o şatră de puradei care îl arăta fericită cu degetul. „ — La ce-o fi bună această hoardă?” s-a întrebat Parva. Şi tot el şi-a răspuns: „— Probabil la stins incendii sau la spargeri.” Absenţa gravităţii era subliniată prin prea multă gravitate, în dezordinea lor ipochimenii înarmaţi trăind totuşi sentimentul de a avea ceva important de făcut, şi Parva s-a întrebat, în continuare, dacă o bandă identică acesteia apărase într-adevăr Republica Franceză la Valmy. „— Precis da, şi-a răspuns el, dar fără mine. În moarte măcar, sublimul trebuie să se separe de ridicol. Deşi, la drept vorbind, poza unei armate intervenţioniste bătute cu parii de mahalagii ar fi de tot hazul.”

Parva a încheiat subiectul legat de *guardă*, continuându-şi drumul spre Arhive, dar picioarele refuzau să-l poarte. El era scos practic din corpul valid al oştirii, care se afla la frontiere, şi scos şi din micul corp al ştiinţei, care nu-l primea. Destinul îl împingea, iată, spre depozitul de hârţoage de la Arhive, spre umilul post de copist-paleograf, obţinut şi acesta printr-o complicată intervenţie. „Cine

dracu m-a pus să mă nasc azi!” şi-a strigat el, oprindu-se din drum, gata s-o ia înapoi spre hotel. „— Ştiu ce mi-ar trebui acum! Dacă aş fi femeie, un dram de şoricioaică - sau prostituţia. Dacă aş fi bărbat, un dram de politică - sau o căsătorie.” Şi zâmbindu-şi: „— E bine totuşi că pot concepe această alternativă. E la fel de uşor ca şi o alunecare pe o coajă de pepene. Cât îţi trebuie în fond ca să devii un mic căsătorit cu o mare avere sau o mică lichea de club sub protecţia unui mare potentat!” Parva s-a oprit în dreptul unei vitrine, s-a examinat şi a constatat că arăta chipeş. Era oricum îmbrăcat la Lipsca şi avea acele elegante cărţi de vizită în buzunar, cu solemnul titlu de doctor în ştiinţe. Şi-a continuat drumul spre Arhive, abătându-se prin grădina Cişmigiului, unde încă mai dăinuiau troiene mari de omăt murdar, deşi crengile înmuguriseră. Inocenţa mugurilor, cărora nu le păsa de război, i-a făcut bine. Aceştia nu se întrebau de ce apăruseră azi, atunci, ei pur şi simplu dăduseră buzna. Şi probabil că aveau de gând să înflorească - cu neruşinare. „— Cum în fond ar trebui să fac şi eu, peste sau dincolo de timp. Dar cum?” Din nou îl măcina neputinţa interioară, din nou îl indignau acei ochi uluiţi pe care îi revedea, care îl priviseră pe Parva ca pe un nebun: „— Păi azi?!, „— Azi exist eu!”, „— Ei şi?” Cum *ei şi*! Nu putea să strige *cum ei şi*!” dar trăia revolta. Trăia mai ales impulsul de a răzbi peste oricare obstacole. „— Dacă această primăvară incertă mă refuză, eu n-o refuz. Eu n-am alta!”

Totuşi Parva n-avusese alegere, acel *ei şi* a învins. Acel *ei şi* îl împinsese într-o slujbă penibilă, slujba de la Arhivă, bună doar de câştigat o pâine. Îşi şi imagina acum replica celui ce intervenise pentru el, o persoană influentă, care se adresase lui Haşdeu: „— Tânărul trebuie să câştige o pâine!” Situaţie de o extremă umilinţă pentru un ins ca Parva, care suferea atroce de gigantism. De gigantism suferea, spre consolarea lui Parva, şi Haşdeu. Dar acesta

avea operă! Ce-i putea opune Parva Monstrului, ca argument, decât un proiect, fie şi fantastic? Dar cum să-şi desfăşoare Parva proiectul, când Monstrul nu consimţise măcar să-l vadă la chip pe solicitator? Singurele persoane prin care Parva venise indirect în contact cu fulgerele Monstrului fuseseră, acasă la Haşdeu, un oarecare domn Tocilescu, iar la Arhive o secretară ciudată, o domnişoară cu un nume interminabil: Petra-Petronia-Cristina-Zulnia-Bogdana Procopiu Haşdeu. Se spunea că bizara arătare ar fi nepoata lui Haşdeu sau o nepoată prin adopţiune, sau o rudă săracă din neamul doamnei Haşdeu, ceva de genul acesta. Oricum, fiinţa avea un gen, poate şi geniu, ea era oricum lacăt şi cheie la Arhive şi cerberiţă la uşa Monstrului. După refuzul de a fi primit de Haşdeu, Parva fusese trimis direct la ea: „— Te prezinţi cu acest plic domnişoarei Bogdana Procopiu şi totul se aranjează.” Cum Parva a şi făcut, adresându-se cu politeţe domnişoarei cu ochelari, care, auzindu-şi numele, a protestat cu o voce aspră, baritonală: „— Azi sunt Petronia, nu Bogdana!”

Parva a fost atât de surprins încât şi-a scos ochelarii. Şi i-a şters, apoi când i-a repus la loc, a fost pe deplin edificat: fiinţa cu ochelari din faţa lui nu putea fi decât un sever Petroniu sau o severă Petronia. Acelaşi ins sau aceeaşi însă l-a chestionat pe Parva asupra cunoştinţelor sale de filologie latină, punându-i până la urmă în braţe un vraf de diplome în latină medievală, pe care urma să le traducă şi copieze. Era din aceeaşi clipă angajat, urmând să se lupte cu mormanul de acte, inclusiv cu un act încurcat de danie de la Basarab Întâiul, document la care ţinea nespus de mult domnul Haşdeu. Rigiditatea persoanei cu ochelari i-a dat trac lui Parva, care a îngăimat: „— Şi până când lucrarea?” „— Până mâine!” i s-a răspuns.

A doua zi Parva s-a prezentat domnişoarei Petronia cu o parte din lucrări - nu putuse istovi maldărul!, dar a găsit în faţă, pe acelaşi scaun de secretară, o altă persoană, fără

ochelari, cu coafura modificată şi cu glas ferm de tenor. La protestul lui Parva privind dificultatea lucrărilor, tenorul a replicat cu intransigenţă, indicându-i copistului şi câteva greşeli: „— Astea nu sunt greşeli, sunt pete de cerneală!” s-a apărat Parva. Şi explicându-se: „— Eu sunt paleograf, domnişoară Petronia, nu copist.” La care ea a replicat: „— Azi sunt Petra, nu Petronia!” Ar fi trebuit la rându-i să observe - persoana de la birou arăta cu totul altfel! - şi Parva a ieşit râzând. Despre Petra-Petronia se debitau legende - ştia carte cu carul, era capricioasă şi tiranică, dar fără noroc, Haşdeu nu reuşise s-o mărite, Monstrul o oploşise aici la Arhive, ca să scape de ea, dar şi ca să facă din ea un substitut al său. Înţelegând cum stau lucrurile, Parva se retrăsese tiptil în sala de la subsol unde lucrau copiştii, încercând o vreme să evite contactele cu cerberiţa, trimiţându-şi lucrările prin şeful de masă. Sub aceste auspicii s-a produs cea de a treia întâlnire cu ea, când Petra, convocându-l în cabinet, i-a cerut tânărului să copieze şi nişte acte în germană veche: „— Dar, domnişoara Petra!” a articulat el. „— O, dar dumneata n-ai umor. Azi sunt Cristina!” Parva a râs de astă dată, fără pic de răutate, iar domnişoarei Cristina i-a făcut plăcere. A râs şi ea, uşor, cu voce de soprană. Era în bună măsură schimbată, o alta, veselă, chiar sprinţară, era din nou fără ochelari, ba nu, avea totuşi un pince-nez legat cu şnur, cu ramă fină de aur, pe care îl folosea din când în când. Ea a întors lentilele şi spre Parva, privindu-l cu interes, chiar cu un început de freamăt: „— Parva! Ce nume ciudat! E un nume latinizant, strămoşii dumitale trebuie să fi primit precis o diplomă de nobleţe pe undeva prin Polonia, prin Prusia sau prin Lituania.” „— Posibil, domnişoară Cristina!” a consimţit politicos Parva, deşi râdea interior, socotind ipoteza hazardată. Ea a fost din nou încântată, i-a şi spus: „— Voi fi Cristina toată săptămâna aceasta. Numai pentru dumneata!” Se întrevedea un risc şi Parva l-a intuit prompt.

În relaţiile lui cu domnişoara Petronia-Petra-Cristina intervenise o noutate, ea era decisă să menţină o anume identitate onomastică numai pentru el, nu şi pentru ceilalţi slujbaşi, el era hotărât să parcurgă mai departe celelalte identităţi, fără nici o angajare. Dar Cristina insista. În zilele următoare ea şi-a menţinut identitatea, cum şi alura, ba chiar şi parfumul. Îşi schimba parfumul odată cu numele, parfumul ei de atunci îi amintea lui Parva de Helga, o Helgă jucăuşă ca un elf. Şi obrajii îi erau împurpuraţi - se fardase extrem de puternic - iar timbrul de sopranǎ emana auditiv o anume tulburare, în schimb modul ei de a curteni era „ştiinţific”, un schimb de argumente şi ipoteze, ceea ce-i dădea tânărului şansa de a se apăra, fără bruscări. „M-am gândit bine, i-a spus Cristina la această nouă întâlnire, numele dumitale este precis latinizat. Iniţial cei din neamul dumitale se vor fi numit Pârvu - şi ţintindu-l. „— Eşti de fapt un Pârvu!, dar în diploma lituaniană sau leşească de nobleţe numele a fost transcris prin Parva.” „— Este excesiv! a protestat Parva. Ai mei sunt ţărani, de fapt neam de răzeşi moldoveni de pe valea Elanului.” „— A! deci din ţinutul lui vodă Cantemir. Cantemireştii au o ascendenţă tătară, voi Parvii, în schimb, sunteţi get-beget băştinaşi, diploma lituaniană doar vă confirmă nobleţea.” “— Care diplomă lituaniană?” „— Cum care! Dar aţi fost precis reînnobilaţi în Lituania, sub primul Vitold, şi tot acolo veţi fi avut probabil mari proprietăţi”! „— Glumiţi frumos, domnişoară Cristina!” „— Nu glumesc deloc. Asta rezultă până şi din blazonul vostru.” „— Blazon?” „— Blazonul casei Parva!” Şi Cristina a scos dintr-un sertar un cartonaş alb pe care mâna ei trasase, cu multă siguranţă şi fantezie, liniile unui blazon nobiliar, deasupra fiind scrisă şi deviza: *Multum in parvo*[1]. I-a întins lui Parva cu convingere şi încântare această creaţie a ei, alăturând pentru întărire un catalog voluminos de heraldică ce cuprindea sute de steme de pe

[1]Note: [?] Mult în puţin.

cuprinsul întregii Europe centrale şi de nord. „— Un Parva, a mai spus ea, e atestat şi într-o diplomă maghiară de pe la 1303. Un alt Parva, la Constantinopole, apare ca sol al domnului Moldovei...” Era absurd, dar şi captivant. Ca probe heraldista aducea texte, genealogii şi steme, toate extrase din acel catalog de specialitate pe care ea îl trata ca pe o carte sacră. „— Iată, vezi?” i-a mai spus. Şi domnişoara Cristina s-a cufundat cu frenezie în perindarea stemelor, încercând să-l asocieze şi pe Parva, etalându-i acestuia - ca argumente - nişte arbori genealogici care ţineau de vis. Deşi minuţia analizelor, sagacitatea observaţiei, ingeniozitatea fină şi erudiţia înspăimântătoare - în heraldică, diplomatică şi genealogie - intimidau şi copleşeau. Cristina era şi ea un Monstrum. Se şi spunea de altfel că micile ei contribuţii, note şi articole pe subiecte de acest gen, publicate în reviste extrem de snoabe şi de savante, făcuseră din domnişoara B. P. - semna numai cu două iniţiale! - un nume în disciplinele minore ale istoriei. Ea se înfierbântase acum - pentru el, pentru blazonul inventat al neamului Parva, pentru heraldică în sine? - greu de spus, fiindcă temperatura pe care Cristina o degaja avea anume purităţi de smalţ, anume lambrechini graţioşi, anume scartelări discrete, pe care le-ar fi putut aprecia un heraldist, nu şi Parva care s-a speriat. Ceea ce ştia fata era uluitor - ea era acum într-adevăr o fată, avea graţie şi farmec, un „farmec ştiinţific”, dacă aşa ceva putea exista. El şi-a şters ochelarii, ca în faţa unei vedenii - vedenia blazoanelor nobiliare ce exprimau desigur realităţi genealogice, ducând până în ontologicul pur - dar a rămas incredul, incredul şi faţă de ea, şi faţă de vedenie - Ea şi Vedenia făceau un singur trup, după care el s-a retras la subsol, la masa copiştilor.

A stat multă vreme cu capul în palme, istovit, mai mult ameţit, apoi, când şi-a venit în fire, a tras prima încheiere:

„— Probabil aşa face istorie şi domnul Haşdeu!”, şi-a spus

gândul cu nelinişte, destul de intrigat de această descoperire, care putea clinti un idol. „Istoria la el e basm, şi-a mai spus. Domnul Haşdeu băsneşte, după propriile fantezii, iar expresia lui în caricatură e Nebuna. Dar în fond de ce e nebună? Domnişoara B.P. e probabil singura femeie din Europa care publică lucrări în buletine de heraldică, speriindu-i pe erudiţi. Tot ea, în mod sigur, îi face şi notele lui Haşdeu. El aruncă năvalnic idei, dar cineva trebuie să le consolideze pe dedesubt, să facă aparatul - infernala trudă a aparatului, mai cumplită decât munca propriu-zisă! Şi atunci, El se lasă pe mâna Ei. Dar de ce, când Nebuna poate comite cu seninătate cele mai incredibile falsuri!” O numea acum pe cerberiţă Nebuna, feminizare a numelui directorului, poreclă cu care lucrau curent şi ceilalţi slujbaşi, care chiar îi şi spuneau: „— Domnul director a dat Arhivele pe mâna unei nebune.” Parva a reţinut propoziţia şi a scris-o, pe versoul unui document:

„Domnul Director lasă Arhivele pe mâna unei nebune/
Domnul director e nebun /
Nebunia Domnişoarei Cristina e intermitentă /
Nebunia Domnului Director e permanentă /
Nebunia mea e permanentă.”

Era satisfăcut de acest diagnostic care reducea la esenţă triunghiul nebuniei de la Arhive. El, Ea, Haşdeu. Parva trăia măcar satisfacţia de a nu se exclude pe sine din triunghi, nebunia lui fiind ipotenuza, chiar dacă ceilalţi doi o excludeau. Dar unde putea să mai încapă şi nebunia lui sub plafonul Arhivelor? Parva a scris în continuare:

„Două nebunii nu pot încăpea în aceeaşi teacă /
Două nebunii jumătate /
O imensă nebunie!”

La plecarea de la Arhive, domnişoara Cristina i-a pus în palmă un plic violet conţinând cartonaşul cu blazonul „casei Parva”. Mica jucărie l-a încântat totuşi pe tânăr. Trebuia să-şi recunoască: era o primă meditaţie asupra numelui său,

încifrată într-un simbol. Oricât de arbitrar adunate, elementele din acest herb minuscul îl tulburau, iar pe drum Parva a scos mereu din buzunar cartonaşul, privindu-l sau privindu-se pe sine ca într-o oglindă. Era o oglindă falsă, desigur, Cristina însăşi strecurase în stemă un element care denunţa falsul, pentru iniţiaţi -, dar simbolul i se fixase tânărului în minte, astfel încât, ajuns la hotel, Parva a revăzut ecusonul proiectat pe tavanul camerei lui murdare şi fojgăind de ploşniţe. Nu-şi mai putea scoate stema din cap, de vreme ce o putea proiecta pe tavan. Invenţia avea putere de sugestie. De-a dreapta şi de-a stânga micului scut triunghiular, cu cunună şi cu deviza *Multum in parvo*, stăteau alte două steme, în disc, stema lui Bogdan Petriceicu Haşdeu şi stema lui Dimitrie Cantemir, cei doi părinţi ai ştiinţei la români. Pe amândouă i le arătase domnişoara Cristina, explicându-i-le amănunţit. Şi amândouă discurile heraldice se dilatau ca două discuri solare, strivind micul scut triunghiular, încât cerneala roşie cu care era scrisă deviza a prins a picura. Pielea pleoapelor îl ustura dureros pe Parva şi tânărul, frecându-se cu mâna, a simţit pe degete umezeala sângelui.

A evitat o reîntâlnire cu domnişoara - cel puţin cât dura ciclul Cristina! - în schimb, ceilalţi slujbaşi au avut grav a pătimi cu Petronia şi Petra, şi chiar cu Bogdana, fiindcă între timp domnişoara Procopiu intrase şi în această fază. Fazele onomastice alternau de la o vreme rapid, ele erau mai multe şi mai surprinzătoare decât fazele Lunei; şeful de masă cu care Parva lucra pretindea că domnişoara Procopiu parcurgea în fiecare an asemenea crize, care ţineau de primăvară. „— Să vedeţi ce liniştită e prin mai, după ce trec florile. Atunci e un om ca noi toţi, te poţi înţelege simplu cu ea. E domnişoara Procopiu” „— De ce nu se mărită?” „— Păi, n-ar fi păcat?” „— Nu pricep ce păcat ar fi!” „— Păi cum să-şi schimbe numele? Ar fi mare păcat!” „— Păi nu şi le schimbă în fiecare zi?” „— Da, dar aţi observat ce bine i se

potrivesc?” Într-adevăr, a observat şi Parva, fiecare nume patronimic al domnişoarei se potrivea fericit cu numele de familie; cel care o botezase pe bizara fiinţă avusese fantezie onomastică. Şi Parva a rânduit numele cerberiţei în perechi, pe zile:

Luni : Petra Procopiu

Marţi: Petronia Procopiu

Miercuri: Cristina Procopiu

Joi: Zulnia Procopiu

Vineri: Bogdana Procopiu

Dar săptămâna nu ieşea completă. Parva l-a întrebat pe şeful de masă: „— Dar sâmbăta?” „— Sâmbătă e Procopiu, pur şi simplu. Aşa o strigă de altfel şi domnul Haşdeu: Procopiule!” „— Şi duminica?” „— Duminica dispare de la Arhive, Dumnezeu ştie cum o mai cheamă. S-ar putea ca duminică, în casă, să i se spună chiar domnişoara Haşdeu!” Trecând de la glumă la tonul serios, şeful de masă a mai spus, în încheiere: „Ehei, dacă s-ar mărita, ar fi o mare salvare pentru noi toţi!...” Apoi făcându-i cu ochiul lui Parva: „— Ia-o la braţ şi spune-i draga mea. Iar domnului director zi-i tată socrule şi gata!” Parva a ţâşnit furios în picioare, înşfăcând călimara: „— Domnule, drept cine mă iei?!” Individul a intuit direcţia de zbor a călimării şi s-a tras la o parte. „— Află de la mine, i-a strigat slujbaşul, că şi dumneata eşti nebun!” „— Ba încă cum!” i-a răspuns Parva, acum descărcat, după care s-a aşezat la masă, reluând transcrierea acelei diplome latine emisă de cancelaria lui Basarab Întâiul.

Domnişoara Cristina i-a apărut apoi întâmplător în cale, tot la Arhive, în ziua în care devenise Zulnia. Arboră un malakof de toată frumuseţea, cu volane largi şi cu un decolteu aproape scandalos. Faţa ei fabulos sulemenită era într-un multiplu acord cu şalul şi cu culorile întregului veşmânt. Nu era un veşmânt de zi, pentru o instituţie, ci o ţinută de bal, părea că domnişoara Zulnia s-a întors în zori

de la un bal, coborând dintr-o caleaşcă şi intrând să-l viziteze pe tatăl domnului Haşdeu. Avea şi coafura niţel răvăşită de vârtejurile unui dans imaginar. Când l-a văzut pe Parva i-a zâmbit galeş, întinzându-i mâna înmănuşată, de fapt braţul cu totul. S-a mirat... „— Dumneata aici? Ce surpriză!” „— Nu-i nici o surpriză, domnişoara Cristina, eu lucrez aici, la Arhive.” „— O, uitasem să-ţi spun, sunt Zulnia. Dar numai pentru dumneata!” Domnişoara Zulnia, de fapt duduca Zulnia, a făcut să-i cadă batistă şi Parva i-a ridicat-o, restituindu-i-o cu o emoţie din celălalt veac. Jocul îl amuza. Fiinţa aceasta era în fond atât de inofensivă. Dar ceva a intrigat-o pe fecioară - trecerea unui funcţionar care n-a salutat cuviincios - fiindcă duduca Zulnia a început să ţipe, ca o boieroaică de modă veche la slugi: „— Să lipseşti din faţa mea, mojicule!” Şi către Parva: „— Iar dumneata să pofteşti la mine. Să te prezantezi neîntârziat cu lucrările!”

Prezentându-i lucrările, Parva şi-a dat seama că duduca Zulnia le-a încurcat chiar sub ochii lui cu lucrările unui alt copist-caligraf, el fiind silit să rabde nişte mustrări necuvenite şi cu atât mai absurde. „— Duducă Zulnia, a protestat el, dar eu n-am copiat un document slavon, ci unul latin!” „— Recunoaşte că nu ştii slavona!” „— Recunosc, dar...” „— Recunoaşte că nu aşa se scrie un *iati*.” „— Recunosc, dar...” Dar duduca Zulnia a ţinut-o înainte cu furie, isprăvind prin a-l concedia din birou pe Parva, prin a rupe demonstrativ lucrarea şi prin a o zvârli după el. La ieşire, pitit lângă uşă, se afla copistul care ar fi meritat papara şi care răsufla uşurat. Acesta s-a şi închinat către Parva, mulţumindu-i cu plecăciuni: „— Mulţumesc, domnule Parva, aţi încasat-o în locul meu. Să vă dea Dumnezeu sănătate!” Ar fi urmat - firească încheiere - ca Zulnia să-i facă acestui copist o declaraţie de dragoste, pentru ca lucrurile să ia un cu totul alt curs. Coborând scările către subsol, Parva s-a mai uitat o dată în urmă, dar nimeni nu-l striga, uşa rămânea închisă, deasupra uşii, pe

frontonul de lemn, aceeaşi deviză scrisă pe o panglică de bronz: *Honor et Patria*.

Era deviza sub care îşi desfăşura activitatea domnul director, savant fără cusur, om plin de infinite cusururi, autor al unei *Istorii critice a românilor* care iscase fulminante polemici, generos cu înaintaşii - vroia să facă din Tocilescu editorul lui Cantemir! - dar imposibil cu contemporanii, Parva însuşi fiind constrâns să-i fie contemporan! Răzbunarea cea mai cruntă faţă de acea uşă închisă de Haşdeu ar fi fost intrarea pe fereastră, la braţ cu Zulnia - sau cu Bogdana, având pe buze replica şoptită de şeful de masă acel apelativ colosal: „— Tată socrule!" Era în fond coaja de pepene pe care Parva putea luneca, eşuând definitiv nu într-o carieră, ci în ridicol. Dar de ce nu, în fond?

Aşezându-se la masă, Parva a notat cu creionul pe un colţ de hârtie un prim vers în latină, pe care l-a compus sub un impuls de cinism:

„*Omnes fluctus qui navem meam movent*
sunt mihi boni."[1]

Apoi a meditat asupra versului şi asupra sensului. A simţit nevoia să nege primul sens şi a scris un al doilea vers:

„*Non omnes fluctus navem qui propellunt*
sunt mihi boni."[2]

Apoi a scris mai departe, dintr-o suflare:
„*Non mea navis; verum qui propellunt*
Fluctus sunt boni.

---

[1]Note:
[?] Oricare valuri duc înainte corabia mea
îmi sunt bune.
[2] Nu oricare valuri duc înainte corabia mea
îmi sunt bune.

Non mei fluctus; verum şi propellunt
Fluctus sunt boni.

Quisne sim licet scire? Quis propellit?
Ventus, navis, aequora? Sed non mea
Haec în aeternum.

At semper versuri, Lucreti Parva,
Tempestatibus, idemst et, amice,
Sub şi immotis sideribus vesanos
Mulgeas hircos.[1]

Versurile erau destul de şchioape, era cert că Parva n-avea talent literar - el şi resimţea această suferinţă!, compoziţia reprezenta un şir de propoziţii logice, fără nici un sentiment. Dar mica însăilare prozodică l-a limpezit, i-a redat calmul, l-a făcut apt să-şi continue munca de copist paleograf.

Acum, întorcându-se spre Arhive, Parva întârziase în Cişmigiu. Povestea cu versurile şi chiar povestea cu stema aproape o eliminase din minte, în schimb nu-şi putea scoate din cap spectacolul *guardei naţionale* - din care ar fi urmat să facă parte. „Probabil, şi-a spus el, intrând în miezul unui lucru devii una cu acel lucru. Intrând în *guarda naţională* aş fi isprăvit prin a mă confunda cu ea, fără să-mi pese de ridicol.” Şi aţâţat de acest gând: „— Oare ce imagine are despre sine *guarda naţională*? Precis, dacă nu

[1] Corabia nu e a mea, valurile care o duc înainte
sunt bune.
Valurile nu-s ale mele, dar dacă mă duc înainte
sunt bune.
Eu nu sunt oare eu ? Cine mă poartă - vântul, corabia
Valul ? Nu-s ale mele în veci.
Note:
Şi-a fi mereu - în furtună -
Este totuna. Lucreţiu Parva cu-a mulge - sub stele statornice - ţapi căpiaţi.

mă înşel, bravii guardişti care trag la ţintă şi fac exerciţii de împuns cu şpanga au credinţa că Patria şi-a pus destinul în mâinile lor. Ei au *honor* ca şi domnul Haşdeu. Ei mărşăluiesc împreună cu el sub aceeaşi deviză *Honor et Patria*."

Ieşind din grădina Cişmigiului, Parva s-a întâlnit în stradă cu nişte gloate de refugiaţi. Veneau dinspre Dâmboviţa, care începuse să inunde. Nu se ştia încă dacă aceste gloate de disperaţi - purtând în braţe boccele cu boarfe, ducând plăpumi în cap, cărându-şi cu ei copiii şi câinii - vin de la Dunăre, de sub exploziile otomane, sau de pe Dâmboviţa, de la doi paşi. Începuse şi aici haosul, haosul primăverii - cu sinistrele inundaţii de la Bucureşti - şi haosul războiului. *Guarda naţională* urma probabil a fi folosită la salvarea acestor nenorociţi de sub ape, la pescuirea unor mizerabile boarfe din lătură şi mocirlă. Intrând ca voluntar în *guardă*, lui Parva i-ar fi revenit în mod sigur misia de a căra în cârcă bătrâni betegi şi copii rahitici. „— Bine, dar războiul? Sub imperiul unui asemenea accident, cum sunt inundaţiile de primăvară la Bucureşti, lumea uită de război până acolo încât ne-am putea trezi dintr-odată cu otomanii sub nas."

Uitând de misia sa la Arhive, pe Parva l-a cuprins revolta pentru iresponsabilitatea stăpânirii, a administraţiei statului, incapabilă să facă faţă la două lucruri dintr-odată, amestecând acţiunile într-o alandala fără seamăn. „— Dacă ştiau că au primăvara inundaţii de ce-au ales pentru război acest anotimp absurd! De ce n-au canalizat Dâmboviţa din timp? De ce se lasă surprinşi, ca idioţii?" Era probabil moştenirea administraţiei conservatoare, o lungă şi deplorabilă administraţie, cu care erau desigur solidari şi domnii de la „Junimea". Aceştia se pricepeau, bine-nţeles, la metafizică, logică şi poezie, nu şi la poduri, şosele, canalizări, înarmare, securitate publică. Un impuls anticonservator, încă nu proliberal, l-a mişcat pe Parva, care se simţea pe loc convocat să ia în mâini biciul condeiului şi să scrie un pamflet. Un pamflet pentru

„Românul”, gazeta lui C.A. Rosetti, la care ar fi urmat să-l introducă cineva. Dar chibzuind asupra acestei acţiuni şi ducându-şi mai departe gândul, Parva a realizat inutilitatea. „— Domnul C.A. Rosetti e azi la putere. «Românul» face politică proguvernamentală. Cine să-mi publice pamfletul? Ar trebui să-l duc la «Timpul», gazeta conservatorilor, care azi sunt în opoziţie. Dar şi-ar pune conservatorii cenuşă în cap?” Parva şi-a repetat un vers din propria compoziţie, îndreptăţindu-se:

„*Non omnes fluctus navem qui propellunt*
Sunt mihi boni”

Ajunsese între timp în dreptul clădirii Arhivelor, dar ezita să intre. Avea ghetele pline de noroi şi pantalonii uzi până la genunchi. Mergând prin apăria de pe uliţa Arhivelor nu putea să nu se ude. Se simţea însă noroit sufleteşte, câine pribeag şi ud. „— De fapt, cine cu cine se bate? s-a întrebat. Clipa e mizerabilă, ţara - aşa cum e - arată oribil. Dacă n-ai avea în minte imaginea ei ideală, te-ai lăsa covârşit.”

Parva stătea la peronul clădirii fără să intre. Nu putea. „— Dar şi ceilalţi, şi-a continuat el gândul, lumea contrară, are probabil în minte o imagine ideală despre sine: otomanii imaginea imperiului lor absolut, ruşii imaginea imperiului lor, dusă dincolo de absolut. Ca să supravieţuiesc îmi trebuie o imagine despre mine însumi împinsă până la imposibil, până la supraabsolut. Altfel mă striveşte clipa, mă înghit zăpezile şi noroaiele care inundă lumea.”

Aruncându-şi privirile înapoi, spre oraş, şi acesta i se părea acum urât, murdar, meschin, o improvizaţie a clipei, gata de a fi şters de pe hartă sub explozia acelei primăveri haotice. …„— A căuta o imagine absolută a unui asemenea oraş e cu neputinţă. E un nonsens şi a încerca să-l reconstruieşti, altfel decât printr-o proiecţie interioară. Exteriorul nu oferă nimic durabil, nici un material arhitectonic pe care să te poţi bizui. Totul va trebui reclădit cu nişte materiale care se află numai în interior. Deci

proiectul!” Şi Parva a intrat, decis să-şi reia munca.

— Fugi, domnule, fugi cât poţi mai iute! Azi e Bogdana!

Strigătul de alarmă i se adresa lui Parva, cel ce strigase era şeful de masă. Întreg acel *ministerium scribarum*[1] se afla în panică. Se părea că cerberiţa intrase în ziua ei cea mai nefastă. Toţi scribii se agitau neputincioşi, ca nişte şoareci pe o corabie care luase apă. Peste toate, la Arhive, într-o parte a depozitelor, năvălise şi apa, apele de infiltraţie care legau subteran clădirea cu albia Dâmboviţei. Drept care scribii, zăpăciţi, nu ştiau ce să facă - să se alinieze în şir indian ca să primească mustrările şi flagelările domnişoarei Bogdana sau să salveze hârţoagele.

— Domnilor, e prăpădul lumii!

Dar Parva n-auzea. El îşi reluase liniştit lucrul, semn că-i făcea bine dezastrul din jur. El auzea hârşâitul mobilelor - mese, lăzi, dulapuri grele, rafturi cu manuscrise, toată tevatura unei mutări, hurducăturile de corabie ale clădirii Arhivelor, dar nu-i păsa, el copia cu deliciu, o clipă a trăit chiar plăcerea pură a caligrafiei. N-auzea decât scârţâitul peniţei, un scârţâit fin, ba nu! a auzit chiar şi un scârţâit de lanţuri, care l-a sustras de la lucru. „— Ce dracu fac! a tresărit el. Au adus ocnaşi să care cărţi?!” Nu erau lanţuri de ocnaşi, erau lanţuri de cărţi - colecţia medievală de cărţi cu lanţuri, pe care nişte copişti-ocnaşi se chinuiau s-o strămute de la un etaj la altul. Spectacolul era fantastic, dar Parva n-avea timp să-l vadă. A râs când un slujbaş a scăpat din braţe un tom în lanţuri, care s-a făcut praf, împrăştiind peste tot filele. S-a auzit şi o voce:

— Ce ne facem dacă apare domnul Haşdeu?

Asta mai lipsea, să apară şi domnul Haşdeu, acum în toiul nenorocirii! „— Şi ce dacă apare şi domnul director Haşdeu!” şi-a spus Parva, fără a se întrerupe din scris, dar promiţându-şi să facă faţă cataclismului. În fond, cât mai putea dăinui tirania de la Arhive? Cândva Parva ar fi trebuit

---

[1]Note: [?] Corpul scribilor.

să se dezrobească şi de sub duhul asiatic, probabil turc, al domnului Haşdeu. Un alt slujbaş, venind de sus, de la ea, a strigat cu spaimă:

— A apucat-o strechea! Fraţilor, faceţi ceva şi cu aia!

Cine şi ce să facă! Cineva a avut totuşi ideea drăcească de a ticlui astfel lucrurile încât şi Parva să fie poftit sus, la ea. O farsă de care tânărului nu i-a păsat, el prezentându-se simplu, absent sau distrat, imediat după convocare. Domnişoara Bogdana arăta izbitor de diferit, părea o călugăriţă bătrână - întru atât era de neagră şi posomorâtă, sau şi mai bine, părea o sultană sumbră, mamă a unui imperiu de umbre, înfricoşător. Şi în această ipostază ea îl reprezenta desăvârşit pe director. L-a ţinut pe Parva în picioare, multă vreme, aşa cum fac de obicei inchizitorii. Corectând între timp o altă lucrare, i-a aruncat şi o privire, care nu promitea nimic bun. Apoi brusc:

— Dumneata?

— M-am prezentat la poruncă, domnişoară Bogdana.

— Bogdania! l-a corectat ea, incisiv. Bogdana e un nume de femeie obişnuită. Eu sunt Bogdania.

— Ştiu, domnişoară Bogdania.

— Atunci cum de mi-ai spus Bogdana? Dumneata ai un auz fin. Pentru dumneata sunt Bogdania!

— Aţi fost aşa de la început? i-a răspuns el, jucând reproşul.

— Nu, fiindcă nu meritai. Dar azi ţi-am dăruit un i! Eşti lingvist, ştii ce înseamnă un i.

— Ştiu. În schimb eu n-am ce vă dărui!

— Cum n-ai? Mi-ai dăruit acest poem! şi Bogdania a fluturat spre Parva hârtia cu acele versuri în latină. Apoi a începu să scandeze: „*Omnes fluctus qui navem meam movent / Sunt mihi boni*.”

Parva era încurcat. Ar fi trebuit să protesteze - cineva îi scotocise printre hârtii!, dar recitarea era măgulitoare, de unde neputinţa lui de a reacţiona. Când domnişoara

Bogdania a ajuns la versul: „*Quisne sim licet scire? Quis propellit? / Ventus, navis, aequora?*” - fecioara s-a oprit. Părea satisfăcută.

— Da, a spus ea, curge bine, deşi nu-ţi reuşeşte perfect strofa safică. Asta n-ar avea importanţă dacă ultimul vers n-ar friza vulgaritatea. Şi ţintindu-l: Ce înseamnă *mulgere hircos*?

— A mulge ţapi înseamnă a fi, după cum ştiţi, în neputinţă absolută de a găsi o soluţie. Cei vechi mulgeau adesea ţapi. Eu, azi, mulg ţapi căpiaţi.

— Ţapii au ugere, domnule Parva?

Parva începuse a clocoti. Nu putea stabili dacă Bogdania e o bestială sau e o candidă. Ea îl privea cu ochi curaţi şi insistenţi. Părea chiar că suferă pentru faptul de a nu pricepe despre ce era vorba. În ea zvâcnea probabil o curiozitate de naturalistă.

— Te rog să-mi spui! a cerut ea.

Şi Parva a răcnit:

— Domnişoară, ţapii au...

— Porcule! a izbucnit domnişoara Bogdania, dând ţipătul violului.

Parva ieşise între timp, izbind uşa. Tocmai atunci urca scările şi domnul director Haşdeu.

Începuseră ploile. Ape tulburi, cernute din cerul pâclos, se amestecau cu apele tulburi ale zăpezilor şi cu noroaiele. Prin noroaie şi prin pâclele ploii, în cernere neîntreruptă, continua forfota trupelor care izvorau din adăposturi, se revărsau din cazărmi, năboiau din campamente şi bivuacuri, scurgându-se în lungi convoaie spre Dunăre. Mişcarea era trudnică, înceată, prizonieră pământului moale din care cizmele şi copitele cailor se smulgeau anevoie, o mişcare care se înfunda în pământ, luptând cu pământul. Drumurile nu se mai vedeau, se vedea doar ploaia, apele şi noroaiele, un noroi chiftitor, care înghiţea oameni, cai şi

tunuri.

Într-un smârc din valea Siretului, peste care pontonierii întinseseră în grabă un pod de bârne, s-au răsturnat nişte tunuri grele, de asediu, cu cai cu tot. După tunuri au sărit tunarii, iar lupta oamenilor şi animalelor cu nămolul a ţinut o jumătate de zi, oprind în loc întreaga coloană. În opintirile lor caii au rupt hamurile şi au ieşit înot, la mal, oamenii le-au luat locul, s-au adus frânghii, lanţuri, pârghii, s-a făcut rost şi de câteva perechi de boi, trăgătorii şi-au încovoiat spinările, şi-au încordat muşchii, şi-au frânt grumazurile, la toţi le ieşiseră ochii din cap; când au scos tunurile la mal doar ochii li se mai vedeau, ochii cailor, boilor şi oamenilor,- ofiţeri şi soldaţi - arătau la fel, scurşi de putere, dar curaţi, numai ochii îi mai aveau curaţi.

Regimentul care dăduse năvală în trenul lui Iancu Ghica, ocupându-l şi întorcându-l înapoi din drum, nu mai avea o altă ieşire. Oamenii erau la capătul puterilor. Regimentul venea de departe, din noroaiele de dincolo de Prut, din Basarabia de sud, unde ploaia se amesteca şi cu o ceaţă sură şi deasă, cotropitoare, care înainta odată cu coloana. Zile în şir ceaţa s-a ţinut după oameni, cu frontul ei mişcător şi tulbure, ba uneori i-a şi depăşit, acoperindu-le drumul, un drum care şi aşa nu se mai vedea.

Din întregul regiment situaţia cea mai grea îi revenea căpitanului Lupaşcu, comandantul secţiei tunuri. El avea misiunea să se retragă ultimul din faţa trupelor ruse care trecuseră frontiera în noaptea de 12 aprilie, să păstreze atingerea cu aceste trupe până la Prut, apoi să-şi conducă unitatea de-a latul ţării, până în Valahia Mică, în zona Calafat. Căpitanul n-a înţeles raţiunea unui asemenea ordin şi a protestat dispoziţia de marş superiorului său, cerându-i explicaţii:

— Domnule general, mişcarea nu e raţională, vă rog să mă credeţi. Ce rost are să mă deplasez cu tunurile în celălalt capăt al ţării, la mama dracului, la Calafat, când am

Dunăre de apărat şi aici, mai la vale-un pic, la vărsarea Prutului!

— Dragă, ordinele azi nu se mai discută, i-a răspuns generalul. A trecut vremea aia. E război.

— Dar e absurd!

— Mie-mi spui?

— Nu era mai raţional, a reluat Lupaşcu, să organizăm apărarea Dunării împreună cu ruşii, începând de aici? Pe de altă parte, am aflat de o retragere, la Calafat. Ce facem, ne retragem şi din faţa turcilor, şi din faţa ruşilor? Cu cine ne batem?

— Căpitane, gura! În război tot ce nu e ordin scris e zvon! Să nu-mi colportezi mie zvonuri, auzi? Te supui ordinului scris. Te retragi ultimul. Pentru ultimele dispoziţii ţii legătura cu prefectul de Cahul.

Cu prefectul de Cahul, căpitanul Lupaşcu a angajat o discuţie încă şi mai confuză:

— Domnule prefect, dar era normal ca armata să rămână pe loc. Organizăm împreună cu ruşii apărarea la Dunăre, avem doar în faţă trupe amice.

— S-a dorit probabil să se evite ciocniri cu trupele amice.

— Şi atunci sunt trimis la mama dracului, tocmai în Oltenia?

— Ca să luaţi poziţie de luptă în faţa trupelor inamice.

— ...din faţa cărora armata s-a retras. Ceva e absurd!

— Mie-mi spui!

La despărţire, cei doi şi-au strâns mâinile cu răceală şi amărăciune, resimţind clipa de ceaţă care urma. Lumea din Cahul se afla într-o stare de nedumerire şi zăpăceală. Nu se ştia sub ce autoritate va rămâne oraşul. Prefectul primise ordin să întreţină legătura cu noii sosiţi nu în numele guvernului, ci ca reprezentant al administraţiei locale. O telegramă de la ministrul de interne, Brătianu, avertiza: „Nu reprezentaţi guvernul, ci judeţul”. O altă telegramă, de la ministrul de externe, preciza: „Organele vamale să-şi facă

prompt datoria.” În schimb armata se retrăgea.

Căpitanul Lupaşcu nu se putea retrage decât rămânând în atingere, conform ordinului, cu trupele amice care înaintau. Acestea înaintau odată cu ceaţa. Lupaşcu avea ca încheietor de coloană o companie de roşiori, formaţiune mobilă, pusă sub comanda locotenentului Arghir, un ofiţer harnic şi tenace, născut parcă pe cal. Lupaşcu i-a spus lui Arghir:

— Domnule locotenent, te rog să fii cu grijă. Rămâi tot timpul în atingere cu oaspeţii.

— Dar unde-s, domnule căpitan, că nu-i văd! În spate numai ceaţă.

— Rămâi, te rog, în atingere cu ceaţa.

Altă soluţie nu mai era. Prin ceaţă se simţea totuşi mişcarea marei armate, care la rându-i lupta cu ploaia şi noroaiele. Se auzeau clefăitul copitelor, zgomotul chesoanelor, scârţâitul de osii al carelor trenurilor regimentare, dar uneori nu se auzea nimic - făcuseră popas, îi înghiţise ceaţa, dispăruseră? - şi coloana de roşiori oprea, rămânând în aşteptare.

Odată însă, într-un revărsat de ziuă, ploaia a stat şi ceaţa s-a tras înlături. Cele două trupe s-au trezit dintr-o dată foarte aproape una de alta, nu în atingere ci în amestec, iar surpriza i-a uimit şi i-a buimăcit pe toţi, români şi ruşi. Erau – şi unii şi ceilalţi - mânjiţi de noroi, amestecaţi în culoarea neagră a noroiului frământat în cizme şi copite, una cu noroiul care desfiinţase uniforme, grade, neamuri. Uimirea i-a făcut pe oameni să râdă, poate silnic, oricum le-au sticlit dinţii. Apoi ploaia a început din nou, ceaţa şi-a reluat curgerea, locotenentul Arghir şi-a pus călăreţii în mişcare, nelămurindu-se dacă ceea ce văzuse cu ochii lui cu o clipă mai înainte era sau nu aevea.

Pentru noapte, coloana română s-a regrupat la un conac de curând părăsit, aparţinând unei bogate familii de boieri, Răşcanu-Dorojinski. Căpitanul Lupaşcu a dat poruncă

slugilor să aprindă focurile în odăi şi să încingă cuptoarele de pâine. Dar mai înainte de orice - baia ! Stăpânul locului avea o baie rusească de aburi, iar Lupaşcu se gândea cu deliciu la atingerea cu aburii fierbinţi, la clăbucul de săpun, la bătaia pe piele cu măturile de crengi de vişin. Auzind de iniţiativa căpitanului, ceilalţi ofiţeri au făcut coadă la baia de aburi.

Când a sosit Arghir, cu roşiorii lui, ofiţerii se aflau de mult în sufragerie, la masa mare, ospătându-se în lege, iar unii, care mâncaseră, fumau şi beau în salon, de unde s-auzea pianul. Cineva zdrăngănea la pian o mazurcă, în odăi era cald, se simţea aroma de pâine fierbinte, pâini mari cât roata carului, pâini basarabene, plus mirosul de fripturi, plus izul acrişor de vişinată - se pusese pe masă o damigeană -, peste toate descărcarea sentimentală a unor oameni striviţi de trudă, în sfârşit curaţi, atât de curaţi încât Arghir nu şi-a recunoscut camarazii.

— Ce te uiţi, Arghir frate, ce, nu ştii pe ce lume te afli?

Mutra lui Arghir spunea că nu ştie pe ce lume se află, că zău nu ştie, pe parola lui de onoare!

— Trage-un scaun şi stai!

— Lăsaţi băiatul să se spele mai întâi. Arghir, treci şi te spală!

Arghir ar fi vrut să intre în baia de aburi cu cal cu tot, într-atât era de murdar, mânjit de noroi până-n suflet. Avea şi-un necaz cu calul, armăsarul lui alicnea de piciorul stâng din spate. Călcase-n ceva, într-o ţepuşă, dar ofiţerul n-avusese timp de cal, a călărit cum a putut până aici, la conac. După baie, ar fi vrut să vadă de cal, să-i scoată potcoava, să-i cerceteze unghia, apoi să se culce. Dac-ar mai fi avut timp, fiindcă-n sufragerie se încinsese chef. Înainte de a intra în baie, Arghir a dat de duşcă un pahar de vişinată, apoi a adormit cu paharul în mână.

S-a trezit, ca dintr-un coşmar, după miezul nopţii, transpirat, ud de noroi, ameţit, între nişte fantome care

purtau lumânări, culegând pahare, furculiţe şi ceşti, dintre trupurile răsturnate pe podele. Arghir ştia că avea ordin să se menţină cu cineva în atingere. Nu mai ştia cu cine. Dar simţea tăria ordinului şi imperativul disciplinei. A dat buimac din mâini, atingând fel de fel de trupuri - români, ruşi? - neştiind unde se află, înfiorat de acele fantome cu lumânări în mână. Arghir a adormit din nou, simţindu-se percheziţionat de fantome.

În zori, coloana a pornit la drum din nou. Slugile conacului scoseseră din cuptoare, în cursul nopţii, alte rânduri de pâini, soldaţi şi ofiţeri şi-au umplut raniţele, dar unde să mai pui atâtea pâini!

— Păi ce facem cu ele? se văitau slugile Răşcanilor. Luaţi-le!

— Las’ că vin din urmă şi alţi flămânzi, a răspuns Lupaşcu. Las’ să aibă şi ei. Apoi către Arghir: Arghir frate, rămâi în atingere!

La gura Prutului, în golful pe care apele îl sapă, în atingere cu apele Dunării, o canonieră română, cu pavilionul ridicat, mugea disperată, în ceaţă.

— Ce are, o doare ceva?!

— Simte că se scufundă şi ţipă! a spus cineva, un soldat.

Canoniera părea o fiară acvatică bolnavă, prizonieră golfului, şi nimeni nu-i putea veni în ajutor. Se împotmolise sau era rănită. Tunurile de pe cuirasatele otomane urmau s-o trimită la fund. În aer mirosea a dezastru.

Coloana română a trecut Prutul într-un amurg de sfârşit de lume. Căpitanul Lupaşcu nădăjduia ca măcar la Galaţi să găsească un tren în care să-şi îmbarce tunurile. N-a găsit. N-a găsit nici loc de bivuac. A pornit mai departe, cu tunarii lui, spre Câmpia Română, în noapte. Şi-a fixat ca loc de popas comuna Făurei, dar n-a mai găsit Făureii, prin întuneric. Încă ploua.

În zorile celei de a cincea zile de marş, undeva spre Vintileanca, tunarii căpitanului Lupaşcu au întâlnit primele convoaie de recruţi. Plus puhoaie de cai. Plus puhoaie de trenuri regimentare, curgând din Carpaţi.

— Oameni buni, a strigat Lupaşcu, de-aici înainte n-or să ne mai ajungă drumurile. Trebuie să rechiziţionăm un tren.

Şi regimentul din care făcea parte căpitanul Lupaşcu a rechiziţionat primul tren întâlnit în cale.

La mişcarea armatei, în desfăşurare pe toată linia câmpiei, se adăuga mişcarea recruţilor şi voluntarilor care se repeziseră să apuce armele. Aceştia porniseră spre cazărmi cu miile, iar mişcarea lor era liberă - traistă-n băţ, picioarele-n opinci, căciula pe ceafă, sumanul într-un umăr -, o rostogolire de puhoi, de puhoaie care se tot îngroşau cu noi rânduri de oameni, oameni intraţi în rânduri care cum îi apucase strigarea la oaste, care unde se afla, la oi, la boi, la arat, la tăiat lemn, la tras năvodul, la tras cu rindeaua, la ciocan sau la daltă, toate uneltele păcii fiind aruncate, ca să se prindă-n mâini armele.

Flăcăii ştiau ce-i aşteaptă şi nu prea. Cine-a spus, în aceeaşi primăvară, că flăcăii plecau la război ca la nuntă, nu greşise prea tare; nu greşise fiindcă ei plecau într-adevăr de-acasă cu voie bună, cu nepăsarea tinereţii care se dezleagă iute de tot ce-o leagă, aruncându-se în altceva - acum lupta - cu nepăsare şi veselie. Cu aceeaşi nepăsare, fără veselie, înaintau caii neînşeuaţi, care şi ei zburdau, aduşi în rânduri cu harapnicul, când se răzleţeau, loviţi de oamenii călări care îndrumau puhoaiele de patrupede spre grajdurile regimentelor de cavalerie, unde animalele urmau să îndure calvarul dresajului şi al instrucţiei de luptă. Caii simţeau ce-o să li se întâmple şi păreau trişti, tinerii nu, ei păreau a nu şti că vor deveni soldaţi, călăreţi ai cailor împreună cu care se scurgeau spre cazărmi în puhoaie.

Puhoaiele încă nu se ciocniseră unele cu altele, pătrunzând prin poarta cu steag şi stemă, care transforma cele două elemente, om şi cal, într-un singur element, călăreţul înarmat cu lance, carabină şi sabie. Se şi tipăriseră cărţi poştale care aveau pe faţă imaginea - în litografie - a unui asemenea războinic, în ţinută reglementară, iar imaginea fascina mulţimea, nimeni nu vedea călăreţul real, înfruntând noroaiele, şi nici recrutul în opinci, mărşăluind cu traista-n băţ spre cazărmi.

Nici recruţii nu se vedeau pe ei ca inşi în parte, ci ca masă. Când pâlcul de flăcăi dintr-un sat se întâlnea cu un alt pâlc, din alt sat, la o răspântie de drumuri, izbucneau chiuituri. Pâlcurile porneau mai departe, înşiruindu-se în convoaie, insul se trezea cuprins într-o mulţime, mulţimea în mulţimi, nu mai era larmă de oameni ci tumult, până şi cântecele, deşi ale inşilor, sunau altfel, erau cântece de mulţime, cântecele mulţimilor. Peste o zi sau două, aceiaşi inşi, pierduţi în mulţimea năvalnică şi liberă, aveau să se trezească în faţă cu o mulţime nouă, necunoscută până atunci, tăcută şi ordonată, mulţimea sub arme.

În mersul lor, fără să-şi dea seama când s-a petrecut asta, flăcăii desfiinţaseră şi singularul în vorbire. Nimeni nu mai spunea „— De unde eşti?”, ci „— De unde sunteţi?”

— De unde sunteţi, mă?

— Din Vaslui.

— Şi voi?

— Din Pucna.

— Adică Putna.

— Ba Pucna. Aşa se zice pe la noi.

Dac-ar fi fost de faţă, Parva ar fi notat rapid toponimicul puţin cunoscut, derivându-l din latinul *pugna* = luptă, dar vocabula s-a pierdut luată de vânt, cum se pierdeau şi alte urme ale vechimii, odată cu ultimii purtători, pierduţi la rându-le pe drumurile răvăşite de paşi şi de care ale războiului.

Între timp flăcăii cântau. Cântau cântece de pe la ei de-acasă, cântece care se-ntâlneau şi se ciocneau cu alte cântece, de pe la alte case, din alte ţinuturi şi zări. Printre recruţii porniţi la vale pe malul Putnei (Pucnei), spre Focşani, se-nghesuia şi un gradat, un sergent voluntar cu carnet în mână, atent la cântece. Tânărul reprezenta „Gazeta săteanului” - „Publicaţiune enciclopedică ilustrată” - cu apariţia la Râmnicu-Sărat, gazetă care dădea sfaturi ţăranilor analfabeţi de felul cum să are şi să semene, ca să obţină mari producţiuni, editând în compensaţiune producte folclorice ţărăneşti. Tocmai productele pe care le vâna sergentul voluntar, cu carneţelul în mână. El nota la popasuri cuvintele cântecelor, cu îndemânare de amploaiat, dar şi cu necaz. Productele lirice ţărăneşti îl derutau, versurile n-aveau o bună prozodie, nici rime perfecte; culegătorul era stânjenit şi de incapacitatea cântăreţului de a spune cuvintele fără cântec, oricât ar fi insistat voluntarul. Astfel, într-un vers:

„*Foicică d-alioor*
plecai, muică, să mă-nsooor, măi...”

Interjecţia finală, *măi*, încurca şi culegătorul a încercat s-o omită.

— Fără *măi*! a propus el.
— Cum fără *măi*?! a protestat cântăreţul. Păi eu cânt cu *măi*.
— Păi cu *măi* nu mai iese poezia.
— Şi ce dacă nu iese?
— Bine, hai să vedem şi mai departe.
Cântăreţul a cântat mai departe:
„— *Şi iar verde samulastră,*
Să mă-nsor să-mi iau nevaaastăă, măăi...”
— Ce e *samulastră*?
— Păi cine mai ştie?
— Cine ştie ce e *samulastră*, domnilor? a strigat

voluntarul. Că *alior* ştiu ce e, este *Euphorbia amigdaloides*, adică Laptele câinelui. Oare *samulastra* e tot o plantă?

Un ofiţer ştiutor de lucruri ţărăneşti s-a milostivit şi i-a explicat culegătorului:

— Samulastra-i spic de grâu, răsărit din grâul scuturat pe mirişte sau pe arie în urmă cu un an. Din samulastră nu te poţi hrăni. Rimând *samulastră* cu *nevastă*, flăcăul vrea să spună, în cântecul lui, că nu-i prea convins de fericirea conjugală.

— Extraordinar! Îmi daţi voie să notez?

— Notează, domnule, cât pofteşti. Şi către băieţi: Măi băieţi, ia ziceţi-mi voi una mai pipărată.

Băieţii s-au pus în mişcare dând drumul unui cântec mai pipărat, dintre acelea pe care le aduceau prin sate cei întorşi de la cazarmă, ca semn de bună şcolire. Ei au intrat în cântec la început cu sfială, apoi cu tot curajul. Ei trebuiau să devină - şi pe această cale - soldaţi. „Productul” pe care îl cântau amesteca doina cu marşul şi cu vocabule orăşeneşti. Tânărul culegător, mergând în pas forţat pe lângă recruţi, nu-şi credea urechilor. Într-un vers se rima *caraulă* cu *sulă*. Tânărul a strigat, clocotind de revoltă:

— Domnule, nu mi-aş fi putut închipui că poporul cântă şi porcării!

— Ba bine că nu!

— Păcat. Noroc că Bardul de la Mirceşti nu le-a cules, le-a lăsat acolo unde se aflau, în noroi. Apoi mândru, către acelaşi ofiţer: îmi daţi voie să vă spun şi eu o poezie de-a mea? E autentic personală!

N-a mai aşteptat răspuns, i-a dat drumul:

„*Sus pe dealul de pe coastă*
plugurile ară,
întorcând sub brazda neagră
Atmosfera de la ţară.”

Instrucţia continua totuşi şi la popasuri, când recruţii,

care se răspândeau o clipă liberi, nu erau totuşi lăsaţi în pace, primeau din nou ordin de adunare, ca să ia parte la fel de fel de „jocuri ostăşeşti”. Unul dintre acestea se numea „Jocul de-a cărăbuşul” - sau „de-a lăcusta”, „de-a puricele”, ş.a.m.d. Pe-atunci, în primăvară, începuseră să bâzâie cărăbuşii.

— Mă, care-mi aduce mie un cărăbuş? strigă un gradat. Ia să văz, care-i mai deştept!

„Deşteptul”, ăl care se simţea aşa, dădea fugă să prinză gândacul, aducându-l în palma strânsă, ca să-l arate domnului gradat.

— Să văz!

Când „deşteptul” deschidea palma, gândacul zbura.

— Păi unde-i, mă, cărăbuşul? şi jap. Du-te şi prinde altul, să-l văz!

Prinzând altul, „deşteptul” se învăţa minte, strângea cărăbuşul în palmă până-l strivea.

— Să văz!... Păi ăsta-i cărăbuş?! şi jap iar.

Jocul se repetă cu alţi „deştepţi” şi cu alţi cărăbuşi. Până la cazarmă, recruţii trebuiau să se înveţe cu bătaia şi cu ordinea. Şi cu toate capriciile superiorilor, legea militară poruncindu-ţi să te supui orbeşte superiorului tău, „care numai el ştie să te conducă la moarte”. „Aţi înţeles?” „— Înţeles, să trăiţi!” „— Nu aşa, se răspunde în cor! Hai, toţi odată!” La cazarmă urmau a fi deprinse şi alte jocuri - măsurarea dormitorului cu băţul de chibrit până când ieşea cifra pe care numai gradatul o ştia, lingerea cizmelor cu limba, când din greşeală gradatul ţi le murdărea, iar tu recrut nu erai atent, şi altele - toate jocuri de grupă, de pluton sau companie, ca să le-nveţe toată lumea, să le povestească şi la nepoţi pân-or muri.

Fiind martor la scena cu cărăbuşul, sergentul voluntar, culegător de producte folclorice, a fost indignat şi a protestat violent, mai ales când a văzut efectul: râsul recruţilor.

— E inuman, domnilor! a strigat el. Aşa ceva nu se petrece nicăieri în lume. E o barbarie.

— Vezi, voluntarule, să nu-ţi culegi măselele de jos!

Şi voluntarul a bătut în retragere, cu respect faţă de pumnul care-l ţintea. Nu se ştia dacă posesorul pumnului avea de gând să pună-n practică ameninţarea, fiindcă acelaşi gradat a mai spus:

— Auzi colo, barbarie! Păi în alte armate să vezi bătaie! La noi se bate-n glumă.

Acelaşi gradat s-a simţit dator să explice, cu gravitate, „jocul de-a cărăbuşul” unor camarazi mai tineri, care ar fi trebuit să-l perpetueze.

— Domnilor, jocul nu se poate face cu orice fel de insecte. Cel mai crud e cu pureci, care sar cât ai clipi. Normal e cu lăcuste şi cărăbuşi. Stupid e cu păduchi.

Şi către recruţi:

— Şi-acum hai să-i tragem un cântec, băieţi!

Cu mult mai grea era mişcarea trenurilor regimentare pe drumurile desfundate ale câmpiei dunărene. Aceste lungi coloane cu muniţii, echipament tehnic, echipament sanitar, arme, bagaje soldăţeşti şi ofiţereşti, parcurgeau anevoie etapele, cu opriri dese, cu poticniri, cu accidente de tot felul, mai ales la răscruci, la traversarea râurilor umflate, când convoaiele de care se împotmoleau, rămânând în nemişcare zile în şir. Legăturile între regimente şi trenurile regimentare se rupeau ca pânza de păianjen, fără a se mai reface, de unde încurcăturile, înjurăturile şi anatemele:

— Fir’ar a dracului de ţară, te mişti pân ea ca pin ţară străină. Nimic nu merge.

Nimic nici nu mergea. Toate păreau a sta pe loc sub ploi şi noroaie, toate se mişcau anevoie, doar prin voinţa trupelor, prin încăpăţânarea acestora de a parcurge etape, de a escalada etape, de a înfrunta imposibilul.

— Domnule prefect, daţi-mi cinci sute de care să

transbordez materialele care s-au împotmolit pe Ialomiţa.

— De unde, domnule!

— De unde, de neunde, te somez să-mi dai. E război.

— Dacă acu nu merge, cum dracu o să meargă când o să facem de-adevăratelea războiul!

— Te somez să-ţi dai demisia. Telegrafiază, te rog, domnului Brătianu.

— I-am telegrafiat demisia.

— Şi?

— A zis să mă-mpuşc.

— Atunci împuşcă-te. Poftim pistolul!

— Bine, domnule, îţi dau carele.

Şi carele se puneau din nou în mişcare, cu pocnete de harapnice şi sudălmi. Şi cu pocnete de harapnice pe spinări de animale şi oameni, şi animalele şi oamenii fiind de rechiziţie. Războiul se anunţa de pe acum ca un blestem.

Peste toate, căzuseră şi ruşii. Ei sosiseră cu trenurile lor regimentare, încurcând drumurile şi aşa împotmolite, tot ei ocupând şi drumurile de fier, toate trenurile care curgeau din răsărit, de peste Prut, fiind încărcate cu trupe ruse. Musafirilor li s-au cedat garnituri întregi, sute de vagoane de călători şi marfă, autohtonilor rezervându-li-se drumurile tradiţionale, acum inexistente ca drumuri. Şi încă ploua. Nu se ştia unde o să mai încapă atâta ploaie.

— Anul ’77 o să fie an cu recoltă mare! se spunea.

— Cu recoltă mare de morţi.

Nu se vestea nimic bun pentru recolta de grâu, orz, ovăz, câmpiile chifteau de apă; nu se arăta nădejde de porumb, nefiind cine să mai semene. Flăcăii, dar şi rezerviştii din sate plecau la oaste. Plecau la oaste şi caii, şi boii - cu care cu tot. Se mişcau spre oaste şi clăile de fin, desfăcute cu furcile, puse-n risipire, îşi deschideau uşile hambarele de grâu, depozitele de făină, pivniţele cu butoaie de vin. Mişcarea materialelor de tot felul, mişcarea apelor, mişcarea oamenilor isprăveau prin a te face să crezi că

pământul nu mai stă pe loc, că ţara însăşi, pusă în mişcare, pleacă încotrova, undeva mai sus, dincolo.

Pe la Bălceşti pe râul Argeşului, unei coloane de călăraşi care curgea la vale i s-a alăturat, o clipă doar, o coloană de cerbi. Cerbii n-au intrat în coloana militarilor, au mers o vreme alături de ea, dar un soldat, uimit de vedenie, i-a arătat cu degetul. Au întors capetele spre sălbătăciuni şi ceilalţi soldaţi. Cerbul din fruntea şirului sărea în copci scurte, iar femeile lui, ciutele, îl urmau în paşi mărunţei. Nu se ştia ce anume o fi silit sălbătăciunile să iasă la drumul mare, printre oameni - revărsarea apelor, lupii sau poate chiar oamenii cu revărsarea lor -, dar cerbii nu s-au sfiit de oameni, şi-au văzut mai departe de drumul lor, săltat, până s-au stins, ca o vedenie ce şi erau.

Pentru prinţ, mişcarea trupelor pe care le comanda, combinată cu mişcarea unor trupe străine, în aceeaşi ţară, mişcări amestecate cu multe alte mişcări, unele la vedere, altele secrete, a isprăvit prin a-i insinua în suflet o stare de nesiguranţă. A început era insomniei.

În palat nu se mai putea dormi, toată lumea dădea năvală, zi şi noapte - miniştri, militari, diplomaţi, curieri, lumea bună, adică aristocraţia intrată în alarmă. Pe mulţi dintre aceşti oameni prinţul nici nu-i cunoştea.

Ca să se descurce în ierarhiile de nobleţe locale, prinţul ar fi trebuit să dispună de un întreg serviciu arhondologic, variantă română a „Almanahului de Gotha” - în care almanah nu intrase totuşi decât o singură familie: Basarab-Brâncoveanu. Titlurile nobiliare fuseseră abolite în principatele dunărene, după 1828, dar ele aveau încă un anume curs, resuscitat acum, odată cu pătrunderea trupelor ţarului, prin masiva aluviune a nobleţei ruse. Marele număr de prinţi, conţi, marchizi, baroni ruşi - dar şi polonezi, georgieni, baltici, cum şi germani aflaţi în slujba imperiului - a adus în ţară un ameţitor frison heraldic. Urmare: marile familii şi-au reamintit genealogiile ignorate

oficial, punându-le strălucit în valoare, oricât ar fi fost de costisitor. Se ofereau dineuri extravagant de scumpe, se înmulţiseră seratele cu sute de invitaţi, crescuse înspăimântător consumul de mărfuri de lux - echipaje, toalete, bijuterii. Examinând la sfârşitul aceluiaşi an cifra importurilor de articole inutile, prinţul - care era un sobru - avea să fie siderat.

Noul ifos al acestei lumi n-a scăpat deci prinţului. El a observat astfel, prin rumoare, dar şi consultând cronica mondenă din gazete, că titlul său curent „Le Prince”, singurul cu circulaţie pretutindeni, devenise între timp „le prince-régnant”, prinţ domnitor, fel de a sublinia că în ţară se aflau şi alţi prinţi, chiar mulţi, deşi ignoraţi până atunci. Erau descendenţii ultimilor domni-gospodari ai celor două ţări - Ghiculeşti, Bibeşti, Şuţuleşti, Moruzeşti, Calimăcheşti, Sturzeşti, Cantacuzineşti, Brâncoveni ş.a.m.d., între care prinţul distingea veritabile tulpini aristocratice, de admis public - în optica lui - doar în două cazuri: „Le prince” Dimitrie Ghica, un bărbat venerabil, eforul spitalelor şi preşedinte al Crucii Roşii Române, şi „Le beizadé”, adică generalul prinţ Iancu Ghica, fiul domnitorului moldovean Grigore Ghica Vodă, un abil diplomat, iniţiat în afacerile otomane, şi, de curând, expert în afacerile ruse, trimis din acest motiv la Petersburg.

Aluviunea nobilimii ruse a determinat şi o anume schimbare, de natură politică, a climatului din înalta societate. Multe familii române - de fapt doar câteva! - şi-au regăsit rudeniile, după secole, în aristocraţia marelui imperiu de la nord-est. Faptul nu ţinea de un accident oarecare, ci de un accident al secolelor. După căderea lui Dimitrie Cantemir - în 1711, şi a Brâncoveanului - în 1714, câteva mari familii boiereşti moldo-valahe îşi găsiseră refugiu în Rusia, sub pavăza ţarilor. Acum descendenţii se reîntorceau.

Sub îndemnul contelui Ignatiev şi al cancelariei marelui

duce, de la Chişinău au început să migreze în stoluri spre Iaşi, Bucureşti şi alte oraşe tot felul de rubedenii care abia acum, după veacuri, îşi regăseau vechiul cuib. Un colonel Cantacuzino, prinţ desigur, vizitase Bucureştii, însoţindu-l pe contele Nelidov, în calitate de expert militar, în problema Convenţiei, deşi acel prinţ Cantacuzino nu mai ştia boabă româneşte. Un alt prinţ se intitula kneaz, kneaz Dimitrie Moruzi, era tânăr, deştept, iniţiat în toate afacerile ruse, iniţiat şi în afacerile române, de vreme ce un unchi al său, tot un Moruzi, participase la cedarea Basarabiei către Rusia, în urma păcii de la Bucureşti, din 1812, pace prezidată de pumnul lui Kutuzov. Otomanii, care înghiţiseră acel hap, nu pe seama lor, desigur, l-au ucis pe acel Moruzi, dar nepotul, kneaz Dimitrie, ca să şteargă acea amintire, afişa la Bucureşti sentimente anti-ruseşti. El se-nhăitase cu Niki Blaramberg, alt descendent - local - de familie rusă, împreună cu care alcătuise un curent conservator de opoziţie faţă de imperiul de la nord. Acest curent îi dădea nelinişti prinţului, nu atât prin ponderea lui efectivă, cât prin semnificaţie: se putea presupune că în aristocraţia română ar fierbe unele rezerve faţă de vecini. Or, prinţul cultiva faţă de vecini şi faţă de familia imperială rusă sentimentele cele mai loiale. Asupra acestui aspect a atras atenţia şi Brătianu, care gira departamentul internelor, dar din alt punct de vedere: din asemenea medii, la vedere antiruse, se puteau recruta partizanii unor lovituri de palat. Deci prudenţă! Dar faţă de cine să fi fost prinţul prudent mai întâi?

În această lume care năvălise prin oraşele româneşti se aflau şi figuri dintre cele mai pacifice, mai decorative, mai pitoreşti. Prinţului i s-a spus astfel că printre noii sosiţi se număra şi un kneaz Kantemir, descendent al lui Vodă Cantemir - cel care încheiase primul tratat cu Rusia lui Petru cel Mare - un Kantemir discutabil, el însuşi semna cărţi de vizită scrise în latină cu K nu cu C. Acest strănepot

al Cantemireştilor, prin Antioh probabil, era vedetă a seratelor literare româneşti, unde se producea, citind ode în latină şi rusă, în maniera lui Karamzin, care cultivase şi el modele latine. Prinţul Kantemir citea deci ode adresate lui Alexandru al II-lea Liberatorul, arborând nişte plete negre şi un surâs stins, care amintea vag surâsul lui Vodă Cantemir. Peste toate, acest prinţ Kantemir era slavofil convins, partizan al contelui Ignatiev.

Mai sosiseră în ţară, chiar înainte de pătrunderea trupelor ruse, numeroşi socialişti, anarhişti, revoluţionari, evadaţi din temniţele Rusiei şi din Siberia, cu toţii urmăriţi de poliţia secretă rusă. Mulţi dintre aceştia erau nobili, găsind uşor azil în familiile nobiliare locale, cei mai mulţi însă aparţineau altor clase, drept care s-au şi pierdut în popor, fără nici o identitate. Brătianu îi atrăsese atenţia că şi din aceste cercuri, ostile Rusiei, se puteau recruta oameni buni pentru orice. Cum printre aceştia se aflau numeroşi specialişti în manifeste, pistoale, bombe - din acest motiv îi şi urmărea poliţia rusă - nimic mai simplu ca tocmai din asemenea cercuri să se ivească amatori de lovituri de palat sau de răsturnări de guvern, fie şi în altă parte decât în Rusia.

Ca ministru de interne, Brătianu era cu veghe, pe el preocupându-l nu atât mişcarea la vedere a acestei lumi, cât mişcarea invizibilă, pe care el unul - de fapt nimeni - n-o putea stăpâni. Ca să domine cât de cât această mişcare de oameni şi de tendinţe contradictorii, împânzind de sus până jos oraşele, dar şi satele româneşti, Brătianu a încercat să pună o oarecare ordine, străduindu-se să limpezească lucrurile - oficial! - încă din vizita sa la Chişinău.

Cu acest prilej, Ignatiev s-a făcut a nu avea nici o ştire despre o asemenea problemă. Dar l-a trimis la Hitrovo, care l-a îndrumat spre un general ce răspundea de poliţia secretă a trupelor, constituită în secţiune a Ministerului de Interne de la Petersburg. S-a făcut atunci un prim schimb

de liste de persoane suspecte, din punctul de vedere al fiecărei părţi. S-a pus la punct şi un început de colaborare, schiţat încă de la Livadia. De vreme ce armatele străine tot intrau - intraseră deja - trebuia ca intrarea să se petreacă în ordine, ordine pe care ambele părţi o supravegheau tacit, pentru a nu se crea noi incidente. Mai mult, Brătianu a ridicat pretenţia ca toate aceste chestiuni confidenţiale să treacă prin mâna sa, care va trebui să se întâlnească - oficial! - cu cealaltă mână. Brătianu ştia astfel că în spaţiul pe care îl controla, ca prim-ministru, era firesc să acţioneze un grup imperial de informaţii. „— E normal, să fie aşa, i-a spus el lui Hitrovo, probabil că şi eu aş face la fel, dac-aş fi în aceeaşi situaţie. Dar să ştiu şi eu! Să nu fiu luat, aşa, prin surprindere!” „— Dar de ce prin surprindere? i s-a spus. Îl cunoaşteţi doar pe contele Nelidov!” Fusese desemnat deci pentru această fatală colaborare, contele Nelidov, prieten bun cu Ignatiev. Tot Brătianu a mijlocit un contact direct al prinţului cu un înalt personaj imperial - chiar şeful secţiei sud-est-europene -, care ar fi urmat să se prezinte incognito la Bucureşti, pentru a conveni împreună cu prinţul o agendă a contactelor şi a schimburilor de servicii, la care ar fi consimţit partea română. Prinţul îi atrăsese atenţia lui Brătianu, încă din timpul convorbirilor de la Livadia, că orice grup de informaţii ar pătrunde în ţară va trebui să aibă aprobarea sa. Brătianu i-a spus deci acelui înalt personaj că toate chestiunile privind activitatea grupului şi siguranţa statului român îl privesc direct pe prinţ, răspunderea efectivă pentru orice incidente revenindu-i şefului român de guvern, care era şi ministru de interne.

Personajul cu care a discutat Brătianu s-a şi prezentat la Bucureşti, fără ştirea primului-ministru, dar şi fără ştirea lui Theodor Văcărescu, mareşalul palatului, care avea datoria să-l informeze pe şeful guvernului despre toate contactele prinţului. Se şi constituiseră deci mai multe filiere de contact - una Brătianu şi Nelidov, alta Radu Mihail şi un

general în civil, desemnat pentru chestiunile secrete din oraşul Bucureşti, alta, probabilă, între Theodor Văcărescu şi un membru al mareşalatului curţii ruse, pentru mişcările secrete din cele două case conducătoare.

Oricum, toată lumea mişca, iar prinţul resimţea mişcarea. El şi uitase de chestiunea moşiei pe care vroia s-o cumpere, mai presantă până atunci decât toate. Timpul se prezenta acum pentru prinţ ca un năvod cu găuri tot mai mici şi mai dese, care nu-i mai lăsa nici un inel, nici unul singur prin care să se strecoare spre spaţiul ce-l chema: o moşie de munte. Găsise în sfârşit un loc în care să pună piciorul - piciorul ca băştinaş -, dar n-avea timp.

Între timp s-a şi văzut cu înaltul personaj imperial, care s-a prezentat ca un simplu domn, într-o casă de pe strada Luterană. Şi prinţul juca rolul unui domn în civil - manta neagră, ţilindru negru, baston negru, sac de piele în care se ascundeau, probabil, materialele de o secretă valoare. Înaltul personaj culegea informaţii din zona Dunării, despre mişcările otomane de dincolo şi dincoace de fluviu. Reţeaua de agenţi pe care oaspetele o folosea era alcătuită mai ales din sârbi, bulgari şi greci. În reţeaua română intrau toţi aceştia, plus români, plus otomani. Schimbul de informaţii se făcea zgârcit, în şedinţe lungi în care fiecare parte vroia să-şi confirme, prin cealaltă, informaţiile pe care le deţine. Prinţul proceda ca şi Cuza - şi casa de întâlnire era aceeaşi -, el moştenise de la predecesor, prin oamenii acestuia, reţeaua sud-dunăreană şi transilvană de informaţii, vitală pentru siguranţa statului. Prinţul participa la această delicată muncă cu sentimentul unei datorii şi al unui drept al său, conferit voievozilor acestui pământ de când se ştia. Ca şef al unui ordin militar şi ca şef al statului, el era pe drept depozitarul unor secrete. Nu era conspiraţie, ci drept regal sau princiar. În consecinţă, s-a şi interesat dacă împăratul Rusiei se foloseşte de acest drept.

— Cine ştie? i s-a răspuns. Rusia e prea mare ca să ştie

cineva ceva despre Împărat.

Atunci cu cine discuta? Şi neliniştile prinţului s-au accentuat. Insomniile s-au ţinut lanţ, pe măsură ce contactele se înteţeau. Prinţul simţea că ceva îi scapă, cu cât precizia temelor în discuţie devenea mai limpede, cu cât datele de care dispunea se clarificau. La atâta precizie era fatal ca neclaritatea să se instaleze. El a întrebat, la ultima întâlnire cu onorabilul domn, încă o dată:

— Ţarul se foloseşte oare de acest drept al său?

— Cine ştie.

Această necunoscută îl exaspera pe prinţ. Atunci cu cine discuta? Trebuia introdus elementul de siguranţă şi preciziune. Pe de altă parte, fierberea şi fojgăiala de spioni la Dunăre, de indivizi care treceau de pe un mal pe altul, sub protecţia trupelor ostile - române şi otomane - îl neliniştea. Trebuia închisă toată linia Dunării, pentru mai multă siguranţă. Trebuia declarat războiul. La necunoscutul din faţă, la necunoscutul din spate trebuia ripostat într-un fel. Cum? Prin foc în faţă.

Prinţul n-a mai urmărit convorbirea cu oaspetele său, fiind obsedat de un singur gând. El avea pregătit, în bibliotecă, pe pupitru, încă un ordin de zi. Îl obseda acum acel ordin de zi. Vroia să încheie cât mai repede convorbirea, să se întoarcă la palat şi să semneze acel ordin de zi. Ca să iasă la zi. Şi prinţul s-a grăbit, consultându-şi ceasornicul.

Nimeni n-a ştiut conţinutul concret al convorbirilor din acea noapte, nici motivul pentru care prinţul s-a ridicat din scaun, suspendând audienţa. Nici chiar maiorul Văcărescu, mareşalul curţii, care supraveghea discret deplasările nocturne ale prinţului n-a ştiut nimic. Văcărescu bănuia că în casa de pe Luterană se petrece de fapt o mică aventură, după legea locului. Mai ales că la ziuă, în 29 aprilie, din casa de pe Luterană a ieşit o prea frumoasă doamnă, care a şi pornit cu trăsura într-o direcţie necunoscută.

Întors la palat, prinţul a semnat cel de al doilea ordin de zi:

„*Ostaşi,*

Vă ordon să ripostaţi inamicului secular al patriei, lovitură contra lovitură."

A fost cel mai scurt ordin de zi pe care l-a semnat în viaţă.

Pe toată linia Dunării, de la Porţile de Fier până aproape de vărsare, a început canonada română.

După care prinţul s-a dus la Cotroceni şi s-a culcat.

VI

Începuseră, e drept, bombardamentele de artilerie la Dunăre, dar lumea Capitalei n-a dat atenţie ripostei române - doar gazetele guvernamentale au exaltat evenimentul! -, lumea populară era preocupată de cu totul altceva, de confruntarea cu o bandă de hoţi, banda lui Panţîru, care de la o vreme cutreiera mahalalele bucureştene.

Dintr-o îndelungă experienţă, hoţii ştiau când să atace, nu oricând, ci la marile sărbători, la nunţi, înmormântări şi botezuri, când lumea se află strânsă în anume locuri, casele fiind nepăzite, sau la vreme de foc, de inundaţie, de război. Acum era război, deci hop şi hoţii. Dar nu hoţi, tâlhari! Avedik armeanul, din mahalaua Caimatei, zaraf cinstit, fusese prădat în plină zi - şi nici măcar acasă - ci la ghişeu, la ghişeul pe care-l ţinea deschis lângă biserica Dintr-o-zi, în plin centrul oraşului. Poliţia l-a găsit pe Avedik cu căluşu-n gură, legat tâlhăreşte, cu coatele la genunchi, împuns de cuţite. Ipistatul din culoarea galbenă, în care cădea ghişeul lui Avedik, n-a izbutit să scoată nimic de la armean în cursul anchetei. Reclamantul se bâlbâia, era încă sub puterea spaimei, dar la insistenţele poliţiei, care a recurs şi la o amănunţită reconstituire, lucrurile au ieşit la iveală. Avedik nu fusese de fapt prădat cât executat într-o afacere cu hoţul. Hoţul depusese nişte bani la ghişeul armeanului şi, în după amiaza cu pricina, când cartierul foia de lume, hoţul s-a prezentat să-şi retragă depunerea asemenea unui client oarecare. Avedik i-ar fi numărat banii peşin, dar hoţul a protestat:

— Ăştia nu-s banii mei!

— Cum nu-s banii dumitale! ar fi răspuns bancherul. Nu-s de aur, n-au toţi zimţii, nu-i toată suma?

— Ba da, dar nu pentru ăştia am omorât eu oameni.

Şi hoţul s-a repezit la armean ca să-şi scoată banii lui adevăraţi.

La Arnold Gang, argintarul sas din cartierul Lipscanilor, hoţul a pătruns tot ziua. L-a ajutat şi forfota mulţimii de pe uliţele comerciale, unde borfaşii operau fără sfială, deşi poliţia îndesise străjile şi strecurase ici şi colo anume oameni travestiţi. Cu Arnold Gang hoţul avusese tot o afacere - îi dăduse nişte vase scumpe de argint ca să i le topească şi să le prefacă în lingouri, argintarul refuzase, marfa era prea preţioasă, el i-a propus clientului un schimb, acum clientul se prezentase să ceară nu barele ci piesele iniţiale, pe care sasul le şi vânduse între timp.

— Dă-mi vasele!

— Dar mi-ai cerut să-ţi fac din ele lingouri! Îţi dau lingouri.

— Vreau vasele, că dacă nu...

Hoţul n-a mai apucat să-l înşface pe sas de gât, acesta a apăsat o pârghie care a făcut să cadă un grilaj de fier între el şi intrus.

— Ieşi sau chem poliţia! a strigat Arnold Gang de dincolo de grilaj.

Sasul s-a ţinut de cuvânt, a pus în mişcare alte pârghii şi manete, dezlănţuind nişte sirene cu urlet de vapor, care au îngrozit Lipscanii.

Hoţul dispăruse însă cât ai clipi, fără ca poliţia să-i dea de urmă sau măcar să-l identifice, să-i ia semnalmentele. La cercetările ce s-au desfăşurat, Arnold Gang - care nu protestase agresiunea - n-a putut da prea multe amănunte despre hoţ. Ca şi Avedik, sasul nu-l văzuse bine, nu-l ştia, hoţul era în fond un client.

— Dar clienţii nu sunt trecuţi în registre, nu prezintă mai

întâi nişte acte? Cum ai avut încredere în el!

— Clienţii sunt clienţi, ei trebuie să aibă încredere în mine, nu eu în ei.

Ceea ce era adevărat până la un punct, depozitarii de metale preţioase sau bancherii nu puteau fi siliţi să-şi impună anume criterii de selecţie în afacerile cu clienţii de orice stare ar fi fost. La un bancher sau la un bijutier putea intra oricine, dacă avea încredere, dacă respectivele case prezentau garanţii, şi cele două case prezentau garanţii. De la Arnold Gang nu s-a scos până la urmă decât atât că pe client îl chema Panzer, deşi nu era neamţ, de unde poliţia a dedus numele lui autohton: Panţîru. S-a mai dedus ceva: hoţul îşi lichida probabil afacerile. El încercase să-şi retragă depunerile de la ghişeul lui Avedik, şi să-şi recupereze piesele de argint - intacte - de la atelierul lui Arnold Gang. Aceasta însemna că la mijloc era şi o chestiune de împărţire, de distribuţie în anume părţi a averii agonisite prin tâlhărie; părtaşii dorind să obţină chiar piesele şi monezile iniţiale, ca să nu fie traşi pe sfoară. Poliţia urma a stabili dacă Panţîru e căpetenia bandei sau altcineva.

Între timp poliţia a tipărit afişe cu numele lui Panţîru. Nu mai conta ameninţarea otomană, faptul că azi-mâine turcii puteau descinde în Bucureşti, ci ameninţarea lui Panţîru, negustorimea şi chiar cetăţenii onorabili trăgând mai de vreme obloanele - chiar de la prânz - de frica tâlharului. Care nu cruţa. O ultimă călcare avusese ca victimă o babă din mahalaua Orzari, poreclită Chirigioaca, o sărmană, o sfrijită şi o cucernică, de sub leşul căreia poliţia a scos saci întregi de metalîc de aur, baba dând bani cu camătă. Hoţul îşi alesese doar partea lui, lăsând neatins restul aurului. Se presupunea că Panţîru ar fi şi cucernic, un tâlhar cu frica lui Dumnezeu.

Dar atacul din mahalaua Orzari a deşteptat mahalalele. Cu mahalalele nu era de joacă. Dacă Centrul lucra cu poliţia, fiind ocrotit de ipistaţi, agenţi secreţi, dorobanţi cu

şpangă, mahalalele îşi făceau dreptate singure - şi în privinţa hoţilor şi în toate afacerile. Mahalalele erau nişte asociaţii libere de orăşeni, puse sub o straşnică ordine - nu însă ordinea statului sau a primăriei ci ordinea breslelor sau a neamurilor părtaşe, cu care primăria şi statul cădeau din când în când la învoială, cu toate formele în regulă. Poliţaiul trecea prin mahalaua de care răspundea, ca în vizită, când şi când. Se salută simandicos cu apropitarii - meseriaşi, amploaiaţi sau negustori - săruta mâna popei, mai chelfănea vreun copil sau mai mustra pe câte-un beţivan sau, pur şi simplu, venea ca tot omul *de-n enteres*. „— Nea Niţă, am nişte pielcele de biber, n-ai vrea să le pui tălică la argăsit?” Bine-nţeles, tăbăcarul argăsea pielcelele gratis, iar ipistatul trecea mai departe, la blănar: „— Nea Sile, vreau să-i fac consoartei un guler de biber, dar cum croieşti dumneata un guler mai rar!” - şi blănarul croia gulerul, după care acelaşi personaj bătea la uşa argintarului: „— Nişte cheutori mici din argint sau din ce-ai vrea dumneata, metal să fie!”, - „Fii liniştit, onorabile, se face!”, ajungând până la urmă şi la parfumierul evreu, care se şi înfăţişa cu flaconul de esenţă, şi aşa mai departe, pe la alte case, pe la alte bresle, ca tot omul cu *enteresul* lui, dar rar, fiindcă domnul ipistat nu vroia să facă deranj.

Şi mai rar călcau prin mahalale oamenii poliţiei secrete, aceştia chiar că n-aveau ce căuta pe-aici. Nimic nu intra şi nimic nu ieşea prin bariera oricărei mahalale, fără ştirea starostelui, a popii şi a eforilor şcolii şi bisericii. Aceştia toţi dădeau seama de oamenii peste care domneau - pe care îi năşteau, îi cununau, îi îngropau - avându-i pe toţi sub veghe, până la schilozi, tonţi, copii. Ei aceştia împărţeau pe cap de mahalagiu şi poverile de obşte, angaralele cu stăpânirea, ei răspundeau de trimiterea tinerilor la oaste, de nunţi şi înmormântări, de alegerile la Parlament, care se făceau cu tevatură mare. La mahalale nu conta cine candidează - conservatori, liberali, în fond tot ai noştri -

conta înţelegerea cu puterea locului, peste care nu putea să treacă nimeni, nici Brătianu, cât ar fi fost el de Brătianu.

Cu această putere se confrunta acum hoţul. Lucru de mirare, fiindcă până atunci nimeni, nici un tâlhar - poate găinari oarecare - nu cutezase să înfrunte mahalalele. Acestea descoperiseră armele de apărare mai înainte de constituirea armatei naţionale şi a poliţiei - *Guarda Civică* şi apoi *Guarda Naţională* fiind în ultimă instanţă invenţia lor. Când la 1821 Domnul Tudor chemase poporul la arme, mahalalele au sărit ca un singur om; când la 1848 „guvernul provizoriu” a chemat la luptă aceleaşi mahalale, acestea au răspuns cu mic cu mare la apel, pe bresle şi pe neamuri, cum s-a întâmplat şi acum, în primăvară, când guvernul a strigat alarma, deşi otomanii nu se arătaseră în zarea Bucureştilor, zarva fiind de pomană.

Cu atât mai greu de priceput era îndrăzneala hoţului, acum când tot mahalagiul se afla cu arma la picior, care cu ce putea, dar răspunzând fiecare, după obicei, apelului de zi şi de noapte. „— Cum, domnule, cum e cu putinţă!” Nu era cu putinţă ca unul ca Panţîru să se mişte nepedepsit din Delea Veche până la Băneasa, din Orzari până în Cotroceni, de la Câmpul Belvedere până la Cuţitul de Argint, ca şi cum ţara ar fi fost în pradă. Unele din isprăvile hoţului iscaseră mânie. Panţîru se purta ca un rege neîncoronat al Bucureştilor, peste Vodă. Asemenea fapte au scos până la urmă mahalagiii din răbdări, cu atât mai mult cu cât poliţia nu putea să apere nici măcar Centrul. La argumentul că nu-i nimic de făcut, că nici poliţia nu poate nimic, că nici Centrul nu poate nimic, nea Pandele Tabacu a răspuns simplu:

— Păi ce-avem noi cu Centrul! Noi să-i venim de hac aici!

Nea Pandele era rotund şi chel, chel ca şi Socrate, chel de cât gândea, până-l mânca pielea. Era şi staroste în mahalaua Tabacii Noi, el însuşi tăbăcar cu zece calfe şi vreo douăzeci şi cinci de ucenici, toţi înscrişi la *Guarda Naţională*

dar făcând de caraulă cu rândul. Cu aceşti tăbăcari - calfe şi ucenici - pe care nu-i socotea argaţi, nea Pandele întreţinea raporturi de familie. El avea şi slugi - rândaşi la grajdurile de cai, bucătar şi spălătorese, cu care ţinea alte raporturi, dar cu calfele şi ucenicii nea Pandele lucra şi prânzea de-a valma, ba ieşea împreună cu ei şi la biserică, duminica şi de sărbători, ca să vază lumea ce putere are starostele.

Într-o duminică, după slujbă, când nea Pandele se întorcea cu consoarta spre casă, urmat de calfe, ucenici şi slugi, s-a petrecut şi acel afront, pe care apropitarul n-avea să-l uite multă vreme. La ieşire, domnul ipistat Mărunţelu, care în timpul liturghiei îşi tot sucea mustaţa şi-i făcea semn că are-o vorbă-n particolar cu el, l-a tras pe nea Pandele la o parte şi i-a spus şoptit:

— Îţi cunoşti oamenii?

— Mai vorbă, onorabile! Sunt toţi ca şi copiii mei.

— Atunci trebuie să-l ştii şi pe Panţîru. Ţi-a fost doar calfă. Aibi grijă!

Nea Pandele a simţit că l-a fript un junghi, şi-a bulbucat ochii spre ipistat, a dat să îngaime ceva, n-a putut, s-a despărţit de omul poliţiei fără a-l mai pofti la masă - cum făcea de obicei; în timpul mesei a simţit o usturime la lingurică şi o silă de toate încât n-a mai atins bucatele. Nici somnul de după amiază nu i-a tihnit, s-a pârjolit în pat, până când, într-un târziu, spre seară, când trebuia să se pregătească de rond, frământarea i s-a domolit.

Ipistatul avusese dreptate, Panţîru figurase într-adevăr printre lucrătorii de la tăbăcărie, dar aceasta foarte de mult, în urmă cu ani, aceasta era o poveste veche, repede curmată, cu mâna energică a lui nea Pandele. Nea Pandele s-a pregătit de rond cu toată grija, curăţindu-şi bine revolverul şi încercând în vânt sabia, prin câteva mişcări. Consoarta i-a periat mundirul şi i-a cusut un nasture, dar lui nu i-a plăcut cusătura, a dat să-i ia femeii acul din mână, să coase el.

— Aoleo, neică, nu pune mâna pe ac! a strigat coana Saveta. Vrei să ne certăm? Poftim, dacă nu-ţi place, coase-l dumneata, dar nu-mi lua acul din mână.

Şi coana a înfipt acul în stofa mundirului, retrăgându-se ofensată. Când dumnealui avea vreo supărare, mustra în acest fel, luându-i lucrurile din mână, făcând el ce trebuia făcut, ca şi acum, cu acul. Era semn că nea Pandele n-avea răbdare - ceva îl muncea - şi atunci se răzbuna pe dumneaei dându-i cu tifla că nu-şi cunoaşte bine îndatoririle. Nea Pandele a rupt nasturele cusut de ea şi l-a cusut el din nou, cu satisfacţie. Acum ţinea.

— Dacă mai vine p-aci ipistatul, a spus el îmbrăcându-şi mundirul, spune-i că nu-s acasă.

— Păi ce, ăla nu ştie că eşti de rond? Ce să mai caute pe-aici?

— Poate să vină aşa, într-o cercetare. Doar asta-i misia poliţiei.

— Păi ce să caute la noi, noaptea, poliţia!

— Cucoană, s-a zburlit nea Pandele, dumneata uiţi pe ce lume trăieşti? Păi cutreieră bandiţii prin mahalale, oamenii cinstiţi încuie porţile cu drugi. Ai auzit de Panţîru?

Şi nea Pandele a ieşit din casă, coborând cu zgomot scara de lemn care ducea în curte. *Guarda* îl aştepta în uliţă, cu arma la picior. Starostele nu s-a grăbit însă, a dezlegat mai întâi câinii, a încercat drugii de la poartă, a proptit cu un stâlp portiţa dinspre tăbăcărie, apoi l-a strigat pe Omer. Omer era un arvanit, angajat de multă vreme la tăbăcărie, dându-i poruncă să rămână acasă, înarmat cum era, ca să păzească gospodăria. Dintre toţi lucrătorii numai în Omer avea încredere nea Pandele, pe el îl şi pusese în fruntea *Guardei* ca ajutor de comandant, acum însă comandantul l-a slobozit pe arvanit de răspundere, lăsându-l paznic acasă. Omer era mai credincios şi mai ager decât un câine.

Înaintând în fruntea companiei, prin întuneric, nea

Pandele se gândea acum la oamenii săi, care-l urmau credincios şi-l ascultau ca pe un tată. Era un tată aspru, nu-i vorbă, dar cu dreptate. Doar el îi învăţa meseria, îi hrănea, îi îmbrăca, îi căpătuia, îi făcea oameni pe la casele lor, care se alegeau oameni, ba-i şi cununa, împreună cu Saveta, botezându-le şi copiii. După cununie sau botez, nea Pandele schimba raporturile cu lucrătorii-fini, patronul înceta a mai fi pentru ei „Jupânul” şi devenea „Naşul” său „Naş’mare”, lucrătorii-fini la rându-le atingeau treapta cea mai de sus în afecţiunea patronului - rudenia -, care le deschidea accesul în casa mare, le rezerva loc la masa mare de sărbători, lângă stăpâni, subordonarea sporind, dar şi libertatea - nea Pandele nu-şi bătea finii -, iar aceştia răspundeau preţuirii cum se cuvine, salutându-i pe mai-mari cu „Săru’mâna, naşule! Săru’mâna naşă”. Ierarhia slugă-ucenic-calfă-fin, deşi nu toţi urcau scara până sus, unii îmbătrânind pe treptele intermediare, era supravegheată sever de patronul-naş, care era cu băgare de seamă la oameni, alegându-i cu multă grijă.

Angajarea lui Panţîru fusese un accident, nea Pandele îşi amintea bine momentul: i se prezentase în faţă, într-o bună zi, un flăcăiandru, nu voinic dar nici pirpiriu, bine legat în spate, unul din ăia care duc boul pe umeri. Deloc vorbăreţ - asta i-a plăcut, ba chiar posac, uitându-se chiorâş şi cam în pizmă la calfele care-şi luau simbria la capăt de săptămână. La întâiul capăt de săptămână de când muncea, tânărul a şi întins laba la parale, pretinzând simbria, dar patronul l-a şi pleznit.

— Păi simbria mea?

— Asta e, care ţi-am dat-o acu. Dar asta-i numai arvuna. Simbrie o să primeşti, hoţomane, după trei ani.

— Şi până atunci?

— Până atunci, na! şi nea Pandele i-a mai croit un dos de palmă, ca să-l înveţe minte.

— Bine, jupâne! a spus flăcăul, întorcându-se la treabă.

N-a crâcnit, dar nu l-a privit pe jupân cu ochi buni. Şi jupânul l-a luat la ochi pe flăcău. Ca să-l înveţe minte, de fapt ca să-l înveţe cu sudoarea frunţii, nea Pandele l-a pus pe noul angajat la munca cea mai grea, nu grea cât scârboasă: mânuitor de prăjini la haznalele cu acizi din fundul curţii. Nu osteneala era importantă, nu era mare lucru să treci nişte piei dintr-o hazna în alta, cu prăjina, cât socoteala şi răbdarea. Socoteala pieilor care trebuiau trecute la un anume soroc dintr-o hazna într-alta, şi, peste toate, puterea de a răbda duhorile. Aici, la haznale, duhorile te doborau. Trebuia să ai plămâni tari, să n-ai nări ca să aspiri mirosurile, să ai şi piele de bivol ca să poţi suferi atingerea stropilor de leşie împuţită care ardea carnea. Panţîru a răbdat. Ba se părea că munca aceasta îi convine. Nopţile cam lipsea de la tăbăcărie, după cum i-a şoptit Omer jupânului, dar ziua flăcăul îşi vedea de treabă, cam mocăit, cam cu ochii cârpiţi de nesomn şi cu gura duhnind a rachiu. Rachiu beau toţi tăbăcarii, mai ales cei care lucrau la haznale, nu cu rachiul era belea!

Beleaua a intervenit când nea Pandele a descoperit, la un sfârşit de lună, că în haznaua mare se aflau piei în plus. Toate pieile erau cu semn, clienţii care dădeau piei la tăbăcit aveau semnele lor, proprietarul tăbăcăriei avea alte semne, pentru pieile cumpărate, dar pieile în prisos găsite în hazna n-aveau nici un semn.

— Ce-s cu pieile astea?

— Sunt ale mele.

Şi nea Pandele, fără vorbă, l-a doborât pe Panţîru cu un pumn, cât să-l răstoarne în hazna. Dar s-a ridicat:

— Bine, jupâne! a spus Panţîru, clătinându-se pe picioare, mânjit cu sânge la gură.

O calfă în uniforma *Guardei* s-a apropiat de nea Pandele şi l-a smuls din gânduri. Băietanul aducea o veste: în Văcăreşti, în mahalaua jidovească vecină cu mahalaua tabacilor, loviseră hoţii. Nea Pandele a poruncit pas

alergător spre mahalaua jidovească. A alergat şi el cum a putut, comandantul *Guardei* era greoi la trup. Dar aici nimic. Doar o spaimă. Nea Pandele şi-a tras sufletul şi a râs:

— Ce ţi-e dom'le şi cu jidanii, din nimic se sperie.

A râs şi s-a întors cu gândul la ale lui, reluând caraula spre biserica lui popa Tache. Îşi amintea bine:

— De unde ai, mă, pieile?

— Sunt piei de vite cuşer, de la jidani. Io tai noaptea vite pe la jidani, pentru praznicele lor.

— Ce spui, mă! Care va să zică jidanii taie vite cuşer cu mâna unui creştin. Tu crezi că sunt tâmpit? şi jap iar.

Dar ca să nu intre în păcat cu hoţul - era limpede vorba de o hoţie -, nea Pandele şi-a făcut de vorbă, a doua zi, cu hahamul din Văcăreşti, care i-a răspicat ceea ce şi el ştia: acele piei de vite cuşer nu erau cuşer. Întorcându-se de la haham, nea Pandele şi-a propus să-i aplice hoţului pedeapsa meritată, nu singur ci cu ajutorul slugilor, ca să nu se mai işte vorbe. Nu trebuia anunţată poliţia, ce face omul cu mâna lui e bun făcut, poate că tânărului - îndreptat cu o sfântă bătaie - îi vine mintea la cap, dar ajuns acasă, jupânul a constatat că Panţîru îşi luase tălpăşiţa. Nu fără a-i lăsa o vorbă: „— Jupâne, ai o fată. Păzea!" Întorcându-se acum acasă, nea Pandele l-a găsit în poartă pe Omer.

— Jupâne, i-a spus Omer, câinii nu e bun. Câinili tale ticălos!

Arvanitul nu putea lămuri prin vorbe ce se petrece cu câinii, dar nea Pandele a priceput repede. După plecarea lui în rond, câinii au prins a lătra spre fundul curţii, unde erau haznalele, apoi n-au mai lătrat, deşi săriseră într-acolo ca fiarele. Omer i-a găsit liniştiţi, lângă haznaua mare, dând din cozi. Unul se lingea pe bot. Înainte de a urca în casă, nu era timp de pierdut! - nea Pandele a hotărât să schimbe câinii - dar când să creşti alţi câini; aproprietarul a cugetat că e mai înţelept să dubleze paza gospodăriei, nu un singur paznic ci şapte-opt. După care s-a culcat liniştit, fără a se

mai gândi la Panţîru, care tot avea să-i cadă o dată în mână, cât de repede.

S-a culcat, dar cum a pus capul pe pernă l-a şi muşcat Scorpia - un vis urât, ce mai, urât de tot! Nea Pandele a urlat prin întuneric, a sărit din aşternut împiedecându-se în cămeşoi, dar nimerind cu mâna revolverul. Ce văzuse în somn era cumplit: Panţîru grămădind-o pe Filica, fetiţa lui firavă şi cuminte, caz de moarte de om. Apropitarul a deschis ferestrele şi a strigat că la foc spre oastea lui de slugi şi calfe care dormeau ca duşii, apoi a dat buzna în odaia cucoanelor, care şi ele dormeau ca moarte, dar singure şi neturburate de nimeni, nu cum visase el.

— Unde-i Filica? Unde-i tâlharul?

A mică, numită şi Cocoana Mică, a început a smiorcăi. Coana Saveta l-a prohozit cum se cuvine pe dumnealui, care nu lasă lumea să doarmă, are vedenii. Ce vedenii, când lui nea Pandele nu-i venea să-şi crează ochilor de ceea ce vedea - slugile-n păr, calfele cu mâna pe arme, cele două cocoane, Saveta şi Filica, tefere în fundul patului, acoperindu-şi sânii cu plapuma, toate la locul lor, numai tâlharul lipsă.

— Ei bine, să poftească dumnealui! a strigat nea Pandele, înverşunat împotrivă-i pentru această păcăleală de noapte, după care a ieşit în cerdac şi-a tras focuri cu revolverul spre cele patru puncte cardinale.

N-a mai dormit nimeni până la ziuă, ziua următoare s-au mişcat toţi că umbrele, nea Pandele nu s-a clintit de-acasă, aştepta să pice iar noaptea, să-l poată prinde pe tâlhar, fie în vis fie aeve. În miezul zilei, la masa de prânz, el a avut cuvinte bune către Filica, fetiţa s-a mirat de căldura tatălui care a dat s-o mângâie, dar fata l-a respins, tăbăcarul mirosea a câine murat, nu numai el, toată casa.

— Dacă nu ne mutăm d-aici, geaba mai trăim! a spus coana Saveta, scârbită de viaţa pe care o ducea.

Pe nea Pandele a prins din nou a-l mânca chelia. A

început să se scarpine.

— Isprăveşte, nene! s-a rugat de el consoarta. Nu vezi că nu mai ai păr?

— Şi ce dacă n-am? Toţi din neamul nostru n-am avut păr, da’am avut cap. Am făcut avere, am dat naţiei oameni.

Nea Pandele făcea aluzie nu numai la tăbăcarii sau tabacii ieşiţi din neamul lui, dar şi la negustorii de marochinărie, la fabricanţii de încălţăminte, care ţineau de acelaşi neam, iar în ultima generaţie la un personaj de vază, căpitanul de marină Nae Maican, şcolit în Franţa, cutreierând mările sub pavilion francez, marea lui mândrie. Avertismentul „— O să vină el Nae!” însemna „— O să vadă Nae ce se petrece p-aici, când o veni, o să pună el ordine!”, deşi căpitanul nu venea decât rar prin Bucureşti, o dată la doi sau trei ani, în câte-o scurtă permisie. Fiindcă avertismentul cu întoarcerea lui Nae nu se mai putea repeta, nea Pandele a recurs la o altă formulă, foarte nimerită în această clipă:

— Ascultă la mine, cocoană, în Bucureşti o să mai auzi de neamul Maican!

Nea Pandele îşi folosea rar numele de familie - Maican -, lăsând să-i circule porecla - Tabacu -, aşa cum făceau mai toţi meseriaşii. Când spunea însă Maican era în joc onoarea sa, ca şi acum: „— Cum adicătelea?!”, restul vorbelor se presupunea de la sine. Ca să suprime restul, nea Pandele s-a ridicat de la masă şi s-a apucat să-şi pregătească singur echipamentul de noapte, pentru rond. Coana Saveta şi-a dat seama că soţul nu-i într-ale lui, l-a lăsat în pace, nu fără a o îndemna pe Filica să-l ajute:

— Treci şi fă-i lui tac-tu cizmele!

— Eu?!

Pentru acest „Eu!”, domnişoara Filica, adică Filomela, s-a trezit cu o palmă, trasă cu zgomot de maică-sa: poc! Domnişoara a sărit ca arsă, n-a plâns, a ameninţat:

— Asta am s-o ţin minte. Dacă-i p’aşa, o să vedeţi voi.

Praful o să se-aleagă de onoarea Jupânului!

A ieşit glonţ, încuindu-se în dormitor, fără a mai răspunde, deşi coana Saveta bătea cu pumnii în uşă.

— Spune, drăcoaico, ce vrei să spui cu onoarea, că sparg uşa!

Nea Pandele nu şi-a bătut capul cu asemenea nevricale - când fata, când consoarta îşi ieşeau din fire -, pentru el chestiunea apărării domiciliului şi a prestigiului casei se punea altfel, nu ţinea de vorbe ci de măsuri şi acţiuni hotărâte. Cocoanele puteau spune una şi alta cât pofteau - aşa-s femeile! -, ele însă n-aveau cum ieşi din ascultarea lui şi din veghea lui. De când cu hoţii, ele nici nu mai ieşeau în târg fără însoţire, iar când pofteau promenadă în Centru sau la Şosea, patru haidamaci cu puşti privegheau cele două doamne, ca să le treacă cheful derbedeilor de vreun caz. Nici nu fuseseră „cazuri”, n-avea cum!

N-avea cum să fie nici acum, când nea Pandele a ieşit la rond, în fruntea *Guardei*, foarte sigur pe sine. El şi-a pornit rondul ca de obicei, lăsând în dreapta biserica lui popa Tache - pe care nu-l putea suferi -, urmând pe uliţa Diocleţian, cotind apoi pe la Enache Simingierul, la care încă nu se stinsese lumina, ieşind în celălalt capăt al mahalalei, la Cişmeaua Mică, de unde tabacii luau apa curată împreună cu ovreii din mahalaua Văcăreşti. Ajuns aici, nea Pandele le-a zis subordonaţilor din companie:

— Hai mă, să trecem şi pân’ Văcăreşti. Să nu se işte f’un caz ceva şi pe la ovrei.

— Ce caz să se işte la ovrei, jupâne!

— De furt sau tâlhărie. Hoţii nu cruţă.

Parcă i-a fost gura aurită, Doamne fereşte! Cum a pus pasu-n Văcăreşti, compania a şi auzit strigăte la Moise Hahamu, care avea casa nu departe de Cişmeaua Mică, chiar la răspântie. Nea Pandele a luat-o la fugă, cu toată greutatea lui corporală, spre casa hahamului, cu *Guarda* după el. A ajuns prea târziu. Auzind larmă, plus focurile de

puşcă, hoţii se lăsaseră păgubaşi, după ce băgaseră spaima în bieţii gospodari. Dar după hoţi s-au luat câinii, lătrăturile haitelor arătau limpede drumul bandei, care putea scăpa de mahalagii dar nu se putea scăpa de câini.

Oprindu-se-n loc să-şi tragă răsuflarea, nea Pandele a ascultat bătaia câinilor şi a înţeles că banda se-ndepărta spre Mecet, către cimitirul turcesc, unde va s-o mai prinză careva. De-acolo unde se afla, venea un vânt cu duhori dinspre mahalaua tabacilor de te punea la pământ. Era vântul dinspre Dâmboviţa, care purta duhorile din Tabacii Noi peste Văcăreşti, aşa cum vântul de la deal aducea peste mahalaua tabacilor mirosul de mere murate, de cvas, de borş şi de hidromel, principalele produse ale mahalalei ovreieşti. Schimbul de mirosuri se potolea când înfloreau cireşii, vişinii, liliacul, teii, cele două mahalale fiind inundate de pomi şi copaci binemirositori. Oricât ar fi fost de învăţat cu mirosurile, nea Pandele şi-a dus totuşi basmaua la nări, după care a scuipat, mirosul de mere murate părându-i-se de nesuferit.

El n-a stat totuşi mult la gânduri, şi-a împărţit compania în două, o ceată a pus-o sub comanda lui Olos, un secui foarte îndrăzneţ, trimiţând-o spre Mecet în urmărirea hoţilor, cealaltă a oprit-o la sine, cu gând s-o întoarcă spre casă: „— Dacă s-o petrece ceva şi p-acasă!”

Gând aurit, Doamne fereşte!, cine i-o fi şoptit lui nea Pandele acest gând nu se ştie, dar el a pornit în fruntea cetei a doua spre casă, ca să vază dacă nu se ivise vreun caz în lipsă. N-a mers mult, poate vreun sfert de ceas, nu mai mult - cât faci de la Cişmeaua Mică până la biserica lui popa Tache! - când, în dreptul bisericii, i-a sărit în cale un ucenic, care venea în goană de-acasă, aducând veste:

— Jupâne, sări, hoţii sunt la noi!

— Cum asta mă! Şi către ceată: Companie, înainte!

Nea Pandele uitase că nu mai avea sub comandă întreaga companie, a poruncit înainte, în goană, dar n-a

alergat mult că l-au ajuns din urmă ţipete, urlau chiriaşii lui popa Tache, din chiliile bisericii:

— Săriţi, hoţii!

Nea Pandele s-a oprit. Cineva, un nu ştiu cine - poate chiar popa - apucase să se urce-n turla bisericii şi să pună mâna pe frânghiile clopotelor. A sunat arama, s-a trezit mahalaua, au ieşit mahalagiii în uliţe cu masalale-n mâini, lătrăturile haitelor de câini şi răcnetele oamenilor şi focurile de puşcă au dezgărdinat noaptea, care a devenit o noapte de pomină. Aţin’te, drace, pe unde poţi! Unde să împarţi ceata mai întâi - că nea Pandele era înverşunat la datorie!, noroc că nici mahalagiii nu s-au lăsat mai prejos, au ieşit toţi la bătaie, împreună cu toţi câinii. Auzind ţipete, baba Anica Văduva - care-şi muiase tocmai părul în uncrop - a ieşit despuiată-n prag, aruncând albia cu zoaie clocotită în ochii a doi flăcăi din *Guardă*, care văzuseră o umbră pe la fereastra ei, urmarea fiind că cei doi s-au calicit la ochi, iar baba s-a ales cu bătăi de inimă. Popa Tache a rămas suspandat în clopotniţă, cu mâinile pe frânghii.

— Hai, popo, jos, că s-a isprăvitără!

Popa se făcea că n-aude sau chiar n-auzea, el mâncase o sfântă papară într-o încăierare la alegerile din anul trecut, iar de-atunci îşi jurase să nu se mai bage în politică.

A doua zi, când s-a stins tevatura, nimeni n-a mai izbutit să-l înduplece pe popă să coboare. De acolo, de unde se afla, el a ascultat sfârşitul întâmplării, care nu părea de crezare: lumea se speriase când văzuse că hoţii încercaseră nu doar într-un loc ci în mai multe, în aceeaşi noapte. Aşa ceva nu se mai pomenise şi oamenii au prepus că în mahala lucrează fie nişte scăpaţi de la ocnă, fie nişte dezertori - armatele mişcându-se pe-aproape de oraş. Dar zarva a fost şi mai mare, când s-a văzut că hoţii bat de fapt la casa lui nea Pandele Tabacu, comandantul *Guardei Naţionale*. Panţîru - fiindcă el era în cauză - se prefăcuse că loveşte alte case, pe el enteresându-l tocmai casa lui nea

Pandele. Şi nu casa cât haznaua mare, lângă care hoţul ascunsese ceva de care avea trebuinţă grabnică. El ticluise bine cum să-l scoată pe jupân din casă, să-l împingă într-alte colţuri ale mahalalei, împreună cu *Guarda*, pentru că între timp să poată lucra în voie. Şi-a cumpărat câinii pe care-i cunoştea şi care nu l-au lătrat. Dar un câine - cu mult mai cinstit - era Omer. Omer păzea straşnic gospodăria. Omer l-a trimis pe acel ucenic după ajutoare, iar norocul a fost că nici jupân Pandele n-a întârziat. Bătaia s-a angajat lângă haznale. S-au tras focuri şi s-au rupt oase cu parii. Cineva, un hoţ, deschisese haznaua mare. Îl siliseră ceilalţi hoţi să se apropie de hazna, ca să ia ce-ascunsese acolo, dar argaţii şi calfele au şi sărit. De la fereastra deschisă, o cucoană a scos un ţipăt, chiar domnişoara Filica. Şi, bâldâbâc, hoţul a căzut în hazna, în zăcătoarea cu leşie şi zeamă de văr, din care abia se scosese un rând de piei curăţate de păr, ucise încă o dată după roaderea cu acizi.

Hoţul a dat un răcnet groaznic, a încercat să se prindă cu mâinile de pereţi, nu putea, doagele de stejar erau pline de mâzgă, s-a ţinut înot cât a putut, bând zeamă băloasă şi urlând, până când mâlul acru l-a tras la fund. Filica leşinase.

— Pune capacul! a urlat nea Pandele, iar tabacii au pus capacul peste hoţ.

Popa a coborât din clopotniţă, făcându-şi cruce. Apoi şi-a venit în fire şi-a spus către cei de jos:

— Ce-i şi soarta, nene. Dacă lui îi fu dat să moară-n hazna...

Şi mahalaua a cugetat toate zilele următoare la Soartă.

Căpitanul Nae Maican nu credea în soartă. El avea chiar şi o vorbă pe care o tot repeta camarazilor: „— Soartă? Fiţi, domnilor, serioşi! Aţi văzut cum sar peştii din apă? Aţi văzut cum zboară păsările? De ce doar omul să rămână un terian, un pământean adică!” Dar primul drum pe care Nae l-a făcut, întors la Bucureşti, a fost la o ghicitoare, o femeie

mare şi grasă. Acum Balena sau Balonul sau Aerostatul îl privea pe Nae de sus. Chiar Nae, privind în fundul ceştii negre de cafea, îşi contempla destinul de sus. Deşi cu frică. Ceea ce vedea în ceaşcă, râurile albe şi negre, meandrele, lianele, arabescurile, arătările - care mai de care mai curioase, - îi dădeau căpitanului de marină, pentru întâia oară, nelinişte şi frică. Femeia avea totuşi o mână mică şi frumoasă. Ceaşca plutea parcă între degetele ei.

— Ascultă-mă pe mine, i-a zis Balena, privind adânc în ceaşcă, de muierea de verde nu scapi. Chiar dacă te-arunci pe fereastră. Vine la rând una de roşu, apoi îţi iese-n drum una de galben şi-apoi alta de negru. Astea-s colorile tale. De ele nu scapi.

Nae s-a-ntrebat cu mirare care-ar fi fost să fie femeile de galben, de roşu şi de negru de care n-ar fi putut să mai scape. El îndeobşte scăpa lesne de femei. Dar ce-i spunea ghicitoarea îi dădea fiori. Cum adică, chiar să nu scape de toate astea, până la urmă? Apoi Balena a strigat:

— Nae, îţi cade moarte! Uite, ăsta-i mormântul tău!... Un mormânt mişcător. Tu nu mori ca toţi oamenii.

Nae a râs. L-a năbuşit un val de căldură. Fără să ştie cum s-a descheiat la veston, la gât. A sorbit şi o picătură de apă din paharul care era alături de ceaşcă, iar un picur i s-a prelins de pe colţul gurii pe tablă.

— Care mormânt? a întrebat el, râzând. Unde-l vezi tu, Hoaţo?

Balenei, Nae îi spunea Hoaţa, dar cu alintare; ghicitoarea era o pâine de femeie, moale şi mare - şi rumenă -, ea nu-ntindea cărţile şi nu ghicea-n cafea decât când avea chef, mai mult dintr-o plăcere a ei şi numai pentru amici. Pentru Nae, Balena avea şi-un pic de slăbiciune, la care căpitanul de marină consimţise. Îi plăceau ochii copilăreşti ai acestei femei uriaşe.

— Aici e mormântul tău, a mai spus ea, arătându-i-l în ceaşcă cu un băţ de chibrit. Şi e mişcător. N-ai mormânt ca

tot omul.

Aplecându-se să-i arate *mormântul*, iar el aplecându-se să-l vadă, s-au atins fără voie. Ea s-a retras, simţind un scurt cutremur, şi l-a privit pe bărbat. Arăta mândru. Ochii ei copilăreşti s-au umezit. A aruncat chibritul, nu mai era de nici un folos. A privit-o şi Nae, a râs acum cu bună dispoziţie:

— Şi pe asta o ştii? s-a veselit el... Păi doar n-o să aibă mormânt stătător un marinar! Eu sunt marinar, Hoaţo. Te faci că nu ştii, ai?... Te uiţi la mine, mă vezi în uniformă de marină şi juri că mi-e dat să mor pe apă. Măi, măi, ce mai ghicit. Păi cum altfel să mor, fir-ar să fie?!

Nae a prins-o de mână, dar femeia s-a apărat. Vroia să spună că ce face şi ce spune ea nu-i joacă.

— Ba n-ai să mori pe apă! a mai spus, foarte hotărât.

— Ba am să mor pe apă.

— Ba ai să mori pe uscat. Vorba-i că tot pe apă te duci. Pe Apa Sâmbetei. Apoi cu gândul dus departe: Nae, o să te risipeşti ca un fum.

— Atâta pagubă.

— Nu zi vorba asta, că pagubă o să fie. Or să suspine multe după tine.

— Atâta pagubă.

— Nu zi vorba asta, că şi tu o să suspini după ele. Dincolo.

— Care dincolo?

— În lumea morţilor.

Şi Nae a tresărit din nou, înnegurându-se:

— Hoaţo, tu mă dai mort, ai?

— Nae, asta mi-e sfânta cruce dacă nu-ţi cade moarte!... Uite, colea, te şi petrec dincolo trei crai.

Nae a râs iar, unele lucruri de credinţă sau de magie le ştia şi el, cât de cât:

— Cei trei crai, a spus marinarul corectând-o, sunt la naştere, nu la moarte.

— Alea sunt ursitoarele. Vezi cum le-ncurci?... Ţie-ţi cad trei crai, la moarte. Ei te petrec dincolo.

— Aiurea.

— Aiurea o fi, n-o fi aiurea, asta îţi dă ţie. Dacă crezi bine, dacă nu, nu.

— Dacă nu, ce?

— Dacă nu crezi, nu s-alege nimic. Eu aş vrea ca tu, Nae, să nu crezi nimic din ce-ţi spun. Lasă, râzi, e mai bine-aşa.

El chiar a râs cu poftă, cum râd bărbaţii tineri când le place ceva.

— Şi dacă crez? a întrebat el, oprindu-se din râs.

— Atunci e rău. Că ţi se-mplineşte. Uite, nu s-alege nimic din viaţa ta. O risipire pe ape. Fără liman. Fără ajuns la un meleag.

— N-am meleag eu?! Păi de ce m-oi fi întors acasă!

— Ca să-ţi găseşti moartea.

— Fugi, Hoaţo.

Se lăsă o tăcere stingherită, în care cei doi nu mai aveau ce-şi spune. Femeia i-a turnat lui Nae într-un păhăruţ, dintr-o carafă, un strop de băutură. Îi tremura mâna. Dând să apuce păhăruţul, Nae i-a prins mâna, dar ea şi-a ferit-o. Vroia să spună că nu e joacă, deşi nici el nu se mai juca. Nae a băut, a tuşit, a aşteptat. Balena şi-a coborât privirile copilăreşti în ceaşcă.

— Îţi mai cade şi-o cumpănă, a mai spus ea.

— După moarte sau înainte? a glumit Nae. Că de moarte mi-ai spus.

— Lasă moartea. Îţi cade mai întâi o cumpănă. O cumpănă mai grea ca moartea. Tii, ce de animale!...

— E războiul. Oameni, cai, morţi.

— Lasă morţii, lasă şi caii. Nu-ţi cade, Nae, nici un cal. În schimb, uite Elefantul!

— Elefantul?!

— Apoi Taurul. Apoi Şarpele. Şi uimită, pocnindu-şi palmele: Nae, tu cazi într-o junglă. Hai să-ţi arăt! şi Balena

a căutat de jur-împrejur băţul de chibrit care se rătăcise.

— Ce să mai văz! a refuzat Nae, de-acum sătul de vedenii. Prin jungle am tot fost. Poate că-i moartea, cum zici tu.

— Moartea ta arată altfel, ţi-am arătat-o doar. Dar asta-i altceva şi nu pricep ce-i... Stai, nu te grăbi să pleci. Las-o pustiului de ceaşcă. Uneori şi ceştile mint. Stai să-ţi întind cărţile.

Nae se ridicase de plecare. S-a ridicat şi Balena, cu sânii ei de uriaşă. Respira des, speriat; transpirase. Un fel de rouă îi acoperise obrajii. Nu vroia ca bărbatul să plece din casa ei înnegurat, răsucit lăuntric, poate surpat, mai ales că ofiţerul venise de peste ţări şi mări nu pentru una ca ea, ci pentru război.

— Doamne, câte se mai întâmplă pe lume, a şoptit ea. Nu stai?... Nu, nu, să nu-mi dai nimic, nici un dar, nimic, ca să nu-ţi iasă ce ţi-am spus.

— Bine, nu-ţi dau.

Erau foarte aproape unul de altul, respirau acum împreună. Şi era cald. Ofiţerul simţea că femeii îi bate tare inima, mai tare decât îi bătea lui, deşi inima lui, nu inima ei, fusese pusă la încercare prin arătările şi precizările Hoaţei.

— Te superi, Nae? a întrebat ea galeş.

Avea acum şi glasul de copil, nu numai ochii.

— Tu ai venit, a mai spus ea.

— Dar tu m-ai chemat, a spus el.

— Te-am chemat că te văzui cu frământare. Dacă ştiam ce-ţi cade nu te mai chemăm. Te superi?

— Cum să mă supăr, fato? a liniştit-o Nae, privind-o el acum cu ochi copilăreşti.

I-a prins mâna şi ea nu s-a mai împotrivit. Deşi tot se apăra, spunea „— Nu, nu, nu...” - şi în acel „nu” s-au topit amândoi.

Apoi într-un târziu, tot ea, mai liniştită:

— Hai să-ţi întind şi cărţile.

Şi s-a ridicat, aşa cum se găsea, să întindă cărţile. Căutându-şi capotul, s-a întors spre Nae, care stătea întins între perne şi i-a spus prevenitor:

— Te-am rugat să nu-mi dai nimic. Şi a început să plângă: Te-am rugat, Nae, să nu-mi dai nimic. Să ştii, eu una nu vreau să ţi se-ntâmple ce-ţi cade. Şi de asta te-am rugat, ca pe Hristos, să nu-mi dai nimic, nici să nu mă atingi.

— Păi ţi-am dat ceva?

— Cum te joci tu cu viaţa! a spus ea cu asprime, rupându-se de lângă el.

Balena s-a retras în cealaltă odaie, lăsase în aer urma formelor ei uriaşe, apoi după o vreme s-a întors; se schimbase, se pieptănase, se fardase, arăta altfel, părea acum rece şi indiferentă, un animal al gheţurilor. Înainte de a intra, bătuse la uşă, avertizându-l pe bărbat cu o voce răguşită, străină:

— Pot să intru?

Îmbrăcându-şi între timp cămaşa, pantalonii, mundirul, Nae devenise la rându-i grav, rece, posomorât. Nu credea în ghicitul în ceşti şi nici în cărţi. Dar acum era altceva.

— Ascultă, i-a cerut Balenei, te rog să-mi întinzi şi cărţile. Dacă-i p-aşa, măcar să văz tot, până la capăt.

— Fără supărare?

— Măcar să ştiu.

— Nae, atunci uite ce, îţi mai cer şi eu încă una. Dă-ţi parola de onoare că nu te mai atingi de mine. Ori Iubire, ori Destin. Amândouă nu se poate.

— Mai bine iubire decât destin, a răspuns Nae.

— Asta zici acum. Dar Destinul tău zice altfel. Te legi că te ţii de ce te-am rugat? Jură.

— Bine. Jur. Întinde cărţile.

— Şi-ţi mai cer ceva. Plecând d-aici să nu cumva să calci pe la Culbeci.

— Pe la Culbeci?

— Ascultă, ce-ţi cer acu e lucru sfânt. P-acolo să nu calci.

Lasă Soarta să facă ce-o vrea ea, tu să nu încurci lucrurile. Blestematele alea de la Culbeci lucrează cu Ducă-se-pe-pustii. Să nu te pui contra Soartei, zău, că, uite, ţie-ţi cad şi lucruri bune.

— Ce?

— Lucruri mici, da bune. Un bărbat te are-n răsfăţ.

— Generalul!

Nae se gândea la generalul Cernat, la care trebuia musai să ajungă, ca să-şi rezolve situaţia militară.

— Îţi mai cade şi-o ridicare-n grad. Ce mai, ca mâine te văz maior. Şi-ţi mai cade şi-o chestie de onoare.

— Ce chestie de onoare?

— Ei, o chestie de onoare, ca între bărbaţi. Ce te miri?

— Păi astea-s lucruri mici?

Şi Nae s-a înveselit. Şi-a turnat un strop de băutură, nu mult, ca să se păstreze limpede la minte şi să asculte atent mai departe.

— Cât priveşte dragostea, a mai spus Hoaţa, de asta să nu te plângi. Dar dacă poţi dă-o la o parte.

— Păi ce, Destinului te poţi opune?

Nae spunea acum Destin altfel, nu ca înainte, nu-şi dădea seama când se petrecuse schimbarea, dar a simţit-o şi femeia, care a mai adăugat:

— Destinului nu i te poţi opune, e drept, a spus şi ea. Dar tu ca bărbat mai poţi alege. Ce Dumnezeu, Nae, dumneata eşti bărbat.

Îi spusese „dumneata”, deci relaţia lor se răcise, era acum oficială, simplă relaţie între o ghicitoare şi un client.

— Taie cartea!

— Adicătelea cum s-o tai?

— Te joci iar! Desparte teancu-n două. Aşa... În rest, îţi cad numai lucruri mici, de azi până mâine. Şi în încheiere. Să fii dom’ Nae, sănătos.

Era seară. Cărţile nu se mai vedeau. Un rigă de caro, cartea lui Nae, îşi strălucea totuşi coroana aurită într-un

pâlc de dame de pică, de verde, de roşu - dame flancate de valeţi. Ghicitoarea a strâns cărţile, făcând să dispară acel rigă de caro între valeţi posomorâţi şi dame plânse. Cărţile nu se mai vedeau.

— Sunteţi cu trăsura, domnule Nae?

— Da, doamna Theodorescu, sunt cu trăsura.

— Vai ce cald o să fie vara asta! şi doamna Theodorescu a pus în mişcare evantaiul, în timp ce căpitanul Nae Maican s-a ridicat, încremenind într-o poziţie protocolară.

Cei doi îşi erau acum străini. Ea părea o doamnă destul de matură, cu ochi trişti. A zâmbit spre el şi i-a întins mâna, mâna goală. N-avusese timp să-şi tragă mănuşile. I-a zâmbit cu plăcere şi consideraţie, aşa cum se petrec lucrurile după o vizită, la despărţirea în verandă.

— La revedere, domnule căpitan. Şi drum bun.

Căpitanul Nae Maican a urcat în trăsură, a salutat încă o dată cu mâna la chipiu, trăsura a pornit.

Dar în uşa verandei a apărut din nou doamna Theodorescu, foarte îngrijorată:

— Nae! a strigat. Ai uitat asta!...

Doamna a fluturat spre trăsura care se-ndepărta o amuletă chinezească de fildeş, pe care căpitanul o uitase sau, cine ştie, o lăsase pe pat cu intenţie. Doamna Theodorescu a privit amuleta, apoi a privit cu spaimă spre casele vecine. Îl strigase pe Nae cu toată gura, ba chiar din adâncul inimii. După care a ascuns iute amuleta, în buzunarul capotului, de parc-ar fi furat-o.

Şi doamna Theodorescu s-a retras, cu prudenţă, înapoi în casă, încuind bine uşa verandei.

Despre moartea lui Panţîru presa n-a scris un cuvânt, puţin îi păsa presei - chiar liberale - de necazurile mahalagiilor. Şi fiindcă presa n-a scris, nimeni n-a crezut în moartea tâlharului. Chiar domnul ipistat Mărunţelu, care cetea „Românul” ca evanghelia, se îndoia de această

moarte.

— Ascultă-mă pe mine, onorabile, i-a spus el lui nea Pandele, Panţîru n-a murit. Ai văzut dumneata tâlhar mort? Eu unul nu, deşi lucrez la poliţie. De unde ştii că-i el şi nu altul?

— Dar putrezeşte în hazna! a strigat nea Pandele.

— Ei aş! a răspuns ipistatul.

În schimb presa a scris pe larg despre o „comedie” petrecută la Dunăre, din care reieşea că guvernul nu-i capabil să apere ţara: Un brav jurnalist român, în misie de presă pe frontul de la Dunăre, a descoperit o breşă în sistemul de apărare de la Olteniţa. Pe-aici turcii puteau pătrunde ca-n ţara nimănui. Pe mal, nici picior de soldat. Ba nu, era totuşi unul, unul care păzea un stâlp cu un şomoiog de paie în vârf. Un strateg local imaginase un ingenios sistem de alarmă, constând din acel stâlp prevăzut cu un şomoiog de paie, muiat în petroleu, care trebuia aprins în cazul în care turcii ar fi năvălit cu bărcile spre ţărmul patriei. Un alt stâlp, dotat cu un clopot, era înfipt în centrul oraşului. Clopotul, manevrat de un alt soldat, ar fi trebuit să sune în clipa în care şomoiogul de la ţărm se aprindea. În sfârşit, un al treilea stâlp - stâlpul propriu-zis de alarmă - era înfipt la poarta cazărmii din spatele oraşului. Vestea despre invazie ar fi ajuns la trupe în mai puţin de trei minute, mai greu ajungea trupa la ţărm, în nu mai puţin de o oră. Şi presa a râs, prin articole cu totul neloiale, iar Brătianu s-a înfuriat.

— Nu admit să am indivizi tâmpiţi în armată! i-a strigat el lui Cernat.

— Tâmpiţii din armată provin din civili! i-a replicat generalul, care a denunţat la rându-i ideea acelui „sistem de alarmă”, aparţinând primarului.

Acelaşi jurnalist a conchis consolator:

— Las’ că nici turcii nu-s mai breji!...

VII

Bombardamentele române de artilerie, de la Dunăre, au provocat totuşi adunarea lăuntrică a lumii bucureştene. Populaţia oraşului se dublase între timp, prin familiile boiereşti în refugiu, prin negustorii de la Dunăre cu averile-n risipă, prin deputaţii şi senatorii convocaţi în sesiuni neîntrerupte, prin lumea de toată mâna care, sub năpastă, cu aglomerarea şi agitaţia ei, transformase urbea de pe Dâmboviţa într-o Capitală. Nu mai erau locuri la hoteluri şi hanuri, nici camere de închiriat. Noii veniţi se aşezau claie peste grămadă pe unde puteau, într-o vraişte de musafiri, gazde, rude, străini, băştinaşi, venetici, amestec care împestriţa casele, străzile, oraşul. Şi încă nu intrase armata în Bucureşti. Printr-un ordin al prinţului, armata trebuia să ocolească oraşul, la fel şi trupele străine care se apropiau. Sosiseră în Capitală corespondenţi străini de presă, furnizori, turişti de război, chiar şi câteva companii vieneze şi italiene de operetă, dar aspectul oraşului nu se schimbase. Oraşul era exclusiv al ţării - nu încă un oraş internaţional -, iar ţara se strângea în el cu disperare şi nădejde.

Curios, aglomerarea de oameni - cunoscuţi şi necunoscuţi - nu stânjenea pe nimeni, bucureştenii deveniseră o mulţime, înghesuiala de pietoni şi echipaje invita la recunoaştere, toţi se recunoşteau între ei cu surpriză şi bucurie. Uneori noii veniţi erau întâmpinaţi cu explozii de simpatie, cu sentimentul că împreună, toţi, împărtăşeau nenorocirea sau fericirea care urma să vie. Exclamaţii,

îmbrăţişări, cunoştinţe la colţ de uliţă, năvală în cârciumi, berării şi birturi, case deschise. Temperatura s-a ridicat cu încă vreo câteva grade când pe străzile Bucureştilor au apărut ofiţerii români aflaţi până atunci în străinătate, unii în uniformele armatelor în care slujiseră, sosiţi acasă nu în concediu, ci ca voluntari.

— A sosit Sălişteanu de la Viena!

— Cine-i Sălişteanu?

N-avea importanţă. Sălişteanu, care studiase ingineria la Viena şi se angajase ca ofiţer de pontonieri acolo, se întorsese la Bucureşti împreună cu nişte transilvăneni, care şi ei îşi prezentaseră demisiile din armata austro-ungară, ajungând la Bucureşti pe căi ocolite. Toţi veniseră „acasă”, ca să slujească sub drapelul ţării. Deci uniforme austro-ungare, dar şi uniforme franceze, belgiene, italiene - de toate armele, inclusiv o uniformă albastră de marină, uniforma căpitanului Nae Maican.

Omul în albastru, absolvent al Şcolii navale din Brest, acostase cu nava lui sub pavilion francez, în apropiere de ţară, la Trieste, acolo îşi prezentase demisia, se îmbarcase în primul tren spre casă, după ce dăduse ocolul lumii pe apă. Sosirea lui Maican a făcut vâlvă în cercurile militare, dar şi civile, prezenţa marinarului la Bucureşti - unde nu prea se aflau marinari - a deschis o nouă perspectivă în evoluţia conflictului: războiul naval. Se spunea că Nae Maican e văr cu comandorul Dimitrescu-Maican, comandantul flotei române, că din acest motiv ofiţerul voluntar s-ar afla sub o înaltă protecţie, că va conduce o navă sau mai multe, că situaţia războiului pe apă se va schimba odată cu sosirea lui.

Dar Nae nu era rudă cu Dimitrescu-Maican, acela era de fapt un simplu Dimitrescu, nici prieten nu era cu comandorul, situaţia lui, de la sosire chiar, era neclară, împreună cu alţi câţiva marinari, care n-aveau ce face, căpitanul Maican s-a prezentat într-o audienţă la

comandorul Dimitrescu, ca să se pună la dispoziţia flotilei române, cerând să lupte.

— O, dar asta e o problemă foarte complicată, a început comandorul. Atât de complicată încât nici nu ştiu cu ce să încep.

Comandorul a fost sincer cu camarazii de uniformă; a început cu ceea ce trebuia, cu problema strategică. Statul Major al armatei române răspundea de strategia apărării pe cei peste o mie de kilometri de frontieră pe apă, care despărţeau ţara de vilaietele otomane de la sud. Statul Major era condus de domnul colonel Slăniceanu, un militar capabil, şcolit în Franţa, care susţinea cauza marinei române. Dar, din păcate, ministru de Război era domnul general Cernat, militar remarcabil - desigur! - dar fără şcoală în străinătate, un simplu pedestraş, fie vorba între noi. Dovadă: în Ministerul de Război nu există un departament al marinei, flotila ţinea direct de Statul Major, ea slujea doar ca pretext de combinaţii teoretice pentru colonelul Slăniceanu şi ca obiect de dispreţ pentru generalul Cernat, care era un om de uscat, un terian! Cei doi nu se iubeau, poate şi din acest motiv. Oricum, Cernat pretindea că ţara n-avea flotă, doar o modestă flotilă, compusă din câteva nave prost armate, nu bastimente cuirasate, dotate cu artilerie grea de bord, ci nişte biete canoniere, numai bune de dat la fund. Pentru general, care se pregătea pentru marile angajări terestre, Dunărea şi marea reprezentau o spaimă.

— Cum, chiar şi Marea?! a strigat Maican, plin de revoltă.

— Da, domnilor, chiar şi Marea! a confirmat Dumitrescu-Maican la rându-i revoltat.

În consecinţă, a mai spus comandorul, pentru domnul general Cernat problema era nu de a folosi flotila - cât era şi cum era - ci de a scăpa cât mai iute de ea, ca de o pacoste. Pe uscat ştia el să se bată. Generalul îi şi spusese lui Dimitrescu: „— Ia-mi de pe cap flotila, fă cu ea ce ştii!”,

adică să nu-i stea-n cale, să nu-l încurce pe el ca pedestraş, mai cu seamă că flotila - prin pavilioanele şi pânzele ei - atrăgea atenţia asupra mişcării de pe ţărm a armatei, riscând să-i expună pe terieni prin cine ştie ce angajări imprudenţe. În încheierea conversaţiei pe acest subiect, Cernat îi aruncase comandorului: „— Domnule, n-am nevoie de vitejiile voastre navale, mă-nţelegi? Faceţi-vă vitejiile pe uscat şi basta! Vitejiile navale lăsaţi-le pe altă dată, peste o sută de ani.”

— Şi noi când ne vom bate? a strigat Maican.

— Peste o sută de ani! a răspuns Dimitrescu, repetând vorbele generalului Cernat.

Camarazii, în frunte cu Nae, au protestat, nici vorbă. Erau un grup de ofiţeri capabili, sosiţi anume pentru război, toţi ardeau să se ilustreze acasă. Din grup lipsea doar maiorul Murgescu, sosit mai de multă vreme în ţară, şcolit şi el la Brest, în Franţa, care „se aranjase”, reuşise să se îmbarce pe şalupa „Rândunica”, armând-o cu torpile. Treabă se putea deci face. Căpitanul Nae Maican avea chiar şi un plan de luptă, el cunoştea situaţia precară a flotilei române, dar nimic nu-i împiedica pe marinari să armeze navele cu torpile, pentru a evita angajările directe, să treacă deci la tactica atacurilor prin surprindere, Nae era un expert în torpile, el folosea până şi pe uscat, în amor, stilul torpilă.

— Aceasta fiind situaţia, domnilor, a mai spus Dimitrescu, nu vă rămâne decât să lucraţi în artilerie, pe ţărm, la pontonieri sau la manutanţă.

— Cum?! şi ofiţerii de marină au sărit în picioare, jigniţi, cum numai un ofiţer de marină poate fi jignit.

Dimitrescu procedase cinic pomenind de manutanţă, Cernat nu spusese nimic despre repartizarea marinarilor la manutanţă, dar cuvântul avu efect, marinarii au ţâşnit ca o torpilă pe uşa comandorului, zburând până la cabinetul lui Cernat, unde urma să se producă explozia. Care s-a amânat doar pentru scurtul răgaz cât căpitanul Nae Maican, şeful

grupului, a făcut un expozeu dens şi concis despre apărarea Dunării pe apă, în care a folosit şi toate argumentele culese din discuţia cu Dimitrescu. Părea că Cernat nu-l ascultă, că se gândeşte la altceva, la cine ştie ce bătălii terestre. Căpitanul Maican a repetat deci, în încheierea expozeului, argumentul suprem:

— Avem de apărat o mie de kilometri de frontieră pe apă! Am venit să apărăm cu pieptul nostru această frontieră.

Abia atunci generalul s-a trezit şi a luat act de prezenţa lui Maican.

— Ce spui, musiu! a aruncat el, scurt. Păi asta-i cea mai mare belea pe capul meu.

Nu se ştia care belea era mai mare pentru el - frontiera sau marinarii care veniseră s-o apere. Generalul şi-a precizat însă gândul, fără a mai lăsa nici un dubiu:

— Şi ca să scap de belea, a spus el, am dat ordin ca flotila să fie retrasă de pe Dunăre, din calea monitoarelor otomane, şi ancorată la Gura Prutului. O s-o apărăm acolo, cum vom putea, de pe mal, cu tunurile.

S-a produs pe loc explozia. Ofiţerii de marină au urlat, au scrâşnit, au strâns pumnii, rupând chingile disciplinei la care erau datori şi faţă de un mai mare în grad, şi faţă de un ministru, chiar ministrul de Război. Cernat nu se mai putea înţelege cu nebunii care-l asediaseră şi care dezlănţuiseră acolo, în cabinet, un adevărat război naval.

— Daţi ordin, a strigat cineva, să scufundăm chiar noi flota. De ce s-o mai scufunde turcii!

— Care flotă, domnilor?!

— Daţi ordin să fim împuşcaţi!

— Asta pe front, nu aici la mine, în cabinet. Marş acolo, pe câmpul de onoare.

— Dar, domnule general, a strigat Maican peste vocile celorlalţi, ne-aţi pus în cauză onoarea. Aţi insultat prin acest ordin onoarea pavilionului şi a fiecăruia dintre noi.

Generalul i-a oprit din ripostă, ştia bine să riposteze, a rămas pe gânduri, se simţea că acest aspect al chestiunii îl indispune, ba chiar îl amărăşte. Ca militar, Cernat era sensibil la onoare.

— O fi, a convenit el, nu zic că n-aveţi dreptate şi voi. Apoi din nou aspru: Ei bine, domnilor, eu nu-s nebun să vă fac cadou un Trafalgar. N-am cu ce, adică nu-mi dă mâna. Mă-nţelegeţi?

Şi i-a concediat. Soluţionase conflictul cu o lovitură de pumn. La ieşire, în antecameră, marinarii aveau să afle o altă veste rea: Hobbart-Paşa, un englez trecut la islamism, preluase comanda războiului naval pe Marea Neagră şi la Dunărea de Jos. Nelson apăruse deci la Dunăre. Prim semn, vasul cuirasat „Rethymo” intrase nestânjenit până la rada portului Galaţi, deschizând un foc ucigător asupra ţărmului, incendiind depozite şi case. Un alt vas, monitorul „Reşid”, se îndrepta spre Brăila.

În stradă, vânzătorii de gazete urlau:

— Dunărea a fost închisă de nave otomane. România se sufocă.

Lovitura pe care căpitanul Nae Maican o primise s-a combinat cu o alta, de mai mici proporţii, dar inclusă la capitolul mizerii: întors la hotel şi-a găsit camera ocupată şi bagajele scoase în faţa uşii, pe culoar. Hotelul la care trăsese fusese în întregime rechiziţionat pentru nişte furnizori ai armatei ruse, deci negustori, oameni de afaceri, nu militari, care-şi sacrificau la nevoie sângele, acum când totul ardea şi când...

— Cum adicătelea? a strigat Nae, ultragiat, adică se poate una ca asta?!

— Domnule căpitan, n-am nici o vină! se apăra proprietarul. Au venitără cu ordin de la poliţie, ordin scris să-i culc.

— Adicătelea eu să n-am unde să mă culc în ţara mea, pentru că vin nişte străini, care nici măcar pentru război, ca să-şi verse sângele, ci pentru afaceri scârboase, că-i ştiu eu, cunosc eu bine manutanţele la toate armatele din Europa, care nu s-a mai pomenit asemenea pot să-i zic escrocherie.

În culmea furiei cum era, Nae devenise incoerent. Proprietarul nu putea să-l împace, tot da să-l întrerupă cu câte un „— Domnule căpitan, să vedeţi!”, „— Onorabile domn”, dar căpitanul îi dădea înainte, situaţia era şi imposibilă. Maican venise cu un vagon de bagaje - valize, lăzi, coşuri, boccele, toată agoniseala lui de pe mările lumii şi nu lucruri oarecare, nimicuri, ci un adevărat bazar de mărfuri exotice şi amintiri. Când scandalul clocotea mai tare, au deschis uşile de la odăile lor şi acei domni furnizori, care au rămas încântaţi la vederea mărfurilor, drept care n-au mai pierdut timp, au încercat să intre în tratative cu căpitanul, propunându-i o desfacere, fie en gros, fie en detail. Suficient ca furia lui Nae să dea peste margine.

— Dar ce-şi închipuie dumnealor, că totu-i de vânzare pe lumea asta, ţări, mări, continente, onoare! Şi către proprietar: Adu-mi, domnule, nişte trăsuri. Să-mi aduci imediat trei-patru trăsuri, acu pe loc, cât ai clipi. Să urci aici cu trăsurile, mă-nţelegi? Aici, sus, la etaj!

Proprietarul şi-a dat seama că acum e momentul să scape de clientul buclucaş, peste puţin slugile hotelului au urcat la etaj, împreună cu birjarii, apucându-se de cărăbănit bagajele căpitanului. Nae a achitat nota fără bacşiş, a urcat în prima trăsură, a cerut birjarului din fruntea caravanei să-l ducă în mahalaua Tabacii Noi, unde sosirea marinarului avea să provoace bucurie mare.

— Onorabile, chiar dumneata?! şi nea Pandele Tabacu, unchiul căpitanului Nae Maican, a lăcrimat de emoţie.

S-a deschis odaia de oaspeţi, ce mai, toate odăile!, ucenicii lui nea Pandele, calfele şi slugile de la tăbăcărie s-

au repezit la bagaje şi le-au dus cu alai până sus, lăsând în urmă-le o duhoare de piei crude şi de piei acrite. Ştia Nae de ce nu calcă pe-aici. A apărut, în sfârşit, şi ţaţa Saveta, care l-a strâns la piept pe căpitan. Ea a poruncit să se aerisească odăile, să se aprindă camfor, smirnă, vanilie, tot ea vânturând mirosurile afară cu un prosop, după care a închis ferestrele, l-a privit din nou pe Nae, a început să plângă:

— Uite, pe noi tot aşa ne găseşti, Nae, cum ne ştii. Tot aici, în Tabaci. Că ne-am rugat de dumnealui ca de-o icoană: Nene, mută-ne d-aci. Toată lumea se mută din Tabaci, că miroase, lumea-şi face case-n alte părţi, aici lasă numai zahanalele şi prăvăliile, da' dumnealui nu şi nu, că el stă aici, că dacă vrem, să ne mutăm noi unde-om pofti, adică singure, că acum e şi Filica mare, ce mai, e musai ca s-o mărităm. Or cine să-ţi mai intre-n casă, Nae, spune şi dumneata. Când vezi situaţia care...

Nae n-a ascultat toată această sporovăială, vedea şi singur situaţia, s-a retras la el în odaie, a pus un ucenic să-i scoată cizmele şi s-a culcat. Deşi nu putea dormi, prea multe îl copleşeau. Oricât ar fi vrut să uite de vizita la Balenă, scena ghicitului îi rămăsese în minte, nu putea sări peste ea cum nu poţi să-ţi sări umbra. Totuşi Nae îşi sărise peste umbră, crăpase un drac, prima proorocire a Hoaţei nu se împlinise, Cernat nu-l luase sub protecţie.

Bine era ca proorocirea să se-mplinească şi Cernat să-i dea o misiune. Situaţia ar fi fost alta, el Maican, nu maiorul Murgescu, ar fi devenit comandantul navei „Rândunica”, sau, dacă „Rândunica” era dată, căpitanul putea prelua o altă navă, oricare, canoniera „Ştefan cel Mare”, ori, de ce nu, nava „România”. Şi poate că lucrurile s-ar fi petrecut tocmai aşa, bob cu bob aşa, dacă Nae n-ar fi râs în timpul ghicitului. Când râzi înseamnă că nu crezi, că trişezi. El nu credea şi totuşi i-a dăruit amuleta, ca să se-ntâmple tot ce-i proorocise ea, oricum ar fi. Neliniştea, care-l scurma acum,

a început de-atunci.

„— În fond nimic altceva decât superstiţii! şi-a spus Nae, încercând să se liniştească. Superstiţii muiereşti!” Nae n-avea superstiţia cărţilor de ghicit, nu credea-n cărţi, nici în bobi, nici în cafea, cum credeau femeile de pretutindeni, de oriunde în lume. Căpitanul se mândrea cu faptul de a fi un om liber, un bărbat curajos şi tare. Pentru un bărbat contează în primul rând cariera. Pe el nimeni nu-l putuse împiedica să-şi facă o carieră. Era, dintr-un anume punct de vedere, un bărbat victorios, un om în culmea vieţii: se vrusese marinar, ajunsese marinar, căpitan în marina franceză, având la activ stagii pe toate tipurile de nave militare şi ieşiri în mai toate mările lumii. Dăduse ocol lumii pe apă şi nu vroia, în apogeul carierei, să moară pe uscat. De ce să moară? Şi încă pe uscat!

Pe Balenă o cunoscuse în urmă cu trei ani, când sosise într-o scurtă permisie la Bucureşti, lăsându-şi nava la Pireu. Nimerise atunci într-un cerc de cucoane care îşi ghiceau. Printre ele era şi Didina; Balena tocmai îi dădea în cărţi. Didina era nebună după ghicit, dar jura că nu crede în ce-i spunea atunci Balena. „— Dragă, eu nu cred. Nu cred să mi se-ntâmple una ca asta.” „— Nu crezi în cărţi?” „— Ba cred în cărţi, dar nu cred să-mi iasă mie aşa ceva!” Şi, explicând celorlalte doamne: „— În primul rând eu nu divorţez. Nu se poate, dumnealui ar fi contra.” „— Dar îţi cade divorţ. Didino dragă, cărţile nu mint.” “— O fi, dragă, dar eu nu pot pentru ca să dau divorţ. Nu vrea dumnealui.” Şi a oftat. Apoi revoltată: „— Şi mie nu-mi pică nimeni de la drum lung!” Atât părea de mânioasa Didina, mânioasă pe Soartă, încât frumoşii ei ochi verzi sclipeau, sclipeau în lacrimi scumpe şi strălucitoare. Asemenea lacrimi căpitanul nu mai văzuse. A simţit atunci îndemnul să întindă palmele în întâmpinarea acelor şiraguri de lacrimi, dar Didina l-a ţintit cu ochi de pisică sălbatecă, făcându-l să priceapă că nu e liberă şi nici nu poate fi vreodată liberă. „— Nu, nu, i-a spus

ea apoi Balenei, cu glas trist, nimeni nu vine pentru mine de la drum lung.” Şi a oftat. A oftat şi căpitanul. Involuntar. Poate că asta a şi făcut ca Balena să se întoarcă spre el: „— Domnule căpitan, dumneavoastră nu vreţi să vă ghicesc?” „— O, nu, doamnă, a răspuns căpitanul, zâmbind. Pentru ce să-mi ghiciţi? Eu nu cred în cărţi.” „— Nu credeţi în cărţi? Dar cum se poate, domnule căpitan?! a sărit Didina. Apoi către Balenă: „— Soro dragă, te rog să-i ghiceşti domnului căpitan!” Şi către el: „— Domnule căpitan, vreau să văz ce vă iese.” Didina era curioasă ca un copil, dar Nae a refuzat.

Cu atât mai surprinsă a fost Balena, când Nae, abia debarcat la Bucureşti, a bătut la uşa ei. „— Ai venit să-ţi ghicesc, căpitane?” l-a întrebat. „— Am venit să beau la tine o cafea.” “— De ce nu la Didina? E liberă.” „— Nu vreau la Didina, vreau la tine.” Şi a urmat ghicitul.

„— Deci Didina e liberă!” şi-a spus Nae, întinzându-se în pat. Şi el era liber. După ghicit devenise şi mai liber. În fond, a-ţi cunoaşte Destinul până la capăt e bine. Nae nu crezuse până atunci în Destin, dar dacă era să creadă, atunci fie. A ieşit de la ghicitoare eliberat, simţindu-şi trupul uşor, mai stăpân pe sine decât atunci când intrase, cu senzaţia că-şi poartă Moartea-n buzunar. Ca pe-un chibrit. Nu Moartea îl avea în grijă pe Nae, ci el avea în grijă Moartea, era stăpân pe moartea lui cum se simţea stăpân pe revolver sau pe stiletul de la şold. Ba mai mult, simţea că Moartea e un lucru mic şi scump, dăruit omului într-un moment norocos, obiect pe care nu-l poţi schimba şi nici înstrăina, pe care nu-l vezi, nu ştiai că-l ai, până nu-ţi atrage cineva atenţia asupra lui. „Domnu’, aveţi ceva în buzunarul stâng de sus, de la piept.” În buzunarul stâng de la piept, dar în interior, Nae purta ceasornicul.

A scos ceasornicul din buzunar, când a sosit timpul de masă - masa de seară -, a văzut ce oră e şi a ieşit la masa de familie, care se întinsese în ceardac, ca să vadă toată

mahalaua că nea Pandele Tabac are oaspeţi mari, din lume. Nae s-a simţit atunci, la masa familiei, cel mai liber om din Anul Domnului 1877, care, ce-i drept, nu-ncepuse bine.

O simţise şi nea Pandele, care ştia pentru ce sosise Nae la Bucureşti. Tăbăcarul îşi punea mari nădejdi în căpitan, în rangul acestuia, în rostul lui în lume. Opiniunile lui Nae erau ascultate cu religiune, ca apoi să fie tălmăcite vecinilor, bine-nţeles numai persoanelor de vază, eforilor şcolii, epitropilor de la biserică, negustorilor şi meseriaşilor cu patentă.

— Şi zici că Englitera nu-i de partea noastră? a întrebat tăbăcarul, încă o dată, ca să înţeleagă mai bine afacerea războiului.

— Păi nu-ţi spuse? a intervenit consoartă. Nu-i de partea noastră şi gata.

Căpitanul nu era totuşi în apele lui, mânca şi nu prea, bea dar nu cu spor. Îl rodea ceva. A întrebat într-o doară de afacerile unchiului, n-a fost atent la povestea cu hoţul care putrezea în hazna, n-a întrebat nimic despre moştenirea pe care o lăsase în administrarea tăbăcarului, de mai mulţi ani. Încă o dată se dovedea că militarul era bărbat galant şi filotim cu banii, la el altceva conta, navigaţiunea, lupta, eroismul. Nea Pandele Tabacu era mândru de nepot. Un singur cuvânt, neliniştitor - dar pentru Saveta - a spus Nae, la încheierea mesei, când a întrebat despre tarafu lui Ciolac.

— Ciolac ce mai face?

— Alde Ciolac? a repetat întrebarea tăbăcarul, iar consoarta s-a speriat.

— Nae, iar începi? a strigat ea.

Alde Ciolac era de fapt Aldo Ciolac, fiu al lui Matache Ciolac, lăutar de pe vremea Regulamentului Organic, botezat cu acest nume bizar - Aldo - de un conte italian, în trecere prin Bucureşti, care, înnebunind după strunele lui Matache, i-a botezat copilul, dăruindu-i propriul nume,

urându-i lui Aldo să ajungă mare cântăreţ, ca şi taică-su. Aldo Ciolac ajunsese Al-de Ciolac, dar foarte sus, după cum spunea şi nea Pandele.

— Păi Ciolac nu mai calcă p-aci pân mahala, a precizat el. Ţiganul s-a ajuns, cântă numai pe la case mari. Ehei, Ciolac e cineva acu, domnule!...

— Să mi-l găseşti pe Ciolac! a cerut Nae.

— Nae, astâmpără-te, Dumnezeule! l-a rugat ţaţa.

— Ce vrei, madam? a repezit-o tăbăcarul. Lasă-l pe Nae-n pace. O dată vine omul la Bucureşti, o dată-i război.

— Nae...

Tăbăcarul a repezit-o din nou:

— Nae e tânăr, potinte şi prezinte. Şi spre Nae: Când să ţi-l aduc pe Ciolac?

— Acum, că-i seară.

— Păi ţi-l trimit, că ies şi eu la *Guardă*. Ţi-l aduc pe ţigan cu *Guarda*, mama lui.

A început nebunia nopţilor lui Nae, nopţi care-au smintit mahalalele. Şi încă nu-nflorise liliacul. Şi încă nu era lună plină. Erau nopţi de catran, când nu se vedeau nici ţiganii din taraful lui Ciolac, nici chipiul lui Nae, care stătea răsturnat pe pernele trăsurii, trăgând în câte-un colţ de mahala, unde-avea el chef, la câte-o casă cu geamlâc unde se şi aprindea lumina. Se aprindeau lumini în toată-mprejurimea, la toate casele, toată lumea cu mic cu mare ieşea s-asculte, nu era de ici de colo să-l asculţi pe Ciolac, să-ţi cânte lângă fereastră ăl mai dat naibii scripcar din Bucureşti, pe care nimeni nu-l mai putea plăti nici la nuntă, nici la botez. Dar, iată, Ciolac apăruse din nou, semn că se-ntorsese de peste mări căpitanul. Când s-au auzit strunele lui Ciolac în Delea-Veche, s-a şi spus: „— A venit dom' Nae".

Domn' Nae venise, într-adevăr. Dom' Nae era un ahotnic de amor după moda veche, după tabietul boierimii de odinioară, din celălalt regim, deşi căpitanul era şi-n

simţăminte, şi-n maniere un liberal. Nu se ştie totuşi ce oh îl rodea, ce jăratec îl frigea la inimă, ce năduf îl îneca, de nu-l putea astâmpăra nimic decât iubirea cu lăutari, la ceas de noapte, la mahala, la vreme de război. Când taraful lui Ciolac s-a oprit mai aproape de mahalaua Tabacii Noi, s-a ştiut că-i foc mare la fereastra Didinei. Ciolac cânta de rupea inimile:

„*Oh, ce foc, ce dor, ce jale,*
Pe la poarta dumitale”.

Li se tăiase tuturora răsuflarea, amuţiseră şi câinii. Coana Saveta însă tremura la fereastră. A mică, Filica, nu se ştie de ce, plângea de udase cămaşa:

— Muică, urla ea, cu Nae e de rău.

Dar nea Pandele, mândru de Nae, le-a repezit pe-amândouă.

— Ce-i de rău? a strigat el. Sunteţi nebune?!

Şi ca să nu să-ntâmple ceva, doamne fereşte, vreun caz de primejdie - cum era şi vreme de război -, nea Pandele l-a pus pe Nae, cu Ciolac cu tot, sub protecţia *Guardei Naţionale*, care tot n-avea ce face noaptea, căsca gura pe la garduri.

La Dunăre bubuiau tunurile. Războiul nu antrenase deocamdată decât gurile de foc de pe cele două maluri, dar exploziile ţineau pământul sub cutremur. Ţineau treze şi trupele. Şi la fluviu a început era insomniei. Într-o noapte, deşi nu se foloseau bombardamentele de noapte, pe malul bulgar a izbucnit un incendiu, urmat de explozii, fără a fi provocate de vreun bombardament. Dar bombardamentele s-au şi dezlănţuit. Au fost puse imediat la lucru artileriile celor două părţi, iar noaptea fu sfâşiată de şrapnele, fulgere şi tunete. Cununi de flăcări s-au aprins peste fluviu. Orăşelul bulgar Nicopole, aşezat în terase, la vărsarea râului Osma, se vedea ca în lumina zilei, ba mai bine decât

ziua - puteai întinde mâna peste Dunăre, ca să culegi un nasture, din faţa geamiei din centru, pe care-l pierduse cineva, un copil musulman - dar se vedea bine şi malul român, se vedeau ambarcaţiunile de la gura Oltului, sutele de ostaşi cu mâna pe puşti şi vâsle. În acea noapte de foc, s-a lansat şi ideea de camuflaj, necunoscută până atunci, cele ale războiului fiind la vedere, nimănui netrecându-i prin cap să-şi ascundă puterea, care de obicei intimida. „— Domnilor, prea ne văd ca-n oală, a spus un tânăr ofiţer, ar trebui să camuflăm bivuacurile şi chiar bateriile”. Ceea ce nu s-a făcut, a fost o idee care a pierit în aer într-o noapte de insomnie.

Nesomnul l-au trăit mai întâi grănicerii, puşi în alarmă încă din iarnă, după incidentul sângeros de pe insula Dinu, când în fiecare noapte se aştepta debarcarea otomană; nesomnul s-a ascuţit după retragerea de la Calafat, care suna a invitaţie - „— Poftiţi, debarcaţi!”, turcii atunci n-au debarcat, deşi puteau s-o facă -, dar starea s-a întins peste toate trupele de la Dunăre şi a devenit endemică după cel de al doilea ordin de zi al prinţului, care chema la ripostă continuă, zi şi noapte.

Nopţile colonelului Cerchez erau cele mai albe de pe întregul front, începând cu noaptea revoltei - retragerii -, continuând cu noaptea bucuriei - revenirea la ţărm - şi cu celelalte care au urmat. A venit la timp ordinul de foc, riposta cu tunurile, care a pecetluit declaraţia de război din 29 aprilie, dimineaţa. Cerchez simţea că nu mai rabdă, era hotărât să înceapă războiul de unul singur, dacă cei mari nu-l făceau. În războiul lui cu cei mari, Cerchez - căruia nu-i plăcea să scrie, deşi înainte de campanie ţinuse conferinţe pe teme de literatură, - s-a apucat de scris, a compus câteva lungi rapoarte către ministrul de Război şi, cum n-a primit răspuns, a dezlănţuit spre Bucureşti tirul telegramelor. În una dintre telegrame, Cerchez scria: „Mor oameni neînarmaţi la Dunăre, femei şi copii. Se comit jafuri

şi incendii. A nu riposta e laşitate, înseamnă a întinde turcilor şi celălalt obraz.” Cernat, care s-a prezentat cu telegrama la primul ministru, a primit un răspuns sever: „— Domnule general, resping insinuarea de laşitate. Cabinetul pe care îl conduc îşi va prezenta demisia dacă nu va fi la înălţimea răspunderii pe care clipa o cere.” Răspuns, care n-a ajuns la Cerchez decât mai târziu, după declararea războiului. O altă telegramă de la Cerchez, prezentată de generalul Cernat lui Kogălniceanu, înfăţişa un şir de daune provocate de otomani pe ţărmul român, o listă ca multe altele care se aglomerau pe biroul ministrului de externe, drept care acesta l-a întâmpinat pe general cu formula: „— Ce-au mai furat?” „— Nu e vorba de furturi, i s-a răspuns, dar trebuie să ripostăm!” „— Cum? Am mâinile legate, nu pot ieşi din blestemata de neutralitate la care m-au silit, prin convenţii, marile puteri.” „— Dă-le naibii de mari puteri, ar fi strigat Cernat, amânarea războiului e o crimă!” Vorbe la fel de tari se rostiseră şi în Parlament, unde mai ales deputaţii şi senatorii din judeţele de la Dunăre ceruseră război. La fel de tare ar fi jucat cartea războiului Kogălniceanu, într-o întâlnire cu consulii străini, în ajunul zilei de 29 aprilie, nu înainte ca ministrul să fi epuizat cartea neutralităţii: „— Noi am cerut energic, încă din 5 aprilie, a spus ministrul, ca marile puteri să intervină spre a opri represiunile dezlănţuite împotrivă-ne de Poarta Otomană. Ne-am rugat să fim ajutaţi pentru ca România să nu se transforme în teatru de război. N-am primit nici un răspuns. Să-l mai aşteptăm?” Cei prezenţi n-au avut nici o reacţie şi atunci Kogălniceanu a declarat: „— În acest caz, în disperarea noastră, când marile puteri ne părăsesc în clipele cele mai critice, vom fi siliţi să luăm măsuri pe propria răspundere.” Cum s-a şi făcut. Din toată această tevatură politică şi diplomatică, despre care s-a aflat mai târziu, la Calafat n-a ajuns decât un singur cuvânt: „Foc!” şi Cerchez, fericit, a deschis focul, cu toate bateriile:

— Bateria Mircea, foc!
— Bateria Ştefan cel Mare, foc!
— Bateria Carol, foc!

Nu se aflau la Calafat atâtea baterii câţi eroi ar fi trebuit pomeniţi, toţi au fost numiţi, cu lovituri de tun. Tinerii ofiţeri de la Calafat doreau ca o baterie română de tunuri Krupp să poarte şi numele prinţesei. Ar fi fost un gest delicat faţă de prima doamnă a ţării şi o ironie faţă de otomani. Oricum, din dimineaţa zilei de 29 aprilie s-a prăvălit peste Dunăre urgia focului, culminând cu un tir de noapte, încununat cu mari incendii.

Entuziasmul tunarilor a sporit când s-a aflat despre incendiul de la Nicopole. Nu se vedea până acolo; de la Calafat peste apă nu se vede decât Vidinul, dar ofiţerii jurau că văd focul, strigau „Una”! şi beau şampanie. Şi nu fără motiv: Nicopole fusese prima cetate pe care otomanii înălţaseră steagul verde la Dunăre, întemeindu-şi stăpânirea asupra fluviului. Nicopole fusese şi locul celei mai amare înfrângeri, creştine, înfrângerea din 1396, când cruciaţi din toată Europa căzuseră striviţi. Luptaseră atunci, la Nicopole, împreună, un strămoş al prinţului, cavalerul Friedrich de Hohenzollern şi Mircea, domnul Ţării Româneşti, al cărui nume botezase, acum, o baterie de la Calafat. Acum Nicopole ardea. Şi pentru ca bucuria să fie mai mare, Cerchez a ordonat o canonadă de câteva ore asupra poziţiei din faţă - Vidinul -, bombardament fantastic, care i-a exaltat pe tunari, până când un ordin de mai sus a dispus suspendarea tirului.

— De ce? Pentru ce? se întrebau ofiţerii. De ce, domnule!

— *A nu se gaspila muniţiunile!* a venit răspunsul.

Adică o primă porcărie: să faci război fără risipă de muniţie!

— Dar cine-a putut spune o gogomănie ca asta!

Ei bine, s-a primit ordin scris, în care se sublinia negru pe alb: *A nu se gaspila muniţiunile*. Pe Cerchez l-au trecut

năduşelile, asupra celorlalţi ofiţeri ordinul a avut efectul unui duş rece.

— Păi atunci de ce facem război?

— Facem război, dar cu socoteală! adică facem război, dar când şi cum trebuie, nu cum îi taie capul pe fiecare, la tunul lui.

Cerchez a dat dispoziţie ca sus-zisul ordin să fie adus la cunoştinţa comandanţilor de baterii şi a tunarilor, fără participarea lui. Măcar să nu fie de faţă la o meschinărie ca asta. Curat meschinărie! Tunarilor de la baterii li s-a spus:

— Mă, voi ştiţi cât costă o ghiulea?

Guri căscate. Superiorul a continuat:

— Costă preţul a un car de grâu. Care car pleacă pe apă, până la Bristol, în Englitera sau până la nemţi, la Hamburg. De acolo vin ghiulelele.

Tunarii ascultau uluiţi. Nu le venea a crede cât costă moartea şi ce materiale scumpe se ascund în măruntaiele unei ghiulele, nu mai mare decât un dovleac.

— Dom'căpitan, a îngăimat unul, un Tândală, păi dacă-i p-aşa, de ce să-i batem, vere, cu grâu? Mai bine-i batem cu ciomegele.

Lui Cerchez totuşi i s-a explicat ordinul - odată executat - în alţi termeni. Partea de demonstraţie, care a pecetluit actul din 29 aprilie, se făptuise. Tunurile au bubuit. De aici încolo se urmărea şi efectul. Tunarii n-aveau totuşi nici un control asupra efectului, care se petrecea dincolo, peste apă, unde nu se vedea cu ochiul liber. Se aşteptau informaţii, rapoarte asupra ravagiilor pe care bombardamentele le-au provocat şi în funcţie de care să se regleze tirul tunurilor, mai târziu.

— Ce vrei, e primul război pe care-l facem, după secole, în condiţii de tehnică modernă. Să aşteptăm datele despre efect.

— Păi efectul s-a văzut la Nicopole.

— Nu e sigur că incendiul de la Nicopole l-au provocat

bateriile noastre.

— Cum nu e sigur? E certaminte! Domnule General, nu suspendaţi bombardamentele că se produce un alt efect: se demoralizează trupa.

— Ei aş’!

Trupa nu se demoralizase, se aţâţase. Trupele trăiau starea de aţâţare din preziua angajării corp la corp. Se ştia că angajarea corp la corp o să se petreacă azi-mâine - doar se declarase războiul! - tunurile o vesteau. Fulgerele exploziilor şi bubuitul s-au amestecat cu fulgerele şi trăsnetele ploilor de aprilie, cu nişte ruperi de nori deasupra Dunării, care vesteau an bun. Din nou se vestea an bun.

Flăcăii din corturi nu se speriau nici de tunete şi nici de ploi. La tunete ei răspundeau cu chiuituri. Şi la tunuri. Ba când a picat o dată o ghiulea turcească, ca un ou din cer - un ou de cioară -, taman în mijlocul unui lagăr de dorobanţi, câţiva s-au repezit asupra ei cu mâinile, ca la o minge. Unul, mai iute de mână, i-a smuls fitilul şi l-a stins apoi sub cizmă. Ghiuleaua n-a mai explodat. Flăcăul a aruncat-o în sus, altul a prins-o, a început jocul din mână-n mână cu această minge de fier, până când un gradat a sărit ca ars, le-a luat dorobanţilor jucăria, sechestrând-o. Au apărut mai mulţi ofiţeri, cu figuri îngrozite.

— Aţi înnebunit? Vreţi să eclateze în mâinile voastre?

— Păi ce să eclateze?

— Ghiuleaua, proştilor!

Cu bomba s-au jucat mai apoi ofiţerii, dar ştiinţific, ei ştiau despre ce e vorba, au examinat cu atenţie corpul exploziv, dându-şi fiecare cu părerea, cântărind-o admirativ, cu destul fior. Acolo, în cămaşa metalică, se ascundea totuşi moartea.

— Domnilor, a propus cineva, ce-ar fi să le-o trimitem înapoi? E de acelaşi calibru cu ale noastre.

Jocul s-ar fi putut prelungi, aceeaşi ghiulea urma a fi jucată de la un ţărm la altul, dar pe locul unde căzuse ghiuleaua, au căzut la minută şi altele, care de data aceasta au eclatat, cu zgomot mare şi cu fum. Ţăndările de schijă au împroşcat mai mulţi oameni şi au ucis un cal. Au apărut şi nişte răniţi, dar n-a fost spaimă mare. Sau nu mai mare decât la o arie vara, când s-ar sparge cazanul vaporului de treierat, vapor sau locomobilă care să strica adesea, face explozie, rănind oamenii. Oamenii însă şi la arie, ca şi aici, îşi văd de treabă mai departe. Cei loviţi se oblojesc, apoi fumează, apoi mănâncă, apoi stau tolăniţi pe câte-un maldăr de paie şi se miră de rană. O arată cu fală, ca pe cine ştie ce minune. Cum s-a-ntâmplat şi-acum.

— Uite, mă, sărăcia aia de aşchie ce-mi făcu! Ptiu ! Acu usturã da’ nu prea.

— Ce să te usture, n-are ce. N-au ăia ghiulele bune. Nu simţi nimic. Ei, dac-ar fi una să simţi, aş înţelege. Să simţi ceva când trage-n tine. Da’ aşa.

Primii „eroi” erau deci foarte nemulţumiţi şi nu dădeau multe parale pe isprava lor. Unul din ei, răzleţindu-se de grup ca să se uşureze, înainte de somn - era de-acum seară - a întâlnit la marginea şanţului sanitar pe dorobanţul de caraulă, care-şi lăsase alături arma şi se ocupa liniştit cu treaba lui.

— Mă, i-a spus „eroului” omul de caraulă, v-auzii vorbind, da’ nu-i aşa. Ce spuserăţi voi acolo e prostie. Că dacă era să muriţi mureaţi. N-aţi murit din altă pricină, să ştiţi de la mine.

Tânărul rănit şi omul de caraulă s-au întors în lagăr, unde cel din urmă a aprins ţigara şi a prins a povesti:

— N-aţi murit, mă, fiindcă Moartea nu-i deprinsă încă cu carnea de bărbat. Nu-i place. Bărbaţii n-au carne bună, zice Moartea. Carnea lor e tare, ca de lup şi pute-a rachiu. E aţoasă şi cu zgârciuri, ce mai, carnea bărbaţilor e de nemâncat, orice-ai spune. E mai bună carnea de muiere,

zice ea. E dulce. Şi are miros bun. Dar p-aici muieri nu-s, iar Moartea-i tot muiere. O muiere bătrână, o hârcă.

Soldaţii au râs, iar unii şi-au făcut cruce.

— Nu râdeţi, mă, c-aşa-i. Clănţăneşte hârca mai ales noaptea şi se uită lacom la om. Uite, stă colo şi clănţăneşte. Az-noapte, stând de strajă, am văzut-o iar. De trei nopţi în şir tot dă târcoale p-aici. E neagră şi goală la trup. Am tras cu puşca-n ea.

Se auzise-ntr-adevăr un foc de puşcă, în ailaltă noapte, dar soldaţii dormeau în corturile ude, pe paiele care acopereau noroiul. Răfuiala cu Moartea o avusese numai omul de caraulă, un dorobanţ bătrân, care şi-a mai aprins o ţigară. Dar se vede că-şi simţea gura amară, era scârbit de fumat, a mai tras un fum, a scuipat, apoi a ucis scuipatul sub talpa cizmei.

Sub cizmă era tot Moartea, acum sub forma unei râme.

Ţărâna chiftea de apă. Sub talpa cizmei soldatului râma n-a simţit apăsarea prea tare şi nici prea dureros. Râma se simţea o fiinţă pe deplin, stăpână pe puterea ei, pe vrerea ei, iar acum vroia să iasă din strânsoare şi să-şi urmeze drumul, dând să se prelingă prin lutul moale, ud, afânat. Apăsarea de sus n-a strivit-o, a făcut-o să se simtă mai puternică. În calea ei se întărise însă un perete - acolo unde cizma soldatului apăsase cu călcâiul - şi ca să treacă dincolo de acel perete, râma trebuia să se încordeze. Ea şi-a adunat toată puterea în bot şi a împins. Prin spărtură şi-a scos trupul, inel cu inel, apoi iar s-a încordat, croindu-şi drum mai departe, adunându-şi şi deşirându-şi inelele, ocolind un cui - care nu se clintea din loc - printr-o mişcare de prelingere atât de izbutită încât şi ea singură s-a mirat. Până la urmă a scos capul afară. Avea un trup foarte subţiratec, suplu şi robace, iar acum, ieşind din pământul ud şi moale, râma trăia bucuria de a fi. Era tare, puternică, fericită. Ea nu-şi bănuia vreun cusur, cusururi aveau numai lucrurile printre care se mişca.

La fel de fericit ţesea aerul un lăstun, iute, alb, care ochise râma.

Spre deosebire de alţi soldaţi, tunarul Athanase Călin Zancu - omul cu furnica - privea războiul cu ochi posomorâţi şi trişti. El ştia ce e tunul şi se cutremură la gândul celor ce-aveau să fie mai târziu. Lucrând cu tunul şi fiind un bun tunar, Athanase simţea tunul ca pe o armă dincolo de fire, o sculă drăcească sau dumnezeiască - oricum neomenească -, poate o armă a regilor. Îl intimida şi sigiliul prinţului, în oţel, un C cu coroană - prins pe culasa tunului, un semn pe care puştile nu-l aveau, şi care îl încredinţa pe tunar că arma aceea uriaşă, cu puterea ei, aparţinea măriei sale.

Un sentiment asemănător aveau şi soldaţii din cavalerie - nu roşiorii, care veniseră la oaste cu caii lor - ci călăraşii, flăcăi care lucrau cu caii statului. La începutul instrucţiei de luptă, călăraşii recruţi se uitau la aceşti cai, atunci daţi în seamă, cu un fel de religiozitate. Caii erau năzuroşi, unii nărăvaşi, răi, aduşi din hergheliile libere. Soldaţii îi luau anevoie, în stăpânire, trudnic, cu trânteli, şi sudălmi. Încă multă vreme, vreo lună-două, caii aveau să-i ţină pe călăreţi în stăpânire, ca nişte zei pe supuşii lor. La fel tunurile pe recruţii tunari.

Athanase îşi stăpânea însă tunul, făcuse stagiul militar cu doi ani mai înainte, chemarea lui la oaste picase când le-a venit rândul concentraţilor din leaturile mai vechi şi primii dintre primii concentraţi au răspuns tunarii. El s-a reîntâlnit cu tunul, acelaşi tun, pe care l-a luat în primire cu toată chibzuinţă şi răspunderea. Trebuiau amândouă, şi chibzuinţă şi răspundere, nu era lucru de nimic un tun. Pe Athanase îl uimea puterea tunului, care lucra singură, desprinsă de tunar. O forţă pe care acesta o punea doar în mişcare, iscând întâi scânteia exploziei din ţeavă, apoi fulgerul ghiulelei, vâjâitul văzduhului, apoi explozia la ţintă, peste marginea vederii, dincolo. Se ştia ce se întâmplă

dincolo. Un tunar ştia. Athanase văzuse ce se întâmplă, pe câmpul de tir, la poligon, când trăsese cu tunul în ţintele de zid, în parapetele de lemn şi-n manechinele de cârpă în care se tot încercau tunarii. Văzuse şi se cutremura. Ce urma să se întâmple acum era iadul, un iad de foc, moloz şi scrum, pe care dorobanţii aveau să-l vadă cu ochii lor mai târziu, abia în clipa când ei ar fi ajuns acolo, dincolo, după atac, dacă mai ajungea cineva. Athanase ştia de pe acum ce-o să fie dincolo.

Povestind acasă, la întoarcerea în sat, după stagiul militar, ce se întâmplă cu tunul şi cum e tunul, Athanase i-a deşteptat pe curioşi, i-a uimit, i-a pus pe gânduri. S-a tras încheierea că tunul e o grozăvie, cea mai rea dintre arme, dar Athanase - ca tunar ce era - i-a contrazis pe oameni.

— Nu-i aşa, tunul e bun. Tunul te apără mai bine decât omul sau calul. Cu tunul îi ţii la depărtare pe toţi. Mă, noi dac-am avea tunuri, aici în comună, măcar unu, nici picior de drac nu s-ar mai apropia de noi.

— Şi dacă dracii ar veni peste noi cu tunurile?

— Aici e necazul, a consimţit Athanase. Că şi dracii au tun. Tunul e arma statului.

Athanase lucra cu arma supremă a statului, un tun Krupp, de calibru mare, intrat în dotarea armatei române prin grija prinţului, el însuşi un prinţ tunar.

Vestonul lui Athanase era negru, ca şi vestonul prinţului. La fel şi cizmele, şi centura. Şi chiar o anume mândrie era la fel, cumpătată şi mută, mândria unor militari care ştiau ce e puterea; unul stăpânind puterea tunului, celălalt puterea statului. Athanase era oricum mândru de arma pe care o stăpânea. Această mândrie, care-l singulariza, a purtat-o cu el de la cazarmă şi până la Dunăre, unde tunarul s-a trezit dintr-odată aruncat şi înghiţit într-o mulţime care l-a şters, în furnicarul infanteriei. Nimeni nu-i mai vedea şi nici deosebea pe tunari între miile de soldaţi de pe ţărmul Dunării.

Declaraţia de război l-a prins pe Athanase Călin Zancu în repaus, cu vestonul pe genunchi, puricând nişte fiinţe mişcătoare. Nu se ştie când puiseră atâtea, poate în timpul drumului, prin noroaie, din neprimenire, din nespălare şi nesomn. În 29 aprilie, la ora nouă dimineaţa, el vâna tocmai cu unghia o gânganie bălană care se pitise în căptuşeala vestonului, când goarna l-a făcut să sară-n sus şi să alerge la tun. N-a mai apucat să-şi îmbrace vestonul. S-a aruncat spre namila de oţel, aşa cum era, în cămaşă. Şi a tras.

Replica otomană n-a întârziat. Artileriile de pe ţărmul drept au bubuit, începând de la Ada-Kaleh şi din fortăreaţa Vidinului pe toată lungimea fluviului, până dincolo de Cernavodă. Un alt val de refugiaţi, din oraşele de la Dunăre, s-a îndreptat spre Craiova, Piteşti, Ploieşti, Bucureşti, Focşani, carele cu copii şi boccele încrucişându-se şi încurcându-se cu coloanele militare. Acestea se scurgeau rapid la vale, în lungul râurilor carpatice. Pe Prut, pe Siret, pe Râmnic, pe Buzău, acum şi pe Ialomiţa curgeau spre Dunăre coloane ruse. În semn de atenţie faţă de marele duce, prinţul însuşi a primit defilarea unei brigăzi de cazaci care, ocolind Bucureştii, se îndrepta spre Giurgiu. Generalul Adler, comandantul Diviziei a 32-a, din care făcea parte brigada de cazaci, i-a prezentat prinţului raportul într-un chip foarte măgulitor, dându-i onorul ca şef de stat. Se presimţea că relaţiile între cele două curţi vor fi bune.

Erau bune şi raporturile prinţului cu propria armată care funcţiona ca un ceasornic. Principalele mişcări de regrupare fuseseră încheiate. Coloanele care întârziaseră prin noroaie n-au mai fost trimise în Oltenia, ci împinse la vale spre gura Dâmboviţei, a Argeşului şi a Oltului. De ziua prinţesei, ofiţerii de la Calafat au trimis în dar nu flori, nu o bijuterie, ci o ghiulea, prima ghiulea otomană căzută pe teritoriul român, pe care fusese gravată o deviză foarte inspirată:

Saevis tranquilla in undis

adică

Liniştită sub valuri.

Mai bine spus „Fii liniştită sub bombe”, fiindcă bombele, adică ghiulelele, cădeau peste tot, şi de la otomani la români, şi viceversa. Dar întors la Bucureşti, prinţul avea să găsească pe pupitrul din bibliotecă un raport nemulţumitor. Bombardamentele de la Calafat asupra Vidinului, din prima zi, avuseseră un efect minim.

„Tirul, se scria în raport, deşi angajat cu toată energia, nu fusese bine dirigeat.” Tunarii prinţului trăseseră fie prea lung, peste Vidin, fie prea scurt, dincoace de Vidin, în apa Dunării. În Vidin, adică în fortăreaţă, spre care ţintea tirul, bombele române nu reuşiseră altceva decât - conform raportului - „să ucidă o evreică de rit spaniol şi să rănească cinci turci şi un copil bulgar.”

Asta în prima zi, desigur.

VIII

Raportul despre efectul bombardamentului român la Vidin n-a sosit prin filiera armatei, nici prin filiera secretă a prinţului, ci prin fir diplomatic - prin Viena -, telegrama cifrată care sintetiza acest prim rezultat militar a fost semnată de Bălăceanu, consulul român în Capitala imperiului de pe Dunărea Mijlocie. Bălăceanu intrase în legătură, nu se ştie cum, cu un corespondent englez de presă, căpitanul Strage, care tocmai se afla la Vidin „când au tras românii”, englezul urmărind tirul cu sânge rece şi umor. Consulul român a făcut un substanţial efort ca să-şi asigure tăcerea corespondentului - era jenant să apară în presă o ştire despre „eşecul artileriei române”, în prima zi de război, dar cum pe jurnalişti nu se putea conta, ştirea despre bombardamentul român de la Vidin a apărut întâi în presa britanică şi apoi, prin reluare, şi în presa austriacă.

Fapt curios, nimeni n-a râs. Nu „eşecul artileriei române” s-a comentat în presă, ci altceva, „uciderea unei evreice de rit spaniol”. La Londra, *Times*, *Morning Post*, *Standard* şi *Daily News* s-au abţinut de la comentarii, au dat ştirea pur şi simplu, dar alte câteva gazete au făcut scandal. Se pretindea că rabinul şef al Londrei, dr. Adler, ar fi făcut o intervenţie în chestiunea „asasinatului de la Vidin”, iar această ştire - neconfirmată - a fost reluată la Viena în *Neue Freie Presse*. Tot la Londra, la începutul anului, apoi şi la Viena, se scrisese despre nişte „agitaţii antisemite la Dorohoi”, mai târziu despre „expulzarea unor evrei din Vaslui”, acum interesul pentru „chestiunea evreiască” din

România se mutase la Dunăre, culminând cu „asasinatul de la Vidin”. Distanţa deforma lucrurile şi le dădea o turnură neaşteptată şi neplăcută pentru toată lumea. În cursul atât de precipitat al evenimentelor, nimeni n-avea timp de dezminţiri, precum în iarnă, când un diplomat român, domnul Ştefan Şendrea, publicase nişte precizări în presa britanică în privinţa „chestiunilor de la Vaslui şi Dorohoi”. Brătianu a aruncat la coş mormanul de gazete adus de Kogălniceanu, expediindu-l şi pe colegul de guvern cu o formulă arhicunoscută: „Descurcă-te cum poţi.”

Un alt om lucid, rabi Josuah din Bucureşti, l-a expediat cu o formulă asemănătoare pe Katz-Voiajorul, care i-a pus pe masă aceleaşi ziare aduse chiar atunci de la Viena.

— O evreică de rit spaniol a fost ucisă de români! a strigat Katz, pe nerăsuflate.

— Katz, tu trebuia să te faci jurnalist, nu voiajor, a răspuns rabi. Ca jurnalist pierdeai însă, aduci numai ştiri răsuflate.

— Dar nu ştii ce s-a întâmplat la Vidin!

— Ba ştiu foarte bine ce s-a întâmplat la Vidin.

— Ba nu ştii, toată presa austriacă urlă: uciderea unei evreice de rit spaniol!

Katz n-a spus nimic despre rănirea celor cinci turci şi a copilului bulgar, nu spusese nimic nici presa austriacă, dar rabi a introdus corectura necesară. Katz s-a calmat. Totuşi a mai adăugat cu un rest de alarmă:

— A început urgia.

— Urgia abia începe, fii liniştit! i-a spus rabi, aruncându-l din nou pe Katz în panică.

— Şi de ce eşti liniştit, vorbindu-mi de urgia care urmează? a întrebat Katz.

— Ce-aş putea face? Crezi că pot să fac ceva?

— Atunci de ce-mi ceri mie să fiu liniştit sub urgie? Crezi că pot?

— Atunci du-te la teatru. Trupa lui Goldfaden dă piese-n

cartier. Asta calmează nervii. O să râzi de ce vezi, te asigur. O să râzi chiar de tine. Goldfaden te-a pus pe scenă. E un personaj care se cheamă Katz Voiajorul. Eşti leit tu.

— E o infamie.

— Infamie? Ce ţi-a făcut ţie Goldfaden? Ţi-a cerut vreun ban?

— El ia bani pe numele meu. Asta nu-i o infamie?

— Cum infamie, când ai urcat pe scena primului teatru idiş din lume?

— Rabi, să nu glumim.

— Aşa glumă aş dori să văd şi-n alte ţări. Teatrul lui Goldfaden a emigrat din Galiţia, unde erau persecuţii, la Botoşani, unde s-a simţit ca acasă, de la Botoşani s-a mutat la Iaşi, unde a avut o foarte bună primire, iar acum se află la Bucureşti şi dă piese aici. Ce alt lucru mai bun ai vrea? Deocamdată.

— Să nu mă pună pe mine pe scenă!

— Goldfaden a pus prin tine pe scenă ideea de panică. Şi panica e bună la ceva. Goldfaden a făcut un cântecel despre panică. Fii liniştit, Goldfaden nu de tine a râs, ci de panică.

— Dar a murit o evreică de rit spaniol! şi-a reluat Katz partitura.

— O să moară şi alţi evrei, mai mult ca sigur, a spus rabi cu tristeţe. Sigur, ăsta nu-i un subiect de râs. Comunitatea noastră e tristă.

— Atunci cum stai liniştit?

— Crezi că stau liniştit? Dar dacă eu nu sunt liniştit, crezi că n-o să moară evrei? Nu ne putem da la o parte din calea războiului. Aici e o răspântie de războaie.

— Atunci să ne mutăm de aici.

— Unde? a întrebat rabi, cu neputinţă! Oriunde ne-am duce se aprinde un război. Războaiele se sparg totdeauna în capul evreilor. Ei pierd. Ei au întotdeauna coreligionari în toate taberele. Acum şi la ruşi, şi la turci, şi la români. De

asta noi vrem pace.

— Şi ce facem pentru asta?

— Facem tot ce putem. Un domn de la Alianţa Israelită a venit special la Bucureşti să discute cu domnul Brătianu despre problema păcii.

— Pace, acum în plin război? Rabi, eşti nebun!

— De ce-aş fi nebun? Când să discutăm despre pace, dacă nu în timp de război? Tu nu ştii că-n timp de pace se pregăteşte războiul?! Tu eşti nebun!

— Dac-ai şti ce Pesah trist am avut anul ăsta! a mai spus Katz Voiajorul, înainte de a ieşi. Şi tot el: Pesahul e sărbătoarea ieşirii din robie. Când ieşim?

— O să ieşim, a răspuns rabi. Hai, du-te la teatru!

Şi Katz Voiajorul s-a dus la teatrul lui Goldfaden, unde l-a trimis rabi Josuah, primul teatru în limba idiş din lume, deschis la Bucureşti, în mahalaua Văcăreştilor, odată cu primele lovituri de tun de la Dunăre.

Sărbătorile evreieşti sunt triste; rememorarea istoriei sacre nu este un prilej de veselie la acest neam vechi. Pesahul la Bucureşti, în anul 5637 (1877) s-a prăznuit în luna Adar, dar în toate cele opt zile de sărbătoare a plouat şi a fost frig - ploua şi cu veşti rele - aşa încât comunitatea israelită a oraşului s-a retras în temple şi în case cu suferinţă şi tristeţe.

Prin osteneala rabinului Josuah, toată lumea a avut matzoc-azimă rituală - şi vin ritual, şi tot ce trebuie, inclusiv domnul ipistat Radu Mărunţelu, care şi-a primit tainul cuvenit, în vin şi azimă. Sărăcimea n-a dus lipsă, oricâte cârteli s-au auzit împotriva mai-marilor de la templu, cum se-ntâmpla totdeauna când sunt mai mult de doi evrei într-un loc; în Văcăreşti erau însă mulţi, câteva mii de familii înghesuite pe câteva uliţi.

În seara de Seder, când se prăznuieşte „Ieşirea din

Farao”, Rudi Weiss a lipsit de-acasă, fapt inadmisibil. Acasă a rămas sora lui, Esthera, părinţii şi, bine-nţeles, bunicul Froim, care a împlinit şi rolul de mesader ca şi în alţi ani. Rudi şi-a petrecut noaptea la teatru, împreună cu un student creştin, Theo Răşcanu, pe care familia nu-l putea reţine la Seder - Sederul e o sărbătoare strict intimă - şi atunci Rudi a plecat cu Theo, în semn de protest. N-a fost o grozăvie mai mare. Toate zilele de Pesah au fost înnegrite de această nenorocire. Ştiind bine ce sacrilegiu făptuieşte, Rudi n-a mai dat pe-acasă toate cele opt zile, ţinându-se de întruniri cu socialiştii. Aflând şi de această blestemăţie, bunicul Froim a spus, la masa de seară, în cea de a treia zi:

— Înţeleg să fie socialist, dar de ce să înceteze a fi evreu!

În a cincea zi s-a îmbolnăvit mama lui Rudi, care a căzut la pat. Bunicul a spus:

— Când cineva îşi leapădă mama, nu mai e om.

În a şaptea zi a bătut la uşă domnu ipistat Mărunţelu, care era de altfel un poliţist de treabă. Bea vin jidovesc şi mânca azimă, fără să-i pese ce spun creştinii, cum mânca şi bea şi pe la creştini de toate confesiunile, fără să-i pese de ce spun evreii. Ipistatul pretindea a fi „liberpansisist”. Intrând în casă, el a băut, apoi a întrebat de Theo. Nu de Rudi, ci de Theo, ca şi cum ar fi fost o crimă să găzduieşti pe cineva. Cum în casă se mai află şi un tânăr din Galiţia, de curând sosit, care n-avea hârtiile în ordine, familia a trecut prin mari spaime. Ipistatul n-a întrebat nimic nici de acel tânăr, s-a interesat doar de Theo. De ce? O fi fost ceva la mijloc. Ce? S-a arătat agitată şi Esthera. Era cât p-aici să plece din casă, probabil nu în căutarea lui Rudi, ci a lui Theo. După plecarea ipistatului bunicul Froim a spus:

— Primejdia cea mare nu vine de la Haman, duşmanul la vedere, ci din „Focul străin”. Şi privind-o pe fată: Ce foc străin te arde?

Esthera s-a ridicat de la masă, cu mânie, răsturnând farfuria. Prilej să se schimbe, să se gătească, să revină la

masă într-un alt vesmânt, un veşmânt uşor, de vară. Avea febră şi tremura.

— Ce se întâmplă cu tine, de te-ai încălzit aşa? a strigat şi tatăl. În casă e frig.

Noroc că în casă sosise acel străin, care bătuse la uşă chiar în seara de Seder. În faţa acestei rude îndepărtate, un tânăr care fugise de război, nu se puteau discuta chestiuni de familie. Dar se impunea o discuţie şi cu Esthera. De la o vreme fata era nervoasă şi cu gândurile aiurea. Se arăta lipsită de atenţie şi faţă de Muchi, vărul din Galiţia. Nici el, ce-i drept, nu era atent la discuţii. Era flămând, ostenit, avea un singur gând - să ajungă în Australia -, i se şi spunea Muchi Australianul.

Muchi Australianul avea ochi melancolici şi mâini lungi de pianist. Fără părinţi de mic, încercase tot felul de meserii, pe la tot felul de stăpâni. Meseriile încercate nu erau însă pentru mâinile lui, nici stăpânii nu-i fuseseră cu priinţă. Despre aceste experienţe Muchi nu vorbea, de fapt vorbea foarte puţin, mai mult visa. Un alt vis al lui, în afară de Australia, era să atingă o dată cu degetele clapele unui pian. El a şi întrebat, în seara de Seder, după prima îmbucătură amară - o rădăcină de hrean, cum se mănâncă la Seder:

— Spuneţi-mi, vă rog, aveţi pian în casă?

— Pian? Unde să găseşti în mahalaua Văcăreştilor un pian?!

Tânărul părea şi puţin scrântit, tot timpul când vorbea cu cineva sau când nu vorbea, lucra cu degetele la pian, la pianul pe care-l avea el în cap.

— Muchi ar fi bun în trupa lui Goldfaden, şi-a dat cu părerea Esthera.

— De când vă spuneţi pe nume? a strigat bătrânul. Şi către fiu: Elias, ia măsuri. Casa ta începe să pârâie. Apoi către toţi cei din casă: Cât despre teatrul lui Goldfaden, n-aveţi ce căuta acolo. E un teatru laic, ca toate teatrele din

lume.

— Dar e în idiş!

— Ar fi fost ceva dacă era în ebraică. În idiş trăncănesc toţi golanii. Acum golanii au urcat şi pe scenă, a mai spus bunicul, afişând cel mai direct dispreţ pentru antrepriza lui Goldfaden.

Într-a nouă zi s-a întors în sfârşit şi Rudi, împreună cu Theo. Rudi trebuia să treacă prin trei încercări, mai întâi mama, care n-a putut vorbi - era bolnavă, apoi tatăl, care era un om mai înţelegător, apoi bătrânul, un intransigent. Rudi moştenise intransigenţa de la bunic. Stocul de reproşuri era mare, bătrânul nici n-a vrut să-l vadă în ochi. În cele din urmă i-a spus:

— Tu vrei să-ţi nenoroceşti familia? Mama ta o să moară, o să mor şi eu. Şi pe taică-tu, oricât ar fi el de prost, o să-l dai gata.

— O să murim toţi, asta se ştie, a răspuns obraznicul. Până la urmă o să mor şi eu. Nu înainte însă de a face dreptate pe lume.

Deci rebelul făcea pe socialistul şi-n casă.

— Dreptate împotriva familiei tale şi a neamului tău? a strigat bunicul.

— N-am nimic cu familia şi nici cu neamul. Vreau să fiu lăsat în pace.

— Asta dac-ai fi de capul tău, singur pe lume, ca Muchi. Dar când ai o familie, pe care-o poţi nenoroci, cu smintelile tale, eşti un monstru!

Monstrul n-a ezitat să rămână în faţa bătrânului cu ostentaţie, ca un monstru adevărat ce era, iar bunicul Froim a strigat:

— Piei din faţa mea. Ai lipsit de la Seder. Când un evreu lipseşte de la Seder, el nu mai există. Tu nu mai exişti.

Rudi se încăpăţâna să existe, iar strigătul disperat al bătrânului l-a făcut să zâmbească. Tinereţea lui n-avea milă.

— Eu sunt om! a strigat el.

— Om? Tu nu mai eşti nimic. O să-ţi aducă ei acuşi aminte că eşti evreu!

— Asta n-o să se mai întâmple niciodată. Mişcarea noastră e deasupra religiilor şi naţiilor. Ai citit şi tu. Ţi-am dat să citeşti. Nu ţi-am ascuns nimic.

Era adevărat, Rudi procedase cinstit, nu-şi ascunsese ideile, cărţile socialiste aduse în casă trecuseră şi pe la tată, şi pe la bătrân, care era legător de cărţi - chiar şi legase câteva volume pentru nepot - nu ideile însuşite de tânăr îl speriaseră pe bunicul Froim, ci efectul acestora: absenţa nepotului de la masa de Seder. Şi ca să-i confirme parcă o spaimă, Rudi a mai spus:

— Tată mare, dar Pesahul e Sărbătoarea Eliberării, nu? E semnul ieşirii noastre din robia lui Farao. Vezi că ştiu tot? Dă-mi voie şi mie să mă eliberez de Pesah. Sunt socialist.

— Ţi-a băgat în cap domnul de alături aceste idei, ca să te piardă! Nici el n-a fost probabil acasă la Paştele creştin. Şi el s-a eliberat!

— S-a eliberat, a strigat Rudi. Noi nu mai vrem să ştim despre deosebiri de religii şi neamuri. Nici el, nici eu, nici noi toţi. Şi visul nostru va birui în lume, aici, pe pământ.

— Adică voi o să aduceţi *Gad-Eden*-ul pe pământ!

— N-o să-l numim *Gad-Eden*, ci aşa cum i-a spus Marx.

— Care e ultimul profet, după capul tău. Ei bine, domnule, vorbeşti ca un nebun, alţii vorbesc prin tine. Recunosc în glasul tău şi o voce străină. E vocea unei femei, nu? Te-ai îndrăgostit?

Lui Rudi i-a năvălit sângele în obraz de indignare. Nu concepea că s-ar putea îndrăgosti, dar n-a negat, dimpotrivă, l-a aţâţat pe bătrân:

— Şi ce-ar fi rău în asta?

— Te-ai încurcat precis cu o creştină!

— Ruth n-a fost evreică, a fost moabită, şi totuşi ea, neevreică, l-a născut pe David. Vezi că ştiu?

— Să nu-mi aduci un asemenea David în casă, ateule, că te omor!

— Să nu ucizi! l-a avertizat Rudi pe bătrân, amintindu-i cea de a şasea poruncă, după care a ieşit.

Rudi aruncase toate aceste grozăvii, ca să-şi dovedească sieşi libertatea de gândire şi să-l contrazică pe bătrân cu orice preţ. Chiar şi cu preţul unei rupturi. El semăna cu Theo, amândoi erau copiii aceluiaşi timp, suferinţa din casa Weiss, era aceeaşi cu suferinţa din casa Răşcanu. Mai apăsată în casa Weiss, unde dezertarea băiatului însemna cu mult mai mult. Rudi nu era un „bastard”, ca Theo în ochii lui Răşcanu, ci un fiu adevărat - până ieri -, un copil precoce, inteligent şi harnic, care dăduse mari satisfacţii familiei, majoratul lui ritual - *Bar-Mitzva* - fusese o sărbătoare. Sub instrucţia bătrânului, Rudi trecuse strălucit acest examen, învăţăturile nu se şterseseră cu totul din mintea lui, deşi tânărul le folosea acum ironic.

Era un sacrilegiu, pe care bătrânul Weiss l-a pus în vedere fiului său, anticarul:

— Pe tine nu te preocupă destinul băiatului? E socialist.

— Ei şi? Sunt foarte mulţi oameni învăţaţi printre socialişti. De ce m-aş opune să fie socialist?

— Da, a consimţit bătrânul. Asta ştiu şi eu. Socialismul e bun când luptă pentru drepturi, dar nu e bun când îţi sminteşte copilul. Vrei să-l dai pe mâna poliţiei?

— Cu spaima de poliţie n-ai să-l convingi. Ei nu-s fricoşi! Pe Rudi nu-l convingi decât cu argumente.

Weiss anticarul avea dreptate. Alt mijloc de întoarcere pe drumul bun nu era decât tot acela al învăţăturii, al dialogului tradiţional. Om înţelept, bătrânul Froim a schimbat tactica.

La masa de seară, când tinerii erau prezenţi cu toţii - Rudi, Esthera, Theo şi Muchi Australianul -, el a reluat discuţia, dintr-o altă perspectivă, valabilă atât pentru evrei, cât şi pentru creştini. Fiindcă Rudi invocase cea de a şasea

poruncă din Decalog, bătrânul a pornit de la Decalog şi de la valoarea recunoscută a acestuia pentru omenire. El s-a interesat mai întâi dacă Theo admite Decalogul, iar Theo l-a asigurat - cu politeţe - că-l admite.

— Iată însă c-a intervenit un decalog nou, a spus bătrânul, pe care jură Rudi. Probabil şi domnul Theo Răşcanu.

Theo a confirmat, Rudi aştepta. Esthera era aţâţată. Vroia să vadă cum se vor comporta bărbaţii, cei trei tineri, mai ales Theo.

— Eu am încercat să cunosc doctrina voastră, a continuat bătrânul. Am cetit tot ce s-a adus în casă şi pot să spun că-mi place. Cele mai multe din poruncile Decalogului sunt respectate. Chiar cea pe care mi-a amintit-o azi Rudi: Să nu ucizi. Şi mă gândesc la război.

Mesenii păreau impresionaţi, de pe frontul de la Dunăre veneau ştiri rele. Începuse uciderea între oameni.

— Socialiştii sunt pentru pace! a spus Theo.

— Ştiu asta, l-a asigurat bătrânul Froim. Dar mai ştiu că nu toate poruncile le-aţi preluat, ba chiar pe două le-aţi eliminat. Cel puţin acestea două vor face ca nici creştinii şi nici evreii să nu vă urmeze.

— Care sunt? au strigat simultan Rudi şi Theo.

— Prima sună aşa: „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, care te-am scos din ţara Egiptului, din casa robiei.” Pe aceasta voi o negaţi, îi lipsiţi pe oameni de Dumnezeu. Dar în afară de Dumnezeu mai există oameni?

— Abia astfel îi scoatem pe oameni din robie! a strigat Theo. A fi robi unui Dumnezeu nu e oare prima robie?

Rudi era satisfăcut. Theo se includea în dialog ca unul de-ai casei, folosea şi tehnica talmudică a întrebărilor. Bunicul n-a apreciat însă intervenţia şi a spus:

— Libertatea voastră e o sterilă revoltă, cum au fost atâtea în timpurile biblice şi mai târziu. Cum poţi fi liber fără să te sprijini de nimic? Alungându-l pe Dumnezeu din

cugetul omului nu mai rămâne nimic. Alungându-l pe Dumnezeu din om puteţi face orice cu omul, celelalte porunci nu mai sunt valabile.

— Cum nu sunt valabile! a protestat Rudi. Abia de-aici încolo sunt valabile. Omul le va aplica prin liberul său arbitru.

— Omul nu le va aplica, lipsit fiind de constrângerea credinţei, a replicat bătrânul. Şi aceasta fiindcă-i daţi libertatea să le aplice sau să nu le aplice. Ele nu mai sunt porunci, ci o convenţie.

— Dar vom scoate oamenii de sub dictatul oricăror porunci! a strigat Theo.

— Atunci veţi avea haosul. Iar visul dumitale, domnule Rudi, de a aduce *Gad-Eden*-ul pe pământ, nu se va împlini.

— Se va împlini.

— S-o crezi dumneata. Fiindcă iată, eliminarea unei alte porunci va lăsa liber răul în lume. Ascultaţi: „Să nu râvneşti la bunul aproapelui tău.” Cum respectaţi voi cea de a zecea poruncă?

— Proprietatea, deci! a punctat Rudi.

— Da, proprietatea! Omul s-a născut gol, dar prin mâinile şi mintea lui şi-a dobândit demnitatea. Cu ce drept i-o luaţi?

Theo n-avea la îndemâna texte biblice cu care să-l contrazică pe bătrân şi a răspuns cu argumente din noua doctrină. El a denunţat focos mitul proprietăţii şi realitatea ei, ca pe o crimă. În sfârşit, Theo a reuşit să-şi amintească cea de a opta poruncă: „— Să nu furi”, pe care a opus-o celei de a zecea, denunţând astfel proprietatea şi ca furt.

— Un furt? a întrebat bătrânul. Ceea ce e furt se poate corecta. Legea sancţionează furtul la toate neamurile, şi la evrei, şi la creştini, şi la mahomedani. Dar nici o lege din lume nu condamnă proprietatea care e sacră.

— Vom impune o asemenea lege! a strigat Rudi.

— Vă veţi ridica în cap popoarele.

— Nu popoarele, ci clasele, a precizat Theo. Clasele

spoliate se vor ridica la luptă şi-i vor răsturna pe spoliatorii de pretutindeni.

— Ca să se întroneze haosul, a tras concluzia bătrânul. Ca Turnul lui Babel să se instaureze în locul Edenului la care visaţi.

Tinerii au râs. Apocalipsa bătrânului îi încânta. Nu râdea Muchi, care fredona în minte o melodie, exersând-o cu degetele pe clapele pianului său imaginar.

— Şi ce va fi rău în asta? a întrebat Esthera. Oamenii se vor amesteca între ei, nu vor mai conta deosebirile, vor fi toţi fraţi.

— Şi tu?! a strigat bătrânul, cutremurat.

— Da, şi ea! a confirmat Rudi.

Deci şi ea îşi pierduse identitatea - sau urma să şi-o piardă - în acest Babel care începea. Bătrânul nu mai ştia de la cine începuse răul - de la ea, de la Theo, de la Rudi! Muchi se excludea, el cânta la pian. Se ajunsese deci - punct fatal - la chestiunea identităţii copiilor. Şi bătrânul i-a pus lui Rudi, în ebraică, întrebarea cheie - *Ma niştana!* -, apoi şi în română:

— Prin ce te deosebeşti tu?

Drept răspuns, Rudi s-a ridicat de la masă, hotărât el nu vroia să se mai deosebească de ceilalţi, el intrase în Babel, era un pierdut. Ca şi ceilalţi toţi. Tinerii l-au urmat şi masa de seară s-a spart. În camera băieţilor, Theo le-a propus celorlalţi doi:

— Hai să ne schimbăm numele. Eu de multă vreme vroiam să mi-l schimb, nu fiindcă mă caută poliţia, dar fiindcă nu mai suport familia. Voi semna Theofil Lumineanu. Îţi place?

— Dar ţie cum ţi-ar suna Radu Albu?

Cei doi au încercat să-l bage în club şi pe galiţian. Acesta nu pricepea jocul.

— Eu am deja un pseudonim, a răspuns el. Mi se spune Australianul.

În sufragerie au continuat discuţiile între părinţi. Ca să curme cu acest club al rătăciţilor, bătrânul Froim a propus măsuri drastice, care s-au şi adoptat. S-a hotărât ca Theo să fie mutat la anticariat, în odăiţa din fund, iar Muchi Australianul să treacă-n gazdă la Haim Fişer, tinichigiul de peste drum. Doi străini, dintre care unul creştin, având-o zilnic sub ochi pe Esthera, erau prea mult.

„Focul străin" ardea cu vâlvătăi în casa Weiss.

Mai înainte de a se întâlni cu Brătianu, trimisul domnului Isaac Adolphe Crémieux, preşedintele Alianţei Israelite Universale, a făcut un popas în salonul lui C. A. Rosetti. Directorul *Românului* îl cunoştea pe domnul Crémieux din tumultuosul an 1848, de la Paris, cei doi purtaseră mai apoi corespondenţă, iar în 1886, când la Bucureşti abia sosise prinţul şi în parlament se discuta Constituţia, primul român pe care l-a întâlnit preşedintele Alianţei a fost acelaşi domn Rosetti.

Liderul liberalismului român intransigent era un domn de încredere. Republican convins, el refuzase să recunoască autoritatea prinţului cu o formulă care a rămas notorie: „Când nu pot avea Republică, lucrez pentru o monarhie care să-mi împiedice calea cât se va putea mai puţin. Când nu pot avea Unirea Principatelor, lucrez pentru o constituţie şi o domnie care să-mi înlesnească scopul la care ţintesc şi la care de voi trăi voi ajunge." Domnul Rosetti era omul lui *care*, care între timp şi ajunsese la câteva din ţintele pe *care* în junie şi le propusese. El era un om de încredere şi în alt sens: n-avea prejudecăţi sociale - deşi era un aristocrat, n-avea prejudecăţi etnice - deşi-i făcea plăcere să se numească român. „Românismul" lui era tolerant şi generos. C. A. Rosetti îmbrăţişa cu egală pasiune cauza celor în suferinţă, ori de ce neam ar fi fost, deci şi cauza evreilor. În 1858 el dăduse ripostă unei broşuri infame, cu caracter antisemit, pusă în circulaţie la Bucureşti, iar intervenţia lui drastică a decis autoritatea să intervină, ordonându-se

retragerea tipăriturii şi urmărirea autorului. La care altă uşă să bată domnul Goldmann, sosind la Bucureşti, decât la uşa domnului C. A. Rosetti!

Numai că date fiind evenimentele, liderul liberal n-a putut să-i acorde mesagerului lui Crémieux o întâlnire specială. Şi casa, şi redacţia ziarului, şi cabinetul de la Parlament arătau ca nişte săli de gară; Rosetti era silit să primească oriunde putea, zi şi noapte, zeci şi zeci de oameni. „— Dar cu atât mai bine, i-a spus el domnului Goldmann, veţi pune chestiunea public. La mine se discută totul deschis.”

Vechiul „cărvunar” îşi schimbase între timp stilul, nu mai lucra ca odinioară, în tinereţe, prin scrisori cifrate şi întâlniri conspirative, acum lucra la vedere, ca personalitate publică ce era, el îşi făcuse chiar un punct de onoare din a pune public orice chestiune, în gazetă sau în parlament. Cum i-a spus şi domnului Goldmann: „— Vreţi să puneţi chestiunea israelită? Foarte bine, o discutăm la vedere. La mine vine multă lume interesată în chestiuni internaţionale. Dacă-i nevoie vă pun la dispoziţie şi coloanele *Românului*.”

N-a fost nevoie - sau avea să fie nevoie ceva mai târziu -, cert este că în casa Rosetti domnul Goldmann a găsit o atmosferă foarte propice unei dezbateri sincere, ceea ce trimisul domnului Crémieux şi dorea. Ba a găsit chiar mai mult decât dorea - prea multă lume internaţională - numeroşi gazetari din Occident, dar şi lume balcanică, bulgari, greci, sârbi, muntenegreni, numai figuri comunarde. Nici domnului Crémieux nu-i mai plăceau figurile comunarde, şi nici reprezentantului său. Vremile se schimbaseră. Domnul Goldmann vroia o discuţie cu românii ca oameni de stat, nu ca revoluţionari, dărâmători de imperii şi state, vroia o dezbatere despre ordinea într-un stat - ordinea constituţională -, dar el s-a trezit în altă parte decât dorea, într-o reuniune cu români şi sud-dunăreni de toate naţiile, toţi preocupaţi exclusiv de război. O problemă cum era problema evreiască n-a găsit pe loc urechi

deschise, lumea aceasta era obsedată de cu totul altceva, abia când domnul Goldmann a pus problema păcii unele persoane au tresărit, dar nici atunci pentru chestiunea evreiască, ci pentru altceva; ce urma să se întâmple cu moştenirea imperiului, ce ajustări teritoriale se întrevedeau, cum ar fi fost să fie trasate frontierele între tinerele state care stăteau să apară. Domnul Goldmann a spus că printre moştenirile pe care le lasă Imperiul Otoman era şi problema evreiască. Şi evreii urmau a fi eliberaţi, împreună cu alte popoare sud-dunărene, şi ei ar fi trebuit să aibă drepturi egale cu aceste naţii în mijlocul cărora trăiau de secole.

— Aceeaşi va fi şi situaţia musulmanilor! a observat cineva. Şi acestora, de orice neam ar fi, trebuie să li se asigure aceleaşi drepturi. Vremea răzbunărilor a trecut.

— Vremea răzbunării abia începe! a strigat altcineva, întâi îl lichidăm din peninsulă şi după asta le acordăm drepturi, câţi vor mai rămâne.

Vibra în aer şi o undă de fanatism. Atmosfera nu era propice unei discuţii despre toleranţă, drepturi, umanitate. Umanităţile subjugate de otomani vreme de secole se pregăteau pentru baia de sânge. Într-un scurt schimb de replici în doi cu C. A. Rosetti, domnul Goldmann i-a spus gazdei:

— Nu asta doream. Cu aceşti domni nu mă pot înţelege. Pe ei îi preocupă cu totul altceva. Şi sunt surzi.

— Îi preocupă propria eliberare, trebuie să-i înţelegeţi. Au probleme deosebit de grele. Dar insistaţi!

— Insist, dar problema se extinde prea mult, nu mai are cadrul pe care-l doream la Bucureşti, ci un cadru cu mult prea larg, un cadru sud-est european în care problema mea se amestecă cu prea multe altele şi nu se mai vede bine.

— Credeţi? Dar România face parte din sud-estul Europei! E foarte potrivit să discutaţi problema în acest cadru.

Domnul Goldmann a înţeles că gazda vroia cu tot dinadinsul să-l oblige la o privire mai largă a problemei, în

care ar fi intrat nu numai chestiuni pur evreieşti, situaţia evreilor dintr-o anume ţară, ci situaţia evreilor legată de aceea a tuturor naţiunilor din zonă, în perspectiva unei emancipări generale.

— Sunt multe drepturi de acordat pe aici, a mai spus C. A. Rosetti. Sunt multe naţii sau ginte năpăstuite. Aţi auzit de aromâni?

— Cine sunt aromânii?

— Sunt un fel de evrei ai peninsulei balcanice. Dacă viitoarea politică de emancipare nu li se va aplica, ginta lor va dispare.

Problemele erau într-adevăr multe şi complicate. Domnul Goldmann nu s-a putut sustrage impresiei că la reuniunea la care participa se înfruntau şi tendinţe contradictorii, clocoteau surd conflicte, pe care timpul urma să le scoată la lumină, mai mult ca sigur, de pe acum îşi spunea cuvântul şi un anume egoism etnic, acel egoism care te face ca apărându-ţi un drept al tău, oricine ai fi tu, să nu-l mai vezi pe celălalt. Chiar domnul Rosetti pusese un accent de pasiune în apărarea cauzei aromânilor, din peninsula balcanică, o populaţie care - domnul Goldmann o ştia - era latinofonă. Şi atunci? A adăuga încă un instrument cu coarde - care sunau dureros - în acest concert destul de nearmonic părea deplasat. Ar fi fost deplasat ca domnul Goldmann să pună „problema antisemitismului” într-o adunare în care se aflau şi bulgari, când cu nici un an în urmă aceştia fuseseră supuşi unei barbare represiuni otomane, ajunsă la proporţiile unui holocaust. S-a şi spus că peste şaizeci de mii de familii de bulgari se refugiaseră după răscoala din aprilie în România. Iată deci şi holocausturi balcanice, cu sau fără evrei! Şi atunci cum să pui într-o asemenea atmosferă „problema antisemitismului sud şi nord-dunărean”, când riposta ar fi venit imediat? Dar putea domnul Goldmann să nu pună această problemă? Iată, îi mai spusese el lui Rosetti, o formă de exclusivism

era şi aceea că la o asemenea reuniune, la care se discuta emanciparea politică a întregii zone, evreii locului nu erau prezenţi.

— Dar la mine vine cine vrea, a replicat Rosetti. Nu m-ar fi deranjat dacă apărea şi un reprezentant al „Junilor turci”. Şi turcii vor trebui să facă reforme în ţara lor, şi ei trebuie să se emancipeze.

Până şi turcii deci! Această lărgime de vederi a domnului Rosetti putea să pară până la urmă excesivă, din orizontul ei nu se mai vedea nimic. Apoi cineva a introdus în conversaţie o nouă temă, legată de organizarea viitoare a statelor sud-est-europene. Acel cineva, un croat, a distribuit chiar şi o broşură tipărită la Novisad, împrăştiată prin toată Europa, ajunsă acum şi aici. Domnul Goldmann a primit şi el un exemplar, iar titlul lucrării i-a impus:

„*Entwürft für die neue föderative Organisierung Süd-ost-europas*”[1].

Deci lumea se gândea la viitor, iată sud-est-europenii ajunseseră chiar şi la o idee federativă. Îi cuprindea oare acest proiect şi pe evrei? Răsfoind broşura, domnul Goldmann a rămas dezamăgit, doar nişte generalităţi în două-trei fraze. Atât doar?

Alianţa pregătea la rându-i o broşură, domnul Goldmann venise la Bucureşti şi cu scopul de a verifica un anume material. Broşura se tipărea la Paris, era la acea oră sub presă, purta semnătura domnului Isidor Loeb, secretarul Alianţei, şi un titlu cât se poate de semnificativ:

„*La situation des Israelites en Turquie, en Serbie, en Roumanie*.”[2]

Ce bine ar fi fost dacă broşura ar fi fost gata, pentru a fi distribuită cu un asemenea prilej. „Federaţii” o luaseră însă înainte. Acum se discuta proiectul lor, iar proiectul i-a

[1]Note:

[?] „Proiect pentru noua organizare federativă a Europei de sud-est.“

[2] „Situaţia izraeliţilor în Turcia, Serbia, România".

înfierbântat pe participanţii la serată. S-au aruncat opinii pro şi contra, s-au evocat legăturile tradiţionale dintre popoarele acestui spaţiu, care n-ar fi trebuit rupte odată cu emanciparea de sub umbra otomană, ci dimpotrivă, cultivate, chiar ocrotite printr-o formulă sui generis de organizare, care să le facă invulnerabile în faţa tendinţelor de suzeranitate, protectorat sau tutelă ale marilor puteri. S-a vorbit despre colaborarea diplomatică, deja realizată, între Bucureşti, Belgrad, Cetinje şi Atena, capitalele unor ţări autonome sau semiindependente. Discuţia a deraiat în câmpul filosofiei, lingvisticii şi istoriei, în clipa în care un tânăr domn, Lucreţiu Parva, doctor în lingvistică la Lipsca, s-a lansat într-un amplu expozeu, foarte plicticos, dar foarte gustat, despre o posibilă paralelă între peninsula balcanică şi peninsula indiană. Domnul Parva vorbea de frăţia acestor popoare şi de tulpina lor comună. Cuvinte frumoase, desigur, dar în afara problemei care-l preocupa pe domnul Goldmann. Tânărul erudit a folosit chiar şi o metaforă, împrumutată dintr-o carte indiană, a asemănat aceste popoare nord şi sud-dunărene cu un uriaş copac, având aceeaşi rădăcină - indoeuropeană! -, aceeaşi tulpină spirituală traco-elino-latino-slavo-bizantină! - cu numeroase ramuri de mare bogăţie. De ce-ar fi lipsit dintre ele ramura iudee? Domnul Goldmann a aşteptat să se termine această polilogie, bănuind că tânărul va pune şi o concluzie politică la zi, va reveni la chestiunea emancipării, dar tânărul nu numai că divaga, acum delira, recitind versuri în greacă, latină şi sanscrită, care, curios, au încântat asistenţa. Probabil că lumea de la serată, apăsată de război, a găsit o clipă de respiro în recitările acelui domn, care puteau seduce o femeie, dar nici într-un caz nişte oameni politici. Noroc că la sfârşit cineva, un bulgar sau un muntenegrean, a strigat:

— Dar, prieteni, mai întâi de toate să punem mâna pe arme!

Au urmat urale şi strigăte sălbatice. Pe toţi îi obsedau armele. Domnul Goldmann rămas într-un colţ, cu un pahar de sirop în mână, şi-a dat seama că nu mai poate întârzia prea mult pe aici.

Trebuia urgent să-l vadă pe Brătianu.

Fără a şti de prezenţa celuilalt, Parva a spus:

— Domnilor, gândurile mele vin în întâmpinarea unei discipline ştiinţifice care nu există încă, şi care s-ar putea numi balcanistică. Aceasta ar fi un fel de istorie comparativă a limbilor şi literaturilor din sud-estul european, cam în felul acelei *Principii de filologie comparativă ario-europee* a domnului Haşdeu. Cercetarea pe care dorim s-o întemeiem este cu atât mai oportună cu cât sud-est-europenii au parvenit cu o mare întârziere la cunoştinţa unităţii şi autonomiei culturale a zonei lor, ei neizbutind până în clipa de faţă să impună conştiinţei universale un tablou de valori asemănător celui impus de Occident.

Parva a captat interesul de la primele propoziţii, şi aceasta i-a dat avânt.

— Culturile Europei Occidentale, a mai spus el, au impus lumii conceptul de unicitate europeană, împingând celelalte culturi, valorile create de acestea, într-o condiţiune subalternă, minoră, periferică. Într-o strategie globală, misia culturilor puţin cunoscute sau nerecunoscute, aşa cum sunt culturile sud-estului european, este aceea de a-şi proba mai întâi unitatea, de a-şi impune fizionomia lor aparte într-o configuraţie mai dreaptă a culturilor lumii, iar mai apoi de a-şi dovedi unicitatea, aşa cum au făcut-o până azi doar culturile recunoscute, aşa-zisele culturi mari.

Tezele lui Parva erau menite să provoace scandal, aceasta s-a şi întâmplat, gazda atâta aştepta. C. A. Rosetti îşi freca mâinile, îl arăta pe vorbitor cu gesturi

demonstrative, îl îmboldea să continue cu un familiar „— Dă-i înainte!” Şi Parva a continuat, peste întreruperi, întreruperile îl înfierbântau. Când cineva a invocat Elada, ca argument în favoarea culturilor Europei Occidentale, Parva a preluat argumentul, răsturnându-l retoric:

— Dar de când Elada e numai a Occidentului, când ea ne aparţine, intrând în moştenirea noastră directă şi dreaptă!

— Dar Roma?

— La fel şi Roma. Cine invocă baza latină a culturii europene trebuie să includă şi latinitatea răsăriteană, care-şi are leagănul între Haemus, Dunăre şi Carpaţi. Această zonă sud-est europeană îşi dă însă un profil cu totul aparte, după era arhaică ce aparţine tracilor, după era elino-romană, abea în era bizantină, care se întinde pe un mileniu, până la căderea Bizanţului, mai precis până în clipa când otomanii îşi pun frontiera la Dunăre. Vă fac atenţi, domnilor, a mai spus Parva, asupra unei unităţi care transcende timpului şi care dă specificul acestei zone. Noi oamenii acestei zone ne mişcăm aici, din Carpaţii nordici până în ostroavele greceşti, de la Adriatica la Marea Neagră, ca într-un spaţiu interior. E spaţiul nostru interior, indiferent de timp şi de naţie. Într-o lume tracică, într-o lume elino-romană, într-o lume bizantină noi suntem aceiaşi de fapt, mereu acasă, precum neamurile indiene în peninsula lor.

— Dar otomanii? a strigat cineva.

— Cea de a patra perioadă în existenţa peninsulei, a continuat Parva, e colorată de dominaţia otomană. Ea n-a determinat o nouă unitate culturală, asemănătoare celei traco-getice, romane, bizantine, a decis, în schimb, unitatea politică a popoarelor sud-estului european, sub semnul luptei de eliberare şi de emancipare naţională. Era otomană s-a sfârşit.

S-a strigat „La arme”, s-a cântat „Maseileza”, s-au cântat şi alte imnuri naţionale, care au sunat straniu. Chiar Parva,

care pledase pentru unitatea spirituală a zonei, şi-a dat seama cât de diferit sună aceste imnuri, ce suflete neasemănătoare se exprimau în ele, aceasta sublinia desigur bogăţia spirituală a zonei, dar punea în lumină şi diferenţele. Din acest motiv el a şi spus, trecând peste momentul muzical:

— Dar după ce armele vor vorbi, va trebui să refacem unitatea noastră în spirit.

A reuşit să menţină şi mai departe interesul, expunerea lui impetuoasă şi savantă seducea mai mult decât convingea, şi-a dat seama de puterea de seducţie a cuvântării ceva mai târziu, când a văzut-o pe Păuna, aceasta i-a dat un nou *impetus*, până când un bulgar l-a întrerupt, oferindu-i un alt final decât acela pe care-l sconta:

— Dar, prieteni, mai întâi de toate să punem mâna pe arme.

Nu-şi dădea seama când şi cum nimerise acolo, nici cine îl introdusese în salonul liderului liberal. Dacă cineva i-ar fi spus: „Ai intrat într-o chestie mare, ai încăput pe mâna liberalilor!” sau „Să ştii că pe tine conservatorii contează foarte mult!”, Parva ar fi dat bir cu fugiţii, căutându-şi refugiul într-un colţ obscur, oriunde ar fi găsit o posibilitate de sustragere, de fapt liniştea meditaţiei.

Dar ceva l-a atras magnetic în salonul lui Rosetti, poate societatea internaţională, cu zgomotul ei spre care totuşi Parva jinduia, poate posibilitatea de a-şi expune „Proiectul” într-un cadru intelectual de vază, Rosetti fiind totuşi, orişice s-ar fi spus, un intelectual, chiar dacă „un eşuat în politică”. Deşi aici, în societatea intelectuală a lui Rosetti, Parva a trăit, ceea ce el însuşi avea să numească, pierderea sinelui.

Alunecarea de care se temea atâta s-a petrecut văzând-o pe Păuna. El nu întâlnise niciodată, i se părea, asemenea ochi iradiind inteligenţă şi absorbind inteligenţă, cu o sete a absorbirii, cu o intensitate a restituirii, greu de suportat

amândouă, încât sustragerea era cu neputinţă. Parva şi-a dat iute seama, în febra expozeului său de lingvistică, în care se lansase, că de fapt vorbeşte numai pentru ea, că prezenţa femeii îl face să găsească pe loc cele mai sclipitoare şi mai neaşteptate argumente, că febra lui intelectuală, contagioasă la culme pentru lumea din jur, nu-i altceva decât o febră erotică, provocată de Ea. După ce-a isprăvit expozeul, în aplauze, s-a îndreptat spre colţul acela. A găsit-o stând singură, cu evantaiul în mâna înmănuşată, pe care ea l-a şi închis, descoperindu-şi obrazul. Volanele rochiei, înflorind amplu în jurul fotoliului, se strângeau într-un vârtej de linii pe mijloc, un mijloc mic, aproape sugrumat, care făcea cu atât mai năvalnic tumultul pieptului, mişcat de seismul emoţiei, şi cu atât mai pur gâtul lung şi exclamativ. Obrazul, ochii, întreaga fiinţă a Păunei erau o exclamare.

— Dar tu eşti neagră! a bâiguit el.

Era enormă această propoziţie - în care se cuprindea şi un *tu* - spusă brutal unei femei, într-un salon de lume, o lume care observa atent o anume etichetă, inclusiv pe aceea a sentimentelor; măcar acel *tu* putea s-o sperie pe Păuna. Parva explodase în faţa ei ca un plebeu.

— Stai, linişteşte-te! i-a cerut doamna, ea însăşi tulburată, dar dominându-se, având puterea de a-l prinde pe tânăr de mână şi de a-l sili să se aşeze alături, pe un taburet, ca pe un copil.

Parva îi spusese o enormitate şi în alt sens: tenul Păunei avea într-adevăr o dogoare sudică, ochii ei intens negri şi părul de flacără neagră ascundeau o enigmă rasială, despre care lumea bună şuşotea discret, câte ceva, acel ceva care incită şi pe care Parva l-a proclamat cu inocenţă, violând un secret carnal.

— Dar e culmea, a continuat el, dilatând gafa şi preluând exclamarea în întreaga lui fiinţă, în dumneata recunosc India vedică cu tot mirajul ei sublim!... Vii de acolo?

Ea a pus în mişcare evantaiul, ca să-şi astâmpere dogoarea, deşi mai degrabă şi-o aţâţa, fiindcă obrajii i s-au împurpurat.

— De unde ştii cum sunt eu?

Păuna sărise brusc încă o treaptă, cu mult mai în adânc decât aceea pe care ei doi se aflau, ea sărise - punând întrebarea - într-un adânc ameţitor, şi surpriza i-a fâstâcit pe amândoi, amândoi fiind nişte civili foarte protocolar îmbrăcaţi, deşi se vedeau altfel. Ea ar fi trebuit să întrebe: „Ce ştii tu de unde vin eu!”, dar ea, fără să ştie, suprimase treapta intermediară, acceptându-l în ea „— De unde ştii cum sunt eu!” -, apoi mirându-se candid, mirându-se împreună cu el, împreună cuprinşi într-o dogoare care-i strivea pe amândoi. Amândurora, suprimând formulele introductive, nu le mai rămânea nimic de făcut, până şi acel minim plural ceremonios, pe care oricine îl observa atent, el ca filolog, mai ales, nu le mai rămânea nimic de făcut decât să accepte datul şi să se mire, cu întreaga lor bucurie.

Parva a privit-o mai mult ameţit decât lacom, bucuros s-o descopere - surprinzător de altfel şi de nealtfel - decât oricare altă femeie. Era altfel până şi desenul obrazului şi - o fineţe gitană, de rasă veche, dar cu linii marcate, uşor masculine, ceea ce-i punea în valoare, ca pe nişte mari podoabe, ochii negri, părul negru şi gâtul lung. Gura - mare, cu dinţi lungi şi mulţi - respira arşiţă, în întregu-i Păuna avea o măreţie destinsă de fiară mare, impozantă şi prin rectitudinea ţinutei, prin felul liniştit şi calm în care îşi aduna mâinile, în poală, pe evantai.

— Nu eşti urât, i-a spus. Şi mai târziu, desăvârşit calmă: Bucură-te. Te las să mă priveşti.

Parva devenise la rându-i calm, nu cu desăvârşire stăpân pe sine, dar calm, atât cât să se încredinţeze din nou că femeia era lângă el, zâmbindu-i de sus, involuntar, cu acea deschidere a gurii care o făcea provocatoare şi destinsă.

— Eşti dintr-o rasă aparte, i-a spus el, cu glas încă dogit

de febră. „Eşti - a gândit el - dintr-un neam real ca şi o salcie, dar care ar înflori, într-un vârf de creangă, o orhidee.” Şi tare: De unde vine totuşi neamul tău?

— Din Moldova, a spus ea râzând. Crezi că nu sunt o moldo-valahă?

— Nu poţi să fii reală! a îngăimat el.

— Atunci am să-ţi arăt hârtiile mele, i-a spus Păuna, iar sprâncenele ei au tresărit de plăcere, în timp ce mâna stângă a jupuit mănuşa mânei drepte, lăsându-i braţul descoperit până la cot.

Mâna ei eliberată a căutat mâna lui Parva, timid, cu un gest mic. Palma lui fierbinte i-a prins palma, întorcând-o cu faţa în sus, aducând-o la ochi ca pe un pergament viu.

— Ştii să citeşti în palmă?

— Nu, mă tulbură mirosul pielii.

Şi Parva a lăsat mâna Păunei, care a căzut moale pe manşonul fotoliului.

— Aiurăm, i-a spus ea. Mai bine ne-am opri. Nu-i cuminte ce se întâmplă cu noi. Şi împingându-l: Du-te în salon, lumea te aşteaptă. Pe mine mă găseşti tot aici. Vom pleca împreună.

El s-a întors în societatea domnilor, unde aţâţarea pe care o provocase expunerea lui devenise incendiu. Se discuta în nemţeşte, în franţuzeşte, în englezeşte, cu acea fervoare şi libertate de opinii pe care o cunoşteau bine bărbaţii timpului, fervoarea saloanelor politice europene în care se afirma liber orice. El nu spusese orice, aruncase nişte gânduri la care cugeta de mai multă vreme, gânduri din care nu lipseau şi nişte accente politice. Pentru aceste accente primise probabil aplauze. Parva avusese grijă să le gradeze, astfel încât să pară incendiare sau să fie incendiare: „respingerea bunei cuviinţe politice” - şi în genere a bunei ţinute, confundate întotdeauna cu ţinuta obedientă!, „respingerea supremaţiilor”, „respingerea fantoşelor de autoritate”, „respingere pe toate planurile,

până la impunerea unei situaţii noi, când vocile ascunse ale istoriei îşi vor recăpăta dreptul de voci, adică de argumente în armonia lumii.” Alocuţiunea lui Parva era viu comentată, mai ales accentele, pe care le subliniase şi gazda, acel domn cu ochi focoşi şi gesturi nervoase, domnul C. A. Rosetti.

Directorul *Românului* n-a ezitat să-l ia pe Parva de braţ şi să-l plimbe prin întregul salon. Gazda avea arta de a-i pune pe oaspeţi în valoare, de a-i face să strălucească, împingându-i în locurile unde discuţia stagna, unde lipseau accentele sau limpezirile utile, iar acesta era acum rolul lui Parva. Fără a-şi da seama, tânărul mergea în sensul ideilor lui C. A. Rosetti, sau poate mai curând gazda îmbrăţişase ideile lui Parva, oricum între cei doi părea să funcţioneze un acord tacit de idei, pe care omul politic dorea să-l generalizeze. Cineva, un croat, a adus în discuţie şi o broşură, un proiect pentru o nouă organizare a Europei de sud-est, broşură pe care Parva o cunoştea din trenul cu care călătorise spre ţară, tipăritura fusese distribuită şi în tren, dar ceea ce-l miră acum era faptul că tocmai el nu vorbise despre partea practică a proiectului său, deşi venise pentru asta. Să fi fost mai tare freamătul clipei care-i lega pe toţi decât obsesia unui proiect al unuia? Un alt domn, la aceeaşi reuniune, încercase să se facă ascultat, cu un proiect în chestiunea israelită, dar nici acesta nu reuşise nimic. Însemna oare că timpul îşi impune propriile proiecte, peste capul oamenilor?

În afara jurnaliştilor occidentali, în salonul lui C. A. Rosetti se afla o întreagă lume balcanică, o lume cu care liderul liberal întreţinea de multă vreme legături, cultivând-o şi lăsându-se cultivat de ea, stimulând-o în lupta cu imperiul opresor de la sud, prin sprijin moral şi prin publicaţiile lui romantice. Casa lui C. A. Rosetti arăta ca o casă de insurgenţi, o vădea biblioteca - plină de cărţi interzise în cele trei imperii, o vădeau maldărele de ziare clandestine,

în diverse limbi, răspândite prin toate odăile, afişele şi proclamaţiile radicale, lipite decorativ pe pereţi. Parva simţea că pe undeva sunt ascunse şi arme.

— Nu-i aşa că intri în acţiune? l-a întrebat Rosetti, fixându-l cu ochii lui focoşi, după ce-l urmărise pe Parva peste tot, ca o umbră. Nu-i aşa că intri în acţiune?

I-a pus întrebarea la modul fierbinte, cu gândul că-l va smulge răspunsul afirmativ, neîndoindu-se o clipă că exaltarea lui nu s-ar fi comunicat instantaneu tânărului.

— Dar, domnule Rosetti, a răspuns Parva mai mult perplex decât apărându-se, eu fac ştiinţă!

— Lasă, lasă! l-a liniştit Rosetti, strângându-i mâna între mâini, cu sinceritate şi efuziune. Mai vorbim noi despre asta.

Şi l-a abandonat pe Parva, îndreptându-se spre un alt grup, nu înainte de a-i mai spune:

— În generaţia noastră toţi am făcut şi ştiinţe, şi arte, dar şi politică. Şi cu indexul ferm: Nu-l uita pe Kogălniceanu!

Parva părea uimit, la asta nu se gândise. A respins prompt ideea:

— Dar domnul Kogălniceanu nu mai face de mult ştiinţă. Sau poate nu ştiu eu!...

A fost rândul lui C. A. Rosetti să facă ochii miraţi, pentru inocenţa lui Parva. A zăbovit încă o clipă, cât să i-o spună:

— Chiar crezi asta?! Şi uimit de-a binelea: Mai gândeşte-te. Există şi o ştiinţă istorică aplicativă!

Şi Rosetti s-a îndepărtat, închipuindu-şi că Parva va medita asupra acestei ultime sentinţe, pe care i-a atârnat-o de gât, ca pe un cerc.

Parva şi-a reamintit de broşura care îi fusese dată în tren. Era distribuită pasagerilor de un mecanic de locomotivă, probabil un sârb. Omul acela mânjit de funingine a fugit apoi la maşina de aburi şi trenul s-a pus în mişcare. C. A. Rosetti îi apărea acum, bizară coincidenţă, tot ca un ins mânjit de funingine şi tot ca un fanatic, un fanatic al

„istoriei aplicative”, un mecanic al istoriei, aflat în trenul zgomotos al evenimentelor, slujind acest tren, înteţindu-i înaintarea mereu mai accelerată. Însemna oare că unul dintre firele Europei viitoare trecea pe la Bucureşti, prin casa domnului Rosetti? Dar care fir, când firele se încurcau?

Ceva i s-a limpezit totuşi în minte lui Parva: „Evenimentele depăşesc oamenii, şi-a spus el. C. A. Rosetti e unul dintre agenţii sau fermenţii evenimentelor, prezente şi viitoare, dar el nu le decide, el e un simplu lucrător la cazanul de vapori, un fochist, nu un mecanic, de unde funinginea de pe chipul lui.” Ceea ce lui Parva i s-a părut umilitor pentru ideea, fie şi abstractă, de istorie. În concret, postura era stupidă. Parva detesta postura subalternă. „De vreme ce nu poţi să fii un Alexandru cel Mare, ce rost are să fii un simplu lăncier din falanga anonimă a timpului tău, şi-a spus el. În schimb, imperiul lui Haşdeu nu-l poate nimeni clinti.” Şi definitiv, cu un orgoliu pe care-l stimula apropierea de Păuna: „Voi ctitori un imperiu ştiinţific cu numele Lucreţiu Parva.”

Alături, la câţiva paşi, Păuna conversa cu cineva, desigur cu un bărbat. Parva ştia că o făcuse mult să aştepte, prelungind peste limită tensiunea în care se angajaseră amândoi. Acum o privea de la distanţă, din dreptul unei console pe care se afla o pendulă. O pendulă mică şi scumpă, care, la ore fixe, punea în mişcare trei perechi de păpuşi ce executau, într-un tempo graţios, figuri de menuet. Era o piesă din secolul precedent, când timpul îi încânta probabil pe oameni. „Timpul, a observat Parva, se putea măsura pe atunci în figuri de menuet. Azi ar părea paradoxal un ceasornic măsurând timpul în vârtejurile valsului. Ar fi prea puţin. Timpul s-a învrăjmăşit, e convulsiv, delirant şi incomprehensibil. Cine îl va pune în ordine?” Un prim accident, care răvăşise timpul lui Parva, era chiar ea, această femeie.

Şi Parva s-a îndreptat spre ea.

Spre deosebire de C. A. Rosetti, care se pierdea în generalitatea viitorului, Brătianu părea a fi sau chiar era un om al prezentului şi al practicii, un practic până la mărginire, până la punctul în care interlocutorul îşi putea închipui că primul-ministru e incapabil să vadă şi dincolo de clipă.

Interlocutorul era trimisul domnului Crémieux, pe care primul-ministru român l-a primit bine. O audienţă din care domnul Goldmann n-a ales însă mare lucru; Brătianu era presat de fel de fel de treburi - tot timpul în cabinet intrau şi ieşeau oameni -, treburi care se reduceau de fapt la una singură: războiul.

— Tot pentru război aţi venit? l-a întrebat Brătianu pe domnul Goldmann, în cele din urmă.

— Am venit pentru pace.

Acest răspuns l-a surprins pe primul-ministru care a surâs incredul.

— Ce vă miră? a continuat domnul Goldmann, la pace ne gândim nu numai noi, dar se gândesc de pe acum cei mari, purtătorii de coroane. Împăratul Austro-Ungariei şi împăratul Rusiei au discutat la Reichstadt despre pace, adică despre ceea ce vor obţine cele două împărăţii după război.

— Ştiu asta, a spus Brătianu. Şi mai ştiu, ca şi dumneavoastră, că lumea se va schimba. E totuşi greu de spus cum va fi lumea, după război, mai bună, mai rea. Eu văd ziua de azi, care arată rău.

— Şi pentru coreligionarii mei arată rău!

Domnul Goldmann a procedat totuşi cu delicateţe. N-a evocat incidentele de la Vaslui şi Dorohoi, nici n-a făcut caz de bombardamentul Calafat-Vidin. El a împins discuţia spre un timp mai puţin încărcat de convulsiuni, încercând să afle care va fi situaţia evreilor de la Dunărea de Jos în epoca de pace care ar fi urmat.

— Domnule Goldmann, a răspuns Brătianu, dar îmi cereţi

să ghicesc. Nu sunt nici ghicitor, nici profet. Eu nu ştiu ce se-ntâmplă până mâine la mine în ţară, dar mi-te după acest război. Ca mâine intră turcii, că ruşii au şi intrat... Dacă vreţi, putem discuta cât poftiţi despre ziua de azi.

— Ziua de azi arată rău, cum am mai spus-o. Şi mă întreb de ce, când trăim într-o lume civilizată, o lume a drepturilor. Revoluţia Franceză, pe care dumneavoastră românii o admiraţi atâta, a legiuit, după cum ştiţi, emanciparea evreilor. De ce oare acest exemplu nu e urmat şi în ţara dumneavoastră?

— Domnul meu, dar în primul rând noi n-am avut o Revoluţie Franceză. Apoi să ştiţi, la 1789, situaţia evreilor din Ţările Române era alta decât în Apus. Nu se punea la noi problema abolirii unor restricţii privindu-i pe evrei, când asemenea restricţii nu existau. Până la Regulamentul Organic din 1831, o legiuire impusă din afară, peste capul Ţărilor Române, în legislaţiile noastre vechi n-au existat prevederi antisemite. Dar a venit Revoluţia noastră de la 1848....

— În sfârşit, ne apropiem de zilele noastre!

— Da, a întărit Brătianu, ne apropiem şi cu folos. La 1848, atât moldovenii cât şi muntenii, la Iaşi şi la Islaz, am cerut prin proclamaţii, printre alte drepturi, şi emanciparea evreilor. Ba am făcut ceva mai mult, am ars atunci şi Regulamentul Organic. Domnul Crémieux, care era pe atunci ministru în guvernul revoluţionar al lui Lamartine, o ştie.

— Şi ce a urmat după un gest atât de frumos? a întrebat domnul Goldmann.

— Păi au urmat, a răspuns Brătianu, atâtea lucruri care erau grabnic de făcut: Unirea Ţărilor Române, împroprietărirea ţăranilor. Şi cu tristeţe: O chestiune care nici azi nu-i pe deplin rezolvată.

— Cum nu e rezolvată nici chestiunea evreiască!

— Dar care se va rezolva cu timpul, a spus liniştitor

Brătianu.

— În cât timp? a întrebat trimisul domnului Crémieux.

Primul-ministru a tresărit şi s-a încruntat. Vroia probabil să descifreze dacă întrebarea nu era cumva o somaţie. Domnul Goldmann şi-a dat seama, a zâmbit şi, ca să destindă atmosfera, a spus o glumă ovreiască, auzită la Bucureşti. Un ovrei necăjit, vrând să obţină ceva de la Atotputernicul, îl ia pe departe: „— Doamne, cât e pentru tine un milion de ani?" „— O clipă!" a răspuns Creatorul. „— Dar un milion de franci?" Creatorul a răspuns fără să ezite: „— Un firfiric!" Brătianu a tresărit, fiindcă chiar el era poreclit de adversari Firfiricul. Domnul Goldmann a continuat, jucând ambele roluri din anecdotă. „— Atunci dă-mi şi mie un firfiric!" a cerut ovreiul. „— Aşteaptă o clipă!" a răspuns Dumnezeu. După care domnul Goldmann l-a întrebat pe Brătianu.

— Câte clipe să mai aşteptăm?

— După cum se vede, şi firfiricul atârnă greu! a observat primul-ministru râzând.

Au râs amândoi. Trecând apoi la planul serios al discuţiei, Brătianu i-a spus domnului Goldmann că întreaga chestiune israelită din România e de dată recentă. Înainte vreme nu se făcea distincţia decât între băştinaşi şi ultimii sosiţi. Evreii autohtoni aveau acces la toate drepturile, ca şi băştinaşii.

— Minus dreptul de a cumpăra pământ! a observat domnul Goldmann.

— Da, a recunoscut Brătianu. Cu pământul e o problemă. Ţara fiind mică şi cu o populaţie puţin numeroasă, pământenii şi-au apărat pământul cum au putut. Inclusiv prin legislaţie. Ei n-au dat drept de a cumpăra pământ aici nici turcilor, deşi aceştia au încercat să-şi impună dreptul prin forţa armelor. Noi le-am plătit tribut, dar nu le-am dat dreptul să cumpere pământ aici.

— N-aţi dat acest drept necreştinilor. Dar s-a dat celora

de aceeaşi confesiune!

— Când s-a dat, s-a greşit. Pământul nostru care a încăput pe mâna mânăstirilor închinate Athosului sau Locurilor Sfinte n-a mai fost al ţării, nici ca bun nemişcător, nici ca venit. Aceasta l-a silit pe Vodă Cuza, în 1864, să secularizeze averile mânăstireşti, fiindcă aceste mânăstiri străine erau un stat în stat. Patriarhul grecesc de la Constantinopole a urlat, ne-a denunţat opiniei publice internaţionale, ne-a acuzat de naţionalism. Noi am oferit despăgubiri, marile puteri ne-au sprijinit. Nu toate, desigur. Nu ne-au sprijinit puterile cărora le-am tăiat, prin acest act, o pârghie de control asupra statului român.

Domnul Goldmann, care a ascultat cu răbdare expozeul, a simţit nevoia să pună punctul pe i:

— Deci nu le daţi evreilor dreptul de a cumpăra pământ!

Brătianu a răspuns într-un chip neaşteptat:

— Dar nici prinţul domnitor n-are pământ în România. Pe străini întâi îi naturalizăm, apoi le dăm drepturi. Cu prinţul s-a-ntâmplat la fel.

— Până şi cu prinţul domnitor s-a întâmplat la fel?

— De ce vă miraţi?

— Cum să nu mă mir! Pământul e un bun ca orişicare altul. Se cumpără, se vinde.

— Pământul nu-i un bun ca orişicare altul. Pentru un stat e un bun sacru, care nu se cumpără şi nici nu se vinde. Chiar dumneavoastră, evreii, aţi cumpărat acum câţiva ani de la guvernul turc pământ în Ţara Sfântă. Otomanii au vândut fiindcă nu era pământul lor, cum au făcut şi-n alte părţi. Dumneavoastră aţi cumpărat ceea ce vă aparţinea de drept. Şi veţi cumpăra mai departe. De ce? Nu ca să-mi vindeţi mie pământul sau altuia, ci ca să vă aparţină în veci... Dar ce să vă mai fac teorie! În fond, pământul ar trebui să aparţină acelora care îl ară şi seamănă. Nu se poate, din păcate. Se opune egoismul proprietarilor de pământ.

— Care nu-i admit pe străini decât în situaţia umilitoare de administratori, de arendaşi, de vechili. Şi de aici conflictele!

— Conflictele n-au la noi cauze de confesiune religioasă sau naţie. Arendaşii sunt oameni întreprinzători, mai capabili decât boierii. Eu unul nu-i consider o plagă. Noi avem mulţi arendaşi români, desigur şi greci, armeni, bulgari, evrei….

— Asupra cărora se revarsă ura ţăranilor, care îi văd ca străini. Deci Străinul!

— Cum puteţi spune asta, când şeful statului român e un străin! Chiar eu l-am adus în ţară şi l-am aşezat pe tron.

A urmat o pauză, foarte necesară, în care Brătianu l-a lăsat pe interlocutor să mediteze. Apoi, zâmbindu-i cu tristeţe:

— Domnule Goldmann, cel mai străin om din ţara aceasta e ţăranul român. El e băştinaş, dar n-are pământ. El are drepturi cetăţeneşti, dar nu votează, votul e censitar. El are drept la învăţătură, dar nu merge la şcoli. Avem puţine şcoli, iar copiii ţăranilor sunt flămânzi şi dezbrăcaţi.

— Daţi-ne măcar acces la votul censitar!

— Nu pot, oricât aş vrea, nu vă gândiţi? Dorohoiul, care vă stă atâta la inimă, ar trimite în parlament, pe lângă moşieri şi câţiva deputaţi evrei, fiindcă ei au acolo în oraş paralele. Dar de ce să-i năpăstuiesc pe români, când judeţul Dorohoi e majoritar ţărănesc!

— Atunci împroprietăriţi ţăranii. Sau, dacă nu se poate, introduceţi votul universal.

— Nici asta nu se poate deocamdată. Ar urla toată boierimea. O asemenea ispravă se poate face fie printr-o constituantă, fie printr-o lovitură de stat. Noi avem oameni meşteri în lovituri de stat, dar nu acum. Şi, lipindu-şi palmele a rugă: Aşteptaţi, vă rog mult.

Domnul Goldmann avusese priceperea de a-l pune pe primul-ministru în dilemă, reuşise, isprăvind acum prin a fi

şi el în dilemă. Nu numai legi şi tradiţii se opuneau rezolvării problemei evreieşti, dar şi - a observat el - o mentalitate. A vrut să spună pe nume acestei mentalităţi şi n-a ezitat:

— Antisemitism!

— Antisemitism, la noi?! Şi Brătianu a râs. Domnule Goldmann, antisemitismul a pătruns la noi odată cu protectoratul străin, care ne-a adus pe cap şi cenzura, şi Regulamentul Organic. Antisemitismul e un articol de import.

— Atunci sistaţi importul!

— Păi l-am şi sistat, deşi valurile recente de imigranţi, din Rusia şi Galiţia, reactualizează problema, dând loc la unele ieşiri intolerante. Şi zâmbind iar: V-aş acorda însă o confidenţă: la noi, cel mai greu se suportă între ei băştinaşii. Luptele între partidele politice sunt de la o vreme cumplite, procesele pentru pământ sunt nemiloase, trec din generaţie în generaţie. Tocmai de asta românii au şi adus un prinţ străin, ca să le fie arbitru.

— Să doresc ca fiecare evreu să aibă situaţia prinţului Carol?

— Prinţul Carol n-are o situaţie de invidiat.

O nouă pauză, lungă, în care interlocutorii au sorbit din cafele. Brătianu părea destins şi sigur pe ceea ce spune. El a continuat:

— Ceea ce se numeşte antisemitism n-are la noi o bază socială cât de cât demnă de atenţie. Aristocraţia, oricât ar fi de reacţionară, îl refuză din snobism. Nu e şic să fii exclusivist, în orice problemă, când tu, boier moldo-valah, îi citeşti pe Montaigne, pe Pascal, pe Descartes, pe Voltaire, pe enciclopedişti. Mai recent şi pe Victor Hugo. Cât antisemitism se cuprinde în aceşti autori atâta se află şi la Bucureşti. În ceea ce priveşte naţia cea mare, apoi aceasta crede că tot ce-i pe lume fiinţă vie îşi are îndreptăţirea.

— Dar există totuşi şi-un spirit anti...

— Domnul meu, particula anti nu place la noi. Poporul ăsta n-are duşmănii, ci numai interese. Azi ne luptăm cu turcii, mâine vom fi prieteni cu ei. De mâine nu le mai purtăm bănat pentru răul de azi, de ieri, de alaltăieri, de sute de ani.

— Să fie chiar aşa? Dar iată, la Bucureşti au apărut în cursul anilor articole şi chiar broşuri antisemite!

— Au apărut fiindcă n-avem cenzură. Dar românii au răspuns acestor atacuri joase prin condeie de seamă. N-a procedat oare aşa chiar prietenul nostru C. A. Rosetti?

— Desigur, a confirmat domnul Goldmann. Apreciem cum se cuvine acest gest. Dar oare domnul Haşdeu nu e şi el un condei de seamă?

Brătianu părea derutat:

— Domnul Haşdeu? a întrebat şi el. Apoi deschizând braţele: Domnul Haşdeu e un copac extravagant care are şi frunze şi flori, şi poame, dar şi multe crengi uscate.

Domnul Goldmann a apreciat caracterizarea privind crengile uscate şi a întărit-o prin trei broşuri, semnate de Haşdeu, toate cu un conţinut scandalos: „*Trei ovrei*”, „*Industria naţională, industria streină şi industria ovreiască*” şi „*Talmudul - ca profesiune de credinţă a poporului israelit*”. Brătianu a făcut un semn de depreciere, cunoştea probabil broşurile, apoi a spus:

— După câte ştiu eu, domnul Haşdeu a mai scris încă o broşură cu titlul „*Istoria toleranţei religioase la români*”. Pe asta observ că n-o aveţi. Textul ei a fost publicat mai întâi în „*Românul*” amicului nostru C. A. Rosetti. Ca să vedeţi ce inconstant personaj e acest domn Haşdeu!

— Puteţi să-mi spuneţi când e sincer?

— De unde să ştiu? Tot ce ştiu e că domnul Haşdeu a avut o bunică evreică şi că şi-a făcut studiile nu în Apus, ci la Harkov, în Rusia.

Ultimele amănunte l-au făcut pe oaspete să clocotească de indignare. El a strâns broşurile, le-a pus într-o servietă, a

spus;

— Dacă lucrurile stau aşa, despre domnul Haşdeu nu se va mai auzi nimic, nici aici, nici în lume. Toată lumea îl va ignora sau nega pe domnul Haşdeu. Vă asigur.

Brătianu a dat din umeri cu indiferenţă, după care a spus:

— Mie unuia mi-aţi face un mare serviciu. Domnul Haşdeu le stă tuturora ca un ghimpe-n ochi. Conservatorii nu-l suportă, fiindcă le dă lecţii de nobleţe. Liberalii nici atâta, fiindcă urlă împotriva ciocoilor, deşi el afişează maniere plebeiene, chiar la modul grosier. Prinţul nici nu vrea să audă de domnul Haşdeu, care e antidinastic, iar poporul, pe care acest savant îl preţuieşte la superlativ, nu ştie nimic despre domnul Haşdeu, poporul nostru fiind în corpore analfabet. Nimic mai simplu decât să ni-l luaţi de pe cap. Aveţi multe să vă spuneţi împreună. Eu nu sunt specializat în chestiunile evreieşti.

Atmosfera se încălzise şi părea favorabilă, graţie acestui subiect asupra căruia partenerii erau în consens. Dar domnul Goldmann era prudent. Toţi politicienii din ţările Europei de răsărit şi sud-est se apărau într-un mod asemănător, aruncând vina când pe trecut, când pe câte un personaj incomod. De ce-ar fi făcut altfel Brătianu? Ca să se încredinţeze că e aşa, că pe omul politic din faţă nu-l interesa decât problema naţiei lui, exclusiv aceasta, domnul Goldmann i-a povestit că la întâlnirea cu C. A. Rosetti, acesta ridicase, printre altele, şi chestiunea aromânilor din Imperiul Otoman. Brătianu a ascultat această relatare cu satisfacţie şi a adăugat:

— Domnul Rosetti v-a vorbit de situaţia aromânilor, eu v-aş putea întreţine ceasuri întregi despre situaţia românilor din Imperiul Austro-Ungar. E ştiut de toată lumea că e foarte rea.

— Şi atunci, domnul meu, într-o lumea atât de rea, cum să facem să fie bine pentru toţi? a întrebat domnul Goldmann.

— Da, a consimţit Brătianu, va trebui făcut ceva pentru toţi.

Şi discuţia s-a poticnit în acest punct. Sub toţi, fiecare înţelegea altceva, fiecare ignorându-l pe celălalt şi de aici tristeţea. Tristeţea o resimţea fiecare în felul lui. Brătianu ştia că domnul Goldmann nu vibra la problema aromânilor sud-dunăreni, invocase această problemă ca să facă plăcere gazdei, aşa cum domnul Goldmann ştia că Brătianu nu vibra la problema recuperării Palestinei, invocase chestiunea doar ca să facă o plăcere oaspetelui. Dar dacă fiecare rămânea cu ale sale, cum se putea urni din loc chestiunea tuturor? Ar mai fi fost de pus o întrebare şi fiecare ar fi putut s-o adreseze celuilalt: „— Ce înţelegeţi prin toţi?” Sau „— În toţi intrăm noi toţi?” Sau „— Cu cine să începem mai întâi? Cu evreii, cu ţăranii, cu micile populaţii sud-dunărene, cu românii de peste munţi?” Stând în faţă numai cu cele ale sale, nici unul nu-l vedea de fapt pe celălalt.

Domnul Goldmann a înţeles totuşi că Brătianu nu răspundea semnalmentelor clasice ale antisemitului. Acesta, antisemitul clasic, e un om care-şi explică fals răul din lume prin evrei. Începând prin a fi un antisemit, el isprăveşte prin a fi anti orice. E un bolnav. Brătianu era perfect sănătos până acolo încât îi ignora pe evrei. Pentru el, în clipa dată, obsedanţi erau turcii şi ruşii. Dar mai târziu? Despre mai târziu nu se putea discuta, Brătianu refuzase discuţia. Mai rămânea de discutat, în concret, nu în general, nu dincolo de margini, măcar situaţia comerţului evreiesc în România. Momentul era potrivit. Între timp, în cabinet intrase un secretar, care l-a reţinut pe primul-ministru cu nişte hârtii bancare. Brătianu era şi ministru al finanţelor, iar România, era ştiut, se zbătea în mari dificultăţi, avea exorbitante datorii externe, purta acum tratative cu Rusia pentru un împrumut în aur. Dar şi Rusia avea dificultăţi. Cel mai înţelept lucru pentru domnul

Brătianu era să-şi îndrepte privirile spre izvoarele de credit din Occident, adică să-şi ridice ochii spre domnul Goldmann. În cel puţin câteva proiecte româneşti - proiectul poştelor şi telegrafului, proiectul drumurilor de fier - aportul capitalului internaţional evreiesc era însemnat. Era însemnat şi aportul capitalului evreiesc intern, ca în orice ţară din lume. A da drepturi evreilor să-şi exercite comerţul şi să întemeieze instituţii de credit, însemna a sprijini economia ţării, a o face să prospere, într-un timp când românii păreau a se dezinteresa de finanţe şi comerţ. Brătianu era un om practic, chiar şi un finanţist. Înţelegea el oare că măcar în materie de comerţ şi bănci trebuie să se sprijine pe evrei? Domnul Goldmann a formulat această întrebare.

— Dar evreii, a ripostat Brătianu, ne pot părăsi.

— O, da! a strigat domnul Goldmann, dar numai când se dezlănţuie persecuţiuni. Când evreii din Spania şi din Republicile Italiene au fost persecutaţi, ei au fost siliţi să părăsească Mediterana şi să se mute la Marea Nordului. Au înflorit atunci Olanda şi Anglia. O ştiţi!

— Aşa cum ştiu, la fel de bine, că trebuie să-i învăţ şi pe ai mei să facă industrie şi comerţ. Mă preocupă, trebuie să recunosc, şi problema unei industrii româneşti.

— Ăsta e curat naţionalism, a strigat interlocutorul. V-o spun acum şi eu. Dacă în chestiunea pământului v-am putut înţelege, în chestiunea comerţului refuz să vă înţeleg.

— Ce nu e de înţeles? Dar vreau să-i oblig şi pe români să facă comerţ! Vreau să dezvolt o burghezie românească în care să intraţi şi dumneavoastră şi cine-o mai pofti. Dar vreau să am comerţul în mână.

— Este curat naţionalism!

— Bine că n-aţi spus antisemitism. E o nuanţă, nu?

— O nuanţă numai! a precizat interlocutorul. Cât priveşte antisemitismul, Alianţa va lupta să-l transforme într-un delict de onoare, la scară universală. Trebuie să apărăm

acest neam oropsit. Trebuie să facem să dispară prăpastia dintre oameni şi oameni. A-l urî pe aproapele tău pentru vina de a fi altfel decât tine e o crimă. Aceasta e problema noastră.

Patetica dezlănţuire a oaspetelui a părut că-l impresionează pe primul-ministru, care a tăcut. Într-un târziu a spus:

— Vă înţeleg şi suferinţa, şi pasiunea. Dea Dumnezeu să reuşiţi. V-o doresc. Am aflat cu bucurie că domnul Crémieux a reuşit să întemeieze o primă şcoală agricolă evreiască în Ţara Sfântă. O veţi cuceri până la urmă în întregime. Veţi avea o ţară.

— Dar de ce ni se refuză ţară după ţară, când am slujit şi slujim aceste ţări ca cetăţeni loiali! Nu e ţară la ridicarea căreia să nu fi pus umărul. Chiar dumneavoastră, domnule Brătianu, aţi reuşit să internaţionalizaţi chestiunea română şi cu concursul nostru. Când la Londra, Viena şi Paris s-a vorbit despre chestiunea ţărilor dunărene, fiţi convins că şi noi am fost prezenţi. Aceasta s-a-ntâmplat şi la 1848, şi la Unire. Domnul Rosetti vă poate da amănunte.

— Ştiu mai mult decât amănunte, n-am uitat nimic.

— S-ar putea totuşi să fi uitat. Un evreu, Daniel Rosenthal, a pictat, la ’48, pânza alegorică numită „România”.

— Rosenthal a fost un erou al nostru, ca şi eroii pompieri din Dealul Spirii. Cum l-aş uita? El a pictat-o şi pe Steluţa lui Alecsandri.

— Atunci?

— Să treacă mai întâi pacostea războiului. Orice pripire în problema aceasta poate duce la convulsiuni. Să vină pacea.

— Orice întârziere poate duce la convulsiuni, a avertizat domnul Goldmann. Mai ales la pace. Pace nu poate face nimeni de unul singur. Şi ferm: Cum credeţi că puteţi face pacea fără noi?

Se ajunsese şi aici, un punct pe care domnul Goldmann

vroia să-l evite, dar nu mai avea încotro. Cei doi domni au tăcut din nou.

Lui Brătianu i se promitea ceva asemănător retragerii de la Calafat, dar cu imprevizibile efecte, greu de evaluat în clipă. El şi-a scărpinat barba, încercând să vadă dincolo de clipă, deşi era vizibil că nu reuşea. Domnul Goldmann a încercat să-l ajute.

— Cel mai simplu ar fi ca chiar acum, în zilele următoare, să proclamaţi drepturi politice pentru evrei.

— Acum, a strigat Brătianu, în plin război? Nu putem rezolva în plin război nici problema pământului. Închipuiţi-vă ce s-ar întâmpla!

— Tot la vreme de război e bine să rezolvaţi şi problema pământului. Şi în genere problema tuturor drepturilor. Aşa s-a făcut şi-n Revoluţia Franceză şi la 1848. Proclamaţi-le pe toate deodată.

— Uşor de spus, dar greu de făcut. Şi încurcat: Cu drepturile politice chestiunea e foarte complicată. E uşor să le proclami, ca apoi să nu le asiguri.

— Proclamaţi-le, că după asta le asigurăm noi!

— Să le asigurăm mai întâi şi apoi să le proclamăm.

Deci o amânare, dacă nu un refuz. Mai rămânea de pus o întrebare, pe care domnul Goldmann o pregătise:

— Şi cu independenţa României cum veţi proceda? Întâi o asiguraţi sau întâi o proclamaţi?

Brătianu a sărit în picioare, vedea că a fost surprins într-un gând încă nedezvăluit:

— De unde ştiţi că vrem s-o proclamăm?

Domnul Goldmann n-a avut când răspunde, în cabinet au intrat alţi oameni, primul ministru nu s-a mai apărat de ei, s-a discutat despre tunuri, paturi de spital, bucătării de campanie, cai, caiele, pâine, spirt sanitar, feşe, vin de împărtăşanie, iar Brătianu părea copleşit. Îţi făcea şi milă acest om mic - Firfiricul! - care nu mai prididea să semneze, să refuze, să dea dispoziţii. Părea cu totul la dispoziţia

evenimentelor care tindeau să-l strivească. După ce i-a concediat pe intruşi, Brătianu s-a întors spre domnul Goldmann cu scuze:

— Vedeţi câte am pe cap? a întrebat el, vrând să spună că nimic altceva nu mai putea încăpea în preocupările lui. Şi uimindu-se singur: Auzi colo, vin de împărtăşanie. Ca şi cum războiul nu se poate face şi fără asta! Apoi explicând: Mi se cer zilnic cantităţi, uriaşe cantităţi. Ruşii aruncă în război cantităţi fantastice de materie vie şi moartă. Otomanii la fel. Eu trebuie să fac la fel. La Chişinău, marele duce mi-a spus: Ce cantităţi pune la bătaie România? România va pune la bătaie tot, i-am răspuns, îmi muşc mâinile că nu pot pune pe picior de război un milion de soldaţi.

— Atât de mulţi? s-a mirat domnul Goldmann.

— Atât de mulţi! Războaiele de azi nu mai înseamnă nimic altceva decât o confruntare a cantităţilor.

— Dar calităţile? Domnul Goldmann şi-a spus gândul până la capăt: Războaiele sunt în genere o cumplită crimă. Măcar o singură calitate n-ar trebui omul să uite, într-un asemenea haos al cantităţilor: calitatea de a fi om.

Şi cei doi oameni s-au despărţit, urmând să se revadă - probabil - după război.

IX

Pe Dunărea mare, începând de la Brăila, bubuiau acum şi tunurile ruse. Masiva ocupare a ţărmului de către trupele imperiale a scutit de griji armata şi artileria română care s-au putut regrupa în sectorul superior al fluviului, concentrându-şi apărarea acolo. Duelurile de artilerie s-au înteţit, cu putere sporită, cu risipă de muniţii şi cu un efect liniştitor asupra trupelor beligerante de pe amândouă malurile. Îşi încercau puterea doar gurile de foc, dar puterea de foc părea înspăimântătoare, tunarii aveau şepci cu clape la urechi, împotriva tunetului, şi şorţuri de piele la brâu, împotriva scânteilor care ţâşneau din ţevi înapoi. Pentru mulţimile nerăbdătoare de pedestraşi şi călăreţi şi pentru populaţia civilă speriată, bubuiturile însemnau o făgăduinţă, ca vara tunetele care vestesc o rupere de nouri. Se presimţea grindină, cu prăpăd de piatră din cer şi cu şuvoaie fierbinţi şi roşii.

Până atunci nu mai era mult. Dar tot până atunci otomanii nu stăteau pe loc, loveau şi cu sabia, nu în mari înfruntări, ci în ciocniri de noapte în care se angajau bandele cercheze trimise peste fluviu. Călăreţii cerchezi erau auxiliarii otomanilor. Ei nu acţionau decât în apropierea bazelor otomane, sub ocrotirea trupelor regulate cu steag verde, în legătură cu acestea. Cavaleria cercheză provocase ravagii în satele bulgare răsculate, dar ştiau de frica ei şi românii, ţăranii dunăreni neînarmaţi, care ades se trezeau loviţi cu jaf şi foc, la ceas de noapte. Împotriva cerchezilor apărarea era grea. Aceşti caucazieni trecuţi la

islamism, care-şi făcuseră cuiburi în Dobrogea, unde întemeiaseră sate, erau - ca şi fraţii lor de sânge de sub Kazbec - războinici iuţi, vicleni şi cruzi. Ei atacau prin surprindere atât formaţiile militare răzleţe, cât şi aşezările prost apărate, apoi dispăreau fără urmă. Otomanii îi foloseau şi în misiuni de represalii, şi ca paznici la mai toate frontierele. Cu ei avuseseră de furcă, în Egipt, până şi soldaţii lui Napoleon, care şi-au lepădat oasele, sub sabia cercheză, în nisipurile fierbinţi de la Piramide.

La Dunăre, în primăvara lui ’77, incursiunile cercheze au început prin martie, s-au înteţit prin aprilie, au devenit îngrijorătoare spre sfârşitul lunii, după intrarea României în război, când „lupii negri” traversau fluviul cu şi mai mare îndrăzneală. Nu se putea pune strajă om de om la frontiera pe apă, cerchezii ar fi dibuit oricum spărturile, ei se mişcau liber ca păsările de pradă sau ca lupii, cum li se şi spunea, lovind când şi unde nu te aşteptai: aci în balta Călăraşilor, aci la Brăila, aci la Ismail, aci la Giurgiu, sau hăt departe pe braţul nordic al fluviului până spre Vîlcov. Sosirea trupelor ruse şi desfăşurarea lor pe ţărmul stâng au stăvilit provizoriu incursiunile cercheze, care s-au reluat însă cu şi mai mult curaj. Otomanii erau interesaţi ca aceste hărţuieli să continue şi să se înteţească. Acum cu cerchezii aveau de furcă şi ruşii, care nu s-au speriat, le-au dat riposte prin sabia cazacă.

Veniseră la Dunăre cazaci de Don, de Nipru, de Cuban, numai călărime vrednică şi iute. Cazacii erau la rându-le nişte buni auxiliari, care ştiau să se bată. Ei mânuiau bine şi carabina şi sabia, şi cunoşteau atacul prin surprindere. Ciocnirile dintre cazaci şi cerchezi au fost numeroase, dure, dar cu puţin folos. Cazacii nu puteau trece Dunărea, în urmărirea cerchezilor - nu se dăduse acest ordin -, pe de altă parte ei primeau lupta - de noapte - pe un pământ necunoscut, unde se mişcau anevoie. Se înfruntau şi tipuri diferite de luptători, buni călăreţi şi unii şi alţii, dar unii

nişte războinici ai stepei, ceilalţi nişte războinici de munte, mai îndrăzneţi şi mai ageri. Guerilla din bălţile dunărene n-a dat până la urmă nici un rezultat, jafurile şi incendiile au continuat, acum şi în paguba trupelor ruse, regulate.

Cunoscând din vreme această situaţie, încă de când se afla la Chişinău, marele duce Nicolae a cerut marelui duce Mihail, fratele său de pe frontul din Caucaz, să trimită grabnic la Dunăre câteva sotnii de georgieni din gubernia Tiflis. Era păcat ca în asemenea răfuieli laterale, cu nişte grupuri mici, să fie jertfiţi cazacii, care erau buni la câmp deschis. Chiar şi în războiul pentru cucerirea Caucazului de către trupele ruse se dovedise că în lupta împotriva grupurilor mici sunt mai eficiente grupurile mici. Ca treaba de la Dunăre să se isprăvească repede, fără plictiseli pentru trupele regulate, era mai bine să se bată muntenii între ei, fraţi cu fraţi. Guerilla se putea înlocui cu o vendetta. S-ar fi încrucişat şi acelaşi tip de sabie. Cerchezii erau nişte maeştri tăietori de capete, o artă care venea probabil din Asia persană şi arabă. Dar stăpâneau această artă şi fraţii lor de sânge, georgienii creştini. Sângele clocotea şi în unii şi-n alţii la fel.

În Caucaz, la Tbilisi (Tiflis) chemarea de la Dunăre a avut un ecou prompt. A sărit pe cai, la primul semn, sotnia georgiană a colonelului Aţhaşvili. În 30 martie, călăreţii în negru, pregătiţi de luptă, ieşeau pe poarta Darialului. Ei s-au angajat într-un fantastic galop spre Europa de sud-est, luându-şi ca primă ţintă Dunărea română.

Prinţul era aţâţat de toate aceste veşti, pe care acum le primea la Cotroceni. La palatul din centru venea doar pentru momentele ceremoniale, pentru şedinţele de consiliu de miniştri, pe care le prezida, pentru primirea diplomaţilor, pentru micul schimb de replici cotidiene cu prinţesa; chestiunile ce pretindeau deliberarea intimă le

rezolva de la un timp la Cotroceni, unde putea lucra absolut singur.

Aici prinţul şi-a putut organiza o reşedinţă de tranziţie între palatul princiar şi bivuacul de front. Conacul de la Cotroceni, tot o casă princiară valahă, dispunea de un vast parc cu arbori mari - stejari, fagi, arţari - aflat într-o neorânduială de codru. Lipseau aleile, trasate cu rigla, boschetele savant distribuite, pavilioanele, bazinele de apă. Parcul şi casa erau aşezate în prelungirea unui nesfârşit codru, Codrul Vlăsiei, defrişat cândva, din care mai rămăsese o rarişte cu copaci bătrâni. Oraşul, cu tumultul său, nu se simţea până aici, deşi conacul se afla în prelungirea zonei urbane. Aici, la Cotroceni, modificările introduse de prinţ au fost foarte puţine. I-a convenit într-un anume fel rusticitatea. A impus doar un spor de curăţenie la grajduri, mai multă ordine la remize, plus - pentru liniştea lui - un zel militar, de cazarmă, la cazarma din preajmă, unde sălăşluia un corp de pază. Întorcând spatele agitaţiei de la palat, prinţul s-a mutat aici, unde-i primea doar pe maiorul Văcărescu şi pe Kalinderu.

Maiorul Văcărescu venea aici de câteva ori pe zi; aducea mesajele şi situaţiile militare, primea dispoziţii privind mişcarea curţii din centru, punea un filtru între lume şi prinţ. Prin acest filtru răzbăteau însă şi sugestii sau dorinţi externe. Văcărescu era în legătură cu oamenii având aceleaşi răspunderi la celelalte curţi. Prin el s-a sondat dacă prinţul n-ar fi dispus să întreprindă o vizită la ţar, la Chişinău. Tot prin el s-a primit răspunsul că prinţul nu s-ar afla într-o dispoziţie bună, ca sănătate. Prin Kogălniceanu aceeaşi întrebare a primit, oficial, un răspuns mai neted: prinţul nu poate părăsi Capitala. Prin Brătianu, când acesta s-a aflat la Chişinău, răspunsul a fost şi mai decis: „— Dar cum se poate, ce-ar zice lumea dacă prinţul l-ar saluta pe ţar, după actul din 12 aprilie, de la Iaşi!”

Totuşi nimeni nu-l întrebase nimic pe prinţ, iar tăcerea

aceasta îl stânjenea. Oare toţi îşi jucau interesele pe lângă el şi peste capul lui? Dincolo de relaţiile dintre cele două state, care ţineau de competenţa guvernelor, mai erau şi relaţiile dintre cele două curţi, nişte relaţii de familie, care se cuveneau a fi oricum cultivate. Prinţul avea acest cult al familiei, nu ca sentiment, ci ca formă de respect al ierarhiilor din lume, ierarhii în care el însuşi se includea. Cu împăratul Wilhelm al Germaniei şi cu ţarul Alexandru al II-lea al Rusiei prinţul nu putea cultiva decât relaţii bune, nişte relaţii care nu trebuiau să influenţeze decât în bine politica celor două mari state faţă de ţara peste care el domnea. La fel stăteau lucrurile şi în ceea ce priveşte relaţiile curţii de la Bucureşti cu celelalte curţi princiare, regale şi imperiale. Regina Victoria a Marii Britanii, mătuşa prinţului, îi trimisese un mesaj de simpatie la urcarea pe tronul ţării de la Dunărea de Jos, chiar dacă guvernul şi parlamentul britanic n-au privit cu ochi buni evenimentul. În 1871, când Germania a înfrânt Franţa, când Wilhelm, unchiul prinţului, a fost proclamat împărat, când împăratul Napoleon al III-lea a căzut prizonier, prinţul a trimis un cald mesaj de felicitare către noul împărat şi o duioasă scrisoare de consolare către împăratul învins. Cele două texte nu erau incompatibile, cei doi destinatari îi erau rude apropiate şi fiecare a apreciat cum se cuvine delicatul gest de la Bucureşti. În scrisorile către învingător şi învins, prinţul anunţa chiar şi un eveniment fericit pentru el: naşterea unei fetiţe, domniţa Maria, singurul lui copil, care între timp şi murise. Cum ar fi putut prinţul proceda altfel în raporturile sale cu ţarul!

Prinţul era dator să trimită ţarului un mesaj de felicitare de ziua naşterii, la 17 aprilie, şi a făcut-o peste incidentele diplomatice, fără a mai întreba guvernul. Între timp, în Caucaz, se dezlănţuise o răscoală a cecenilor islamici, provocată de otomani. Prinţul ar fi trebuit să trimită suveranului rus o scrisoare de consolare, cum era uzul. Dar

nici Rusia n-a stat cu braţele încrucişate. Imediat în Imperiul Otoman, dincolo de frontiera caucaziană, s-au dezlănţuit răscoale ale creştinilor şi ale unor secte musulmane ostile sultanului. Un trib de asirieni supravieţuitori ai imperiului lui Aussurbanipal, populaţie neştiută, dar de mult creştinată, s-a refugiat în Caucaz, sub pavăza ţarului. Rusia îşi luase revanşa, şi ţarul merita felicitări. Aşa era normal. Acum urmau a sosi la Dunăre, ca să înfrunte pe cerchezi, câteva sotnii georgiene. Din nou ţarul merita omagii; războiul căpăta de aici înainte aspect de cruciadă.

Ideea de normalitate în raporturile dintre cele două curţi fusese însă grav avariată de politică. Recent presa scosese din nou pe tapet partea secretă a convorbirilor de la Reichstadt dintre ţar şi împăratul de la Viena. Cei doi suverani se gândiseră din timp la pace, cu câteva luni înainte de începerea războiului, schiţând cu degetul pe hartă ceea ce doreau. Toţi cei cuprinşi pe harta în discuţie trăiau neliniştea, inclusiv guvernul de la Bucureşti. Neliniştea nu se putea traduce decât în gesturi politice, gesturile politice stânjeneau raporturile normale între cele două curţi, iar prinţul suferea. Când urmau a se restabili bunele sentimente, care dădeau adevărata măsură a nobleţei celor aleşi?

Între timp prinţul se hotărâse să cumpere o moşie de munte. Dintre toate ofertele pe care Kalinderu i le pusese în faţă s-a oprit doar asupra uneia: moşia Broşteni. Se retrăsese aici, în liniştea parcului de la Cotroceni şi pentru a delibera temeinic în legătură cu moşia. Kalinderu, cu care lucra câteva ore pe zi, îi prezentase întregul dosar al ofertei, dar cu toate rezervele: preţul moşiei părea enorm. Câteva milioane lei aur. Prinţul ar fi trebuit fie să vândă proprietatea sa de la Umkirch, fie să recurgă la un credit intern. În complicitate cu administratorul de la Umkirch, Kalinderu menaja însă proprietatea din Germania şi vroia să-l împingă pe prinţ spre soluţia creditului.

— De ce, alteţă, să nu acceptaţi a fi creditat?

— Ştii doar că creditul obligă!

— Dar şi alteţea voastră ne-aţi obligat printr-un credit, acceptând să veniţi aici!

Mica dilemă se prelungea de câteva zile, iar prinţul se simţea din nou tras între forţe contrare. Ca şi forţele contrare care se opuneau normalizării relaţiilor sale cu ţarul. Şi în acest domeniu i se cerea să renunţe la ceva şi să accepte ceva, să uite titlul său de familie, care îl îndruma către anume gesturi, şi să accepte titlul de şef de stat, care îi impunea cu totul altele. Dar el vroia ca între aceste gesturi să pună şi echivalenţa şi armonia.

În ceea ce-l privea, prinţul făcuse tot ce se putea pentru ca raporturile sale cu curtea rusă să intre în normal. Pentru normalizare lucra tacit şi guvernul, lucrase chiar în perioada crizei. Acţiunea guvernului avea altminteri o parte la vedere - zgomotoasă, vanitoasă, prea mult subordonată mişcărilor opiniei publice şi luptelor de partid, - şi o mişcare nevăzută, temeinică şi chibzuită. În perioada crizei, Brătianu dăduse dispoziţii prefecţilor din judeţele limitrofe cu imperiul să întreţină bune relaţii cu comandanţii ruşi şi să susţină marşul trupelor. Înţelegerea privind transportul trupelor pe căile ferate a fost respectată punct cu punct, la fel şi alte înţelegeri tehnice. Paralel însă continua războiul notelor şi al scrisorilor, un circuit care-l includea şi pe prinţ.

Primind vestea, adusă de Văcărescu, că ţarul ar urma să se îndrepte în zilele următoare spre frontiera română, prinţul medita dacă n-ar fi totuşi cazul să-l întâmpine pe suveranul rus la frontieră. Era gazdă şi ar fi trebuit s-o facă. Dar tot Văcărescu i-a spus că lui Brătianu nu-i surâdea această iniţiativă. Chestiunea trebuia direct lămurită cu primul-ministru şi prinţul l-a primit pe Brătianu la Cotroceni.

— Se opune vreun element politic ca să-l salut pe suveran la frontieră? a întrebat prinţul. Gestul menţine o strictă semnificaţie de familie.

— Aceasta s-ar întâmpla dacă întâlnirea ar avea loc într-o staţiune balneară, a răspuns Brătianu. Îl veţi saluta însă pe ţar ca şef al statului român.

— Şi?

— Şi dorim ca şeful statului să-l salute pe primul suveran străin care vine la noi într-o condiţie egală. Vrem să-l salutaţi pe suveranul Rusiei, ca suveran ce veţi fi.

A acceptat argumentul. A trăit chiar o clipă de tulburare. În faţa lui, boierul din Argeş îşi mângâia barba. Între cei doi, primul ministru şi primul cetăţean al ţării stăruia totuşi o inegalitate, pe care chiar propunerea lui Brătianu a scos-o la lumină. Şi prinţul s-a înnegurat la chip.

— Dar înainte de asta voi cumpăra moşia!

Rudi a intrat vijelios în chiliuţa lui Theo de la anticariat, dar s-a oprit în prag, se vedea că ceva suspect îl izbise, a mirosit aerul, a întrebat:

— A fost la tine o femeie?

— Nu, a răspuns Theo, roşindu-se la faţă.

— Ba a fost, îmi spune ceva acest parfum.

— Dacă îţi spun că nu! Să nu-mi ceri însă cuvântul de onoare. Am hotărât să eliminăm, în raporturile noastre, convenţiile lumii burgheze.

— Bine, a convenit Rudi, aşezându-se ceva mai liniştit pe marginea patului. Suspiciunea mea se leagă însă de ceva mai important. Am aflat că eşti iar căutat de poliţie.

Theo nu s-a speriat, a râs, îi făcea plăcere să se ştie urmărit.

— Nu râde, e ceva grav. Ţi-aduci aminte că la ultima noastră reuniune erau prezenţi şi nişte socialişti din Rusia?

— Da, lângă unul din ei am stat chiar eu. E un om teribil.

— Despre el e vorba. Acel Vladimir Askaurov, acesta e numele lui conspirativ, e urmărit de poliţia lor secretă.

— Ce am eu cu poliţia lor secretă!

— Poliţia lor secretă, Ohrana i se spune, colaborează strâns cu poliţia secretă română.

— Să le fie de bine.

— Nu-i aşa. Va trebui să rămâi o vreme închis aici. Askaurov a dispărut, are o misiune la Viena. Dar urmărindu-l pe Askaurov vor vrea să pună mâna pe tine, ca să te silească să le dai informaţii.

— Asta-i culmea!

— Atunci o să te chinuie ca pe Hristos, să le spui tot.

— Dar nu ştiu nimic.

— Asta nu-i suficient, din punctul lor de vedere. Or să te chinuie până o să ştii!

Theo părea mai curând înveselit decât îngrozit, iar această reacţie l-a iritat pe Rudi, care ştia probabil câte ceva despre chinurile pe care le aplica arestaţilor poliţia secretă rusă sau română, nu se ştia.

— Chestiunea e gravă şi în alt sens, a mai spus Rudi, posomorât. Prietenii socialişti din Rusia ne-au atras frăţeşte atenţia: Cerneţi-vă bine oamenii, ne-au spus, cercetaţi-i în parte pe fiecare. Sub mutra unui fanatic se poate ascunde un agent al poliţiei. E primul semnalment. Acum vin de la conducerea noastră. Am întors chestiunea pe toate feţele. Ne-am întrebat cine dintre noi are mutră de fanatic.

— Noi n-avem fanatici. N-am hotărât împreună că socialismul exclude orice fanatism?

— Am hotărât, dar printre noi s-ar putea să se ascundă totuşi agenţi. Care sunt?

— Să întrebăm la poliţie.

Şi Theo a râs din nou, în timp ce Rudi îşi trăia furia.

— Nu-i de râs. S-a pus, trebuie s-o ştii, chestiunea încrederii între noi. În cine să avem încredere şi în cine nu. Trebuie de aici înainte să fim cu ochii în patru. Să ne supraveghem reciproc.

— Dar atunci încrederea moare. Cum să te supraveghez eu pe tine şi tu pe mine! Nu-ţi dai seama că-i o

monstruozitate?

— Într-adevăr.

Şi Rudi, dar şi Theo au căzut pe gânduri. Într-un târziu Rudi a mai spus:

— Am înţeles că lupta prietenilor din Rusia, cu poliţia secretă, e foarte grea. Ei au o mare experienţă. Aproape toţi pe care i-am cunoscut au nume conspirative, nu ştii de fapt cine sunt, aproape toţi au făcut puşcărie sau au fost în exil, în Siberia. E de înţeles ce se petrece acolo la ei. E de înţeles că în condiţii de război lupta se va înăspri şi aici. Vor trece probabil şi la arestări.

— Să poftească. Vom trage-un proces public de toată frumuseţea. O să bubuie presa din România şi din toată Europa.

— În Rusia nu se fac procese publice, nici nu bubuie presa. Toată presa revoluţionară e clandestină. O ştii doar.

A apărut şi Muchi, care a intrat fără să bată la uşă. Rudi a tresărit.

— Tu nu baţi la uşă când intri undeva?

— De ce să bată? a întrebat Theo. El vine de-acolo!

— De ce să bat? a repetat şi Muchi. Theo mi-a spus că pot să intru la el când vreau.

— Ai fost tu mai înainte pe-aici, împreună cu o femeie? a întrebat Rudi.

— N-am fost eu, dar poate o fi trecut Esthera.

Şi Rudi s-a întors spre Theo.

— Ce se întâmplă, Theo? a întrebat el. Nu crezi că clubul nostru se lărgeşte prea mult?

Theo a tăcut. Vroia să discute o temă cu mult mai importantă, nu prostii. Şi-a luat deci o poză solemnă şi a început:

— Aş fi vrut să discutăm împreună un lucru cu mult mai important decât asemenea suspiciuni. Trebuie să ne formulăm răspicat poziţia faţă de evenimentele în curs. Toţi aruncă în bătălia care începe fel de fel de proiecte. Toţi vor

ceva. Toţi spun ce vor. Mă gândesc la o broşură care să sune cam aşa: *Ce vor socialiştii din România!* Cu semn de exclamare, nu cu semn de întrebare.

— Proiectul nostru, a răspuns Rudi, priveşte viitorul îndepărtat. Toţi ceilalţi au proiecte mărunte, proiecte imediate.

— Dar proiectul nostru e singurul în măsură să le absoarbă pe toate cele raţionale. Şi să le respingă pe celelalte, să le denunţe.

— Lista denunţurilor e uriaşă. Fă o ciornă!

— Fac mai bine o carte.

— Nu-i timp. Fă un articol.

Muchi nu lua parte la discuţie, fredona ceva în gând şi tapa clape de pian. Rudi a luat act de el. S-a întors apoi spre Theo şi l-a întrebat:

— Ai discutat şi cu el chestiuni de-ale noastre?

— Am încercat, dar nu merge. Muchi are în cap o altă utopie decât a noastră. Mie mi-a şi spus-o: vrea să întemeieze în Australia un stat al oamenilor absolut liberi. Ceva în genul *Icariei* lui Étienne Cabet.

— E o prostie. Să facă mai bine socialism în Europa.

— El zice că ce vrem noi e o prostie. Vrea să pornească de la zero: Pământ gol, oameni goi, lipsă absolută de prejudecăţi.

— Prostul. Păi primul lucru pe care-l vor duce oamenii acolo, pe pământul gol, vor fi prejudecăţile. Inclusiv antisemitismul de care se teme el. Şi-apoi Australia e colonie britanică. Mai înainte de orice, membrii *Icariei* lui Muchi vor trebui s-o elibereze de englezi. Vor repeta deci destinul Americii. Iar asta unde va duce? La capitalism, desigur.

— Şi-atunci ce-ai vrea să facă Muchi?

— Să se facă socialist.

Muchi fredona, visând probabil la Icaria lui. Într-un târziu a început a povesti:

— Haim Fişer la care stau în gazdă are un văr luat la armată pentru războiul vostru de la Dunăre. Are patru copii mici, numai de război nu-i arde lui. În Australia n-o să facem cu nimeni războaie, insula n-are vecini.

— Şi Anglia, ca insulă, n-a avut vecini, şi a făcut războaie cu toată lumea, a replicat Rudi. Nu pe calea asta se vor lichida războaiele!

— Dar pe ce cale? a întrebat Muchi.

— Prin revoluţie.

— Şi revoluţia nu-i tot un război?

— E ultimul război al omului, a strigat Theo, atât de tare încât ceilalţi doi au sărit în picioare.

Rudi i-a şi atras atenţia.

— Nu mai strigă aşa. Va trebui de aici încolo să ne mai ţinem gura!

— Rudi, încetează cu spaimele! l-a avertizat Theo.

— Nu mi-e frică, dar de-aici încolo trebuie să vedem cu cine lucrăm. Faţă de cine vorbim, faţă de cine tăcem.

— Faţă de cine tăcem?

— Faţă de oricine!

— Rudi, ceva nu merge. Acţiunea noastră e publică.

— Ca să-i asigurăm reuşita, va trebui să lucrăm cu mai multă prudenţă.

— Să dăm naibii prudenţa, hai să facem proiectul!

Rudi n-avea nimic împotrivă să se apuce de lucru, dar îl stânjenea prezenţa lui Muchi. Puteau cei doi continua o discuţie atât de înaltă în faţa unui străin? Dintr-o dată intervenea şi un străin, străinul era omul care nu consimţea la o anume idee. Rudi i-a făcut semn lui Theo c-ar vrea să se descotorosească de Muchi, acesta nu se dădea dus, mai lipsea ca în încăpere să intre şi Esthera. Fata n-a apărut însă, în schimb a deschis uşa - fără să bată - Weiss anticarul care a şi strigat la cei trei:

— Iar conspiraţi? Nenorociţilor, vreţi să-mi aduceţi poliţia şi-n prăvălie, după ce mi-aţi adus-o în casă? Şi către Rudi:

Rudi, eu cu tine discut. Ţineţi-vă de carte!

— Tată, s-a apărat Rudi, dar noi cu cartea lucrăm.

Seara, la lumina lămpii, când a rămas singur, Theo a încercat să-şi adune gândurile şi să înceapă a lucra la proiect. Nu prea ştia cum să înceapă, foaia albă de hârtie i se părea prea mare, chilia i se părea prea mică, încăperea era mai mică decât mansarda din casa Răşcanu, iar aceste constrângeri îl stânjeneau. Nu scria bine nici peniţa şi Theo a trecut în anticariat să caute o altă peniţă. A găsit o peniţă rondă, bună pentru caligrafierea titlului, nu şi pentru scrisul cursiv.

Chestiunea care îl frământa era însă cu ce să înceapă, care ar fi trebuit să fie prima propoziţie. Avea pe masă *Manifest der Kommunistischen Partai*[1], în prima ediţie de la Londra, cărţulie pe care i-o procurase Rudi Catargi, după care-şi făcuse şi o traducere de uz propriu.

Prietenii îi puseseră la dispoziţie şi alte broşuri, de cu totul altă orientare, pe care ar fi trebuit să le aibă în vedere la elaborarea proiectului sau. Theo parcursese cu sublinieri o broşură tipărită la Novisad - „*Proiect pentru noua organizare federativă a Europei de sud-est*”, dar era nemulţumit, proiectul era tipic burghez, inspirat din federatismul elveţian, cu un adaos de idei federaliste americane. Tot burgheză i s-a părut a fi o foarte proaspătă broşură - „*Situaţia evreilor din Turcia, Serbia, România*” - în care se milita pentru drepturile unei singure comunităţi, din perspectiva economică a liberului schimb.

Reprobabilă i s-a părut o broşură slovofilă, scoasă la Praga în care ceasul istoriei era dat înapoi cu o eră, pus sub clopotele Petersburgului şi Bizanţului. Dacă în celelalte două mai încăpeau cât de cât şi alţii, aici nu încăpeau decât slavi, slavi de o singură religie - ortodoxă -, autorii

---

[1]Note: [?] Manifestul Partidului Comunist.

ignorându-i pe slavii catolici, deci pe polonezi, cehi, croaţi, cum şi pe uniţi, pe reformaţi, pe atei, pe revoluţionari, pe socialişti, care cădeau probabil cu toţii printre eretici. Alte texte nu mai erau în competiţie, urmau să mai apară. Prima frază din Manifest suna bine şi-ar fi putut suna la fel de bine în noul manifest:

„*O stafie umblă prin Europa - stafia comunismului.*”

Theo a ezitat dacă să transcrie fraza - simţea că altceva trebuie, un lucru legat de război, dar literatura teoretică pe această temă, pe care el o parcursese, era destul de sumară, tânărul se alesese din ea cu un şir de propoziţii care nu se potriveau cu noua situaţie. Ştiind ce ştia teoretic despre război, despre rostul de clasă al războaielor, Theo simţea că trebuie să se opună războiului, care, teoretic, nu slujea decât la consolidarea unor clase în detrimentul altora, la întărirea unor state în defavoarea altora, state care nu erau altceva decât expresia organizată şi brutală a unor clase.

A dat să scrie „Jos războiul!”, dar s-a oprit. A răsturnat călimara şi s-a mânjit de cerneală pe mâini şi pe haine. Accidentul l-a înfuriat. I-a venit în minte replica unchiului: „Du-te, domnule, şi te spală!”. Ei bine, el nu vroia să se spele, dar nu putea altfel. S-a spălat, şi-a şters mâinile, şi-a limpezit gândurile. Cu „Jos războiul” nu se putea începe. În războiul cu otomanii erau interesate toate clasele din România. Aşa stând lucrurile, în mintea lui Theo s-a conturat o altă frază, pe care n-a scris-o, a cântărit-o doar: „Războiul actual este un ghem de interese contradictorii ce antrenează toate clasele din România”. Fraza i s-a părut bună, dar nu ca frază de manifest, ci ca enunţ într-un studiu. Un studiu care ar fi trebuit să cuprindă un istoric al războaielor de clasă din România, incluzând şi războaiele propriu-zise. Pentru un asemenea studiu i-ar fi trebuit însă fapte, literatură istorică, poate colaborarea cu un istoric, or Theo ştia că istoria, ca ştiinţă, reprezintă punctul de vedere

al unor clase şi se scrie în interes de clasă.

Drumul nu era bun, nu istoria putea da răspuns chestiunilor istorice, ci numai economia politică, ştiinţa ştiinţelor, care făcea să se vadă cu limpezime mecanismul puterii şi al intereselor „sub apa îngheţată a calculului egoist”. Ştiinţa aceasta însăşi era rece ca o apă îngheţată, o ştiinţă a cifrelor, mistificarea era aici cu neputinţă, raporturile între oameni erau scutite de voalul iluziilor religioase şi politice, de sentimentalism, exaltare, extaz, ele apăreau aşa cum sunt, nişte crase raporturi de proprietate. Proprietatea inşilor, a claselor, a statelor, proprietatea deci. Şi Theo a aşternut pe hârtie prima propoziţie din manifest „Jos proprietatea!”

În chestiunea proprietăţii Theo se socotea doctor, împreună cu Rudi întârziase săptămâni şi luni în şir pe paginile format mare din *Das Kapital*, pentru orice idee el găsea rapid citatul corespunzător, deşi manifestul n-ar fi trebuit să se reducă la un şir de citate. „Orice revoluţie este rezultatul unor condiţii sociale şi istorice strict determinate”, se scria undeva, iar acum Theo se găsea în faţă cu problema determinărilor, o problemă greu de soluţionat pe loc, atunci, acolo...

Unele lucrări îi lipseau. Nu numai texte marxiste importante, dar mai cu seamă material românesc. Chestiunea revoluţiei la români avusese un precedent, precedentul unei revoluţii ratate - cea din anul 1848 -, iar Theo simţea nevoia să pornească de aici. El a trecut în anticariat să caute material, hotărât să cotrobăiască prin rafturi, dacă-i nevoie, până la ziuă.

Dar anticariatul era un anticariat, nu o bibliotecă. Foarte multă literatură franceză şi germană, romane, poezii, aproape deloc economie politică şi istorie. Ba da, istorie generală europeană, istoria Franţei, istoria Romei antice, chiar şi o istorie a Americii, nu însă şi istoria luptelor revoluţionare din Europa şi America, deci o literatură care

narcotiza, nu trezea, o literatură de clasă. Şi dreptul era un drept de clasă, inclusiv dreptul lui Napoleon, în mai multe ediţii legate în piele, ocupând un raft întreg. Printre lucrările de economie şi drept, Theo n-a putut alege decât o broşură a lui Bălcescu, rătăcită întâmplător pe-acolo. „*Question économique des principautés danubiennes*”[1]*,* scoasă la Paris în 1850, pe care a şi luat-o, ca un prim punct de sprijin.

Theo îşi amintea însă că în biblioteca lui Răşcanu se găsea din belşug ceea ce căuta acum. Biblioteca unchiului era ticsită nu numai cu cărţi de drept general, dar şi cu literatură istorică românească, iar o secţiune era rezervată literaturii politice, broşurilor, proiectelor. Căutând cândva o asemenea broşură, Theo ş-a speriat de câte proiecte s-au putut elabora fie şi numai într-un deceniu, între 1840-1850, mijlocul de secol, până în epoca Unirii. Proiecte de constituţii, proiecte de drepturi civile, proiecte de legiuiri sociale, proiecte de reforme, un cimitir de proiecte peste care se aşternuse praful, un cimitir cu lacăt şi cheie, cheia aflându-se în biroul unchiului.

— Ce cauţi acolo?

— Cheia de la dulapul cu broşuri.

— Ia-o, dar sunt numai lucruri perimate.

Printre lucrurile perimate se afla şi o broşură sinistră a lui Barbu Catargi - „*Încă câteva idei asupra proprietăţii în Principatele-Unite*”, iar oncle Alec a tresărit când a văzut-o în mâna nepotului:

— Pune-o la loc!

— De ce?

— Pune-o la loc, îţi cer!

— Dar trebuie s-o ştie lumea. E cel mai sălbatec atac împotriva ţăranilor din câte s-au produs în istorie.

---

[1]Note:

[?] Nicolae Bălcescu: „Chestiunea economică a principatelor dunărene", Paris, 1850.

— Tocmai de asta. Timpul a clasat-o.

— Ei bine, o vom retipări, o vom traduce, o vom restitui circulaţiei publice din ţară şi din lume.

— Dar Barbu Catargi a plătit cu sângele lui infamia. Vreţi să mai plătească o dată?

— Să plătească până la capătul timpului! a urlat Theo.

Înverşunarea tânărului l-a speriat pe unchi. Theo nu ştia că Răşcanu îi vedea cu oroare faţa asimetrică, aşa cum tânărul vedea rictusul unghiului, acel rictus care vestea congestia. Ca s-o provoace, Theo a mai strigat:

— Şi nu ne vom opri aici, vom merge cu dezvăluirile până la capăt. Nu vom cruţa nimic.

— Bagă de seamă, dezvăluirile costă!

— Îi costă pe cei în cauză.

— Şi pe noi ne costă. Ieşi afară!

A ieşit afară victorios, dar şi nedumerit. De ce l-ar fi costat pe el? Barbu Catargi, cel mai înverşunat duşman al împroprietăririi ţăranilor, principalul oponent al reformei lui vodă Cuza, fusese pedepsit printr-un glonte, tras de un necunoscut, în clipa când ieşea din parlament. Asasinatul se petrecuse în urmă cu cincisprezece ani, în 1862, când Theo abia se ridicase în două picioare. De ce l-ar fi costat pe el acest asasinat politic, al cărui răsunet a cutremurat lumea, „primul asasinat politic din istoria Ţărilor Române”! Şi nici pe cei ai lui nu-i putea costa. Pe atunci unchiul Alec şi tatăl său, Theofil Răşcanu, erau cei mai acerbi liberali, partizani zgomotoşi ai reformei lui Cuza, oameni de presă şi de tribună parlamentară, nişte radicali, nişte „roşii”, cum se spunea. Barbu Catargi, prim-ministru al ţărilor Unite şi autor al infamei broşuri, căzuse într-o baltă roşie, primind ceea ce merita, dar nimeni nu ridicase nici o acuză împotriva nimănui. Erau în cauză Răşcanii? În nici un caz unchiul Alec, care, devenit între timp conservator, preluase moştenirea de idei a mortului, apărând-o azi! Nu putea fi în cauză nici tatăl lui, Theofil Răşcanu, care murise tot atunci, în aceeaşi

zi cu Barbu Catargi, într-o altă împrejurare, obscură. Theofil Răşcanu rămăsese însă „un roşu”, iar Theo nu-l putea nega, deşi nu şi-l amintea nicicum. Unchiul făcuse tot ce se putea ca să şteargă din mintea nepotului orice amintire. Iar dacă lucrurile stăteau aşa, Theo a decis să se dispenseze de amintiri, să-şi nege neamul cu totul. El a reţinut totuşi pentru pseudonim numele mic al tatălui - Theofil, şi ar fi vrut să recupereze din casa Răşcanu doar caseta cu pistoale.

Acum i-ar fi trebuit şi broşura aceea. Manifestul ar fi debutat prin rememorarea unui fapt oribil, care punea într-o lumină crudă întreaga chestiune a proprietăţii la români. Nu glontele era soluţia - şi nici războiul - ci Revoluţia, radicala revoluţie proletară, profeţită în *Manifestul Comunist*:

„*Proletarii n-au de pierdut în această revoluţie decât lanţurile. Ei au o lume de câştigat.*”

O lume care i se înfăţişa lui Theo limpede, mai limpede decât clipa apropiată, care era confuză şi grea. În manifest ar fi trebuit pusă, înainte de altele „chestiunea ţărănească”. Theo ştia că ţăranii vor pământ, se discuta şi în casă, şi-n presă, şi la parlament. Deci ţăranii vroiau să devină proprietari. Ei intrau fatal, prin chiar acest deziderat, în „caruselul proprietăţii”, definindu-şi astfel limpede poziţia de „clasă reacţionară”, cum scria Marx. Pe ţărani deci nu se putea conta. Rămânea forţa forţelor - proletariatul -, o lume care n-avea de pierdut decât lanţurile. Dar Theo nu ştia unde se află proletariatul, nici în Bucureşti şi nici în alte oraşe din ţară. El s-a şi întrebat: „Avem oare oraşe, oraşe în sensul industrialismului modern? Iar dacă nu, înseamnă că trăim într-un ev-mediu întârziat, în care se luptă doar ţăranii cu stăpânii de pământ! Revoluţia proletară trebuie să înceapă la noi abia prin revoluţia burgheză, o revoluţie pe care burghezia refuză s-o mai facă. Burghezii de azi îşi fac siesta, huzuresc liniştiţi, dictând legi şi comiţând abuzuri, nedându-se în lături de la nimic, inclusiv de la

război.”

Ajunsese din nou la război, la spectrul vărsării sângelui. Avea să urmeze o baie de sânge. Care ar fi trebuit să apropie Revoluţia. „Da, şi-a spus Theo, burghezii pot să facă liniştiţi războiul, ei vor apropia prin asta Revoluţia.” I-a venit în minte şi o confirmare, foarte oportună, o frază dintr-un articol de Engels. Marele militant şi savant examinase în 1847 o situaţie asemănătoare, iar concluzia lui Engels părea izbitor de identică cu concluzia lui Theo. El a şi recitat fraza pe care Engels o adresase atunci burghezilor, cu un patos pe care Theo l-a sporit:

„Puteţi dicta legi, puteţi să vă delectaţi cu strălucirea pe care o emană splendorile create de voi, puteţi benchetui în săli împărăteşti şi să peţiţi pe frumoasa fiică de împărat, dar nu uitaţi: «Călăul stă la uşă!»”

Încheind fericit recitarea, Theo a rămas totuşi pe gânduri. Întrebarea a ţâşnit singură:

— Care călău?

Un om care uitase cu totul de oricare proiect, până şi de sine, era Parva. Pe la Arhive nu mai trecuse de zile întregi, îşi lăsase pe un manuscris latin mănuşile şi însemnările, pe la gazda provizorie ignora să mai treacă. Un cunoscut i-a mutat bagajele la un hotel, unde se afla o cameră disponibilă. Până în ziua când a izbutit s-o întâlnească din nou pe Păuna, Parva a scris versuri în latină, pe marmora meselor de cafenea, pe pachete de ţigări, pe batiste, scria versuri goliardice, pe care le consuma singur, de fapt le arunca în neant. Toate începeau cu „*Mea mulsa*”, „*Mea festivitas*”, „*Mea lupa*”[1], toate erau variante la tema: „*Quid sonat haec vox voluptatis?*”[2].

[1]Note:

[?] „Alintata mea“, „Bucuria mea“, „Curtezana mea“.

[2] „Ce vrea să însemne acest cuvânt plăcere ?“

După seara de la C.A. Rosetti, Păuna a dispărut, iar Parva a cunoscut disperarea. În sfârşit, a izbutit să obţină o întâlnire cu ea în oraş. S-a prezentat la punctul convenit cu trei sferturi de ceas mai devreme, hotărât s-o acopere cu imputări grozave, dar spre surprinderea lui, Parva a constatat că Păuna sosise încă şi mai devreme - cum nu era uzual, ba era însoţită de cineva, de un bărbat. Parva a stat pe loc, încremenit, aşteptând să se curme idila, fiindcă cert era o idilă. Era evident că domnul, pe care tânărul îl cunoştea, o curtenea pe doamnă, care îl accepta încântată, topită de-a binelea. „Ce-or fi discutând atâta!” şi-a spus Parva, cu revoltă, hotărât să plece, dar incapabil să se mişte din loc. Şi-a făcut o chestiune de voinţă şi de onoare să părăsească terenul, dar nu putea - era părăsit şi de onoare şi de puteri. Şi supliciul se prelungea. La un anume moment cei doi au şi râs împreună - el cald, baritonal, cu un glas de berbec matur, ea cu triluri de soprană în febra duetului. „— Am să rămân pe loc să văd cât mai poate ţine mârşăvia!” şi-a spus el, transformând supliciul în voinţă suferindă de a vedea totul până la capăt. „Apoi am s-o ucid, şi-a mai spus. Când o femeie lichidează cu o iubire, dac-o fi vorba de aşa ceva, n-o face sub ochii noului îndrăgostit. Sau o face, doar când vrea să-i arate celuilalt ce-l aşteaptă,” Şi mai târziu: „— Ori să-i împuşc pe amândoi?” Domnul cu glas de berbec matur, cu bărbiţă şi cu ţilindru îi era bine cunoscut. Profita desigur de prestigiul lui public ca să zăpăcească o femeie. Ea profita de acelaşi prestigiu ca să-l umilească pe tânăr. Parva şi-a strâns pumnul drept în buzunar, simţind că ţine între degete o armă ucigaşă, era atât de obsedat de armă, încât nici n-a băgat de seamă când femeia, eliberată între timp de celălalt, i s-a oprit în faţă, îl privea.

— Ce-i cu tine, Parva?

Şi zâmbea! Parva a prins-o cu violenţă de braţ, Păuna s-a simţit purtată pe sus până la trăsură, inundată de bucuria

că el era gelos fără s-o ştie, preocupată simultan de pacheţele şi pacheţelele pe care nişte furnizori i le tot grămădeau în braţe şi la picioare. Acei vlăjgani cu pachete în braţe îi atingeau impudic picioarele.

— Dar am ieşit, cum vezi, după cumpărături! a explicat ea.

El tăcea, dar clocotea. Apoi a izbucnit:

— Spune-mi de unde-l cunoşti?

— Parva, calmează-te!

— De unde-l cunoşti?

— Parva nu-mi face scene, aici, în văzul lumii!

Parva era în vădit progres. De la „Cum s-o ucid?” el ajunsese la „De unde-l cunoşti?”, şi Păuna, simţind progresul, a decis să se lase ucisă acasă. Trăsura ieşise din străzile încurcate ale cartierului comercial şi acum zbura. Până acasă, Parva n-a mai scos un cuvânt. Dar ajuns în salonul Păunei, a căzut în apatie. Nimic nu-l putea deştepta, stătea trântit într-un fotoliu cu fruntea într-o palmă. Poza lui o amuza pe doamnă, dar tânărul o prelungea excesiv. Păuna ar fi fost gata să reia dialogul din trăsură, să-i dea explicaţii, să se certe chiar - ce bine debutează uneori lucrurile pornind de la o ceartă -, dar el era absent şi inert, având întinsă pe chip o pânză de gheaţă.

— Eşti frumos totuşi, a spus ea.

Şi a rămas multă vreme lângă el, în tăcere, fără să-l mângâie. Apoi într-un târziu:

— Dacă n-ar fi frumos, tot ceea ce se întâmplă cu noi ar părea incredibil. Iar dacă-i aşa, Parva, atunci ai libertatea să pleci. Poţi să pleci chiar acum.

Parva n-o auzea, era limpede. Aşa cum era limpede că el nu mai avea ce face cu ceea ce Păuna îi oferea. Neputinţa fatală care s-a aşezat între ei, ca stavilă, a făcut-o pe femeie să trăiască o sfârşeală dureroasă, mult prelungită, până la istovire. Apoi ea s-a mişcat, ca într-un vis, a scos din sacul de mână o cheie, pe care a depus-o în faţa lui, pe

consola de marmoră de care Parva se sprijinea cu braţul.

— Sau poţi să te întorci, când vrei, a mai spus ea.

De ce să se întoarcă şi cum, când nu mai putea să se mişte. Pe Parva îl cuprinsese acum un fel de silă faţă de sine, cu care însă nu mai putea lupta, se lăsă biruit. S-a smuls totuşi, până la urmă, din starea inertă, şi a urlat:

— De unde-l cunoşti!

Iar Păuna a tresărit fericită, simţind că el ieşise din încremenire, e viu. Era viu şi teafăr, continuă scena de gelozie, în timp ce ea, fericită şi speriată, putea da explicaţii, se putea apăra, putea nega totul - nici n-avea ce să nege - dar negările şi jurămintele sunt cea mai bună garanţie a eternităţii în iubire.

— Dar îţi jur că nu-i nimic între mine şi el. Te rog să crezi că ne-am întâlnit cu totul întâmplător.

— Îl cunosc eu.

— Dar îţi jur.

— Inutil îmi juri.

— Dar...

Nici nu era de conceput să se sărute. Şi nu s-au sărutat. Parva îşi refuza impulsul cu toată fiinţa, iar Păuna simţea că el este îndreptăţit să simtă aşa, deşi nu-şi reproşa nimic - nu-l trădase, nici n-avusese când, peste toate domnul acela îi şi displăcea.

— Dacă vrei, îţi spun tot, a început ea.

— Dar nu vreau să ştiu nimic.

Parva trăia suferinţa de a fi intrat într-o schemă, ea nu putea ieşi din schemă, ei doi erau captivii unei scheme. Şi el a dat să se ridice.

— Pleci? a întrebat ea cu spaimă, simţind că totul se poate curma.

— Ar trebui să plec. De pe acum.

Şi a rămas în fotoliu. Apoi a murmurat:

— Dacă e incredibil, de ce n-ar fi şi insuportabil. Apoi învins: De ce naiba te iubesc?

Parva se juca cu cheia Păunei, ciocnind mereu metalul de marmură până când cele două sunete, al bronzului şi al pietrei, s-au contopit. Nu mai ştia unde se află.

Şi au ieşit amândoi, într-o teribilă uitare de sine, de pe scena războiului, urcând înlănţuiţi scara de lemn, care ducea la etaj. Apoi s-au răzgândit. Era prea departe până sus.

Un fior de gelozie a trăit şi Răşcanu, în clipa când Hélène, intrând în birou, i-a spus:

— Tată, m-am sărutat cu un bărbat. Crezi că e rău?

Avocatul a rămas fără glas, cu braţele întinse spre fată, dar braţele i-au căzut moi pe lângă trup, trupul a căzut moale în scaun, chipul bărbatului s-a înnegurat. Hélène părea în schimb fericită. Unei bune prietene, Anette Costaforu, îi spusese aceeaşi veste cu un text mai amplu: „M-am sărutat cu un domn tânăr, dar foarte urât. Crezi că e rău?” „— Spune-mi cum a fost?” „— Nu ţin minte decât c-am ameţit şi că-i mirosea gura a tutun.” Apoi triumfal: „— Ce frumos e să trăieşti, Anette!”

Hélène minţise în amândouă cazurile, nu se sărutase cu nimeni, simţise într-adevăr o atracţie pentru un domn tânăr şi urât, cu săptămâni în urmă, la gară, când s-a dus să-i întâmpine pe tinerii Bălăceni care soseau de la Viena şi când ea, vrând să-şi cumpere un bileţel de soartă, şi-a atins mâna cu mâna tânărului domn. În schimb era adevărat sentimentul triumfal pe care Hélène îl căpătase de la o vreme, trâmbiţat într-o formă neaşteptată - un sărut! - veste care l-a cutremurat pe Răşcanu.

El n-a găsit puterea să întrebe ceva, nici să mustre, nici s-o concedieze pe fată, care părea să se amuze. Tot ea a mai adăugat:

— Mamei nu i-am spus nimic. Îţi spun numai ţie.

În sfârşit, Răşcanu şi-a recăpătat figura solemnă, acum

sever-solemnă:

— Hélène, a început el, până unde crezi că merge înţelegerea mea?

— Nu ştiu, a răspuns fata copilăreşte. Dar aş fi vrut să mă întrebi cine-i domnul. Dacă-l iubesc, dacă nu-l iubesc.

Avocatul nu-şi găsea cuvintele, nu ştia nici ce şi nici cum să-i reproşeze.

— Hélène, e cumplit cum te porţi, a bâiguit el. De la tine aştept cu totul altceva, un prim semn de maturitate.

— Sărutul nu e un semn de maturitate?

— E o copilărie ce-mi spui. Te joci sau minţi.

— Nu mă joc şi nu mint. Apoi cu o solemnitate de femeie: în viaţa mea a intrat cineva.

— Cine?! a strigat Răşcanu cu suferinţă.

— Nu pot să-ţi spun, încă nu m-am decis pentru el.

— Hélène, dar e îngrozitor ce se petrece. Asemenea gesturi nu se fac, nu se fac aşa. N-a sosit timpul.

— Te voi anunţa când ne logodim.

— Ai mers până acolo?!

Acest „până acolo” depăşea orice închipuire şi Răşcanu, abandonat acum şi de imaginaţie, şi-a dus mâna la cap. Îi zvâcneau tâmplele, în colţul gurii se ivise acel rictus care nu spunea a bine. A băut o picătură de apă. Fata râdea.

— Atunci, papa, să trecem la lucruri şi mai serioase, a spus ea. Am nevoie de o mare sumă de bani. O sumă care ar putea reprezenta, dacă vrei, o bună parte din ceea ce mi se cuvine.

Lucrurile luaseră o întorsătură încă şi mai gravă, acel „până acolo” fusese depăşit, se trecea dincolo.

— Bani? a întrebat avocatul. De moştenirea ta nu poţi dispune până la căsătorie. Am ajuns oare aici?

Fata a sărit în picioare, ţopăia, apoi s-a aşezat pe colţul biroului şi l-a mângâiat pe papa. Îşi juca rolul de femeie, era din nou irezistibilă.

— La întrebări indiscrete nu răspund. Ţi-am spus că te voi

anunţa dacă ne logodim. Dacă!... Până atunci însă am nevoie de o sumă mare de bani. Şi luându-i capul în palme: Tată, plec pe front.

Avocatul s-a ridicat în picioare tremurând. Prea multe îi puseseră inima la încercare în numai câteva clipe. A râs. Nu era vorbă de logodnă, nici de căsătorie, era un inocent şantaj sentimental, dar cu un rezultat încă şi mai grav. Hélène pleca deci. Şi ea l-a sărutat în creştet, ca pe un copil, după care i-a pus pe birou o notă.

— Ai aici scris tot ce-mi trebuie.

Apoi a ieşit.

Dacă Parva jertfise Păunei şi zilele şi nopţile, unificându-le într-un timp continuu, şi uitând de lume, Nae Maican nu uita nimic, căpitanul era un om al cetăţii, ziua cu cetatea, noaptea cu Didina. Cetatea însemna berăria, cafeneaua, bodega, ce alt loc de întâlnire cu prietenii, ce alt cadru de discuţiune pentru nişte marinari fără flotă şi fără mare! Camarazii lui Nae se şi socoteau nişte naufragiaţi, aruncaţi pe un ţărm pustiu, închişi în fundul unei grote, sau într-o temniţă, când şi când câte cineva aducând veşti despre mişcarea de la ţărm, din zarea oceanului.

— Nimic?

— Nimic nici azi. Nimic.

Şi camarazii îşi sorbeau din halbe tristeţea.

— Nimic nici azi?

— Nimic. Nimic. Nimic.

De la o vreme se întrebau din ochi sau nici nu se mai întrebau, era evident că noul sosit n-aduce nimic, nici o veste, după aerul cu care se aşeza la colţ de masă, cerea o halbă, striga ţal!, plătea, pleca, fără cuvânt. Era limpede că pentru marinari, cel puţin, războiul acesta n-aducea nimic. Nimic. A pus capac acestei stări de exasperare mută un camarad care se întorcea de-acasă de la Buzău, unde se

dusese într-o scurtă permisie, tot ca să-şi omoare timpul.

— Domnilor, a început camaradul Brăiescu, altminteri un băiat de viaţă, cu care nu mureai de urât. Domnilor, a repetat el, vin de la Buzău şi am călătorit într-un compartiment plin de rusoaice. Vin rusoaicele.

— Cum?!

— Cum vă spun. Am călătorit cu ele de la Buzău până la Ploieşti, acolo au coborât, la Ploieşti e cartierul lor general, sunt rusoaice de la Crucea Roşie, le-am văzut cum mă vedeţi şi vă văd.

— Ce spui, domnule! Şi cum sunt?

— Ei, ce să vă mai spun, s-a lansat camaradul, făcând un gest superlativ. Altă piele, alt săpun, alt parfum. Ce mai!... Şi sunt păziteee! E culmea, domnule, cât sunt de păzite, nu le poţi atinge nici cu ochii. Au gardă ca generalii, şi slugi, şi ordonanţe. Una scurtă şi grasă cred că era o mare ducesă, precis era o mărime, toate celelalte i se închinau. Dar sunt şi alte simandicoase, numai nobilime.

Căpitanului Nae Maican, cât era de posomorât, au prins a-i străluci ochii. Bătea parcă un alt aer. Căpitanul şi-a făcut vânt cu chipiul, în bodegă era cald, încercând parcă să îndepărteze un parfum exotic şi nişte vedenii. Cineva a revenit cu aceeaşi întrebare:

— Şi cum, domnule, nu le poţi atinge nici cu ochii?

— Păi dacă-ţi spun! Au gardă ca generalii, la Ploieşti le-au şi primit cu garda. Şi cu fanfară.

— Şi cu fanfară?!

Se auzeau parcă muzici de fanfare. Camarazii erau acum cu gândul pe peronul gării Ploieşti, unde înaltele doamne erau salutate cu onoruri militare, cu drapele şi muzică. Ei vedeau momentul, căpitanul Maican vedea chiar foarte bine.

— Deci au venit şi rusoaicele! a mai spus cineva. Nu va fi de glumit.

— Şi ale noastre?

— Pornesc şi ale noastre.

Toţi trăiau tristeţea acestor sosiri şi plecări, pe care numai marinarii le înţeleg, plecări sau sosiri care se petreceau undeva departe, undeva aproape, dincolo de cei prezenţi, prezenţi dar uitaţi, ignoraţi, lepădaţi.

— Numai noi stăm cu braţele încrucişate şi înfundăm cârciumile!

După ce a aruncat aceste cuvinte, camaradul Brăiescu a izbit de duşumea halba, care s-a făcut ţăndări. Dar ceilalţi camarazi s-au enervat, iar unul l-a apostrofat pe marinarul din Buzău.

— Numai atâta ştii să faci, monşer?!

— Ce-ai vrea să facă, domnule, n-ai auzit? a strigat Nae. Până şi femeile au plecat la război!

Ca să vezi, dom’le, la război plecau şi femeile!

X

Moşia Broşteni era aşezată undeva în Carpaţii de răsărit, pe râul Repedea, pe ale cărui ape fulgerau plute din primăvară, după ceasul dezgheţului, şi până toamna târziu, când râul îngheţa. Prinţul vizitase moşia aceasta, care aparţinea familiei Balş, încă din primul an de domnie, apoi în câteva alte rânduri.

Domeniul avea o splendoare aparte, care scăpa ochiului neiniţiat. Prin dimensiune şi prin abandon - totala lipsă de îngrijire - ţinutul părea a nu aparţine nimănui. Apele, reci şi cristaline, curgeau pe pantele geologice foarte frământate şi severe, într-o feerică dezordine, nedrenate şi nefolosite de nimeni. Pe sus norii, într-un continuu neastâmpăr, curgeau fumegător printre piscuri; jos, zbuciumul apelor transparente, în murmur neîntrerupt. Peste câteva din apele acelea de jos, fără nume, se prăbuşiseră arbori mari - punţi naturale, pe care prinţul a păşit, ţinându-şi calul de căpăstru. Nici o direcţie nu se mai putea urma, odată ajuns dincolo. O cărare bătătorită de paşi se oprea fără sens într-un pisc abrupt, din care se deschideau zări de prăpăstii. Mai în jos, pe râul principal, după două zile de mers călare, în cătunul Bicaz, valea se lărgea promiţător; prinţul se gândea că aici ar fi fost un loc nimerit pentru zidirea unui castel. Pornise în această călătorie nu numai ca să cunoască ţara, dar şi ca să caute un loc în zidire, o zidire a sa, ca semn al legăturii cu noile locuri. Nu s-a putut decide, pământul nu-i aparţinea. Pământul era în stăpânirea acelui boier pe care nu-l cunoştea - domnul Balş - sau şi mai bine, imensa moşie

aparţinea Domnului de Sus.

Valea oferea în schimb şi alte chemări. Ea se deschidea din nou, spre nord-est, pe albia unui alt afluent, un râuleţ, aproape un pârâu, care ascundea noi surprize. Prinţul a urmat firul apei şi s-a trezit, după câteva ceasuri, într-un fel de basm de piatră. Aici Carpaţii Răsăriteni săvârşeau cea mai surprinzătoare minune a lor, zidurile consecutive de piatră goală fiind sparte printr-o singură despicătură, ca de spadă, prin care abia se puteau strecura omul şi calul. Părea că se deschide un domeniu subpământean sau poate altul, subceresc. Călăreţii s-au prelins printre pereţii brutali, ce se alungeau în înălţime până la cer, ei şi caii urmând cărarea tăiată în adâncul muntelui, de firul apei, fără să aibă deasupra altă lumină decât firul cerului. Creşterea pietrăriilor era constrângătoare - gheară în gât, stâncile se opinteau în sus, se căţărau zbuciumându-se, unele peste altele, până când se ciocneau în capete, deasupra călăreţilor, înghiţind lumina, lăsând albastrului doar câte o sclipire, când şi când. Printre sclipiri se strecurau şi călăreţi. O scăpărare de copită sau de chibrit, un ţipăt de uimire şi stâncăriile încremenite într-un incredibil echilibru s-ar fi prăvălit. Lupta dintre monştrii de piatră era încă în toi.

La un anume moment, spre faptul amiezii - o amiază inexistentă, marcată doar pe ceasornicul de platin al prinţului, - călăreţii s-au oprit extenuaţi, într-un fel de turn circular, dispunând de o singură ieşire, cea din spate, - poarta subterană prin care intraseră. Ei se aflau în fundul turnului neterminat, ca într-un fel de carceră, având sub ochi un imens perete de piatră.

— Şi mai departe? a întrebat el.

— Mai departe drumul se află pe undeva mai sus. Drumul trece dincolo, în Transilvania.

Pe călăreţi îi despărţea de Transilvania - cealaltă ţară românească - doar un perete de piatră. Grădişteanu i-a spus prinţului, în liniştea de piatră a locului:

— Fără Transilvania, România este o absurditate geografică. Şi după o pauză lungă: Aţi privit harta Daciei?

Evocarea acelei hărţi, care îi fusese arătată şi la Sigmaringen, în clipa în care a primit domnia, l-a tulburat din nou ca o vedenie. Se afla acum la poarta Transilvaniei. Se oprise silnic, la capătul unui drum care înceta brusc, un drum trimiţând mai departe spre un alt drum, invizibil atunci. Prinţul n-a spus nimic, n-a comentat cuvintele colonelului, iar militarii din suită au tăcut la rându-le, respectându-i reculegerea. Într-un alt colţ de ţară, în Carpaţii Meridionali, aceeaşi scenă se repetase, tot în primul an de domnie. Un alt însoţitor îi arătase, de pe creasta unui munte, ţinutul de dincolo, spunându-i: „— Maria ta, dincolo se află tot atât de mulţi români ca şi în ţara peste care domneşti. Ei toţi vor să aibă o singură ţară.” „— E un proiect ce depăşeşte această generaţie”, a răspuns prinţul. „— Marile proiecte depăşesc generaţia”, i-a răspuns interlocutorul. Din primul an de domnie, românii îi puseseră în faţă proiectul lor, visul lor, care avea şi un nume: *Restitutto Daciae*, faţă de care războiul abia început reprezenta doar un pas, încă un pas. Acolo, în Carpaţii de Răsărit, la hotarul moşiei Broşteni, acest proiect se oprea silnic, la capătul unui drum întrerupt.

La întoarcere, prinţului i-au apărut în cale şi oamenii. Trecuse pe lângă ei fără să-i observe. Acum îi vedea, în lumina orbitoare a zilei. Oamenii locului se aflau lângă nişte cuptoare uriaşe de ars var şi erau albi, aproape marmoreeni, sub praful de var. Nici oamenii nu l-au luat în seamă pe prinţ, nici la dus nici la întors. Ei şi-au văzut mai departe de treabă, mânuind o tehnică de pe vremea romanilor, lângă cuptoarele lor de var care muiau şi albeau piatra la dogori înalte. Şi mai încolo, mai la vale, se aflau nişte piramide sumbre de mangal, prelungite în sus prin trâmbe negre de fum. Se ardea mangal, lemnul munţilor era pietrificat prin foc. Oamenii care vegheau combustia din

pântecul cuptoarelor cu jar - cărbunarii - erau negri ca iadul. Prinţul a trecut călare printre omenii albi şi negri. Varul şi cărbunele curgeau la vale, spre lume, în coşuri de nuiele atârnate la samarele cailor sau în care uriaşe trase de boi ciolănoşi, cu coarne mari, care se opinteau în juguri, târând încărcătura minerală.

Aproape de cheile de piatră se aflau frontiera ţării, pichetul grăniceresc şi punctul de vamă. Prinţul nu s-a oprit să cerceteze aceste instituţii, atât de oficiale, stranii pentru loc, el a observat totuşi că acest nod de trafic, de lângă munţi, îşi desfăşura existenţa fără intervenţia slujbaşilor de stat.

— Vameşii şi grănicerii nu intervin? a întrebat.

— Doar când şi când, i s-a răspuns. Când primesc ordin de la Viena sau de la Bucureşti. Când apar conflicte politice, despre care pământenii de dincolo şi de dincoace de munţi habar n-au.

Îi era sete. Atât pentru vărărie, cât şi pentru cărbunărie se folosea apa. Apa era captată de undeva dintr-o coastă a munţilor, împunsă cu fierul, fiind adusă la vale printr-un jgheab de scânduri, un fel de apeduct, care dubla, la înălţimea de un stânjen, cursul vijelios al râuleţului ce hoinărea buimac în prund. Aceeaşi apă slujea şi la o moară de spălat lâna. Prinţul s-a aplecat să bea din pârâul aerian, dar a tresărit, chiar în clipa când a dat să-şi ude buzele în unda rece. Spre ochii lui s-au bulbucat din gheaţa fluidă doi ochi extatici, încercuiţi cu aur. Amândouă fiinţele n-au mişcat. Întâlnirea s-a petrecut sub umbra chipiului princiar, care, prin cozorocul negru, a provocat o stingere a luminii de sus, proiectând o clipă de noapte pe luciul apei şi în adânc. Când umbra s-a retras, peştele pistruiat a zvâcnit înapoi prin două vârtejuri transparente, topindu-se în limpezime. Nişte bule de aer s-au topit iute în văzduh, pocnind deasupra apei.

Apoi noaptea a căzut brusc peste stâncării, ca în Alpi.

Prinţul s-a simţit ca la el acasă, deşi inconfortul şi necunoscutul geologic i-au dat o stare specială. El era un familiar al culmilor golaşe, cu aer sec. Aici, în schimb, peste frigul pietrei, l-a cutreierat un frig umed, aproape respiratoriu, care se insinua pe sub piele. Sub cerga mocănească, în pătulul deschis de vânătoare, prinţul a tremurat ca o limfă scoasă din cochilie, primind pe trup balele aburilor, apoi bruma din zori. N-a reuşit să doarmă. L-au asediat nu numai zimţii brumei, ci şi nişte fiinţe - nu mii, miriade de pureci. L-a usturat, sub pleoape, împunsătura unor stele străine. Avea limpezi în minte reperele cereşti, dar constelaţiile cunoscute îi apăreau sub altă zodie, care îl respingea. Culcuşul de piatră în care se afla adăpostit îl ghiontea aspru, fânul întins sub trup, în maldări, părea un fel de abur, prea moale şi prea uşor ca să astâmpere împungerile tari. Era şi aerul foarte tare. Aerul nu tempera, ci ascuţea senzaţiile. Ghimpii siderali care îl ardeau - tot cerul era spuzit cu lumini reci - i-au spuzit până la urmă ochii, i-au umplut orbitele cu un fel de cenuşă aprinsă, de vulcan, până când prinţul s-a simţit încins lăuntric de un fel de dogoare. Dogoarea îi înväpăiase sângele care acum îi vibra sonor în trup, până în cap. Chiar şi capul, cutia craniană, îi suna neliniştitor. În tigva goală vibra ceva straniu, oare un foşnet, un murmur indistinct, o maree? Murmurul de jur-împrejur s-a transformat cu vremea, peste timpul incontrolabil, într-o respiraţie ritmică, deci regulată, când lungă când scurtă, pe care a încercat s-o asculte, când - cumplită sincopă! - s-au trezit dintr-odată într-o linişte năprasnic de apăsătoare. Îl sugea oare muntele? Oare şi muntele era aspirat de o forţă şi mai adâncă? A respirat. Aerul clorofil l-a tămăduit, îmbiindu-l şi silindu-l să adoarmă. S-a trezit, extenuat şi asudat, într-un târziu, sub aceleaşi stele care îi ţintuiau, de-acolo de sus, singurătatea. S-a aşezat în capul oaselor, reluându-şi senzaţiile lucid, numărându-le ca pe nişte spini dintr-o

cunună, cu tărie şi amărăciune. Prinţul a trăit o noapte de ascet, sub tortura cosmică a Carpaţilor.

La palat, în prima noapte când a dormit în chiar patul lui Cuza, atunci în 1866, o femeie din personal, o bătrână care i-a adus ceaiul, i-a spus prinţului:

— Nu te poţi lega de un pământ, dacă nu cunoşti femeia acelui pământ. Înţelegi?

El n-a înţeles bine, era surprins că ceaiul îi fusese adus de o femeie, o bătrână din personal, apoi a adormit. Peste o vreme s-a trezit deasupra Carpaţilor, într-un vis de piatră, apoi vremea l-a trezit definitiv. A încercat să-şi pună gândurile în ordine; acum şi le rememora.

În plină zi, acolo în munţi, prinţul a luat act de păduri. I-au impus pădurile. Acestea se opinteau să urce în talazuri, de la picioarele lui spre crestele munţilor, alungându-se hăt departe, dincolo de zări, în creşteri tot mai aprige, spre asfinţit şi miază-noapte. Dedesubt, sub straiul vegetal, răzbătea mişcarea muntelui de piatră, care îşi făcea loc prin desimea verde. Muchiile, vârfurile, spinările goale de rocă frângeau şi despărţeau zbaterea continuă a mării vii, neîntrerupta fierbere verde care tindea să înăbuşe muntele cu totul. Ici şi colo, piatra scăpa totuşi la lumină prin câte o muche, prin câte o stâncă răzleaţă. Albul, vânătul, roşul sângeriu al pietrei ţipau scurt sub mustul clorofilei. Apoi aceste strigăte solitare amuţeau. Prinţul a urmărit prin binoclu, undeva sus, încleştarea dintre nişte brazi singurateci şi o stâncă liberă, luptă fără sorţi de izbândă şi pentru stâncă şi pentru căţărători, dintre care unul, un pin, se zbătea sub cer.

Prinţului i-a plăcut acel pin singular. I-a plăcut şi faptul că din desimea amorfă a brazilor evadau pinii. I-a plăcut şi aerul rar al locului. Un miros iradiant de ambră îmbălsăma pădurea. Aromele ţâşneau fumegător de sub paşi, când

boturile cizmelor răscoleau în spuza acelor uscate depuse pretutindeni, pe sub trunchiurile sumbre, în straturi groase. Sprijinindu-se de un trunchi solzos de arbore, prinţul şi-a simţit mâna captivă într-o dâră de răşină. Scurgerea venea de sus, într-un fel de cascadă semi îngheţată, în care se prinseseră şi câteva viespi. Exemplarul pe care îl avea sub ochi - tot un pin! - era gigant. Era rar ca frumuseţe. În jurul lui s-ar fi putut organiza un parc. Sub impresia acelui pin, prinţul a notat seara în jurnal câteva observaţii despre pădurile vizitate, dar nu sentimentale, ci strict economice: el n-a consemnat astfel accentul aromatic, nici amănuntul cu mâna prinsă în răşină. Emoţia a luat un alt curs, notele au fost scrise, pe genunchi, într-un limbaj sec, util:

„*Dans les forêts séculaires des montagnes, le pin, cet excellent bois de travail et de construction, occupe la première place, ainsi que le sapin, auquel il se trouve mélangé dans le plus grand nombre de parties. Il arrive en ces lieux à des dimensions gigantesques, et il n'est pas rare de voir des individus de 50 et même de 60 mètres de hauteur avec un tronc d'un diamètre de 1 m 50, et un cubage qui va jusqu'a 30 m cubes.*"[1]

El a notat totuşi şi cu o undă de regret:

„*Ce géant, que la hache atteint actuellement, doit être préservé*".[2]

Pe prinţ, atunci pe loc, l-a indispus populaţia înfricoşătoare a brazilor, colosală prin număr. L-a consolat însă, întrucâtva, masivitatea lor de trupă. Brazii se revărsau

---

[1]Note:

[?] În pădurile seculare ale munţilor, pinul, acest excelent lemn de lucru şi de construcţie, ocupă primul loc, la fel cu bradul, cu care se află în amestec, în cele mai multe părţi. El atinge în aceste locuri, dimensiuni gigantice şi nu-i rar să vezi indivizi de 50 şi chiar 60 metri înălţime, cu un trunchi de 1,50 m în diametru şi un cubaj care merge până la 30 m cubi.

[2] Acest gigant, pe care securea îl doboară acum, trebuie ocrotit!

în armii. Aspectul de armate în iureş nu i-a scăpat prinţului. Mulţimea ordonată a lănciilor cu tăişul în sus, îngrămădirea ordonată a legiunilor de trunchiuri, prestanţa ofensivă impuneau. Năvala brazilor nu ţinea seama de accidentele de teren. Un râu, o prăpastie, un parapet de piatră stăvileau provizoriu asaltul, care se relua şi mai înverşunat, cu prea puţine pierderi. Brazii alergau spre înălţimi sau spre văi într-un tropot mut de cabaline, într-o curgere şi într-o revărsare torenţiale. Ei aproape nici nu băgau de seamă, în demenţa victorioasă care îi posedă, pătrunderea în masa lor a unor monştri de altă specie, care veneau dinspre dealuri: fagii. Aceştia urcau din urmă cu o călcătură şi cu o respiraţie de alt calibru, cu un mers greu şi apăsător de bovine. Erau bovizii vegetali ai pădurilor carpatice, cuprinşi în specia foioaselor, ei înşişi - faţă de conifere - foioşi, zoioşi, mătăhăloşi şi lenţi. Ciocnirea dintre specii era dură, deşi se petrecea în spaţii de o solemnă nemişcare. Noutatea aceasta aproape militară l-a reţinut în loc pe prinţ multă vreme. Era probabil un aspect local al luptei dintre speciile vii, prelungire, peste ere, a bătăliilor geologice perindate pe aici şi care dădeau măsura unui pământ foarte tânăr.

Prinţul a coborât într-o vale ocupată de fagi, ca să-şi dea seama mai exact de amploarea şi intensitatea luptei. El a putut să intre călare în poiana de fagi, arborii fiind rari, cu coroana bogat ocrotitoare, cort gros, cu zeci de mii de foi, care trimitea spre pământ o umbră densă. Sub copite, foşneau amorf frunzele uscate din anii precedenţi. Alt foşnet, alt miros - un miros taninat, spre acru, cu o adiere de oţet. Fagii erau urâţi şi buni ca ţăranii din şesuri. Şi blajini: o lăuruscă strângea în braţe şerpuitoare trunchiul indolent al unui fag, căţărându-se până în vârf şi scăpând în jos, printre crengi, o horbotă de frunze roşii. Un hamei îşi ţesuse vâlnicul argintat, pe acelaşi trunchi, până sub cuibul unor ciori, care croncăneau sub o tufă de vâsc.

Descălecând lângă acel copac încărcat cu de toate, prinţul a fost din nou concesiv, ar fi vrut acum să înţeleagă fagul - aveau şi fagii îndreptăţirea lor! Era totuşi puternică ofensiva fagilor care ocupau tot pământul de sub munte, apoi culmile dealurilor unde brazii nu mai răzbăteau. Colonelul Grădişteanu a arătat cu braţul în zare:

— Îi vedeţi totuşi cum se răresc? a spus el. Mai la vale, spre răsărit, puterea brazilor scade. Nu mai ating şesul, se pipernicesc şi mor.

— Şi fagii?

— O, puterea fagului creşte, ea ţine până pe linia Nistrului, în Basarabia. De acolo nu mai are nici fagul putere, începe altă lume,

— Ce lume?

— Stepa.

— Şi dincolo de stepă?

— Dincolo de stepă, fagul nu mai apare decât în Caucaz.

— Ce lume tânără! a şoptit prinţul. Ce balans de timpuri şi de specii, şi-a spus el în gând.

Rememorându-şi momentul la Cotroceni unde se afla, prinţul n-a putut evita o legătură între gândurile de ieri şi cele de acum, sub impresia ultimelor evenimente. „Spre Dunăre şi spre Carpaţi, şi-a spus prinţul, galopează acum caucazienii. Pământurile şi neamurile se leagă din nou între ele. Ce curios totuşi. Trăiesc oare nişte timpuri geologice sau nişte timpuri de cruciadă?”

Încă se mai mişcau spre linia frontului câteva coloane militare. Prinţul urmărea mişcarea pe hartă. Rapoartele pe care le primea, prin curieri, îl obligau să schimbe semnele înaintării, să fixeze alte puncte de popas, să retuşeze unele trasee, în funcţie de accidentele de pe parcurs care erau tot mai multe. Alături de harta care consemna mişcarea trupelor se afla schiţa topografică a moşiei Broşteni.

Aceasta rămânea neschimbată, egală cu sine, asemeni *presse-papiers*-ului care o apăsa, un *presse-papiers* din cristal de rocă, în formă de peşte. Cristalul provenea din aceeaşi zonă, fusese extras dintr-o mină de cărbuni şi dăruit prinţului, care i-a dat această funcţiune practică. Harta moşiei, încremenită în forma iniţială şi harta mişcării trupelor păreau că ţin de lumi diferite.

Mişcarea trupelor fusese extrem de anevoioasă, împiedicată în revărsări şi noroaie. Harta militară consemna o geografie în mişcare, sub febra anotimpului. Nemişcată era schiţa - din începutul timpului - aceiaşi munţi, aceleaşi ape, aceleaşi păduri.

— De când datează această schiţă? l-a întrebat prinţul pe Kalinderu, indicând schiţa moşiei Broşteni.

— Din secolul precedent.

— Eu credeam că din începutul lumii.

— O, nu! E o schiţă făcută de un topometru austriac, un hotarnic militar, în anul când Bucovina a fost cedată austriecilor. Parte din moşiile boierilor noştri, inclusiv moşia Balş, au căzut dincolo, sub coroana habsburgică. În eventualitatea că o veţi cumpăra, e bine să ştiţi că proprietatea trece şi dincolo, peste graniţa provizorie.

— Cât de provizorie? a întrebat.

— Până o veţi schimba. Cumpărând acest pământ aveţi datoria să-l aduceţi între graniţele aceluiaşi stat, cum a fost odinioară. Kalinderu a insistat: Pământul trece dincolo cu tot cu oameni. Şi cei din Bucovina sunt tot români.

La Cheile Bicazului, colonelul Grădişteanu îi indicase Transilvania, acum Kalinderu - pe hartă - îi indica Bucovina. Administratorul a mai adăugat un amănunt care sporea dificultăţile, în aceeaşi idee de moştenire:

— Cine cumpără pământ îi moşteneşte toate angaralele, inclusiv eventualele procese restante, ca în acest caz.

— Totuşi cine sunt proprietarii? Cine sunt aceşti Balşi?

Kalinderu a extras din dosarul moşiei un alt document, un

sul interminabil, care înfăţişa un foarte complicat arbore genealogic. Balşii păreau a fi nişte foarte vechi boieri ale căror rădăcini pogorau până spre timpul de întemeiere al ţării, cu un trunchi aproape vertical, cu ramuri şi cu crengi care îmbrăţişau toate ţările româneşti.

— N-au mari titluri nobiliare? a întrebat prinţul.

— Sunt boieri de ţară, dar mari şi vechi. Şi cu vechi legături şi prin alte ţări.

Într-adevăr, o ramură a Balşilor trimitea la Balşizii din Muntenegru, prin aceştia la neamul Balsa din Provenţa - care se înrudea cu un neam nobiliar iberic; o altă ramură a Balşilor ducea la Bagrationii sau Bagratizii din Caucaz, iar aceste încrengături - Caucaz, Iberia, Carpaţi - se adunau sub un singur semn heraldic. Acest semn o distingea pe o singură fiinţă cunoscută direct de prinţ: Adela Balş.

Maiorul Văcărescu l-a bruscat din nou pe prinţ, scoţându-l din gânduri printr-o intrare care alarma:

— Alteţă, îngăduiţi-mi să deschid fereastra. Priviţi oraşul!

Maiorul n-a mai aşteptat îngăduinţa, s-a repezit şi a deschis fereastra. Prinţul s-a ridicat din scaun, dar nu s-a mişcat spre acel loc, a rămas la distanţă, aşteptând să audă şi să vadă, de acolo de unde se afla, zgomotul exploziilor şi vâlvătăile incendiilor. Se întâmpla ceva grav.

A urmat o lungă şi intensă linişte, în care nu s-a văzut şi nu s-a auzit nimic. Se puseseră probabil în mişcare nişte şuvoaie de oameni, care acum stăteau pe loc. Orice era cu putinţă în asemenea timpuri, şi prinţul aştepta, aştepta simţind că îi urcă în gât tracul surprizei. Şi-a dus mâna la gât, gata să desfacă primul nasture de la gulerul vestonului, dar Văcărescu i-a oprit gestul, l-a strigat din nou:

— Veniţi, e fantastic.

Ce putea fi oare fantastic într-o asemenea linişte! Şi prinţul s-a mişcat spre fereastră, cu paşi energici, hotărât

să spargă liniştea care-l ameninţa.

Care s-a şi spart, în explozii de alb, în clipa când a privit spre oraş. Înfloriseră cireşii şi prunii. Capitala de grădini şi livezi arăta ca un miracol alb. Ici şi colo turle cu sclipet de aur şi aramă, ici şi colo acoperişuri de şiţă, ici şi colo geamlâcuri de lemn cu sute de ferestre, iţindu-se printre păduri de crengi. O singură clipă într-un an Dumnezeu îşi întorcea faţa spre Bucureşti, şi tot Domnul de Sus a vrut ca, în acel an, 1877, prinţul să fie de faţă la divina întâlnire.

— Câtă risipă! a murmurat maiorul Văcărescu, gândindu-se desigur şi la război.

Prinţul a închis ochii şi s-a întors cu gândul la Broşteni.

Uriaşa zonă montană a Broştenilor i se păruse atunci într-un frământ geologic de început de lume. „Aici totul e frământat, şi-a spus, călărind spre hotarul de nord al acelei ţări necunoscute. Totul e încă nedecis, nelimpezit, de la mişcarea geologică până la vegetaţie.” Şi-a amintit tot atunci că această stare de tensiune a pământurilor peste care domnea nu era proprie numai acestui loc, în care se afla, ci şi altor locuri din ţară. În sud, la vărsarea Dunării, văzuse un lucru şi mai curios: fluviul nu se sfârşea în mare în punctul de atingere cu apa marină, ci îşi supravieţuia pe multe mile, împingându-şi hăt departe undele tulburi şi dulci, până în inima apelor sărate şi clare. La rându-le, apele salmastre ale Mării Negre pătrundeau în fluxuri line în albia Dunării, până departe înapoi, schimbându-le gustul. Ceea ce vedeau aici, pe înălţimi, se repeta acolo, după legile altui regn.

În sufletul localnicilor se prelungea probabil aceeaşi luptă, a mai gândit prinţul. Omul locului tindea vădit spre nişte înălţimi, spre un anume zenit sau sublim, la care poate ar fi putut avea acces, dacă n-ar fi fost tras înapoi de o putere contrară. Probă, pendularea dramatică dintre brazi

şi fagi, balansul dintre apele salmastre şi apele dulci. Chiar mânăstirile de pe aici o dovedeau. Ele erau aşezate ca nişte noduri de purificare, ca nişte vămi între şesuri şi înălţimi, în toată zona subcarpatică, la hotarul dintre cele două specii, la punctul de răspântie între fagi şi brazi, după cum constatase aproape pretutindeni.

În aceeaşi călătorie, oprindu-se pentru un scurt popas la schitul Durău, pe coasta unui uriaş masiv montan, Ceahlăul, prinţul şi-a consolidat observaţia cercetând acea aşezare de sihaştri, aflată totuşi mai sus de zona bradului, sub golişte. Schitul era o răspântie între sălbătăcie şi lume, între cer şi pământ, între oameni şi fiare. Într-un ţarc din curtea schitului scâncea un bursuc domesticit; un godan de mistreţ, cu cercel în ureche, râma pe sub pragul chiliilor; în incinta sacră - chiar în altar! - se zbenguiau nişte veveriţe, care-au dat s-o zbughească afară, la intrarea prinţului, când sabia lui a lovit canatul de lemn al uşii altarului.

— Bine, s-a mirat prinţul, dar aici nu slujeşte nimeni?

— Ba slujesc eu, măria ta! i-a răspuns stareţul.

— Păi dacă slujeşte cineva, veveriţele nu se tem de acest slujitor?

— Păi nu se tem, doamne.

— Dar nu se sfiesc de lume?

— Păi nu se sfiesc, a răspuns stareţul, că-s învăţate şi cu mine şi cu lumea. Nu-s învăţate însă cu sabia!

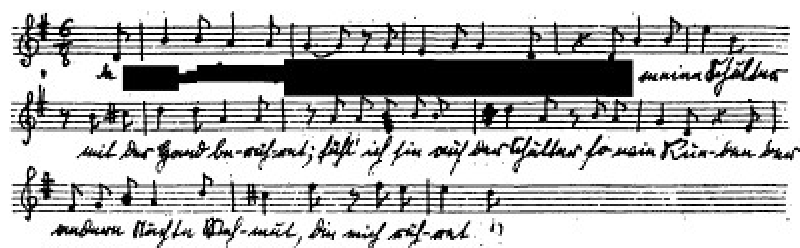
Nici stareţul nu se sfia de lume. Şi nici, se pare, de sabie. La plecarea din schit, Grădişteanu i-a şoptit prinţului că acel stareţ cu ochi cuvioşi era pus sub urmărirea prefecturii din Piatra, sub bănuiala c-ar găzdui la sihăstrie un hoţ - frate geamăn cu chiar cuvioşia sa. Nu se ştia care iese în lume, la drumul mare, popa sau hoţul.

Apoi i-a apărut în cale prinţesa, chiar în al doilea an al domniei prinţul a decis să se însoare. A cunoscut întâi acest

pământ - moşia Broşteni -, a întâlnit-o şi pe fiica acestui pământ, pe Adela Balş, la o serată campestră la conacul de la Gârbovi, dar soarta a hotărât altfel, prinţul s-a supus sentinţei, s-a căsătorit în străinătate, în principatul de Wied, cu o prinţesă de acelaşi neam, fiica acelui pământ de departe.

Prinţesa era o muzicală. A fost primul lucru care l-a atras. La logodnă, în castelul de la Wied, prinţesa i-a cântat la pian o nocturnă romantică. Cum prinţul refuza auditiv romanticii, n-a auzit piesa, a auzit în schimb a doua zi un Bach, la orgă, cântat tot de ea, dar piesa - pe care a urmărit-o cu atenţie - i s-a părut mediocră.

Apoi prinţesa i-a dedicat un lied, de ziua lor, la aniversarea primului an de la căsătorie. Îşi rememora acum cu greu piesa muzicală, reconstituind-o notă cu notă. Notele se legau de nişte silabe, de nişte cuvinte; cuvinte şi melodie[1] se împleteau într-un reproş, un reproş muzical pe care prinţul îl auzea:

După ce-a ascultat liedul, în întregime, s-a ridicat şi a sărutat-o pe frunte pe autoare. Primind apoi şi partitura, prinţul i-a sărutat mâna şi i-a promis că va porunci ca textul poetic să fie imediat tradus şi în limba română. Şi-a luat această însărcinare un poet de curte, care a şi izbutit o

---

[1]Note:

[?] „An jener linden Nacht, so rasch entschwunden,
Hast meine Schulter mit der Hand berühert;
Fühl'icht sie auf der Schulter so wie Kunden
Der andern Nächte Wehmut, die mich rühret."

fericită transpunere, foarte melodioasă, păstrând graţia originalului, deşi cu unele mici modificări de cuvânt:

„*În seara-aceea blândă, trecătoare,*
tu m-ai atins cu mâna ta pe umăr;
Resimt pe umăr mâna şi mă doare
de alte seri trecute, fără număr."

Acum, după ani, prinţul se întreba câte seri fără atingeri tandre trecuseră într-un singur an, ca să justifice reproşul? Ceva era neclar în acea producţie muzical-poetică, iar prinţul nu suferea confuziunile. Era desigur o fantezie literară, unde totul putea fi admis. Muzica era oricum mai reuşită decât textul şi prinţul a recapitulat-o mental.

Apoi i-a venit în minte o întrebare fără rost, care a rupt melodia conjugală, introducând o sincopă: cum cânta Adela Balş? N-o auzise cântând niciodată, nici voce şi nici la pian. Auzise în schimb, în urmă cu puţină vreme, într-o noapte, un câine urlând a pustiu în poarta conacului ei de la Gârbovi. Un urlet lung, lugubru, curmat cu un foc de pistol. Băştinaşii nu suportau nici urletul câinilor a pustiu, nici ţipătul cucuvăilor, care, după o superstiţie locală, prevestea moarte. Prinţul a şters din minte această amintire proaspătă, ca să audă un alt glas, mai vechi şi mai răscolitor: cântecul cocoşului sălbatec din pădurile moşiei Broşteni.

L-a scos din nemişcare acelaşi maior Văcărescu. Mareşalul curţii l-a anunţat pe prinţ că un prieten din tinereţea sa, colonelul prinţ Mecerski, se află împreună cu brigada de dragoni pe care o comandă, lângă Bucureşti, la mânăstirea Plumbuita. De prinţul Mecerski era legat printr-o veche camaraderie, închegată în anii când amândoi îşi desăvârşeau studiile militare la Dresda. Inundat de bucurie, prinţul a încălecat şi-a galopat până la Plumbuita, unde

Emanuel îl aştepta. Şi-au şi spus pe nume, ca odinioară. Prinţul Emanuel i-a arătat prinţului Karl brigada sa de dragoni. Cei doi tineri colonei au regăsit limbajul şi prospeţimea de odinioară, ba chiar glumele şi tachinările care îi pogorau pe ambii, până la gradul de locotenenţi.

Apoi cei doi colonei prieteni au galopat până la palatul din centru, unde îi aştepta prinţesa. Au luat masa în trei, iar intimitatea s-a prelungit. Reprezentau tustrei o singură familie germano-ruso-română, care se simţea mândră de sine şi disponibilă pentru fapte mari. Au discutat mult despre rude şi prieteni, cu popasuri la fiecare curte în parte, de la Petersburg la Londra, de aici la Lisabona, de la Lisabona la Bruxelles sau Stockholm, până s-a făcut seară, iar cei doi prieteni au dorit să rămână singuri, pentru ultimele cuvinte.

Emanuel era trist. Sub expansiunea sa verbală, sub gesturile repezite şi focoase se citea tristeţea, care îl inunda ca o otravă, uşoară şi dulce. Rămaşi singuri, cei doi şi-au fumat în tăcere ţigările de foi, sorbind când şi când din coniac. Epuizaseră toate temele de conversaţie, inclusiv amintirile, ar fi urmat acum să mai discute şi despre viitor, despre un timp pe care nici unul nici celălalt nu-l vedea limpede. Până la urmă Emanuel a spus:

— Simt că n-am să mă mai întorc în Rusia. Am eu o presimţire...

Nu se putea răspunde nimic la presentimente sau presimţiri, şi prinţul a tăcut. Îşi simţea însă inima grea. I-a spus lui Emanuel într-o doară:

— Deci vei trece Dunărea.

— Şi voi muri pe Balcani, a răspuns Emanuel, care s-a ridicat.

Întorcându-se la Cotroceni, prinţul a luat cu sine o bună parte din tristeţea lui Emanuel.

Trecând peste amintiri, aşezate înlăuntrul său, într-un fundal confuz, pe prinţ îl preocupa acum stăruitor mai ales aspectul economic şi juridic al moşiei pe care vroia s-o cumpere.

„De ce *moşie*! De ce nu domeniu, teritoriu sau proprietate!" În română cuvântul *moşie* însemna *moştenire*, teritoriu succesoral aparţinând unor *moşi* sau *strămoşi*, indicând fuziunea oamenilor cu pământul lor, ca două linii ce tind înapoi spre infinit, confundându-se cândva, undeva, în timp, într-un punct.

Prinţului îi convenea, pentru început, un teritoriu fără oameni, o simplă formă geografică pe hartă, care să evite acel punct. Aceasta l-ar fi apărat de suspiciunea aristocraţiei care se aroga ca singură posesoare de pământ, cu drepturi din *moşi*. În zâmbetul ironic al boierului autohton, chiar al colonelului care îl însoţea, el, prinţul, se înfăţişa ca un administrator, desigur de o specie aparte - nu al unei moşii, ci al ţării! Experienţa o făcuseră şi domnii fanarioţi, care luaseră ţările române în arendă, cu anul sau cu viaţa, de la Stambul. El vroise altceva - împământenirea! - pe care o şi căpătase de altfel din prima zi, simplu petic de hârtie. Actul oficial suna aşa:

„*În consideraţiunea recunoştinţei ce datorăm principelui de Hohenzollern-Sigmaringen Carol I, domnitorul României, care a binevoit a primi coroana şi a lucra dimpreună cu noi la statornicirea statului român şi spre a stabili legături mai strânse între familia sa şi ţară, mai cu seamă că prin votul Adunării s-a stabilit şi principiul eredităţii, sub-scrişii propunem ca Adunarea Generală să dea* indigenatul *familiei Hohenzollern-Sigmaringen, acordând* naturalizaţiunea mare *tatălui domnitorului Carol I - Alteţei Sale Regale principelui Carol Anton-Ioachim-Zefrin-Frederic-Mainrad de Hohenzollern-Sigmaringen*."

Urmau 92 de semnături, printre care şi câteva ale demnitarilor care-l slujeau acum, inclusiv un frate al

colonelului Grădişteanu. Actul fusese simplu acordat şi răspundea unei abilităţi politice „tipic valahe”, era un mod de a contracara formal - cu forme în regulă! - o posibilă obiecţiune din afară, aceea că prinţul n-ar fi fost un indigen, obiecţiune refuzată simplu, prin această cacialma. Cine ar fi putut pretinde că prinţul nu e un indigen, când întreaga familie era naturalizată - n-avea importanţă că doar cu un ceas mai înainte!, şeful familiei primise *naturalizaţiunea mare*!

Colonelul care îl însoţea - frate cu acel Grădişteanu care-i acordase indigenatul - îi era superior prin simplu fapt că aroga în chip orgolios titlul de băştinaş, fără *naturalizaţiune*. El, acest Grădişteanu, era deci ce era - fără acte! - prin sânge şi prin moştenire.

O cale de naturalizare era desigur căsătoria. Mulţi principi fanarioţi recurseseră la aceasta, iar succesorii lor de azi erau consideraţi români. Prin naturalizarea oficială - din prima zi - prinţului i se refuzase tacit o asemenea cale. Îi rămânea în faţă, neînsurat fiind, şansa unei căsătorii consangvine, cu o principesă de acelaşi neam, ceea ce reprezenta o sexuare ca la brazi. El era deci un brad sau un pin transplantat într-un alt pământ decât acela al obârşiei. Îi mai rămânea şi calea de a se naturaliza real, prin cumpărarea de pământ, ceea ce hotărâse să facă, spre surprinderea tuturor. Însemna că prinţul era hotărât să rămână în ţară, orice s-ar întâmpla, orice sorţi ar avea războiul, ca un om al pământului, un băştinaş din moşi-strămoşi, asemeni celor ce moşteneau moşii.

Un băştinaş fără moşii - şi de aceea prinţul optase pentru o moşie fără oameni, un pământ gol, ba nu, un pământ al pădurilor şi apelor reci. Oamenii nu erau sau nu i se păreau a fi existând, pe întinderea vastă, pe care o revedea în gând. Ei erau desigur, existau, dar ca nişte fiinţe ale naturii, nişte fiinţe dezlegate de îndatoririle pământenilor agricultori faţă de proprietarii de pământ, care reprezentau

alte fiinţe, ca fagii faţă de brazi.

Aceşti oameni de munte nici nu-l văzuseră măcar pe prinţ. Ei îl ignorau ca ins, ca existenţă, iar ignorarea aceasta blajină, naturală, elementară ca şi a pietrelor, îi făcea bine, era identică cu neutralitatea lui faţă de ei. În compensaţie la penuria de oameni, moşia era în schimb uriaşă şi relativ puţin costisitoare ca preţ la hectar.

De la aceasta a şi pornit sfetnicul său juridic, Kalinderu, care a şi obiectat:

— Dar, alteţă, este o extravaganţă să cumpăraţi un pământ fără oameni. E mai mult un parc.

A taxa o asemenea moşie drept parc, un parc princiar, era însă liniştitor, ba chiar foarte nimerit. Alte socoteli economice se excludeau deci, deşi prinţul - cu spiritul său practic - le avea pe toate în vedere. El l-a şi întrebat pe Kalinderu, ca să se verifice:

— Ce masă de copaci socotiţi că se cuprinde la un hectar?

— Foioase sau răşinoase?

Kalinderu a intrat în nişte socoteli complicate privind posibila exploatare a lemnului, în care intrau suprafeţe de copaci, cubaje, parchete forestiere. Kalinderu nu cunoştea moşia şi socotea în abstract, după hartă. Mai folositor i-ar fi fost prinţului un alt sfetnic, colonelul care îl însoţise pe drumurile dintre Bicaz şi Broşteni, acel Grădişteanu, care între timp dispăruse în urma unei duble pneumonii. Ghidul lui prin pădurile Carpaţilor Răsăriteni dispăruse în neant - la o zi două, după acea călătorie, iar prinţul se afla acum în faţă cu o hartă impersonală şi cu un om care nu ştia despre ce vorbeşte, arătându-i nişte cifre - şi ignorând nişte amintiri. Concluzia lui Kalinderu era profund depreciativă.

— Cele mai multe bunuri de pe această moşie n-au nici un preţ...

— Adică?

— Adică n-au nici o valoare comercială. Ca gheaţa de la

Polul Nord.

Celălalt sfetnic, cel dispărut, colonelul Grădişteanu, ar fi fost de altă părere. El ar fi zâmbit potolit, îmbiindu-l pe prinţ, fără cuvinte, să cumpere moşia. Îl şi îmbia, postum, fiindcă prinţul îl simţea alături pe Grădişteanu, cel de demult, îl simţea aprobându-l cu zâmbetul.

— Cum n-are nici un preţ! l-a întrebat prinţul pe Kalinderu.

— Poftiţi cifrele! şi Kalinderu i-a întins hârtiile cu socoteli.

Cifrele dovedeau că investiţia e cu totul gratuită, adică nerentabilă, dar tocmai aceasta consolida - în ochii prinţului - valoarea actului, sporindu-i prestigiul simbolic. Kalinderu judeca însă altfel: nu era nevoie, pentru un gest simbolic, să cumperi o moşie nerentabilă, era suficient o grădină sau un ghiveci de flori. Aşa cum nu era chibzuit să vinzi proprietatea de la Umkirch, ca să cumperi pământ aici, să pierzi o moştenire ca să capeţi o proprietate.

Prinţul a simţit acest raţionament, îl simţise chiar în anul când a vizitat moşia Broşteni, şi când l-a întrebat pe Grădişteanu:

— Ce înseamnă la voi moştenire?

Grădişteanu a răspuns, fără a ezita, ca şi cum i-ar fi oferit o definiţie de dicţionar sau o maximă:

— Moştenire înseamnă mai întâi o durere, apoi o răspundere.

Prinţul nu meditase asupra acelor cuvinte, pe care Grădişteanu le spusese simplu. Aceleaşi cuvinte îi reveniseră acum în minte, în clipa când Kalinderu îi punea în faţă un nou mesaj de la Umkirch. Acolo, la Umkirch, cuvântul moştenire se acoperea pe deplin. Acolo era într-adevăr şi durere, moşia rezuma o întreagă istorie a familiei, aici era numai răspunderea, durerea urmând a fi abia învestită, cândva, mai târziu.

Mai curând răspundea ideii de moştenire o hârtie de arhivă, sosită tot de la Umkirch, ciorna unei scrisori a

învinsului de la Waterloo, cuprinzând mesajul de predare către englezi, semnat cu mâna nesigură a împăratului, la 15 iunie 1815. Fiorul acelei înfrângeri se comunica direct şi dureros prinţului, care ţinea acum hârtia între degete.

Kalinderu îl urmărea, piesa era scumpă. În cazul când ar fi cumpărat-o, prinţul trebuia să renunţe la ceva, să facă încă un sacrificiu important, deşi cel mai simplu ar fi fost să renunţe la scrisoarea învinsului. Dar probabil n-a putut, a hotărât pe loc:

— O cumpăr.

Nicolas sosise la Ploieşti, unde fusese stabilit Cartierul General al trupelor imperiale ruse şi unde urma să vină şi ţarul. Prinţul a întrerupt din nou preocupările sale privind moşia, fiind acum silit să se ocupe cu primirea lui Nicolas. Guvernul l-a pus din nou într-o condiţie incomodă. Brătianu a cerut prinţului să nu-l întâmpine pe Nicolas la Ploieşti - o făcea primul-ministru - ci să-l vadă, într-o scurtă vizită protocolară, în după amiaza sosirii. În acest caz marele duce l-ar fi aşteptat pe prinţ la peron.

Prinţului nu i-a convenit acest joc, deşi, privit din unghiul strict al etichetei, aşa trebuiau să se petreacă lucrurile. Ca şef de stat, prinţul n-avea obligaţii ceremoniale decât faţă de ţar, dar prinţul deţinea un depozit de simpatie pentru Nicolas şi nu putea să-l transfere prin intermediari.

— Va fi totul cum se cuvine! l-a asigurat Brătianu. Marele duce va fi primit cu toată pompa. Am şi vorbit cu prefectul de Prahova.

La convorbire era de faţă şi Radu Mihail, prefectul poliţiei Bucureştilor. Prinţul s-a adresat lui Radu Mihail:

— Anarhiştii ruşi vor fi îndepărtaţi din Ploieşti?

— Vor fi îndepărtaţi şi din Bucureşti! l-a asigurat Radu Mihail. Fiţi convins că împotriva marelui duce nu se va trage nici un glonte. Peronul gării va fi absolut pustiu.

— O, asta nu! a protestat prinţul. Pentru Nicolas doream multă lume, foarte multă lume.

— Dar la Ploieşti n-aveam foarte multă lume, a spus Brătianu. De unde să scoatem lume la noi, pentru asemenea primiri, când n-avem omenet ca la ruşi.

— Nici pentru majestatea-sa?

— Nici. Câtă lume e în oraş atâta vine şi la gară, a mai spus Brătianu. La Iaşi, unde-l vom primi pe ţar, va fi la fel. Dar nu vă temeţi, va fi o mare mulţime de gură-cască. Ăştia atâta aşteaptă.

Nu aceasta dorea însă prinţul. Nu o mulţime de gură-cască, ci corpurile sociale, care să-l reprezinte pe el, ca şef de stat. A întrebat dacă măcar acestea vor fi prezente.

I s-au dat asigurări. Apoi a discutat cu Brătianu, numai cu Brătianu, programul conversaţiilor cu marele duce.

— Veţi aborda, probabil, a presupus Brătianu, numai teme de familie.

— De ce numai teme de familie?

— Fiindcă nu e normal să discutaţi cu marele duce probleme de stat. Veţi aborda aceste subiecte în conversaţiile cu ţarul.

— Dar voi discuta, în mod precis, tema militară!

— Fără îndoială. Marele duce ne poate fi de folos. Cu alteţa-sa se poate pune deschis problema cooperării militare. Am abordat-o şi eu la Chişinău. Nicolae Nicolaevici e permeabil.

Dar la Ploieşti, în prima vizită pe care prinţul i-a făcut-o lui Nicolas, acesta a părut impermeabil. Marele duce era iritat de unele zvonuri care circulau între Bucureşti şi Ploieşti. I-a spus-o deschis prinţului:

— Vrea alteţa voastră să se proclame rege?

— Vreau că România să se proclame independentă.

Prinţul îşi amintea acum „ieşirea la lume” din acele

pământuri de stâncă şi brazi, călătoria cu pluta pe care o făcuse, tot atunci, în primul an, pe râul Repedea, la vale, sub veghea aceluiaşi colonel Grădişteanu.

Oamenii la care se oprise erau plutaşi din Buhalniţa. Ei lucrau la o antrepriză de plutărit lemn, aparţinând unui negustor cherestegiu din Piatra, şi erau plătiţi nu cu metrul cub de lemn transportat - cum ar fi fost firesc, ci *cu pluta*, aşa cum cărăuşii pe drumurile de pământ erau plătiţi nu cu cântarul, ci cu carul de marfă. Măsura, în cazul plutaşilor, însemna „cât încape apa” sau „cât poate omu’ ”. Practic, acolo în munte, sus, apa încăpea puţini buşteni, pluta era deci îngustă, iar puterea omului însemna abilitatea de a scoate buştenii la vale, fără pierderi, printre stânci şi cataracte.

Plutaşii erau nişte oameni mai mult tăcuţi decât expansivi, iar la propunerea colonelului de a-l duce la vale cu pluta, pe importantul personaj, ei au luat act de acesta cu o privire zgârcită, văzându-şi mai departe de treabă. Vătaful plutaşilor a schiţat totuşi un gest de salut către străin, cu două degete la pălărie. Prin salut, vătaful părea să accepte că şi străinul o fi având o treabă pe acolo sau pe la Piatra, şi că datoria lui, ca vătaf, era să nu-l facă prea mult să aştepte, punându-i zăbavă.

În consecinţă, plutaşii şi-au zorit pregătirile - pe îndelete -, fără să le pese de prinţ. Nu arătau nici o curiozitate faţă de persoana străinului, deşi fuseseră reciproc prezentaţi. Munceau chibzuit şi încordat, cu mişcări prompte şi zvâcnite, cu strigăte scurte de coordonare, iar prinţului i-a plăcut această rânduială liberă a muncii. Plăcerea lui era intensificată de faptul că buştenii, veniţi cu tunete din munte, unde fuseseră curăţaţi de crengi şi cojiţi, erau trataţi aici jos, la malul apei, ca nişte fiinţe încă nedomesticite, prinşi cu cangea în ceafă, aduşi cu sila în rând, legaţi cap la cap cu odgonul de cânepă, puşi într-o ordine de cavalerii.

În tot acest timp, prinţul a urmărit operaţia tehnică şi n-a văzut chipurile oamenilor. La fel i se întâmpla şi la manevrele militare, la exerciţiile de pedestraşi sau de cavalerişti la care asista, când privea mişcările cu ochiul liber sau prin binoclu, dar numai mişcările. Îl deruta când cineva, un ofiţer din suită sau un comandant îi raportă ceva. Aşa s-a întâmplat şi acum:

— Alteţă, pluta e gata. Putem porni.

Plutaşul ghid sărise pe plută şi aştepta, cu pălăria în mână. Nu din respect - părea asudat. Era un bărbat tânăr, scurt şi noduros, cu picioarele goale, cu iţarii suflecaţi până la genunchi. El înfipsese într-un catarg, la îndemână, caţa cu clonţ de fier, adică ţapina, şi un topor cu coadă scurtă. Avea alături, la picioare, şi doi desagi de păr de capră cu merindă. A schiţat un semn scurt spre prinţ, cu braţul, poftindu-l să urce, s-a asigurat că străinul e prezent, după care, încheind pregătirile, şi-a făcut semnul crucii. Prinţul a ezitat să facă crucea catolică, dar s-a consacrat gestului în gând. Apoi plutaşul şi-a pus pălăria peste miţele negre şi a înşfăcat cârma - un drug uriaş, cu vârful în formă de aripă. Dălcăuşul, un băietan cu sumanul între umeri - era foarte frig -, a smuls otgonul din ţărm, cu piron cu tot, sărind pe catargele care de-acum zburau. A început fantastica goană.

Aceasta a însemnat un duruit ca de cutremur, fuga spinărilor de arbori pe apă având ceva de curgere lavină. Un râu de arbori fugea peste alt râu, de apă şi de bolovani, iar zdrumicarea lemnelor în piatră, şocurile şi vibraţiile se comunicau din oase până în creier. Prinţul nu s-a putut ţine de nimic, a fost smuls cu totul şi aruncat la vale, în zăpor.

Peste un prag al pietrei, pluta a trecut în fulger. Un piept de stâncă se apropia de oameni, strivitor, dar pluta l-a ocolit, dând fulger cotul, pierzându-şi coada o clipă, ca să se restrângă întreagă dar perpendicular, pe ţeava albiei, cu o putere de obuz. Valuri mari au acoperit lemnele plutei, udându-l pe prinţ până peste genunchi. Limpezirea care a

urmat a fost echivalentă cu frica, o frică de gheaţă, rămasă în apa de gheaţă din cizme. A urmat o altă cădere, de foarte sus, patul de catarge izbind inima pietrei, care nu s-a crăpat. Apoi altă cădere, urmată de un vălmăşag de ape mari.

Când şi-a aruncat ochii în sus, către un sprijin, prinţul a ameţit. Nu înălţimile mari uluiau, cât fuga înapoi a pereţilor de stâncă. Pereţii de stâncă fugeau în lături, se alungau unii pe alţii, gonind ca mânaţi de un uragan. Nu era altă scăpare decât ţâşnirea înainte, goana, căderea, prăbuşirea spre văi, ca sub atracţia fantastică a unei lumini care venea din alt tărâm. Prinţul a trăit o clipă senzaţia că acest tărâm al pădurilor şi al pietrei îi expulza cu forţa unei naşteri.

Apoi valea s-a deschis brusc, pietrăriile compacte s-au dat în lături, pluta s-a văzut singură şi mică, hoinară peste întinderea unei câmpii care nu mai ţinea nici de păduri, nici de munţi. Colonelul a avut răgazul să se mişte, să se apropie de prinţ, calcând peste catargele nesigure, să-i propună o ţigară de foi. Prinţul a refuzat. Într-un prim popas, la Pângăraţi, lângă un fierăstrău hidraulic, pluta a fost întregită cu încă două secţiuni, iar echipajul plutaşilor a fost dublat. S-au pus două vâsle la provă, pe jugul de lemn, şi două vâsle la pupă, care urmau a fi mânuite de secunzii numiţi dălcăuşi.

Colonelul era totuşi transpirat de emoţiile prin care trecuse, nu pentru sine, ci pentru prinţ. El i-a spus prinţului, cu bucuria omului care a ieşit teafăr dintr-o grea cumpănă:

— Avurăm noroc. Bine c-a dat Dumnezeu şi-am scăpat de Toance.

— Ce sunt Toancele?

Nu mai avea importanţă ce sunt Toancele, de vreme ce fuseseră depăşite. Toancele erau în mitologia plutaşilor Scilla şi Caribda acelei văi, dar Toancele fuseseră trecute cu bine, nu se ştie când. Între timp, caii şi bagajele călătorilor fuseseră expediate dincolo de munţi, pe un drum ocolit, ca

să iasă în şes, la drumul de fier.

— De-acu, la vale, ne-o fi mai uşor, a spus căpetenia plutaşilor, după ce-a isprăvit pregătirile, apropiindu-se de cei doi oaspeţi, fără sfială. De-aici încolo ne duce apa...

— Păi nu ne-a dus şi până acu?

— Da’ de unde, că asta-i apă cu păcate grele, a mai spus căpetenia plutaşilor, zâmbind, dar nu prea.

El însuşi, omul acela, zâmbea mai mult pentru străini decât pentru sine. Pentru sine, pe sub zâmbet, reţinea ceva grav. Aruncase peste catarge nişte colaci de frânghie, cu care urma să prindă, mai la vale, o altă herghelie de copaci. Era încă ud de sudoare şi de apă, braţele îi atârnau greu, vindecate de încordarea precedentă, dar încă dureroase.

— Cum te cheamă pe tumneata? l-a întrebat prinţul.

— Vasile. Vasile Ailenii, a răspuns simplu plutaşul.

— Ai făcut armata?

— Păi cum. La călăraşi cu schimbul. Am calul meu.

Vasile era un om cu cal, un fruntaş al locului. Se vedea că e un bun călăreţ după cum strunise pluta. Prinţul observase această însuşire a bărbatului tânăr din armata sa, băgând de seamă cum plutaşul stă înfipt cu picioarele goale pe spinarea copacilor, cum ţine în mâini frâul de lemn, cum înfruntă vijelia apei cu botul plutei, cum taie cu pieptul aerul.

— Pornim?

— Pornim, măria ta.

Vasile Ailenii nu i-a zis *măria ta* prinţului, ci colonelului. Această formulă de politeţe se aplica obişnuit în munţi, *măria sa* putând să fie un tată, un frate mai mare sau un copac, un pin sau un brad. Prinţul avea să afle că aşa se adresau oamenii munţilor şi Dunării, către care porniseră acum.

Dar elipsa munţilor s-a strâns iar, după o scurtă vreme, răsfăţul câmpiei a trecut iute, apele s-au învolburat şi au prins a sforăi din nou. Doi plutaşi mânuiau acum drugii cu

aripă de peşte, îndrumând echipajul, dălcăuşii din coadă corijând mişcările cu cârmele lor. Pluta şerpuia, urmând capriciile albiei care se îngustase. La Piatra s-a mai adăugat o secţiune, acum pluta căpătase lungime de adevărat tren pe apă, plutaşii se înţelegeau prin strigăte, izbite de ecouri dintr-un munte în altul.

— Ce spun?

— Se înţeleg între ei ca fiarele, a răspuns colonelul.

Apa oferită prinţului a fost luată de-a dreptul din vârtej, cu un căuc de lemn, mâncarea - o azimă rece, frântă în mâini şi o fărâmă de brânză. Aşa mâncau şi plutaşii, din mers. Mersul lor pe apă avea să mai dureze, o săptămână bună, poate mai puţin, până ajungeau la soroc, la Dunăre. Încă de atunci, din primul an de domnie, plutaşii îi puseseră ca ţintă, în faţă, Dunărea. Către care ar fi urmat să plece acum din nou.

L-a smuls din gânduri prezenţa lui Kogălniceanu, care intrase neanunţat. Lipsea Văcărescu, lipsea uşierul de la cabinetul de lucru. Ministrul de externe şi-a făcut simţită prezenţa după un răgaz de contemplare, iar prinţul nu s-a încruntat luând act de sfetnic. Kogălniceanu avea puţine lucruri de spus:

— Maria ta, a început el, se pregăteşte o sesiune extraordinară a parlamentului. Sunt informat că se vor produce nişte interpelări.

— Interpelări?

— Deputatul Nicu Fleva mi-a şi trimis textul intervenţiei sale. Vreţi să-l citiţi?

— Ce conţine?

— Conţine o idee care se află pe toate buzele şi în toate inimile.

— Îl împiedică cineva pe domnul Fleva să-şi producă interpelarea?

— Nu-l împiedică nimeni. Nu există la noi asemenea piedici.

— Atunci?

— ...

— Şi când va avea loc sesiunea extraordinară a parlamentului?

— La 9 mai.

Kogălniceanu a ieşit, iar prinţul şi-a putut relua călătoria cu pluta.

Mai jos de Bacău, râul de munte s-a înfipt ca o lance în apele leneşe şi lutoase ale Siretului, provocând o învălmăşire şi simultan o despletire de unde care au modificat cu totul faţa apelor şi aspectul curgerilor lichide. Câtăva vreme plutaşii au condus pluta pe vâna apelor de munte, mai clară şi mai iute decât apa de şes, apoi apa de şes, multă, greoaie, tulbure, a înghiţit şarpele mai mic, mistuindu-l cu totul. A biruit câmpia. O perdea de sălcii mari acoperea din loc în loc malul din dreapta. Prin spărturi se vedeau porumbiştile, cânepiştile, iniştile, care foşneau potolit, încărcate de toată lumina asfinţitului de zi. În stânga se ridica un gigantic mal de lut sufocat de păduri de tei, carpeni şi fagi. Valea Siretului se lărgea, se tot lărgea, albia râului îşi croise aici nişte târcoale trândave, nişte cotloane buruienoase şi moi din care apa întârzia să mai plece. Curgerea era atât de înceată, ştergerea plutei pe lângă mal atât de lentă, încât cineva, colonelul, a coborât pe ţărm, a cules nişte alune crude în palmă, a revenit pe plută, le-a pus în palma prinţului. Spart în dinţi, fructul a apărut ca o zeamă lăptoasă. Pe ţărm, bălăriile de baltă - ţipirigul, brusturele, papura - se încurcau cu arboretul palustru - arinul, cătina, spinii, închipuind o desime de frunzărie, flori şi ţepi. Într-un cot al apei, prelungit în nişte bălţi mocirloase, a apărut o turmă de rumegătoare albe.

Vacile şi boii nu s-au clintit, au rămas cu trupurile pe jumătate cufundate în apă, ca nişte pietroaie. Pietroaie care rumegau. Un plutaş a ameninţat cu caţa fiinţele imobile, care l-au privit cu ochii lor negri sau nu l-au privit. Pluta a trecut oricum, nestingherită, pe lângă aceste fiinţe, cu prinţ cu tot.

La Răstoc, unde se afla un pod umblător, pluta a fost oprită, dar nu cu uşurinţă. Aproape toţi plutaşii au sărit din mers pe ţărm, desfăşurând odgoanele, înfigând în mal ţăruşii de fier, operaţia a pretins încordare - unii dintre ţăruşi s-au smuls, arând malul pe o mare lungime, până ce pluta s-a ancorat definitiv. S-a văzut că apa era puternică şi pluta grea. Noaptea adâncea misterul apei, care bolborosea şi şuşotea în întuneric, singură. Un somn, ţâşnit dintr-o bulboană, a plesnit văzduhul cu coada.

În biroul prinţului au intrat primul-ministru şi ministrul de Război. Nu se mai putea lucra nici la Cotroceni. Cei cu treburi urgente îl găseau pe prinţ şi aici, profitând acum de liniştea acestei reşedinţe. Generalul Cernat venise să se plângă prinţului că primul-ministru trimitea spre Dunăre mai mulţi oameni decât trebuie, mii şi mii de recruţi.

— N-am ce face cu atâţia oameni, protesta Cernat, sunt oameni neinstruiţi, n-am pentru ei nici uniforme, nici ofiţeri, nici puşti.

— Le vom da puşti! a strigat Brătianu.

— Îmi încurcă mâinile, s-a plâns în continuare Cernat. Un război nu se face cu oameni nepregătiţi.

— Pregăteşte-i!

— N-am timp. Când îi pregătesc pe unii, îmi trimiţi pe cap alţii şi pierd viteza.

— Ceea ce se câştigă în forţă se pierde în viteză! a răspuns Brătianu, citind un principiu de fizică, iar prinţul a confirmat acest principiu.

Cei doi s-au retras, dar la Cotroceni s-a anunţat şi prinţesa. Venea însoţită de câteva din doamnele sale de onoare, semn că dorea o întrevedere oficială. Prinţesa avea rezervată o aripă din conacul de la Cotroceni, unde putea locui şi primi, fără s-o stânjeneasca nimeni. Vizita nu era stânjenitoare, dar prinţul nu pusese punct dosarului Broşteni. Întâlnirea a fost scurtă, afectuoasă - cu efort din partea prinţului, care se afla sufleteşte în altă parte -, dar necesară. Prinţesa era preocupată de un bal, un bal pentru tinerimea română din Bucureşti, care urma să plece pe front.

— Credeţi că e necesar acest bal în condiţiile de azi? a întrebat prinţul.

Tot el suspendase balul de An-nou, gest care provocase proteste.

— Da, e necesar, a confirmat prinţesa. Tinerii vor să-şi ia adio de la familiile lor. Sunt mulţi, băieţi şi fete, balul va trebui să se desfăşoare probabil în sala Teatrului Naţional.

— Se doreşte un bal atât de mare?

— Dar e normal. Vor veni cel puţin trei mii de perechi. Se vor face mari cheltuieli. Numai tombola în folosul răniţilor va atinge o sumă considerabilă.

— Ce sumă?

— Peste nouă sute de mii lei aur!

— Aceasta e suma ce reprezintă tributul către Înalta Poartă.

— Tocmai. Această sumă se va cheltui într-o seară, pentru răniţi.

— Nu e prea mult?

— Alteţă, va curge mult sânge. Nimic nu e prea mult.

Prinţul a tăcut, erau tulburaţi amândoi. Una dintre doamnele de onoare a scos batista şi a dus-o la ochi.

— Şi pe când balul? a întrebat prinţul.

Prinţesa l-a întrebat la rându-i:

— Când cade 9 mai, în ce zi?

Părăsind pluta, oamenii au ieşit cu toţii la ţărm, într-o poiană ca să-şi rânduiască bivuacul de noapte. Prinţul, destul de obosit, a asistat la aceste pregătiri, urmărindu-le de la distanţă. S-au tăiat lemne, s-a aprins focul, s-a pus în crăcană un ceaun. Un dălcăuş a cioplit cu muchea toporului câteva aşchii de sare, dintr-un drob cristalin, aruncându-le în apa care aburea. Făina de porumb sticlea aurie în gura unui ţuhal atunci desfăcut, şi o mână a presărat peste apă câteva fire.

Colonelul, care dispăruse de o vreme, s-a întors grabnic lângă prinţ însoţit de un localnic, din Răstoc, care purta pe umăr un harapnic de cânepă. Localnicul era urmat de un câine. Cei doi nou-veniţi, băştinaşul şi câinele, l-au privit pe prinţ cu blândeţe. Colonelul l-a invitat pe prinţ să-l urmeze, desfăcându-l din societatea plutaşilor, de aici încolo el fiind obligat să-şi continue călătoria cu un alt vehicul, carul cu boi.

Plutaşii s-au sculat în picioare, la despărţire, smulgându-şi cuşmele şi pălăriile de pe plete. Protocolul a fost simplu, aproape sever. Prinţul a stat o clipă în cumpănă dacă să întindă căpeteniei toată mâna, numai două degete sau mâna fără mănuşă, dar a aflat până la urmă altă soluţie, poate cea mai puţin nimerită. El a scos din punga de la piept cinci poli de aur şi i-a întins lui Vasile Ailenii. Acesta i-a primit în palmă, a ales unul, l-a întors pe o faţă şi pe alta, iar restul de patru i-a vârât la brâu în chimir. După care a spus, arătând banul pe care îl ţinea între degete:

— Numai aista se pune în palmă, măria ta. Dar la început!

— Nu la sfârşit?! s-a mirat prinţul.

— Restul se dă la sfârşit, a precizat omul, fără a explica de ce. La început să dă doar banul mortului, a mai adăugat el. De-aici încolo, măria ta, ai trecut de moarte.

Atunci, de fapt, a hotărât prinţul să cumpere moşia Broşteni.

XI

Când s-a deschis marele bal de la Bucureşti, sotnia georgiană a colonelului Aţhaşvili abia trecuse Nistrul. Georgienii s-au spălat de toate pulberile stepelor, în apa limpede şi rece, care venea de undeva din munţi. Apoi au mirosit cu nările în zare - şi oamenii şi caii. Le dădea veste bună pământul nou în care călcaseră, un pământ care mirosea a iarbă crudă şi a frunză de fag. Georgienilor le venea să se întindă în iarbă, li se părea că pământul, iarba, fagii îi cunoşteau. Aţhaşvili a dat poruncă să se cânte din cobza cu trei coarde numită *panduri* şi a pornit mai departe, spre Dunăre.

Orice s-ar fi întâmplat pe lume, Parlamentul Român nu putea fi clintit dintr-ale lui, vrând să pară o scoică închisă faţă de valurile exterioare, care parcă nu-l atingeau. Nici o urmă de fast, nici o undă de entuziasm la 9 mai.

La orele 9,30 dimineaţa clopoţelul domnului C. A. Rosetti a sunat deschiderea sesiunii, într-o linişte care de obicei prevestea furtuna. Erau toţi deputaţii prezenţi. Şi toţi miniştrii. Dar furtuna nu s-a dezlănţuit, oricât a încercat s-o provoace tuşea seacă, sâcâitoare, a unui deputat din opoziţie. În liniştea de catedrală a parlamentului tusea a părut de astă dată nu ameninţătoare, nu şicanatoare, nu stupidă, ci un simplu acces de tuse, rest al gripelor şi guturaiurilor din iarnă, dintr-un imobil public prost încălzit. Nimeni deci n-a dat atenţie acestui acces de tuse, era clar

că nu putea fi vorba de un á propos, ba cineva din primele rânduri a schiţat un gest către paharul de apă de pe pupitrul oratorilor. Nu s-a ridicat însă nimeni să-i ducă paharul celui în suferinţă, şi cilindrul rece de cristal a rămas ca un reper transparent pe scândura tribunei, care de obicei scotea scântei la cea mai mică atingere. Apoi, după potolirea accesului de tuse, C.A. Rosetti a mai sunat o dată din clopoţel, ca să prevină auditoriul că va anunţa ordinea de zi. Avertismentul n-a trezit reacţii - se aştepta altceva.

S-a trecut deci simplu şi peste anunţarea ordinii de zi. Nici un incident, nici un protest, deşi o oarecare nervozitate s-a simţit în primele şiruri de scaune, unde câţiva deputaţi s-au mişcat cu impacienţă - „De asta-i vorba, ne mai pierdem acum vremea cu anunţarea ordinei de zi!” -, dar C. A. Rosetti a bătut cu condeiul în clopoţel, cerând linişte. Prezidentul şedinţei dovedea cu acest prilej un scrupulos formalism, care nu-i era propriu. El a supus votului ordinea de zi, dictând apoi rezultatul stenografului parlamentar, care l-a şi consemnat în acte: „Ordinea de zi este aprobată în unanimitate”.

Apăsând pe formalitatea parlamentară, desfăşurată cu toată maşinăria ei greoaie, prezidentul sublinia faptul că ceea ce se petrecea era nu un fapt de zile mari ci un fapt obişnuit, corpul legiuitor lucra în chip obişnuit, sustras presiunilor de orice fel, aşa cum se cuvine să lucreze un corp legiuitor dintr-o ţară liberă. Legea care ar fi rezultat la sfârşitul lucrărilor ar fi urmat a fi de asemenea o *lege naturală*, consacrarea unei legi naturale, dacă nu chiar o *lege pură*.

Dar deputaţii n-aveau timp de formalităţi, ei doreau să se intre cât mai repede în fond, ca la un proces în care nu dezbaterea e importantă, ci sentinţa. Organul dezbaterilor îşi refuza pentru întâia oară dezbaterile, dorind să impună cât mai iute legea, sentinţa. Încă o dată ţinerea pe loc a timpului, prelungirea formalităţilor încărca atmosfera. „—

Dar să se intre odată în fond!” a strigat cineva, ridicându-se, după care s-a aşezat în scaun cu zgomot.

Din nou C. A. Rosetti a bătut cu condeiul în clopoţelul de pe pupitru, cerând linişte. Şi s-a făcut mai multă linişte. Chiar prezidentul - un radical care isca reacţii la oricare mişcare - a fost uimit de liniştea din incintă, o linişte curioasă, care te făcea să auzi respiraţia vastă şi tulbure a vecinătăţilor oraşului, un oraş care-şi trăia viaţa vastă şi tulbure, neştiind încă nimic din cele ce se petreceau la Parlament. În această linişte a urmat la cuvânt „în fond” - „onor domnul deputat Nicu Fleva”. Prezidentul camerei l-a anunţat pe vorbitor cu toate formulele, fără să omită nici una. Deşi „fondul” nu era reprezentat de interpelarea domnului Fleva - care fusese distribuită în prealabil prin foi volante - ci de răspunsul ministrului de externe, către care toţi ochii se îndreptau. Acesta părea liniştit, chiar indiferent, cunoştea interpelarea, prin acel text guvernul era somat să-şi precizeze poziţia faţă de evenimentele în curs, printr-o declaraţie oficială. Care era probabil pregătită, de vreme ce lui Kogălniceanu nu-i păsa, ministrul de externe răsfoia plictisit nişte hârtii. Interpelarea era deci încă o formalitate peste care, din păcate, nu se putea sări, şi de aceea deputaţi şi miniştri au răbdat-o - n-au ascultat-o -, atenţi la ceea ce avea să urmeze.

Domnul Nicu Fleva şi-a debitat discursul într-o linişte nervoasă, el însuşi fiind dispus şi grăbit să scurteze, deşi l-a luat vântul, între partitura scrisă şi partitura rostită au apărut câteva diferenţe - stenograma le-a consemnat -, nişte accente retorice care s-au dovedit însă fără efect. Astfel, la întrebarea retorică „— Ce face guvernul, acum când tunul otoman bubuie la Dunăre?!” Cernat, ministrul de Război a răspuns simplu: „— Păi răspundem şi noi!”

Discursul lui Fleva a continuat, dar fără brio. Nimeni n-avea timp de figuri oratorice, când bubuiau tunurile. Deputaţii şi publicul din tribune veniseră pentru altceva,

acelaşi public a bătut din picioare cu impacienţă când un alt deputat, domnul Stolojan, a cerut cuvântul ca să susţină interpelarea domnului Fleva. O voce din public l-a oprit: „— Isprăviţi, domnilor, cu cuvintele!” Publicul presimţea greutatea clipei şi, presimţind-o, vroia ca nimeni să nu-i tulbure cursul prin intervenţii inutile, cum era cazul acum. Stolojan a renunţat. Clipa era peste oameni, peste cuvintele lor. Discursul lui Fleva a fost lipsit de efect şi din această pricină.

Aşa după cum lipsit de efecte retorice a fost răspunsul lui Kogălniceanu. Ministrul de externe al României a fost la rându-i scurt şi simplu, simplu ca însăşi evidenţa:

— Nu ne rămâne, domnilor, în această clipă, a spus Kogălniceanu, decât a trage linia unui bilanţ şi a constata cele ce se văd de către toată lumea: în stare de război, cu legăturile rupte, ce suntem? Suntem independenţi, suntem o naţiune de sine stătătoare.

Totul era paralizant de clar şi de simplu. Culmea cum lumea nu văzuse acest lucru atât de simplu şi până atunci.

Drept care, Parlamentul a şi adoptat Declaraţia de Independenţă cu 79 voturi pentru şi 2 abţineri. Doi inşi încă nu vedeau.

După comprimarea nervoasă de săptămâni şi luni, cu retrageri în casă, cu spaime de tot felul, înalta societate bucureşteană şi-a regăsit suflul în vârtejurile balului. Dar balul s-a amânat cu o zi. De fapt balul s-a dat nu în seara de 9 mai, cum fusese prevăzut, ci în 10 mai, dată la care prinţul sosise întâia oară în Capitală, în urmă cu unsprezece ani.

În 9 mai 1866, prinţul se afla într-un popas de noapte la conacul Goleştilor, în Argeş, unde dormise cu grijă. Nu văzuse niciodată Bucureştii şi el a notat în jurnal chiar la începutul zilei, pe o filă nouă:

„Prinţul se scoală din pat încă de la 6 ore ca să-şi poată face pregătirile pentru importantul act al intrării în Capitala ţării Sale.”

Acel „Sale” reprezenta o anticipare nesprijinită în nimic. Nici el şi nimeni nu putea şti ce-o să se întâmple peste o zi sau peste zece ani. De atunci trecuseră unsprezece ani. Anul 1877 era un an fără soţ, vestitor de despărţiri, desperecheri, primejdii.

De la Turnu Severin, unde pusese întâia oară piciorul pe pământ românesc şi până la Goleşti prinţul străbătuse un drum prin necunoscut. Capitala era inima necunoscutului. Aici nu-l putea aştepta un triumf ci o înfruntare. Urma ca el să cucerească noua ţară în care intrase sau ţara să-l cucerească pe el? Între El şi Ţară se aşezase din început Necunoscutul. Un Necunoscut care lucra insidios, lunecător, penibil, o putere care refuza înfruntarea deschisă şi directă. Această înfruntare, deschisă şi directă, avea să fie, pentru El şi pentru Ţară, câmpul armelor? Deocamdată era balul. Un bal pe care nu-l dorise. Prinţul ar fi vrut, după sesiunea parlamentului, mai curând un Te Deum. Slujba religioasă se amânase însă. Lumea mondenă biruise. Te Deum-ul urma a fi oficiat nu în Bucureşti, ci afară, pe front, departe de lumea Capitalei, în mijlocul trupelor. Cu atât mai bine. Tocmai de aceea, când prinţesa l-a chestionat asupra ţinutei lui de bal - ţinuta mare, ţinuta mică, ţinuta civilă -, prinţul a răspuns că va arbora, ca în fiecare zi, uniforma militară. Ca pentru a-şi întări sieşi răspunsul, prinţul şi-a controlat ceasornicul. La orele 9 seară trebuia ca perechea princiară să sosească la bal.

Deşi balul începuse de fapt, printr-o largă uvertură populară, odată cu lăsarea serii, care, la Bucureşti, în mai, e un triumf. Acum un triumf cu lampioane, steaguri, tarafuri şi fanfare, şi cu mulţimi multicolore pe care primăvara le deşertase pe uliţi. Şi cu imperialele tramvaielor cu cai asaltate de lume, o lume care împiedica şi mişcarea

tramvaielor, şi mişcarea echipajelor neputincioase să înainteze prin aglomeraţie. Câteva companii de dorobanţi, câteva companii din *Guarda Naţională* se nevoiau să ţină deschise culoarele de trupuri prin care se scurgeau echipajele spre bal.

La peronul impunătoarei clădiri, şirurile de echipaje se perindau acum la pas; cele patru uşi de stejar de la intrarea în marele hol erau neîncăpătoare; cortegiile de trăsuri care tot mai veneau se prelungiseră până la Hotelul Bulevardului şi până spre Grădina Episcopiei, înaintând tot mai greu, unele perechi au coborât din vehicule şi au parcurs pe jos ultima parte a drumului, în văzul unei uriaşe mulţimi care privea ca la teatru. Spectacolul începuse din stradă, cuprinzându-i pe protagoniştii în costume de scenă dar şi mulţimea, care se înfierbântase. Când cineva, un om din popor, văzând într-o trăsură chelia unui domn mărunţel, a strigat: „— Uite-l pe Alecsandri!”, mulţimea a preluat exclamarea, isprăvind prin a cânta la mii de voci „Hora Unirii”. Într-adevăr, urma să vină la bal şi bardul de la Mirceşti, dar n-a izbutit, trenurile erau ocupate de trupe. Au venit, în schimb, domni şi doamne din toată ţara, până şi de peste munţi, din Bucovina şi Transilvania, „unirea” părea să dea tonul acestei ceremonii popular-aristocratice, cum nu se mai văzuse din anul de graţie 1859, când toată suflarea din toate clasele a proclamat Unirea. Prinţul a străbătut cu faţă hieratică prin valurile de mulţime, prinţesa a răspuns aclamaţiilor, trecerea echipajului princiar a lăsat o undă de răceală în aerul de mai, adusă şi în interior, sub lumina candelabrelor.

Alec Răşcanu, care o ducea la braţ pe Hélène, a avut surpriza să întâlnească familia Zagudis, chiar în clipa în care urma să se prezinte perechii princiare. Pentru a nu se prelungi acest moment, care ar fi durat infinit, perechile se înfăţişau câte patru, grupându-se la întâmplare - poate şi în ideea că amestecul social trebuia să dea un accent de

unicitate balului de 10 mai. Deci negustori şi boieri, magistraţi dar şi amploiaţi decoraţi cu „Bene merenti”, ofiţeri superiori şi arendaşi de bălţi şi moşii, acum familia Zagudis şi familia Răşcanu. Zagudis a râs cu toate măselele lui aurite, când l-a văzut pe Răşcanu, s-a fâstâcit de plăcere, s-a înclinat în faţa domnului deputat, a spus „pardon”, dându-i pas înainte, apoi a ezitat dacă să nu treacă primul. Răşcanu s-a rebifat, a strâns braţul fetei, ar fi trebuit să restituie acel „pardon”, n-a putut-o face şi a trecut cu ostentaţie înainte, luând ceea ce i se cuvenea.

Dar reîntors în sala de bal l-a cuprins iritarea, nemulţumirea, o nemulţumire vânătă, apoi neagră, împinsă până la oroare.

— Alec, se întâmplă ceva cu tine? l-a întrebat Anne, care trăia fericirea de a-şi duce fata la primul bal.

Răşcanu plana cu privirile peste sală, căutând figuri cunoscute. Toate figurile i se păreau necunoscute, chiar chipurile apropiate, prea bine ştiute, oamenii de notorietate publică se dizolvaseră în anonimatul unei mulţimi care avea ceva gregar, ca mulţimea de pasageri dintr-o gară. „— Unde călătoresc aceşti oameni, care n-au între ei nimic comun?” s-a întrebat Răşcanu, ridicându-şi ochii spre plafonul de lemn scump, dominat de un uriaş candelabru, sub care perechile se învârteau. În vârtej era cuprinsă şi Hélène, care se lăsase răpită de muzică şi de un tânăr domn în frac. Lui Răşcanu îi zvâcneau tâmplele, acel rictus care o speria pe Anne îi apăruse în colţul gurii din nou.

A zâmbit însă, şi a răspuns unui „bună seara”, nu maşinal ci cu plăcere.

Erau nişte cunoscuţi din provincie, perechea Costi şi Ada Aldea, el în proaspătă uniformă militară, ea în strălucitoare ţinută de bal.

— Şi tu? l-a întrebat Răşcanu, cu sensul „Şi tu pleci pe front?”

— De ce nu! a răspuns căpitanul.

Costi Aldea demisionase din armată în urmă cu şapte ani, în timpul războiului franco-prusian. Cum prinţul, pe atunci, manifestase public simpatie pentru cauza prusiană, căpitanul Costi Aldea lepădase uniforma armatei princiare, în semn de protest, plecând ca voluntar în Franţa, unde a luptat până la capitulare alături de francezi. La întoarcere n-a mai revenit în armată, s-a retras la moşie. Acum îmbrăcase din nou uniforma. Răşcanu nu l-a întrebat care erau atunci, pe loc, raporturile tânărului căpitan cu comandantul *en chef*, dar Costi Aldea a presupus întrebarea şi a răspuns dând din umeri:

— Au făcut-o toţi. Dar nu te impacienta, a mai adăugat, raporturile mele cu comandantul *en chef* rămân aceleaşi.

N-au mai putut prelungi conversaţia, fanfara - nu orchestra - a izbucnit zgomotos, executând o melodie românească, o horă. Era o concesie făcută „păturilor populare”, prezente la bal prin anume reprezentanţi. Auzul celor doi a fost şocat de noutatea muzicală, părea că în vasta incintă cu oglinzi şi candelabre pătrunseseră satele cu ritmurile şi straiele lor. Nu era totuşi o iluzie. Printr-un artificiu carnavalesc, în sală păreau a fi prezenţi şi ţăranii. La numeroase doamne de înaltă condiţie predominau elemente ale costumului de săteancă, cel puţin câteva - catrinţă, ie, maramă, bete.

Fusese o idee năstruşnică a cuiva - toate ideile năstruşnice porneau de la Păuna Catargi - şi doamnele, ca la un semn, renunţaseră la toaletele occidentale de bal, îmbrăcând costume ţărăneşti. Şi aceasta după ce se făcuseră cheltuieli extravagante, la Paris şi la Viena, şi după ce toate magazinele de lux din Bucureşti - extrem de numeroase - fuseseră date peste cap. Totul se dăduse peste cap prin această lovitură de teatru - costumaţie ţărănească pentru doamne! -, din care a rezultat un efect de teatru: costumele ţărăneşti, maramele, vâlnicele, catrinţele, fotele, zăvelcile, iile, ilicele în asortare cu

parurile de diamante, cu zgardele în rubin, smaragd, topaz, cu brăţările de argint şi aur, cu pandantivele grele, nu numai că nu distonau, dar aduceau un spor de splendoare balului, un bal în care parcă evoluau fiinţe dintr-o altă lume. Chiar Hélène îmbrăcase un veşmânt ţărănesc, scos dintr-o ladă a bunicii Grădişteanu.

Şi perechile se învârteau pe dalajul de marmoră. Cronicarul monden al serii, tânărul Mişu Văcărescu, alias Claymoor, nu prididea să noteze. Îl ameţeau prea multele chipuri, prea multele toalete, cu piese vestimentare imposibil de numit în franţuzeşte, de unde însemnările sumare şi rapide, reduse uneori la un singur amănunt:

„...*Une simple rose piquée au corsage faisait tourner les têtes*”[1].

— La acest meridian toate cad în derizoriu, a şoptit ca pentru sine Costi Aldea, deşi Răşcanu îl auzea. Totul lunecă, totul se destramă, totul se scufundă iremediabil, totul aici isprăveşte galant, ridicol, burlesc. Acum balul.

Se reluase valsul, momentul popular se isprăvise, deci totul părea să reintre în normal. Costi Aldea i-a mai spus lui Răşcanu, arătând spre perechile care se învârteau:

— Îi vezi? Nu vor de fapt să se despartă. Îşi prelungesc rămânerea în clipă, cu orice preţ. La noi contează clipa. Un *Carpe diem* fără de sfârşit. Chiar moartea va fi pe aici un eveniment monden de mari proporţii.

— Eşti nedrept, a replicat Răşcanu, dar fără vigoare. Lumea vrea să uite că proporţiile morţii care se anunţă vor fi impunătoare.

Îmbujorată de plăcere, de bucuria generală a dansului, de faptul că el, Costi, acceptase invitaţia de a participa la bal, doamna Aldea s-a adresat soţului:

— Costi, noi nu valsăm?...

Costi Aldea îşi simţea picioarele de plumb, nu putea

[1]Note: [?] „Un simplu trandafir, prins la corsaj, făcea capetele să se întoarcă."

valsa, nu-i putea refuza Adei valsul, dar de perechea lor s-a apropiat oportun un general care şi-a prezentat invitaţia la dans cât se poate de solemn:

— Îngăduiţi doamnei să-mi acorde acest vals?

— Dar vă rog! Şi către ea, aproape imperativ: Ada, te rog să acorzi domnului general acest vals!

Cei doi s-au şi angajat pe o traiectorie amplă, până când elegantul binom s-a topit în mulţimile de perechi care valsau. Dansul avea peste toate o regularitate mecanică, atenuată de muzică sau vizibilă abia prin muzică. În ritmul muzicii de orchestră, perechile evoluau pe traiectorii date - în zigzaguri, spirale, elipse, cercuri, cercuri tot mai largi - orbite care se putea calcula, cuprinzând întreg universul acelei lumi. Pasionat de mecanică - şi bun tunar - Costi Aldea ar fi putut calcula orbita mişcării, care, fatal, tindea să se rupă într-un punct. Urmărind dansul pe suprafaţa lucie, urmărindu-i apoi proiecţia în imensele oglinzi, lui Costi Aldea i s-a părut că vede un dans pe gheaţă. Un dans cu mişcări de plutire sau de zbor. Un dans fragil, pe superficia transparentă a clipei, o clipă care dă să se spargă sub nişte imprevizibile sau previzibile talazuri.

— Doamne, şi-a şoptit, cât de inconştientă e lumea din acest veac.

În celălalt capăt al sălii, în punctul central al elipsei de marmoră, dar dincolo de raza mişcătoare a valsului, se afla prinţul în uniforma lui neagră. Tot în uniformă neagră, de tunar, era şi Costi Aldea, la polul opus. Cei doi bărbaţi schimbaseră saluturi reci la începutul serii, după care Costi Aldea s-a retras în colţul său, ca să rămână la rându-i nemişcat. Se cânta un vals lent, cu mişcări în stingere, aproape stinse. Ochii albaştri ai prinţului păreau amurgiţi sau stinşi.

Nestins părea doar trandafirul prins în corsajul domnişoarei Hélène Răşcanu, care a acordat multe dansuri, poate cele mai multe, notând solicitările într-un carnet cu

monogram: „...*Une simple rose piquée au corsage faisait tourner les têtes!*”

Atmosfera de război se simţea însă peste tot, veselia era clocotitoare dar cu întreruperi bruşte, firească şi nefirească pentru un bal, care părea mai curând o repetiţie generală pentru altceva, un altceva în care alternau accese de entuziasm cu stări de tristeţe. Un moment de entuziasm şi tristeţe a provocat astfel mareşalul balului, care, într-o pauză bruscă a muzicii, a făcut o comunicare alarmantă:

— Domnii ofiţeri din regimentul 4 Ilfov sunt rugaţi să se prezinte la garnizoană!

Ofiţerii, câţi erau prezenţi la bal, s-au desprins din îmbrăţişarea partenerelor, s-au pregătit de plecare. Muzica a intonat „Deşteaptă-te române”, mulţimi de domni şi doamne i-au condus pe „eroi” până la peron.

Costi Aldea a rămas pe loc, iar doamna Ada s-a strâns la braţul căpitanului.

— Se întâmplă oare ceva grav? a întrebat ea.

— Nimic, draga mea. Toţi uităm că la Dunăre bubuie tunurile.

La întoarcerea în sală atmosfera s-a înnegurat. Era ora la care ar fi trebuit să se danseze „le grande Cotillon”, dar s-a renunţat la Cotillon. În prim-planul atenţiei au trecut militarii şi doamnele de la Crucea Roşie. Era prezentă şi prinţesa Ana Ghica, o misionară catolică, în alb, însoţită de o fetiţă din popor, o soră de la Mânăstirea, îmbrăcată în negru monahal. Costi Aldea o oprise pe doamna Ada să participe la „mondenitatea” din saloanele Crucii Roşii, care culminase, iată, cu acest bal. Dar doamna Ada avea un presentiment, iute confirmat de apariţia maiorului Văcărescu, nu mareşalul balului ci mareşalul curţii princiare.

— Îmi permiteţi, doamnă? i s-a adresat Văcărescu, iar Ada şi-a dus o mână la piept.

Cei doi militari s-au retras pentru o clipă. „Omul prinţului”

a formulat pe scurt solicitarea, la numai un pas de doamna Ada:

— Acceptaţi să fiţi ofiţer de ordonanţă al Alteţei Sale?

— E un ordin?

— Este o dorinţă. Veţi duce chiar acum la Calafat un ordin al prinţului.

Ada s-a întors către cei doi cu spaimă:

— Ce se petrece de fapt, dragul meu!

— Absolut nimic, a răspuns căpitanul tunar. Voi pleca imediat la Calafat. Şi cald: Dacă-ţi place, poţi să întârzii la bal. Peste noapte vei sta, dacă vrei, la soţii Răşcanu.

— Mă întorc chiar acum la moşie, a răspuns ea. Ieşim împreună.

Prinţul rămăsese nemişcat, în uniforma sa de tunar, cu rozeta ordinului casei de Hohenzollern la rever. Prinţesa domnitoare, mai frumoasă ca oricând, etala un costum muntenesc, cu vâlnic de borangic şi cu fluturi de argint, lucrat de ţărăncile dintr-un sat obscur, un veşmânt de împărătiţă, copiat linie cu linie de pe fresca doamnei voievodului de la Curtea de Argeş.

Parva şi Păuna au lipsit de la bal.

— Sfârşit –

CUPRINS